Библіотека
Императорскаго
Русскаго Географическаго
Общества
Залъ 9 Шкафъ 9
Полка 8 № 1

Библіотека
Императорскаго
Русскаго Географическаго
Общества
Залъ
Шкафъ
Полка
№

ТРУДЫ

ЭТНОГРАФИЧЕСКО-СТАТИСТИЧЕСКОЙ ЭКСПЕДИЦІИ

ВЪ

ЗАПАДНО-РУССКІЙ КРАЙ

СНАРЯЖЕННОЙ

ИМПЕРАТОРСКИМЪ РУССКИМЪ ГЕОГРАФИЧЕСКИМЪ ОБЩЕСТВОМЪ

ЮГО-ЗАПАДНЫЙ ОТДѢЛЪ

МАТЕРІАЛЫ и ИЗСЛѢДОВАНІЯ

СОБРАННЫЯ

Д.-ЧЛ. П. П. ЧУБИНСКИМЪ

ТОМЪ ВТОРЫЙ

ИЗДАННЫЙ ПОДЪ НАБЛЮДЕНІЕМЪ

Д.-ЧЛ. П. А. ГИЛЬТЕБРАНДТА

ПЕТЕРБУРГЪ

1878

Печатано по распоряженію Императорскаго Русскаго Географическаго Общества.

ТИПОГРАФІЯ И ХРОМОЛИТОГРАФІЯ А. ТРАНШЕЛЯ, СТРЕМЯННАЯ, 12.

МАЛОРУССКІЯ СКАЗКИ

ОТДѢЛЪ I

СКАЗКИ МИѲИЧЕСКІЯ

ОТДѢЛЪ I

СКАЗКИ МОНАРХОВЪ

При богатствѣ этнографическихъ матеріаловъ, собранныхъ въ Южной Руси,—собственно-сказокъ собрано и издано весьма мало. До появленія изданія Рудченка, Малорусскихъ печатныхъ сказокъ насчитывалось едва нѣсколько десятковъ. По нѣскольку, ихъ было напечатано въ сборникѣ сказокъ Аѳанасьева, въ «Запискахъ о Южной Руси» Кулиша и, еще въ меньшемъ числѣ, въ «Малорусскомъ литературномъ сборникѣ» Мордовцева, въ «Бытѣ Подолянъ» Шейковскаго, въ «Русской Старинѣ» Костомарова и въ «Молодикѣ».

Въ двухъ выпускахъ «Народныхъ Южнорусскихъ Сказокъ» Рудченка заключается 137 сказокъ; въ томъ числѣ 12 уже были ранѣе напечатаны въ другихъ изданіяхъ и имъ перепечатаны. Такимъ образомъ, до настоящаго времени всѣхъ народныхъ Малорусскихъ сказокъ, съ ихъ варіантами, напечатано въ разныхъ изданіяхъ до 170. Собраніе незначительное по сравненію съ запасомъ сказокъ, сохранившимся въ народной памяти; незначительное—и по сравненію съ числомъ изданныхъ Великорусскихъ сказокъ.

Занимаясь этнографическимъ изслѣдованіемъ Юго-Западнаго края, по порученію Императорскаго Русскаго Географическаго Общества, я старался собирать, между прочимъ, и сказки.

Собранныя мною сказки распадаются на два отдѣла: сказки миѳическаго содержанія, и бытовыя, а также и разсказы.

Первыя содержатъ въ себѣ обломки старинныхъ вѣрованій, и потому, являясь памятниками народнаго творчества, народной словесности, онѣ, въ то же время, могутъ служить матеріаломъ для ученаго, занимающагося Славянскою миѳологіей. Само собою разумѣется, что каждая изъ подобныхъ сказокъ, съ теченіемъ времени, подвергалась из-

мѣненіямъ и наслоеніямъ; но, не смотря на это, въ каждой почти сказкѣ сохранились черты изъ отдаленнаго прошлаго. Многому изъ того, что̀ есть въ сказкахъ, народъ вѣритъ и до сихъ поръ, такъ-что онѣ во многомъ могутъ служить матеріаломъ при изученіи современныхъ народныхъ повѣрій. Миѳическія сказки почти никогда не имѣютъ дидактическаго характера; весьма рѣдко попадается въ нихъ и юморъ. Онѣ почти всегда сохраняютъ эпическій тонъ, и только изрѣдка въ нихъ допускаются лирическія мѣста. Народъ всегда слушаетъ эти сказки серьезно, спокойно, и если завязывается послѣ разсказа разговоръ, то чаще высказывается слушателями удивленіе къ разсказаннымъ событіямъ, или лицамъ и замѣчанія о томъ, что все это могло быть, да и теперь можетъ быть.

Что касается до бытовыхъ сказокъ, то онѣ или нравоучительныя, или юмористическія, или просто—забавныя. Первыя изъ нихъ почти всегда вызываютъ слушателей на размышленія о нравственныхъ понятіяхъ и обязанностяхъ, вторыя возбуждаютъ остроты, смѣхъ и почти всегда служатъ предметомъ забавы.

Въ нашемъ собраніи, сказокъ съ миѳическимъ характеромъ—146 *); всѣ онѣ являются въ первый разъ, и между ними нѣтъ ни одной перепечатанной. Изъ нихъ 48 сообщены гг. Залюбовскимъ, Раевскимъ, Ильяшевичемъ, Савченкомъ, Андрусюкомъ, Столбинымъ, Криницкимъ, Воронецкимъ, Аникійчукомъ и Касьяненкомъ; остальныя 98 записаны мною, а также, подъ моимъ руководствомъ, моимъ спутникомъ И. А. Чередниченкомъ.

Для большаго удобства пользованія, я счелъ не лишнимъ раздѣлить эти сказки, сообразно съ содержаніемъ, на нѣсколько рубрикъ:

1) Собственно-миѳическія, въ которыхъ дѣйствуютъ олицетворенныя силы, предметы природы и миѳическія существа.

2) Животный эпосъ.

3) Богатырскій эпосъ, гдѣ дѣйствуютъ змѣи и богатыри, или только одни богатыри.

4) Сказки о духахъ. Сюда вошли такія, въ которыхъ дѣйствуютъ добрые или злые духи.

5) О духо-человѣкахъ. Сюда вошли сказки о такихъ людяхъ, которые проявляютъ себя въ необычайныхъ дѣйствіяхъ, свойственныхъ добрымъ или злымъ духамъ.

*) Сюда вошли также и дополненія, позднѣе присланныя П. П. Чубинскимъ. *П. Г.*

6) Олицетворенія. Сюда вошли сказки, въ которыхъ олицетворяются понятія: доля, счастіе и т. п.

7) Превращенія. Сюда вошли сказки, въ которыхъ люди превращаются въ животныхъ, вслѣдствіе заклятія или дѣйствія злаго существа, или же, хотя и превращаются сами, но ничего злаго не дѣлаютъ.

Понятно, что эти отдѣлы не могутъ быть строго разграничены. Въ сказкѣ, отнесенной къ одному отдѣлу, есть черты, по которымъ она бы могла быть отнесена и къ другимъ отдѣламъ.

По сдѣланному нами дѣленію, миѳическихъ сказокъ 31, животнаго эпоса 13, богатырскаго 37, о духахъ 31, о духо-человѣкахъ 13, объ олицетвореніяхъ 9 и о превращеніяхъ 12.

Изъ 146 сказокъ, 84 записано на правой сторонѣ Днѣпра и 62— на лѣвой. Сказки записаны въ слѣдующихъ губерніяхъ:

На правой сторонѣ Днѣпра: въ Кіевской 28, Волынской 21, Гродненской 23, Сѣдлецкой 9, Подольской 9.

На лѣвой сторонѣ Днѣпра: въ Полтавской 33, Харьковской 20, Черниговской 4, Екатеринославской 5.

Указатель приложенъ къ концу.

П. Чубинскій.

8 мая 1870.
М. Борисполь.

1. — Про сонце, море, Юрия и Петра.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Бувъ собі паробокъ, такый бідный, нечого въ ёго не було; пойшовъ вуйнъ служить. Найнявсь у хозяіна на годъ за короставого коныка. Отъ, погнавъ вуйнъ на Юрья статокъ пасты и свого короставого коныка взявъ. А вовкъ просыть у Юрия, що ёму зъісты. Юрий и каже:

— Пойды тамъ лысого коныка короставого зъіжъ.

А той паробокъ почувъ, да своймy коныку лысыну й замазавъ,—въ ёго лысына була. Прыйшовъ вовкъ до Юрья:

— Нема, каже, такого коныка.

— То пойды зъіжъ того, що безъ лысынкы.

А вуйнъ взявъ зновъ коныку лысыну намазавъ. Вернувся вовкъ ще разъ:

— Нема, каже, безъ лысынкы.

— То пойды, каже Юрий, зъіжъ хочъ зъ лысынкою, хочъ безъ лысынкы, абы короставый.

Пойшовъ вовкъ, забравъ того коныка. Дослужывъ той парубокъ году, каже:

— Одыйду, вже, бо мого коныка вовкъ изъівъ.

Хозяінъ хотівъ ёму ліпшого дать, а вуйнъ таки не схотівъ, пойшовъ собі. Иде та й иде, ажъ уже й нуічъ; вуйнъ зайшовъ до чоловіка:

— Прыймы, каже, на нуічъ.

Той ёго пустывъ.

— Мо, каже, останесся въ мене за парубка?

— Добре, каже, останусь.

Згодылысь воны за нывку пшаныцы, щобъ тому паробку посіять; отъ, вуйнъ и остався. Служывъ вуйнъ, служывъ, посіявъ ёму хозяінъ и пшаныцы. Така хороша пшаныца поросла, вже й поколосылась; колыжъ градъ, цалкомъ ту пшаныцу збывъ, а вітеръ змюывъ. Дослужывъ паробокъ и въ цёго хозяіна.

— Не буду вже, каже, у тебе служыть.

Той ёго почавъ вговораты:

— Я тобі, каже, буӳльше пшаныцы дамъ, туӳлько оставайся.

— Ні, каже, не буду.

И пойшовъ вуӳнъ собі. Иде та й иде, иде та й иде,—нема нігдé не хаты, нечого; вже ёму й істы схотілось, да нігде взять. Колы дывыться, чоловікъ сіна стуӳгъ кыдає; ще не докыдавъ багато, а вже и сонце заходыть. Ставъ вуӳнъ того чоловіка просыть, щобъ ёго погодувавъ.

— Поможи, каже, мні стога докыдать, то погодую.

— Добре, каже.

Почалы воны кыдать; кыдалы, кыдалы, — не скыдалы й до ночы. Не давъ ёму той чоловікъ істы, ще ёго й набывъ. Пойшовъ вуӳнъ далі. Иде та й плаче. Колы дывыться, пудъ корчыкомъ пані седыть, а въ головкахъ въ ёі булочка хліба лежыть. Отъ, вуӳнъ пудкрався потыхеньку, укравъ тую булочку, ставъ істы. А та пані й огледілась.

— Одозвысь, каже, хто мою булочку зъівъ: якъ старый, то будешъ мні батькомъ, якъ молодый, то—мужемъ, якъ стара,—будешъ мні матерью, а якъ молода,—сестрою.

Вуӳнъ и одозвався. Отъ, вона й бере ёго собі мужемъ. Вуӳнъ и каже:

— Єсть у мене хатка, дядько въ ту хатку свыні загоняє; пуӳйдемъ попросымо, щобъ вуӳнъ свыні повыпускавъ, то будемъ тамъ жыть.

Прыйшовъ вуӳнъ до дядька, почавъ ёго просыты.

— Дядечку, выпустить съ теі хаткы свыні, я буду тамъ жыть.

Дядько не схтівъ, ще ставъ зыкаты на ёго. Пойшовъ вуӳнъ и въ другый разъ:

— Дядечку, выпусть съ хаткы свыні, я буду жыть.

Не схотивъ изнову. Прыйшовъ вуӳнъ и въ третій разъ. Отъ, дядько вже ёго пожалувавъ, выпустывъ тыі свыні. Якъ выйшлы свыні, такъ и смрадъ весь вынеслы съ собою: стала хата чыста, якъ шкляночка. Сталы воны жыты собі, жывуть такъ хороше да гарно, ажъ ставъ ёму й панъ завыдувать, и мужыкъ той, ёго дядько, завыдує. Мужыкъ завыдує на хату, а панъ—на жуӳнку. Отъ и ставъ панъ зъ мужыкомъ радыться.

— Переведімъ, каже, ёго съ світа: тобі хороша хата останеться, а мні хороша жуӳнка.

— Стали воны радитысь, щобъ ёму такъ загануты, щобъ вуӳнъ де-небудь пропавъ. Ото й надумалысь, заганулы ёму такъ зробыть, щобъ зо всёго

світа усі гады й звіры до пана на двыр позбіралысь. Прыйшовъ вуѣнъ до дому та й плаче. Жуѣнка ёго и пытае:

— Чого ты плачешъ?

— Якъ же мні не плакать, колы заганувъ панъ, щобъ я до ёго на двуѣръ усіхъ гадивъ и звіривъ позбіравъ, а якъ я іхъ позбіраю, ще якъ пойду, то десь и загыну.

— Не плачъ, каже вона: —я тобі поражу, то ничъ тобі не зробыться.

И дала ёму палочку.

— Якъ махнешъ, каже, цею палочкою, то воны й позбіраються.

Пойшовъ вуѣнъ; якъ махнувъ тею палочкою, такъ усі гады й всякый звіръ зо всёго світа позбіралысь до пана на двуѣръ. Панъ злякався, ставъ ёго просыть, щобъ вуѣнъ іхъ назадъ прогнавъ. Вуѣнъ махнувъ зновъ тею палочкою, все й пошло, те въ свою сторону, а те въ свою.

Отъ, той панъ зъ ёго дядькомъ зновъ нарадылысь и заганулы ёму, кобъ вуѣнъ зробывъ таку скрыпку, що якъ заграе, то ввесь бы світъ веселывся. Прыйшовъ вуѣнъ до дому та й плаче. Жуѣнка ёго и пытае:

— Чого ты плачешъ?

— Якъ же мні не плакать, колы панъ здивкы зъ мене робыть: заганувъ мні, кобъ я зробывъ таку скрыпку, що якъ заграе, то ввесь-бы світъ веселывся.

Вона каже:

— Не плачъ.

Прывъязала ёму до пояса клубочокъ и каже:

— Куды клубочокъ буде котыться, туды й ты иды. Клубочокъ керезъ лісъ, и вуѣнъ керезъ лісъ; клубочокъ керезъ море, и вуѣнъ керезъ море. Коли на мори хатка, зашовъ у ту хатку, а тамъ живе баба. А то була теща ёго. Вона познала ёго и каже:

— Слыхомъ слыхаты, на выдъ зятя выдаты.

Почала ёго роспытувать. Вуѣнъ и росказавъ єі, яку панъ загадку заганувъ. Вона каже:

— Зачекай тута. Муѣый сынъ прыйде, до вуѣнъ зробыть скрыпку.

Взяла ёго, сховала до скрыни и прокрутыла маленьку дірочку, щобъ духъ пускаты. У вечері прыйшовъ сынъ. Стара ёму и каже:

— Бувъ зять нашъ, каже, —заганувъ ёму панъ загадку, кобъ вуѣнъ зробывъ таку скрыпку, що якъ заграе, то ввесь бы світъ веселывся.

— Добре, каже сонце,—нехай иде на моє місце за сонце, а я скрыпку зроблю.

Одчинила вона скриню, выйшовъ той. На другый день зрана ставъ вуйнъ за сонце, а сонце осталось дома. Отъ, прынюйсъ ёму Юрий снідаты. Чоловікъ той ёго за косы и почавъ быты за короставого коныка. Дали прыносыть Петро обідаты. Почавъ вуйнъ и того быты.

— А ты, добренькый, каже, мою пшаныцу градомъ збывъ и вітромъ змюйывъ.

У пувдня прыходыть вуйнъ,—стоять золотыі кроваті. Ставъ вуйнъ спочиваты. Спочивъ и цалкомъ побывъ тиі кроваті. У вечері прыходыть у хатку, а сонце вже зробыло скрышку.

— Зостаньси, каже, ще у насъ на одынъ день!

Вуйнъ зостався, а сонце пошло. Прынюйсъ Юрий снідать та й ставытъ сніданне гоней за двое. Сонце й пытае:

— Чому не несешъ до мене?

— Ге, каже, кобъ зновъ бывъ!

Сонце дывуется, роспытуе ёго. Юрий росказавъ, якъ ёго вчора набыто. Прыносыть Петро обідать и тежъ ставыть гоней за двое. Роспытуе и того сонце, и Петро росказуе, якъ ёго вчора набыто. У пувдня прыходыть сонце спочиты — ажъ кроватокъ нема. Прыходыть сонце у вечері до дому и пытае зятя:

— А за що ты Юрья набывъ?

— Якъ же, каже, не набыты ёго? Я служивъ цілый рикъ за короставого коныка, а вуйнъ и того вовкамъ оддавъ. Себъ тобі такъ зробывъ, то й ты-бъ набывъ.

— А правда, каже сонце. А за що ты Петра набывъ?

— Е, каже, щебъ ёго не такъ набыты! Я служивъ за нывку пшаныцы, а вуйнъ градомъ збывъ и змюйывъ. Себъ ты бувъ на мёму місці, то й ты-бъ набывъ.

— Правда, каже сонце. А на що ты кровати поломавъ цалкомъ?

— А ты забувъ, каже зять,—якъ я шовъ голодный, а чоловікъ стуйгъ кыдавъ, ще багато не покидавъ, а вже и сонце заходыть. Ставъ я прохаты ёго, кобъ погодувавъ, а той чоловікъ и каже:

— Поможи мні стуйгъ докыдать, то погодую. Не скыдалы мы стога, а ты зайшло. Отъ, мене той чоловікъ не нагодовавъ, а набывъ. Отъ, я й росердывся на сонце, що рано зайшло; для того й кровати поломавъ.

Сонце й каже:

— И я такъ бы зробывъ.

Переночовалы, пошовъ вуйнъ у дорогу. Теща ёму заткнула въ ухо зілячко. Вернувся вуйнъ до дому, пошовъ до пана; якъ заграе—усі звіри, усі гады позбіралысь и танцюють. Панъ злякався и ставъ просыты, щобъ переставъ. Переставъ вуйнъ, —усе пошло въ свою сторону.

Отъ, порадывся панъ зъ єго дядькомъ та й каже:

— Колы ты такый, то выкупайся у кыпъятку. Нагрілы котелъ зъ водою, той ускочивъ и выскочивъ ще хорюшчимъ. Панъ зъ ёго дядькомъ и собі ускочилы та й зварылысь. А вуйнъ собі живе.

Въ сказкахъ, изданныхъ г. Рудченкомъ, подъ № 45 (вып. I, стр. 89—96) и подъ № 34 (вып. II, стр. 153—156) помѣщены сказки, заключающія нѣкоторыя сходныя черты.

2.—Про хлопця сыроту.

(Любаръ, Новоградволынскаго у., Волынской г.)

Бувъ хлопець сырота—не мавъ, де подітысь. Думавъ-думавъ и пішовъ у наймы за мірку жита на рікъ, щобъ господаръ ёму посіявъ на своёму полю. Дождалы жнывъ. Отъ, господаръ зібравъ женцівъ, зжавъ свое жито и ёго, поставывъ въ копы. Колы въ полудень вдарывъ грімъ и спалывъ все житэ—и господара, и того хлопця. Отъ, бідне хлопья сіло собі и зажурылось. Господаръ ёго й пытає:

— Чого ты, сыночку, зажурывся? Може, на менэ розсердывся, — то такъ уже намъ Богъ давъ. Сідай лучче та повечерай.

Хлопець сівъ, повечеравъ и забувъ, тілько все ісля того ходивъ якъ несамовытый цілый рікъ. Отъ, господаръ и пытає ёго:

— Може, ты у мене не хочешь служыты за таку плату, до я тобі дамъ гроші на другый рікъ.

— Не хочу я, каже, дядьку, грошей, тілько на другый рікъ посійте півкорця.

Отъ, господаръ и посіявъ. Дождалы знову жнывъ, посылає господаръ жаты. Женці сілы полудновать, а хлопья заснуло. Сныться ёму:

«Твоі копы знову загоряцця. Але ты, якъ побачишъ, що мужикъ иде, то ты выхопы выла та ще й розтрушуй, щобъ лучче горіло».

Хлопья проснулось та й росказуе женцямъ. Колы тутъ не всівъ вінъ ще скінчити, набігла хмара, ударывъ грімъ и знову запалывъ. Хлопецъ побігъ, у мужика выхватывъ выла да й підтрушуе, щобъ лучче горіло. Колы це изъ поломья якъ вылізе гадюка, та така здорова, якъ той рубель, що снопы утягують, та й учепылась ёму черезъ плечи, якъ Москаль чипляе муныцю. Отъ, женці прыйшлы до дому, посідалы вечерать; прыйшовъ и хлопець, сівъ на дрыводні да й сумуе. Приходыть до него господаръ та й пытає.

— Що це тобі, сыну, Богъ давъ?

— Богъ ёго знае, дядьку, що це воно таке,—гадюка выскочила изъ огню и вчипылась мені на шию. Мені люди радили одырваты ii, та неможна: такъ учипылась.

— Ну, подержъ, сыну. Богъ насъ держить на світі, держи ты и ei.

Ляглы спаты, у вечері-бъ то, а хлопець и не лягавъ—такъ и сыдівъ цілу нічъ. У ночі и снылця господару, щобъ вінъ свого наймыта повівъ у церкву и поставывъ на тімъ рушниці, що винчаюця, то вона сама спаде (а діялось це якъ разъ у суботу). Вранці хозяінъ такъ и зробывъ: повівъ ёго у церкву, поставывъ на рушныкъ; а вона такъ и впала на землю, перекинулась дівкою и держить рушныкъ въ рукахъ, щобъ то уже, бачите, рукы звязать. Отъ, піпъ повінчавъ іхъ якъ слідъ. Пішли воны до дому, живуть и богаты собі, тілько ёго жінка не выпускае нікуды. Отъ, вінъ и каже своій жинці:

— Чого я буду дома сыдіти? У мене, хвалыть Бога, скотынка ёсть. Піду, чи вже жъ я не такый чоловікъ, якъ и другі, що воны ходять, а я дома сыджу?

— Ну, каже, иды, тілько не лай гадючину матіръ; гляды жъ, не лай, приказуе ёму такъ.

— Добре, каже, не буду.

Отъ, вінъ поіхавъ у дорогу, уже й вертается до дому и то закортіло ёму подывыця на свое поле, чи ожала жінка жито, чи ще ні. А ёго жинка та була якось знахоровыта; тылько вона нікому нічого не робыла. Отъ, вона, якъ прыйшла пора, зібрала птыць и приказала імъ, щобъ воны выбралы изъ колосківъ зерно и знеслы у засікы, а колосья и осталось на полі. Чоловікъ глянувъ, ажъ стоіть жито.

— Отъ, каже, гадюча ei матіръ, дідько бъ ii взявъ зъ ei гадюкою,—ще й досі не выжала жита.

А жинка та й чуе це. Розсердылась, росплела косы, сіла за столомъ и дожидае ёго. Колы вінъ и приіздыть и пытае ei:

— Чого ты, жінко, не говорышъ до мене?

—Якъ же я до тебе, чоловіче, буду говорыти, колы ты мою матіръ лаявъ. Я жъ тебе просыла, якъ ты іхавъ, щобъ ты не лаявъ: я сама зъ того гаду, але я нікому лыха не роблю. Я тобі добра жинка; у мене вже давно зерно позбіране, въ засікахъ стоіть у кошарі. Теперъ, чоловіче, ты не мій, а я не твоя,—покину тебе.

Выйшла зъ-за стола и пішла. Иде та й иде, а чоловікъ за нею, все просыть ei, щобъ вона вернулась. Дішла вона до моря и иде черезъ море;

той чоловікъ и собі за нею, але чоловікъ тоне, а вона по версі йде. Вона оглянулась, бачить, що чоловікъ потопає, и каже ёму:

— Вернися, чоловіче,—пропадешъ! Вернись, та хочъ ты дітокъ доглянешъ.

— Ні, не вернусъ: дітей потоплю и самъ утоплюсь.

— Вернись, Иване, буде твоє счастье за тобою. (Це вона першій разъ ёго Иваномъ назвала, а то все такъ). Вінъ вернувся, а вона пішла.

Ото пожывъ цей чоловікъ зъ дітьмы трохи: воны повміралы, а вінъ пішовъ собі воюваты. Колы дывыцця, ажъ дві горі бьющця и пытающця ёго:

— Куды ты, чоловіче, идешъ?

— Піду, каже, до моря, попытаю ёго, чого сонце таке червоне сходыть, а сынє заходыть?

— Ну, иды, кажуть, та попытай тамъ ёго, чи ще довго мы будемъ быцця.

— Добре, каже, и пішовъ дальше. Отъ дывыцця, лежить чоловікъ въ лотока́хъ и крычить: «ой, воды, воды!» Такъ це чоловіка Богъ на тімъ світі покаравъ за те, що вінъ не давъ подорожнёму чоловікові воды напыцця.

Иде вінъ дальше, а тутъ чоловікъ біга по терну и крычить: «тісно мені, тісно!» Це ёго Богъ покаравъ за те, що якъ чоловікъ подорожній просився до ёго въ хату переночувати, а вінъ сказавъ, що «у мене тісно». Ото вінъ и пытає:

— Куды ты, чоловіче, идешъ?

— Иду до моря того-то й того.

— Попытай, каже, тамъ мора, чи ще мені тутъ довго лежать.

— Добре, каже. И пішовъ собі дальше. А тамъ уже дівчата голымы ногамы по камені лазять, и пытають воны ёго, куды вінъ иде. Вінъ імъ сказавъ. Воны и кажуть:

— Попытай, чи ще довго намъ тутъ ходыти. О це іхъ Богъ покаравъ за те, що воны сміття до схід-сонця выкыдалы.

— Добре, каже, и пішовъ ажъ до мора. Приходыть до якоісь хаты, а тамъ сонцева маты жила. Вона ёго посадыла підъ пілъ, бо дожидала сонця полудновать. Сонце прыйшло та й каже:

— Чого це, мамо, въ нашій хаті прісна душа смердыть?

— Це тобі, сыну, каже, такъ показалось: ты на білымъ світі находывся, прісної кісті нанюхався, та й теперъ тобі здаєцця.

Отъ ёго и почала роспытувати про чоловіка, що лежавъ у лотока́хъ; про дівчатъ, що лазять по камені на колінахъ; про того чоловіка, що бігавъ у терну. Сонце росказало: за те-то и те. Маты ще пытає ёго:

— Чого ты, сыну, такый красный сходышъ, а сыній заходышъ?

— Ото у морі, мамо, есть така гарна пані, що якъ я на неі гляну, то заразъ зачервонію, а ввечері утомлюся, то й посинію. А чоловікъ, цей лежить підъ поломъ, та все це й чує.

Отъ, вінъ и вернувся до того пана, що ёго смутывъ и що ёго послявъ за такымъ діломъ. Отъ, панъ и каже:

— Колы ты чувъ про ту панну, то достань мені єі.

Ото вінъ сівъ на коня, іде и журыться, а кінь ёму й каже:

— Не журысь: ты ії достанешъ, тілько достань рушныка такого, що сімъ рікъ підъ паскою святывсь.

Взявъ вінъ того рушныка, пидъіхавъ до мора—колы тутъ ракъ вылізъ. Кінь и каже:

— Дай ты въ клешни цёму ракові рушныкъ, то вінъ тобі ту панну вытягне.

Вінъ такъ и зробывъ. Ракъ посунувся и черезъ годыну вытягує підъ рукы панну и дає ёму въ рукы. Иванъ приізжає и отдає панові. Вона и говорить:

— Колы вінъ такый розумный бувъ, що мене зъ моря доставъ, то нехай же и моє стадо зъ-відтіля достане.

Отъ, вінъ иде до свого коня и плаче. Кінь каже:

— Не журысь: піды до пана, щобъ давъ стілько-то и стілько грошей, щобъ можна було стілько-то васачівъ (возивъ) солы купыты,—посыпымъ стежку одъ мора, то худоба сама выйде.

Отъ, кінь и каже, якъ сталы підъізжаты до паньскихъ воріть:

— Якъ ты будешъ безъ мене жить: мене бугай убъє якъ разъ у брамі?

— Поідьмо у другу браму.

— Ні, каже, неможна,—де вмірать, то день терять.

Въіхалы въ браму; бугай обернувся и пробывъ коневі бікъ, такъ кишкы и вылізлы зразу. Отъ, та пані велила подоіть коровы, и молоко зварыла въ такимъ великимъ котлі, що можна плавать чоловікові, та й каже Ивану:

— Скупайся въ цёму молоці, що кыпыть.

Иванъ скочывъ, унірнувъ три разы и выскочивъ такый гарный, якъ квіточка. Отъ, вона до свого пана старого и каже:

— Ты-бъ, голубчику, покупався ще: дывысь, якъ Иванъ помолодшавъ, и ты будешъ такий гарный.

Панъ якъ ускочивъ, такъ и кисткы ёго розсыпалысь; а Иванъ оженывся зъ тею панною, що зъ мора вінъ доставъ. Живуть и хлібъ жують.

3. — Про вітрового батька.

(Славута, Заславскаго у., Волынской г.).

Бувъ то собі такій чоловікъ, вінъ бувъ вітеръ, и було въ его дванадцять сынивъ; але вінъ самъ ніколы не дувъ—все дулы его сыны. Отъ, приходять всі дванадцять сынивъ до батька та й кажуть:

— Тепера підемъ, та будемъ дуты такъ, щобъ всі горы и ліса поздувать, щобъ скрізь рівно було.

Пішлы ото воны; якъ заходились дуты, якъ заходились дуты, такъ розгойдалы на морі хвылі, що ще більши, якъ хаты, идуть єдна за другою. А імъ тра було всімъ переходыти черезъ море; сталы воны переходыть, и всі до єдного потонулы. А батько іхъ, вітеръ, и дознавсь; сівъ собі, та й сумує. Колы дывиця ажъ несе жыдъ півня на зарізъ. Отъ, той півень и пытає его:

— Чого ты, вітре, такъ сумуєшъ?

— Якъ же мыні, каже вітеръ, не сумоваты, колы всі моі сыны у морі потонулы?

— Е, каже півень:—нежурысь. Чого тобі журыцця? Мене, ось, на зарізъ несуть, та й то я не сумую, а співаю.

Сказавши це, вінъ закукурікавъ, вырвався изъ рукъ и полетівъ.

4.—Про яйце-бельце.

(Мѣстечко Хабное, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Побачила мышъ, що веребей багати, що изъ проса и конопли зернята ість, а гречаныі и ячменныі закопує. Отъ, и думає собі: добре буде за імъ житъ. Побачила веребъя и каже:

— Ты багатиръ, а я упрама—и стіну прогризу, якъ захочу. Поженимось, до намъ добре буде житъ.

Отъ, и поженилисе, да й думають, у якій хлібъ кинутись: у столяри пуѣйти—хлібъ треба куповатъ.

— Пуѣйдемо у хлібороби, каже мышъ.

Поорали у хаті всі припечки, поорали и по печі, посіяли жита. Выросло жито таке хороше, таке хороше. Поставили стілько куѣпъ, якъ на небі зуѣръ, а у морі песку. Скрізь по стогахъ поодкусували колосся, наклали съ того колосся свої стоги. Отъ, веребей и каже:

— Я полечу у вырай, а ты іжъ одну копичку, а другу не чинай.

Та де тамъ мыша послухає! Вона завыдна! Повыідала зернятка въ одноі, повыідала и въ другоі. Вернувсе веребей изъ вырая, побачивъ, що вона наробила, клевавъ, клевавъ єі въ голову, повівъ до веребъячаго цара, маленькаго шулячка, а мыша до свого цара—сыча.

Отъ, той шулячокъ и сычъ спорилисе-спорилисе; той каже: муŷый праведнішій, други каже—муŷый. Стали битца. Шулякъ добре набивъ сыча. Сычъ зажурився и на гниломъ дубі седитъ. А въ те время нещасный Оврамъ ходивъ на охоту. Намірився на сыча, а той проситъ взять ёго живого.

— Заріжъ, каже, корову, я зъімъ и въ пригоді стану.

Оврамъ зарізавъ корову, сычъ зъівъ и полетівъ и у скалі носомъ дірку пробывъ. Иде Оврамъ дорогою; отъ, и каже ёму сычъ:

— Сонце—муŷый отець, а вечірня зора—моя маты. Воны тобі будутъ даватъ усёго за те, що ты мене не встреливъ; ты не бери, а проси тилько яйце-бельце.

Отъ, дають ёму всёго: и скоту, и грошей,—не бере.

— Дайте, каже, яйце-бельце.

Маты, якъ мылосерднійша, уговорила батька и каже ёму:

— Не розбый же ёго.

Пойшовъ вуŷынъ. Иде та йде. Захотілось ёму пыти. Ставъ вуŷынъ пыти воду у криниці, яйце упало и разбилось. Стали зъ ёго гроши высипатца, скотъ разны ити. Отъ, и каже вінъ:

— Коли-бъ Богъ давъ, щобъ кто у купу все зобравъ, до я-бъ давъ половину скоту.

За третімъ разомъ, якъ сказавъ, вылазитъ зъ криниці хлопецъ и каже:

— Дай те, чого ты въ дома не знаєшъ, до я зберу.

Вынъ обещався те датъ. Зобравъ той скотъ у яйце, пойшовъ той до дому. Покотивъ яйце по одный кошарі, сто коровъ такъ и вродылось; по другый кошарі, такъ тежъ друге звірря. Богаты таки, тилько журитца, що сына обіщавъ оддатъ, бо то, чого дома вінъ не знавъ, було сынъ.

— Иды, каже, сыну, послужи три годи одному пану.

Той каже:

— Мы багати. На що служитъ? Будутъ сміятця.

Повівъ сына до криниці; вилазитъ панъ (то бувъ чортъ), узявъ того хлопца, хотівъ зъісти, а потимъ каже:

— Нехай молоко два годы кипитъ, тоді я тебе звару и зъімъ.

А у чорта була дочка и полюбыла ёго. Бачитъ вона, що вынъ плаче, и питає:

— Чого се ты плачешъ?

— Якъ же мені не плакать, коли твуёй батько мене зъість, якъ молоко два годи буде кипить и вынъ зваритъ мене?

Вона дала ёму водички въ пляшці и сказала:

— Умочи мезиный палецъ и три рази капни у казанъ.

Отъ, вынъ такъ и зробывъ, далі упавъ у казанъ и вилізъ ще крашчи, якъ бувъ. Чортъ бачить, що ёму нічого не сталось, веливъ пойматъ такого козла, щобъ рогомъ махнувъ и світъ перевернувъ.

— Я буду гнать, каже, а ты все держи.

Коли жене діда старого такого. Вінъ ёго за бороду, а дідъ скинувся козломъ (а то бувъ чортъ). Воны ёго замкнулы въ станю, а въ ночі утекли до батька, да тамъ и оженились и живутъ собі.

5.—Про морського царя ёго дочокъ.

(С. Липецкая, Харьковской г.)

Живъ собі купецъ зъ жоною; дуже багатый бувъ и мавъ вінъ собі сына. Скормили воны свого сына, одружили ёго, незабаромъ и померли: перше померъ самъ купецъ, а за нимъ и жона ёго. Остався одинъ сынъ зъ своёю молодою жоною. И думає вінъ собі:

«За щобъ тутъ рукы зачепыты? за яке ремество взятись?»

Думавъ-думавъ, та и надумавъ:

— Батенько мій, нехай царствуе, не седівъ дома, а все по чужихъ далекихъ сторонахъ іздивъ,—тимъ вінъ и наживъ собі багаство. Буду и я такъ робиты.

Наваливъ вінъ три караблі добра усякого, попрощався зъ своею жоною и поіхавъ по морі у чужі-далекі землі. А дома ёго жона уже тоді забрюхатіла, а вінъ цёго и не замітивъ. Ну, поіхавъ вінъ у чужі-далекі землі, товаръ свій добре попродавъ, а на сёмому годові накупивъ другого товару, наваливъ вінъ уже не три караблі, а цілыхъ дванадцять, и іхавъ до дому. Килько-то караблівъ іхало по переду, а кілько по заду, а вінъ саме въ середыні. Якъ изъіхавъ вінъ саме на середъ моря, карабль ёго и ставъ; що вже ёму ні робили, якъ вони уже ёго ні одпихали,—ні—нічого не вдіяли: стоіть карабель на однимъ місці, стоить не ворухнецця. И посылавъ той купець норця, щобъ пурнувъ у море, та подывывсь, за що вінъ тамъ зачепився. Пурнувъ той норець у море, дивицця; а на дні моря стоіть дідъ, однією рукою держе карабель. Норець ёго й питас:

Библиотека Географического общества СССР

— На що це ты держишъ нашъ карабель?

— Піди та скажи своєму хазяінові, що коли хоче вінъ до дому повертатись, такъ щобъ віддавъ вінъ мині те, чого вінъ дома не знає, а не то втоплю всіхъ.

Випурнувъ норець и каже своєму хазяінові:

— Стоіть тамъ у морі старый дідъ и одною рукою держе карабель и переказуе вамъ, що якъ віддасте ёму те, кого вы дома у себе не знаєте,—пустте, а ні,—то потопе усіхъ, казавъ.

Купецъ и каже:

— Пурни-жъ ты до ёго и попроси, щобъ давъ вінъ вільготы хочъ на три часы, щобъ передуматы мені, що въ мене дома є.

Полізъ впъять норець у море и просе у того діда вільготы на три часы. Дідъ и каже:

— Не то на три часы, хоть на три дні.

Вынурнувъ норець и сказавъ це своёму хазяинові. Хазяинъ и ставъ здумуваты та писаты усе, що въ ёго дома є. Усе, усе поздумувавъ, усе зна,—тільки не зна, що въ ёго родывся дома сынъ, що вже тому сынові сімъ літъ, що ходе вінъ вже у школу и читать привчився. Якъ поздумувавъ усе и посылае норця въ море.

— Скажи тому дідові, що оддаю ёму те, чого дома не знаю.

Полізъ впъять норець и сказавъ це дідові. Дідъ той каже:

— Я не повірю на слові: хай дасть мині росписку своєю, кровъю написану.

— Купець мерщій урізавъ пучки и кровъю написавъ росписку, що віддае тому дідові те, чого дома не знає, та й послався зъ нею норця до діда въ море.

Якъ тілько взявъ дідусь росписку, и пустивъ карабель; якъ пустивъ карабель, то и пустився вінъ такъ скоро, що й впередивъ передніі. А дідусь, якъ тілько взявъ росписку, той же день віднісъ іі въ той городъ, відкіль родомъ бувъ той купець и де жила ёго жона зъ сыномъ. Понісъ, та й підкинувъ іі на дорозі та ще й самъ приписавъ:

— Тебе, добрый молодець, віддавъ мині твій батенько на послугу, оце й росписку выдавъ своєю мазкою написану. Та ти объ цімъ не турбуйся, бо не заразъ я тебе візьму, а черезъ 5 літъ, тогді, якъ зповниця тобі 12 літъ. Якъ уже сповниця тобі 12 годівъ, покидай свого отця—матіръ та йди до мене.

А сынъ, якъ ишовъ изъ школы, пиднявъ іі, прочитавъ та й каже:

— Ну, нічого робиты: батенькового слова мині не гербуваты, не ставиты мого батенька брехуномъ.

Жалко ёму було кидаты свою матіръ жалибницю та й батька свого: хочъ и не бачивъ вінъ ёго зъ роду, а дуже ёго любивъ, и не хотілось ёму покидаты

ёго; сумувавъ вінъ собі самъ, ні матері не казавъ нічого, щобъ ще ії не засмутыты. Ажъ ось батько ёго зъ дванадцятьма караблями до свого города прибуває и всімъ, усімъ своімъ родичамъ оповіщає. Усі родичи и жона ёго и синъ идуть ёго зострічаты. Якъ взоривъ вінъ свою милую, обнявся зъ нею, поцілувався, а сына и не замітивъ, що той до ёго руки простягає—лізе цілуватись. А якъ взирив уже, питає своєі жоны:

— А це що за хлопчикъ?

— Та це, дружино моя, синочокъ нашъ, що безъ тебе родився. Хиба ти вже забувъ, що покинувъ мене на такихъ порахъ?

Тоді тилько батько догадався, що вінъ віддавъ дідові тому, що вдержиававъ карабель. Здумавъ, зітхнувъ тяжко та й промовивъ: «Оттакъ же!»

Синъ заразъ догадався, объ чімъ ёго батенько засумувався, та й каже ёму:

— Не жалійте, татусю; ще не заразъ мене відъ васъ визьмуть — до дванадцати літъ проживу я мижъ вами, ще знацця мини зостаєцця жити цілыхъ пять годивъ.

А маты ще нічого и не знає та й питає ёго:

— Та що це ви балакаєте, що й я не розчовпну?

Вони ій и росказали. Дуже сумували батько та маты, та синъ. И вже-жъ жаліли свого сина вони! Уже-жъ и кохали ёго! Не життя ёму було, а рай Божій. А якъ сповнилось уже ёму дванадцять годивъ, вінъ и каже батькові та матері: «Сушіть мині сухарчиківъ: часъ уже йти мині до дідуся на послугу». Насушили вони ёму сухариківъ зложили іхъ у торбиночку, попрощались зъ нимъ та й пустили ёго. И пішовъ вінъ дорогою. Ишовъ-ишовъ, дойшовъ до моря; дійшовъ та й ставъ віддихнуты. Дивиця: на березі стоіть кущъ якогось деревця зъ красными ягідками, та таке рясне, рясне! И ставъ вінъ дивитися на ёго:

— Що це за кущъ такій, що я ёго ще й не бачивъ? Якій у того батенька страшенный садъ, що усяке, усяке тамъ дерево є, а цёго нема? Що воно за дерево?

А це була калина. Дивиця та й дивиця вінъ на ёго, коли бачить, що летятъ одинадцять вутінокъ, а позаду и дванадцята. Летятъ воны якъ разъ на ёго, а вінъ скорій підъ кущъ, та й сховавсь тамъ. Спустились ти одинадцять вутінокъ якъ разъ коло ёго на березі та й зробились всі красными дівицями. Пораздівалися воны та й стали купатися у морі, покупались та й полетіли. Прилетає теперъ задня, дванадцята. Прилетіла и тамъ зробилась дівицею, найкрашчою надъ усі. Розділась и вона и тамъ стала купатись. А купцівъ синъ мерщій зъ-підъ куща, та за одежу, та й заховався впъять

підъ дерево и сыдить тамъ мовчки, мовъ неживый. Вона, якъ уже выкупалась выйшла на берегъ. Хопъ-лопъ—нема одежи. Ото й каже вона:

— Хто есть тута? Якъ старъ человікъ—будь мині рідный батенько; стара жінка—будь мині рідна матінко; середній чоловікъ—будь мині рідный братікъ, або рідна сестриця; младъ чоловікъ—будь мині вірна дружина!

А вінъ заразъ выйшовъ зъ-підъ куща та й віддае одежу. А вона зраділа,—такъ зраділа, що й не сказаты, бо передъ нею ставъ такій козакъ, що крашчого и въ світі не знайти.

— Хто ты есь, козаче? питае вона его.

— Я такий и такий. Іхавши отець по морі, а дідусь старенькій изупинивъ его карабель, казавъ моёму батькові, що, якъ невиддасть одного що дома не знае (а я и родивсь; саме безъ батенька тімъ-то вінъ и не знавъ мене), потопе его и всіхъ его людей. Батько, не знавъ нічого, що дома діялось, віддавъ мене. Такъ оце я йду до него теперъ на послугу.

— Ну, й добре! каже его мила:—той сывый дідусь, що державъ карабель, то мій началникъ; я въ его послуженкою. Насъ у его дванадцять. Може и ты бачивъ, що летіли напередъ мене одинадцять утінокъ: то всё моі товаришки. Це дідусь хоче мене зъ тобою одружиты. То тильки гляди: зхитришь—добре буде тобі; не перехитришь—лихо буде тобі; буде твоя голова на коляці віситы, такъ якъ вісить тамъ уже іхъ одинадцать. Дідусь мій хотівъ усіхъ своіхъ послуженокъ одружити, та зъ усіхъ одинадцяти не найшовся ні одинъ, щобъ перехитровавъ усе,—пропали усі.

И показуе ёму дорогу, куды пройты до дідуся.

— Піды цією дорогою: иди, иди, поки не дійдешъ до стежечки, що лежатиме уліво. Підешъ по тій стежеціі, иди, иди, поки дійдешъ до такого місця, що усе покрите гадюками. Ты не бійсь—иди, та не озырайся,—воны тобі дорогу дадуть; озернесся—зсідять. Підешъ, підешъ, дійдешъ до такого місця, що покрыте усе звірюками лютыми. Ты иди, иди, не озырайся,—воны тобі дорогу даватымуть. Якъ пройдешъ уже це місце,—убачишъ наліво, и леваді, хатку на курячій нижці. Ты йди туды: тамъ я живу. Ну, теперъ прощавай, моя дружинонько! Та гляди, бережись: вбережесся—добре буде, не вбережесся—головонька твоя повысне на коляці, якъ вісыть тамъ уже одинадцять!

Сказала це, зробилася зновъ вутінкою и полетіла.

Пішовъ купцівъ сынъ тією дорогою, що показала ёму его мила. Ишовъ-ишовъ, дойшовъ до стежечки; пішовъ стежечкою, дойшовъ до того місця, що

гадюками усе було закрыте. Але вінъ ишовъ сміливо, и воны ёму дорогу подавали. Пройшовъ це місце, найшовъ на таке, де повно звірівъ було. Вінъ ишовъ тежъ сміліво, и воны дали ёму дорогу. Якъ выйшовъ уже на поляну, якъ узырывъ уже вінъ хатку на курячій ніжці, такъ радісьно ёму стало. Прійшовъ до тієі хатки та стукъ-стукъ у віконце. Выйшла ёго мила, відчинила ёму, повела ёго у хату, нагодувала ёго и напоіла. И росказуе вона ёму:

— У нашого дідуся насъ дванадцять. Самъ живе вінъ у пишнихъ хоромахъ и характерничить, а насъ разсылавъ на вкруги себе на дванадцять верстовъ одъ себе и на дванадцять верстовъ сестра одъ сестры, и всі у во такихъ хаткахъ на курячихъ ніжкахъ. Ну, теперъ, моя дружино, пора спаты. Скоро прилетить вістовикъ відъ дідуся (дідусь, якъ що наказуе, посыла с свого крылатого вістового по всіхъ дванадцяти хаткахъ, и наказуе той вістовый, що треба). Да глядижъ, моя дружинонько, якъ що прилетить той вістовикъ, такъ щобъ ни казавъ, ты все мовчи, мовъ и нема тебе въ хати. А тамъ уже порахуемо що треба робиты. Та й положила ёго подъ лавку и світло погасила. Тильки що уляглись вони та стали дріматы, летить підъ вікно вістовикъ и крычить: «Наказувавъ дідусь, щобъ на завтра вы всі були дванадцять лице въ лице, одежа въ одежу, черевики въ черевики, и щобъ у кожноі було по мідному прутові, бо приіхавъ уже дідусівъ зять (це бачъ цей купцівъ сынъ)». И полетівъ.

— Ну, тепереньки, моя дружино, треба за діло прійматися, каже купцевому синові ёго сужена. Изкувала ёму мідну булаву и каже: «ты-жъ иди по тій то и по тій дорозі. Перейдешъ до зализныхъ воріть, тамъ будуть привьязани на цепахъ два левы. Якъ будешъ ты иты и кинуцця воны на тебе, ты закрычи на іхъ: «мовчить, прокляти люты звирі! я иду до дідуся на послугу» — воны и пропустять. Якъ прійдешъ ты до дверей, замахниса булавою и вдаръ іхъ, щобъ розбивъ. Дідусь закричить: «хто тамъ?» А ты сміляво одказуй: «я, дідусю, я: иду до тебе на послугу». Тоді вінъ поведе тебе туды, де ми будемо у ряду поставлені, и усі будемо якъ одна: и лице, и одежа, и черевики, и все, все буде, якъ у водниці. А я буду стояти така-то відъ краю, и у мене на лівій нозі буде закаблукъ на бікъ закрывленый. То хочъ и зъ первого разу пізнаешъ мене, а не подавай виду: пройды разъ и въ друге, будьто не знаешъ, та придывляйся на кажну. Дідъ буде на тебе гриматы, та говориты, щобъ скоріше вибіравъ ти свою сужену (а якъ не виберешъ, голова твоя повисне на коляці), але ты не вважай на це и одкажи ёму: «Е, дідусю, що вы? це не яблучко зъ яблуни зорваты: вкусивъ — гарне — ззівъ, недобре — кинувъ; мені зъ нею треба буде вікъ картаты!» На третій разъ уже выведіи мене. Теперъ прощай, моя дружинонько мила!

И полетіла сама. Вінъ и пішовъ, куда ёму ёго мила показувала. Прійшовъ

до двору дідусёвого, а коло ставнівъ ворітнихъ привязані булы два левы. Якъ тілько уздріли воны ёго, такъ и кинулись на нёго зъ ревомъ. Вінъ на нихъ якъ крикне: «мовчить, прокляти люти звірі! я иду до дідуся на послугу».

И пропустыли вони ёго. Прыйшовъ вінъ до дідусёвого будинку, та якъ замахнувся своёю булавою, якъ гупне у двері, такъ воны и розлетілись.

— Хто тамъ? питавъ ёго дідусь.

— Це я прийшовъ на послугу.

— Пора, пора, козаче. Ну, ходімъ же вибіратимешь свою сужену; та гляди, якъ не виберешъ—твоя голова о тамъ, на коляці, повихаєцця.

И пішли. Выйшли воны на леваду. Тамъ стояли усі дванадцять, усі якъ одна. Купцівъ сынъ одразу замітивъ свою сужену, але не подавъ въ цімъ виду Пройшовъ разъ—не выбравъ. Дідусь и каже:

— Що ты даремне ходишъ? Хиба не сподобавъ не одноєі? Вибірай пошвидче!

— Е, ні, дідусю: це не яблучко зъ яблуньки зірваты: добре—взівъ, а недобре—кынувъ; мині треба зъ нею вікъ картаты.

Пройшовъ и въ-друге — тожъ не вибравъ. Дідусь ще дужче гримнувъ на ёго. А купцівъ сынъ тиєі-жъ ёму отказавъ:

— Е, ні, дідусю, мині зъ нею цилый вікъ картаты!

На третій разъ пройшовъ купцівъ сынъ и вивівъ свою милу.

— Ну, добре: познавъ! Піди жъ ты та погуляй сёгодни—оце и гроши тобі; а завтра приходь зновъ сюда: якъ выберешъ до трёхъ разъ — твоя буде; не выберешъ—твоя башка буде теліпатись на коляці.

Купцівъ сынъ, узявши гроши, пішовъ гуляты; гулявъ-гулявъ, а о півночи прийшовъ до милоі своєі ночуваты. Мила дала ёму вечеряти та й каже:

— Ну, добре, що сегодни счасливо день пройшовъ. Дай же Боже, щобъ и ще два такъ пройшли. Лягай же, моя дружинонько, отъ тутъ знову підъ лавкою, та мовчи, мовъ тебе й нема тутъ, щобъ ты не почувъ що казатимуть.

Тилько що воны полягали та світло погасилы, ажъ ось знову летить відъ дідуся вістовый. Прилетівъ, та стукъ-стукъ у віконце:

— Наказувавъ дідусь, щобъ на завтра вы всі булы лице въ лице, одежа въ одежу, черевики въ черевики, и щобъ у кажноі було по срібному прутові.

И полетівъ.

— Ну, теперъ, моя дружинонько мила, треба объ дні рахувати. Зкувала заразъ ёму срібну булаву и наказуе:

— Підешъ же ты завтра впъять тією дорогою, що и сёгодні йшовъ. Якъ дійдешъ впъять до ворітъ и будуть на тебе кидацця леви—ти впъять закричи на іхъ:

«Щить-те, прокляти люти звірі! я йду до дідуся на послугу». Воны тебе и пропустять. Якъ прийдешъ до дверей (вони на завтра ще кріпче будуть зроблени), якъ могъ дужче замахнися, щобъ розбыти іхъ. Якъ розобъешъ, дідъ закричить: «хто тамъ», ты одвічай: «я, лідусю, я: иду до васъ на послугу». И поведе тебе зновъ туды, де мы будемо у рядочокъ поставлени, и я буду стояты така-то відъ краю, и на лівій руці мизынець буде зігнутый. Ты хоча и спершу мене замітишъ, але не выводь зъ першого разу, а пройды разъ и въ друге, а въ трейте вже выведы. А якъ дідусь буде на тебе гриматы, ти ёму якомога сміливо відказуй те, що и сегодни відказувавъ.

На завтра, якъ світъ въ вікно, попрощалась вона зъ нимъ и полетіла. Пішовъ и вінъ туда. Якъ дійшовъ до воріть, такъ на нёго леви и кинулись и заревли. А вінъ на нихъ:

— Мовчить, прокляті люті звірі! Я иду до дідуся на послугу.

И пустили вони ёго. Якъ дийшовъ до дверей, якъ замахнувся булавою, якъ ударивъ,—такъ двери розлетілись.

— Хто тамъ? крычить зъ будинку дідусь.

— Я, дідусю, я; иду до васъ на послугу.

— Пора, пора! Ну, ходімо жъ вибіратимешъ свою сужену; та гляди, невыберешъ—до тихъ одинадцати головъ, що теліпаюцця на коляці, прибавлю твою дванадцяту.

— А вже жъ, дідусю, ваша воля.

Пошли, прійшли зновъ на леваду, де стояли въ ряду дванадцять дівиць. Купцівъ сынъ одразу замітивъ свою сужену, але пройшовъ разъ, не вивівъ ії, пройшовъ вдруге—тожъ не вивівъ. Дідусь на ёго гримає:

— Що ти, такій-сякій, хиба не вподобавъ ни єдиної изъ усіхъ?

А вінъ зновъ відказує:

— Е, ні, дідусю: це не яблучко зъ яблуньки зорвати: добре—ззівъ, не добре—кинувъ; мині треба зъ нею вікъ кортати.

На третій разъ вивівъ вінъ.

— Ну, добре! каже дідусь.

— Идижъ ти теперъ гуляй, а завтре зновъ приходь: якъ виберешъ ще завтра—буде вона тобі.

Та й давъ ёму багато грошей. Купцівъ сынъ гулявъ-гулявъ, а съ-півночи зновъ приходе до милоі. Повечеряли и лягли опочиваты. Тілько що вспіли світло загасыти, летить вістовыкъ відъ дідуся. Постукавъ у віконце та и кричить:

— Наказувавъ дідусь, щобъ на завтра вы всі були лице въ лице, одежа въ одежу, черевики въ черевики, и щобъ у кожноі було по золотому прутові,

— Добре!

Відказала ёму. Заразъ зкувала вона милому золоту булаву та и каже:

— Гляди жъ, моя дружино, роби и теперъ усе такъ, якъ и въ перши два раза. Прійдешъ до воритъ, тежъ скажи на левівъ; прійдешъ до дверей, розбый іхъ булавою; якъ будешъ вибирати, пройды два разы, а на третій разъ уже выбери.

Ранкомъ мила ёго впъять полетіла. Пішовъ и купцівъ сынъ туда. Приходе до воритъ—левы впъять на ёго кинулись. А вінъ и крикнувъ на іхъ:

— Мовчить, прокляти люти звири! я иду до дідуся на послугу.

И пропустили ёго. Прийшовъ до дверей; якъ замахнувъ на іхъ, якъ ударивъ, такъ и розлетілись воны.

— Хто тамъ? каже дідусь.

— Я, дідусю, я: иду до васъ на послугу.

— Пора, пора! ходімъ же вибірати твою сужену.

Купцівъ сынъ пройшовъ разъ, не пізнає свои суженої (а вінъ ії одразу пізнавъ), а дідъ, знай, кричить на ёго; пройшовъ ще и вдруге, тежъ не знайшовъ. Дідъ жежъ на ёго ще дужче гримає. Пройшовъ ще и втрейте и вывівъ.

— Ну, добре! хай же вона тобі на віки.

Заручили іхъ и отгуляли весілле. Дідусь наваливъ ёму золота та срібла цілихъ дванадцять караблівъ, и поплила молода пара до батька та до няньки.

Якъ приіхавъ купцівъ сынъ, на радощахъ назвали гостей, зробили друге весілле. И я тамъ бувъ, медъ-вино пивъ; по бороді текло, а въ роті не було.

Записана г. Столбинымъ.

6.—Про царуівну, которої душа була въ яйці въ осокорі.

(М. Борисполь, Полтавской г., Переяславскаго у.)

У царя було двоє дітей—сынъ и дочка. Отъ умеръ царь, умерла и царица,—остались іхъ двоє. А въ другимъ царстві бувъ царевичъ. Пише той братъ до царевича, що єсть у ёго сестра така, що якъ засміється, то золото падає; якъ заплаче — жемчугъ падає, а якъ пуйде танцювать, такъ квіты и уродятьця.

Царевичъ и одписує:

— Пришли мині, каже, твою сестру: я ії за жуйнку візьму.

Отъ той братъ вирядивъ сестру въ дорогу; попрощалисъ воны собі. Поіхала вона съ своєю горнишною; а горнишна була дуже похожа на ії и

обличчямъ, и всімъ. Приіхали воны до річки—царуѣвна захотіла купатьця, роздяглась, виняла очі; а ії горнишна наділа на себе ії платтє, взяла очі, сіла въ карету и поіхала. Приіздить до царевича, подобалась вона ёму. Туѣлько вуѣнъ дивуєтця, що царевичъ ёму неправду написавъ: сміялась вона, а золото не падало, плакала—жемчугъ не падавъ, танцёвала, а квіткі не ростуть; а все-такі взявъ за жуѣнку, бо вона дуже хороша була. Живуть воны собі. А та царівна вышла изъ воды, бачіть, що та горнишна наділа ії платтє и взяла очі,—вона наділа ії платтє, сіла собі та й седить и плаче, а золото падає,—велику купу наплакала. Иде дідъ, чує щось плаче; подходить и бачить: седить прехороша дівчина, наплакала цілу купу золота и каже ёму:

— Возьми мене до себе.

Взявъ ії дідъ до себе и золото тее забравъ. Засміялась вона—нападало жемчугу; пошла вона танцёвать—де узялись всякиі квіти. Отъ, почала вона рушникъ вышивать—золотомъ та жемчугомъ, та квітами; вышила такий рушникъ, такий рушникъ, що ажъ у хаті сяє.

— Возьмы, каже, цей рушныкъ и понесы на базаръ продавать. Не оддавай ты ни за яки гроши, а все кажи: «дай око.»

Той пошовъ на базаръ; такъ той рушникъ на весь базаръ сяє—людей такого назбіралось. Що не давали ёму за того рушника, а вуѣнъ все просить око. Усі дивуютця: якъ же се можно—око: де ёго взять? Царевичъ пудходить собі—подобався ёму той рушныкъ.

— Продай, діду! каже.

— Купы, каже.

— А що тобі за ёго?

— Око, каже.

— Чи, ты здурівъ? каже:—якъ таки око, хто жъ тобі дасть око? Проси мене грошей скуѣлько хочъ, я тобі дамъ.

— Не треба мені грошей,—дай око.

Пошовъ царевичъ до дому и каже жуѣнці: «яке я дыво бачивъ: такий рушныкъ: золотомъ, жемчугомъ та квітами такъ и сяє; туѣлько, каже, дурный дідъ просыть за ёго око».

— Да у мене єсть, каже ёму жуѣнка, тамъ десь одно око. (Дуже, бачіть, ій захотілось того рушника).

— Давай же, каже, скоріше те око: я піду—куплю того рушныка.

Достала вона изъ сундука око; понісъ вуѣнъ давъ діду око, взявъ рушникъ. Привыкысъ дідъ те око,—зраділа царевна, сміється та плаче, а золото

та жемчугъ такъ и сыплятьця. Зоткала вона ще крашчи — рушникъ тамъ, чи хустку.

— Несы, каже, діду, просы ще око.

Понюисъ дідъ. Такого людей назбіралось: всі дывуютьця. Хто ни спытає, що за хустку — «око», каже. Пришовъ и царевичъ. Такъ ёму захотілось купить ту хустку.

— Що тобі, діду, дать?

— Око, каже старый.

Пошовъ царевичъ до жуынки.

— Чи, нема въ тебе ще ока? Тамъ така хустка, таки хороша, що й росказать неможна!

Не хотілось ій оддаваты, бо вона вже догадалась, що то та царевна, але чоловікъ якъ ставъ прохати — оддала. Давъ царевичъ діду око, взявъ хустку. Принюисъ дідъ око, та рада, — така рада, що нашлись ії очі. А та царевичова жуынка бачить, що недобре буде, згадала, що душа царевны схована въ осокорі въ яйці; побігла, заразъ нашла того осокора, взяла те яйце, принесла до дому и заперла въ сундукъ. Якъ вона взяла те яйце, то царевна и каже діду:

— Я вже теперъ умру. Возьміть золота, зробить мені труну и каплицю надъ дорогою и поховайте.

Умерла вона; зробивъ дідъ це все: и золоту труну, и золоту каплицю надъ дорогою, и поховавъ ії.

Отъ, разъ у празныкъ іде царевичъ до церкви, бачить — каплиця, да така хороша, такъ сяє. Звелівъ кучеру стать, входить въ каплицю, бачить труну, а въ труні лежить така-то хороша, така прехороша панна, зовсімъ наче жива лежить, мовъ заснула. Царевичъ не втершівъ, поціловавъ ії. Часто ставъ іздить царевичъ и все до неі заіздивъ. Разъ приздить, а коло неі дитинка въ труні сидить маленька, така хороша; а то ёго сынъ, ще вона одъ ёго привела. Привюызъ вуынъ ёго до дому: такъ то вуынъ любивъ того сына! Отъ разъ зберався вуынъ іхать до церкви на великъ-день и сына хотівъ взять зъ собою. Туылько жуынка одчепила сундукъ (щось треба ій було взяты), дитина и побачіла яйце:

— Дай та й дай, дай та й дай! кричить.

А то була душа ёго матері. Плаче та й кричить. Почувъ царевичъ, а дитина все: «дай яйце та й дай!»

— Чому ты ёму не дашь, каже.

— Яке тамъ яйце. Що вона выдумала! вона каже.

А дитина каже:

— Дай яйце! и показує на скриню.

Царевичъ каже:

— Одчини заразъ скриню!

Дуже ій не хотілось. Якъ одчинила скриню, такъ дитина и ухопила яйце и зъ рукъ ёго не пускає. Поіхавъ царевичъ до утрені, взявъ сына зъ собою, заіхавъ до тоєі мертвоі царуѣвны похристосоватця. Похристосовався самъ, взявъ сына на руки, щобъ той похристосовався. Той упустивъ яйце воно разбилось, царуѣвна ожила. Зрадівъ той царевичъ, зрадівъ и сынъ ёго. Ставъ вуѣнъ ій роспытувать, вона ёму и росказала, якъ ій горнишна взяла очі, одяглась въ ій платтє; якъ вона шила рушныки, якъ продавала за око, якъ і душу та горнишна зъ осокора выняла. Тоді царевичъ бачіть, що то ёго жуѣнка, приіхавъ до дому, привязавъ ій до коньскаго хвоста, оженився на царуѣвні и живуть собі.

7.—Про дівчину, що якъ капляне, то золото пада, а якъ заплаче, то жемчугъ сыплется.

(Млѣевъ, Черкасскаго у., Кіевской г.)

Въ нікоторомъ царстві, въ нікоторомъ государстві именно то було, и це не казка, а щирая правда,—казка буде на заду.

Въ городі жила собі удова и мала собі сына и дочку. И було собі два брата: богатый и бідный, и бідный пошовъ до богатого грошей позычать.

— Позычъ мині рубъ грошей.

— Дай, каже, поручника.

— Якого-жъ я тобі поручныка дамъ? Хто за мене поручитьця? Я бідный.

Думавъ-думавъ, прыйшовъ до дому, знявъ святого Миколая и пошовъ.

— Оце, каже, мій поручныкъ, цей за мене поручитця.

— Ну, якъ Миколай за тебе поручитьця, то я тобі дамъ.

Позычивъ вінъ ёму карбованця, а той и умеръ. Приходыть богачъ до ёго за грошима, а вінъ на лаві лежить.

— Хто-жъ мині теперъ гроші верне?

Узявъ, знявъ Мыколая и того мертвого взявъ, и каже:

— Повезу на базаръ, продамъ о бохъ: може, чи не вернутця гроші моі.

Возыть вінъ по базарі — ніхто не хоче купувать. Миколая купывъ бы

хто, але вінъ не хоче продавать одного. Нехто не хоче купувать обоихъ. А вдовы сынокъ бігає по базарі; побачивъ того человіка и побігъ до матері:

— На базарі, каже, мамо, возыть чоловікъ Миколая и мертвого чоловіка: куплю я, мамо!

— Що ты, сынокъ, будешъ робыть зъ мертвымъ чоловікомъ?

— Мертвого, каже, поховаю, а Миколая поставлю у себе на стіні.

Вона ёго поблагословыла. Вінъ побігъ на базаръ, побачивъ того чоловіка:

— Що тобі за мертвого и за Миколая?

— Одынъ рубъ, каже.

Вінъ выйнявъ, давъ.

— Ну, везы-жъ, каже, за мною.

Привізъ до дому; Миколая поставывъ у лавці въ своій на стіні, а після зробывъ труну и похоронывъ того чоловіка, якъ батька рідного. Черезъ часъ святый Миколай объявивсь до ёго старикомъ говорить:

— Прыймы мене до лавочки; я тобі въ пригоді стану.

— Постойте, каже, батюшка, я пойду матері спрошусь.

Приходыть до дому и каже:

— Приходывъ до мене дідокъ и просивъ, щобъ я ёго до лавочки прыйнявъ.

— На що тобі, сынокъ, вінъ здався?

— Може я куды схочу побігты, отъ, вінъ и буде седіть у лавці та буде помогать торгувать.

— Ну, Боже тобі благослови!

Вінъ побігъ и прыйнявъ ёго. Якъ зачали торгувать,—то дрібными товарамі торгували, а то вже стали и велики закупать. Уже святый Миколай все те добро, що було въ того богатого, що продавъ Миколая, перетащивъ до ёго. А у того хлопця було два дядки—тежъ купці сылни, богати. И ходять воны караблями по морі, а въ ёго немає караблівъ. Святый Микола и каже:

— Піди, каже, до матушки, поблагословысь: нехай намъ позволить карабель справить.

А вона й каже:

— Дежъ намъ стілько грошей набрать, щобъ карабель справить?

— Мамо, каже, старый мині помагає такъ, що у мене золота у лавці такого, що я й пересчитать не можу. (Воны и не знають, що то святый Микола).

Справили воны карабель, а Миколай каже:

— Сходы, сыну, до дядька, нехай и тебе прыйме зъ собою, якъ буде їхать за товарами.

Понагружували воны кораблі пшеныцею; у дядьківъ же по два кораблі, а у ёго одынъ. Поіхалы, а вінъ узявъ изъ собою того діда, и треба імъ приіхать до такого города, що підъ мостомъ седыть змій и бере десятыну. А въ тому городі король такий, що выдае товари и каже:

— Хто може въ церкві переночувать, той набере собі товару, якого самъ захоче.

Теперъ зібралысь купці-дядьки и радятся:

— Кого-жъ намъ першого послать у церкву ночувать? Пошлемъ мы свого небожа: вінъ молодый, нежонатый,—пошлемъ ёго.

Той прыйшовъ до свого батька (бо вінъ святого Миколая батькомъ называвъ) да й каже:

— Посылають мене дядьки у церкву ночувать: чи йты, чи нейты?

— Иды, каже,—тілько набери зъ собою півпуда гніченыхъ сливъ и якъ увійдешъ у церкву, то до самого вівтаря посыпъ іхъ ажъ до себе, а самъ стань насередъ церквы и читай, Богу молысь.

Війшовъ вінъ у церкву, зробывъ такъ, якъ ёму казавъ святый Миколай,—ёго взяли, замкнулы. Змія въ половині ночі выходыть. Дывытця—слыви. Вона взяла одну, покоштувала—добра. Вона по́ти іхъ іла, по́ти іла, по́ки півень заспівавъ. Остався вінъ живый. Прыходять уранці, выпускають ёго. А на другу нічъ уже треба другому йты—уже треба йти старшому дядькові. Боіться й той, просыть небожа:

— Що ты, сыну, візмешъ зъ мене, що підешъ за мене у церкву переночувать?

— Почкай, каже, дядьку,—треба першъ пійты до батька та спытать, що вінъ скаже.

Пішовъ, расказавъ ёму, а той каже:

— Якъ дасть тобі дядько одынъ карабель, то иды, переночуешъ и другу нічъ.

Пішовъ вінъ до дядька и каже:

— Якъ дасте, дядьку, одынъ карабель, то переночую.

— Дамъ, каже:—забірай карабель зо всімі товарами, які є, тількы переночуй.

А святый Миколай и сказавъ ёму:

— Якъ будешъ ити въ церкву, то купы уже пудъ гніченыхъ слывъ, бо теперъ вона голодна.

Пішовъ вінъ у церкву, слывы розсыпавъ и опъять ставъ-собі посередъ церкви и Богу молытьця. Въ половыні ночі выходыть вона опъять, кынулась до тихъ сливъ,—добрі ій показалыся. Якъ зачала вона іхъ істы, якъ зачала вона іхъ істы—и половины не выіла, півні заспівали—сховалась вона. Уранці одмыкають ёго: выйшовъ вінъ, узявъ у дядькивъ карабель. Ото вже маѣ собі два кораблі. На третю нічь другый дядько просыть. А святый Миколай и каже ёму:

— Иды, сыну, тілько накупы уже слывъ півтора пуда, бо вона уже дуже голодна.

Переночувавъ, побачівъ ёго король, полюбывъ ёго и каже:

— Якъ найдешъ ты мині де-небудь дівку таку, щобъ мині за жону була, то я тобі оддамъ половыну своёго корольства.

— Єсть, каже, у мене сестра, ще крашча за мене, и такая: якъ кашля—золото зъ рота сыплетьця, а якъ плаче—жемчугъ зъ очей сыплетця, то я ту сестру представлю вамъ.

Давъ ёму король ще одынъ карабель. Вінъ и поіхавъ въ свою землю. А дядьки сердятьця на ёго, що такый молодый бувъ, та іхъ такъ скоро заломывъ, осталысь воны дуракамы. Пішовъ уже одъ ёго святый Миколай: уже одслужывъ ёму за те, що вінъ ёго купывъ—наділывъ ёго добромъ доволі. А вінъ приходыть до матері и говорить:

— Мамо, говорить, одвезу я свою сестру такому-то королю за жену.

Плаче вона.

— Я, каже, молода; жалко мині буде васъ; я буду скучать за вамы. Єсть у насъ баба, и у неі єсть дівчина за слугу; дайте мині іхъ обохъ, щобъ я тамъ, на чужині, не такъ скучала за вами.

Прыйшовъ вінъ до другихъ купців да й радытця, якъ ій одправыть по воді.

— Вона ще зъ роду не бачила такоі сылноі воды, а то ще заслабне.

Нарадылысь воны—одправыть ій суходоломъ, по почтахъ, а самъ поіхавъ моремъ. Взяла вона бабушку и дівушку, и приізжають до станціі. Теперъ сілы воны на другу почту и приіхалы до третёі почты. Теперъ імъ попався нехорошій чоловікъ кучеръ. Вона до нёго и каже:

— Отъ, якъ бы ты бувъ слухняный, щобъ ій изъ світа звисты.

Прыізжають до трахтира. Баба пошла въ трахтиръ, купыла горілки, закуски, сама напылась и кучеру дала, и вінъ хлопнувъ добре—и поіхалы. Підъізжають воны підъ гору. Баба и каже:

— Злизьмо, каже, до дочки, нехай кучеръ самъ іде а то теперъ, жарко конямъ, важко: мы пійдемъ пішки.

Повставали и идуть. Отъ, вона и каже:

— Зверны, дочко, въ лісокъ. Дывысь, яки гарни квітки ростуть: нарвемо на утіху.

Подходять далі—ще крашчи квіты; пидишлы ще далі—ще густійший ліс. Барыня побачила дуже гарну квітку и захотіла ii собі взять, а прислужныця собі ii побачила й завелись коло тей квітки. Барышня взяла ту прислужныцю та й пхнула. Баба то и вгледіла.

— Що це ты ii торсаєшъ?

Взяла да ii въ морду. Теперъ стара каже:

— Убіймо ii.

А дочка каже:

— Ні, повыймаймо ій очи, то вона сама въ лісі пропаде.

Отъ, воны взялы, повыймалы ій очи, пустылы ii въ лісъ, а сами побігли на гору, посідалы на возокъ и поіхалы. Воны дала двадцять пять рублівъ кучеру за те, щобъ вінъ мовчавъ. А та бабушка хтіла такъ, щобъ ii дочка була цару за жону: то мала бути барышня, щобъ ii дочка, ні бы та барышня, що воны везлы. Прыіхалы воны до цара. Вінъ дывится: думавъ, що вона дуже красывая, ажъ вона и зовсімъ погана. Дывыться вінъ: вона кашляє—и зъ рота золото не падає. Вінъ бачить, що це обманъ, дуже розсердывсь на брата, що вінъ казавъ, що ёго сестра якъ плаче, то жемчугъ зъ очей капле, а якъ говорыть, то золото зъ рота падає; а це зовсімъ не така. И розгнівався вінъ дуже и посадывъ ёго въ тюрму.

А та сліпа ходыть по лісу рікъ, ходыть два, гола уже стала, а Богъ все смерті не дає.

А король зъ тею прислугою уже здружився и живе зъ нею. А та темна, якъ ходыла по лісу, та упала въ яму, та такъ, якъ маты народыла, та все плаче, та все плаче, а жемчугъ все падає; прослала хустку та плаче, а жемчугу уже куча.

А тамъ пасли хлопці овечки и скотъ. Чують воны, що щось плаче, и не знають, де. Отъ, одынъ кынувъ товаръ, пішовъ шукаты, колы дывытця—ажъ вона сыдыть и куча жемчугу коло неі. Прыбигає вінъ до батька свого и каже:

— Тату, я найшовъ у ямі щось таке лежить, наче дівка, яка и косы роспустыла, а коло неі якесь біле намысто.

— А ходімъ, дытя моє. Де вона?

Прышлы. Вона сыдыть. Вінъ ii заклынає.

— Не заклынай міне: я така православна, якъ и ты. Вытягны мене зъ видцыль—велыку награду матимешъ.

Прыводыть вінъ ії до дому. Вона така красыва, тілько все плаче, и наплакала жемчугу цілу купу. Вона ёго почитає за рідного батька.

— Отець мій возлюбленный, несить о цей жемчугъ у городъ, продайте и накупіть мыні разного шовку.

Поніс у базаръ батько, продавъ, купывъ шовку и прыносыть до дому. Вона, слипуючи, зробыла верстать и выткала хустку; таку хустку выткала, що ніхто не може ій ціны зробыть.

— Несить, каже, тату, цюю хустку, и хто дасть за неі око собі выколоть, тому и отдасте. Поніс вінъ у городъ, да ніхто не хоче дать за неі выколоть око, сміютьця зъ ёго, якъ зъ дурня, та й годі. Иде вінъ прозъ корольскій дворець. Вона въ вікно и вглядила ёго, що таке гарне несе.

— А, заверніть того старика!

Люды завернулы ёго.

— Продаешъ хустку?

— Продаю.

— Що дать?

— Дайте око выколоть.

— Що, ты здурівъ чи що?

— Ні, каже, не здурівъ а такый мені прыказъ есть.

Вона згадала, що у неі есть пара тыхъ очей, що выняла у дівки, —уже сухиі.

— Єсть у мене, каже, око, тилько уже засушене.

— Нічого, каже, давайте, давайте!

Взявъ вінъ тее око, принісъ до дому и отдає ій. Вона око вхопыла, познала, що то ії, и просыть батька, щобъ призвавъ до неі главного лікара. Прыходыть лікаръ, помазавъ око мазею, прытулывъ до єі,—воно такъ и вросло. Лятла вона спать и, якъ устала, побачила тымъ окомъ світъ Божій. Почала вона зновъ плакать. Наплакала другу миску жемчугу.

— Несить, тату, зновъ ёго продавать, — каже вона, — та купыть мині шовку, ще крашчого.

Поніс вінъ той жемчугъ, продавъ, купывъ шовку и прыносыть до неі. Вона сіла и выткала рушныкъ ще луччій того.

— Нате, отець мій, несить. Хто дасть за ёго око, тому оддасте ёго.

Иде вінъ зновъ прозъ корольскій дворець. Жінка короля ёго побачила и каже:

— Що ты хочешь за цей рушныкъ?

— Око, каже.

— Що ты здурівъ, чи що?

— Ні, каже, не здурив, а такый прыказъ получывъ.

— Єсть у мене ще одно око сухе; хочь—беры, каже.

— Давайте й сухе.

Взявъ вінъ тее око, принісъ до дому, оддавъ ії; вона и пізнала, що то ії око.

— Тату, каже, поклычте мені лікара.

Вінъ поклыкавъ. Той помазавъ око мазею, прытулывъ,—воно такъ и вросло. Вона зновъ лягла спать. Прокнулась на другый день и побачила світъ Божый. Зробылась вона ще крашча, и якъ кашляне, то золото падає, а плаче—жемчугъ падає. Сталы купці до неі зъіздытьця, сталы ій много грошей давать.

— Благословить,—каже вона разъ до батька,—выстроіть мыні въ городі домъ.

И выстроіла вона такій домъ, щобъ и істи, и питы можна було: щобъ булы всяки наідки, всяки напитки, и якъ хто прыйде, щобъ мавъ тамъ істы й питы безъ ніякоі заплаты; щобъ півъ и івъ два и три дні безъ заплаты.

Иде два солдати и смотрять—домъ хорошій, и на нему надпись: «істы й питы безъ платы». Якъ же-жъ тутъ до нёго не зайты? Підходять підъ домъ—такій гарный, генеральськый: не знають, якъ до нёго вийты,—такій гарный, ажъ страхъ бере. Іденъ підийшовъ, взявъ подзвонывъ. Вона заразъ и выбігла, бере іхъ за руку:

— Позвольте, каже, господа, берить чаю, вина, чого вамъ завгодно.

Сажає іхъ за стілъ. Ідять воны та пьють, та разгулялысь такъ, що и штаны поскидалы; забулы и про ученія, и про те, куды імъ треба було йти. Гуляють! Проспалысь воны, вона зновъ імъ поднесла похмелиться и сталы воны такими якъ булы перше. И булы воны тамъ троє сутокъ. Прохмелились воны да й думають: «ой, Боже мій, щожъ це мы наробыли! Мы-жъ нагулялы не на тридцять, не на пятдесять карбованцівъ. Чимъ-же мы заплатимъ, що мы такі бідны?»

Отъ, воны и кажуть:

— Сударыня, кажуть, чимъ же мы вамъ дамо плату?

— Нічого не треба, каже вона.

— Насъ въ острогъ посадять, якъ мы звідціль выйдемъ?

— Не бойтесь, каже, нічого не буде.

И за ными вже погоня, вже барабаны бьють, що нема двохъ рядовыхъ треті сутки. Идуть воны, та й здыбалысь зъ сторожами, та й схопылы іхъ, взялы на допросы.

— Де вы булы? пытають.

— Мы ні де не були, а були въ томъ домі, що ніхто про нёго не знае: тамъ можна істы й питы безъ плати.

И не ймуть імъ віры, и посадыли іхъ въ острогъ. Начальство поіхало въ той домъ.

— Поідемо. Чи то правда, що воны кажуть? Майбуть, воны брешуть?

Поіхалы воны, приіхалы; дывлятьця—домъ, и на ёму надпись: «істы и питы безъ платы». Отъ, воны задзвоныли, вона заразъ и выбігла:

— Позвольте, господа, сюды!

И повела іхъ, посадыла за другій столъ и дае імъ істы й питы. И пытають воны ii:

— Чи були тутъ два солдати?

— Булы и гуляли тутъ трое сутокъ.

Отъ, воны загулялысь до того, що и забули, що імъ треба йти, и просыділы трое сутокъ. Ото вышлы воны и выпустылы солдатъ. Ото вже про то знае самъ старшый,—той, що у короля. Дворецькій и всі воны туды ходять. Отъ ті, що коло короля, кажуть:

— А ну, кажуть, и мы поідемо туды.

Якъ поіхалы, то й просыділы тамъ трое сутокъ. Король тутъ кличе слугъ,—нема нікого; тилько вінъ, та вона, та маты. Королю и доносять.

— Отъ, думае вінъ, поіду и я: що воны тамъ роблять?

Поіхавъ король; дывыться—надпись: «хто вийде істы и пыты, безъ платы буде накормленый и напоіный».

Король війшовъ. Вона выбігла, взяла ёго за руку и посадыла за стилъ. Якъ узявъ король, та й просыдівъ тамъ до вечера. Слуги ёго повтікалы. Вінъ и полюбивъ ii, що вона така красива, и просыть ii, щобъ прышла до нёго на ничъ погулять. Въ вечері прыізжае вінъ за нею въ колясці и забравъ до себе. Завівъ вінъ ii у ту хату, де вінъ спыть—въ спальню, такъ щобъ нехто не бачивъ, и гуляе тамъ зъ нею, и все дывыться на неі, що вона така красива,—така красива, що вінъ надывытьця на неі не може. И просыть вінъ, щобъ вона и на другій вечиръ до нёго прыйшла. Вона и каже:

— Якъ звелишъ ты, щобъ ні въ городі, ні на улыці, ні въ твоімъ домі не було стражи, то тогді я прыйду.

И звеливъ вінъ, щобъ нігде не було стражи.

И одвезли ii назадъ. Ото королёва и дозналась, що вона тамъ була, и каже своімъ слугамъ:

— Якъ тилько вона прыйде на другу ничъ, то щобысьте ii убыли. Глядить же, убыйте, а то, каже, въ острогъ посажу!

Ото переночовала вона и уже знає, що вона на ту ничь буде убита; и каже вона до свого батька:

— Глядить же, щобъ вы въ такому-то часу прыйшлы на таке-то місто, я тамъ нежыва буду лежать. Візьміть мене и занесіть въ короля двіръ и положыть проти крыльця.

Отъ, въ вечери присылає зновъ за нею. Вона іде, хоть знаэ, що вбыта буде. Гулялы воны до дванадцятого часу, чи й більше, и вона не каже, що вбыта буде. Сажають ёі въ коляску и повезлы ёго слуги. Повезлы ёі та й предалы смерти. Іденъ слуга скочивъ та й ударивъ эі въ груди. Вона кашлянула, та й золото выскочило и стало ій въ горлі. Вона и не вмерла, тілько золото духъ захватило. Прыходыть до неі батько. Взявъ эі. Стражи нема не якоі, положивъ ій передъ крыльцемъ. И стала коло неі золота трына и обгорожена золотыми штахветамі на три ступеня и чотыри стовпа, а на тихъ стовпахъ чотыри живыі орла, и въ штахветахъ двери заперти на замокъ, и надпись: «сюды війты може тілько іденъ король; а хто підийде, то орлы зъ стовпівъ падають и убывають».

Рано дывляться, що таке передъ крыльцемъ! Всі дывують, де воно взялось. Выйшовъ самъ король, прочитавъ надпись, увійшовъ туды и дывыться: лежыть та красавиця, и начавъ вінъ горко рыдаты. Покуда до неі ходывъ король, покуда вона нежывая,—родыла дытыну. Якъ взявъ вінъ ій любопытствовать, якось струснувъ—выскочило у неі злато зъ горла, стала вона жывая. Бере вінъ ій за руку и иде у комнату, и стала вона передъ имъ горко плакать, а зъ очей падає жемчугъ, вона кашляне—падає злато, и вінъ догадався. Вона ёму каже:

— Де це мій братъ теперъ?

И вінъ вже догадався, що вінъ въ темныці, а то уже и забувъ про нёго. Послався вінъ своі слуги, щобъ выпустыли воны ёго изъ темныці и повели у баню, щобъ вымылы хорошо. Прыходыть вінъ до своі жінки и расказуе, де то ёі воны стратилы, и якъ було. И взявъ вінъ другу свою жінку и ёі маты, попрывязувавъ до жеребівъ косами до хвоста и пустывъ въ степъ. Побіжалы воны въ степъ, и де вдарытьця головою—могила, де ударитьця с.....—долина, и до тоі поры носылы, поки кості не роструслысь.

Тоді вінъ на тій одружывсь, и сталы воны жыть и постолóмъ добро возыть. Якъ началы воны пить та гулять, та зъ гарматъ стрелять, та й я тамъ бувъ, медъ-вино пивъ, по бороді текло, а въ роті не було: якъ стрельнули мене зъ гарматки, то залетівъ я сюды въ хатку, та теперъ тутъ сижу.

8.—Про хлопцівъ качиныхъ, чаіного сына и бабу-ягу.

(С. Иванковъ, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі дідъ и баба, да дуже бідны. Отъ, баба діду и говорыть:

— Ты, діду, пойды у гай; мо, що найдешъ.

Отъ, дідъ и пойшовъ у гай и выдравъ яецъ двадцатыро-одно—двадцятыро качиныхъ и одно чаіне; прынісъ до дому да й посадывъ бабу. Баба сіла и высыділа двадцять качыныхъ дітей, а одно чаіне. Отъ, ты хлопці ростуть не по днямъ—по часамъ, да й выросли. Отъ, чаінькъ и каже батьку:

— Зробы намъ двадцятеро-одни граблі, и двадцять одну косу, и двадцятыро-одни вила.

Дідъ зробывъ імъ. Отъ, чаіный и каже:

— Теперъ у насъ усе есть! Теперъ, братця, ходімъ хліба зароблять.

Отъ, и пошлы воны до одного пана и взялы увесь степъ косыть. Ты косять, ты гребуть, ты въ копыці кладуть, ты въ скырты кыдають,—все діло швыдко робытця. Отъ, пошлы воны до дому да й забулы про те сіно.

—Ну, щожъ, братця, мы забулы про сіно?—каже чаіный;—ходімъ, братця, навідаємось до сіна!

— Иды, кажуть, колы тобі треба.

Отъ, чаіный и пошовъ самъ. Прыходыть до сіна—колы воно такъ пораскыдано усюды, що страхъ. Прыходыть вінъ до дому да й каже:

— Ходімъ, братця, ночовать до сіна, да половымъ злодіівъ!

— Иды, колы тобі треба, кажуть ёму.

Отъ, вінъ и пошовъ ночовать и лігъ у самому більшому кублі; лежить да й не спыть. Колы чуе—такъ біжать таки коні, що страхъ.

Отъ, вінъ и дывытця ныщечкомъ, дывытця—ажъ то коні морськи. Отъ, вінъ прыходыть до дому да й каже:

— Изробімъ, братця, загоны да заженемъ коней морськихъ!

— Робы, колы тобі треба,—мы не хочемъ.

Отъ, чаіный зачавъ робыть загоны: де була сояшнычинка, буръянына,—все пошло на загоны. Зробывъ загоны повышче сажня:

— Ну, ходімъ, братця, да заженемъ коні!

— Иды, кажуть, колы тобі треба,—мы не хочемъ.

Отъ, вінъ и пошовъ. Прыходыть до сіна—колы тамъ такого сіна пораскыдано, що страхъ. Отъ, вінъ и лігъ у самому більшому кублі да й не спыть. Колы—морськи коні біжать до сіна. Такъ сама старша кобыла у саме більше кубло и біжить. Убігла у кубло, та й ість; а чаіный усе дывытця.

Дывився вінъ, дывився, потымъ хвать кобылу за шыю, сівъ на ту кобылу и погнавъ увесь табунъ до себе въ загінъ. Отъ, почувъ царъ, що коні морські занялы, и зве тихъ хлопцівъ на войну, щобъ у іхъ уся одежа була и коні. Убралысь воны и поіхалы до царя. Отъ, тыі двадцять качиныхъ убралысь славно, побрали коні самі луччі и поіхалы, а тому оставылы самаго поганшого коня. Сівъ вінъ да й поіхавъ. Отъ, іде да й іде, колы дывытця, ажъ два чорты бьются черезъ могылку за шапку-невыдымку да за перстнякъ. Воны ёму и кажуть:

— То такый перстнякъ, що якъ переміныть той перстнякъ изъ середняго пальця на мызыный, то такъ и явытця що ёму треба.

Отъ, вінъ узявъ той перстнякъ и перемінывъ, а після й каже ёму:

— Щобъ бувъ мині кінь славный и одежа славна!

Такъ усе и появылось. Сівъ вінъ на коня — такъ біжить, такъ біжить, що страхъ. Доганяе своіхъ бративъ. Тыі оглянутця, колы такый полковныкъ біжить, що страхъ. Отъ, вінъ наздогнавъ іхъ и каже:

— Здрастуйте, братця!

— Здрастуй, чаіный!

— Ну поідемо, братця, куда намъ треба.

Отъ, ідуть да й ідуть и уіхалы у такый здоровый гай, що страхъ, и настыгла хъ тамъ ничъ. Дывлятця воны — колы стоіть хатка. Отъ, чаіный тымъ и каже:

— Стойте, братця: може тутъ переночуемъ.

Уходыть чаіный у хату и каже:

— Здрастуй, бабка!

— Здрастуй, чаіный!

— Позволь намъ переночувать!

— Можна. Скілько жъ васъ?

— Двадцять качиныхъ, а я чаіный.

— Ну, уводьте коні.

Воны повводылы коні, увійшлы у хату. Отъ, баба и каже імъ:

— У мене есть двадцять одна дочка: положу я зъ вамы іхъ спать.

Отъ, воны полягалы зъ нымы спать, а чаіный выйшовъ подывытця на коней. Отъ, ёго кінь и каже ёму:

— Якъ поснуть тыі дівчата, то познымайте зъ іхъ усю одежу и понадывайте на себе, бо буде лыха годына.

Отъ, воны поперебералыся, понадівалы на дівчать свою одежу, изъ дівчатъ поздыймалы и на себе понадівалы. Выходыть той зновъ до свого коня, а кінь ёму и каже:

— Не спы усю ничъ да якъ я стану тупать, то выходь до мене.

Вернувся вінъ у хату, лігъ и не спыть; колы чує—баба-яга костяная нога якъ візьме мечъ, такъ усі свої дочки порізала, а чаіный не спыть да дывытця. Ставъ кінь тупать ногою, чаіный выйшовъ до коня, а кінь ёму и каже:

— Перебірайтеся хоть воно и въ крові, да убірайтеся швыдко, да нумъ тікать.

Отъ, воны повбіралыся и поіхалы. Баба огляділась, що побыла своіхъ дочокъ, заразъ стала на ступу и макогономъ махає—наздоганяє чаіного; а кінь ёму и каже.

— Устань зъ мене да послухай, якась погонь за намы йде.

Послухавъ той.

— Сідай же, каже кінь, на мене!

Сівъ вінъ на коня.

— Устромы, каже кінь, у ліве ухо хустку да у праве выймы.

Зробывъ вінъ такъ, а кінь ёму й каже:

— Махны тымъ платкомъ позадъ себе.

Махнувъ вінъ платкомъ позадъ себе—такый гай ставъ, що страхъ, що неможна не увійты, не выйты. Отъ, баба-яга костяная нога, якъ убралася у той гай, былась, былась,—вернулась до дому. А воны прыіхалы до царя, а той імъ и каже:

— Не якоі шкоды не зробылы?

А чаіный и каже царю:

— Одну бабу подвелы такъ, що вона порубала свої дочки.

— То моя сестра, каже царъ:—коли ты мою сестру побідывъ, то достань у іі діжу-самопічну.

Отъ, вінъ сівъ на коня и поіхавъ. Іде да й іде, а кінь ёму и каже:

— Якъ приідемъ до бабы-ягы костяноі ногы, якъ увійдешъ у хату, то вона буде лежать направо, підъ запечкомъ; якъ будешъ брать, то беры правою рукою, а лівою не беры.

Прыіхавъ вінъ, узявъ діжу-самопічь и поіхавъ собі. Прыізжає до царя, а царъ ёму й каже:

— Ну, молодець! Ну, ще услужи одну службу—поідь, достягны мечъ-самосічъ.

Поіхавъ вінъ, а кінь ёму й каже:

— Якъ увійдешъ у хату, то не беры на праве плече, а бери на ліве.

Отъ, вінъ увішовъ у хату, нашовъ, взявъ на ліве плече, сівъ на свого любимого коня и поіхавъ до царя. Царъ ёму каже:

— Ну, молодець! Найды мині гуслі-самогуды.

Отъ, вінъ сівъ на свого любымого коня и поіхавъ шукать іхъ. Отъ, іде да й іде; колы стоіть хатка. Кінь ёму и каже:

— Оце тая хатка, що намъ ії треба.

Чаіный уставъ зъ коня, увійшовъ у хату, узявъ тыі гусли-самогуды да й не сполнывъ того, що кінь ёму казавъ. Баба-яга костяна нога якъ прокынетьця, такъ чаіного и заперла за дванадцять дверей залізныхъ, а сама пошла до сестры совітоватьця, яку чаіному кару робыть. А кінь якъ одырвався, якъ прыбігъ до того погреба, якъ зачавъ быть двері, такъ усі и побывъ. Чаіный сівъ на коня, прыіхавъ до царя, а той ёму и каже:

— Ну, хорошо! Ну, ще одну службу услужи; а якъ не услужишъ—мой мечъ, а твоя голова зъ плечъ.

Отъ, чаіный выйшовъ до коня и плаче; а кінь ёму и каже:

— Чого плачешъ, чаіный?

— Загадавъ царъ загадку таку, що мы пропадемъ обыдва.

— Яка загадка? каже кінь.

— Царъ сказавъ, щобъ доставъ изъ моря Настю-Самокрастю, а якъ не достанешъ, мой мечъ—твоя голова зъ плечъ.

Отъ, кінь и каже:

— Иды до царя, щобъ вінъ тобі давъ двадцять пъять паръ башмаковъ, и одынъ башмачокъ щобъ золотый бувъ.

Пішовъ вінъ до царя, сказавъ ёму. Царъ те все поробывъ. Чаіный узявъ башмачкы и поіхавъ. Прыіхалы до моря. Кінь и каже чаіному:

— Якъ выйде до тебе хто небудь да пытатыме, що продаешъ, до ты будешъ казать: «башмаки».

Открывъ вінъ сундукъ, де булы башмаки, и стоіть. Колы выходыть Настя-Самокрастя и пытае:

— Що, старыкъ, продаешъ?

— Башмакы.

— Хороші есть башмакы?

— Яки вамъ треба, таки и есть.

Отъ, вона прыйшла и выбірае и найшла той самый золотый башмачокъ.

— Єто одынъ только башмачокъ?

— Єстъ и другый, каже.

Отъ, вона стала шукать другого башмачка, а чаіный зайшовъ зъ заду, да й укынувъ у сундукъ и замкнувъ. Тоді свыснувъ на коня. Кінь прыбігъ. Вінъ сівъ на коня и поіхавъ до царя. Прыізжае до царя и Настю-Самокра

стю зъ собою прывозыть. Царъ узявъ Настю, а лакеямъ велівъ молока нагріть. Нагрілы молока, а царъ и каже:

— Усадіть ёго въ молоко!

Сталы садовыть ёго у молоко, а чаіный и каже:

— Прыведіть мого любымого коня, и щобъ вінъ подывывся на моє страдане.

Прывелы ёго коня, сталы чаіного сажать у молоко. Кінь якъ дыхнувъ, такъ чаіный ставъ увесь у золоті.

Отъ, царъ и каже:

— Нагрійте молока и мині!

Нагрілы молока, сказалы ёму; а вінъ и каже:

— Прыведіть и мого любымого коня!

Привелы и ёго коня, дакъ кінь постоявъ, а царъ у молоці зварывся. Отъ, чаіный повінчався зъ царівною — живуть и хлібъ жують.

Записана Петромъ Касьяненкомъ.

---

9. — Песынськый, жабынськый, сухынськый и золотокудрыі сыны царыці.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі чоловікъ да жуынка, и малы собі три дочкы, и таки булы погани, що гыдко й скіпками взять, а сама менша дакъ такажъ гыдка, така гыдка — шкварклывая, нызенькая, броватая, губатая, вырячковатая... Пошлы воны всі три сорочокъ прать на річку. Колы на туый річці плаває царевычъ. Одна каже:

— Це Богъ плаває.

— Де тамъ тобі Богъ? Це царъ плаває, каже друга.

А третя каже:

— Охъ, ні, сестрички! Це плаває царевычъ.

Старша каже:

— Колыбъ мене той Богъ узявъ, то скуылько у ёго есть людей — я всіхъ бы выгодовала однымъ окрайчикомъ хліба.

— Колыбъ мене, каже друга, цей царъ узявъ, до я-бъ все вуысько ёго одягнула однымъ аршыномъ.

— Колыбъ мене, каже третя, той царевычъ узявъ, то я-бъ ёму дванадцять сынивъ прывела зъ золотыми кудрямы.

Почувъ це царевычъ, пудъіхавъ да й каже:

— Здоровы булы, дівчата! Боже поможи!

— Здоровы, спасибі!

— А де вы тутъ, дівчата, жывете, що сюды, на цю річку, прыйшлы сорочокъ прать?

— А тамъ, кажуть, мы жывемъ, де зіма зъ літомъ стрічаєтьця.

Вуїнъ собі думавъ-думавъ да й пытає:

— Якъ же, каже, це такъ?

— Да такъ: зіма ковзаєтьця, а літо качаєтьця.

Прыіхавъ вуїнъ до дому, сівъ и думає:

— Дежъ оце тая зіма зъ літомъ зострілась? Поіду, пошукаю!

Осідлавъ коня и поіхавъ. Іде да й іде, колы дывытьця — ажъ на хаті стоіть вуїзъ и сані стоять.

— Отъ, це-жъ то крайне тая зіма зъ літомъ! думає вуїнъ собі. А ну я зайду у хату да подывлюсь, да ще роспытаю людей.

Зайшовъ вуїнъ у ту хату, ажъ седыть дві дівчатъ. Вуїнъ поздоровкався; а дівчата побачилы, позналы ёго, да й кажуть одна до другоі:

— Оце, каже, сестрычко, крайне прыйшовъ сватать. Це вуїнъ почувъ, якъ мы балакалы тоді, якъ сорочкы пралы. Котру-жъ це вуїнъ буде сватать? А та седыть на печі да й нечує нічого и не бачить.

— А що, дядьку, пытає царевычъ: — де твоі дочкы? Я прыіхавъ до тебе сватать.

— Дежъ таки?! Шобъ царъ да прыйшовъ до мужыка дочкы сватать?! Це вы, каже, зъ мене сміетесь?

— Нетъ. Покажи, покажи!

— Ось, каже, дві, да ще одна на печі. Устань лишень, Маргарыдо!

Вона встала зъ печі.

— Оце, каже царевычъ, моя буде! Будешъ теперъ моімъ тестемъ.

Узявъ іі зъ собою, прывізъ до дому, заразъ повінчався. Прожылы воны у двохъ днівъ зъ пятнадцять, вона и почулась. А ёму треба іхать на службу, объізжать царство своє. Отъ, вуїнъ, одъізджаючи, и каже своій бабі (тамъ у ёго така баба служыла):

— Гляды-жъ, каже, щобъ ты мині догледіла жуїнки моєі.

Приказавъ бабі и поіхавъ. Прыйшовъ часъ родыть дытыну. Та баба завъязала царыці очі, одыбрала золотокудрого сына, вкинула ёго въ кринычку, а ій подкынула собачку.

Іде царевычъ, а та баба ёго и стрічає:

— Кажала ваша жуїнка, що приведу золотокудрыхъ шынывъ, а вона пешецького прывела.

— Нехай, каже, буде.

Пожывъ вуїнъ ще пьятнадцять день; почулась вона знову. Одъізджає царевычъ опъять на службу, изновъ загадує бабі:

— Гледы жъ, каже, теперечки, що вона родыть!

Поіхавъ царевычъ на службу. Прыходыть ії пора родыть—родыла вона; баба ій очі завъязала, сына золотокудрыка взяла укынула у крыныцю, а жабу пудкынула. Іде царевычъ до дому, а вона и стрічає:

— Кажала ваша жына, що буду шынывъ золотокудрыкывъ водыть, а теперъ прывела жабынського.

— Нехай, каже, й це буде.

Пожывъ вуїнъ трохи ще зъ нею; почулась вона опъять. Іде той царевычъ зновъ свое царство оглядать и прыказує бабі:

— Гледы жъ бабо, до третёго разу що буде!

Прыйшовъ часъ, родыла вона сына золотокудрыка. Баба завъязала ій очі, одыбрала сына золотокудрыка, укынула у крыныцю, а ій пудкынула дытыну суху, суху да погану. Прыіздыть царевычъ, а баба ёго и стрічає:

— Кажала ваша жуїнка, що буду шынывъ золотокудрыкивъ водыть, ажъ вона прывела одного песыньского, другого жабыньского, а третёго сухыньского.

Прыйшовъ той царевычъ, подывывсь на ту дытыну—ажъ воно сухе-сухе да погане таке лышечко....

Збірає той царевычъ усіхъ своихъ начальниківъ, и радятця, що ій зробыть за такыхъ кудрявцівъ сынивъ. Одынъ каже: «зарубаймо»; другый каже— «повісьмо»; третый каже—«розстреляймо», а четвертый каже: «ні, забімъ ії у смолову бочку да й пустімъ на воду».

Отъ, воны взялы, зробылы смолову бочку, положыли ії туды зъ ії чадомъ. забылы и пустыли на море. Плавала вона по мору скуїлько тамъ днівъ, выголодався песыньскый и ставъ ії ссать; обперся въ дно ногамы—дно й выскочило. Повылазыли воны усі на берегъ; ну, що робыть? Давай собі строіть горныці и керезъ море песынськый, жабынськый и сухынськый зробылы муїстъ склянный ажъ у друге царство.

Ідуть чумакы. Тая вдова и просыть іхъ до себе:

— Заідьте, братця, до мене наістысь и напытьця и на моє дыво подивытця.

Заіхалы ти чумаки. Вона іхъ нагодовала, напоіла и каже:

— Ідьте цімъ мостомъ, куды вамъ треба; вамъ не якоі прыгоды не буде.

Поіхалы воны керезъ той муїстъ, а песынськый и бежыть за ными оддалікъ. Стрічає іхъ царъ и пытає:

— Вы, братця, далеко ізджалы; яке дыво выдалы, скажіть и мині.

— Е, кажуть, мы бачилы дыво! Наверхъ Лебедина да поставыла горныцi вдова; а въ тyеi вдовы да ажъ три сыны—одынъ песынськый, другый жабынськый, третiй сухинськый. Оце воны, каже, зробылы мyистъ ажъ осюды.

— Крайне моя жyынка, каже царевычъ.

Выходыть тая баба да й каже:

— Чаревычу! Дешъ да подешъ, да така яблонька есть—срiбне яблочко, золоте яблочко. Якъ ударытця яблочко объ яблочко, дакъ такъ, якъ у органы грае.

Той собачка, якъ побежыть, выслухавши цее, выкопавъ тую яблоньку, прынюысъ до дому и посадывъ коло окна. Прыiхавъ той царевычъ туды, ажъ нема яблоньки: збрехала баба.

Iдуть зновъ чумакы. Та вдова и просить iхъ до себе:

— Зайдiть, каже, чумаченькы до мене наiстысь и напытьця и на моє дыво подывытьця; а хто пытатыме, да й людямъ роскажете.

Наiлысь воны, напылысь и поiхалы воны керезъ той мyистъ; а собачка за ными побiгла. Переiхалы воны мyистъ. Стрiчае iхъ царевычъ:

— Вы, братця, далеко iзджалы; яке дыво выдалы, скажiть и менi.

— Е, кажуть, мы бачилы дыво! Наверхъ Лебедына поставыла горныц вдова; а въ тyеi вдовы да три сыны: одынъ песынськый, другый жабынськый а третiй сухынськый. Золотая яблонька у оконця росте—золоте яблочко, срiбне яблочко; якъ ударитьця яблочко объ яблочко, дакъ такъ, якъ у органы граютъ...

Выйшла баба да й каже:

— Чаревычу! Дешъ да не дешъ, да такый кабанъ есть—икламы оре, ушыма сiе, хвостомъ волочить, за нымъ дощъ мочить, назадъ єго жнетьця и въ копы кладетьця, и готове въ клуню везуть.

Собачка почувъ, побiгъ по свого брата сухинського; узявъ брата, пошлы, поймалы того кабана, прывели до дому. Покиль царевычъ поiхавъ, дакъ воны вже й прикувалы єго. Поiхавъ царевычъ—нема кабана: збрехала баба.

Iдуть изновъ чумакы. Та вдова зновъ iхъ просить:

— Заiдьте наiстысь, напытьця да й на моє дыво подывытьця. Хто спытає, да й людямъ похвалытьця.

Воны заiхалы, наiлысь, напылысь; выпровожае вона и каже:

— Iдьте цiмъ мостомъ; вамъ не якоi прыгоды не буде, и вы доiдете, куды вамъ треба.

Iдуть воны, а собачка за нымы бежить.

Стрiчае iхъ царъ:

— А що, каже, братця, вы далеко iзджалы; яке дыво выдалы, скажiть и менi.

— Е, кажуть, мы бачилы дыво! Що такого дыва нехто не бачивъ...

Наверхъ Лебедина да построіла горныці вдова; а въ туєі вдовы да три сыны: одынъ песынськый, другый жабынськый, а третій сухынськый. Золотая яблонька у оконечка росте—срібне яблочко, золоте яблочко, якъ ударытця яблочко объ яблочко, дакъ такъ, якъ у органы грають. Такый кабанъ стоіть, що иклами оре, ушима сіє, хвостомъ волочить, за нымъ дощъ мочить, а по заду жнетьця и въ копы кладетьця, и готове въ клуню возять. Тамъ, каже, такого багато скыртывъ стоіть! Дакъ скуѣлькі мы по світу іздылы, да ще не бачилы такого багато хліба, якъ тамъ.

Выходыть изъ хаты баба:

— Чаревычу! Дешъ да подешъ, каже, да такая крынычка єсть, а въ туѣй крыныці да три сыны золотокудрыі. Якъ бы вы, чаревычу, поіхалы да собі іхъ досталы.

Той собачка почувъ да побігъ до дому, забравъ своіхъ бративъ да й побігъ до крыныці. Прыбіглы воны до крыныці; сіла жаба пудъ лядею; а песынськый и сухынськый зробылы яблочко изъ лёду да й качаютця. Отъ, изъ крыныці и выскакують три хлопчики тіломъ біленьки, лыченькомъ румъяненьки и золотыі кудрыки вьютьця; а тая жаба: ляпъ! да й зачиныла лядою—ти золотокудрыки и осталысь. Забралы воны тихъ золотокудрыківъ за рукы и повелы іхъ до матері. Прывели до дому—маты зраділа, якъ побачила и познала іхъ. Поіхавъ царевычъ—уже не заставъ: одурыла проклята баба. Ідуть зновъ чумакы. Та удова и каже імъ:

— Заідьте до мене, чумаченькы, наістысь и напытьця и на моє дыво подывытьця. Хто спытає, да й людямъ роскáжете.

Наілысь воны, напылысь и поіхалы керезъ той муѣстъ; ажъ стрічає іхъ царевычъ и пытає:

— Вы, братця, далеко ізджалы; яке дыво выдалы, скажіть и мині.

— Е, кажуть, мы бачилы дыво, дакъ дыво! Скуѣльки не іздыли, скуѣлько мы не ходыли, а ще такого дыва негде не бачили. Наверхъ Лебедына поставыла горныці вдова; а у туєі вдовы єсть три сыны: одынъ песынськый, другый жабынськый, третій сухынськый. И коло хаты стоіть яблонька—срібненьке яблочко, золоте яблочко; а якъ ударитьця яблочко объ яблочко, дакъ такъ, якъ у органы грають. Стоіть кабанъ на цепу, иклами оре, ухомъ сіє, хвостомъ волочить, за нымъ дощъ мочить, а назадъ ёго жнетьця и въ копы кладетьця, готове въ клуню возять. Прывелы одъ крынычки три золотокудрыі сыны, тіломъ біленькі, личкомъ румъяненьки....

— Ахъ, каже царевычъ,—це жъ моя жуѣнка.

Выходыть баба, а вуѣнъ и каже:

— Почимъ бы ты, бабо, знала, якъ бы ты іхъ не ховала у крыницю? Псецькихъ, жабецькихъ, сухецькихъ моій жуѣнці напудкидала.

Бачіть баба уже тоді, що не обманыть царевыча, да й каже:

— Правда, чаревычу!

Загадавъ той царевычъ, щобъ ту бабу прывъязалы до коня да й пустылы въ поле; а самъ поіхавъ керезъ той муѣстъ до своєі жуѣнки, да тамъ и живе.

Въ сказкѣ, помѣщенной во II т. «Южно-Русскихъ нар. сказокъ», подъ № 27 (стр. 89 и 98), есть похожія черты.

10.—Про двохъ бративъ.

(Дубище, Староконстантиновскаго у., Волынской г.)

Було собі два браты: іденъ бідный, а другій багатый. Отъ, у того багатого єсть и поля багато, и скоту, а у бідного, якъ у бідного, дітей дрібнесенькихъ и багато Богъ давъ, а істы то такъ, якъ Богъ давъ,—бувало наветъ и такъ, що й хліба кавалка въ хаті нема—не доведы, Господы, тако бідносты!

Отъ, у бідного не стало хліба. Бідувавъ вінъ, бідувавъ, тершівъ день, тершівъ другій — діты крычать,—узявъ вінъ мірку и пішовъ до багатого брата просыты хліба:

— Дай, каже, братіку, хочъ мірку якоі тамъ муки, чи якого зерна нема чого істы; діты зъ голоду пухнуть.

— Дай, каже вінъ, я тобі одно око выколю, то тоді дамъ мірку борошна.

Думавъ той бідный, думавъ, мусивъ згодытысь:

— На, каже, колы, Богъ зъ тобою, тілько дай чого істы.

Отъ, багатый выколовъ бідному око, давъ ёму тамъ мірку чи борошна, чи, може, пашні якоі. Той взявъ, приносыть до дому, ажъ жінка, якъ подывылась на ёго, та ажъ крыкнула:

— Що це, чоловіче, зъ тобою зробылось? Дежъ це твоє око?

— Еге, каже, де! Я пішовъ до брата, щобъ давъ хліба; а вінъ мині и каже:—«дай око выколю, тоді дамъ одну мірку!» Я думавъ-думавъ, жалко мині іхъ бідныхъ діточокъ стало, я й сказавъ: «коли, що жъ робыти!»

Допіру за неділю вже тамъ, може за дві, знову хліба не стало. Взявъ той чоловікъ мірку и знову пішовъ до брата.

— Дай, каже, братіку, хліба, уже того не стало, що ты мині давъ.

— Дай око выколю, тоді дамъ мірку.

— Якъ же я, каже, братіку, буду безъ очей на світі жить? Змылуйся, та дай уже такъ!

— Ні, каже, дурно не дамъ; дай око выколю, то тоді знову дамъ одну мірку.

Мусивъ той бідный и на те прыстать:

— На, каже, выколы: Богъ зъ тобою.

Отъ, багатый братъ взявъ ніжъ, выколовъ ёму и друге око, насипавъ ёму мірку хліба. Вінъ узявъ, да й пійшовъ до дому. Приносить той хлібъ. Жінка, яка глянула, ажъ перелякалась:

— Якъ же ты це, чоловіче, будешъ на світі жить безъ очей? Мы-бъ якъ небудь роздобулы хліба, а теперъ.....

Плаче сердешна такъ, що слова не промовыть.

— Не плачъ, каже, жінко! Будемъ жить такъ, якъ Богъ милосердный дасть. Не одынъ же я на світі темный: єсть багато сліпіхъ, та й живуть-таки якось и безъ очей.

Отъ, скоро и того хліба не стало: чи багато тамъ ёго—мірка; а істы є кому—семья!

— Ну, теперъ, жінко,—каже вінъ,—до брата уже нічого йти: одведы мене за село підъ таку и таку гору; тамъ мене покынешъ на цілый день, а въ вечері прыйдешъ за мною та візьмешъ до дому: може, хто йтыме або іхатыме все-таки дасть шматокъ хліба.

Отъ, жінка одвела ёго туды, посадыла підъ горою, а сама вернулась назадъ. Пройшовъ уже день, уже й вечеріє; а жінка и забула пітты за нымъ, такъ вінъ бідный и заночувавъ на полі: сліпый, куды же ёму потрапыты до дому самому? У саму глуху нічъ на ту гору прилетіло три птыці; посідалы воны и сыдять. Отъ, одна и пытає у другої:

— Роскажи, каже, намъ, що тамъ у твоій стороні чуты?

— Що-жъ у моій стороні чуты? Я, каже, чула, що на цю гору, де це мы сыдемо, у ночі пада такає роса, що якъ кто слипый цією росою потре очі три разы, то буде бачиты знову—выдющій зробыться; а більше нічого въ моій стороні.

А той чоловікъ сыдыть підъ горою та й чує це все. Заразъ полапавъ кругъ себе рукою—роса уже пала. Вінъ разъ потеръ очі, другій разъ, зовсімъ зробывся видющимъ, що й ставъ бачить, якъ перше бачивъ, и думає собі:

— Посыжу, почую, що воны ще будуть говориты.

Отъ, та птыця пытає другу:

— А въ твоій стороні що чуты?

— Що же, каже, у моій стороні чуты? Засуха велыка; така велыка засуха, що не доведы Боже! Все повысыхало: и ставки, и річки, и крыниці; люде мруть, якъ мухи. Але, каже, якъ бы хто отъ-той каменець, що середъ села лежить, зъ місця зрушивъ, то вода-бъ изъ-підъ ёго пішла така, що й ставки-бъ и крыниці булы-бъ повни—було-бъ воды вволю для цілого села.

А той чоловікъ сыдыть підъ горою та все це й чує.

— Ну, каже друга птыця до третёі, теперъ же ты намъ роскажи, що въ твоій стороні чуты.

— Въ моій стороні заслабла дуже царівна; отъ, дожидаються уже ii смерты: уже така суха стала, якъ скіпка. Скілько уже до неі дохторівъ не іздыло, усе не помагають; а ii можна вылічыты. Вона якъ говіла, закашлялась и святе причастя выпустыла изъ рота; а жаба седіла підъ підлогою, та й ухватыла ёго и теперъ у єі підъ ліжкомъ, підъ підлогою лежить и кровь зъ єі тягне,—уже напылась такъ, що така стала, якъ відро. Якъ бы хто доставъ ту жабу изъ-підъ підлоги, розрізавъ єі на-двоє та зробывъ зъ єі купель, выкупать ту царівну три разы, то що крашча, каже, стане, якъ перше була; на третій день и танцювать піде.

Переговорыли воны це межъ собою и полетілы. Тоді цей чоловікъ пішовъ до дому.

Прыходыть у хату:

— Жінко, засвіты та дай лышь чого небудь повечерать.

Та скоренько зъ печі, чи тамъ зъ полу, засвітыла огню, коли дывыться, ажъ чоловікъ выдющій!

— Що це зъ тобою, чоловіче? Хто се тобі такъ поробывъ, що ты знову ставъ выдющимъ? Слава тобі, Господы! Слава тобі, мылосердный! Розскажи, чоловіче!

— Хто постарався? Я самъ собі постарався. Ще підожды, ще не те буде!...

На другій день каже вінъ жінці:

— Зоставайся-жъ ты тутъ зъ діточками дома, а я пійду на заробітки.

Попрощався и пішовъ изъ села. Отъ, йде та й роспытує дорогу на те село, що засуха велыка. Заходыть вінъ у корчму; ёму тамъ и кажуть:

— Така велыка засуха у нашому селі, що не доведы Боже. Мы вже и въ-вічи воды не бачымо. Колы-бъ, кажуть, нашовся хто и поробывъ такъ, щобъ вода була, то й ёму-бъ люде далы и грошей багато, и скотыны

скілько захоче и пів-села бъ землі оддалы, абы тілько знову у селі була вода.

— Добре, каже:—я зроблю такъ, що у васъ буде знову вода, тілько дайте мені стілько-то и стілько людей до роботы.

— Чоловіче добрый, та мы тобі цілісенькимъ селомъ будемъ помогати, якъ що тобі треба буде, тілько одрятуй насъ одъ видымої смерты.

Отъ, зібравъ вінъ людей, пішовъ, найшовъ той камень. Взялысь до ёго може, чоловіка зъ двадцять, зъ тридцять, зсунули зъ місця: така вода зъ-підъ ёго пішла—насилу втіклы. Скоро уже сталы и річки, и крыниці, и ставки повни; такого води стало скрізь, що й гетьто!

Люде такъ уже дякують тому чоловікові, такъ дякують: далы ёму и земли, и худобы, и грошей багато. Вінъ сівъ и поіхавъ. Отъ, іде та іде, іде та іде, та все дорогу роспытує на те царство, де слаба була царівна. Нескоро тамъ уже,—може черезъ годъ, або й черезъ два,—прыіхавъ вінъ у те царство; а царівна ще й досі не вмерла, але вже така суха стала, така суха стала, що й страшно на єї глянуть. Заіхавъ той чоловікъ у корчму та й хвалыться:

— Я-бъ, каже, вашу царівну вылічивъ за неділю; вона-бъ у мене черезъ тыждень и въ танець пішла.

Люде скоріше побіглы до царa, сказалы ёму, що въ корчмі єсть такый-то и такій чоловікъ, що вінъ може за тыждень вылічиты ёго дочку. Царъ не довго думавъ та велівъ заразъ запрягты въ карету коні, посылає за нымъ. Ті вхопыли того чоловіка, якъ чорты грішну душу, посадылы въ карету—и назадъ. Привезлы въ палацъ. Царъ уже стоіть у дверяхъ и пытає:

— Ты можешь, каже, вылічить мою дочку?

— Можу, каже.

— Ну, що ты тилько вылічишъ ії, то я тобі пів-царства свого отдамъ; дамъ тобі всёго, чого тілько душа забожає.

— Добре, каже, вылічу.

Отъ, вішовъ вінъ въ ті покоі, де лежала царівна, заразъ и прыйнявся за роботу. Зірвавъ тамъ підлогу підъ лижкомъ, доставъ ту жабу (а вона вже така, якъ велыке ведро: такъ єї розперло), розрізавъ ії на кускы, звелівъ зробыть купель зъ єі, скупавъ царівну—ій трохи лехше стало: уже й говорыть начинає. Царъ такъ радъ, що доцці лехше стало. Скупавъ вінъ на другій день, ій ще лучше зробылось: уже й істы попросыла, уже й сміється и шуткує. На третій день скупавъ вінъ ще разъ у тому самому

купелі—царівні якъ рукою зняло: встала зъ ліжка, бігає, танцює, співає, —таке выробляє, що не наче вона ніколы й слаба не була. Пройшовъ тыждень—уже царівна стала и по садочку ходыть. Царъ тоді давъ тому чоловікові пів-царства свого, давъ воливъ, хліба всякого, давъ ёму шість коней, карету, грошей багато. Той сівъ и поіхавъ до дому. Прыіздыть до хаты,—жінка й прызнаваться не хоче:

— Де тамъ, каже-мій чоловікъ бідный; де бъ у ёго взялысь коні та карета?

Отъ, тоді вінъ росказавъ жінці, якъ ёму Богъ помігъ розбогатіты. Отъ черезъ тыждень, чи тамъ, може, й більшъ, приходыть до ёго братъ и каже:

— Выколы, братіку, и мені очі: може, и я чи не зроблюсь багатшимъ.

— Та цуръ тобі, каже, одчипыся відъ мене; на тобі сто карбованцівъ, а тілько не просы мене, щобъ я тобі очі выколювавъ.

Братъ забравъ гроші и пішовъ до дому. Отъ вінъ дома выколовъ собі очі, та й каже своій жінці:

— Знаєшъ ты, каже, що? Заведы ты мене підъ ту саму гору, де мій братъ седівъ, и покинь на цілу нічъ: може, й я трохи чи не побагатію; братъ мій, ты бачишъ, якимъ багачомъ зробывся.

— Добре, каже жінка.

Отъ, ді ждалы вечора; вона ёго одвела и покынула підъ горою. Седыть вінъ и жде. Колы це такъ, якъ о півночі, прилитає що-сь на гору и сіло; далі—друге, а далі—й третє. Посідалы воны (та то не птыці булы, а чорты), та й пытають одынъ у другого:

— Що тамъ, у вашій стороні, чути?

— Що-жъ у нашій стороні чути? Чути те, що цёго чоловіка, що седыть підъ горою, ухопыть бура и розырве на кавалки и кісткі рознесе, такъ що й сліду не останеться.

На тому чоловікові ажъ тіло потухло зъ ляку, якъ вінъ це почувъ.

— Ну, каже другый:—а въ твоій стороні що чути?

— Въ моій стороні така-жъ сама чутка ходыть.

— А въ твоій, пытають третего, що чуть доброго?

— Що-жъ у моій стороні чуть? Чуть те саме, що и въ вашихъ.

Той чоловікъ седыть підъ горою ні живый, ні мертвый, та трусыться; пішовъ бы скорішъ до дому, такъ очі собі повыколювавъ.

Ото ті, що седілы на горі, переговорывши, полетілы; а тутъ якъ схопыться буря, ухватыла цёго чоловіка, розірвала на кавалки—и сліду не осталось: не знаты, де й дівся. А ёго меншій братъ, що бувъ першъ дуже бідный, теперъ якъ царъ живе и хлібъ жує.

11.—Два брата: багатый и бідный.

(Пожежинъ, Брестъ-Литовскаго у., Гродненской г.)

Було два брата: одинъ багатый, а другый бідный. Якъ наставъ велыкій голодъ, бідный пошовъ до багатого и каже:

— Брате муѣый рідный, дай мені чвірточку жита; нехай жінка спече хліба, бо нема чого істы.

А багатый каже:

— А чимъ ты мені заплатышъ? Дай я тобі выйму праве око, то дамъ жита.

Бідному нема що робыты, зъ голоду не хочется вміраты, и каже:

— Колы Бога не боісся, то на, выймай око, ино дай жита.

Багатый вынявъ у бідного око и давъ ёму чвіртку жита. Бідный занесъ тое жито до домъ и оддавъ жінці, и вона напекла хліба. За тыждень воны той хлібъ иззілы. Бідный зновъ пішовъ до багатого и ставъ просыты жита, а багатый каже:

— Давай выйму и ліве око, то дамъ жита.

Бідный каже:

— На, выйми око, дай жита.

Багатый вынявъ у свого бідного брата и друге око и давъ ёму зновъ чвіртку жита. Вуѣынъ занісъ до домъ, а жінка напекла хліба. Якъ иззілы той хлібъ, то жінка завела ёго на крыжові дорогы, себъ якъ хто буде іхаты, то просыты хліба. Отъ вуѣынъ сівъ пудъ тополемъ и сыдытъ, ажъ то злетівъ зъ тополя голубъ и поводывъ чымъ-сь ёму по очахъ, и вуѣынъ ставъ бачиты. Ще вуѣынъ не всівъ одыйты одъ тополя, ажъ то прилетаютъ тры орлы, сілы на тополю и говорятъ помежъ собою. Одынъ каже:

— Я такъ зробывъ, що братъ братові очи выколовъ.

Другый каже:

— Я королёвуй дочці пудложивъ пудъ луѣыжко жябу, и вона уже сімъ літъ хвора; а ся-бъ хто взявъ тую жябу, высушивъ еі, ростеръ, розмішявъ и облывъ тею водою королівну, то вона-бъ одразу выздоровіла.

Третій каже:

— А я море каменемъ завалывъ, и теперъ люде вмираютъ; а ся-бъ хто небудь одвалывъ того каменя, то все-бъ було здорово и воды-бъ було доволи.

Якъ тыі орлы полетілы, то той бідный пойшовъ до домъ и каже жінці:

— Теперъ мы не будемъ купляты у брата хліба.

Заразъ пойшовъ до короля и сказавъ:

— Що мені дасте, я вылічу вашу дочку?

Отъ король и каже:

— Дамъ тобі пару коный и бочку гроший.

— Добре, каже чоловікъ.

Взявъ вынявъ пудлогу пудъ луѣжкомъ королівны, нашовъ жябу, изсушивъ єі, ростеръ, розвівъ водою и вымывъ тею водою королівну, ажъ то на другый день вона здорова.

Король вельмы зробывся радъ и заложивъ на тры дні баль, а тому бідному давъ пару коный и ще більше, нежъ брычку, гроший, и той чоловікъ поіхавъ до домъ, оддавъ всё жінці, а самъ пошовъ на міето, забравъ люде и сказавъ:

— Що мені дасте, я зроблю, що вы те не будете вміраты, звірі—здыхаты и воды буде мнуѣго?

Отъ люде кажутъ:

— Дамо тобі пару коный и брычку гроший,—зробы тоё.

Отъ вуѣнъ взявъ пятдесятъ чоловікъ, пошовъ и одвалывъ того каменя. Одразу вода побігла во всі колодязі, и люде перестали вміраты, а звіри—здыхаты. Отъ, той бідный взявъ пару коный и брычку гроший и поіхавъ до домъ.

— А що, жінко. Грошы єсть. Теперъ багатому не дамо очи за жито, а заплатымо грішмы, но першъ полічымо, куѣлько іхъ.

— Якъ же ты туѣлько грошей полічышъ? Ліпшъ я пойду до багатого, позычу чвіртку и помірымо, куѣлько буди.

Отъ вона пошла, прынесла чвіртку, и якъ мірылы, то одынъ чырвуѣнець запавъ за обручъ, що воны не бачилы. Якъ занесла жінка чвіртку, то багатый каже до свеі жінкы:

— У насъ бідны нічого не бралы. Дай чвіртку—забачимо, може, що зусталось що воны мірылы?

Якъ сталы глядіты чвіртку, то нашлы за обручемъ того червуѣнця. Отъ багатый пошовъ до бідного брата и ставъ просыты, щобъ той сказавъ, де вуѣнъ набравъ туѣлько гроший, що міраѣ чвірткою. А бідный ёму каже:

— Якъ ты выколовъ мені очи, то я пошовъ на крыжовы дорогы и тамъ нашовъ гроший.

Багатый каже бідному:

— На, ты мені выймы очи.

А той каже:

— Ты мені вынявъ очи, а теперь я выйму тобі. И вынявъ багатому очи.

Тоді багатый собі-пойшовъ на крыжавы дорогы, сівъ пудъ тополёмъ и сыдытъ, ажъ то прылетаютъ тры орлы и говорятъ одынъ другому:

— Мусыть, хто-то насъ подслухавъ, що мы говорылы, бо вже бідный маѣ очи, жлбы нема пудъ луꙗжкомъ у князёвеі дочкы, и сама вона здорова, камень одвалёный, люде не вмірають, звіри не здыхають и воды стало мнуꙗго усюды. Забачмо но мы; може, якъ разъ хто слухаѣ.

Отъ воны злетілы и нашлы, що сыдытъ багатыръ пудъ тополёмъ, и взялы, роздерлы ёго, приговоруючи:

— Було хитрымъ не буты.

Отъ багатый хотівъ ще буꙗльшъ разбагатіты, а тутъ и тоѣ покынувъ, що мівъ; а бідный жіве зъ своєю жінкою, мідъ-выно пьѣ и по столомъ щастѣ возытъ.

Записалъ Андрусюкъ.

14.—Про бідного парубка и царуꙗвну *).

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Була-собі въ гаю хатка, а въ туꙗй хатці жила жуꙗнка зъ сыномъ. Поля у іхъ не було, бо кругомъ бувъ гай густый, а хлібъ воны куповалы. Не стало у іхъ хліба, та жуꙗнка й посылаѣ свого сына за хлібомъ:

На тобі, каже, сыну, ці гроші, да пойды да купы хліба.

Узявъ той сынъ гроші и пошовъ. Иде та й иде, коли дывытьця, ажъ веде чоловікъ собаку вішать.

— Здоровъ, дядьку!

— Здоровъ.

— Куда ты собаку ведешъ?

— Поведу, каже, въ гай да повішу, а то въ господі нечого не можна

*) Подобную же сказку намъ удалось записать въ Полоскахъ, Бѣльскаго уѣзда, Сѣдлецкой губерніи. Отличительныя черты ея заключаются только въ нѣсколькихъ первоначальныхъ строкахъ, а именно: «Выслуживъ молодыкъ у одного господара за 75 коп. руꙗкъ и хтівъ нанятысе у другого; на кгостыньцю здыбавъ вуꙗнъ чоловіка и купивъ у ёго пса. За другый руꙗкъ заслуживъ вуꙗнъ у другого кгосподара 75 коп. и купивъ котыка. Третёго року заслуживъ вуꙗнъ 75 коп. и йшовъ черезъ муꙗстъ. А люде ёму й кажуть: «Не иды, чоловіче, бо тебе на мосту лыхо візьме». «Не візьме, каже вуꙗнъ:—я его возьму; продайти мині его». «Купы». Отъ вуꙗнъ и купивъ лихо за 75 коп.; ставъ иты черезъ муꙗстъ, а жаба ему и скочила на шыю. Перейшовъ вуꙗнъ муꙗстъ, жаба зробылась царуꙗвною и каже: «Иды ты до мого батька: вуꙗнъ тобі дастъ грошей, жесь мене выкупывъ». Пошовъ вуꙗнъ, а батько ёму давъ часы». — Часы эти замѣняютъ собою кольцо.

удержать керезъ неї: выведе квочка курчятъ—вона проклята й подушитъ іхъ; забуде жуѣнка запертъ хату—вона лапою двері одчинить, вылізе проклята на стуѣлъ и поість хлібъ. Скуѣлько вона побыла горшкуѣивъ, мысокъ!

— Не вішай ії, чоловіче, продай лучче мині.

— Купы.

— Що-жъ ты хочешъ за неї?

— А ты що дасы?

Отъ вуѣнъ оддавъ ти гроші, що маты ёму дала на хлібъ, а собаку взявъ и повівъ до дому. Прыйшовъ до дому, а маты ёго й пытає:

— А що, сыну, купывъ хліба?

— Ні, мамо, не купывъ.

— Чомъ же ты не купывъ?

— Я йшовъ, коли дывлюсь—веде чоловікъ собаку вішать, дакъ я взявъ да и купывъ.

Дала ёму маты грошей и послала ёго зновъ за хлібомъ. Пошовъ вуѣнъ, коли дывытьця—несе чоловікъ кота.

— Здоровъ, дядьку!

— Здоровъ.

— Куда ты, дядьку, идешъ?

— Несу кота въ гай.

— На що-жъ ты ёго несешъ въ гай?

— Повішу. Неможно керезъ ёго нечого въ хаті удержать: що-бъ ни поставывъ, що-бъ ни положивъ, уже ёго вуѣнъ не промыне!

— Ты-бъ, каже, мині ёго продавъ.

— Купы.

— Що-жъ тобі дать за ёго?

— Я не буду торговатьця: що дасы, за те й продамъ.

Отъ вуѣнъ ти гроші, що маты ёму дала на хлібъ, оддавъ, взявъ кота и пошовъ до дому. Приходытъ, а маты ёго и пытає:

— А де-жъ ты хлібъ дівъ?

— Та я й не купывъ!

— Чомъ же ты не купывъ? Дежъ ты гроші дівъ? Може, що якого чорта купывъ?

— Купывъ, каже.

— На що-жъ ты купывъ?

— Нюѣсъ чоловікъ у гай кота и хотівъ ёго повісыть, дакъ міне ёго жалко стало,—я взявъ, да и купывъ.

— На-жъ тобі ще грошей, да гляды вже—нечого не купуй: у хаті вже и одного окрайця хліба нема.

Пошовъ вуйнъ. Иде та й иде, коли дывыться—бье чоловікъ гадюку.

— На що ты, каже, чоловіче, гадюку бьешъ? Ты-бъ лучче мині ii продавъ.

— Купы, каже,—продамъ.

— Що-жъ тобі дать?

— Що дасы, то те й буде.

Отдавъ вуйнъ ёму усі гроші. Той чоловікъ забравъ и пошовъ-собі дальше, а гадюка й каже:

— Спасыбі тобі, чоловіче добрый, що ты вызволывъ мене одъ смерты. На тобі оце кольце; якъ тобі чого треба буде, то ты перекынь ёго зъ одноі рукы на другу—до тебе заразъ прыбіжять слугы. Що-бъ ты імъ не загадавъ, що-бъ ты не придумавъ, все зроблять тобі.

Взявъ вуйнъ те кольце и пошовъ до дому. Пудходыть до хаты, перекынувъ зъ одноі рукы на другу—явылось іхъ такого, що страхъ!

— Щобъ мині, каже вуйнъ імъ, бувъ хлібъ.

Тутъ сказавъ, а тутъ уже й нанеслы хліба такого, що страхъ... Прыйшовъ вуйнъ у хату и каже:

— Ну, теперъ, мамо, уже не будемъ ходыть хліба куповать: дала мині гадюка таке кольце, що якъ перекынуть ёго зъ одноі рукы на другу, то заразъ прыбіжять слугы; що-бъ я імъ не сказавъ, що-бъ я імъ не загадавъ,—усе зроблять.

— За що-жъ вона тобі дала?

— За те, що я ii вызволывъ одъ смерты. Ii чоловікъ хотівъ убыть, а я въ ёго купывъ за ти гроші, що вы далы на хлібъ.

Пожилы воны місяць, чи, може, й два—чого ёму захочеться, вуйнъ заразъ перекыне кольце, слугы прыбіжять и зроблять то, чого ёму хочетьця. Захотілось ёму женытьця. Отъ вуйнъ и каже своюй матюнці:

— Пойдить, матюнко, да высватайте за мене царуйвну.

Пошла вона до царуйвны, росказала, чого вона прыйшла, а царуйвна и каже:

— Якъ зробыть твуй сынъ таки черевычкы, щобъ на мою ногу якъ разъ прыйшлысь, то пойду за ёго замужъ.

Пошла вона до дому и каже сыну:

— Казала царуйвна, якъ ты пошыешъ ій таки черевычкы, щобъ на ii ногу прыйшлысь, то пуйде за тебе замужъ.

— Добре, каже, пошлю.

У вечері выйшовъ на двуѣръ, перекынувъ зъ рукы на руку кольце — заразъ и поназбігалось іхъ. Отъ вуѣнъ и каже імъ:

— Щобъ мині до ранку булы черевычкы, золотомъ шыти, а срібромъ спудбыти, и щобъ ти черевычкы якъ разъ прыйшлысь на ногу такоі-то и такоі царуѣвны.

На другый день встає вуѣнъ,—уже черевычкы готови стоять на столі. Взяла маты черевычкы и понесла царуѣвні.

Прымірала вона,—якъ разъ на іі ногу. Отъ вона и каже:

— Скажи своёму сыну, щобъ онъ зробывъ мині за одну нуѣчъ платье до венця, и щобъ те платье було недовге и некоротке, нетісне и нешыроке,— щобъ якъ разъ на мене прыйшлось.

Прыходыть та жуѣнка до дому да й каже:

— Казала, каже, царуѣвна, щобъ ты пошивъ ій керезъ нуѣчъ до венця платье, и щобъ те платье било недовге и некоротке, нетісне и нешыроке,— щобъ воно якъ разъ на неі прыйшлось.

— Добре, каже, мамо: лягайте спать; все зроблю, що-бъ вона мині не загадала.

Полягалы спать; а вуѣнъ выйшовъ на двуѣръ, перекынувъ кольце зъ рукы на руку—заразъ іхъ найшло такого, що страхъ!

— Щобъ мині, каже, до ранку було платье изъ такоі матерії, що світытьця такъ, якъ сонце, и щобъ те платье якъ разъ прыйшлось на таку-то и таку царуѣвну.

— Добре, усе зробымъ.

Лігъ вуѣнъ спать. На другый день встає вуѣнъ и каже матері:

— Ну, ідіть, мамо, до царуѣвны да й несіть платье. Що вона ще скаже?

— Що-жъ я, каже, сыну, понесу? Де-жъ те платье?

Пошовъ вуѣнъ до стола, пуднявъ платокъ, такъ у хаті и засяяло, не наче онце зійшло.

— Ось, мамо, на столі платье лежить пудъ хусткою; несіть ёго.

Взяла вона платье и понесла. Приходыть до царуѣвны, а вона й пытає:

— А що ты намъ скажишъ, жуѣнко добра?

— Прынесла, каже, вамъ платье до венця.

Якъ одкрыла вона те платье, такъ у покояхъ и загорілось усе. Наділа вона ёго, стала передъ дзеркаломъ, подывылась—ажъ підскочила: такъ зраділа, що така гарна зробылась. Пройшла вона разъ по комнаті, пройшла другый — просто якъ сонечко: такъ одъ неі й сяе...

— Ну, каже, жуѣнко добра, нехай вуѣнъ мині ще зробыть муѣстъ одъ мого палацу ажъ до туеі церквы де мы будемъ венчаться, и щобъ той муѣстъ бувъ зробленый изъ сребра и золота. Якъ муѣстъ буде готовый, то тоді підемъ до венця.

Прыходыть та жуѣнка до дому и каже сыну:

— Казала, каже, царуѣвна, щобъ бувъ муѣстъ одъ того палацу, де вона живе, до церквы. Казала, каже, щобъ той муѣстъ ты зробывъ изъ чистого золота та сребра.

— Добре, каже, мамо; лягайте-жъ одпочивать.

Полягалы у вечері спать; а вуѣнъ выйшовъ на двуѣръ, перекынувъ зъ рукы на руку кольце — такого іхъ поназходылось, що й двуѣръ тісный ставъ. Отъ вуѣнъ імъ и каже:

— Щобъ мині до ранку бувъ муѣстъ изъ чистого сребра и золота одъ палацу такоі-то й такоі царуѣвны до такоі-то церквы (я тамъ буду венчатыця), и щобъ, якъ туды я буду зъ царуѣвною іхать, зъ обохъ боківъ цвілы яблонькы, груши, вышні, черешні, а якъ назадъ буду іхать, то щобъ уже все поспівало.

— Добре, кажуть:—до ранку усе буде такъ, якъ вы хочете.

На другый день встає вуѣнъ и иде на двуѣръ, ажъ дывытыця—стоіть муѣстъ и зъ обохъ боківъ садкы ростуть. Отъ вуѣнъ вернувсь у хату и каже матері:

— Идіть, мамо, да скажіть царуѣвні, що вже й муѣстъ готовый, нехай іде до венця.

Пошла маты до царуѣвны, сказала ій; а вона й каже:

— Я вже муѣстъ бачила—дуже гарный муѣстъ. Скажи ты своёму сыну: нехай вуѣнъ прыізжає венчатыця.

Прыйшла та жуѣнка до дому и каже сыну:

— Казала царуѣвна, щобъ ты завтра іхавъ венчатыця.

Отъ вуѣнъ керезъ нуѣчъ построівъ собі палацъ, а на другый день поіхавъ до церквы, повенчався зъ царуѣвною, и вертаються назадъ; а на мосту уже все поспіває: и яблоки, и груши, и вышні, и черешні, и всяки-всяки овощи, які туѣлько на світі есть...

Приіхалы воны у той палацъ, одгулялы весілля и живуть-собі. Прожилы воны тамъ, може, місяцъ, а може—й буѣльшъ,—отъ вона и пытає свого чоловіка:

— Скажи мині, серденько чоловіче, якъ ты пошывъ мині черевычкы и платье: ты жъ зъ мене и міркы не бравъ? Якъ ты, каже, за одну нуѣчъ построівъ такый муѣстъ, и де ты набравъ стуѣлько золота да сребра?

— У мене, каже, є таке кольце, що якъ я ёго перекыну зъ одноі рукы

на другу, то заразъ поназбігаєтьця до мене слугъ повенъ двуѣръ. Що-бъ я імъ не загадавъ, — усе зроблять. То воны зробылы й черевыкы, й платьє, и построіылы муѣстъ и палацъ цей, що мы живемъ,—все воны мині роблять.

— А де-жъ ты, серденько, кладешъ на нуѣчъ те кольце?

— Я, каже, кладу ёго пудъ головы, щобъ нехто ёго не вкравъ.

Отъ вона дождалась, покы вуѣнъ заснувъ, найшла те кольце, перекынула зъ рукы на руку, дакъ іхъ такого найшло, що страшно й глянуть. Отъ вона імъ и каже:

— Щобъ заразъ тутъ булы коні и карета: я поіду за море до свого брата, и щобъ изъ цёго палацу вы зробылы стовпъ такый, щобъ туѣльки можна було моєму чоловікові стоять и лежать; да глядіть мині, щобъ вы ёго не разбудылы, щобъ вуѣнъ уже проснувся въ стовпі.

— Добре, кажуть:—усе буде такъ, якъ вы прыказалы.

Выйшла вона на двуѣръ—стоіть карета. Сіла вона. Чорты якъ пудхопыли, такъ и деретаскалы керезъ море. На другый день, уранці, прокынувся той, дывытьця—ажъ нема не жуѣнки, не палацу, не кольця,—нечого, нечого нема: одынъ стовпъ стоіть. Ставъ вуѣнъ выходыть на двуѣръ—дверей нема. Полапавъ вуѣнъ одну стену, полапавъ другу—не можна выйты; туѣлько оконце маленьке пущено. Живе вуѣнъ, бідный, тамъ; тамъ и днює, и ночує. Нехто ёму й іісы не дає. Тамъ бы вуѣнъ и пропавъ, якъ бы не собачка та куѣтъ: а то собачка побежить у поле, украде изъ торбы у якого небудь хлібороба кусокъ хліба и прынесе ёму, а котыкъ вуѣзьме въ зубы, полізе до оконьця и оддасть ёму. Назбіралы трохі хліба, отъ — собачка и каже коту:

— А що, каже, єсть у нашого хозяєна хлібъ; ходімъ за море, може якъ небудь чи не добудемъ кольцо.

— Ходімъ, каже куѣтъ.

Отъ и пошлы. Біжать да й біжать, прыбігаютъ до мора. Сівъ котыкъ на спыну собаці, и поплылы. Выйшли на берегъ, погрілысь трохи на сонці и побіглы. Біжать да й біжать, а котыкъ и каже:

— Ты, каже, останься надъ моремъ, а я побіжу до палацу. Якъ я добуду кольце и прыбіжу до мора, сяду на тебѣ и буду отдыхать, а ты будешъ везты мене керезъ воду.

— Добре, каже собачка.—Иды-жъ ты до палацу, а я вернусь до мора.

Отъ собачка вернувся, а котыкъ побігъ. Біжить да й біжіть, біжить да й біжіть, и не оддыхає да все біжить, коли дывытьця—ажъ стоіть палацъ и коло ёго стоіть варта. Отъ той котыкъ прыбігъ у двуѣръ и бігає. Пудойшла та царуѣвна пудъ окна, дывытьця—ажъ куѣтъ ходыть по двору. Вона взяла

ёго и пустыла въ комнатахъ. Якъ уже всі полягалы спать, котыкъ укравъ кольце и побігъ. Прыбігае вуінъ до мора, скочивъ собаці на спыну, собака кынувсь у воду, и поплилы. Насередъ мора куіть хотівъ що-сь сказать собаці и выпустывъ изъ рота кольце. Переплилы керезъ море, а собака й пытае:

— А що, каже, кольце?

— Було, каже, да загуло.

— Якъ загуло? Однялы?

— Нехто и не гнався за мною. Я кольце у ночі украв, у ночі выбігъ изъ палацу—нехто й не знае, де я дівся. Прыбігъ ото до тебе, и поплилы мы керезъ море; якъ уже булы насередъ мора, я роззявывъ ротъ, хотівъ тобі сказать, щобъ ты скоріше пливъ, да й выпустывъ изъ рота.

— Що-жъ мы теперъ будемъ робыть?

—Що-жъ будемъ робыть? Будемъ ходыть по-надъ моремъ та пытать, може, хто найдетьця таковый, що намъ ёго достане изъ мора.

Отъ воны погрілысь трохи на сонці и пошлы по-надъ моремъ. Кого зострінутъ, кого побачять, усе роспытуютъ, чи не може вуінъ достать кольце изъ мора, або чи не знае такого, щобъ муігъ достать: нікого такого не напытають. А куіть и каже:

— Знаешъ що? Ходімъ, каже, по-надъ берегомъ да будемъ душить жабъ да раківъ: котра скаже, що вынесе намъ кольце, то ту й пустымъ.

— Добре, каже собачка, ходімъ.

Отъ и пошлы воны. Найдуть оце жабу и пытають:

— А що, вынесешъ намъ зъ мора кольце?

То инша й одказуе имъ:

— Якъ бы я знала, де ёго шукать, то я-бъ вамъ найшла и прынесла; а то дежъ я вамъ ёго найду: море велыке!

Отъ воны ii и убъють. Уже всі жабы іхъ зналы добре. Якъ яку поймають, то вона імъ и каже:

— Я знаю, де ваше кольце. Пустіть мене, то я вамъ ёго прынесу.

Воны пустять ii, то вона-собі й попливе, а про кольце й забуде. То жабы боялысь іхъ, а то вже й перестaлы. Котра попадетьця, то заразъ и каже, що прынесу кольце,—воны ii и пустять. Отъ идутъ воны у вечері надъ моремъ, ажъ дывлятьця — жабыня скаче. Воны поймалы ёго да й пытають:

— Ты знаешъ, де въ морі лежить кольце?

— Не знаю... квакъ, квакъ!

— Якъ ты не знаешъ, то мы тебе убъемъ. И почалы те жабыня душить. Стара жаба побачила, вылізла изъ воды, да така здорова, якъ ведро, да й каже:

— Не бийте моєї дытыны: я вамъ изъ мора вынесу ваше кольце.

— Добре, кажуть.

Мы ёго будемъ держать, ажъ покы ты намъ не прынесешъ; якъ прынесешъ, то мы тоді ёго пустымъ.

Пошла та жаба у море, найшла те кольце, оддала імъ. Воны кольце взялы пустылы те жабыня и побіглы до дому. Прыйшлы до свого хозяєна, ажъ вуїнъ уже увесь хлібъ поівъ; уже два дні и крышка въ роті не була — такый сухый ставъ, якъ скуїпка. Оддалы воны ёму те кольце. Вуїнъ перекынувъ зъ рукы на руку —заразъ и явылысь слугы. Отъ вуїнъ імъ:

— Розвалітъ цей стовпъ, туїльки такъ, щобъ вуїнъ мене не задушивъ, и щобъ мині заразъ тутъ була моя жуїнка.

Розкыдалы воны той стовпъ, прывезлы жуїнку. Отъ вуїнъ взявъ ту царуївну, коню до хвосте прывъязавъ и пустывъ у поле гулять, а самъ построівъ собі палацъ и живе зъ котыкомъ да зъ собачкою.

13. — Дідъ, баба и сынъ ихъ Иванъ.

(Дорогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Бувъ собі дідъ, баба и сынъ ихъ Иванъ, и булы воны вельме бідныі,— були таки бідныі, таки бідныі, що не було чого и істи уже два дні. На третій день дідъ и каже Иванови:

— Ты бачишъ, сыну, що мы вже старыі, не здужаємъ не заробить собі хліба, не выпросить. Иды ты хліба просыть, а то зъ голоду помремъ.

Пошовъ Иванъ просить хліба. Иде та й иде, иде та й иде лісомъ, а тутъ нуїчъ. Наклавъ вуїнъ огню пудъ сосною и седыть-собі и грієтьця, колы чуе— щось крычить пудъ огнемъ:

— Не печи мене, не печи мене!

Взявъ вуїнъ палочку, прогрюбъ огонь и найшовъ великого ужа:

— Неси мене до цара, каже ужъ:—тобі буде велыка плата за те, що ты мене занесешъ до цара.

— Куды я, каже, тебе понесу? Ты такый страшный. Я тебе втоплю або спалю.

— Не топы мене и не пали, каже ужъ:—несы мене до цара!

— Якъ же я тебе візьму?

— Наставъ полу; я влізу въ полу, ты згорнешъ и понесешъ.

Наставивъ Иванъ полу, влізъ той ужъ ёму въ полу. Понюїсъ Иванъ.

Принюысъ вуынъ того ужа передъ царськыі палаты, ставъ посередъ двора, взявъ різочку и бье того ужа.

А царъ у окно побачивъ и каже своій жуынці:

— Ходімъ, нашого сына оборонимъ.

— Возьмы, каже царыця, каменця и ходимъ.

А ужъ сказавъ Иванови:

— Якъ вынесе батько каменця, то ницъ я хвостыкъ пудыйму, ты того каменця не бери; а якъ вынесе доброго каменця, то я головку пудыйму,—ты того каменця возьмы собі, а мене оддай. То такый каменець, що туылько скажи ёму: «Каменець, каменець, дай мні пыты и істы»,—то все передъ тобою буде.

Выніюысъ царь каменця и дае Иванови. Дывыться Иванъ на ужа, а ой пуднявъ хвостыкъ.

— Ні, каже Иванъ:— не хочу я цёго каменця.

Бачить царъ, що Ивана не можна одурить, пошовъ въ покуый, взявъ каменця доброго и дае Иванови. Дывытьця той знову на ужа—пуднявъ головку.

— Цёго каменця, каже Иванъ, я возьму.

Взявъ каменця, а ужа царъ взявъ въ покуый. Внеслы ёго въ покуый—ставъ паничемъ; а чоловікъ той взявъ пудъ руку каменця и собачку и пошовъ-собі свею дорогою. Иде та й иде, иде та й иде—захотилось ёму істы. Ставъ вуынъ на дорозі.

— Каменець, каменець, дай мні істы и питы!

Такъ же и зробылось: є й пыты, є й істы, є й печене, є й варене,— все, все, чого туылько душа забажае. Наівся вуынъ, напився добре, нагодувавъ свою собачку и пошовъ до дому. Приходыть и каже батькови:

— Ну, теперъ, тату, не журитьця: будемо житы, не згинымо.

— Що тоби, сыну, Буыгъ давъ? пытае ёго батько.

— Уже що давъ, то давъ, а вже не будемо голодать до самоі смерти, ще й нашимъ діткамъ зостанетьця.

— Якъ тобі Буыгъ пригодывъ, дай намъ істы й питы, бо мы вельме голодни. Ще тоді якъ ілы, якъ ты пошовъ зъ дому, то ще й кавалка хліба въ роти не було.

Сказавъ Иванъ каменцю—сталы въ хаті столы, а на тихъ столахъ и питы и істы такого багато понасправляно, що и сто косаривъ за годъ не поілы-бъ. Дідъ и баба сталы таки весели, таки весели — пьють, ідять, та дякують Богови, що такъ імъ давъ. Наілысь, отъ, воны, напылысь; загадавъ

Иванъ каменцеви, щобъ усе було прибрано — такъ же и поховалось, не знаты, де воно й подiлось. На другый день Иванъ посылае до цара дочку сватать.

— Куды тоби, сыну, до царувны посылать свативъ? То таки царъ: у его царство есть, сребра стулько, золота може стулько е, що и въ визъ не заберешъ; а у насъ що е? Слава Богови милосердному, що хлiбъ святый е, а вчора и того не було, — мы зъ голоду трохи не попухлы.

— Не буйтесь, тату: все буде добре.

Пошовъ батько до цара. Той и питае:

— Чого ты прыйшовъ?

— Прыйшовъ, каже, сватать вашу дочку за свого сына.

— Хиба ты багатый такый, що хочешъ оженыть свого сына зъ мою дочкою?

— Я, каже, не багатый: багатый муий сынъ.

— Коли-жъ твуий сынъ багатый, и хоче вуинъ взять за себе царську дочку, то нехъ перше зробыть палацъ такый, якъ у мене, нехъ збере таке вуйську, якъ у мене, — то тодi оддамъ свою дочку за его.

Вернувся батько до дому и каже сынови:

— Казавъ царъ, кобъ такый палацъ и вуйську були, якъ у его, то тодi оддасть дочку за тебе.

— Не буйтесь, каже Иванъ: — все буде добре.

Заганувъ Иванъ каменцеви, кобъ булы палацъ и вуйську, — до свiту все такъ и вродылось. Стали палацъ и вуйську ще лiпши, якъ у цара.

На другый день Иванъ и каже батькови:

— Все готово, все е такъ, якъ хтiвъ царъ. Идiть до цара и скажить, що палацъ и вуйську ще лiпше, якъ у цара.

Иде батько до цара и каже:

— Отдавайте дочку: у мого сына все есть такъ, якъ вы казали.

— Себъ було, каже царъ, у твого сына жилiзный муистъ керезъ море и на ему зъ одного боку паренчъ золотый, а зъ другого — срiбный, — то тодi оддамъ дочку.

Вернувсь батько до дому и каже сынови:

— Де ты, сынку, зможешъ зробыты керезъ море муистъ жилiзный и на ему зробыты зъ одного боку паренчъ золотый, а зъ другого срiбный? А царъ, сказавъ, якъ не зробить твуий сынъ такого мосту, не оддамъ дочки за его.

— Не журiться: все буде добре.

На другый день заганувъ Иванъ каменцеви, кобъ бувъ муистъ керезъ море зъ золотымъ и срiбнымъ паренчемъ, — до свiта все було. Посылае Иванъ батька знову до цара:

— Идить, каже, и скажить цару, що все готово.

Пошовъ только до цара и каже:

— У мого сына уже все те є, що вы заганулы: оддавайте дочку!

— Ну, каже царъ, я тобі не віру; поіду, самъ подывлюсь.

Велівъ царъ запрягты въ кариту шість коней и поіхавъ гледіти. Пошовъ, подывывсь на вуйійсько, на палацы, на муйстъ, на паренчи, — все ще ліпше, якъ у ёго.

— Ну, каже царъ, теперъ оддамъ дочку за твоёго сына.

На другый день поіхавъ Иванъ до цара, взявъ шлюбъ зъ царуйівною, полягали спать, и питає царуйівна свого чоловіка:

— Чого ты ставъ такий багатый?

— У мене, каже, есть каменець такий—що захочу, то й буде.

— Де-жъ ты ёго ховаєшъ?

— Я, каже, ёго ховаю пудъ подушкою.

Заснулы воны обоє, а вона въ ночі прокинулась, украла каменьця, заганула ёму, кобъ було шестеро коней, карыта, и поіхала до дому. На другий день проснулысь, ажъ усі лежять на грудкахъ, а палацивъ и сліду не стало. Плакалы воны, плакалы и пошли до тей хати, де перше жили, плачучи; а котикъ зъ собачкою и каже:

— Не плачьте: мы вамъ принесемъ каменець.

Прибиглы котикъ и собачка до мора. Сівъ котикъ на собачку, переплили море и сіли на кганку у цара и сыдять. Выйшла цариця изъ палацу, познала собачку и каже:

— Ото мого мужа собачка и котикъ. Возьміть іхъ до покою.

Взяли того котика въ покуй; хтілы и собачку взять, та вона не пошла: сіла-собі надъ моремъ и дожидає котика. А цариця сіла-собі за столомъ, взяла котика на руки, такъ тимъ котикомъ граєтьця, такъ ёго гладыть по голови. А котикъ тій хитрый булъ: побачивъ, що у царицї въ роти каменець, то й побігъ до помыйныци, умочивъ конецъ хвостика у помыі, скочивъ царицї на коліна, ударивъ ій мокрымъ хвостомъ по губахъ, вона плюнула и выкинула того каменьця изъ рота. Котикъ ухопивъ и побігъ до мора; добігъ до собачки, скочивъ ій на спину, и поплили черезъ море. Доплили уже на середину, — собака и питає котика:

— Ци ты держишъ каменьця?

Куйытъ мовчить; а собака й ёго допытуєтьця:

— Скажи, я тебе питаю, ци ты держишъ каменьця? Я тебе у море кину, якъ не скажешъ.

Думавъ-думавъ китъ, а після и каже:

— Держуу!

А каменець и выпавъ у море. Мовчить котикъ и не каже, що каменець упавъ у море. Переплилы море, куꙑтъ и каже:

— Керезъ тебе я у воду упустивъ каменець. Ты лізь у воду, та шукай каменьця: я керезъ тебе упустивъ ёго въ воду; на що ты мене допитувавъ, ци держу я въ роті каменьця?

Полюꙑзъ собака у воду; шукавъ-шукавъ—нема. Стали воны зъ котикомъ вельме сваритися. Полюꙑзъ собака другый разъ шукать; лазивъ-лазивъ, де вже тамъ не шукавъ—нема. Вылюꙑзъ вуꙑнъ на берегъ, высушився, полюꙑзъ третій разъ у воду; якъ зачавъ шукаты, якъ зачавъ шукаты — найшовъ. Сівъ знову котыкъ на собаку и поплилы керезъ море — уже собака не пытавъ кота. Прибігли воны до дому, оддали того каменьця Ивану. Заганувъ той, кобъ булы палаци, муꙑстъ зъ золотыми и срібними паренчами,—на другый день все було. Заганувъ Иванъ запрягты шість конёй въ карыту и поіхавъ до цара за свею жуꙑнкою. Прыіхавъ туды, взявъ свою жуꙑнку, привъязавъ зъ-заду до карыты и поіхавъ до дому. Дома ще выбывъ ві добре и ставъ жить уже зъ нею. Такъ воны и теперъ живуть.

И я тамъ бувъ, медъ-вино нивъ; по бороді текло, а на душі не було. И тамъ вельме вылики люде; а я влізъ у хату, а воны мене й не бачать. Сталы воны заметаты хату и мене замели и вкинулы въ сміття и напхали тимъ сміттямъ гармату и мене впхнулы туды, да якъ стрельнулы, дакъ я ажъ сюды залетівъ.

---

14. — Дідова дочка и бабына дочка.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ-собі дідъ, и була въ ёго дочка. Оженився той дідъ и взявъ собі бабу зъ дочкою. Отъ баба якъ треба що робыть, якъ треба куды небудь послать, то все дідову дочку посылае, а своюꙑи дочці нечого не загадуе робыть. Посідають отъ-це вечерать, то баба й каже діду:

— Твоя, діду, дочка ледащиця: нечого не хоче робыть, за цілый день и пальцемъ объ палець не вдарила, а істы, то бачъ, якъ ість, якъ добрый косаръ: за ею істы нехто не поспішитьця. Якъ бы така до роботы півидка, якъ до іжи... А моя дочка робытъ и за себе, й за ві.

Ото посылае баба дочокъ на досвітки прясты. Дідова жъ дочка все пряде да пряде, и не одрываєтьця одъ гребеня, да пряде; а бабына туꙑлько зъ хлоп-

цямы граєтьця. Туѣлько дідова дочка одвернетця куды небудь, то бабына дочка вуѣзьме да й зматає починокъ изъ ii веретена на своє: отъ, у єі и буѣльшый починокъ стане. А якъ прийдуть до дому, до вона й каже:

— Дідова дочка не пряде, а туѣлько зъ хлопцямы граєтьця. Подывітьця, мамо, який вона починокъ напряла, а який я.

Посідають вечерать, а баба й каже діду:

— Ты-бъ, діду, свою дочку де дівъ, то дівъ, нехай бы вона у насъ дурно хліба не іла: нечого не хоче робыть. Щобъ ій не загадавъ, нечого не зробыть до-ладу: того не вміє, того не знає, того не хоче. Пошлешъ куды небудь — пуѣвдня просыдыть, або простоіть на улыці зъ хлопцямы. Пуѣдуть обы-дві разомъ на досвітки, до моя-жъ дочка пряде, а твоя зъ хлопцямы граєтьця и голе веретено приносить до дому.

— Ну, каже дідъ, нехай ще разъ пуѣйдуть на досвітки; побачимо, котора напряде буѣльшый починокъ.

Пошли воны на досвітки. Дідова-жъ дочка и одъ гребеня не отходыть, та все пряде, а бабына зъ парубкамы граєтьця. Дідова дочка замітыла, що бабына дочка краде у єі пряжу, и починка не кидає. А бабына дочка напряла трошки, покынула веретено и граєтьця зъ хлопцямы. Идуть ото уже до дому; у дідовоі-жъ дочки починокъ якъ починокъ, а въ бабыноі такый починокъ, що и на дратву не стане нытокъ.

Сталы воны перелазыть керезъ тынъ, а бабына дочка и каже:

— Дай, сестричко, я подержу твуѣй починокъ, поки ты керезъ тынъ перелізешъ.

— На, каже, подержъ.

Взяла вона починокъ и побігла упередъ до дому. Прибігла до дому й каже:

— Отъ, мамо, який я починокъ напряла, — и показує починокъ бабыноі дочки, — а це, каже, напряла дідова дочка, — и показує свуѣй починокъ.

Прыйшла дідова дочка до дому, а мачуха и напала:

— Ты, каже, сяка-така дочка, не прядешъ, туѣлько зъ хлопцямы граєшься, а ісы за чотырохъ добрыхъ косарівъ. Моя дочка робыть и на тебе, и на себе.

Прыйшовъ дідъ у хату, а баба ёму и показує починки.

— А що, діду, я тобі казала, що вона нечого не робыть, туѣлько дурно істъ хлібъ. А що, теперъ бачишъ самъ, хто робыть, а хто гуляє и хто дурно хлібъ істъ. Веды, веды, діду, ii куды хочешъ, бо керезъ твою дочку да й моя разлінуєтця.

— Ну, думає собі дідъ:—треба завесты свою дочку куды небудь, а то, справді, вона нечого не робыть, а керезъ ei и бабына дочка розледащитьця.

Прыйшовъ вуйнъ до своеі дочки и каже:

— Ходімъ, дочко, у гай!

— Ходімъ, каже вона.

Узявъ ii дідъ, и пошлы въ гай. Идуть да й идуть, коли дывлятьця, ажъ стоіть хатка. Зайшлы воны въ ту хату — нема некого.

— Ну, каже дідъ, тутъ, дочко, будемъ и ночовать. Ты останься въ хаті, а я пойду въ гай да дровецъ нарубаю, щобъ було чимъ протопыть.

Ото пойшовъ дідъ у гай, вырубавъ поліно дровъ, привъязавъ его до голвяки, а самъ пойшовъ до дому. Що вітеръ повіе, погойдне то поліно, то воно объ дерево й стукає. Дочка ждала-ждала батька, выйшла на двуйръ и лухає, зъ якого боку батько рубає дрова. Отъ-це вітеръ повіе, поліно стукнетьця объ дерево, то вона й каже:

— Отъ зъ якого боку муйый батько рубає дрова.

Ждала вона довго — нема не батька, не дровъ. Пошла вона коло хаты, назбірала дровець, затопыла въ печі и варить собі галушки на вечеру. Колы це визъ-пудъ печи выбігає мышка и каже:

— Дівко, дівко, дай мині галушечку!

Дівка выйняла изъ горшка галушку, кинула ій. Мышка взяла и побігла. Зъіла вона ту галушку и прибігає опъять:

— Дівко, дівко, дай мині галушечку!

Встала та дівка, выйняла изъ горшка галушку и дала мышці, а вона й каже:

— До тебе, дівко, прыйде мара и кобыляча голова, и буде вона тобі загадовать танцювать, такъ ты не танцюй. Скажи: «якъ же мині танцювать, колы у мене черевыкивъ нема?» А якъ принесуть тобі черевыки и загадають танцювать, до ты скажи: «якъ же мині танцювать, колы у мене сподныці нема?» А принесуть сподныцю, до ты скажи, що у тебе нема свыты; а якъ принесуть свыту, до ты скажи, що у тебе кожуха нема. Усе кажи, що у мене й того нема, й того нема, то воны тобі нанесуть всёго повну хату, а ты все не танцюй, ажъ поки півні не заспівають. А якъ півні заспівають, то все це добро, що воны тобі поназносять, останетьця тобі.

Подякувала дівка мышці, сіла на лаві и седыть, колы це двери одчиняютьця, и суне черезъ порігъ мара и кобыляча голова:

— Дівко, дівко, потанцюй зъ намы!

— Якъ же я буду танцювать, коли у мене, каже, нема черевыкивъ?

Заразъ такъ черевыки и вродылись. Отъ кобыляча голова й каже:

— Дівко, дівко, потанцюй зъ намы!

— Якъ же я буду танцювать, колы у мене сподныці нема?

Такъ сподныця и вродылась. Голова й каже опъять:

— Дівко, дівко, потанцюй зъ намы!

— Якъ же я, каже, буду танцювать, коли у мене до сподныці нема хвартуха?

Якъ почала высчитовать, чого въ ёі нема, дакъ уже й півні заспівалы, а вона ще не все высчитала. Ото заспівалі півні, мара и кобыляча голова посунула зъ хаты, а все добро осталось ій. На другый день вона забрала все те добро, що ій поназносыли, и поіхала до дому. Баба побачила, що дідова дочка навезла собі всякого добра, да й каже діду:

— Заведи, діду, и мою дочку туды, де ты свою покинувъ. Нехай и моя дочка навезе собі такого добра.

Отъ дідъ узявъ бабыну дочку и повюывъ у той самый гай. Прывюывъ до тоёі хаты и каже ій:

— Седы-жъ ты, дочко, тутъ, а я пойду-собі до дому.

Покинувъ дідъ ій, самъ же пойшовъ до дому; а вона затопыла въ печі да й варить галушки на вечеру. Колы це изъ-пудъ печі выбігає мышка да й каже:

— Дівко, дівко, дай мині галушечку на вечеру!

— Еге, каже дівка:—не знала, для кого варить вечеру, це такъ якъ разъ для тебе и наварила? До мене прыйде вечерать мара и кобыляча голова. Може, воны захотять вечерать, то імъ треба оставить. А то я не знала, що робыть, да захожусь оце тобі галушки роздавать.

Побігла та мышка опъять на хату.

Ото седыть та дівка на полу, вечерає собі-галушки; колы це въ хату одчиняютьця двері—суне керезъ порігъ мара и кобыляча голова:

— Дівко, дівко, каже кобыляча голова:—потанцюй зъ намы!

— Якъ же я, каже, зъ вамы буду танцювать, колы у мене нема черевыкивъ?

Не вспіла вона и керезъ хату перейты, такъ черевыки и вродылись.

Отъ кобыляча голова и каже ій опъять:

— Дівко, дівко, потанцюй зъ намы!

— Якъ же я буду, каже, танцювать, коли у мене нема сподныці, не сорочки, не свытки — высчитала зъ разу все, що тыылько ій хотілось. Все це такъ и вродылось передъ нею. Отъ вона одяглась, обулась, прибра-

лась якъ слідъ и туѣлько що хотіла ити танцювать, а тутъ воны ії смыкъ за коснык'ъ, косточки звъязали и на колочку повісилы.

Дурна баба ждала-ждала своіі дочки, да й не дождалась; а дідова дочка и теперъ живе, и хлібъ жуе, и по столомъ добро возыть.

Напоминаетъ сказку Рудченка, помѣщенную во II-мъ выпускѣ «Южныхъ народныхъ сказокъ», подъ № 21, стр. 65 — 67.

15.—Дідова дочка и бабына дочка.

(С. Перейма, Балтскаго у., Подольской г.)

Бувъ-собі чоловікъ и була-собі жінка, и мали воны собі двоє дітей, та обоє дочкі. Дідова пішла служиты, а бабына дома була. Зійшлися воны назадъ до купы и пішлы на вечорниці; дідова жъ пряде, а бабына гирштыкаетьця. Дідова напряла решёто починківъ, а бабина ні. Идуть обы-дві до дому, а бабына дочка й каже:

— Подай мині, сестрычко, решето починківъ черезъ плітъ.

Та подала. Бабына дочка ухопыла и до дому побігла.

— Я, мамко, прала, а вона гирштыкалася.

Поприходыли воны до дому. Дідъ каже свою взяты та відвесты на службу, а баба свою дома зоставляе, бо дідова ледаща, а бабына—добра. Дідъ свою веде-веде, доводыть у пущі, тамъ надыбавъ хатку; а въ ти хатці лишь кицёчка, и просить:

— Дівко, дівко, измый мене, розчеши мене, заплеты мене, а я тобі стану въ добрі пригоді, якъ будешъ йти.

Та дівка измыла, розчесала, заплила и пішла,—пішла собі службы шукаты. Пішла далі и найшла собі пічъ. Пічъ до неі и говорить:

— Дівко, дівко, обмасты мене, обчисть мене; я тобі стану въ добрі пригоді, якъ будешъ йти.

Вона ії попідводыла, помастыла, оприятала, лишила ії, а сама пішла службы шукаты. Пішла воны трошки далі и найшла въ кущахъ хату, а въ тій хаті троє дітей. Якъ зачали воны ії просыты, якъ зачалы голосыты, щобъ вона стала въ іхъ служиты. Вона стала; прослужила въ ихъ рікъ, та й дурно: дали ій лишъ тілько на дорогу, щобъ вона мала, чимъ похарчитися. Взяла вона відъ нихъ ти гроши та й пішла. Колы—выводыть дідъ коняку, хоче ії розстриліты. Вона й каже ёму:

— Дідусю, продайте мині цю коняку!

— Якъ я маю тобі, сыну, каже той дідъ, продавати, то лучче я тобі такъ дамъ.

Взяла вона ту коняку, подякувала ёму и иде до дому. Приходить до тої печі, що вона мастыла,—повна пічъ калачівъ, та такъ далеко... Вона руку протягнула—воны всі до неі и присунулысь изъ кутка. Отъ вона забрала ти калачі и пішла до дому. На дорозі здыбае ту кыщёчку. Підбігла кыщёчка до неі и каже:

— Дівко, дівко, чекай, я щось тобі скажу!

Вона почкала. Кыцька побігла и сундукъ деньгівъ принесла. Забрала вона и иде до дому. Прыізжае до дому—батько ій ворота одчинывъ. Дідъ тішиться, а баба вже плаче. Та дідова дочка прыіхала, скидае калачи зъ воза, гроші вносить, дідъ коня выпрягае... Баба побачила та й каже:

— Ходи, дочко, я тебе поведу служиты.

Зібралися та й не пішлы.

Дідова дочка и каже:

— Седімъ, сестрычко, дома та будемо користуватися ціми грішмы вкупі

16.—Дідова дочка.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ-собі дідъ да баба, и въ діда була дочка; а бабі була вона не рўыдная, и баба тая незнавыділа ii.

— Веды, діду, ii, да й веды куды хочъ.

Узявъ дідъ да й повівъ ii. Веде да й веде такымы ярамы да борамы. Колы прыводыть ii въ буыръ, ажъ—стоять горныці. Увойшлы воны у тиі горныці, ажъ нема нікогусінько. Вона й каже:

— Идіть вы, тату, до дому, а я тутъ останусь: що Богъ дасть, до те й буде.

Пойшовъ дідъ—осталась вона. Ото заходылась, вытопыла, попрыбирала, сама й заховалась пудъ пічъ, колы це у вечері прыходять розбойныки — ажъ попрыбірано. Воны й думають:

— Хто жъ це такый?

Шукалы воны, шукалы—некого нема, дакъ воны давай гукать:

— Обозвыся: рўыдною сестрою тебе нарядымо.

Вона й обозвалась, вылізла зъ-пудъ печи. Сталы воны роспытувать: хто ты така? якъ зайшла ты сюды?

— У мене маты не руѣдная, прогнала мене, дакъ я й зайшла сюды, до васъ.

— Будь же, кажуть, ты намъ хазяйкою и сестрою.

— Спасыбі, що вы мене прыймаєте за хазяйку й за сестру.

А іхъ да дванадцять розбойныковъ и отаманъ мизъ ными. Дакъ воны цілу нуѣчъ ходять да людей розбываютъ, а въ день оддыхаютъ дома. А сребра у іхъ, а золота—багато! Сказано, розбойныкы: чого схочуть, того й достануть. Пожыла вона тамъ, може, зъ тыждень, або, може, неділь и зо дві, той отаманъ да й улюбывся у ту дівку: вона така гарна була да молодісенька. Отъ вона жыве да панує. Здумалося ій поіхать до батька. Запряглы коні; вона сіла и поіхала. Погостювала вона. Батько такый радъ. Вона ёму навезла гостынцівъ. Нагостювалась и поіхала до дому. А мачуха така зла на неі—все старається, якъ бы ії зъ світа згубыть, и достала вона такого волосся, що якъ упустышь кому небудь у голову, до заразъ умре. Ото достала вона того волосся и каже старому:

— Пойду, лышень, я да одвідаю ії.

— Пойды, якъ охоту маєшъ.

Прыходыть вона туды, поздоровкалася. Вона мачуху за гостя прыйняла, нагодувала ії, напоіла; а мачуха й каже:

—Дай я тобі, доченько, поскаю въ головці; ты тутъ сама жывешъ, тобі тутъ и поскать нікому.

— Добре, каже, мамо.

Ото лягла вона на лаві. Стала мачуха въ голові ськать, упустыла ту волосынку, вона й умерла. Стара собі й пошла, а ту покынула мертву. Прыходять у вечорі розбойныки, ажъ вона лежыть на лаві нежыва. Якъ ударытьця отаманъ у груды, якъ заплаче по ій... Носывъ ії, будывъ ії, колыхавъ ії,—нежыва.

— Ну, братця, нумъ ховать.

— Будемъ ховать, коли вже такъ случилось.

Отоманъ велівъ вкопать чотырі стовпы, позолотыть іхъ и на ти стовпы зробыть срібни східці. Велівъ вуѣнъ зробыть для неі золоту доломыну и щобъ то поставыть ії на тихъ стовпахъ. Убралы ії въ шовкове платье, въ намысто добре и положылы въ доломыну, знеслы ії на тиі стовпы и поставыли, и самы зійшлы зъ того дому, щобъ и не дывытьця, и не мучитьця. А въ той лісъ да іздылы хлопці на охоту. Одынъ и одбывся одъ іхъ: тиі въ одну сторону поіхалы, а

вуїнъ въ другу одбився. Іде да й іде, колы дывытьця, ажъ золотіе протывъ сонця. Пуїдходыть вуїнъ туды ближче, ажъ стоять срібни східці на золотыхъ стовпахъ, а зверху стоіть золотая доломына. Вуїнъ туды злізъ по східцяхъ: «дай, каже, подывлюсь, що тамъ таке?» Одкрывъ доломыну, ажъ тамъ лежыть дівка, така гарна, така гарна, що не здумать, не згадать, туїлько доброму молодцю въ казці сказать. Подывывсь вуїнъ, подывывсь, зійшовъ звідтиля, пошовъ у той двуїръ, де розбойныки жили, ажъ нема некого, туїльки стоіть вуїзъ и куїнь. Дакъ вуїнъ запрігъ коня, взявъ доломыну, поставывъ на вуїзъ и поіхавъ до дому. Прыіхавши до дому, унісъ у хату ту доломыну и любуєтьця ею. Поіде отце на охоту, цілый день не ість; до дому вернетьця, якъ собака голодный, а якъ прибіжить до дому, до іжа ёго не бере: кынетця до доломыны, одкрые ії, сяде збоку и любуєтьця. Прыйшовъ вуїнъ разъ изъ охоты, сівъ коло нее и любуєтьця, а далі й думае собі:

— А ну, я розчешу ії: у неі голова не розчесана.

Вуїнъ ії пудвивъ, кругомъ обмостывъ подушкамы и давай чесать. Разчесавъ ії — вона стрепенулась, очими лапнула и каже: «це якъ я муїцно заснула!»

— Охъ, ні, каже, серденько, ты не заснула.

Вона дывытця на ёго, ажъ не отаманъ.

— Охъ, лышечко, каже, дежъ це я?

Тоді вуїнъ ій ставъ росказувать:

— Я, каже, ходывъ на охоту, колы—дывлюсь, ажъ стоіть золотая доломына на золотыхъ стовпахъ и до неі срібни ступеньки. Я взявъ ту доломыну и прывізъ до дому. Оце прыйду до дому, сяду коло тебе да й любуюсь. А це прыйшла охота розчесать тебе. Розчесавъ, а ты й ожила; а то ты мертва лежала у цій доломыні.

— Ну, що-жъ, каже вона, теперъ буде?

— Що-жъ, каже, буде? Повінчаємся да будемъ жить.

— Ну, каже, поідемъ и вінчатьця.

Поіхалы, повінчалысь, теперъ живуть да хлібъ жують.

17.—Царевычъ—на потылыці звізда, а на лобі місяць.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ-собі чоловікъ и жуѣнка, и було въ іхъ двоє дітей: хлопчикъ и дівчинка. Умеръ у іхъ батька, а далі й маты умерла; осталысь воны круглымы сыротамы. Братъ бувъ старшый, а сестра—менша. Отъ якъ дойшовъ вуѣнъ уже въ літа и каже сестрі:

— А що, сестро, чи не лучче-бъ мині одружитьця? Тоді и тобі лучче-бъ було жить на світі.

— Е, ні, каже, братіку! Ты перше поставъ хату да тоді й женысь, якъ уже зовсімъ хата буде готова.

Отъ братъ поставывъ хату, сестра ii обмазала, спорядыла якъ слідъ да й каже брату:

— Теперъ, каже, посылай старостивъ до кого хочъ: теперъ и хазяєнъ оддасть за тебе свою дочку.

Послався братъ старостивъ, высваталы воны дівку, одгулялы весілля и живуть-собі у трохъ. Вуѣнъ же зъ нымы гарно живе, а бабы то такъ межъ собою якъ собакы грызутьця, то за мыску, то за ложку, то за черепокъ якый заведутьця и грызутьця цілый божый день. Оце лаютьця, лаютьця й почнуть одна одну за косы тягать и поты возятьця, поки хто не надыйде да не разборонить іхъ. Замужня якъ разсердытьця, то заразъ и каже:

— Гляды жъ, сяка-така дівко, я тобі за це оддячу! Ты думаєшъ у осены замужъ выйты—чортового батька выйдешъ! Я тобі пороблю тако, що тебе й до самоі смерты ні якый бісъ не вуѣзьме, и посывієшъ, проклята дочко, дівкою, и здохнешъ дівкою...

Ото прожилы воны зъ годъ — найшлась у іхъ дытына; а та жуѣнка убыла свою дытыну и звернула на дівку:

— Це, каже, вона... вона проклята! Я уже ii добре знаю, гадюку! Вона мене трохи въ могылу не положила. Бувало рідко такый день мене, щобъ вона не вплелася мені у косы...

Таке начала верзты урядныкамъ, що воны й справді подумалы, що дівка убыла дытыну. Та бідна божитця, клынетця, що не вона: не вірять.

— Брешешъ, кажуть, уже-бъ батько, або маты своєі дытыны не убывалы—то своя кровъ.

И почалы радытьця, яку-бъ ій за це кару прысудыть.

— Засадимъ ii, каже одынъ, въ тюрму.

— Що въ тюрму? каже другый:—для такоі и Сібірі мало!

А невістка выхватылась да й каже:

— Яку-жъ ій прокляти кару назначить? Рукы, каже, поодрубовать да й пустыть, щобъ вона буŷльше зъ світа людей не губыла.

Отъ урядныкы поодрубувалы ій рукы, положилы въ торбынку, почепылы ту торбынку на шыю и пустылы ii. Пошла вона въ світъ и рукы въ торбі несе на шыі. Колы дывытьця—стоіть крынычка надъ шляхомъ. Перегнулась вона керезъ цямрыну, хотіла воды напытьця, а торба зъ рукамы и упала въ воду. Заплакала вона и пошла дальше. Иде та й иде, колы дывытьця—ажъ садокъ такый гарный, а грушъ да яблокъ такъ рясно, що ажъ гілля гне. Зайшла вона у той садокъ. Найпладно яблоко—зъіла; пудойшла пудъ грушу, колы гляне, ажъ иде царевичъ. Отъ вона побігла пудъ стару лыпу и заховалась у дупло. А царевычъ да й побачивъ ii.

— Хто це, каже, у садку яблока кравъ?

— Це я, каже.—Я не рвала, бо я безъ рукъ. Я туŷлько зъіла одно червыве яблочко.

— Хто-жъ ты такый? Выйды изъ дупла.

— Якъ же я, каже вона, выйду, колы я гола?

— Выйды, а то я тебе застрелю.

Отъ вона выйшла. Царевычъ, якъ глянувъ, и рукы опустывъ: вона стала така хороша, така хороша, що й сказать неможна, туŷлько безъ рукъ. Отъ царевычъ и каже:

— Я тебе за жуŷнку возьму. Выйдешъ ты за мене?

— Якъ вы, каже, мене візьмете за жуŷнку, то я вамъ прыведу такого сына, що на потылыці звізда, а на лобі місяць.

Отъ, той царевычъ звенчався зъ нею. Прожылы годъ—давъ имъ Богъ сына такого, якъ вона казала. А царевычу й напысалы (ёго дома не було), що ёго жуŷнка збрехала. А царевычъ и одпысуе:

— Якъ що вона мене одурыла, то прожинить ii, щобъ я ii й не бачивъ буŷльшъ.

Прогналы воны ii. Взяла вона свого сынка да й пошла-собі въ світъ. Довго вона ходыла, може—годывъ зо тры, або й буŷльшъ. Прыходыть у вечері до корчмы; а въ туŷй корчмі да бувъ той самый царевычъ—іздывъ вуŷйсько збірать да й заіхавъ на нуŷчъ. Побачивъ вуŷнъ того хлопчика, поклыкавъ до себе да й роспытуе:

— А якъ твуŷй батько зветця?

— Муŷй, каже, батько царевычъ бувъ.

— А якъ же-жъ ёго звуть?

— Не знаю, каже, бо батько прогнавъ мою матіръ ще тоді, якъ я бувъ маленькый.

— А якъ твоя маты зоветься?

Вуїнъ якъ зачавъ росказувать про свою матіръ—все росказавъ, якъ ій рукы одрубалы, якъ ії царевычъ за жуїнку взявъ, якъ ії прогналы изъ палацу. А той царевычъ догадавсь да й каже:

— А скынь, каже, сердце, шапку:—я на тебе подывлюсь.

Той хлопчикъ пуднявъ шапку. Царевычъ глянувъ, ажъ на лобі місяць, а на потылиці звізда. Отъ вуїнъ узявъ ту жуїнку и того хлопчика и похавъ до дому, а тыхъ, що ёму письмо писалы, велівъ разстрелять.

18.—Дівчина—вошывый кожушокъ.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ-собі чоловікъ и взявъ собі гарну жуїнку, и вродыла вона дочку, да таку-жъ-то хорошу, таку хорошу, якъ и сама була. Выросла та дочка. Уже, може, ій було годивъ зъ пятнадцять,—умирає маты. Поховалы ії. Остався після неі кушачокъ и башмачокъ. Захотілось тому чоловикуві женытьця. Взявъ вуїнъ той кушачокъ и башмачокъ и поіхавъ по світу: «на кого прыйдетьця цей кушачокъ и башмачокъ, того возьму за жуїнку».

Іздывъ-іздывъ (крайне багатый бувъ), не на кого не приходитьця. Прыіхавъ вуїнъ до дому и ліг оддыхать, а дочка наділа башмачки и кушакъ да й стала передъ дзеркаломъ. Дывытьця вона въ те дзеркало и каже:

— Точъ-точъ, яка мать, така й дочъ!

Батько прокынувся, дывытьця—кушачокъ и башмачокъ дочка наділа.

— Ты, каже, моя жуїнка будешъ.

Вона якъ заплаче!.. Плакала-плакала да що пошла на могылу до матері плакать, а маты и пытає ёі:

— Чого ты, каже, дочко, плачешъ?

— Охъ, якъ же мині не плакать, коли мене батько за жуїнку хоче взять?

— Не плачъ, каже, дочко! Скажи ты ёму, нехай вуїнъ тоби справить таке платье, якъ зоры.

Прыйшла вона до дому да й каже:

— Я не пойду за тебе замужъ, тату, покиль ты мині не справышъ такого платья, якъ зоры.

Поіхавъ вуйнъ. По всімъ світу іздывъ; справивъ таке платьє, якъ зоры. Прывізъ и каже:

— Теперъ нумъ вінчатьця!

Вона зновъ пошла на могылу да плаче.

— Чого ты, дочко, плачешъ? пытає маты.

— Якъ мині не плакать, каже, колы батько хоче за жуйнку взять?

— Скажи, каже, ёму, нехай тобі справыть таке платьє, якъ місяць.

Вона прыйшла до ёго да й каже:

— Справъ мині, тату, таке платьє, якъ місяць, дакъ тоді повінчаюсь.

Поіхавъ батько, прывозить платьє.

— На, тобі, каже, дочко: ходімъ вінчатьця.

Плаче вона; пошла на могилу, да такъ плаче, такъ плаче, слёзы такъ, якъ горохъ, котятьця.

— Чого ты, каже, дочко, плачешъ?

— Якъ же, каже, мині не плакать, колы мині батько привізъ таке платьє, якъ місяць, и каже, щобъ я зъ нымъ до венця йшла?

— Скажи ты батьку, нехай вуйнъ тобі ще справить таке платье, якъ сонце.

Пошла вона до дому, сказала батьку. Поіхавъ вуйнъ. Іздывъ, іздывъ, прыздыть до дому и прывозыть платьє.

— Ну, теперъ, каже, ходімъ до венця!

Плаче вона. Пошла на могилу матері, да такъ гірко плаче, такъ плаче, що й сказать не можна.

— Чого ты, дочко, плачешъ?

— Якъ же, каже, мині не плакать? Привізъ батько таке платьє, якъ сонце, и каже, щобъ я до венця йшла!..

— Не плачь, каже, дочко! Скажи ты ёму, нехай вуйнъ тобі справыть вошывый кожушокъ изъ шкурокъ вошей.

Пошла вона до дому и каже батьку:

— Справте, каже, мині кожушокъ изъ вошей, дакъ уже пойду замужъ.

Поіхавъ батько по світу. Іздывъ, іздывъ, назбиравъ вошей, надравъ шкуръ, пошивъ кожушокъ и прывозить.

Пошла вона зновъ на могылу—плаче бідна...

— Чого ты, дочко, плачешъ?

— Якъ, каже, мині не плакать, колы привізъ батько кожушокъ и хоче зо мною вінчаться йты!

— Не плачъ, каже, дочко! Пойды ты до дому и зробы ты девять куколокъ. Поставляй іхъ кругомъ, забери свою одежу, надінь на себе той кожушокъ и кажи:

— Здорові, куколки! —Прощайте, куколки! —Здорові, куколки! — Прощайте, куколки! Скажешъ ты девять разъ, увійдешъ у землю и будешъ на тимъ світі.

Вона прыйшла до дому и зробыла такъ. Выйшла на той світъ вона шукала-шукала матері—нема негде. Лягла вона на дорогі и заснула, ажъ іде панъ и пытае кучера:

— Що то, каже, лежить на дорозі?

Вуінъ пошовъ, подывився.

— Дівка, каже, въ вошывому кожушку.

— Кынь, каже, ii у повозку!

Той укинувъ ii, прывезли до дому, и каже панъ до своеі панii:

— Ось, мы найшлы на дорозі дівку у вошивому кожушку. Нехай вона буде у насъ, до свынямъ дасть, до курей нагодуе—все-таки яка буде помічъ, до буде.

Пожила вона до неділлі, а въ неділлю просыться до церкви. Пустыли ii до церквы; а вона пошла у теренъ, одяглася тамъ у таке платье, якъ зоры, наділа башмакы и пошла до церквы. Увойшла въ церкву —усю церкву освітыла. А паны стоять да й кажуть:

— Хто це такый? Чи воно царуівна, чи королівна?

Выйшлы зъ церквы. Вона пошла въ теренъ, скинула платье, наділа вошивый кожушокъ и прыйшла до дому; а панъ ii и пытае:

— Ты була въ церкві?

— Була, каже.

— Ты бачила тамъ таку, що якъ увійшла, дакъ усю церкву освітыла?

— То, може, я? каже.

— Куды ты, каже, вошывый кожушокъ, згодна?..

Дождалы другоі неділлі. Вона зновъ просыться до церквы. Пустылы ii до церквы; а вона забігла въ теренъ, наділа платье, таке, якъ місяць, и пошла въ церкву. Якъ увуйшла—всю церкву освітыла... А въ туый церкві да бувъ царъ и удывився на ii.

Выйшовши зъ церквы, вона побігла, роздяглась и прыйшла до дому.

— Ты бачила, каже хазяінъ, ту, що була въ церкві, барышню, чи воно барыня, чи хто ёго знае, хто воно такый?

— То, може, я?

— Куды ты, каже, негодна?..

Дождалы третёі неділлі, дакъ той царъ прыйшовъ у церкву и сказавъ монахамъ, що якъ буде вона ще разъ въ церкві, то щобъ пудлыть олывомъ, або клеемъ, щобъ башмачки осталысь. Прыйшла вона на третю неділлю у церкву, уже наділа таке платье, якъ сонце. Якъ увуйшла вона въ церкву, дакъ царъ той некуди и не дывытьця, туильки на іі.

Монахи взяли да й пудлыли ій пудъ ногы олыва. Кончилася служба, кынулась вона зъ церквы йты — не подыйме нігъ. Ирвонула вона одну ногу, ирвонула другу — башмачки тамъ осталысь, а вона боса пошла до дому. По дорози забігла въ теренъ, скинула платье, наділа вошывый кожушокъ и прыйшла до хозяіна; а панъ іі и пытае:

— Ну, каже, ты бачила ту саму барыню? Ій пудлыли олывомъ башмаки, царъ звеливъ. Мабуть, царъ думае іі сватать. Дакъ вона боса до дому пошла, а башмакы въ церкві остались.

— То, каже, може мои?

— Куды тобі, негодна!..

Царъ забравъ башмакы и поіхавъ шукать. Де вуінъ іздывъ, де вуінъ не іздывъ — не до кого башмакы не приходятьця. Прыізджае вуінъ до того пана — приміравъ до всіеі семъі — некому не прыходятьця... А та дівка на печі лежить.

— А то, каже царъ, хто это у васъ лежить на печі?

— То, кажуть, лежить вошивый кожушокъ, той, що свыні годуе у насъ.

— А ну-те, каже, покажить іі сюды!

Розбудылы іі. Злізла вона зъ печі. Прымірады башмачокъ — прыйшовся, прыміралы другой — и другый прыйшовся. Царъ и каже:

— Ну, ты-жъ, каже, будешъ моею жуінкою.

Забравъ іі, повізъ у церкву. Звінчалысъ воны и теперъ живуть и хлібъ жуютъ. Я тамъ була, медъ-горылку пыла, по бороді текло, а въ роті не було. И далы мині блынъ, а той блынъ да сімдесятъ годъ въ гноі гнывъ, дакъ паничі такі гарнесеньки булы да сміли, выхватылы да й зъіды.

19.—Про царевыча-дурня.

(Полоски, Бѣльскаго у., Сѣдлецкой г.)

Бувъ-субі такый царъ и було въ ёго три сыны: два розумныхъ, а третій дурный. Дурный бувъ самый найменьшій. Отъ, царъ до найстаршого и каже:

— Кгдыбысь, каже, пуйшовъ у світъ та походывъ, зобачивъ бысь багато всёго и мині-бъ старому оповідавъ, що бачивъ.

— Добре, каже той:—пуйду; дайте-жъ мині грошей и хліба на дорогу.

Другого днє царыця пошила своєму сыну таку торбу, якъ паны на полюванє беруть, чи, може, ще й луччу, поклала туды хліба, масла, ковбасъ и отдала сынови; а царъ давъ ёму грошей, карбованцівъ, може, зъ пятдесятъ, а може й сто, и каже ёму:

— На-жъ тубі, сыну, ці гроші на дорогу, та гледы ни вертайсь, закимъ ни найдешъ де въ якому царстві гарноі звісткы, жебъ вона мене, старого, потішила.

Отъ той царевычъ взівъ торбу зъ хлібломъ, та зъ мбсломъ забравъ гроші и пуйшовъ у дорогу.

Иде вуйнъ та й иде, йде та й иде, уже може зъ місяць ходывъ, ажъ чує, що у такому-то царстві, далеко за сынімъ моремъ, єсть така удова: вона першъ була царева жуйнка, а якъ царъ умеръ, то вона зосталась удовою и скуйлько то уже царівъ и царевычивъ, королівъ и королевычивъ до неі хтілы достатысь, але ни одынъ ни змігъ. Въ брами передъ палацомъ, де вона мешкала, стояла гострая варта: въ першей брами лежалы два медведі, въ другій—два львы, а въ третій ходыла гостра пыла и никого безъ ти брамы ни пускалы. Якъ чесомъ медведі ни догледєть, то львы роздеруть на кавалкы; якъ львы ни заборонять, то вже тутъ єму пыла голову зотне. Думіро той царевычъ думавъ-думавъ, а далій каже самъ до себе:

— Пуйду; може, и достанусь до єі.

Отъ и пошовъ вуйнъ. Иде та й иде, иде та й иде, ажъ прыходыть до мора.

— Ну, думає субі, тутъ трохи сєду та спочину и пополудную.

Розложивъ вуйнъ надъ берегомъ свои торбы, накравъ попаньській хліба, намазавъ зверху досыть масломъ, сівъ и ість. Колы тута зара выходыть изъ мора дідъ старый-старый, ажъ мохомъ порісъ, та такый білый-білый, якъ молоко; а борода ажъ блещить, якъ снігъ на морозі. Подходыть той дідъ до царевыча да й каже:

— Давъ бы ты, сыночку, и мині кавалокъ хліба.

— Е, каже, де-жъ я тубі возьму? Ты-жъ бачишъ, що я й самъ не багато маю.

Той дідъ посварывсє на того царевыча пальцемъ, такъ вуйнъ заразъ и ставъ каменемъ и лежить надъ моремъ. Дупіро, може, безъ рікъ, посылає царъ другого сына по світу ходыты.

Пуйшовъ и той, взєвши въ дорогу хліба та сала. Пудходыть вуйнъ якъ разъ до того мора, де ёго старшій братъ каменемъ лежить. Уже такъ утомывсє, що на-силу ногы волочить. Пудходыть вуйнъ до мора, ажъ дывытьсє — камень.

— Сєду я, думає субі, на тому камени, та пополудную, ци ни хутній пуйду.

Сівъ вуйнъ на тому камені и полуднує, ажъ выходыть изъ мора той самый дідъ.

— Дай, каже, сынку, и мині, старенькому, кавалокъ хліба!

— Е, да й.... у мене й самого ницъ нима. Ци тубі повылазылы, що ты ни бачишъ. Якъ же я тубі дамъ.

Ни давъ и той хліба. Дідъ посварывсє на ёго пальцемъ, ставъ уже и другый каменемъ и лежить.

Чикає царъ своіхъ сынивъ до дому, — нима. Отъ пройшовъ и рікъ, пройшовъ уже и другый, а сыны якъ у воду впалы: нима, та й нима. Дупіро звернуло уже на третій рікъ, царъ и каже до того найменшого сына, що всі ёго дурнемъ звали:

— Выбірайсє, каже, и ты у дорогу: може, хоць ты мині яку звістку прынесешъ, альбо, може, знайдешъ своіхъ бративъ, то скажи, жебъ хутній повертались до дому.

— Добре, каже дурень:—оно дайте мині грошей на дорогу.

Давъ вуйнъ ёму грошей и вырядывъ зъ дому. Пуйшовъ дурень. Тамъ ци довго вуйнъ ишовъ, прыходыть до одного царства; ёму тамъ и росказують, що єсть на такому-то й такому морі островъ, на тимъ острови стоіть шклянный палацъ и въ тимъ палацу жиє така хоруша царыця, що ни въ пісьми описати, ни въ сказкахъ росказати. Отъ дурень и думає субі:

— Цы ни дойду самъ я до ii, ци не вдатыся мині ще туды? Пуйду!

Отъ и пуйшовъ. Иде, може, тамъ місяць, а може—й рікъ; доходыть вуйнъ до того мора, де и ёго браты. Захтілось ёму сісты, сівъ вуйнъ на каменю и почєвъ істы. Пудходыть до ёго зновоньку той дідъ и просыть хліба.

— На, каже, чоловиче добрый, на! Я самъ знаю, якъ то нидобре буты голоднымъ.

Той дідъ узівъ хлібъ, подзеньковавъ ёму и каже:

— Куды-жъ тебе, сыну, Буѣгъ несе?

— Я, каже, зачувъ, що за моремъ єсть така-то й така царыця, такъ отъ я до неі йду.

— Де тамъ тубі, сыну, самому дойты до неі? Якъ хцешъ, то я тубі допоможу.

— Добре, каже, дідусю, поможіть, кгды ласка ваша!

Дідъ той пуйшовъ до мора, коли-такъ, може, за хвильку выводыть изъ мора коныка, та такого-жъ-то маленького, що хто ни знае, то й ни сказавъ бы, же то куѣнь, просто лошє.

— На, каже, сынку, уседь на сёго коня, може—й доідешъ.

Той наівсє, усівъ на того коня й поіхавъ. Уже й сонце зайшло, уже й когуты запілы, а той дурный царевычъ все іде та й іде.

— Ей, каже царевычу куѣнь, ни гоны скоронько, ще коля палацу гострая варта стоіть. Хоць ведмеді ни заборонять, то львы роздерут, а якъ львы не заборонять, то вже пыла певне стратыть насъ.

Зачикалы ще трохи, такъ, може, якъ у пувночи, ідуть—варта спыть. Царевичъ хутній у браму—ведмеді сплять; вуѣнъ въ другу—и львы сплятьі вуѣнъ до третёі пудыйшовъ—и пыла спочиває. Вуѣнъ такъ скоронько по-пудъ нею пробігъ и до палацу. Пройшовъ оденъ покуй—на столахъ стоять меды да вина; вуѣнъ напывсє и пошовъ до другого покою. А тутъ на столахъ и таліркы стоять, и ножи, и видельци, и стравы всяки-всяки, яки туѣлько на світ; бувають. Вуѣнъ сівъ на креселко, наівсє и пошовъ далі; а тамъ все покоі ліпші и ліпші — все люстра, та золото, та серебро. Коли дывытьсє вуѣнъ, ажъ на лужку лежить сама царыця, та така-жъ то хоруша. Вуѣнъ такъ ажъ затрусывсє, зобачивши єі, и самъ не знае, ци вуѣнъ злякавсє, ци вуѣнъ зрадівъ, потимъ побігъ до єі и лігъ. Ци спавъ, ци ни спавъ,—піра вставаты, піра хутній одъізжаты, жебъ варта ни затрымала. Вставъ вуѣнъ съ того лужка, дывытьсє—стоіть черныло и папірець лежить коло ёго. Вуѣнъ напысавъ маленький листъ, що такий-то й такий ночувавъ, те и те івъ, те и те пивъ, заложивъ той листъ за шибку и хутній въ двери. Прыходыть до першоі брамы—пыла ще спочиває; вуѣнъ пробігъ по-пудъ єю и самъ ни знае якъ; до львівъ—ажъ воны уже ни сплять: оденъ потягаєтьсє, реве и лапою махнувъ, и другый тежъ; а царевычъ прыгнувъ сє по-пудъ лапамы, проскочивъ и въ третю браму, ажъ и тамъ уже ведмеді протягаютьсє та ревуть такъ, що ажъ земля гуде

Вуѣнъ якъ почувъ, такъ и охоловъ, але все-таки поспішае до коня. Приходыть до третёі брамы—ведмідь ёго зъ просоння лапою цапъ. Вуѣнъ прыгнувсе, ведмеді заревлы ще гірше. Вуѣнъ на коня, а куѣшь и каже:

— Еге, опізнылысе! Але, може, Буѣгъ дасть, що ще втечемъ.

Проіхалы воны тамъ, може, день, а може—й буѣлышъ,—нихто ни женетьсе. Воны оддыхалы трохы и поіхалы до діда. Приізжають до мора, а дідъ уже стоіть край мора и выглядае іхъ.

— А що, сынку, бувъ у царивны?

— Бувъ.

— А знаешъ ты, що це за камені лежять?

— Ні, каже, ни знаю.

— Оце жъ твоі ріднісеньки браты. Я у іхъ хліба просівъ, воны ни далы; я імъ и поробывъ, що воны каменемъ стали.

— Ей, будь ласкавъ, діду, зробы такъ, кобъ воны ще побачилы світъ Божій.

Отъ той дідъ зновоньку на іхъ посварывсе—воны изъ каменя зробылыс, людьмы, такъ и одягнуты, такъ и торбы киля іхъ лежять, якъ держали. Дуріру втеды цей дурень подякувавъ тому дідови за коныка, забравъ своіхъ бративъ и пуйшовъ до дому.

— Де-жъ ты, дурню, бувъ? пытають браты.

— Де-жъ бувъ? За моремъ у царыци.

— Що-жъ ты тамъ бачывъ?

— Еге! Чого я тамъ туѣлько ни бачивъ.

— Що-жъ ты тамъ робывъ?

— Що жъ я робывъ? Переночувавъ у царыци, напывсе, наівсе та й вернувсе до дому.

Ти и радятьсе межи собою:

— А знаешъ, каже, брате, що?

— А що?

— Встыдъ намъ буде передъ батькомъ, передъ мамою и передъ людьмы, що меньшій нашъ братъ дурный, а до царыци доіхавъ, а ми разумни, та й ни доіхалы. Убыймо, каже, брате, ёго, та скажемъ дома, що ми ёго ни бачили въ дорози; а якъ спытають насъ дома, де мы булы и що мы бачилы, то ми будемъ казать, що булы у царыци за моремъ, и будемъ росказувать то, що намъ дурень росказавъ.

— Ни, каже, жалко брата руѣдного убывать. Хоць вуѣнъ и дурный, а все-таки жалко. Лучче укыньмо ёго у колодязь глыбокый, що тамъ край кгостынця стоявъ, де мы воду пыли.

— И то, каже, добре. Такъ и зробымъ.

Взяли воны дурня, укынули въ колодязь, а сами й пошли до дому. Прыйшли и росказують те, що имъ дурень казавъ. Батько й мати ради таки стали, баль зробыли, гостей заклыкають, щобъ усі зналы, що іхъ сыны бачилы и чулы. А тымъ чєсомъ той дурень седівъ у колодязи та крычавъ. Крычить та й крычить, коли іде якый-сь-то купець—пудъізжає до колодязя и крычить фурману:

— Стой!

Той ставъ.

— Вытягны воды мині напытысє!

Той фурманъ до колодязя, ажъ тамъ чоловікъ.

— Тутъ, каже, ваше благородіє, чоловікъ седыть.

— Ну, каже, вытягывай, вытягывай и чоловіка.

Вытягъ фурманъ того чоловіка. Панъ подывився на єго и каже:

— Ты мині, братецъ сподобался! Я тебя въ лакеі возьму—ты будешъ зо мною іздыть по світу.

— Добре, каже.—Дзенькую за те, що одъ смерты мене вызволили. Я уже вамъ буду служить скуĭлько захочите.

Дупіро взявъ єго зъ собою той купець, сіли и поіхали. Пройшло, може, вже зъ рікъ—той царевычъ все за лёкая у купця служить, ажъ ось и купець умеръ. Отъ царевычъ той и пошовъ до свого батька. А туди вже отъ теі царыци, що дурень ночувавъ, прыйшовъ листъ. Такъ и пыше: «Такый-то и такый-то царевычъ изъ такоі-то и такоі-то землі у мене ночувавъ, нехъ вуĭнъ прибуде до мене: я ёго царомъ зроблю, все своє царство єму оддамъ сама єму за жуĭнку стану». Та царыця и не знала, хто въ єі ночувавъ; та якъ нашовся у єі хлопчикъ и якъ пудрісъ вуĭнъ, то ставъ коля окна гратысь, та звычайно, якъ дытына, давай палочкою довбать по-за шибкамы та й нашовъ листъ и давай єго читаты. Спочєтку самъ прочитавъ, а далі давъ матци. Вона зара сіла за стуĭлъ и напысала до царевича. Прыйшовъ той листъ до царевича, а браты ёго и нарадылысь иты до тее царыци. Пошовъ спочєтку старшій. Прыходыть вуĭнъ до царыци, вона єго и пытає:

— Ты ночувавъ у мене?

— Я, каже.

— Ну, якъ такъ, скажи мині, яка у мене була втеды варта?

— Салдаты, каже, стояли скрузь на брамахъ.

— Не ты-жъ у мене ночувавъ, коли такъ ты говоришъ.

И прогнала єго одъ себе. Прыйшовъ вуĭнъ до дому да й хвалытьсє

братови, що такъ-то й такъ царыця мене не познала; каже, що не я у єі ночувавъ, а я запрысягну, що я—дисне я.

А дурень слухає да и думає: подожду ще трохи, що то зъ того буде? Выряжають другого брата до царыци. Нарадылись зъ царомъ и царыцею такъ, що все лучче, якъ ii царство перейде до нашихъ рукъ; такъ пошлемъ ще другого — може ци не пощастыться ёму. Отъ послали и другого сына. Прыходыть вуйнъ до царыци, вона єго и пытає:

— Ты ночувавъ тогди и тогди у мене?

— Я, каже.

— А въ мене тогди яка варта стояла?

Стояли, каже, Москали зъ ружжями та зъ пікамы; були таки, що й на коняхъ коля палацу іздылы.

Прогнала вона й того. Пошовъ и той. Прыходыть до дому и хвалыться, що єму було. Тогди дурень каже:

— Пойду я. Мині вдастьсє ось, побачите.

Ти вси сміютьсє и кглузують надъ нымъ.

— Куди тубі! кажуть:—крашчи за тебе ходылы, та й то поверталысь, а тебе й до царыци не допустять...

— Ныщъ, каже, пуйду, що Буйгъ дасть.

Дуніро прыходыть вуйнъ до тей царыци, зайшовъ у палацъ. Ій тамъ сказали, що такый-то й такый-то царевычъ прыйшовъ. Вона и выйшла и пытає:

— Ночувавъ ты у мене втеды и втеды?

— Ночувавъ, каже.

— Що-жъ ты у мене пывъ и івъ?

— Отъ, каже, у тыхъ палатахъ були накрыти столи; тамъ, на тыхъ столахъ рузни напытки и наідки; въ тыхъ покояхъ стояли вына: я те-то півъ, те-то івъ.

— Ну, теперъ скажи мині, яка у мене тогды варта стояла?

— У першій брами стояли ведмеди, у други брами стоялы львы, а у третій брами гостра пыла ходила; а буйлышъ я ни якоі варты ни бачивъ.

— Такъ, каже, правда, правда. Все правда, що ты говорывъ.

Тогды обняла ёго, поцілувала и каже:

— Ну, теперъ ты будешъ моімъ мужомъ и царомъ.

Дуніро вона клыче сына. Вуйнъ прибігъ, цілує того царевыча.

— Це дуніро муйый батько! я єго познавъ.

Дуніро другого днє взяли воны шлюбъ, и вуйнъ напысавъ до свого батька, що вже отгуляли весілля и живуть-субі. А єго браты—не знаю, мабуть ще

й до сі ни жинылись, бо імъ було встыдъ хвалытысе, що воны, розумни, ницъ ни зробыли, а дурный пуйшовъ, та й другого дне шлюбъ взявъ.

20.—Дідъ на кулакъ, борода на сажень.

(Дорогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Було въ батька три сыны: два розумныхъ, а третій дурный. Пошли воны въ поле ораты та забулы сохи взяты. Прыйшли на поле, сталы и стоять.

— Чого-жъ вы поставали та й стоіте? питае дурный:—чомъ вы ницъ не робыте?

— А що-жъ мы будемъ робыть?

— Що-жъ вы выйшлы на поле робыть?

— Орать выйшли.

— Такъ чомъ-же вы не орете?

— Дурный ты, дурный! якъ же мы будемъ орать, коли у насъ сохи нема: дома забули?

— Ну, такъ идіть за сохою до дому.

— Уже сонце и такъ нызько. Коли тамъ ще за сохою йти? Пуйдемъ завтра до дому и візьмемъ соху, а теперъ роскладемъ огню та наваримъ каши.

Почали воны огонь роскладать, ажъ и кресала нема — не взяли зъ дому; а крупи взяли и казанокъ взяли, а огню не въ кого нема. Пойшовъ самый старшій братъ шукать огню. Иде та й иде, иде та й иде, коли дывытьця, стоіть дубъ, высокый-высокый. Злізъ вуйнъ на того дуба и дывытьця кругомъ ци не горить де огонь. Дывыться, ажъ у лісі блещить пудъ деревомъ огонь, и коло ёго седить дідъ на кулакъ, а борода на сажень; седыть-соби той дідъ и кашу варить. Злізъ вуйнъ зъ дерева, пошовъ до діда:

— Дай, діду, огню!

— Скажи, синку, неправду—дамъ огню, а якъ не скажешъ, то выдеру полосу отъ заду до носу, половою натру и пущу.

— Не скажу.

Дідъ выдравъ полосу отъ заду до носу, половою натеръ и пустывъ. Пойшовъ вуйнъ до своіхъ бративъ и каже:

— Идіть ще вы, пошукайте огню. Я шукавъ-шукавъ, та не найшовъ.

Пойшовъ другый братъ шукать огню. Иде та й иде, иде та й иде, ажъ стоіть дерево высоке-высоке. Злізъ вуйнъ на те дерево и дывытьця кругомъ,

де-бъ то огонь зобачить. Дывывсь, дывывсь—не выдно; підлізъ вуйнъ вышче, коли дывытьця, ажъ пудъ деревомъ у лісі горыть огонь, и коло огню седить дідъ на кулакъ, а борода на сажень. Прыйшовъ вуйнъ до того діда и каже:

— Дай, діду, огню!

— Скажи, синку, неправду, то дамъ; а якъ не скажешь, то я зъ тебя здеру полосу одъ заду до носу, половою натру и пущу.

— Не скажу.

Дідъ зодравъ полосу отъ заду до носу, половою натеръ и пустывъ. Пойшовъ вуйнъ до бративъ и каже:

— Нехъ ще йде дурный огню шукать: я вже шукавъ-шукавъ, та не можу найти. А про те й не хвалытьця, що дідъ задравъ ёму полосу.

Пойшовъ дурный шукать. Иде та й иде—стоить дерево. Злізъ вуйнъ на те дерево, ажъ дывытьця—горыть огонь пудъ деревомъ и седить коло того огню дідъ на кулакъ, а борода на сажень. Пойшовъ вуйнъ до того діда.

— Здоровъ, діду!

— Здоровъ, сыну!

— Дай, діду, огню!

— Я тобі тоді дамъ огню, якъ ты скажешъ мні неправду; а якъ не скажешъ, то здеру полосу одъ заду до носу, половою натру и пущу.

— Скажу, каже.

— Ну, добре, кажи; почую, яку ты неправду будешъ казать.

— Пошовъ я, каже, въ лісъ и поймавъ зайця. Сівъ я на того зайця и іду до дому, а въ мене за поясомъ та була сокира. Іду я, іду,—коли гляну назадъ, ажъ моя сокира обрубала задокъ зайцеви. «Що тутъ мні робыть?»—думаю собі:—треба чимъ небудь привъязать задокъ. А тутъ и веревки зъ дому не взявъ. Шукавъ я, шукавъ коля себе, думавъ, найду де хочъ шнурка якого,—нема ницъ. Дивлюсь я—стоить корчикъ молодої дубынки. Взявъ я молоденьку гилячку, скрутывъ, прывъязавъ задокъ зайцеви, сівъ и іду. Іду та й іду, коли гляну назадъ,—думавъ, ци не одервався задокъ,—ажъ у мене за плечами выросъ дубъ высокий-высокий,—такий высокий, що ажъ до неба досягае. Що тутъ, думаю собі, робыть? Полізу на небо, побачу, що тамъ святи роблять. Якъ полізъ, якъ полізъ—вылізъ на самый верхъ, а до неба трошки-трошки не дорюысъ дубъ. Не хтілось мні вертаться назадъ. Пудскочивъ я разъ—ницъ, пудскочивъ другый—ницъ; якъ пудскочивъ третій, такъ и опинывся на небі; Ото иду я собі по небу, роздывляюсь скруызь: тамъ анёлы, тамъ праведники седять, тамъ грішники у пеклі мучатьця; на все надывывся; бачивъ и твою душу,—вона въ пеклу седыть...

— Ну, каже дідъ, добру ты мні неправду сказавъ; теперь я дамъ тобі огню. Бери скуѣлько хочешъ.

Набравъ той дурень огню и пошовъ до своіхъ бративъ.

— А що, дурню, нашовъ огню?

— Нашовъ, каже:—вы-те скілько ходыли, та не найшли, а я-отъ, бачте, недавно пойшовъ и найшовъ.

— Де-жъ ты, дурню, огню взявъ?

— Де я огню взявъ? Вылізъ на дерево, дывлюсь, каже, горыть огонь и коля огню седыть дідъ на кулакъ и борода на сажень. Я пойшовъ до ёго и набравъ огню.

— Чи тобі-жъ не выдравъ вуѣнъ полосы одъ заду до носу?

— Ні, каже дурень:—не выдравъ; а вамъ вуѣнъ не выдравъ часомъ?

— Ні, и намъ не выдравъ, кажуть.

— Ну, такъ варіть-же кашу, каже дурень, бо я істы хочу.

Наварили каши, повечерали, переночовали тутъ и пошли до дому за сохою.

---

21. — Про коваля и бабу людоідку.

(М. Хабне, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Бувъ-собі коваль и не знавъ вуѣнъ беды. Принесутъ до ёго люде роботу, той про свою беду росказуе, той про свою, а коваль и каже:

— И яка то беда? Що воно за беда? Уже, здаетца, доживаю четвертый десятокъ, а ще зъ роду не бачивъ беды. Доведетца на старость иты по світу да шукать беды: хочу побачить.

Прыдутъ други люди до ёго у кузню, начнутъ росказувать про свою беду да лыхо, такъ ёго такъ ажъ тягне побачить ій.

— Треба подывытца, що вона за беда? Завтра уже люде добрие и не йдіть у кузню: мене вже тутъ не застаныте—у світъ пиду беды шукать.

На другы день заперъ свою кузню и пошовъ. Иде да й иде, иде да й иде—зострічне кого нибудь и пытае:

— Чи не бачили де беды?

— Ні, не бачили.

Иде вуѣнъ дальше. Уже зайшовъ у таку землю, що не города, не села, не куреня негде не выдно, а вуѣнъ все дальше иде. Уже нема куды зайты и

воды напытца, уже й хліба у єго не стало, а вуѣнъ все иде, колы дывытца, ажъ стоить хатка.

— Зайду я, думає собі вуѣнъ, у ту хатку да хочь оддышу трохи.

Зайшовъ вуѣнъ у ту хату — нема некого. Лігъ вуѣнъ на лаві да й заснувъ.

А въ туѣй хатци жила баба-людоідка зъ однимъ окомъ. Прышла баба у хату, дывытца—лежытъ чоловікъ.

— Здоровъ, здоровъ, чоловіче! я ще чоловічого мъяса не іла!..

А вуѣнъ лежитъ. Прышла вона до єго, полапала за ребра, ажъ вуѣнъ худы-худы. Вона и думає собі:

— Заріжу я барана, покуѣль суѣнъ прижене бараны зъ поля, та нагодую єго.

Зарізала барана, нагодувала єго и пытає:

— Чого у тебе дві оки?

— Може, каже, ты хочешъ, щобъ и въ тебе було дві?

— Хочу, каже.

— Я, каже, коваль: я можу вставыть друге око.

— Добре, каже, вставъ.

— Лягай же, каже юѣый, на лаві: я нагрію долото.

Лягла вона на лаві, а вуѣнъ нагрівъ долото, узявъ сокыру; якъ стукне, и те око выскочыло, що й було. Баба-людоідка скочила зъ лавы да за нымъ, а вуѣнъ межъ бараны и сховався. Вона побігла, позачиняла ворота кругомъ, сама стала у воротяхъ, и стоіть, дожидає коваля. Ждала вона, ждала,—нема коваля.

— Ну, каже вона до свого сына; пора, сыну, бараны у поле гоныты.

Ставъ ій сынъ бараны у поле гоныть, а вона стала й лапає, щобъ коваль не выйшовъ разомъ зъ баранамы за ворота. Бачитъ коваль, що не пустытъ проклята баба; дакъ вуѣнъ вывернувъ кожухъ, надівъ и полізъ рачки. Пудлізъ до єі. Вона полапала за спыну — «баранъ», каже, и пропустыла. Вуѣнъ выскочивъ за ворота и каже юѣый:

— Не лапай, не лапай: я вже за воритьмы.

Вона почула єго голосъ, ухватыла срібну сокіру, кинула въ єго, та въ дерево такъ и засадыла. Вуѣнъ побігъ, хотівъ вынять ту сокыру та взять, ухватывсе рукою—рука такъ и прыкипіла.

Бежить людоідка до єго да зубамы скрыгоче; а вуѣнъ бачитъ, що беда, одрізавъ собі руку и утікъ.

22.—Хлопець съ пальчикъ и людоідъ.

(М. Дорогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

У чоловіка було десять дурныхъ сынивъ, а одинъ розумный, тилько маленькій такій—зъ пальчикъ. А чоловікъ той бувъ бідный. Жю̂инка и порадила ёму завести дітей въ лісъ, щобъ воны заблудили.

Наложивъ вуi̇нъ велики торбы каменемъ, замусь хліба, а малу-малымъ замусь крупивъ. Той малый хлопець иде ззаду да все викидае каминня, все викидае; а якъ батько покинувъ іхъ, то воны й знали, по якій дорози вертатьця. Пошли по тый дорози, де каминня. Приходять до дому, коли бачать, старыі обідають и кажуть:

— Теперъ наши діти заблудили; мы іхъ уже не побачимо.

А той хлопець зъ пальчикъ каже:

— Мы тутъ, каже, тату!

Отъ жю̂инка каже:

— Прожени іхъ!

Прогнавъ вуi̇нъ. Пошли воны и плачуть. Идуть та йдуть, идуть та йдуть,—пришлі въ лісъ. Коли—тамъ хатка. Заходять въ хатку. А тамъ баба жила.

— Пустить, кажуть, бабусю, въ хату переночувать!

— Ночуйте, каже, дітки; тилько у мене чоловікъ людоідъ: вуi̇нъ васъ поість.

Отъ хлопець той зъ пальчикъ и каже:

— Нічого, бабусю, тилько пустить!

Полягли воны спать. У ночи той хлопець зъ пальчикъ поздыймавъ чепчики изъ одинадцяти дочокъ людоіда и наклавъ на бративъ.

Людоідъ порізавъ своіхъ дочекъ, бо воны були въ шапкахъ. Вранці бачить, що порізавъ своіхъ дочокъ, надівъ скороходы и побю̂ыгъ догонять. На дорози заснувъ, а хлопець зъ пальчикъ знявъ ёго чоботи-скороходы и пришовъ до староі и каже:

— Казавъ менi вашъ чоловікъ, щобъ я у васъ взявъ грошей, и давъ менi оці скороходи, щобъ я скорише вернувся. Стара дала ёму грошей. Людоідъ вернувся до дому. Баба росказала, якъ приходивъ хлопець, якъ вона ёму дала грошей. Вуi̇нъ росердився, убивъ бабу, а далі и самъ повісився. А тыі хлопці вернулись до дому и теперъ живуть.

23.—Про дурня Омелька.

(М. Косеневъ, Новоградволынскаго у., Волынской г.)

Було три браты: Омелько почитався меншимъ, дурачкомъ. Якъ дуракъ, такъ ёму нема ні чобітъ, ні картуза, ні кожуха—на печі сыдыть босы и нічого. Отъ старші браты идуть на ярмарокъ и прыказують ёму, щобъ вінъ глядівъ худобы:

— Гляды-жъ, кажуть, скотыны, то купымъ тобі свыту, кожухъ и чоботы.

Отъ братова ёму и каже:

— Подавай скотові и иды за водою, Омельку, та возьмы відра и сокыру, щобъ було чимъ прорубить ополонку.

Отъ вінъ прорубавъ ополонку, набравъ воды, дывыться, ажъ изъ ополонкы выплыла щука. Вінъ ёі выхватывъ и выкынувъ на лідъ. Забравъ Омелько відра, щуку и каже:

— Отъ моя братова зварыть.

Щука ёму и каже:

— Омельку, не будешъ ты исты мене—це тобі Богъ давъ щастє, Омельку; все тобі буде, що ты тілько захочешъ, тілько скажи:

— Щукы веленіє, а Омелька вымышленіє—то все тобі буде.—Отъ, скажи, коли хочешъ: «Беритєсь, відра, на плечі! Щуки веленіє, а Омелька вымышленіє».

Омелько такъ и сказавъ; відра самы пішлы підъ гору, а Омелько иде за ными та дывуєтся. Отъ вінъ прыніс до дому відра, коли—тутъ и браты изъ ярмарку попріздылы и прывезлы ёму те, що обіщалы купыты. Браты єго дывуються, що така річъ выйшла зъ Омелькомъ. Браты єго дывуються, що дурневі та таке щастья случалось: самі відра воду носять и що-бъ вінъ только не задумавъ и не сказавъ такъ, якъ єго щука навчыла, то все ёму буде. Ото и каже Омелько братамъ своімъ:

— Зробіть мені такі сані, щобъ ширыны були черезъ цілу улыцу: я у лісъ по дрова поіду, бо у насъ дровъ нема.

Браты уже тамъ цілу нічъ робылы, а такы зробылы до світу. Омелько взявъ сокыру за поясъ, сівъ на сані и каже:

— Щуки веленіє, а моє вымышленіє: ідьте санки въ лісъ!

Санкы сами такъ и побіглы, якъ машина яка. Людей на дорозі покалічили стільки, що Господы, бо нікому не звертають. Якъ прыіхавъ Омелько въ лісъ и знову каже:

— Сами найбільшы, сами наймалійшы дрова рубітеся, кладитеся на моі сані—щуки веленіє, а моє вымышленіє.

Тутъ дровъ такъ и наклалось на сані самыхъ луччихъ. Отъ, якъ уже дрова булы готові, вінъ вырубавъ дубынку, тоді каже:

— Щуки веленіе, а моє вымышленіе: санкы до дому!

Отъ санкы и пійшлы; а у городі, де вінъ побывъ людей стілько, уже поставылы варту, щобъ єго поймать. Такъ де тоби! Санки такъ и летять: хто изъ сторожівъ подскочивъ, то вінъ того дубыною, а хто не одскочивъ, то єго самы сані задушилы. Люде бачилы збоку, хто іде и для кого це дрова, и прислалы офецера, щобъ Омелько прійшовъ до круля. Отъ вінъ и каже, сидя на печі:

— Нехай круль самъ до мене прыйде.

Круль послявъ другыхъ двохъ до єго. Вінъ все такы на печі сыдить. Єго посланці частують тамъ виномъ, и Омелько вже імъ обіщавъ.

— Поіду теперь, такъ каже до офецерівъ:—поізжайте, а я зразъ тамъ буду.

И каже: щукы веленіе моє вымышленіе—пічь за мною!

Офецеры ті ще изъ хаты не вспілы выйты, а вінъ уже на крыльці у круля. Отъ круль єму зачавъ росказувать, що вінъ наробывъ у городі, а въ те время изъ другоі хаты выглядувала крулевьска дочка. Омелько глянувъ на єі—гарна. Тоді винъ и каже:

— Щукы веленіе, моє вымышленіе: я корулёву дочку хочу взять за жону.

Вона такъ и влыпла до єго.

Дуніро Омелько поіхавъ ажно до дому, а вона просто жить безъ єго не може, гыне та й годі. Бачыть круль, що ничого уже не поможе, и посылає за Омелькомъ. И судять то рідня круля:

— Якъ можна, що круль свою дочку выдавъ за худопахалка?

Радылысь-радылысь, напоілы іхъ такимъ напыткомъ, щобъ воны цілу нічъ спалы, зробылы бочку, забылы іхъ обохъ и пустылы на море. Допіро тая кухва выплыла черезъ день на островъ. Проспався Омелько зъ дочкою круля и каже:

— Щукы веленіе, моє вымышленіе—щобъ пукли обручі на бочці.

Обручі пукли, а воны повыходыли на островъ. Отъ крулівна и каже Омелькові:

— Якъ мы тутъ будемъ жить, Омельку?

А вінъ ій каже:

— Не журысь: якъ я захочу, такъ и буде.—Щукы веленіе, моє вымышленіе—щобъ тутъ бувъ палацъ такій, якого на цілымъ світі не було ще.

Палацъ такъ и вродывсь. И вся прыслуга, и напыткы, и наідкы, чого тілько душа ихъ забажає—усе есть. Отъ крулівна и каже:

— Омельку, я хочу, щобъ мого батька и ксёндза сюды прывезты, щобъ попросыть у батька благословенія и щобъ ксёндзъ насъ тутъ разомъ повінчавъ.

Омелько загадавъ, заразъ щобъ черезъ море зробывся крестальный містъ ажъ до дому отця, круля самого. Тутъ такъ все якъ уродилось. Доніро Омелько послявъ по тому мосту посланця такого, що сяє одъ ёго и коня золотомъ та сребромъ, и давъ ёму запысочку, щобъ то батько и маты приіхалы.

Круль не захотівъ, а королиха поіхала взевши, зъ зобою ксёндза. Поблагословила іхъ и повінчала, сама вернулась до дому; а воны після весілля тамъ осталысь жить въ теплі та въ добрі. Чого тілько имъ захочеться,—Омелько скаже—и все єсть.

24.—Дідъ и баба.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ-собі дідъ да баба,
Мали-собі курочку-рябушечку.
Курочка яечко знесла,
Баба хижку мйла,
Яечко розбила.
Дідъ плаче, баба плаче,
Ворота скриплять,
Сорока скрекоче.

Полетіла сорока,
Сила на дубочку.
Питає дубъ сороки:
— Чого ти скрекочешъ?
— Ей дубе, дубе,
Коли-бъ ти знавъ,
То-бъ и листье поопускавъ.

Дубъ листье поопускавъ. Пришовъ бычокъ.
— Чого ти, дубе, листье поопускавъ?
— Якъ би ти знавъ, до ти-бъ и рубжки позбиваvъ.

Бувъ-собі дідъ да баба,
Мали-собі курочку-рябушечку.
Курочка яечко знесла,
Баба хижку мйла
Яечко розбила.
Дідъ плаче, баба плаче,
Ворота скриплять,
Сорока скрекоче,
Дубъ листье поопускавъ,
Бичокъ рубжки позбиваvъ.

Пошовъ бичокъ до воды. Вода питає:
— Бичокъ, бичокъ, чого ти рубжки позбиваvъ?
— Ей, водо, водо, якъ би ти знала, то ти-бъ кровью стала.

Бувъ-собі дідъ да баба,
Мали-собі курочку-рябушечку.
Курочка яєчко знесла,
Баба хижку ми́ла
Яєчко розбила.
Дідъ плаче, баба плаче,
Ворота скриплять,
Сорока скрекоче,
Дубъ листье поопускавъ,
Бичокъ ру̂ижки позбивавъ,
Вода кровъю стала.

Прыйшла наймичка попова по воду:

— Водо, водо, чого ти кровъю стала?

— Дівко, дівко, якъ би ти знала, то ти-бъ и відра побила:

Бувъ-собі дідъ да баба,
Мали-собі курочку-рябушечку.
Курочка яєчко знесла,
Баба хижку ми́ла,
Яєчко розбила.
Дідъ плаче, баба плаче,
Ворота скриплять,
Сорока скрекоче,
Дубъ листье поопускавъ,
Бичокъ ру̂ижки позбивавъ,
Вода кровью стала,
Наймичка відра побила.

Прыйшла наймичка до дому; пу̂ипъ пытає:

— На що ты відра побила?

— Ей, попе, попе, якъ би ти знавъ, то ти-бъ усе зъ церкви повикидавъ.

Бувъ-собі дідъ да баба,
Мали-собі курочку-рябушечку.
Курочка яєчко знесла,
Баба хижку ми́ла,
Яєчко розбила.
Дідъ плаче, баба плаче,
Ворота скриплять,
Сорока скрекоче,
Дубъ листье поопускавъ,
Бичокъ ру̂ижки позбивавъ.
Вода кровъю стала,
Наймичка відра побила,
Пу̂ипъ усе зъ церкви повикидавъ

Пришовъ до попаді; попадя пытає:

— Попе, попе, на що ти усе зъ церкви повыкидавъ?

— Ой, попаде, попаде, якъ би ти знала, ти-бъ проскури повыкидала:

Бувъ-собі дідъ да баба,
Мали-собі курочку-рябушечку.
Курочка яєчко знесла,
Баба хижку ми́ла,
Яєчко розбила.
Дідъ плаче, баба плаче,
Ворота скриплять,
Сорока скрекоче,
Дубъ листье поопускавъ,
Бичокъ ру̂ижки позбивавъ,
Вода кровъю стала,
Наймичка відра побила,
Пу̂ипъ усе зъ церкви повикидавъ,
Попадя проскури повикидала...

25. — Про Марусю—козацьку дочку.

Въ одному селі живъ багатий козакъ. У ёго була дочка Маруся. Хороша була дівчина на все село, та ще й покірна—батька й матыръ поважала й слухала. Сватало ii багато парубківъ, такъ вона всімъ гарбуза давала.

Се царъ затіявъ войну, и стали брати некрутъ, ратниківъ, и въ ратникі брали людей совсімъ немолодыхъ. Черга прийшла й до Марусиного батька; а вінъ старый, нездужа, а перемінити нікому: у ёго не було синівъ. Маруся й каже:

— Тату, піду я за васъ у службу.

— Що ти росказуешъ, дурна? Чи таки можна дівці служити въ службі? Та ти молода — хто не схоче, той не познущаєтьця надъ тобою. Піду я самъ: чи вбъють—убъють, а живий буду—вернусь.

— Якъ таки, тату, ти підешъ? Ти нездужаешъ; справъ мині козацьку одежу, купи коня и тоді побачъ, який зъ мене ратникъ вийде — ніхто й не пізна, що я дівчина, а не козакъ.

Довго батько не хотівъ ii відпускати, вговарювавъ, и мати вже й плакала, й прохала ii не йти на війну,—вона таки одно: піду та й годі. Нечего робити, купивъ батько ій коня, справивъ одежу, шаблю и вирядили въ полкъ, а той полкъ заразъ и погнали на війну. Маруся шаблею розмахує, мовъ проворній козакъ, и якъ прийшлось до діла, такъ вона лучче всіхъ воювалась, такъ що и начальники ii запремітили и все похваляли. А вона молода, статна та съ себе хороша, розъіжжає поміжъ ворогами та, куди ни махне шаблею, такъ голови и летять... Два охвицерика все придивлялись до неі и заспорили: одинъ каже, що то дівчина, а другій:

— Чого таки, каже, дівчина сюди зайде? Що ii понесе въ такую лиху годину?

— Ну, коли-жъ такъ, каже, такъ будемъ битьця объ закладъ: у мене есть такі голуби, що вкрадуть ii, и тоді побачимо, що воно — чи козакъ, чи дівчина, и тоді побачъ, коли не моя правда.

Отъ кончилась війна; полки вернулись на міста, а ратниківъ выпустили до дому. Вернулась и Маруся. Батько и мати такі раді—не знають уже, де ii посадити; роспитують ii про войну—вона росказує. Разъ у вечері Маруся лягла спати въ садочку (вона все, було, літомъ у садочку ночує), кріпко заснула. Се о півночі прилетіло два голуби, підняли ii зовсімъ съ постілью и понесли черезъ море, до тихъ охвицерівъ, та ще несуть та и співають:

Жила-була въ діда
Дочка Марусенька.
Бурку-ку!
Прилетіло къ ній
Два голубоньки.
Бурку-ку!

Взяли ії съ кроватію.
Бурку-ку!

Несуть ії черезъ море.
Бурку-ку!

И тутъ справді несуть ії черезъ море, а вона спить, нічого не чує и не зна. Якъ уже знесли на середъ моря, тоді вона проснулась. Глянула—округи все вода, въ горі зірки й місяць сяють. Вона дивуєтьця: що се таке зо мною дієтця? думає. Спитала голубівъ, ти ій и росказали все. Тоді вона скинула зъ руки перстень, кинула въ море и каже сама собі: «Тоді я до свекра и до свекрухъ, и до чоловіка заговорю, якъ оцей перстень побачу»...

Принесли ії до дому, то вже бачъ, до того охвицера. Вінъ заразъ послався за своимъ товарищомъ, що бився зъ нимъ объ закладъ. Товарищъ прійшовъ. «Ну, твоя правда», каже.

Черезъ тиждень тамъ, чи що—вони повінчались. Маруся все мовчить—ні до кого ні слова; що заставлять свекоръ тамъ, або свекруха—вона зробить, та все мовчки. Отъ и посила ії на той світъ до тітки, прохати берда (мертва рука або нога). Маруся плаче: не зна дороги на той світъ, та и те ще, що до мертвяківъ ити, острахъ бере. Отъ чоловікъ давъ ій червоний клубочокъ и каже:

— Гляди-жъ, куди оцей клубочокъ буде котитьця, туди и ти иди.

Той клубочокъ якъ покотився, покотився, та ажъ на той світъ. И Маруся пішла за клубочкомъ и опенилась на томъ світі. Тамъ ії зострілі мертвяки, давай роспитувати: відкіля вона, та чого прийшла до нихъ. Вона спитала про тітку—ій показали тітку.

— А чого ти прийшла до мене?

— Отакъ и такъ, каже, мати прохала васъ, тітко, щобъ дали ій берда.

Тітка заразъ догадалась, зачимъ прислано Марусю.

— Ходімо-жъ, каже, до мене въ хату.

Маруся пішла за єю.

— Сідай же, дочко, та пополуднуєшъ.

Узяла, порізала мертву руку, та й припрошує:

— Іжъ, каже, дочко!

Подивилась Маруся, подивилась, та й дума:

— Де ёго діти, ту закуску!

Тітка задивилась, а вона взяла те мнясо та подъ покутя й кинула.

— А що, дочко, вже ззіла? питаєтьця тітка.

— Уже ззіла.

— Ручко, ручко, де ти?

— Ажъ ось, підъ покутємъ.

— Е, каже тітка, ти не роскидай мого добра.

Порізала й другу руку. Маруся впъять узяла ії тихенько зъ стола и кинула підъ стілъ. Тітка и питає:

— А що, дочко, ззіла?

— Ззіла.

— Ручко, ручко, де ти?

— Ажъ ось, підъ столомъ.

— На що бо ти, дочко, моє добро роскидаєшъ?

Порізала ще руку.

— Коли ти, каже, не ззіси, то я тебе задавлю.

Думала-думала Маруся, де ёго на світі діти, ту руку? Тітка одвинулась, а вона за ту руку, та й підотнула ії підъ поясъ. Тітка питає:

— А що, ззіла?

— Ззіла.

— Ручко, ручко, де ти?

— Ажось биля пупа.

Тоді тітка подумала вже, що Маруся ззіла руку.

— Оце-жъ тобі бердо (и дала ій мертву руку); на, оддай своій матери.

Маруся пустила впъять попередъ себе клубочокъ та й давай уривати, яко мога, съ того світа. Прійшла до дому; а свекруха каже:

— Тебе й на тімъ світі лиха година не взяла?

А Маруся все мовчить. Разъ пішла Маруся прати; дивитьця, а кітъ витягъ изъ води таку здорову щуку. Вона взяла й одняла ту щуку, принесла ії до дому, оскромадила; тілько стала росчипяти, а перстень—брязь! А Маруся тоді якъ крикне:

— Я-жъ, каже, казала, що тоді заговорю до свекра, до свекрухи и до чоловіка, якъ побачу оцей перстень!

Якъ почула свекруха ії голосъ—Божі! зраділа. Заразъ пішла до сина.

— Иди синку: ось, наша Маруся вже говорить.

Чоловікъ зрадівъ, біжить у хату, та до Марусі...

— Голубко моя!

А вона—порхъ, и вилетіла голубкою въ вікно.

Засумувавъ тоді чоловікъ ще більше...

— Достань, каже, мені, мамо, шапку-нелюдимку: піду по всімъ світу шукати Марусі.

Достала ёму мати ту шапку; надівъ вінъ ії, та и пішовъ. Прийшовъ у одно село, зайшовъ у шинокъ и сивъ-собі. Ніхто ёго не бачить, бо на ёму шапка-нелюдимка. Дивитьця — за столомъ сидять жінки и мижъ ними Маруся. Росказують тамъ жінки про своє житя, про чоловіківъ; а Маруся и каже:

— Боже! якъ би оце я побачила свого чоловіка, нічого-бъ и не хотіла, пишла-бъ скризь за нимъ.

А вінъ тоді скинувъ шапку, та и каже:

— Ти хотіла мене бачити—я биля тебе: здорова була!

Зраділа Маруся,—Господі, якъ зраділа!

— Теперъ же вже, каже, ніщо насъ не розлучить.

Отъ воны купили собі хату въ тімъ селі, завелісь хозяйствомъ, та и живуть и хлібъ жують.

---

26. — Довгомудъ.

(Липецкая слобода, Харьковской г.)

Посіявъ чоловікъ ріпы. Уродыла ріпа, та така добра, велыка. Отъ и внадывся до ріпы довгомудъ (довгомудъ—це колысь таки люде булы: чоловікъ не чоловікъ, вовкъ не вовкъ: руки у него булы такі, якъ и въ чоловіка, а тіло усе въ волоссі, а на голові шапка—хто ії зна, якої масты), затого усю ріпу выносывъ. Отъ чоловікъ збіраєтьця иты на довгомуда, быты ёго. Иде, иде—лежить на дорозі довбня.

— Здоровъ!

— Здоровъ!

— Куды идешъ?

— Довгомуда быты.

— Візьмы й мене!

— Иды.

И пішлы. Идуть-идуть—ведмідь зострівся.

— Здоровъ!

— Здоровъ!

— Куды идешъ?

— Довгомуда быты.

— Візмы й мене!

— Ходімъ.

Оце же воны въ трёхъ. Идуть-идуть—иде вовкъ.

— Здоровъ!

— Здоровъ!

— Куды идешъ?

— Довгомуда быты.

— Візьми й мене зъ собою!

— Ходімъ.

Взялы и ёго. Опьять воны идуть-идуть—лежить лычко задрыпане.

— Здоровъ!

— Здоровъ!

— Куды идешъ?

— Довгомуда быты.

— Візьмы й мене!

— Ходімъ.

И взялы. Идуть воны ще далі—колы лежить жолудь.

— Здоровъ!

— Здоровъ!

— Куды идешъ?

— Довгомуда быты.

— Візьмы й мене.

— Ходімъ.

Оце вже стало іхъ шість чоловіка, и прыйшлы воны всі до довгомудовоі хаты. Жолудь залізъ у пічъ та й убрався у прысокъ; лычко лягло на порозі; довбня злізла на хату, та й лягла надъ порогомъ, ведмідь за сінешнымы двермы, а чоловікъ за хатьнімы. Посідалы усі та й мовчать. Колы летыть довгомудъ та прямо до печі, а жолудь якъ запищить:

— Ні-ні, довгомуде! наіхалы до тебе добрі люде, хотять тебе звоюваты и ріпочку подніматы.

А Довгомудъ и дывуєтьця:

— Хто-жъ тутъ наіхавъ, що нікого нема, нікого не выдно? Та впъять ёго палычкою, а жолудь зновъ тісі-жъ:

— Ні-ні, Довгомуде! наіхалы до тебе люде, хочуть тебе звоюваты и ріпочку подніматы.

Довгомудъ слухавъ-слухавъ, та зъ серця жолудя и запровадывъ у самый жаръ, а жолудь якъ лопне, та прямо межи очі довгомудові. Довгомудъ

изъ хаты прожогомъ, та й зачипився за лычко, та и впавъ; а добня зъ стелі, та по голові довгомуда, такъ ёго й пригнітыла; а чоловікъ ще й бычемъ ёго пригрівъ. Ведмідь, почувши, що добня гукнула, думавъ, що то кого будуть быты, та навтіки; а вовкъ, якъ уздрівъ, що ведмідь біжить, думавъ, що за нымъ женетьця, та тежъ—драла! А довгомудові тамъ и смерть пришла: добня ёго розчавычила.

Записалъ Столбинъ.

27. — Про півныка.

Бувъ собі дідъ та баба; у діда бувъ півныкъ, а у бабы—курочка. Отъ дідъ и насыпавъ проса підъ лавою, а півень начовъ клеваты и почовъ росты: все росте, все росте. Отъ півень каже:

— Зными, діду, лаву!

Дідъ знявъ, а вінъ все росте; уже вырісъ ажъ підъ стелю.

— Знымай, діду, стелю!

Вінъ знявъ, а півень все росте; уже ажъ підъ крышу.

— Знымай, діду, крышу!

Знявъ дідъ и крышу, а півень росте та й росте, та вырісъ ажъ підъ небо.

— Знымай, діду, небо!

Дідъ изнявъ, а Богъ узявъ та й зрубавъ півня; а дідъ узявъ та й пошовъ позываты Бога. Найшовъ вінъ по столи золоті и срібні паволочи та съ тымъ и вернувся до дому.

Сообщилъ Г. А. Залюбовскій.

28.—Про кобилячу голову.

Якъ бувъ собі дідъ да баба. У діда була дочка и въ баби дочка; обидві вже були дівки. Дідовоі дочкі баба не любила: все-було лає ii сердешну та знущається надъ нею, та ще було й діда підьцковує, щобъ гризъ голову своій дочці. Оце було підуть обидві дівки на досвітки; бабина-жъ дочка усе тілько жируе зъ хлопцями, поки ті й мички попалять и пряжу порвуть, а дідова дочка все робе — пряде тамъ, або що инше, а вже ни

часиночки ни згуляє. Оце-жъ у ранці йдуть до дому, дійдуть до перелазу, то бабина дочка й каже дідовий:

— Дай я тобі, сестричко, починки подержу, поки ты перелізешъ!

Та возьме та й отдасть ій починки, а вона мерщій вскочить у хату до матері.

— Дивись, каже, мамо, скільки я напряла; а та, сяка-така, усе тильки зъ хлопцями жировала.

А матері того й треба—напуститьця заразъ на ту сердешну: ти сяка й така, ти й ледящо, ти й робити не вмієшъ.

А вона, бідна, вже тилько плаче.

Що дальше — баба все гірше й гірше ненавидить свою пасербицю. Разъ и каже дідові:

— Одведи таки та й одведи свою дочку въ лісъ: нехай ії тамъ звіряки ззідять. Вона, ледящо, не хоче ничого робыти,—нехай пропада.

Дідъ довго одказувавсь: жаль було ёму дочки,—та що ти зробишъ зъ бабою?.. Вона й ёго добре держала въ рукахъ, и винъ ії боявся, якъ *той* ладану.

— Збирайся-жъ, дочко, та й ходімо, каже дідъ.

А баба така вже рада, мовъ ії на вилахъ підсадило: мотаєтьця такъ проворно по хаті та лагодить харчі.

— Оце-жъ тобі, дочко, й борошенця навъязала: въ одному узлику пшенишне — галушечку або що коли зваришъ, а оце пшінце на кулешикъ и сало.

Забрала вона ті харчі, заплакала та й пішла зъ батькомъ.

Ишли-йшли, дійшли до лісу; дивлятьця—доріжка. Батько й каже:

— Ходімо-жъ оцією доріжкою. Куди вона насъ приведе, тамъ тобі й жити.

Пішли. Далеко вже одійшли одъ краю, а лісъ густий-густий, такий, що й не проглянешъ, коли се дивлятьця—лощинка, а тамъ пасіка й землянка.

Увійшли вони въ землянку.

— Добрі день!

А дідъ встає зъ печи, та:

— Здорови, люде добри!

Отъ-то роспитался тамъ, що за люде и чого сюди забилися.—О такъ и такъ, росказують. И просить батько того діда, щобъ принявъ ёго дочку.

— Та й зоставайся, каже, дочко,—будемо тутъ у двохъ жити. Літомъ я буду у пасіці сидіть, а ти тутъ займешъ собі огородець та будешъ куёвдитця й на зиму дбати всячину; а зимою хочъ бжоли й забірають до дому, а я все-таки тутъ живу,—то й буде намъ зъ тобою охітніше, аби твоя охота.

Батько ще трохи зъ дідомъ та й каже дочці:

— Роздивись же тамъ, дочко, що тобі мати дала, та заходись—навари вечеряти, а я піду дровець урубаю.

Кинулась вона до тіхъ узликівъ, гляне: въ одному—попілъ, а въ другому—печина. Вона такъ и заголосила.

— Не плачъ, дочко, каже дідъ:—пійди въ комору: у мене вечина есть; набери борошна пшеницного й сала візьми, та й наваришъ галушокъ.

Пішла вона, набрала борошна, замісила, затопила въ печі й почала варити вечерю.

Дідъ пішовъ на нічъ до дому, въ село: ёму тамъ треба було взяти улліківъ и де-якихъ харчівъ, — а батько ій сказавъ, що переночує сю нічъ тутъ, а завтра раненько піде до дому. Вінъ сказавъ це тилькі на те, щобъ дочка не плакала; вийшовъ изъ землянки, взявъ колодочку, привъязавъ до угла, а самъ потягъ до дому.

То оце тилькі вітеръ повіе, то колодочка—стукъ-стукъ, а дочка въ хаті:

— То мій батечко дровця рубає.

Упъять вітеръ повіе, а колодочка стукъ-стукъ, то вона:

— То мій батенько дровця рубає.

Уже й вечеря постигла, а батько не йде въ хату. Ждала вона, ждала, далі дума:

— Піду, подивлюсь, де вінъ.

Вийшла, обойшла кругомъ хати — нема батька. А на дворі поночі, хочъ око выколи... Вернулась у хату — не хочитця самий вечеряти. Походила-походила по хати:

— Піду, думає, буду кликати: може, хто озветця.

Вийшла, стала на порозі та й гукає:

— Ой, хто въ лісі, хто за лісомъ, идить до мене вечеряти!

Не чути нікого. Вона й у друге:

— Ой, хто въ лісі, хто за лісомъ, идить до мене вечеряти!

Не чути нікого. Вона й у третє гукає:

Се обізвалась кобиляча голова. Стукотить, гримотить, до дідової дочки вечеряти йде.

— Дівко, дівко, одчини! *(Разсказчица говоритъ эти слова басомъ).*

Вона одчинила.

— Дівко, дівко, черезъ порігъ пересади!

Вона пересадила.

— Дівко, дівко, ссади мене на пічъ!

Вона ссадила.

— Дівко, дівко, давай мині вечеряти!

Вона подала ій вечеряти.

— Дівко, дівко, влізь мині въ праве ухо, а въ ліве вилізь!

Якъ заглянула-жъ вона въ праве ухо, а тамъ усякого добра и видимо й невидимо! Чого тамъ тільки й не було!.. И убрання всяки, коні, карети, кучері. А золота та срібла! а грошей!..

— Бери-жъ що тобі треба и скілько хочъ, каже кобиляча голова: — це тоби за те, що мене слухала.

Вона набрала собі всякого добра и вилізла въ ліве ухо; а голова такъ и загула, де й ділась, мовъ крізь землю провалилась...

Вранці вернувся дідъ. Увійшовъ у свою землянку — такъ куди! й не пізнати ні землянки, ні дідової дочки: въ землянці, якъ у світлиці, прибрано та чисто, а дідова дочка сидить, якъ панянка пишна, убрана въ шовкове плаття та въ золото, а коло неі лакеі й служебки ходять и тілько вона очіма проведе—вже й знають, чого ій треба. Якъ увійшовъ дідъ, вона заразъ росказала ёму все, що було, дала ёму грошей:

— Оце, каже, дідусю, за те, що ти принявъ мене, нещасну сироту.

Потімъ звеліла запрягти карету й поіхала до свого батька. Ії тамъ не пізнали, и якъ уже вона росказала все, то мачуха ажъ объ поли вдарилась, що, бачъ, вона думала ії зъ світа зігнати, а тутъ зовсімъ не такъ вийшло... Вона погостювала трохи, дала батькові грошей та й поіхала въ городъ, купила тамъ собі будинокъ и зажила панією. Якъ тільки вона поіхала, баба давай торочити дідові:

— Одведи да й одведи й мою дочку туди, де була твоя: хай и вона стане такою панією.

— Та й нехай же збіраетьця: я одведу.

Вона заразъ налагодила харчівъ—не попилу та печини, якъ дідовій дочці а борошна пшона и всякихъ ласощівъ. Поблагословила дочку:

— Слухай, каже, батька: куди вінъ вестиме, туди й иди за нимъ.

Пішли, увійшли въ лісъ. А лісъ темний-темний, дубі такі товсти, що чоловікъ не обніме, и хоть би де стежечка, такъ не мовъ тамъ ніколи чоловіча нога не була, ажъ сумно якось.

Ишли-йшли, дивлятьця—стоіть хата на курячій нізці. Вони увійшли въ ту хату.

— Помагай Бігъ!

Не чути ні кого. Заглянули на пічъ—ні кого.

— Ну, зоставайся-жъ тутъ, дочко, а я шйду тобі дровець нарубаю, а ти тутъ поки звари вечеряти.

Вийшовъ и впъять привъязавъ до угла колодочку, а самъ потягъ до дому. Вітеръ повіе, то колодочка—стукъ-стукъ, а бабина дочка въ хаті:

— То мій батенько дровця рубає.

Наварила вечеряти; жде-жде батька — нема. Отъ вона вийшла та й гукає:

— Ой, хто въ лісі, хто за лісомъ, идить до мене вечеряти!

Не чути ні кого. Вона въ друге, въ третє—не чути. Се стукотить, гримотить кобиляча голова.

— Дівко, дівко, одчини!

— Не велика пані—сама одчинишъ.

— Дівко, дівко, черезъ порігъ пересади!

— Не велика пані—сама перелізешъ.

— Дівко, дівко, ссади мене на пічъ!

— Не велика пані—сама злізешъ.

— Дівко, дівко, дай мині їсти!

— Не велика пані—сама возьмешъ.

— Дівко, дівко, влізь мині въ праве ухо, а въ ліве вилізь!

— Не хочу.

— Коли-жъ ти, каже, не хочешъ мене слухати, такъ я тебе зсімъ.

Ухватила ії, полізла на пічъ, забралась ажъ у самий куточокъ та й иззіла ії, а кісточкі зібрала въ торбинку й повісила на жерточці.

А баба жде дочки ось-ось, якъ не видно—приіде въ кареті панночкою...

У баби була сучечка, та така, що все правду казала.

Отъ разъ та сучечка біга коло хати та й дзявкотить:

— Дзявъ, дзявъ, дзявъ! дідова дочка якъ панночка, а бабиної кісточки въ торбинці.

Баба слухала-слухала, розсердилась, перебила сучечці ногу. А сучечка скака на трёхъ ногахъ та зновъ своєї:

— Дзявъ, дзявъ, дзявъ! дідова дочка якъ панночка, а бабиної кісточки въ торбинці.

Баба перебила ій и другу ногу. Не вгамовалась сучечка—дзявкає та й дзявкає, ажъ поки поперебивала баба ій усі лапки. Вона тоді вже качається, а все-таки своєї—дзявъ и инше... Розсердилась баба и вбила сучечку:

— Оце тобі, каже, за те, щобъ не вішувала, проклята личина.

Увійшовъ дідъ у хату.

— Пійди таки та й пійди, діду, навідайся до моєї дочки: може, ії вже й на світі не має.

Пішовъ дідъ; найшовъ ту хатку, де кинувъ бабину дочку; увійшовъ—нема нікого. Вонъ заглянувъ на пічъ—тамъ вісить торбинка; до торбинкі—повна кістокъ.

— Правду, бачу, казала катова сучечка, сказавъ вінъ.

Прійшовъ до дому, показавъ бабі кісточки. Баба давай ёго лаяти:

— Ти, сякий-такий, нарошне оддавъ ії звірякамъ, нарошне зъ світа зігнавъ.

И не було вже сердешному дідові просвітку до самої смерти...

Якъ бувъ-собі царъ да царица, а въ іхъ у дворі криниця, а въ криниці—кирець, моій казці кінецъ.

Записалъ Г. Залюбовскій.

29.—Про рябу Марусю.

(Лебединскій у., Харьковской г.)

Якъ були собі чоловікъ та жинка дуже убогі. Була у нихъ дочка ряба та погана, на ймення Маруся. Вони мали своє поле за озерцемъ; тамъ вони пахали. Отъ поіхала якось Маруся на поле на роботу поперідъ батьківъ своіхъ. Ще вона не допливла, коли пливе на тимъ озерці щука зъ Кременчука—золоті пера. Маруся хотіла ії вбити и вже намірилась бовтомъ, а риба й каже:

— Е, не бий мене, ряба Марусе! Я тобі зроблю, що ти будешъ на ввесь світъ красива.

— Ну, скажи, що мені робити? пита Маруся.

— Піди до криниці,—до тієї, що підъ лісомъ,—та нирни по шию у криницю, то будешъ гарна на ввесь світъ.

Вона й пустила ії; пішла сама до криниці та й улізла по шию у криницю; вилізла відти—стала гарна така, що и въ світі такої, мабути, нема. Отъ іде до неі ії батько; доіжа до неі и пита:

— Не бачила нашої Марусі? (Вінъ не пізнавъ ії).

А Маруся кричить ёму:

— Та ідьте, ідьте сюды, тату!

Приіхавъ вінъ до неі та й пита:

— Чого ты, дочко, стала така гарна?

Вона розсказала ёму усе, що зъ нею було. Отъ приізжають вони уси у вечері зъ поля до дому. На ту пору задумавъ царевичъ женитись; скрізь шукавъ вінъ собі дівчини,—ніде не найшовъ. Почувъ вінъ, що є така гарна Маруся, и приіхавъ ії сватати. Батько й мати раді ёму, питають ёго, чи не хоче вінъ вечеряти.

— Та хочемъ, каже царевичъ.

А вінъ, може, тамъ не одинъ бувъ. А Маруся й каже:

— Може вамъ спекти зъ підъ с.... прицмаки?

— Дума царевичъ: «що воно значить?!»—та й пита ії:

— Що це таке—зъ підъ с.... прицмаки?

— Курячи яйця, одказала Маруся.

— Ну, спечить, озвався царевичъ.

Маруся спекла ёму яешню, а далі пита ёго.

— Може вамъ внести задериголові?

— Якої? упъять спитався царевичъ.

— Оріхівъ, додала Маруся.

— Ну, внеси.

Маруся внесла імъ оріхівъ. Після цёго царевичъ забравъ Марусю, батька ії и матіръ до себе, оженився на ній, и теперъ живуть вони та хлібъ жують.

Записано Г. Залюбовскимъ.

---

30. — Про кладъ.

(Талянка, Уманскаго у., Кіевской г.)

Бувъ собі дідъ и баба и мали воны собі просо на полі. Все дідъ ёго стерігъ. Разъ прыйшовъ пообідати до дому та й каже:

— Біжи, сыну, постережи проса!

Отъ и пішовъ вінъ стерегти проса. Иде вінъ и чуе, щось каже въ просі:

— Ось и хлопчикъ йде, и пундики несе... Якъ візьму я хлопчика за волоса, закыну хлопчика въ чорни лѣса. Якъ почну я хлопчика терты та мъяты, то не буде кому хлопчика обороняты.

Прыйшовъ той хлопчикъ до дому, каже:

— Тату, щось у нашімъ просі є!

— Брешешъ, сыну, каже ёму тато:—захтівъ істы та й пришовъ до дому!

Посылає батько дочку стерегты проса. Пішла вона. Приходытъ на те місце—воно знову зъ проса обзываєтьця:

— Отъ и дівчина йде, и пундикъ несе... Якъ візьму я дівчину за волоса, та закыну дівчину въ чорни ліса. Якъ почну я дівчину терты та мъяты, то не буде кому дівчину обороняты.

Прыйшла и дівчина до дому та и каже:

— Щось справді єсть въ нашому просі!

Каже ій батько:

— Брешешъ: ты не хотіла стерегты та й прыйшла до дому. Біжи ще ты, бабо!

Пішла баба, а воно зновъ обзываєтьця:

— Отъ и бабка йде, и пундыкъ несе... Якъ візьму я бабку за волоса, та закыну бабку въ чорни ліса. Якъ почну я бабку терты та мъяты, то не буде бабку кому обороняты.

Прыйшла баба до дому та й каже старому:

— Ні, діду, що не кажи, а въ нашімъ просі щось таки та єсть!

— Брешешъ, каже дідъ, и ты, стара баба! Піду я самъ.

Пішовъ и дідъ, а воно й ёму каже:

— Отъ и дідусь иде, и пундыкъ несе... Якъ возьму я дідуся за волоса, та закыну дідуся въ чорни ліса. Якъ почну я дідуся терты та мъяты, то не буде кому ёго обороняты.

Прыйшовъ и дідъ до дому та й каже до старої:

— Справді, щось є въ нашімъ просі: тра йты за попомъ, щобъ ёго освятыты.

Каже ёму баба:

— То й піды, діду!

Отъ и пішовъ дідъ до попа, и попросывъ, щобъ вінъ прыйшовъ освятыты ёго просо. Зобрався піпъ, забралы зъ церквы образы и пішлы просо святыты. А воно зновъ обзываєтьця:

— Отъ и попыкъ иде, и пундыкъ несе... Якъ візьму я попыка за волоса, та закыну попыка въ чорни ліса. Якъ почну я попыка терты та мъяты, то не буде кому попыка обороняты.

Піпъ перелякався та навтікы, загубывъ крестъ и кадыльныцю... Всі люде повтікалы и образы покыдалы на полі, а дідъ лишъ одинъ лишився та й дывытьця, ажъ иде хлопчикъ; а те, що въ просі обзываєтьця:

— Одъ и хлопчикъ иде, и пундыкъ несе... Якъ візьму я хлопчика за

волоса, та закыну хлопчика въ чорни ліса. Якъ почну я хлопчика терты та мъяты, то не буде кому обороняты.

А той хлопець иде та все прислухаєтьця, де воно говоритъ. А воно ёму и каже:

— Приступы, приступы!.. Приступы, приступы!..

А той хлопчикъ все близче приступавъ, ажъ поки не побачивъ; а тоди якъ ударыть по нёму булавою, а воно такъ и розсыпалось грішмы. Подилывся той хлопець зъ дідомъ грішмы, та й пішлы до дому.

---

31. — Кирыкъ.

(С. Мліевъ, Черкасскаго у., Кіевской г.)

Ни въ какимъ городі живъ Кирыкъ мужичокъ. Стала Кирыкові велика причина: умерла, саме въ жнива, дитына. Теперъ бідный Кирыкъ ходыть, шукає, нема кому ямки копаты, нема кому труну робиты; ніхто не хоче: пильнее время. Пішовъ Кирыкъ до попа.

— Прыйшовъ до вашої милости, щобъ шлы дитя хорониты.

— А есть у тебе, Кирыку, карбованець?

— Нема, каже.

Не хоче піпъ дитыну хорониты. Прыйшовъ до дому Кирыкъ, тамъ плачетьця—ніхто ёго не слуха. Пішовъ вінъ самъ яму копаты. Копає Кирыкъ ямку, дивытьця—иде чернець; клобукъ на нёму сьяє, а ряса—має.

— Здоровъ будь, Кирыку! Що ты тутъ робышъ?

— Сталась мені велика причина: умерла въ жнива дитына; ніхто не хоче яму копаты, то самъ копаю.

— Підижди, Кирыку, не копай, иди зо мною!

Прыйшлы воны на долинку.

— Выкопай тутъ, Кирыку, ямку на дитынку.

Ставъ копаты Кирыкъ ямку на дитынку, викопавъ зъ срібнымы рублями котелчикъ. Кирыкъ зрадівъ, прыйшовъ до дому, взявъ коня и поіхавъ въ городъ, купивъ куль муки пшеничної, шпона, сала. Вертається, а у Кирыка повенъ двіръ людей: той домовину робыть, тиі пішлы яму копать (дознались, що у Кирыка гроши є). Прыйшовъ Кирыкъ до попа, выйнявъ на столъ грошей сорокъ карбованцівъ.

— Прошу, батюшка, дитыну хорониты зъ соборомъ!

— Сейчасъ, Кирыку, иды до дому; я сейчасъ буду.

Не дойшовъ Кирыкъ до дому, якъ уже иде дванадцять поповъ зъ дванадцяты церквей, и цей попъ зъ попадёю йде. Началы дитыну соборомъ хоронить, якъ купеческого сина. Поховалы дитыну и сілы трапезуваты. Пішъ тоді и питається Кирыка, де то вінъ грошей доставъ. Попадья и каже попу:

— Не допитуйся топеръ, бо будешъ изъ хаты сторчъ махаты. Дождешъ посту, Кирыкъ нігде не дініться. Стане вінъ говіты, спитаешъ ёго на духу, де вінъ гроши взявъ. Не признається,—не станешъ ёго сповідать и сакраменту давать.

Пішъ дожида посту, якъ вілъ обуха. Ставъ Кирыкъ говіты; ставъ вінъ ёго допитуваты, якъ вінъ добувъ грошики.

— Яки ты гріхи маёшъ?

— Батюшка, чоловікъ що ступивъ, то й согрішивъ.

— Ні, я чувъ, що въ тебе є якісь грошики непевны, що ты іхъ підчинывъ...

— Ні, батюшка!

— Ну, не признаешься, ступай прочъ съ-предъ моіхъ очей.

Прыступае зновъ Кирыкъ нахилився, пішъ и питае зновъ.

— Такъ, каже, правда, батюшка, найшовъ котелокъ.

— Я це знаю, каже батюшка, але ти гроші непевни. Принесы іхъ сюды. Я одслужу молебень и де що, що я знаю, оджену всяку нечисту тваръ, то мині буде часточка, тобі часточка и на церковъ часточка.

— Добре, каже, нехай и такъ буде.

Одправивъ пішъ вечерню, приходыть до дому.

— А що? каже попадья.

— Знаю вже, де Кирыкъ грошей набравъ.

— Почекай, каже, не иды до нёго: я такъ зроблю, що всі гроши будуть твоі.

Побігла попадья до шевця и выпросила у нёго шильця и дратву, прибігае до дому и зняла зъ горы волову шкуру. Взяла ту шкуру, наділа на попа: передні ноги—на руки, задні ноги—на попові ноги,—роги на голову. Обшила попа шкурою, зробила зъ нёго чорта.

— Иды теперъ до Кирыка та постучи въ вікно,—вінъ ще не спить,—да й скажи: Ага! забравъ моі гроши та й ще хочешъ дать попові на церковъ! Оддай іхъ заразъ, а то увесь цей домъ рознесу и всі души заберу,—то вінъ тебе злякаиться.

Прыйшовъ пінъ підъ вікно да й заторохтівъ рогами. Кирыкъ подивывсь,— а місячно, — думавъ, що дьяволъ:

— Чого тобі, нечиста сило, треба?

— Ага! говорыть, узявъ моі гроши, а души не виддавъ? Оддай мені гроши, а то я тобі цей домъ рознесу и души заберу.

— Почекай, каже Кирыкъ, я тебе боюся. Я тобі оддамъ іхъ черезъ двері.

Подавъ ёму черезъ двері котелчикъ. Прыйшовъ пінъ до дому. Попадья хтіла взять той котелчикъ,—вінъ попові до рукъ прирісъ. Стала вона оддераты зъ попа воловую шкуру,—стала зъ попа кровъ бігти. Шкура приросла, и ставъ зъ попа чортъ. Ото уже и світъ недалеко, треба до церквы дзвоныть, уже и люды коло церквы ходять, а пінъ не йде: въ воловій шкурі стоіть. Ставъ вінъ дуже плакаты.

— Почекай, не плачъ, каже попадья:—умыюся я біленько, уберуся гарненько, піду до Кирыка; то вінъ прыйде, котелокъ візьме, то и шкурка отпаде. Умылася біленько, прыйшла до Кирыка, поклонилась низенько:

— Здоровъ будь, Кирыку!

— Здрастуйте, матушка! А що скажете?

— Та то батюшка хтівъ зъ тобою пошутиты.

— А я думавъ, що то бісъ, а то, бачъ, пінъ.

Не пойшовъ Кирыкъ до церквы, а пойшовъ до найстаршого пресвященства.

— А що скажешъ?

— Ваше преподобіе, сталася мені велика причина: умерла у мене дытына. Ніхто не схотивъ домовинку робыть, ямку копать. Пійшовъ я самъ копать и выкопавъ котелчикъ. Прыйшовъ до мене пінъ въ воловій шкурі и взявъ той котелчикъ; а вінъ ёму до рукъ прырісъ.

— Де-жъ вінъ теперъ?

— Въ воловій шкурі стоіть.

— Иды, Кирыку, я заразъ буду.

Кирыкъ й ще до попового двора не дійшовъ, а пресвященный у нёго на крыльці сидыть, а передъ нимъ пінъ въ воловій шкурі стоіть. Прыйшовъ Кирыкъ, взявъ той котелокъ,—вінъ и пустився зъ рукъ. Ставъ пінъ плакаты:

— Дайте мені хоть який небудь хлібъ, хоть покаяться мене оставте!

— Якъ же тебе оставить, колы ты пінъ не пінъ, дьяволъ не дьяволъ? Хто тебе знае, що ты таке. Ты людей будешъ пугать,—ніхто до церквы не пійде.

Взялы воны попа, налыгалы та й повелы ёго по світі до Кієва. Взялы тамъ ёго въязать та шаблямы рубать. Якъ взялы шаблямы рубать, то пішъ почавъ ажъ до горы... Повели попа до Почаєвскоі Божоі Матери, ставъ вінъ на коліна, почавъ плакаты:

— Почаєвськая Матіръ, здіймы зъ мене воловую шкуру: поки віка не буду жінки слухать.

Опала на нёму шкура, и пійшовъ вінъ на монастыръ робыть.

32.—Чоловікъ, вовкъ, дыкый кабанъ и ведмідь.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Іхавъ чоловікъ изъ гаю; стрічає ёго вовкъ, ведмідь и дыкый кабанъ та й кажуть:

— Ну, що мы тобі, чоловіче, скажимо?

— Кажіть, каже чоловікъ.

— Мы, кажуть, сылу маємо—позичъ намъ хитрощей.

— Я-бъ вамъ, братця, позычивъ, дакъ дома вісыть на кручку. Знаєте що?

— А що?

— Я васъ оставлю, а самъ зъ вовкомъ пойду до дому по хитрощи.

Дойшовъ до дому и каже вовку:

— О тутъ ты подожды, а я пойду у хату.

Вовкъ остався, а той чоловікъ пойшовъ у хату, взявъ ружжье да й убывъ ёго. Тоді вернувся вуйнъ у хату, набравъ сала и ковбасъ и пойшовъ туды—до коня. Прыйшовъ туды, наклавъ огню и пряже сало и ковбасы. Стало воно пахнуть, а ведмідь и пытає:

— Що це таке пахне? Дай и мині!

А чоловікъ показує ёму пальцемъ на кабана и каже:

— Ото, каже, воно. Пойды, ёго вбый! Ото съ того таке смашне.

Ведмідь, недовго думавши, выкрутывъ дуба да й убывъ кабана. Отъ той чоловікъ бере ёго смалыть, и туйльки прижарить ёго, сало пригорить и запахне, а ведмідь и рве ёго.

— Я, каже, чоловікъ; пудожды, поки осмолю!

— Хиба, каже ведмідь, ты мене привъяжешъ, а то я не вытерплю: таке воно смашне...

Отъ той чоловікъ ёго привъязавъ до дуба и пытає:

— А що, чи кріпко я тебе прывъязавъ? Попробуй; чи одырвесся?

Ведмідь попробувавъ.

— Кріпко, каже, теперъ не одырвусь!..

Отъ тоді чоловікъ узявъ сокиру, убывъ ведмідя, да тоді и каже:

— Отъ-це, каже, вамъ усімъ трёмъ хитрощи.

33.—Про рукавыцю.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Іхавъ чоловікъ зъ гаю и загубывъ рукавыцю. Ажъ иде жаба—побачила ту рукавыцю, взлізла туди та й каже: «Хороший теремокъ, подобный теремокъ, да нема въ ёму ні кого! Буду я тутъ жить».

Влізла жаба въ рукавыцю и седыть. Ажъ бежить мышъ:

— Хороший теремокъ, подобный теремокъ, да нема въ ёму нікого.

А жаба выскочила да й каже:

— Якъ-то нема, шутъ твою ма!? А я-жъ жабка-проявка!

— А я буду, каже мышъ, мышка-хупышка.

Отъ живуть у двохъ. Ажъ бежить заєць:

— Хороший теремокъ, подобный теремокъ, да нема въ ёму нікого.

Жаба выскочила и каже:

— Якъ-то нема, шутъ твою ма!? Я жабка-проявка.

— А я, каже мышъ, мышка-хупышка.

А заєць каже:

— А я буду зайчикъ, вашъ братикъ.

И живуть-собі у трохъ. Ажъ иде лисыця:

— Хороший теремокъ, подобный теремокъ, да нема въ ёму нікого!

— Якъ-то нема, шутъ твою ма!? А я жабка-проявка.

— А я мышка-хупышка.

— А я зайчикъ, вашъ братикъ.

— А я, каже лисыця, буду лисыця, ваша сестриця.

Зайшла и та туди. Живуть уже тамъ усі. Ажъ иде кабанъ:

— Хороший теремокъ, подобный теремокъ, да нема въ ёму нікого.

— Якъ-то нема, шутъ твою ма!? А я жабка-проявка.

— А я мышка-хупышка.

— А я зайчикъ, вашъ братикъ.

— А я лисыця, іхъ сестрыця.

— А я буду, каже кабанъ, вашъ панъ.

— Ну, добже, кажуть, будемъ жить въ пьятёхъ.

Живуть собі. Ажъ иде вовкъ.

— Хороший теремокъ, подобний теремокъ, да нема въ ёму нікого.

— Якъ-то нема, шутъ твою ма!? А я жабка-проявка.

— А я мышка-хупышка.

— А я зайчикъ, іхъ братікъ.

— А я лисичка, іхъ сестричка.

— А я кабанъ, іхъ панъ.

— А я, каже вовкъ, буду вовкъ, вашъ пуопъ.

Прыйнялы воны и вовка до себе. Отъ заразъ вовкъ жабу роздавывъ ногою, зайця зъівъ, кабана зъівъ, а лисыця утекла и мышка-хупышка утекла.

Во II-мъ выпускѣ «Южно-Русск. народн. сказокъ» Рудченка есть подобная сказка подъ № 1, стр. 1—2.

34.—Про кука.

(С. Косеневъ, Новоградволынскаго у., Волынской г.)

Першъ бувъ старшій птахъ кукъ. Жінка звеліла ёму зібрать птаство и зробыть изъ костокъ іхъ гніздо. Усі позлітались, тілько крука нема. Вінъ выйшовъ и пытає:

— Все птаство є?

Кажуть:

— Крука нема.

Нема ёго день, нема й другый — птаство седыть два дні не івши. На третій день прылітає крукъ.

— Де ты бувъ? пытає ёго кукъ.

— Летавъ по світу, розглядувавъ, чого більше: гіръ, чи долынъ.

— Чого-жъ більше?

— Долынъ, каже.

— Брешешъ, каже: — повынно буть по половыні.

— Долынъ, каже, більше, бо я тую гору за долыну рахую, де вода стоіть.

Кукъ отпустывъ птаство по поісты, а на другый день велівъ усімъ зібратця. На другый день усі птахи позліталысь, тілько крука нема. Кукъ выйшовъ и пытає:

— Є все птаство?

— Крука, кажуть, нема.

Нема ёго день, нема ёго другый; седыть птаство уже два дні не івши. На третій день прылітає крукъ. Кукъ выйшовъ и пытає:

— Де ты бувъ?

— Вередовавъ дерево: чи більше сухого, чи більше зеленого.

— Якого-жъ більше?

— Сухого, каже.

— Брешешъ: зеленого більше.

— Ні, каже, сухого більше, бо я й те дерево за сухе рахую, що хочъ одна голлячка суха.

Кукъ отпустывъ птаство не поісты, а на другый день велівъ усімъ зібратця. На другый день злетілось усе птаство, а крука нема. Ждуть ёго день, ждуть ёго и другый день—нема крука. На третій день прылітає крукъ. Кукъ ёго и пытає:

— Де ты бувъ?

— Летавъ по світу.

— Що-жъ ты робывъ?

— Вередовавъ, чого більше: жонокъ, чи чоловіковъ.

— Чого жъ більше: жонокъ, чи чоловіковъ?

— Жонокъ, каже, більше.

— Брешешъ, каже.

— Жонокъ більше, бо я того чоловіка за жінку рахую, що жінку слуха.

Кукъ тоді собі по голові пустывъ: «Се погано, це й я жінку хотівъ послухать»—и сказавъ ій, що ії вже не послухає:

Птаство збунтовалось и хотіло выбрать старшого. Сокілъ сказавъ:

— Я ёго забью, тілько выклычить на гору.

Дубъ стоявъ надъ горою надъ тою. Зозулька почала дразныть, прылетіла до норы и все:

— Куку! куку!

Кукъ розсердывся, вылізъ изъ норы—вона на дерево. Вінъ у нору. Злетіла зозулька зъ дерева, прылетіла до норы:

— Куку! куку!

Кукъ розсердывся, вылізъ изъ норы—вона на дерево. Кукъ сховався у нору. Вона знову:

— Куку! куку!

Кукъ въ третій разъ погнався за нею и сівъ на сукъ. Сокілъ и убывъ ёго, той упавъ. Птаство не знає, чи вінъ убытый. Зозулька все нызче підлетыть та все:

— Куку! куку!—вінъ мовчить; а далі вже сіла коло ёго, а після на ёго—куку!—вінъ мовчить. Тоді вона:

— Хи, хи!!. кукуку по куку!

Сокілъ ставъ на місце кука. Зозуля, якъ летіла, ще дразныть кука, до знесла яйце, другі птыці взялысь выседіть. Съ того часа вона на своіхъ яйцяхъ не седыть.

35.—Левъ и щука.

(С. Корнѣевка, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Разъ підыйшовъ левъ до річкы да й дывытьця въ воду; а щука плеснула хвостомъ да й поточилась на дно, а далі выплыла да й каже:

— Я думала, що чоловікъ, да й злякалась; ажъ се левъ.

— Хиба человікъ страшнішый за мене? Все мене боитьця, а чоловіка я ще не бачивъ, що воно за птыця. Дебъ я ёго побачівъ?

— О, такъ иды та й иды полемъ, то й побачишъ.

Пішовъ левъ. Стрічає хлопця:

— Чи, ты чоловікъ?

— Ні, ще не чоловікъ; буду колысь чоловікомъ.

— Ну, не треба-жъ мені тебе.

Иде та й иде, стрічає старого діда и пытає:

— Чи, ты чоловікъ?

— Ні, не чоловікъ: бувъ колысь чоловікомъ, а теперъ уже дідъ.

Пішовъ левъ далі, стрічає козака споряженого на войну, зо всімы припасамы, на коні верхомъ, и пытає:

— Чи, ты чоловікъ?

— Чоловікъ, каже козакъ.

— Ну, дакъ я тебе зімъ.

Козакъ, недовго думавши, выймає пистоль; трісь ёго мижи очи, такъ що левъ трохи не впавъ. Левъ ставъ да й дывытьця; а козакъ подывывсь на ёго та й поіхавъ своєю дорогою.

Пошовъ тоді левъ до річки. Выплыла до ёго щука да й пыта:

— А що, бачивъ чоловіка?

— Бачивъ, каже левъ.

— Що-жъ вінъ тобі казавъ?

— Нічого тілько плюнувъ межи очи, такъ-що я въ сылу, въ сылу іхъ розчухавъ.

Записалъ козакъ Ив. Касьяненко.

36.—Овечка.

(М. Дорогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Шла овечка дорогою и судосылась зъ вовкомъ.

— Здоровъ будь, овечка!

— Здоровъ, вовче! каже овечка.

— Куды ты, каже вовкъ, идешъ?

— У поле, пастысь.

— Я тебе, каже вовкъ, хочу зісты.

— Е, каже овечка:—колы ты хочешъ мене зісты, то піды-жъ першъ та высповідайся.

— Куды-жъ я, пытае вовкъ, пойду сповідаться?

— Я тебе заведу.

Ото овечка повела вовка въ западню и каже ёму:

— Застромы сюды лапу!

Вовкъ застромывъ туды лапу, куды сказала ёму овечка, западня — хлопъ!—и застукнулась.

Сіпався вовкъ, сіпався—не може неякъ бідный вырватьця.

Такъ вуінъ стоявъ, ажъ покы чоловікъ не прыйшовъ зъ дручкомъ уранці та не высповідавъ того вовка.

37.—Про лисычку.

(С. Гнѣдинъ, Остерскаго у., Черниговской г.)

Були-собі дідъ да баба. Пошли воны у поле жита жать. На полудень воны собі взяли глечичокъ молочка. Прыйшли воны на поле, баба и каже до діда:

— Де-бъ оце глечичокъ зъ молочкомъ поставыть намъ вспряту?

— Поставъ, стара, цее молочко въ кущыкъ.

Баба послухала діда и поставыла въ кущыкъ. Отъ пошли воны жать.

Жнуть та й жнуть, а лисычка прыбігла та й выпыла молочко, та головы изъ глечика назадъ не выйме. Ходыть лисычка, головою крутыть та и каже:

— Ну, глечичокъ, пошутывъ та й буде-жъ уже, выпусты мою головоньку! Буде-жъ тобі, голубчикъ, буде!

Не отстає глечыкъ, хошь ты що хочъ робы.

— Подожды-жъ, проклятый глечыкъ:—не одстаешъ, ну, такъ я тебе утоплю.

Побігла лисычка до річки глечыка топыть. Вбігла вона въ річку, всунула голову въ воду,—повенъ глечыкъ и набрався воды. Такъ глечыкъ за собою въ воду и лысыцю потягнувъ.

Записалъ В. Криницкій.

38.—Про вовчика-братика и лисичку-сестричку.

Якъ бувъ-собі дідъ та баба, а въ нихъ не було дітей; такъ и постарілись—у двохъ-собі.

Разъ у неділю баба напекла періжківъ зъ макомъ, поставила іхъ на віконці та и каже: «оце тобі, дідусю, а се—мені, се тобі, дідусю, а се—мені». А лисичка підкралась та й ухватила періжокъ зъ вікна—була така, та й нема. Вибігла на поле, заразъ сіла, выіла мачокъ изъ періжка, а въ періжокъ наклала поганого... стулила ёго впъять и пішла. Недалеко пастухи пасли телята Вона прибігла до тихъ пастухівъ.

— Здорови, хлопці!

— Здорова!

— Проміняйте мині бичка на маковый періжокъ!

Ті довго не хотіли, далі таки вона одурила найдурнійшаго: промінявъ ій бичка.

— Глядіть же, каже, хлопці, не іжте періжка, ажъ поки я зайду на гору.

Отъ загнала вже того бичка за гору, догнала до лісу, привъязала до дубка, а сама пішла въ лісъ рубати дерева на саночки.

— Рубайся, деревце криве и праве! рубайся, деревце криве и праве!

Нарубала дерева, зробыла саночки, запрягла бичка, сидить и поганя: «гей-гей, бичокъ третьячокъ, выміняний за маковий періжокъ!» Се де ни взявся ій назустрічъ вовчикъ-братікъ.

— Здорова була, лисичка-сестричка!

— Здоровъ, вовчику-братіку!

— Де ти була, лисичко-сестричко?

— У лісі, саночки робила.

— Гарні саночки! Підвези-жъ мено, лисичко-сестричко!

— Такъ саночки поламаєшъ.

— Ні, не поламаю: я тілько одну лапку положу.

— Та положи вже, ніде тобе діти.

Вовкъ положивъ лапку, а саночки—трісь!

— Вовчику-братіку, саночки ломаютця.

— Та ні, лисичко-сестричко,—то я орішки кусаю.

— Дай же и мені.

— Та то въ мене тілько одинъ и бувъ, лисичко сестричко! Положу я и другу лапку?

— Саночки поламаєшъ.

— Ні, не поламаю.

Положивъ и другу лапку; а саночки—трісь!

— Ой, лишечко, саночки тріщать!

— Та то я, лисичко-сестричко, орішокъ роскусивъ.

— Дай же й мені.

— Такъ нема більше. Положу бо я, лисичко, й задні лапки?

— Саночки поламаєшъ.

— Та ні, лисичко!

— Та положи вже!

Положивъ вінъ, а саночки впъять—трісь!

— Ой, вовчику, саночки тріщать!

— То я, лисичко-сестрічко, орішки кусаю.

— Дай же й мині!

— Такъ оце бо останній роскусивъ. Лисичко-сестричко, положу бо я и хвостикъ?

— Та положи вже, хай тобі сітаті.

Убрався зовсімъ у саночки, а саночки—трісь-трісь-трісь!.. Такъ и роспались.

— А щобъ тобі добра не було, проклятий вовцюганъ! Що се ти мені наробивъ? Иди-жъ теперъ у лісъ та рубай дерево!

— Якъ же ёго рубати, лисичко-сестричко? Я не вмію.

— Кажи: «рубайсь, деревце криве й праве! рубайсь, деревце криве й праве!»

Отъ вінъ увійшовъ у лісъ, та: «рубайсь, деревце саме праве! рубайсь, деревце праве»!

Нарубавъ самого правого деревця та й волоче до лисички.

— Чого се ти нарубавъ? Я-жъ тебе вчила, якъ казати.

— Та я-жъ и казавъ: «рубайсь деревце, саме праве!»

— Я тобі веліла казати: «рубайсь, деревце праве й криве!» Піди же упъять та такъ и кажи.

Отъ вінъ упъять увійшовъ у лісъ, та: «рубайсь, деревце саме криве! рубайсь, деревце саме криве!» Нарубавъ самого кривого и волоче до лисички.

— На що-жъ ты самого кривого нарубавъ?

— Та ти-жъ мене такъ веліла.

— Тпфу, противний же який! Постій же, коли такъ, тутъ, погляди бичка, я сама піду по дерево.

Побігла, нарубала дерева и живо вернулась. Гляне—вовка не має, а бичокъ стоіть підъ тиномъ. Лисичка до ёго, а въ ёго підъ пузомъ соломъяний віхоть заткнутий. Лисичка хапъ за той віхоть, а відъ те горобці кшшш!!! Що за знакъ? Коло бичка паличка стоіть. Вона взяла ту паличку, а бичокъ и впавъ. «Ну», дума лисичка, «постривай же ти, проклятий вовцуганъ! Прийдетця и тобі». Подивилась-подивилась на бичка та й побігла скрізь шляхомъ.

Бігла-бігла, дивитця—иде валка чумаківъ. Вона впала середъ дороги, укачалась въ пісокъ и лежить, мовъ нежива. Передній чумакъ заразъ ii побачивъ: «дивітця», каже, «хлопці, яка здорова лисиця лежить!» Усі ii оступили, перевертають ii.—«Та вона дохла, цуръ ii пекъ!..» Та и минають. А самий останній у вальці чумакъ и каже: «вже-жъ я возьму, дарма, що дохла: пригодитця дітямъ на шапочки». Узявъ та й укинувъ ii у візъ, ажъ на самий спідъ, підъ рибу.

Лисиця заразъ прогрызла дірку у возі и давай викидати рибу. Кида та й кида по одній, поки й викидала пів-воза. Тоді и сама выплигнула, позбірала ту рибку, сіла підъ копицею та й ість. Се де ни взявся вовчикъ-братікъ иде...

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоровъ!

— Що ти іси, лисичко-сестричко?

— Рібку.

— Дай же и мині покоштуваті.

— Піди собі налови.

— А де-жъ ii ловити?

— У річці.

— Такъ дай же я покоштую, хочь пірце дай,—тоді й я піду ловити.

Вона дала ему пірце, покоштувавъ вінъ.

— А, добра! Поведы и мене, лисичко-сестричко, то й я собі наловлю.

— Ходімо.

Привела вона ёго до річки. Се було въ осини, и вода починала вже замерзати.

— Стромляй же, каже, хвістъ у ополонку!

Вінъ устромивъ хвістъ, а лисичка біга округи та приказує: «мерзни, мерзни, вовчій хвосте, мерзни, мерзни, вовчій хвосте!»

— Що ти тамъ, лисичко-сестричко, кажешъ?

— Та то я кажу: «ловись рибка мала й велика.»

Якъ хвістъ уже ставъ замерзати, лисичка и каже: «а ну, потягни—чи важко?»

Вовкъ потягъ хвістъ: та важко вже.

— Ото вже рибка почала чиплятьця.

А сама все біга округи ополонки та: «мерзни-мерзни, вовчій хвосте!»

— Та що ти тамъ, лисичко-сестричко, все кажешъ?

— То я кажу: «ловись рибка мала и велика!»

Якъ вода зовсімъ уже замерзла, тоди вона и каже: «тягни, вже багато риби начиплялось».

Вовкъ тягне-тягне—не вытягне хвоста.

— Що се ти мені наробила, лисичко-сестричко?

А вона кричитъ:

— Идить, люді, вовка бити!

Якъ назбігалось людей!.. Хто зъ сокирою, хто съ ціпомъ, хто зъ вилами, а жінки зъ кочергами та зъ рогачами. Давай локшити того вовка. А лисичка тимъ часомъ пробралась у село, забігла въ хату; а въ тій хаті стояла діжа немішана (хозяйки не було: побігла вовка бити). Вона взяла, вывернула діжу, укачалась-укачалась у тісто, выбігла и прямо на поле. Коли дивитця—и вовкъ иде, та тілько-тілько теняетця: прилокшили добре ёго сердешного. Порівнявся зъ лисичкою та й каже:

— Спасибі, лисичко-сестричко: наробила ти мені добра, оддячила!

— Охъ! охъ! Цуръ тобі! Хіба не бачишъ, що й зъ мене мозокъ тече—се мене такъ побили, и голову провалили мині. Вовчику-братику, підвези мене!

— Такъ я и самъ нездужаю.

— Та все-жъ-таки ти здоровіший відъ мене. Отъ не дійду до дому.

— Такъ сідай же: нічого съ тобою робити.

А вона стогне; злізла ёму на спину и умостилася, та: «битий небиту везе, битий небиту везе».

— Що ти тамъ, лисичко-сестричко, кажешъ?

— То я кажу: «битий биту везе».

— Та воно, бачъ, и правда.

А вона впъять свое: «битий небиту везе».

— Та що ти тамъ усе балакаешъ, лисичко-сестричко?

— То я кажу: «битий биту везе».

Отъ ставъ вже діходити до лисиченої хатки.

— Теперъ же вставай, лисичко-сестричко!

А вона тоді—плигъ до дому, та:

— Битий небиту привізъ! «Битий небиту привізъ!»

— Не ти катова и лисичка. Отакъ мене піддурила!

Та за нею: хотивъ бувъ ії вдарити; а лисичка въ хатку, та й зачинилась. Дивитця въ віконце та ще и дражне вовка: «битий небиту привізъ, «каже.

Потягъ вовкъ до дому—ледве-ледве лізе сердешний, та проклина лисичку.

А вона-собі живе—підъіда свою рибку та курей лове.

Во II-мъ выпускѣ «Народн. Южнорусск. сказокъ» Рудченка есть похожая сказка подъ № 4, стр. 6—9.

---

39. — Про лисычку-сестрычку и вовка.

(С. Гнѣдинъ, Остерскаго у., Черниговской г.)

Була-собі лисычка-сестрычка и вовчикъ-братікъ. Отъ лисычка одинъ разъ зімою захотіла істы, а тутъ нічого. Вона біжить по дорозі та й дывытця, щобъ чімъ небудь поживытьця. Коли—чоловікъ везе на базаръ мерзлу рыбу. Лисычка и думае собі:

— «Отъ добре, буде чимъ поживытьця».

Скорійшъ напередъ: лягла на дорозі, хвістъ одкинула и ногы протягла, такъ наче-бъ, то вона зовсімъ здохла. Трохи зъ годомъ подъізжае до лисыці чоловікъ и зъ рыбою и каже самъ до себе:

— Славна лисыця, та здохла! Ну, хоть шкуру зъ неі здеру да у Кіеві продамъ: отъ—и гроши будуть.

Взявъ вінъ лисыцю за хвістъ да и кинувъ ії на сані, ище и рогожою прыкрывъ, а самъ пошовъ до волисъ. Отъ чоловікъ иде та й иде собі, а

лисычка дірку въ саняхъ точить та точить, а, проточивши дірку, давай выкидать рыбу изъ саней. Такъ лисыця выкидала изъ саней усю рыбу, а послі и сама выскочила изъ саней. Прыіхавъ чоловікъ до дому, дывытця—ажъ на саняхъ ні рыбы, ні лисыці.

Зскочившы изъ саней, лисычка давай збірать тую рыбу, що выкинула, да собі въ нору носыть. Послі, переносывши усю рыбу, вона сіла коло норы да й ість рыбу. Дывытця—біжить вовкъ, такый голодный, що ажъ бокы у ёго позападали.

— Здрастуй, сестрычко! Що ты ісы?

— Рыбку імъ.

— Дай и мыні хочъ одну!

— Еге, такъ же, якъ разъ! я ловыла, а ты істымешъ?!

— Дай хочъ головку!

— И хвостыка не дамъ. Наловы собі та й іжъ на здоровье.

— Да якъ же ты ловыла? Научи и мене.

— Добре. Ходімъ на річку да знайдемо тамъ ополонку, до ты сядь надъ ополонкою, хвістъ всунь въ ополонку, сыды та й говоры: «ловысь, рыбко маленька й велика»,—то вона и наловытця.

Вовкъ послухавъ лисычки, побігъ заразъ на річку, найшовъ ополонку, втеребывъ въ неі свого хвоста, седыть коло неі та й бормоче: «ловысь, рыбка велика, та все велика!»

А лисыця бігае кругомъ ополонки та все приговорюе: «мерзны, мерзны, вовчий хвістъ!»

— Що ты, сестрычко, кажешъ?

— Да те-жъ, що и ты кажешъ.

— Чы не пора уже вытягать?

— Ні ще; я скажу, коли пора буде.

Бачить лисычка, що уже хвістъ добре замерзъ, говорыть вовку:

— Ну, теперъ тягны, братіку!

Вовкъ потягнувъ, ажъ ні—хвістъ замерзъ. Лысыця тоді и каже вовку:

— Отъ же бачишъ, якый ты гадный: казавъ: «ловысь велика та велика», а теперъ и не вытягнешъ. Подожды-жъ, я тобі приведу помочі.

Крычить:

— Идить на річку вовка быть: до лёду прымерзъ.

Біжять на річку люде: хто и зъ сокирою, а хто и зъ выламы. Бачить вовкъ біду неминущую: рвонувся изъ всей сыли, одорвавъ собі хвоста та

безъ ёго пустився бігты куды очи бачять; а лисычка-сестрычка крычыть ёму вслідъ:

— Вернысь, вернысь, братіку, рыбку забувъ!

Ні, не такий уже дурный вовкъ, щобъ послухаты.

Записалъ В. Криницкій.

40.—Про цигана и лева.

(Екатеринославской г.)

Бувъ-собі циганъ, та нічого було у нёго істи. Отъ циганка пішла, нациганила де чого та й наварила варениківъ. Выйшовъ циганъ на двіръ зъ тими варениками и лігъ іхъ істи на сонці та й покапався сметаною. Прилетіло до нёго сімдесятъ мухъ ще й комаръ. Якъ замахнется на нихъ циганъ, такъ усіхъ и побывъ. Пішовъ тоді до царя та й каже:

— Я могущій багатырь: сімдесятъ виська побивъ, ще й царя Давида.

Царь написавъ квитокъ та й пришивъ ёму коло грудей та й каже:

— Піди у лісъ. Тамъ стоіть хатка, и у ній дванадцять розбійниківъ: одинадцять такъ такъ ходять, а дванадцатый крывый, сидить за столомъ и пише.

Пішовъ циганъ у лісъ, ввійшовъ у ту хату. Той, що пише, заразъ побачивъ у нёго записку, а ти одинадцять не бачили та й кажуть:

— Чого ця, харя циганьска, прыйшла?

А крывый імъ: «циссе!»

А циганъ почувъ та й каже:

— С... вашого батька! Ще почали шепотітьця! Въяжіть сами себе: тутъ вамъ смерть.

Повъязали вони сами себе, а вінъ уже звязавъ крывого, положивъ у кургонъ и повізъ до царя. Отъ розбійники й кажуть:

— Покажи намъ царя Давыда!

А циганъ и каже:

— Пакупіть мині багато сала, тоді я вамъ покажу.

Накупили вони та й почали шкварити; собаки поназбігались та й поіли сало те.

— Оце той царь Давыдъ.

Тутъ увійшовъ царь, взявся у боки, а циганъ и каже:

— Ось вінъ, беріть ёго!

Взяли царя Давыда та й повезли до другого царя. Отъ циганъ и каже самъ до себе:

— Піду лісомъ проходюсь; тоді піду до царя.

Пішовъ. Иде та й иде, коли це назустрічъ левъ:

— Здоровъ, цигане!

— Здоровъ, леве! Отъ ты левъ, а я перелевъ; ты будешъ мені рідный братъ. Ходімъ до моєі матері.

Пішли. Идутъ-собі—стоіть высока осика. Левъ и каже:

— Хто сю осыку перескоче, той буде старшій братъ.

Почали скакати. Левъ якъ нахиливъ, такъ и перескочивъ; а циганъ якъ нахиливъ, та тільки-що хотівъ перескочиты, а осыка й піднялась. Циганъ упавъ та й каже:

— Оттакъ, х.. твого батька, щей гекнувъ.

Левъ и каже:

— Підемо до моєі матері.

Идуть та й идуть.

— Куды ты, х.. твого батька, мене ведешъ? пита цыганъ:—я вже істи хочу.

Отъ левъ убывъ цілого вола та й каже:

— Иди и зъ шкурою по воду.

Пішовъ циганъ, та що набере води, то вона й вытече. Отъ цыганъ зачепывъ цілый колодязь та й везе и зъ собою; а левъ прыйшовъ до нёго та й каже:

— Що ты, цыгане-брате, робышъ? У мене мати стара, ні съ чого буде ій воды напытыся.

Узявъ левъ, набравъ воды въ шкуру та й понісъ.

— Ну, иди-жъ, цигане-брате, по дрова.

Пішовъ циганъ по дрова та й каже самъ собі: «наламаю маленькихъ», та взявъ, зачепывъ цілый лісъ та й тягне. Дожидався-дожидався ёго левъ, а ёго усе нема; пишовъ ёму самъ назустрічъ, зустривъ ёго та й каже:

— Що ти, цигане-брате, робишъ?

А циганъ ёму:

— Якъ я тобі трохи понесу, то ти впъять мене пошлешъ; такъ я тобі везу цілий лісъ. Хочъти увесь лісъ запали, то мене малий клопітъ.

— Нетреба, цыгане-брате, у мене сестра й мати,—нічимъ буде імъ топити. Взявъ левъ той лісъ, нахиливъ ёго та й понісъ: двадцять чоловіка не подняло-бъ ёго, а вінъ самъ піднявъ. Выкопали кабиці, нашкварили мняса зъ того вола,

що левъ убивъ, и почали істи. Отъ циганъ усе маленький кусочокъ иззість, а большенький положе. Ззівъ цілого вола та й каже:

— С... твого батька! ззівъ цілого вола, та ще и не наівся.

Левъ и каже:

— Ходімо-жъ до моєи матері!

Пійшли до ёго матери, наварили варениківъ, що и двадцять чоловіка не виість; а цыганъ двое ззість, а двое въ матню вкине, виівъ усе та й каже:

— С... вашого батька! ще и не наівся.

Отъ мати левова и каже:

— Ну, привівъ прожору, що вінъ насъ усіхъ объість.

Левъ и каже:

— Ну, ходімо, цыгане-брате, до моря камінь давити; хто дужче у землю вдавить, той буде старшій братъ:

Якъ придавить левъ—до половини въ землю вгнавъ; а циганъ каже:

— С... твого батька! хиба такъ давять?

Та якъ давоне свої вареники, то ажъ сироватка потекла. Отъ левъ и каже матери своій:

— Вінъ дужчий мене. У насъ є таки ступи, що, якъ положемо ёго туди спати и якъ вінъ засне, то ми іхъ пустимо, то вони ёго и побъють.

А цыганъ це та й почувъ, та взявъ колоди, накривъ ii сірякомъ та й положивъ у ступу, а самъ лігъ спати підъ поломъ.

Отъ левъ и каже:

— Вінъ уже заснувъ; пустимо ступи.

Та якъ пустили ступи, а вони торохъ-торохъ объ колоду. Левъ и зъ матерью думали, що то вони цыгана бьють.

Отъ левова мати й каже:

— На тобі мішокъ грошей, тільки иди.

Дали ёму мішокъ грошей, и левъ несе на плечахъ ажъ до дому. Отъ левъ зъ грішми перебрівъ черезъ море, а цыганъ безъ грошей та по середині моря застрявъ. Левъ и пита ёго:

— Що то ти, цыгане-брате, робишъ?

— Та то я побачивъ золоту рибку.

Левъ узявъ цыгана и вивізъ. Везе вінъ ёго, коли дивитця—голі циганчата біжать.

— Дивись, чортинята біжать!

Вінъ якъ кине цыгана, а цей:

— Беріть, діти, молотки, женітця за нимъ.

Записалъ Г. Залюбовскій.

41.—Цыганъ.

(М. Тывровъ, Винницкаго у., Подольской г.)

Бувъ собі цыганъ, и пішовъ вінъ собі шукаты здобычи, абы якого щастя. Переходивъ вінъ лісомъ, отъ иде противъ нёго левъ.

— Куды ты идешъ? питається:— що ты за іденъ?

— А ты що? питається цыганъ.

— Я, каже, левъ.

— А я—пралевъ. Давай мірятыся—хто дужчий, говорить цыганъ: — я, чи ты?

— Можно попробоватися, тилько не маєчимъ.

Идутъ дорогою и надибалы палку залізну. Отъ левъ и говорить:

—Теперъ маємъ, чимъ вимірятись, хто дужчый. Хто дужче выкине пею, той дужчий.

Взявъ тую палку; якъ кинувъ, то ii и не видко стало.

— А ну, теперъ ты!

— А не жалко-жъ тобі буде, каже цыганъ, якъ я выкину до брата, бо мій братъ у Бога за коваля: поробыть зъ неі цьвяхи та й буде Богові коні куваты.

— А справді шкода, нехай буде лучче въ насъ.

И просыть левъ цыгана въ гості пообідать. Приходять до дому. Левъ посилає цыгана по воду и дає ему залізны відра. Цыганъ ледві покачавъ тиі відра зъ горы. Прикачавъ до крыниці, сівъ коло неі та й ставъ шторпаты патичкомъ на около крыниці. Левъ не дочекався ёго да й приходыть:

— Що ты робышъ?

— То, що я не хочу носыть відрамы по трохі, а все разомъ принесу, відказавъ ёму цыганъ.

Левъ набравъ воды та й пішовъ. Пришлы и росклалы огонь. Левъ зачавъ варыты варенікы. Наварывъ ідну мірку собі, а другу цыганові и говорыть:

— Котрый худче зсість, то той дужчый.

Левъ зачавъ істы, а цыганъ у штаны кидае. Зсілы воны іхъ и кажуть:

— Теперъ мы рівны.

Пошлы-собі на проходку у лісъ и нашлы черешни. Левъ підскочивъ, вхвативсь за верхъ та й пригнувъ черешню, и зачалы істы ягоды обицва. Левъ каже:

— На тобі цю гилляку, тримай и іжъ, а я піду другу нагну.

Левъ пустивъ, а черешня перекинула цыгана черезъ себе, и вінъ перелетівъ черезъ неі и упавъ на ломача, де бувъ заіць, и убывъ ёго одразу.

— А бачъ, каже, я дужчый: черезъ черешню перескочивъ и зайця забывъ.

— Ходімъ, каже левъ, на скалу; который лучче ногамы вдарить, то той дужчый.

Левъ якъ ударивъ, то ажъ камінь посипався; а цыганъ якъ ударивъ у камінь, то ему висмикнулись штаны, и говорыть:

— Ото я вдаривъ, ажъ варенники посыпались.

— Теперъ уже дужчый ты, говорыть тоді левъ:—що ты відъ мене хочешъ, щобъ ты мене покинувъ?

— Бочку грошей, каже цыганъ.

Взявъ левъ бочку грошей и цыгана на себе и везе ёго до дому. Привозыть до шатра, а діты цыганови повибігалы, а левъ питається:

— А то що таке?

— То моі діты.

— А воны мені нічого не скажуть?

— Я імъ скажу иты до хаты.

— А де-жъ тобі ти гроши скинуты? питаєцця левъ.

— Завезы до хаты.

Якъ левъ скинувъ зъ себе гроши, то й дыхнувъ, а цыганові діты ажъ підъ стелю підлетілы. Левъ здивувався и пытається:

— А то що імъ таке?

— То воны шукають нагаівъ и хтять тебе биты... Утікай!

Отъ левъ и утікъ, и такъ воны розійшлися.

Записано учителемъ Воронецкимъ.

42.—Про вовка.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ пуꙗшъ да мавъ собі собаку хорошу; а якъ вона постаріла, то пуꙗшъ ii вигнавъ за ворота. Пуꙗшла вона та й лігла-собі пуꙗдъ лісою. Колы ажъ иде вовкъ и питаєтьця собаки:

— Чого ты тутъ качаєшся?

— Це такъ мене пуꙗшъ вигнавъ.

— А що ты мені даси, якъ пуꙗшъ тебе прыйме?

— Якъ туꙗльки прыйме, то я тебе на обідъ покличу.

— Пуꙗшовъ разъпуꙗшъ на улицю зъ дітьмы гуляты. Вовкъ дитя схватывъ и побігъ, а собака за нуꙗмъ, догнала, одняла, и принесла попу, а той и собаку

оставивъ у себе. Після того собака позвала на обідъ вовка. Після обіда собака каже:

— Ну, лізь же ты пуѣдъ пічку та оддышъ, а то тебе тутъ хто побаче.

Влізъ уже пуѣдъ пічку таки-пьяненькій. Сыдівъ-сыдівъ, а далі и каже собаці:

— Ні, не видержу, заспіваю.

— Почекай, братіку, каже собака:—нехай хоть я утечу съ хаты.

Туѣлько-що собака зъ хаты, а вовкъ ну співать. Люди якъ почулы, та до нёго, да ну ёго быть. Вовкъ скорійшъ утікать та й зашелепався въ клуню. А молотильныки ёго ціпамы звідты. Выбігъ вовкъ звідты и каже:

— Що не надибаю попове, то заразъ иззімъ.

Бежіть вуѣнъ, дивиться—кобыла пасетьця, и питається вінъ:

— Чия ты, кобило?

— Я, каже, попова.

— Ну, я-жъ тебе ззімъ.

— Не іжъ мене, бо я письма везу.

А вуѣнъ не слуха ії та й заходыть съ заду, щобъ ії ззісты; а кобыла копытами ёго по морді, вуѣнъ ажъ покотуѣвся.

Побігъ вінъ далі и зновъ каже:

— Що надибаю попове, то и ззімъ.

Дивиться вуѣнъ—пасеться баранъ. Вуѣнъ и питається:

— А чий ты?

— Поповый.

— Я тобе ззісты готовый.

— Не іжъ мене, каже баранъ, а лучше піды въ долину, сядь, то я самъ тобі въ ротъ влізу. Сівъ вовкъ та й ротъ роззявывъ. Баранъ якъ розбіжится та рогамы ёго, вуѣнъ и покотився. Побігъ вовкъ, ажъ—ось чоловікъ оре.

— А чий ты, чоловіче?

— Поповый.

— Я-жъ тебе істы готовый.

— Не іжъ мене, просытьця чоловікъ:—нехай я нуѣву доорю.

Ходыть вовкъ коло чоловіка та все: «оры, оры, а то ззімъ». Ажъ прыбегає лисыця та й питаєтця чоловіка:

— А чого це тутъ вовкъ ходыть?

— Та це хоче мене ззісты.

— А що ты мені дасы, якъ я тебе ослобожу?

— Та дамъ тобі курей скуѣлько схочешъ.

— Я, каже, пуѣду у лісъ, застукочу, загуркочу, то вовкъ тебе спытає, що то таке.

Пішла лисиця въ лісъ и давай гуркотіть, стукотіть; а вовкъ и питає мужика:

— А що це гуркотыть?

— Це стрельці да ловці ловлять вовківъ да зайцівъ.

— Ой, лихо! Де-жъ я сховаюсь?

— Лягай на вуѣзъ, а я тебе укрыю свытами.

Приходыть лисиця и пытає чоловіка:

— Що це лежить на возі?

— Та це, каже, колода.

— А ну, попробуй, чы вона тверда?

Мужикъ узявъ сокыру, та вовка по голові. Пуѣшовъ після той чоловікъ до дому, щобъ принесты лисыці курей, та взявъ, набравъ въ мишокъ собакъ замісто курей. Зустрічає ёго лисыця:

— Дай, каже, я тобі поможу мешокъ до воза донесты!

— Нічого, я самъ не втомывся.

Да й выпустівъ зъ мішка. Лисыця тоді прыбігла въ нору, выставыла хвуѣстъ да й каже:

— Сіренькій, біленькій, на тобі хвостуѣкъ.

А собаки за хвоуѣстъ, вытяглы зъ поры та й розірвалы.

43.—Куцый вівкъ та кравець.

Одинъ вівкъ завжди прохавъ собі у Бога поживи. Разъ якось ставъ вінъ, завывъ и просить у Бога чого попоісти. А Богъ и каже:

— Піди, тамъ, на городі, свиня ходе, зъіжъ ії.

Вівкъ прийшовъ до тієі свыні та й каже:

— Свиня, свиня, Богъ звелівъ мені тебе іззісти.

— Добре, каже свиня: —возьми-жъ мене наперідъ за вухо, а я тобі пісеньку заспіваю.

Вінъ и взявъ ії за вухо, а вона якъ закричить несвоімъ гласомъ. Тутъ недалеко чоловіки молотили; прибігли зъ ціпами и такъ вівка відложили, що ледве втікъ. Пішовъ вінъ упъять просити собі у Бога годівлі. Богъ и послявъ ёго у одну отару, щобъ вінъ вибравъ собі найкрашчого барана и ззівъ. Приходіть вівкъ до отари та й каже:

— Баране, баране, Господь звелівъ мені тебе зсісти.

— Добре, озвавсь баранъ:—иди-жъ ти, стань підъ горою, а я піду на гору и прямо зъ гори розгонюсь и вскочу тобі въ ротъ.

Пішли вони. Вівкъ ставъ підъ горою, а баранъ на горі, та якъ розженеця зъ гори, та якъ штовхоне вівка рогами підъ бікъ, вівкъ тільки завивъ и впъять пішовъ прохати собі у Бога годівлі. Богъ и звелівъ ёму итти у поле—тамъ ходить коняка— и зсісти ії. Прийшовъ вінъ до коня та й каже ёму:

— Богъ звелівъ мені тебе зсісти.

— Добре; але тілько починай мене зъ заду: не такъ буде страшно.

Вівкъ зайшовъ зъ заду, взявъ коняку за хвістъ, а вона якъ вихне задомъ та ёму въ зуби. Завивъ вівкъ и упъять пішовъ до Бога прохати харчівъ. Богъ и каже ёму:

— Піди-жъ ти; тамъ, шляхомъ, иде кравець, ти зъіжъ ёго.

Пішовъ вівкъ шляхомъ, переступівъ кравця й каже ёму:

— Кравче, кравче, Богъ звелівъ мені тебе зсісти.

Кравець и пита ёго.

— Що-жъ, ти умивався?

— Ні.

— Ну, ходимо до річки.

Прийшли. Вівкъ попереду умився и просить кравця, щобъ давъ чимъ утертись. Той давъ ёму своєй поли. Потімъ умився кравце и просить вівка:

— Чимъ же мені утертись?

Вівкъ давъ ёму свого хвоста, а кравець доставъ ножниці та й урізавъ вівкові хвістъ. Отъ вівкъ якъ майне відъ ёго, поскликавъ вівківъ до біса, и идуть усі кравця розірвати. А кравець тимъ часомъ зібравсь на дуба, та тамъ и сидить. Отъ прийшли вовки до дуба и змовились ставати одинъ на одного, щобъ достягти кравця. Куций ставъ перший, на ёго—другий, а на цёго—третій. Такъ и пішло далі. Кравцеві приходилось моторошно. Це кравець и каже:

— Кому-кому достанеця, а куцому що Богъ дасть.

Куций, се зачувши, злякався та й вискочивъ зъ-підъ низу: вовки всі попадали, забились и зъ серця догнали куцого и розірвали.

Записалъ Г. Залюбовскій.

44.—Про козу-дерезу.

(С. Гнѣдинъ, Остерскаго у., Черниговской г.)

Бувъ-собі дідъ та баба, и у іхъ було дві дочки: одна Горпынка, а друга Кулинка. Накупывъ дідъ козъ и загадавъ іхъ пасты старшій дочці. Отъ Горпынка пасе козу да й пасе цілый день, а у вечері напоіла да и гоныть до дому, а дідъ ставъ на воротяхъ у червоныхъ чоботяхъ да и пытає козъ:

— Козы моі мыли, козы моі любы, чы пыли вы, чи іли?

А козы и одказують діду:

— Ні, дідусю, не пыли мы нічого и не іли; тылько бігли черезъ мосточокъ, ухватыли клиновый листочокъ, бігли черезъ гребельку, ухватыли воды капельку.

Розсердывся дідъ на свою старшу дочку та й прогнавъ іі изъ своєі хаты. На другый день посылає дідъ пасты козъ свою другу дочку, Кулинку. Пасла вона козъ цілый день, а у вечері напоіла іхъ и погнала до дому. Дідъ изновъ тавъ на воротяхъ у червоныхъ чоботяхъ да и пытає козъ своіхъ:

— Козы моі мыли, козы моі любы, чы вы пыли, чи вы іли?

— Ні, дідусю, не пыли и не ілы, тылько бігли черезъ мосточокъ, ухватыли клиновый листочокъ, бігли черезъ гребельку, ухватыли воды капельку.

Дідъ и цюю дочку прогнавъ одъ себе. На третій день посылає дідъ пасты козъ свою бабу. Баба пасла козъ цілый день и у вечері напоіла іхъ да и жене до дому. Дідъ ставъ на воротяхъ у червоныхъ чоботяхъ та й пытає козъ:

— Козы моі мыли, козы мои любы, чы вы пыли, чи вы іли?

— Ні, дідусю, не пыли й не іли, тылько бігли черезъ мосточокъ, ухватыли клиновый листочокъ, бігли черезъ гребельку, ухватыли воды капельку.

Дідъ и бабу прогнавъ одъ себе. На другый день жене самъ дідъ пасты козы. Пасе та й пасе, ажъ до самого вечора, а въ вечері напоівъ іхъ да и погнавъ до дому; а самъ забігъ впередъ, ставъ на воротяхъ у червоныхъ чоботяхъ да й пытає козъ:

— Козы моі мыли, козы моі любы, чы вы пыли, чи вы іли?

— Ні, дідусю, и не пыли, и не іли; тылько якъ бігли черезъ мосточокъ, ухватыли клиновый листочокъ, бігли черезъ гребельку, ухватыли воды капельку.

Розсердывся дідъ и давай різать усіхъ козъ, а одна коза якось и утікла у лісъ. Біжыть коза не оглядуєтця, коли на дорозі стоіть хатка, а въ тый хаті живъ заєць, и ёго тоді не було дома. Отъ коза убігла у хатку, залізла на пічъ,

та й сыдыть тамъ. Колі прискакавъ до неі зайчикъ, чуе, ажъ тамъ ворочаєтця щось таке. Отъ вінъ и пытає:

— Хто єсть у моій хатці?

— Я коза-дереза, пів-бока луплена, за тры копы куплена, тупу, тупу ногамы, сколю тебе рогамы и ніжкамы затопчу, хвостыкомъ замету.

Излякався заєць та и втікъ изъ хаты, сівъ підъ дубомъ та и плаче. Иде коло ёго вовкъ и пытає:

— Чого ты, зайчику, плачешъ?

— Въ моій хаті живе якыйсь страшный звіръ, нігде мыни теперъ и жыть.

— Не плачъ, зайчику, я пойду и выжыну ёго.

Пішовъ вовкъ до хаты зайця и пытає:

— Хто тутъ такый у заячій хаті?

Коза одвітыла ёму такъ само, якъ и зайцю.

Излякався вовкъ—дай-Боже-ногы! Изновъ заєць сівъ підъ дубомъ та й плаче. Иде колы ёго лисычка.

— Чого ты, зайчику, плачешъ?

Зайчикъ розсказавъ и лысычці своє горе.

— Не плачъ, зайчику, ось я пойду, ёго заразъ выжыну.

Прыйшла лысычка до зайчовоі хаты и каже:

— Хто, хто въ заячовій хаті?

Коза и ій такъ же одвітыла. Лысычка злякалась та й утікла въ ліс. Ажъ ось лізе ракъ.

— Чого це ты, зайчику, плачешъ?

Заєць и раку розсказавъ.

— Отъ же я выжену ёго!

Полізъ ракъ у саму хату, злізъ на пічъ та якъ ущипне козу за . . . . ., коза съ переляку якъ упаде зъ печі да на пілъ, и духъ выпустыла; а заєць зъ ракомъ стали умісті жыть да пожывать да добро нажывать.

Записалъ В. Криницкій.

45.—Кирило кужемяка.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Бувъ собі такій змій, що ёму треба було по чоловіку на день; а у пана була дочка. Отъ змій и каже:

— Якъ не оддаси дочки, то тебе и зъімъ.

Нічого робыть—оддавъ дочку тому змію. Змій взявъ ii за жюỳнку, и живуть собі. Змій той якъ летавъ, такъ закопувавъ ii въ землю. Отъ разъ вона ёго и спитала:

— Чи є дужшій чоловікъ одъ тебе?

А вуỳнъ каже:

Єсть такій; то—Кирило кужемяка.

Отъ вона написала листъ, привязала голубку на шию и пустыла ёго. Голубъ полетівъ до єі батька. Пославъ панъ старихъ просить ёго—не пошовъ. У другій разъ панъ середніхъ пославъ просить—не пошовъ. На третій разъ панъ прислявъ осмілітокъ, щобъ воны просили. Тыі якъ пристали, якъ почали просыты, якъ почалы просыты,—пошовъ Кирило. А вуỳнъ бувъ дужій—дванадцять шкуръ заразомъ мявъ.

Велівъ Кирило, шобъ ёму дали бочку конопель и бочку смолы, обмотався коноплями, обмазався смолою и почавъ бытись съ зміємъ. Змій ударить—Кирилу нічого, а Кирило ударить—дакъ змій на ногахъ не встоіть. Убивъ Кирило змія, а та панна, що змій узявъ за жюỳнку, до дому вернулась.

Въ «Записках о Южной Руси», томъ II, стр. 27—30, та же сказка разсказана обстоятельнѣе. Мы же печатаемъ ее потому, что она записана въ самой отдаленной Малорусской мѣстности, гдѣ, казалось бы, трудно ожидать сохраненія въ народной памяти столь древней легенды.

46.—Про двохъ царевычивъ Иванивъ Ивановычивъ.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Було собі два браты царевычи, и булы воны багатыри: велыку сылу малы. Отъ и почулы воны, що въ другимъ царстві єсть царỳівна дуже сылна и прехороша така. Отъ старшый братъ и каже меншому:

— Ходімъ, каже, свататця! Кого зъ насъ вона выбере, той и буде ii мужомъ.

— Ходімъ, каже меншый.

Пошлы воны собі. Идуть та й идуть. Довго чи недовго воны йшлы, прыходять у друге царство до тỳієі царỳівны. Тамъ імъ далы всёго й істы, й пыты. Лягы воны спать у вечері, а царỳівна, якъ воны поснулы, одрубала одному ногы, а другому рукы. Що імъ робыть? Отъ той, що безъ рукъ, и каже безногому:

— Сідай, каже, мині на плечи: я тебе понесу.

Сівъ той, и понюсъ вуінъ ёго. Прыйшлы въ лісъ.

— Ну, каже безногый (а то бувъ старшый), будемъ тутъ жить — построімъ собі домъ. Ламай дерево! Отъ меншый, що на плечахъ у ёго, якъ ухопыть за дерево, такъ съ коренемъ дуба и вырве. Зробылы воны собі домъ и живуть, ходять на охоту: старшый пожинетця, бо въ ёго ногы є, а меншый, що на плечахъ, поймає, бо въ ёго рукы є. Такъ-то и живуть собі.

Туылько чують одъ людей, що въ якому-сь царстві, у такый-то празныкъ, царуывна склыкає всіхъ старцівъ и калікъ на обідъ-помынкы — то, чи що робыть?

— Ходімъ, каже старшый братъ, хочъ на людей подывымось да й царуывну побачимо. Адже-жъ, кажуть, що така хороша, така прихороша, що крашчої ніде не має.

Пошлы воны. Той, що безъ нуыгъ, седыть на шыі у того, що безъ рукъ. Той якъ ступыть разъ, такъ може пув-версты: звісно, багатыръ! Пошлы вранці, а на обідъ прыйшлы у те царство. А тамъ такого старцівъ, такого калікъ!.. А царуывна сама кругомъ ходыть и частує всіхъ. Дойшла черга до іхъ. Царевычи якъ побачилы ii, такъ и очей не одведуть. Вона якъ подывылась на іхъ, такъ ій стало жалько: таки хороши—и калікы. Налывае вона чарку, а той, що зъ рукамы, якъ ухопыть ii, якъ побіжыть... такъ де тобі! Царь у погоню на коняхъ, та куды конямъ наздогнать: идуть скоріше, якъ птыця литыть. Принеслы царуывну до дому и кажуть:

— Будь намъ за сестру!

— Гляды-жъ, каже старшый братъ меншому, не займай ii: будемъ житы, якъ браты зъ сестрою.

А меншый каже старшому:

— Гляды-жъ и ты не займай!

Отъ живуть собі добре: вона господарує; туылько бачать, що вона що-сь марніє—худа така робытця. Отъ и пытає одинъ у другого:

— Чи, прымітывъ ты, брате, яка наша сестра худа стала? Чи, не мавъ ты зъ нею гріха? Чи, не живешъ ты зъ нею?

Той божытця.

— Ні, каже, брате, я не мавъ зъ нею гріха. Може, ты живешъ зъ нею?

И другый братъ божытця.

Отъ и почалы воны ii роспытувать:

— Скажи намъ, сестро, голубко, чого се ты марніешъ? Чого така худа стала?

А вона каже:

— Браты моі мыли, браты моі любі, сказала-бъ я вамъ, да боюсь.

— Не буѣйся, сестро, кажи. Може, мы тобі пораду дамо.

Вона й каже:

— Унадывся до мене проклятый змій—прылетає и ссе мене. Якъ вы пуѣйдете на охоту, до вуѣнъ въ трубу и прылетає.

— Чому-жъ ты намъ и досі не скажешъ? кажуть браты.

— Налякавъ вуѣнъ мене: каже—зъімъ, якъ скажешъ.

Отъ браты не пошлы на охоту. Той, що безъ нуѣгъ, сівъ коло трубы на даху, а той, що безъ рукъ, сівъ подъ поломъ. Отъ змій и прылетає. Той, що бувъ подъ поломъ, якъ крыкне:

— А, ты тутъ!

Змій у пічъ да въ трубу; а той, що седівъ на даху, якъ ухопыть рукамы змія тоді, якъ вуѣнъ изъ трубы вылетавъ; якъ почнуть быть ёго. Змій просытця:

— Що хочте, каже, зроблю, туѣлько не вбывайте!

Отъ воны й кажуть:

— Веды насъ туды, де есть цілюща и живуща вода!

Повівъ іхъ змій. Прыходять до крыныці.

— Оце, каже змій, цілюща и живуща вода!

Той, що зъ рукамы, выламавъ голлячку зелену зъ вербы и умочивъ у воду—вона и всохла. Отъ воны й почалы зновъ быть змія.

— О, така-то, кажуть, цілюща й живуща вода!

Бьють ёго такъ, що вуѣнъ ледве дыше.

— Ей, не вбывайте, каже:—теперъ уже я васъ приведу до цілющоі и живущоі воды.

Повівъ вуѣнъ іхъ, може, тамъ у тридевъяту землю, у трыдесяте царство. Пудходять до крыныці.

— Оце вже, каже, справді цілюща и живуща вода.

Меншый царевычъ выломавъ суху голлячку, умочивъ у воду—вона такъ и позеленіла, такъ лыстомъ и укрылась. Тоді воны заразъ умочилы своі порубаны ногы й рукы—воны заразъ и выросли. Тоді взялы змія, убылы ёго, спалылы и попелъ зъ ёго по вітру розвіялы. Вернулись самі до дому; одынъ изъ іхъ женывся на туѣй царуѣвні, а другый пошовъ у світъ.

Въ сказкѣ про Ивана Голика, помѣщенной во II томѣ «Записокъ о Южной Руси» П. Кулиша, есть сходныя черты.

47.—Царъ-змій.

(С. Кашперовка, Таращанскаго у., Кіевской г.)

Бувъ собі багатый купець, и була у нёго дочка, та така гарна, така гарна, що не здумать, не згадать, ни перомъ опысать. Вінъ ii дуже любывъ и все багатство ховавъ для неі. А багатый вінъ бувъ такый, що гроші міркою мірявъ; а лавокъ и не переличиты. И въ ідноі лавці бувъ у нёго прыкащикомъ бідный хрыстянынъ - сырота. Побачила цёго прыкащика дочка да й подобавсь вінъ ій дуже, такъ що безъ нёго житья ій не має. Замітывъ про це, батько єі и задумавъ того прыкащика зъ світа звесты. Ото призыває ёго до себе та й каже:

— Поідешъ заразъ у дорогу. На тобі оцей листъ; одвезы ёго ажъ въ четверте царство, до цара-змія, и вырвы для мене зъ того змія тры пера.

Зібрався той прыкащикъ и пішовъ.

Иде та й иде, иде та й иде, приходыть въ перше царство да й каже:

— Ведить мене до цара!

Отъ и прыводять ёго до цара; а вінъ и питає:

— Чого тобі треба?

— Я прыйшовъ, каже, спытаты, де живе царъ-змій?

— Еге, каже царъ, до змія ще далеко. Послухай но мене, чоловіче! Була у мене кірныця, та зъ такою водою, що якъ слабый умыється, то заразъ відчуняє; а теперъ та вода зопсовалась. Якъ бы ты єі зробывъ такою, якъ вона першъ була,—я-бъ тобі давъ пів-царства.

— Ні, не можу, каже прыкащикъ, але я надумаюсь.

Отъ вінъ пійшовъ собі дали. Иде та й иде, иде та й иде, прыходыть у друге царство, иде до цара и питає:

— Чи, ще далеко до цара-змія?

— Е, каже царъ, до змія ще далеко. Послухай, чоловіче, що я тобі скажу. Була у меня яблоня така, що родыла золоти яблока; а теперъ вона усохла. Чи, не знаєшъ ты, щобъ ій зробыть, щобъ вона знову родыла,— я-бъ тобі давъ за те пів-царства свого!

— Ни, каже, не знаю, але подумаю.

И пійшовъ. Иде та й иде, иде та й иде, прыходыть у третьє царство; а въ тимъ царстві царь звелівъ, що якъ хто прыйде въ ёго царство, щобъ заразъ велы до нёго. Отъ и прыводять того прыкащика до цара. Вінъ и каже:

— Була въ мене дочка дуже гарна; выйшла вона разъ на спаціръ та й вже більшъ не вернулась до дому. Ты ходывъ багацько по світи, чи не ба-

чивъ де, чи не чулъ одъ кого про неї? Якъ бы ты мині ії знайшовъ, то я-бъ тобі давъ за це все своє царство.

— Ни, каже, не бачивъ и не чувъ. Буду пытаты, то, може, и напытаю такого, що ії бачивъ. А далеко, каже, звідціля до цара-змія?

— Ни, недалеко, отъ заразъ въ першимъ царстві.

Прыйшовъ вінъ до того царства, колы дывыться—ажъ стоіть надъ водою палацъ на стовпахъ и неможна до ёго підыйты. Ходывъ вінъ кругомъ, ходывъ, колы дывыться—глубока яма, и драбына стоіть у ямі. Отъ вінъ перехрестывсь та й полізъ туды. Спускается вінъ въ нызъ по драбыні, ажъ ось и сходы. Вінъ по тихъ сходахъ та й війшовъ до палацу. Иде вінъ черезъ іденъ покой, иде й черезъ другій, заглянувъ у третій — спыть панна. Вінъ подойшовъ до неї да й збудывъ. Вона встала та й каже до нёго:

— Чого ты зайшовъ сюды, чоловіче? Утікай звідціля, бо тутъ царъ-змій живе, то вінъ тебе тутъ зізсть.

Отъ вінъ и каже:

— Не можу я утікаты, бо мене прыславъ купець зъ листомъ до цара-змія и казавъ, щобъ я прынісъ ёму три змііныхъ пера.

Та й росказуе ії, якъ вінъ проходывъ черезъ всі царства, покі дойшовъ до цёго.

— Въ першому царстві була, каже, кірныця зъ такою водою, що якъ слабый умыється, то заразъ відчуняе, а теперъ вона зопсовалася; въ другому царстві була, каже, така яблоня, що родыла золоти яблока, а теперъ усохла; а въ третьёму царстві була царівна дуже гарна, та якъ пішла вона на спаціръ, тілько ії и бачилы.

— Це я, каже вона, та царівна. Я пішла на спаціръ, а мене и украв оцей змій, що живе въ цёму палацу, и не выпускае мене нікуды. Чекай же, чоловіче, я достану тобі зъ нёго тры пера та й утичемъ разомъ.

Ото воны и балакаютъ про те, колы то лучче утікты одъ змія, колы чуютъ, ажъ земля гуде...

— Ой, це змій летитъ, каже вона:—лізь швыдче у пічъ!

Тілько-що вінъ влізъ у пічъ, ажъ прылітае змій. Якъ увійшовъ у палацъ та й каже:

— Фу... фу... а це що, жінко, чоловікомъ пахне? Хто тутъ такій е?

— Нема, серце, нікого, каже вона:—то ты налітався по світі, наівся людского мъяса, то тобі такъ здается. А знаешъ що, каже, якъ ты полетівъ, я лягла спаты та й заснула, и прыснывся мені сонъ, да такый чудный, такый чудный, що сказать неможна.

— А ну, ну, роскажы, каже змій:—тілко підожды трохи, я ляжу, а ты мені поскай да й роскажешъ.

Сіла вона ёму скаты та й каже:

— Снылось мені, що въ ідному царстві була кірныця зъ такою водою, що якъ слабый умыється, то заразъ буде здоровый, а теперъ зопсовалась.

— Знаю я цю кірныцю, каже змій —У тій кірныці седыть теперъ жаба. Якъ бы ту жабу выйняты, то вода-бъ ще лучча стала, якъ перше була.

Змій росказуе, а вона—скубъ, та й высмыкнула зъ нёго перо, а після и каже:

— Снылося мені, що въ другому царстві була, нібы, така яблоня, що родыла золоті яблока, а теперъ всохла.

— И це знаю, каже змій:—то сі робакъ підточивъ. Якъ бы ій пересадыты, то вона була-бъ ще крашча...

А вона зновъ перо высмыкнула зъ головы.

А змій почувъ да й каже:

— Годи, не скубы, росказуй лучче далі.

Вона й каже ёму:

— Ото ще снылося мині, що въ третімъ царстві була дуже гарна царівна. Вона пішла на спаціръ та й пропала.

— А хиба ты, каже змій, забула, якъ я тебе укравъ?

А царівна и третье перо высмыкнула зъ головы.

— Ей, слухай, каже, не скубы, бо якъ ще разъ скубнешъ, то я тебе зъімъ.

Перестала вона ёму скаты, вінъ знявся да й полетівъ.

Тілько-що вінъ полетівъ, а вона заразъ поклыкала прыкащика та й каже ёму:

— Ну, теперъ утікаймо. У мене есть така кныга, що якъ прочитаешъ ій, то заразъ зробысься чимъ захочешъ: чи звіромъ, то й звіромъ, чи птыцею, то й птыцею.

Взялы воны ту кныгу и тры пера, поробылись птыцямы та й полетілы.

Отъ змій прылітае до дому, дывыться — нема царівны. Вінъ и думае: «ото певно вона утікла»—и полетівъ у погоню; такъ летыть, що ажъ земля гуде.

А прыкащикъ зъ царівною все утікають. Ажъ вона и каже:

— Пострівай но, я зроблюсь чоловікомъ и послухаю, чи не гуде земля; якъ гуде, то то́ змій за намы женеться.

Послухала вона—земля гуде.

— Дожене вінъ насъ, каже:—зроблюсь же я пасікою, а ты старымъ пасічныкомъ; а якъ вінъ спытає, чи не бачивъ ты такоі-то й такоі,—то кажы, що бачивъ тоді, якъ бувъ ще молодымъ.

Отъ и зробылась вона пасікою, а вінъ старымъ пасічныкомъ. Ажъ летыть змій и пытає:

— Чи, не бачивъ ты, діду, тутъ не летіла царівна?

— Здаєтьця, бачивъ, але ще тоді, якъ бувъ молодымъ.

Отъ змій и вернувся ще шукаты єі до палацу. Воны поробылысь знову птыцямы та й полетілы.

А змій вернувся, шукавъ-шукавъ и погнався за нымы въ погоню. А царівна прыслухалась—ажъ земля гуде. Вона и каже прыкащикові:

— Зробымось мы—ты дідомъ, а я бабою, та й буцімъ то мы на богомоле идемъ.

Та й зробылыся воны дідомъ и бабою и идуть съ торбамы на плечахъ. Ажъ прылітає змій:

— Чи, не бачилы вы такоі и такоі?

— Ні, не бачилы, кажуть воны.

Змій и думає: «може вона въ палацу, або пійшла купатыся», та й зновъ вернувся. А ти прочиталы книжку, поробылысь птыцямы и зновъ полетілы. Змій прылітає до дому—нема нікого. Розгнівався вінъ дуже та й полетівъ знову доганяты. А воны уже долiталы до того царства, де змій украв царівну. Колы чують—земля гуде, да такъ, ажъ дрыжить.

Царівна и каже до прыкащика:

— Летыть змій. Робысь ты скорійшъ моремъ, а я зроблюсь качкою.

А ось и змій прылитає, да такій же злый, що ажъ піна зъ рота котытся. Якъ побачивъ вінъ ту качку, такъ заразъ и пізнавъ, що то не качка, а царівна, тай хтівъ вінъ єі зловыты. Що кинеться на ню, то вона и пурне; не може ніякъ єі змій зловыты. Вінъ тоді почавъ воду пыты, щобъ выпыты все море; пывъ-пывъ, поты пывъ, покі ажъ не лусьнувъ.

Тоді воны поробылысь людьмы та й пішлы собі далі. Прыходять у те царство, де змій царівну украв, да й пошлы просто до царя. Царъ якъ іхъ побачивъ, то такъ и обомливъ зъ радости: обыймає іхъ та цілує. Воны ёму росказали де булы, якъ утіклы...

Царъ тоді и каже прыкащикові:

— Ты выратувавъ мою дочку, беры-жъ єі собі за жінку, ще и царство тобі дамъ такъ, якъ обіцявъ.

— Ни, пострівайте, лышень, каже прыкащикъ:—не хочу я царства, дайте тілько мені свою дочку за жінку.

Отъ и пошлы воны до шлюбу та й справылы таке весілля, що було чутко на всі царства.

Заразъ після весілля и каже прыкащикъ до царя:

— Ну, каже, теперъ я поіду до купця и одвезу ёму пера.

И поіхавъ уже зъ свею жінкою. Прыізжають воны у те царство, де була яблоня, що родыла золоті яблока (після вона всохла). Прыйшовъ до цара и каже:

— Тутъ була у васъ яблоня, що родыла золоті яблока; а після вона всохла. Оце-жъ и прыйшовъ я вамъ сказаты, що єі робакъ підточывъ; якъ бы єі пересадыть, то вона буде ще лучша.

Царъ заразъ казавъ єі пересадыты; колы гляне, а вона ще лучша зробылась, якъ першъ була. Отъ царъ и давъ тому прыкащикові пів-царства. Поіхавъ вінъ далі. Іде та й іде, прыізжае у те царство, де була кірныця. Прыіхавъ до цара да й каже ёму:

— У васъ була кірныця зъ такою водою, що якъ слабый умыється, то заразъ відчуняє; а теперъ вона зопсовалася. Тамъ є жаба. Выймить єі звіттіля, то вода буде ще лучше.

Царъ звелівъ заразъ єі выкынуты. Якъ тілько выкінулы, то вода стала лучша, якъ першъ була. И давъ той царъ прыкащикові пів-царства. Теперъ поіхавъ вінъ зъ жінкою до купця.

А той купець уже й не радъ бувъ, що послався у дорогу прыкащика. Якъ пійшовъ вінъ, то ёго дочка ходыла ни жыва, ни мертва, ажъ заслабла бідненька та така зробылась, що ажъ сумно было на неі дывытьця. Такъ то вона дуже любыла того прыкащика.

Отъ вінъ прыіхавъ до купця; а той якъ побачывъ, що вінъ такімъ паномъ зробывсь, злякався такъ, що страхъ. «Це — думае вінъ собі — прыйшовъ мені оддячыты за те, що я ёго посылавъ до змія. Що мені робыть?» А далі и каже:

— Не гнівайся на мене. Що ты захочешъ, всёго тобі дамъ, наветъ оддамъ за тебе свою дочку.

А прыкащикъ и каже:

— Я тобі выбачаю. Ты хтівъ мене зъ світа звесты, а отъ, бачъ, я жыву и паномъ якымъ зробывся; дочки твеі мені уже петреба, бо я повінчався зъ царівною та ще и ціле царство маю; а ось и тры змііныхъ пера.

— Чи вже-жъ вы, каже купець, булы у того цара-змія?

— Бувъ, каже:—отъ якъ не вірышъ, то дывысь.

Взявъ вінъ одно перо. Якъ махнувъ нымъ, то звіткі не взялась вода, такъ и шумыть хвилямы, ажъ піннть, та й плыве просто на купця хату. Той перелякався та й почавъ просыты того прыкащика, щобъ вінъ сі зупынывъ. Отъ вінъ махнувъ другій разъ—воды такъ якъ не було. Выйнявъ вінъ друге перо, зновъ махнувъ нымъ; тутъ начали злазытысь всякій гадъ, звіръ, та такого багацько, що двіръ малый. Вінъ махнувъ другій разъ—якъ метлою змело. Отъ вінъ вынявъ тоді третье, махнувъ тимъ перомъ та й полетівъ зъ жінкою до цара сі батьки, и жилы воны собі тамъ, ажъ покі зовсімъ не постарілысь. Отъ вамъ казочка, а мені бублыківъ въязочка.

Записалъ Василій Ильяшевичъ.

48.—Иванъ Ивановичъ, Руськый царевичъ, ёго сестра и змій.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі царъ, и поіхавъ вуынъ смотрить вуыйско. Іздывъ-іздывъ, обдывысь—усе якъ слідъ исправно. Крикнувъ разъ:

— Доволны, ребята?

Поіхавъ у другый кінець и тамъ крыкнувъ. Все солдаты одказують ёму:

— Доволны всёмъ, ваше высокопревосходытельство (чи тамъ якъ ёго вылычаютъ)!

Отъ вуынъ сівъ на коня и поіхавъ до дому; а жарко було такъ, що не доведы Маты Божа. Захотилось цару воды напытця, а до дому ще, може, якихъ-небудь оставалось верстъ 20 або й буыльшъ. Що тутъ робыть? Пыть такъ хочетця, що ажъ душа горитъ. Дывытця вуынъ, ажъ на сторонi одъ дороги геть блещить болото.

— Пойду, думае собі вуынъ, да хошь болотяною водою промочу горло, колы нема крынышноі.

Подъіхавъ вуынъ ото до того болота, привъязавъ коня тамъ, може, до лозы, чи до якого куща, и пойшовъ самъ въ болото, ставъ тамъ да й стоить—не може зогнутця, шобъ то напитьця воды, а по коліна въ водi стоіть. Ставъ выходыть изъ воды—такъ ні: такъ ёго й приссало, и ногы не вытягне изъ багна. Сылкувався вуынъ, сылкувався—ничого не вдіе. Ставъ вуынъ да й думае:

— Колы-бъ якый чортъ случився да порятувавъ, уже-бъ наградывъ бы добре за те.

Колы дывытця—ажъ летить злый духъ да й каже:

— А даси те, що въ тебе дома є, таке, про що ты не знаєшъ, то я тебе вырятую изъ біды.

— Дамъ, дамъ, голубчику, только вырятуй.

Отто той злый духъ ухватывъ ёго, такъ и выперъ изъ болота; поставывъ ёго коло коня, а самъ полетівъ.

Прыіздыть царъ до дому, ажъ чує, що ёго жуѣнка прывела заразомъ двоє дітей: хлопчика и дівчинку,—дакъ вуѣнъ такъ ажъ за голову вхопывсь.

— Боже мій! що-жъ це я наробывъ: чорту невынни души подарувавъ!

Иде до жуѣнки да й хвалитця ій:

— Такъ, каже, й такъ, така-то й така-то пригода мені случилась у дорозі: подаровавъ нечистой сылі обохъ діточокъ, и зъ головы мині выйшло, що я тебе дома оставывъ важкою.

— Знаєшъ, каже вона, чоловіче, що?

— А що, жуѣнко?

— Зорвеси помуѣстъ у такый-то хати да заховаємъ іхъ обохъ туды, пудъ той помуѣстъ, до поки подростуть, будемъ туды імъ істы подавать, а якъ выростуть, то тоді можна буде іхъ въ другу землю перевезты: може таки, якъ прыйде злый духъ, то не знайде ихъ пудъ помостомъ.

— Правду ты, жуѣнко, кажешъ. Такъ воно й буде: заховаємъ дітокъ пудъ помуѣстъ; може таки, вуѣнъ тамъ іхъ не знайде.

Отто велівъ царъ зорвать помуѣстъ, зробывъ тамъ для дітей таку хатку, зробывъ дірочку въ куточку, щобъ можна було імъ подавать туды істы й пыть, и закрывъ знову тымъ самымъ помостомъ зверху.

Ростуть тамъ ти діти не по годамъ, а по часамъ,—не такъ по часамъ, якъ по мынутамъ. Ще й пув-года не пройшло, а воны вже давно й говорять обоє, и бігають тамъ, пудъ помостомъ,—таки повыросталы, що якъ бы хто подывывсь на іхъ, то зроду-бъ не сказавъ, що воны ще таки молоденьки. Отто проходыть годъ, прылітає нечиста сила за нымы просто до царя й каже:

— Ну, теперъ давай мині те, шо ты то-рікъ подарувавъ!

— Шукай, каже царъ:—якъ знайдешъ, то твоє буде. Що-жъ я тобі таке тоді подарувавъ?

— Э-э!.. добре ты, каже, знаєшъ, що ты мині подарувавъ. Воно тутъ було, я знаю добре; тѣлько не знаю, де теперъ ділось. Треба підти роспытатця.

Отъ злый пойшовъ до кочерги и пытає:

— Кочерга, кочерга, скажи, де мій подарунокъ дівся?

— Не знаю я. Я туѣлько знаю, якъ изъ печи выгребты попелъ, чи тамъ огонь, да якъ добра кухарка, то на нуѣчъ мене пудъ пічъ положить, а якъ ні, то я отакъ, якъ бачишъ, стою у кочергахъ по цілыхъ суткахъ.

Иде змій до рогача и пытає ёго:

— Рогаче, рогаче, скажи мені, де мій подарунокъ дівся?

— Я-бъ тобі сказавъ, да й самъ не знаю. Я нікуда не хожу, туѣлько знаю отто, що выйнять горщокъ изъ печі, да якъ добра кухарка, то положить мене на нуѣчъ пудъ пічъ, а якъ ні, то я отъ-такъ, якъ бачишъ, и стою у кочергахъ ціли сутки.

Отто иде змій до сокиры и пытає ії:

— Сокыро, сокыро, скажи мині, де мій подарунокъ?

— Якъ же я тобі можу сказати, де твій подарунокъ, колы я сама далеко невхожа. Я отъ туѣлко буваю на дривотні, якъ отъ часомъ треба дровъ нарубать або де гвоздокъ якый затесать, а то усе отъ тутъ, за лавою, и сижу, да ще правда, якъ добрый хазяєнъ, то положить на нуѣчъ подъ лаву, а якъ ні, то я тутъ и днюю, и ночую.

Пойшовъ вуѣнъ до долота та й каже:

— Долото, долото, скажи мині, де мій подарунокъ. Я тебе буду за те въ повазі держать, озолочу твою голову, ніколы й обухъ не доторкнетця до твоєі голови; а якъ не скажешъ, то денъ и нуѣчъ будуть тебе по голові быть обухомъ.

— Добре, каже долото, скажу тобі, де ти можешъ найти свуѣый подарунокъ; возьмы мене, понесы въ комнаты и кыдай въ кожный хаті: де застромлюсь у помуѣстъ, то въ туѣый и шукай подъ помостомъ.

Отто понісъ вуѣнъ въ одни покоі, кынувъ—бокомъ упало на помуѣстъ; понісъ у другый, кынувъ—и тамъ упало бокомъ на помуѣстъ; понісъ въ третій, кынувъ—застромылось. Ставъ вуѣнъ помуѣстъ зрывать та шарить пудъ помостомъ, колы дывытця—ажъ воны обоє въ комнаті стоять собі. Вуѣнъ забравъ іхъ и полетівъ. Що вже царъ зъ царыцею не попоплакалы, що вже воны ёго не попросылы—забравъ и полетівъ.

Довго вуѣнъ летівъ зъ нымы,—може, сутокъ троє або й четверо,—страшенно втомывся, сівъ оддыхать та й загадавъ дівчинці въ голові ськать, а хлопцю пъяты чухать.

Сыдять воны надъ нымъ обоє — та ськає, а хлопець пъяты чухає, колы дывлятця, ажъ летыть куѣнь да й каже до тіхъ дітей:

— Якъ хочете утікти одъ смерті, то сідайте на мене да будемъ тікать.

Посідали воны на того коня обоє и поіхалы. Ідуть та ідуть, ідуть та ідуть, колы змій и прокынувся; дывытця—ажъ нема коло ёго дітей. Кынувъ вуѣнъ разъ огнемъ—не докынувъ, кынувъ другый—куѣнь и пытає:

— А що, пече васъ, дітки?

— Недуже, кажуть.

— Ну, дакъ будемъ ще бігты.

Кынувъ змій и третій разъ огнемъ—куѣнь знову пытає дітей:

— А що, чи дуже пече?

— Отъ теперъ, кажуть, пече, та ще й дуже.

— Ну, каже куѣнь, теперъ злазьте, бо якъ дожене насъ змій, то пропадете вы, пропаду й я, усіхъ насъ поість.

Позлазили діты съ того коня, посідали на полі, а куѣнь полетівъ дальше, скуѣльки выдно. Не вспівъ вуѣнъ залетіть за одну гору, а тутъ уже и змій летыть, такый сердытый, що ажъ искры зъ ёго сыплютця, якъ изъ головешки. Ото долетає до тихъ дітей и каже:

— Ну, теперъ я васъ поімъ, колы зо мною такъ зробылы—утеклы одъ мене.

— Не іжъ насъ: мы діткы ще маленькі, самы не знаємо гораздъ, що робымо. Намъ куѣнь сказавъ, щобъ мы сідали на ёго, мы й посілы обоє, а вуѣнъ насъ и повізъ, а куды и на що—мы й самы не знаємо.

Забравъ той змій іхъ и полетівъ. Летівъ вуѣнъ зъ ными ще довше, якъ первый разъ, утомывся и сівъ знову оддыхать, и зновъ-таки загадавъ дівчині ськать у голові, а хлопцю чухать пъяты. Дівчина ськає, а хлопець чухає пъяты, а нечиста сыла спыть. Колы дывлятця воны, ажъ летыть летючая птыця и каже імъ:

— Нумъ, діткы, тікать, а то пропадете: васъ змій поість. Сідайте на мене; я васъ понесу.

Сілы тыі діты и утеклы, а змія сонного покынулы на полі.

Ото летыть та летюча птыця та й летыть, колы це змій прокынувсь, глянувъ у ноги—нема хлопця, глянувъ у головы, ажъ и дівчины нема. Кынувъ вуѣнъ огнемъ: разъ кынувъ, другый кынувъ и третій разъ; а летюча птыця и пытає:

— А що, дітки, чи, не пече васъ часомъ?

— Охъ, кажуть, пече, та ще й дуже.

— Ну, такъ злазьте, а то якъ нажене змій, то й мене зъість.

Позлазыли діткы, посідали на степу и ждуть, а птыця полетіла та й полетила, туѣлько видно.

Седять воны, плачуть да и думають, що то імъ одъ змія буде за те, що покынулы ёго сонного на степу, колы дывлятця, ажъ летыть змій такый сердытый, якъ огонь, и каже:

— Ну, теперь я васъ поімъ, колы вы такъ зо мною уже другый разъ робыте.

— Не іжъ насъ, кажуть воны:—мы діткы маленьки, нічого не знаємъ. Намъ сказала летюча птыця: «сідайте, я васъ понесу»,—мы й посілы.

Отто забравъ змій іхъ и полетівъ. Зновъ утомывся и сівъ отдыхать загадавъ дівчині въ голові ськать, а хлопцю пъяты чухать, колы біжить бычокъ да такый-же-то поганый да кошлатый, що гидко на ёго й глянуть, и каже:

— Эй, діткы, пропадете вы; нумъ лучше тікать. Сідайте на мене обоє; я васъ понесу.

Посілы ти дітки на того бычка; вуѣнъ и понісъ ихъ, да такъ скоро, такъ скоро, що й вітеръ не дожене,—такъ скоро.

Проснувся змій, дывытця—нема ёго дітей. Кинувъ вуѣнъ разъ огнемъ, кинувъ другый, кинувъ и третій,—бычокъ и питає:

— А що, дітки, чи пече?

— Пече, кажуть, та ще й дуже.

— Влізь, каже бычокъ, въ ліве ухо, а въ праве вылізь, выймы збрую на себе й на мене.

Полізъ той хлопчикъ въ ліве ухо, вылізъ въ праве и выйнявъ мідну збрую на себе и на ёго, понадівалы и біжять; а змій все кыда огнемъ. Пробіглы трохи, отъ бычокъ и пытає дітей:

— А що, чи пече?

— Пече, кажуть, не памагає и збруя.

— Полізь же, каже бычокъ, уже въ праве ухо, а въ ліве вылізь и возьмы гребенець, и якъ вылізешъ, то махнешъ назадъ тымъ гребенцемъ, то стане лісъ густый та здоровый такый, що уже черезъ той лісъ огонь не достане насъ.

Полізъ той хлопець въ праве ухо, въ ліве вылізъ, вынісъ гребенець, махнувъ тымъ гребенцемъ назадъ, и ставъ лісъ такый густый та здоровый, що не проіхать ёго, ні пішкі пройты: такъ дерево коло дерева й поросло, да все таке-жъ-то претовсте, що й у чотырохъ не обыймешъ. Летыть той змій; долетівъ до лісу—палыть, ломыть, трощить,—таке лихо піднялось въ тымъ лісі, що ажъ земля реве. Отто перебрався яко-сь змій черезъ той лісъ, кынувъ разъ огнемъ, кынувъ другый, кынувъ и третій — доставъ. Отъ бычокъ и пытає:

— А що, чи пече?

— Пече, кажуть.

— Полізь же ты, хлопче, зновъ въ праве ухо, а въ ліве вылізь, та выймы платочокъ біленькый, да якъ выймешъ, махны імъ назадъ, то стане море: змій уже не перелетыть керезъ те море.—Полізъ хлопець въ одно ухо, въ друге вылізъ, выйнявъ біленькый платочокъ, махнувъ назадъ—и стало море, таке велыке, таке велыке, що й коньця ниде не видно; да такыі хвыли піднялысь на тому морі престрашенны, да такъ лютують да бьють объ берегъ, що страшно на іхъ и глянуть.

Подывывсь змій на те море, подывывсь и ставъ на тимъ боці да й стоить; а бычокъ пробігъ ще трохі, колы дывлятьця—хатка стоіть. Зайшлы воны въ ту хатку, а тамъ всёго и істы, и пыть, чого туы̂лько душа забажає, те й є,—такъ на столі й стоить. Отъ воны напилысь, наілысь, оддыхалы трохи, а бычокъ імъ каже:

— Ну, дітки, чи васъ до батька одвезти, чи, може, вы тутъ останетесь?

— Да мы вже, кажуть, останемся тамъ, де вы будете; уже будемъ разомъ зъ вамы жить до коньця віку.

— Я вже, каже бычокъ, не хочу жить на світі; заріжте мене, мъясо поіжте, а костки въ стріху заткніть, то выросте изъ моіхъ костокъ чуйко й буйко. Воны вамъ стануть въ велыкый пригоді.

— Якъ же мы васъ заріжемо? Вы насъ одъ смерты оборонылы, а мы от-це васъ будемъ різать?!

Отто якъ зачавъ бычокъ, якъ зачавъ уговарювать, таки-зарізали ёго, мъясо зъілы, а костки застромылы въ стріху, якъ казавъ бычокъ, и живуть собі обоє въ тый хаті. Вуы̂нъ ходить на охоту, а вона дома остаєтця: то вытопыть та істы зварыть, то піде до того моря да воды принесе, щобъ було що пыть, якъ братъ вернетця зъ охоты. Такъ собі й живуть. Прошло уже и зъ пув-года, або й буы̂лшъ,—изъ костокъ бычка выруы̂сь «чуйко» и «буйко», да така здорови да гладки собаки, що страшно на іхъ и глянуть, а прыступыть нехто зъ роду, зъ віку не прыступыть до іхъ: таки страшны. А змій той проклятый да перекынувся парубкомъ, такимъ хорошимъ, що й надывытця на ёго неможна и очей неможна отвесты, такъ бы все на ёго и дывывсь и день, и нуы̂чъ, да ище-бъ не надывывсь. Отто перекинувся вуы̂нъ парубкомъ да якъ прыйде та дівчина по воду, то вуы̂нъ и ходыть по-надъ берегомъ да й балакає зъ нею. Разъ якось прыйшла вона по воду, а вуы̂нъ іо̂ый и каже:

— Недобра ты, якъ я бачу, сестра для свого брата. У ёго на шыі та-

кый уже платокъ нечистый, скуѣльки вуѣнъ мисяцівъ ёго на собі носыть, а ты ёго и не вымыешъ. Попросы брата, щобъ вуѣнъ ёго скинувъ, та надівъ на шию другый.

— Э, такъ то такый платокъ, що ёго зъ шиі неможна скидать: бычокъ казавъ, щобъ вуѣнъ ёго носывъ до конця віку.

— Та возьмы на часыну да махнешъ тимъ платочкомъ на це море, до воно розыйдетця; тоді я перейду до тебе та побалакаємъ трохи.

Прыйшла вона до дому и каже брату:

— Ты-бъ скинувъ той платокъ, я-бъ ёго вымыла. Бачишъ, якый вуѣнъ— якъ ганчуѣрка, а ты ще ёго на шыі носышъ.

Довго братъ не хотівъ ёго скыдать, а далі й скинувъ, и оддавъ ій, а самъ пойшовъ на охоту. А вона взяла, побігла скоріше до моря, якъ махнула тимъ платкомъ, такъ море якъ и не було. Змій прыйшовъ ажъ у хату, такъ іоѣый росказуе та научае:

— Гляды, каже, якъ прыйде твуѣй братъ до дому, до ты занедужай та й лежи и стогны; а якъ вуѣнъ спытае, чи не хочешъ часомъ ты чого, то ты ёму скажи, щобъ вуѣнъ доставъ заячого молока.

— Добре, каже вона.

Тымъ часомъ вона глянула у вікно, ажъ и братъ иде зъ охоты.

— Охъ, лихо мині! Дежъ я, каже, тебе діну? Братъ мене черезъ тебе буде лаять. Тікай собі скоріше изъ хаты.

— Куды-жъ я буду тікать, колы братъ твій уже недалеко? Вуѣнъ мене угледыть, то ще підстрелыть. (А тутъ вуѣнъ не такъ брата боіться, якъ чуйка и буйка, щобъ не розырвалы). Сховай мене куды небудь!

— Куды-жъ я тебе сховаю?

— Онъ скрыня стоіть велыка, така, що можна влізты,—сховай у скрыню!

— Лізь же скоріше у скрыню, а то ось уже братъ коло самоі хаты.

Отъ вуѣнъ скоріше ускочивъ у ту скрыню, вона ёго зачиныла и лягла сама на полу и стогне (то-бъ то слаба стала).

Братъ одчинывъ хату, чуйко и буйко ускочилы въ хату и заразъ до туеі скрыні: гавкаютъ коло неі та лапамы гребуть.

А вона лежить на полу, та:

— Охъ, охъ! повыгонь свою прокляту собашню изъ хаты: ще мене розырвуть. На біса ты іхъ сюды понаводывъ повну хату! Повыгонь іхъ на двуѣыръ—нехай тамъ седять.

Крыкнувъ вуѣнъ на чуйка й буйка—воны посілы у порога. Вуѣнъ войшовъ у хату и каже:

— Давай, сестро, обідать, якъ є що.

— Да тамъ изъ печи вытягны собі та пообідай, бо я не здужаю и підняться. Я чула одъ людей, що мині-бъ помогло заяче молоко. Якъ бы ты пойшовъ да доставъ мині того молока, то я-бъ напилась и здорова-бъ була.

— Добре, каже братъ, ось пообідаю та трохи оддышу, то я тобі достану.

Отто пообідавъ, оддыхавъ трохи и пойшовъ зъ чуйкомъ и буйкомъ въ лісъ шукать зайцівъ. Иде та й иде, колы дывытця — стоіть заєць. Вуінъ до ёго пацілывся зъ ружжя, туілько-що хотівъ выстрелыть, а заєць и каже:

— Эй, Иванъ Ивановычъ, Руськый царевычъ, не стреляй мене; я тобі въ пригоді стану. Просы — все тобі зроблю, що туілько тобі треба буде.

— Мині треба заячого молока: сестра моя дуже слаба; казалы люде — якъ напьється, то выдужае.

— Не дамъ я тобі свого молока, бо наше молоко — перва отрута; а лучше я тобі дамъ свого старшого сына, то буілша помочъ буде.

— Ну, добре. Давай свого старшого сына!

Отто взявъ вуінъ зайченя и пойшовъ до дому. Приходыть у хату; туілько що одчипывъ двері, а собакі такъ и кинулысь зновъ до скрыні, такъ ii лапамы деруть та тягнуть насередъ хаты. (А въ туій скрыні да зновъ змій сховався якъ побачивъ, що Иванъ Иваповычъ, Руськый царевычъ, вертастця до дому зъ чуйкомъ и буйкомъ).

— Да прожены оттихъ проклятыхъ собакъ, каже сестра, лежачи на полу: — на біса ты іхъ понаводывъ сюды: ще й мене, недужую, зъ полу стягнуть да разырвуть.

Крикнувъ вуінъ на собакъ — воны посілы коло порога. Самъ сівъ на лаві, чи, може, тамъ на ослоні, и пытае:

— Чи, нема, сестро, часомъ чого пообідать? Я істы хочу.

— Вытягни самъ собі изъ печи да й обідай, бо я не здужаю и пудвестысь. Якъ бы ты мині доставъ лисичого молока, то-бъ я напилась, и мині-бъ заразъ полегшало.

— Добре, достану. Пудожды, пообідаю да трошки оддышу.

Отто доставъ изъ печі що тамъ було, пообідавъ, забравъ зъ собою чуйка и буйка и пойшовъ лисычого молока доставать. Иде та й иде, колы дывытця — ажъ бѣжить лисиця. Вуінь пацілывся въ ii зъ ружжя, туілько, що хотівъ выстрелыть, а вона и каже ёму:

— Эй, Иванъ Ивановычъ, Руськый царевычъ, не стреляй мене; я тобі все дамъ, чого туілько тобі треба.

— Мині треба лысычого молока.

— Наше молоко—перша отрута; а лучче я тобі дамъ свого старшого сына: то буде буѣлша помочъ.

Забравъ вуѣнъ зъ собою старшого сына лисиці и пойшовъ до дому. А тамъ уже змій и підговоруе ёго сестру:

— Гляди-жъ, каже, якъ братъ твій прыйде живый, то пошлы ёго ще за вовчимъ молокомъ!

Не вспівъ вуѣнъ це сказать, колы гляне у окно, ажъ иде Иванъ Ивановычъ, Руськый царевычъ, и веде за собою лисицю. Вуѣнъ тоді пудъ підушку; вона прыкрыла ёго зверху и сама лягла. Туѣлько-що братъ одчинивъ хату, а чуйко и буйко такъ и кынулысь до подушки. Вона якъ закрычить:

— Отце понаводывъ собашні въ хату. Ще мало своіхъ, ходышъ по лісу, туѣлько збіраешъ. Уже который разъ прошу, що-бъ молока прынюѣсь, такъ не послухаешъ. Якъ маешъ водитця зъ собаками, то лучче-бъ пойшовъ та принюѣсь мині вовчого молока; а то ось который день не зможу и зъ полу злізти.

— Добре, добре, принесу. Пудожды трохи, пообідаю та оддышу.

Пообідавъ и пойшовъ вовчого молока доставать. Иде та й иде, колы дывытця—стоіть вовкъ. Вуѣнъ до ёго зъ ружжя націлывся, а вовкъ и каже:

— Эй, Иванъ Ивановычъ, Руськый царевычъ, не стреляй мене: я тобі въ пригоді стану. Скажи, чого тобі треба?

— Мині треба вовчого молока.

— Не дамъ я тобі, каже вовкъ, вовчого молока, бо наше молоко—перша отрута; а лучче дамъ я тобі свого старшого сына, то буѣльше помочъ буде.

Забравъ вуѣнъ того старшого сына вовка и пойшовъ до дому; а змій, якъ побачивъ въ окно, що йде ій братъ и за нымъ чуйко, буйко, заець, лисыця и вовкъ, та не вспівъ и въ скрыню сховатця—пудлізъ пудъ пуѣлъ та й седыть; а вона сіла на полу и ноги спустыла до долу, щобъ то ёго не выдно було. Туѣлько-що вуѣнъ одчинывъ хату, чуйко и буйко такъ и кынулысь пудъ пуѣлъ.

— Та забери ціхъ проклятихъ собакъ: ще мене зъ полу стягнуть да розырвуть.

Вуѣнъ крыкнувъ на іхъ, вопы й посілы коло порога.

— Ты-бъ, каже сестра, мині принюѣсь медвѣжого молока, ябъ напылась, то и одужала-бъ; а то збіраешъ по лісу собашню, на що й до чого? Хиба своіхъ у тебе мало? Ось понаводывъ повну хату, а прошу молока, такъ и допроситця не можу.

— Да пудожды уже — достану; не клопочи ты моеі головы: заразъ пообідаю да трошки оддышу, та й пойду.

Отто пообідавъ, забравъ съ собою собакъ и пойшовъ. Иде та й иде, колы дывытця—изъ норы медвѣдь вилазыть, десь выдно, туѣлько що проснувся. Вуѣнъ до ёго націлився, а медвѣдь и каже:

— Эй, Иванъ Ивановичъ Руський царевичъ, не стреляй мене: я тобі въ пригоді стану; скажи туѣлько, чого тобі нужно?

— Мині, каже, треба медвѣжого молока.

— Не дамъ я тобі медвѣжого молока, бо наше молоко—перша отрута, а лучче дамъ тобі свого першого сына, то буѣлша помочъ буде.

Взявъ вуѣнъ медвѣдя та й пойшовъ до дому.

Бачить змій, що неякъ ёго не допроситця сестра, щобъ вуѣнъ звіриного молока принюѣсъ (а змій-то хотівъ, щобъ тимъ молокомъ вона ёго отруіла),—отъ и каже ій: «Гледи-жъ, якъ прийде братъ и не принесе молока, то ты пошлы ёго въ такый-то и такый садъ, нехай вуѣнъ нарве тамъ для тебе грушъ и яблокъ».

Приходыть братъ у хату, а за нимъ повна хата звірины. Чуйко й буйко нюхнулы по хаті, такъ заразъ и кынулысь до скрыні, дряпають ii лапами да гавкають.

А сестра лежить на полу, та:

— Охъ, охъ, проси, проси... Боже мой, не... охъ, охъ... не допросишся, навівъ собакъ повну хату, нигде й погою ступыть; якъ казала, принеси молока,— не послухавъ. Хоть бы теперъ змылувався та принюѣсъ мині зъ такого-то й такого саду грушъ да яблокъ. Та утыхомыръ тихъ проклятыхъ собакъ, бодай воны тобі выздыхали!

Крыкнувъ вуѣнъ на собакъ, воны посілы коло порога; самъ сівъ, пообідавъ и пойшовъ у той садъ доставать грушъ да яблокъ. Приходыть у той садъ, струсывъ грушу, назбіравъ у платокъ грушъ; подойшовъ до яблоні, полізъ и яблокъ нарвавъ тамъ скуѣлько треба було, и вертаєтця до дому. Иде дорогою та й думае:

— Якъ же це я влізъ въ чужый садокъ, набравъ грушъ и яблокъ и до дому йду? Непаче—злодій. Треба зайты до хазяна, да хопъ сказать ёму.

Отто надумався такъ собі и ходыть по садку, дума, чи не найде де небудь хазяіна, або хочъ сторожа. Колы дывытця, ажъ стоіть у садку домъ. «Отто», дума, «певне хазяінъ живе; зайду я туды». Одчиняе вуѣнъ двері, а до ёго змій кынувъ огнемъ разъ, кынувъ другый, а царевычъ ёму и каже:

— Эй, нечиста сило, за що ты мене огнемъ печешъ? я твого огню не боюсь, бо я вже печеный. Чуйко, буйко, берить ёго!

Ти кинулысь и въ минуту рознесли на кусочки. Тоді Иванъ Ивановичъ, Руський царевичъ, забравъ яблока и груши да й пойшовъ до дому.

*

Приходыть, а сестра и каже ёму:

— Пойды, братику, тамъ-то й тамъ; то єсть баштанъ, и кавуны по три пуды одынъ лежить. Принесы ще мині одынъ кавунъ, мині здаєтця, що якъ одну скыбочку зъімъ, то заразъ мині и полегчає.

— Добре, каже братъ, подожды трошки, я пообідаю та оддышу.

Отто пообідавъ и пойшовъ на той баштанъ. Ажъ справді кавуны таки здорови, якъ бочонки лежять. Вырвавъ вуѣнъ одного кавуна и несе попередъ себе, дойшовъ до окопу и думає:

— Отце я взявъ на баштані кавуна да й иду, якъ злодій, некому не сказавши. Треба пойты та сказать хоть сторожу, якъ хазяіна не найду.

Иде, дывытця—стоіть домъ (а тамъ да змій живъ); увійшовъ вуѣнъ у двері, а змій огнемъ кынувъ разъ, кину въ другый.

— Эй, злый духъ, каже царевычъ, не печи мене: я вже печеный. Чуйко, буйко!

Чуйко и буйко якъ кинулысь, такъ въ минуту и рознеслы змія на куски. Забравъ царевычъ кавунъ й пойшовъ до дому. Приходыть туды, а той змій уже въ скрыні седыть. Одчинывъ царевычъ хату, собаки такъ и кинулысь до туєі скрыні. Дрягаютъ іі лапами, що ажъ вікна дзвинять.

— Та выжены оттихъ проклятыхъ собакъ, якого це воны бісового батька возятця зъ туєю нещасною скрынею. Въ мене й такъ голова болить, якъ не розвалытця, а воны, прокляти, тутъ ще пуднялы крыкъ. Отто вуѣнъ обізвавсь до ніхъ—воны посілы у порога. Сівъ вуѣнъ за стуѣлъ и обідає, а вона й каже ёму:

— Чула я одъ людей, що тамъ-то й тамъ-то єсть млынъ, и у тому млині така мука, що якъ бы я зъіла коржа изъ єі кусочекъ, то заразъ бы одужала. Пойды да принесы мині іі хочъ пригорщъ!

Пойшовъ вуѣнъ и за мукою. «Справді», дума, «сестра слаба»!

А змій вылізъ изъ скрыні и каже ій: «Изъ млына уже твой братъ не вернетця—тамъ двері зачиняютця, и вуѣнъ пропаде у млыні; а якъ що часомъ вернетця и прыйде до дому, то я зъ нымъ буду бытця. Якъ що я ёго подужаю, то тебе тоді за жуѣнку возьму; а якъ що вуѣнъ мене подужає, то ты выріжешъ изъ мене кусочокъ мъяса, выймешъ изъ роту зубы и напечешъ пирожківъ и зубъ той положишъ въ пирожокъ, и щобъ ты ёму дала той пирожокъ изъісты».

Отто пойшовъ єі братъ въ млынъ за мукою. Иде та й иде—колы зострічає ёго чоловікъ на дорозі:

— Куды ты, чоловіче, йдешъ?

— Иду, каже, въ млынъ за мукою.

— Гляды-жъ, якъ наберешъ муки въ млыні, то йды и не оглядайся назадъ

бо тамъ млынъ на 12 осадъ и на 12 дверей зачиняетця, и якъ ты оглянешься, такъ воны всі дванадцятеро дверей и замкнутця—тамъ ты и пропадешъ.

Розійшлысь воны. Пойшовъ вуѣнъ до млына—млынъ одчиненый. Зайшовъ вуѣнъ туды, набравъ муки й иде назадъ; выйшовъ за двері, да й глянувъ назадъ (хотівъ знать, чи йдуть за нимъ ёго собаки), а двері—хлопъ, и зачинылы собакъ. Иде вуѣнъ уже самъ безъ своіхъ собакъ, ажъ нагоняе зновъ того чоловіка:

— Здоровъ, дядьку!

— Здоровъ. А що, набравъ муки?

— Набравъ, каже.

— А бачъ, яжъ тобі казавъ, щобъ ты, якъ будешъ вертатця изъ млина, не оглядався назадъ, а ты мене не послухавъ—оглянувсь-таки. Теперъ же йды до дому да гляды—нескоро: тамъ оддышъ, тамъ поспій, тамъ переночуй, бо якъ прийдешъ до дому скоро, то тебе змій розырве—вуѣнъ тамъ у твоеі сестры и живе. Якъ ты прыйдешъ до дому обідать, то сестра ёго на те время сховае то въ скрыню, то пудъ пуѣлъ, то пудъ подушку, а сама й ляже да й стогне. Що отто тобі сестра не казала, куды вона тебе не посылала, це все научавъ ii змій, щобъ тебе въ дорозі хто небудь зъ світа згубывъ, бо вуѣнъ самъ, бачъ, боявся, не такъ тебе, якъ твоіхъ собакъ; а теперъ іхъ нема: въ млині остались,—такъ змій уже зъ тобою однимъ справитця. Гляди жъ, не поспішай до дому, бо буде тобі лихо!

— Добре, не буду поспішать. Спасиба вамъ за раду.

Пойшовъ отто. Де оддыше, де заночуе, аби загаять часъ якъ небуть. Приходить уже не скоро до дому. А змій побачивъ, що вуѣнъ иде безъ чуйка буйка, выйшовъ до ёго, да й каже:

— Ну теперъ, Иванъ Ивановичъ, Руській царевичъ, часъ тобі зо мною разсчитатця—я тебе, каже, зъім.

— Эй, каже, не іжъ мене! Позволь хочъ обмыть свое грішнее тіло. А то якъ же ты мене будешъ исты—я стуѣлько-то и стуѣлько день бу въ у дорозі, на мыні тіло чорне, якъ на кабані, грязі наісысь буѣльше, якъ мъяса.

— Ну, каже, правду ты кажешъ, иди-жъ та обмыйся.

Пойшовъ вуѣнъ, наносивъ въ казанъ воды, розложивъ пудъ нимъ огню и гріе; а сорока прилетить, да все: «прилый, прилый».

Отъ вуѣнъ вуѣзьме да й прильe водою огонь. Якъ зновъ дрова розгорятця, то сорока прилетыть, та все: «прилый, прилый».

То вуѣнъ зновъ водою прильe огонь. Грівъ-грівъ, а вода все холодна.

Змій не вытерпівъ, прібігъ, крычить, щобъ лізъ вуѣнъ у воду да мывся скорішъ. Полізъ вуѣнъ у воду, вымывся и каже:

— Позволь же ще мині полізты на цей яворъ, що передъ хатою стоить; нехай я хоть зъ білымъ світомъ попрощаюсь.

— Ну, лізь уже, лізь, прощайсь, да скоріше злазь, бо вже мині дуже істы хочетця.

Полізъ вуѣнъ на того явора, свыснувъ разъ, свыснувъ другый разъ, свыснувъ и третій разъ—чуйко и буйко, заєць, лисиця, вовкъ и медвѣдь такъ и прилетілы. (Воны вже давно въ млыні двері прогрызлы, да не знали, куды бігты; а то, якъ почулы свыстъ, такъ заразъ и прибіглы). Прибіглы кинулысь на змія—и кусочка не осталось одъ ёго, такъ и рознесли, пока Иванъ Ивановичъ, Русскій царевичъ излізъ зъ явора. А ёго сестра взяла скоренько кусочокъ мъяса, выхватыла изъ рота у змія зубъ, у тісто заткнула—и въ пічъ. Злізъ братъ зъ дерева и думае:

— Перше-жъ я пообідаю, а після розщитаюсь зъ сестрою.

— Чи є що обідать?

— Оттамъ бери въ печі! Охъ, охъ, охъ, Боже-жъ мій, охъ, ріже-жъ мене, охъ мучіть мене; охъ не можу-жъ я подняться, щобъ тобі насипать! Охъ, колы-жъ я одужаю? Охъ, за що-жъ це мене Господь такою тяжкою болістю покаравъ?... У печи есть борщъ и пережка зо два, то бери та й іжъ, охъ, охъ!..

Таке витворя, що пеначе справді вмирае. Вона дума, що братъ ще й досі нечого не знае, що вона ёго посылала за звирынимъ молокомъ, щобъ ёго отруіть, и за грушами и кавунамы, щобъ ёго тамъ зміи розирвалы.

Отто братъ наівся борщу, вытягъ зъ печі пережокъ, туѣлько-що вкусивъ зубами, а змія якъ выскочить зъ пережка въ лобъ, такъ неживый и покотывся. Чуйко кынувся ёго рятувать, зачавъ лапою гребты того зуба—зубъ выскочивъ изъ головы царевыча та въ голову чуйка покотывся й чуйко неживый. Кинувся до чуйка буйко, давай лапою вытягать изъ лобе той змінный зубъ — зубъ выскочивъ да въ буйка. Отто уже лежять у трохъ неживі. Ставъ ведмѣдь кихтямы дерты зубъ—выскочивъ зубъ и ёго вбывъ. Підскочивъ до ведмѣдя вовкъ, гребнувъ лапою, зачепывъ зуба,—зубъ выскочивъ изъ ведмѣдя, та въ лобъ вовку—лежить и вовкъ неживый. Остався туѣлько заєць та лисыця. Отъ лисыця хитра й каже:

— Ну, теперъ твоя черга, чорте куцый!

— Ні, ні, не моя, чорте довгохвостый!

— Да рятуй ты, чорте куцый!

— Рятуй ты, чорте довгохвостый!

Торгувалысь-торгувалысь, таки стало такъ, якъ хотівъ заєць.

Лисыця лягла за вовкомъ та черезъ спину лапою гребне, да й назадъ гребне, да й знову назадъ, дума, якъ зачепить зубъ, то вуѣнъ вылетыть у гору! Туѣлько все не попадає. Отто підняла вона голову,—ось-то той зубъ сама й думає собі:

— Отъ на цімъ місці, якъ разъ треба положить лапу, самуѣй сховатця и після такъ дряпнуть.

Та якъ драти—зубъ выскочивъ та ій въ голову, такъ и покатылась лисыця. Остався одынъ заєць и думає собі:

— Якъ-бы то такъ зробить, щобъ выйнять зубъ и самому не пропасты? Прикочу я до лисыці колодочку, а самъ гарненько роздывлюсь, въ яке місце зубъ застрявъ, сховаюсь за колодочку да зъ-за колодчки й буду выймать єго. Якъ що попаде у лапу, то не вбъє, а якъ одыбъє лапку, то буду й на трохъ скакать; ажежъ часто буває такъ, що охотники одбиваютъ нашому брату ногу—живуть же воны якось и на трохъ; такъ и я буду жить.

Отто побюѣгъ, найшовъ десь на дривотні колодочку, прикатывъ ії до лисыці кругомъ разивъ десять, роздывывсь, де той зубъ, самъ сховавсь за колодочку и уші прищуливъ, дряпну, въ разъ, дряпну, въ другый—не вылазить зубъ: зайчикъ маленькый, дакъ сылы нема; а тутъ ще й не достане добре: лисыця гладка, а въ зайця передні поги коротки. Скотивъ зайчикъ колодочку на лисыцю и поставывъ ії якъ разъ надъ зубомъ, самъ ставъ за колодочкою, прищуливъ уши, протягъ лапку, дряпнувъ—зубъ выскочивъ да въ колодочку такъ загрузъ, що й не выдно єго звіттіля.

Зайчикъ такый радъ, такый радъ, що єго зубъ не вбивъ. Стрибавъ, стрибавъ по хати и побюѣгъ въ поле дывытця, ажъ лежить въ яру здохла корова и коло не таково багато птыці, якъ комашні—кругомъ такъ и облішили те стерво. Влізъ заєць туды, въ середину, и седыть. Колы це прилітає орелъ и зъ нимъ орлята на поживу до того стерва. Туѣлько-що посілы істы, а зайчикъ за орля и держить. Просыть орелъ, щобъ заєць оддавъ ёму дитину; такъ ні, не дає.

— Якъ принесешъ, каже, мині трохы живущої воды, то тода оддамъ.

— Дай-же, каже орелъ, мині вязку бублічкивъ, бо коло туєі криныці, де живуща и цілюща вода, кругомъ стоять зъ дручками маленьки діты и якъ почну брать воду, то воны мене вбъють.

Отъ заєць доставъ вязку бубликивъ, почепивъ орлу на шыю—и полетівъ той туѣлько видно. Прилетівъ туды, дывытця—дітки. Вуѣнъ скинувъ зъ шыі бублики, розсипавъ коло криныці. Дітки кинулись збірать бублики, а вуѣнъ

набравъ живущої и цілющої води и полетівъ назадъ. Прилетівъ до зайця, оддавъ ёму воду, а заєць розирвавъ орленя по половині, помазавъ, перше цілющою водою—обидві половинки злітились до куни; помазавъ живущою водою—воно й ожило. Вуйнъ тоді ёго пустивъ; забравъ воду и побюгъ до своіхъ. Прибігъ туды, помазавъ живущою водою, помазавъ и цілющою—всі пооживали.

Тоді царевичъ взявъ свою сестру, привязавъ ії до того явора, що стоявъ передъ порогомъ, поставивъ передъ ею цеберъ уголля и другий цеберъ, щобъ вона повний слізъ наплакала; а самъ пойшовъ до свого батька.

Нѣсколько похожи сказки №№ 49—50 въ первомъ выпускѣ «Народныхъ Южно-Русскихъ сказокъ» Рудченка, стр. 115 и 143 и № 22; во второмъ выпускѣ стр. 67 и 71.

49.—Про царевича Ивана и царивну Марусю.

(Лебединскій у., Харьковской г.)

Бувъ собі царь та царица, та було у нихъ двоє дітей: синъ Иванъ и дочка Маруся. Стари обоє померли; передъ смертью вони звелили викопати у дворці ихнимъ погрібъ и тамъ заховати дітей, щобъ біля нихъ були тамъ слуги по всякъ день и туди імъ носити істи й пити. Почувъ змій, що померли царь та царица, и прилетівъ до іхъ дітей, але ще не знавъ, де вони закопані. Отъ ускочивъ змій у якусь-то тамъ хатку, а въ тій хатці лежала сокира. Пита змій сокири:

— Де царь подівавъ царенята?

— Не скажу, каже сокира:—ты сатана.

— Скажи, пита знову змій:—тобою рубали?

— Дарма, не скажу!

Ставъ змій питати долота:

— Долото, долото, де царъ царенята подівавъ?

— Перекінь черезъ себе тричі: де впаду, тамъ и копай.

Кинувъ змій разъ—упало долото коло порога. Отъ вінъ копавъ, копавъ — нічого не викопавъ; кинувъ у третє воно стало коло покутя... Ставъ тамъ копати змій, коли усе земля обвалюється; копавъ, копавъ—викопавъ царенятъ, улізъ до нихъ та й каже імъ:

— Признайтесь, де батькови гроши, а то поімъ васъ!

Найшли воны ёму батькови гроши, отдали. Отъ змій забравъ ихъ до себе. Підросли вже у нёго царенята, стали вже чи малі. Поіхавъ змій у якийсь

городъ, а царенята зостались дома. Де не взявся конь вороний та високий, та такий, що страшно й дивитись на ёго. Отъ и каже той кінь царенятамъ:

— Сідайте, я васъ завезу геть одъ змія.

Посідали вони на ёго, а кінь и каже царевичеві:

— Глянь ти у праве мое вухо, а въ ліве виглянь, та вийми на мене зброю, а на себе ще й луччу. Заглянувъ царевичъ и винявъ зброю, надівъ ії на коня и на себе. Поіхали вони. Проіхали трохи, а кінь и каже:

— Уже менї, Иване Ивановичь Руський царевичъ, печё (змій пече).

Отъ змій, якъ смальнувъ разъ, смальнувъ у друге, смальнувъ у третє—и наздогнавъ іхъ:

— Теперъ же васъ поімъ! каже змій царенятамъ:

А вони ёму:

— Не іжъ, лиха личино, ми тобі въ великій пригоді станемъ.

Узявъ іхъ упъять змій до себе, до дому, помилувавъ іхъ: вінъ жалівъ царівни, бо вже живъ зъ нею. Отъ сіла царівна зміеві воши бити у голові, а царевичъ пъяту чуха;(—таке, бачъ, робилось кажный разъ, колибъ не вернувся змій до дому). Отъ поіхавъ змій у друге зъ дому. Десь узявся кінь великій, великий та гарный, и каже царенятамъ:

— Сидайте на мене; я васъ завезу.

— Ехъ, не завезешъ! кажутъ вони.

— Ні, завезу.

Отъ вони посідали на нёго.

— Ну, заглянь же, каже кінь, Иванъ Ивановичъ, Руський царевичъ менї. у праве вухо, а въ ліве виглянь, та выйми на мене зброю, а на себе й луччу, ще Заглянувъ царевичъ у праве вухо, а у ліве виглянувъ.

— Е, каже кінь, вже, Иванъ Ивановичъ, Руський царевичъ, менї трохи пече вже летить змій!

Наганя іхъ змій; смальнувъ разъ, такъ и нагнавъ.

— Теперъ же я васъ поімъ! каже змій.

— Не іжъ насъ, лиха личино, озвались царенята: —мы тобі у великій пригоді станемо.

Привізъ ихъ змій упъять до себе; сіла царівна ёму воши бить, а царевичъ пъяту чухати. Поіхавъ змій упъять кудись. Десь узявся вілъ такій за.....й та поганий, що страмъ дивитись на нёго, и каже:

— Сідайте на мене, я васъ завезу.

Царенята стали сміятись:

— Е, не такі насъ брали, та не завезли!

— Ні, каже: — сідайте, завезу!

Посідали вони, кажуть:

— Де пропадать, то пропадать!

Отъ потрюхикавъ собі вілъ по малу.

— Е, Иванъ Иваповичъ, Руський царевичъ, вже мені трохи пришіка, каже вілъ: загляпь мені у праве вухо, та выйми гребіночку маєву та махни навхрестъ, то такъ теренъ и зробится.

Отъ царевичъ заглянувъ ёму у праве вухо, вийнявъ гребіночку и махнувъ навхрестъ—ставъ теренъ густий, густий, такій, що ни птиці пролинуть, ні гадюці пролізти неможна, не тілки змієві. Потрюхикавъ далі вілъ та й дійшовъ до моря. Почали царенята: «журитись якъ ёго перейти, те море», кажуть. А вілъ імъ и каже:

— Заглянь мені у праве вухо та вийми хустку; махни навхрестъ черезъ море, то ми по воді перейдемъ.

Заглянувъ царевичъ волові у праве вухо, доставъ хустину, махнувъ нею навхрестъ, — перейшли вонн черезъ море. Отъ вілъ и каже імъ:

— Теперъ же мене возьмить да убийте.

— Е, кажуть вони, поможи намъ, волику, ще хатки робить.

Вілъ помігъ імъ хатки робить. Зробили хатку; вілъ и каже:

— Теперъ же ви мене убийте.

— Якъ-таки намъ тебе убити: ти насъ відъ лихої личини відвівъ.

— Ні, вбийте, та въ стріху у хатки роги мої позастромляйте: — то вашої хатки ні вогонь не спале, не грімъ, и буде зъ мене дві собаки: чушко и бачко — побаче.

Убили вони того вола и живутъ собі; царевичъ усе по охотахъ, а царівна зоставалась дома, хозяйкою. Прийшовъ якось царевичъ зъ охоты и лігъ спати; царівна вийшла зъ хаты ганчірокъ прать. Коли той змій ходе коло моря, и такимъ здавався молодцомъ, якого и въ світі нема гарного. Отъ увійшла царівна у хату, та:

— Иванъ Иваповичъ Руський царевичъ, дайте вашу хустину, я випру її.

А вінъ:

— Та на що тамъ мить! Не нужно.

А вона-таки — «пробі-дайте», и взяла и махнула ею навхрестъ, — той змій и перейшовъ до неї; вінъ здавався ій гарнимъ парубкомъ. Отъ и каже змій:

— Щобъ ти мене держала нишкомъ, щобъ твій братъ не знавъ, а якъ не держатимешъ, то обоихъ поімъ.

Вона взяла ёго підъ запілъ, — вінъ перекинувсь горобцемъ чи що — внесла у

хату и підоткнула ёго підъ подушки. Пішовъ братъ на охоту, а вона зосталась и зъ нимъ сама. Змій и направивъ царівну извести брата, перекинутись хворою та послати ёго по вовчишине молоко. Вернувся царевичъ зъ охоты; вона хвора и просить ёго:

— Якъ би ти мені, братіку, доставъ вовчишиного молока, то ябъ и одужала.

А чуйко та бачко такъ-такъ подушки и рвуть. А царівна:

—Та виженіть собакъ, бо подушки порвуть.

Царевичъ оце и вижене іхъ на часъ; після вкличе у хату, то вони упъять почнутъ стрибать на подушки то рвать іхъ. Отъ царевичъ пообідавъ и пішовъ упъять на охоту, дивитця — вовчиця вовчшя годує. Вінъ кинувъ на неі паличку, а вовчиця й каже:

— Иванъ Ивановичъ, Руський царевичъ, не бий моіхъ дітокъ; що тобі треба, те й дамъ.

— Треба мені зъ тебе молока.

Отъ вовчиця надоіла ёму горшчатко молока и дала ёму; дала ще й одно вовчиня для охоти. Взявъ царевичъ те вовчинятко и пішовъ. Прийшовъ до дому, давъ те молоко царівні; вона понюхала ёго и вилила підъ кровать, а чуйко и бачко такъ и рвуть іі подушки.

— Ні, каже царівна, достань відмединого молока.

Вінъ и пішовъ. Дивитця, відмедиця відмединятъ годує. Вінъ кинувъ на неі паличку, а вона й каже:

— Иванъ Ивановичъ, Руській царевичъ, не бий моіхъ дітей; що тобі нужно, те й дамъ.

Вінъ и каже:

— Треба мені зъ тебе молока.

Вона надоіла ёму зъ себе молока, дала и ведмединятку. Пішовъ вінъ зъ тимъ ведмединяткомъ. Нісъ вінъ ёго, нісъ, а воно на дорозі и в..... ёго. Покинувъ вінъ ёго, а воно давай бігти за нимъ; взявъ вінъ ёго впъять и принісъ до дому. Стало теперъ у ёго чотирі охоти. Давъ вінъ сестрі ведмединого молока; ова понюхала и поставила:

— Хай, каже, я спарю ёго, да тоді и випью.

Упъять каже ёму сестра:

— Забажалось мені ще лисичиного молока. Якъ би ти доставъ мені ёго!

Пішовъ царевичъ за лисичинимъ молокомъ. Дивитця—лисиця годує лисичинята; вінъ памірився іі бить, а вона й каже:

— Не бий мене, Иванъ Ивановичъ, Руський царевичъ: чого тобі треба, те й дамъ.

— Треба мені, каже, зъ тебе молока.

Вона надоіла ёму зъ себе молока и дала ёму ще на охоту и лисичинятко одно. Пішовъ вінъ до дому, повкликавъ у хату усю свою охоту. Ось чуйко та бачко гавкають та подушки рвуть, а ведмідь сидить та риє, вовкъ виє, а лисичка біга та п..... (значитъ, регочеця). Отъ царівна ёму:

— Що ви, Иванъ Ивановичъ, думаєте?! Повигоньте іхъ къ чорту!

Отъ вінъ повигонивъ іхъ, а вона упъять ёму й каже:

— Якъ би ви сходили у той млинъ, що двападцять дверей, та достали тамъ мені борошна.

Упъять пішовъ царевичъ, а лисичка ёму и приказує:

— Глядіть же, якъ убіжте, та борошна ухватите, мерщі и тікайте, бо тамъ зостанитесь. Пішовъ вінъ туда зо всею охотою. Послався вінъ наперідъ у млинъ усю свою охоту, а самъ зоставсе; охота тіки що ускочила, тамъ и зосталась. Отъ иде вінъ та й плаче, коли змій ходе по двору та й каже:

— Теперъ я тебе ззімъ.

— Не іжь мене, лиха личина, поки я змиюсь та білу сорочку надіну.

Отъ измився царевичъ и надівъ білу сорочку, а змій:

— Ну, теперъ же я тебе ззімъ.

— Ні, каже, не іжъ мене, поки я злізу на золоту яблуньку (та яблунька виросла передъ сіньми) та заграю у свістілочку, щобъ мою анголи душу взяли. Отъ излізъ вінъ на золоту яблуньку, та якъ заграв та ще мовъ крізь плачъ, якъ почула це ёго охота, давай битись у млині, поки вибилась изъ млина, прибігла до ёго та якъ ухватила того змія, такъ ёго и розшматала. Отъ царівна взяла та й украла зубъ изъ змія та й заховала, бачъ, якъ би вона цокнула тимъ зубомъ объ сковороду, то и змій ожився би. Лисичка побачила, що вона заховала, взяла й перекрала у неі той зубъ. Тоді царевичъ перепаливъ змія того та й пустивъ попілъ по вітру, а сестру привъязавъ коневі до хвоста та й пустивъ у чисте поле.

Записалъ Г. Залюбовскій.

50.—Про охоту.

(М. Словута, Заславскаго у., Волынской г.)

Бувъ собі чоловікъ та жінка и було у іхъ двоє діточекъ: хлопчикъ и дівчинка; хлопчикъ меншенькій, а дівчинка старшенька. Отъ воны собі ростуть та й ростуть у батька та у матері, якъ у Бога за дверыма. Але старимъ не позволывъ Богъ до розуму допроводыты своихъ дітокъ, сына оженить, а дочку заміжъ оддати: повміралы воны обоє; осталысь діты.

— Ну, щожъ, каже братъ до сестры, ходімъ теперъ у світъ.

— Ходімъ, каже сестра.

Отъ воны вибралысь, покынули хату свою и пішлы обоє въ світъ. Идуть воны та й идуть, ажъ дывляцця—у лісі хатка стоіть. Воны й кажуть одно до другого:

— А що, сестро, ты втомылась, зайдемъ въ цю хатку та заночуємъ.

— И зайдемъ братіку, бо я таки доправди дуже втомылась.

Зайшлы воны въ хату—ажъ тамъ всего на століхъ істы й пыты; повечералы, напылыся и полягалы спаты, помолывшись Богу.

На другый день повставалы, помолылысь Богу, повмывалысь. Отъ братъ и каже до сестры:

— Сыды-жъ ты, сестро, въ хаті, а я піду на охоту въ лісъ, може чы не убъю що небудь, то буде обідъ.

— Добре, каже сестра, иды, а я поседжу й сама въ хаті.

Зробывъ той братъ собі зъ бузыны пукалку и пішовъ у лісъ. Иде та й иде, иде та й иде, ажъ дывыцця біжить лыса. Вінъ до ёі націлывся, а вона ёму и каже:

— Ей, ловчику, стреляйчику, не стреляй мене: я тыбі въ прыгоді стану.

Той не выстрелывъ, вона й пішла за нымъ слідкомъ: куды вінъ піде, туды й вона за нымъ иде.

Идуть воны уже въ двохъ, ажъ біжыть дыкъ (кабанъ дыкый). Вінъ до ёго тількы ще прицілывся, а той каже:

— Ей, ловчику, стреляйнычку, не стреляй мене: я тыбі въ прыгоді стану.

Не застрелывъ вінъ и дыка, и той пішовъ за нымы. Идуть уже воны въ трохъ, ажъ біжыть вовкъ. Вінъ до вовка націлывся, а той каже, що въ прігоді стану, и пішовъ за нымъ.

Идуть воны вже въ чотырохъ, ажъ ведмедя послі зустрічають, після лева, після сокіла, але й ты сказалы, щобъ вінъ не стрелявъ іхъ, що воны ёму за

це въ велыкій пры годі стапуть. Вінъ забравъ зъ собою всю охоту и пішовъ до сестры.

На другій день иде вінъ на охоту и бере зъ собою сестру, але въ лісі захопила іхъ нічъ. Що тутъ робыты? Сестра боіцця. Вінъ высадывъ іі на дерево, посадывъ по-межи гіллями, сівъ и самъ коло еі, и сыдять у двохъ и нічого не бояцця; а охота підъ деревомъ полягала.

Уже звечоріло, зовсімъ уже й смерклось такъ що невыдно, ніцъ а ніцъ. Дывляцця воны—ажъ у лісі огонь блыснувъ; сестра трохы злякалась, а братъ и каже:

— Не бійся, сестро! Якъ що таке, то ось коло насъ охота моя: вона хочь нікому не пустыть. Придывляюцця воны, ажъ то въ хаті огонь горыть. Отъ братъ и каже до ведмедя:

— Ідды ты до тёёі хаты та довідайся, хто тамъ живе.

Пішовъ той медвідь, стукає въ дверы и реве, щобъ одчинылы, колы зъ тёі хаты выходыть змій и пытає ёго:

— А що, чы ты прыйшовъ быцця, чы ты прыйшовъ мырыцця.

— Я, заревівъ медвідь, прыйшовъ быцця, а не мырыцця зъ тобою.

— Ну, якъ що быцця, такъ давай и быцця.

Тількы-що зхопывся змій зъ медвёдемъ, той ёго якъ здушыть, якъ кыне такъ ёму и смерть—и пыснуты не давъ. Ото-жъ убывъ вінъ того змія и знову гуркає въ дверы, ажъ выходыть другый змій, вже зъ двома головамы, и той пытає медведя:

— Чи ты прыйшовъ быцця, чы прыйшовъ мырыцця?

— Ты думавъ, каже медвідь, що я до тебе прыйшовъ до правды мырыцця—я быцця прыйшовъ: выходь хутыній!

Ото убывъ ведмідь и того змія и головы ёму поодрывавъ и знову стукає въ дверы.

Выходыть уже змій зъ трёма головамы, и того убывъ вінъ. Такъ и усіхъ перебывъ вінъ; а послідній, самый старшый, уже зъ дванадцятю головамы, побачивъ, що погано, та й сховавсе у погребу. Пішовъ той ведмідь у хату—ажъ на столі вечера стоіть, и ні кого нема въ хаті, а тыі зміі и не вспілы повечеряты.

Вернувся вінъ до свого хазяина и розсказує, якъ то вінъ заставъ у тій хаті зміівъ и якъ перебывъ всіхъ до одного.

— Ну, каже вінъ:—теперь, сестро, ходімъ у ту хату та повічаемъ и заночуемъ.

Позлаз илы воны зъ дерева, пішлы въ ту хату—и охота за нымы; повечералы и поляглы спать. На другый день братъ сестрі и каже:

— Ты-жъ, сестро, зоставайся дома, а я піду на охоту.

Ото пішовъ вінъ на охоту, а сестра осталась дома. Сыдыть собі та думає, то про се, то про те, колы дывыцця, ажъ уходыть у хату змій, та такый страшенный, та здоровый, зъ двападцятю головамы, що вона якъ побачила, такъ и не зворухнецця зъ міста. Підходыть той змій до ii и каже:

— Ну, теперъ такъ: або я тебе зъімъ, добре, що твого брата зъ охотою дома нема, або ты страть свого брата, якъ вінъ прыйде до дому,— то тогді я тебе за жінку візьму.

— Добре, каже вона, тількы якъ же я ёго страчу?

— Ты, каже, зробыся недужа и забажай півныка, що на змііному хресту стоіть, то вінъ якъ поіде за тымъ півныкомъ, то кінь ёго убъе.

Прыіздыть братъ зъ охоты, а вона лежыть и гволтъ крычить —отъ-отъ умірає!

— Чого ты крычышъ? пытає братъ. Що тыбі таке?

— Охъ, братіку-голубчіку, я такъ безъ тебе зробылась хора, що думала безъ тебе й умру. Мыні здаецця, що якъ бы ты добувъ зъ змііного хреста півныка для мене, то ябъ заразъ була здорова.

Отъ братъ осідлавъ коня, сівъ и поіхавъ; а кінь до ёго и каже:

— Ище мы не ідемъ по лікы—тамъ мы пропадемъ на вікы.

— Нічого, каже, що Богъ дасть, те й буде; а вже безъ півныка до дому не вернемось.

А кінь ёму знову каже:

— Гляды жъ, якъ прыідешъ до того змііного хреста, и я буду підскаковать, то ты держысь крепко, бо якъ тилькы упадешъ, то тамъ и тобі смерть, и мыні, але може, я ще и вызволюсь якъ нибудь, а вже тобі більші не бачыть світа Божого.

Чи довго воны тамъ іхалы, чи ні, прыіздять до того хреста. Кінь підскочывъ, той простягъ руку и трохы не злетівъ зъ коня,—зачыпывъ за плече хреста, але якось пагнувся трохы, схопывъ зъ ёго півныка и поіхавъ до дому. А змій уже то й що нарадывъ сестру, щобъ вона страшила брата, и знає, що вже ii братъ зъ півникомъ назадъ вертаецця, прыйшовъ до ii и каже:

— Якъ твій братъ вернецця и привезе тобі півныка, то ты все таки стогны и просы, щобъ вінъ дыкоі свыні,—поросятко для тебе прынісъ, то вінъ якъ поіде за тымъ поросямъ, то вже невно ёго тамъ розырвуть дыкі свыні, тамъ пропаде и вся ёго охота.

Прыіздыть вінъ до дому, дає ii того півныка, а вона й каже ёму:

— Охо, братіку-голубчику, якъ бы ты мыні прывізъ дыкоі свыні поросятко, ябъ ёго скоштовала и зъ мене-бъ такъ, якъ рукою, изняло-бъ всю хоробу.

Нічого робыть, іде братъ и за поросямъ, а кінь ёму й каже:

— Не ідемъ мы по лікы—тамъ мы пропадемъ на вікы: насъ тамъ розырвуть дыкі свыні.

— Ну, що-жъ робытъ? каже вінъ,— буде те що буде, а вже безъ поросяты до дому не вернемось.

Поіхалы; а кінь до его знову каже:

— Ну, колы такъ, такъ гляды-жъ—якъ будешъ підъіжать до свиней, то держысь добре, бо якъ упадешъ зъ мене, то тамъ тобі и смерть, а я може ще якъ небудь и вызволюсь.

Прыіхалы тамъ на таке-то місце,—ажъ дывляцця, свыні ходять и коло іхъ поросятка отъ той кінь розыгнався, що есть въ ёго сылы, подбігае зъ заду до тыхъ свыней, якъ добігъ, пригнувся трохы, та й рукы не вспівъ простягнутъ до тыхъ поросятъ, а тута вже летятъ до іхъ одынъ за другымъ дыкы, та все зъ такымы страшеннымы клыкамы, що якъ бы торкнувсь тількы, то тутъ бы и кышкы выпоровъ. Та й вхопывъ поросятко; кінь не вспівъ піднятысь на погы, а тутъ дыкъ такъ и прыскочывъ ёму по підъ черевомъ, тілько не зачепывъ клыкамы. Тоді воны хутній тікаты до дому.

А змій уже й знае, що вінъ поросятко везе. Прыходыть до тыі дівчыны и каже:

— Гляды-жъ, якъ твій братъ прывезе порося, то ты знову удавай себе за хвору и кажы, що ты на те порося и дывыцця не можешъ, що тобі кышкі верне, якъ ты на ёго гляпешъ, а не тількы, щобъ попоісты ёго мняса. Кажи, що ты заразъ одужаешъ, якъ изъісы коржыківъ зъ тіі муки, що въ такімъ-то и такімъ-то млыні, за двападцатю дверыма, въ скрыні лежитъ; то вінъ якъ поіде въ той млынъ, то вже певно зъ ёго не вернецця жывый, або якъ що самъ и вернецця, то ёго охота тамъ пропаде; тогді я ёго затрачу.

Прыіздытъ братъ до дому, оддае ій те порося, а вона не паче до правды кана—и каже:

— Ябъ заразъ одужала, якъ бы ты, братіку, прывізъ мыні мукы зъ такого-то й такого млына; я бъ коржеківъ собі спекла, воны мыні-бъ булы до кгусту и якъ бы хочъ кавалокъ зъіла була-бъ здорова, а на це порося я й дывыцця не можу.

Поіхавъ вінъ, а кінь до ёго знову каже:

— Не ідемъ мы це полікы—тамъ мы пропадемъ на вікы!

— Що-жъ робыты, треба зарятувать сестру: ты-жъ самъ бачышъ, що вона

уже на смертнымъ ложі лежыть. Що буде те й буде, а вже до дому не вернемось безъ муки.

Кінь ёму и каже знову:

— Въ цімъ, каже, млыні дванадцять залізныхъ дверей. Якъ я зітхну, то отчыняцця перші двері; якъ заржу, то всі двері такъ и одчыняцця. Тогді ты тамъ чы вхопышъ, чи не вхопышъ тее мукы, хутній назадъ повертай, бо заразъ всі двері такъ и зачыняцця.

Прыіхалы до того млына, ажъ сыдыть дідъ міропшыкъ, такъ старый, що ажъ мохомъ порісъ, ажъ трусыцця и пытае:

— А чого тобі, сыну, треба?

— Треба, каже, мукы, дідусю, зъ вашого млына.

— Е, э... не такы, сыну, булы вже тутъ, та мукы зъ мого млына не добулы, а ты й не думай: даремна твоя й праця.

— Нічого, каже, дідусю!

Отъ зупынывъ вінъ трохы свого коня, той зитхнувъ—двері перші такъ и одчыпылысь; якъ заржавъ кінь—всі двері поодчыпялысь. Тоді вінъ зъ коня не злазыть, та въ той млынъ, и охота за пымъ. Не вспівъ вінъ захопыть зъ скрыні въ жменю тої мукы—вже кінь и каже:

— Ей, хутній, пропадемъ усі тута!

Вінъ тогді коня назадъ. Тілько що проіде одны двері, воны й зачыняцця другы—те-жъ, треті—те-жъ; а послідніхъ дверей не вспівъ и проіхаты такъ грукнулы, и хвоста коневі одбылы, а охота вся осталась у млыні, тількы сокілъ вылетівъ.

Прыізжае вінъ до дому, а змій уже й радіе, бо вінъ уже знае, що охота зосталась у млыні. Не вспівъ вінъ оддать ту муку своій сестрі—во на вже ёму нічого й не каже, колы дывыцця я ажъ уходыть у хату змій зъ дванадцятю головамы и каже:

— Ну, теперъ уже я тебе не боюсь, теперь я тебе зъімъ: ты нашого брата багато зтратывъ.

— Якъ же ты мене будешъ исты? я тількы що зъ дорогы вернувся, у гряз такъ що гыдко й дывыцця, а ты хочешъ мене исты. Підожды, я хочъ піду до ставу та выкупаюсь, обмыюсь трохы, тогді вже и іжъ, Богъ зъ тобою!

— Иды, купайся, та гляды мыні не гайся.

Пішовъ вінъ купацця, а сокілъ за пымъ такъ слідкомъ и літае. Отъ вінъ розібрався, купасцця-купасцця, та й пытае сокола:

— Соколе, соколе! ты высоко літаешъ, далеко выдаешъ, чы далеко ще моя охота?

А той ёму одказує:

— О, ще далеко, ще тількы, що прогрызла въ млыні перші ворота.

Отъ вінъ ще трохы покупаєцця, та й знову пытає:

— Соколе, соколе! ты высоко літаєшъ, далеко выдаєшъ. Чы далеко ще моя охота?

Той ему знову одказує:

— О, ще далеко, ще тількы-що прогрызла други двере.

Ото такъ купаєцця вінъ въ тымъ озері та все пытає та й пытає сокола про охоту; а той все одказує: то треті двері прогрызла, то четверты, то пъяти—бо тамъ, у тому млыні, було ажъ двападцять дверей.

Змій ждавъ-ждавъ, иде самъ до ёго та й каже:

— Пора вже тобі вылазыты, годі купацця—я вже істы хочу.

— Ой, ще негараздъ вымывся, ще, будь ласкавъ, трохы підожды.

А тутъ сокола пытає:

— Соколе, соколе! ты высоко литаєшъ, далеко выдаєшъ, чы далеко моя охота?

— Ще, каже той, тількы девъяты двері прогрызла.

А змій ставъ надъ душею та й крычитъ: вылазь та й вылазь.

— Ей, каже, змію! Страшно мыні буде, якъ ты до мене будешъ підходыты, щобъ мене зъісты! Поставъ лучче надъ цімъ озеромъ велыкій стовпъ, то я на ёго злізу, завъяжу собі очі, повернусь, упаду, то ты тогді мене зъісы

— Добре, каже змій.

Заразъ стовпъ такъ и вродывся — відомо якъ у змія;—полізъ вінъ на той стовпъ, завязавъ собі платкомъ очи та все боязко повертаєцця, щобъ не впасты. Змій ждавъ-ждавъ, не падає, да й каже:

— Падай уже хутній, чого ты тамъ такъ довго мостыся.

А той знову пытає сокола:

— Соколе, соколе! ты высоко літаєшъ, далеко выдаєшъ, чы богато уже дверей прогрызла моя охота?

— Уже, каже, прогрызла адынадцятеро дверей.

А змій уже такъ розлютовався, що ажъ піна зъ рота падає,—крычыть:

— Падай уже. Та все бігає кругомъ стовпа, колы дывыцця, ажъ за лісомъ піднялась така курява, що ажъ темно стало, не наче хмара налягає!

Змій задывывся, задумався и пытає:

— Чого-то така курява? подывысь, ты выще стоішъ.

Той развъязавъ очи ставъ прыдывляцця и пытає свого сокола знову:

— Соколе, соколе! ты высоко літаешъ, далеко выдаешъ, чы далеко ще моя охота?

— Ото, каже вона біжыть та таку куряву підняла.

А вінъ роздывывсь добре й каже змію:

— То, каже, мою охоту у млыні палять, та то такый дымъ піднявся— и попелъ певне зъ кістокъ розвівають по полю!

Не вспівъ вінъ це сказаты, а тутъ уже левъ ззаду и лапамы змія за плечы. Не вспівъ левъ ще гораздъ за змія узятысь, а тутъ уже и вся охота палетіла; такъ въ мынуту и розірвалы ёго, и кісточкы ніде не зосталось цілоі—все потрошыны, порвалы на маленькі кусочки и по полю роскыдалы. А сестра ёго сыдыть у хаті край віконця та все цее й бачыть. Якъ побачила вона, що братъ остався жывый и охота ёго вернулась, а змій пропавъ, кынулася у двері и давай утікаты. Выбігла зъ хаты и пішла собі у лисъ, щобъ братъ або ёго охота не побачылы. Чы довго вона тамъ ходыла, чы ні— прыходыть въ якесь-то царство. Стала тамъ розпытувать людей, въ якимъ городі царъ жыве; ій розказалы все якъ слідъ. Отъ вона й пішла до царя; а той царъ та шукавъ собі тогді якъ разъ клюшныці. Прыйшла вона до того цара, вінъ ій дуже вподобивъ и каже:

— Знаешъ ты, дівчино, що?

— А що? каже та.

— Мыні треба ключныцю; я вже шукавъ собі, та не найду такоі, щобъ була мыні кгусту; зостанься ты у мене за ключныцю, я тобі заплачу скількы ты захочешъ.

— Добре, каже.

Згодылысь воны тамъ, може, за сто карбованцівъ на рікъ, або й більше— звісно, царі дорого платять, — прожыла вона тамъ, може, зъ пів-року и росказуе царові:

— Есть, каже у мене такый-то й такый-то братъ. Давъ ёму Богъ охоту, та таку охоту, що ничого въ світі не боіцця! Зъ нею вінъ може добуты все, що тільки есть на землі: чы въ якому заклятому млыні, чы у зміівъ, чы въ велыкыхъ пущахъ, чы за моремъ—все, все добуде, абы вінъ тількы захотівъ.

Цару тому дуже захотилось ёго побачыть. Отъ вінъ и розыславъ по світу своіхъ енералывъ, щобъ воны ёго знайшлы и привелы.

Черезъ годъ прыводять ёго и охоту. Сестра якъ побачыла, такъ ажъ за косы вхопылась.

— Що-жъ цяе мыні буде, якъ часомъ вінъ подобаецця цару и вінъ

*

ёго оженыть на своій доцці? Тогда вінъ мене зъ світа зжене! Піду лышы я до ворожкы, нехай мыні дасть пораду, що мыні въ світі Божому робытъ. Пошла вона до ворожкы, росказала ій все якъ слідъ та й каже:

— На тобі, дочко, цёго зілля, завъяжы ты ёго въ платочокъ и якъ твій братъ буде лягать спать, то ты ёму підъ головы, підъ подушку, положы, то вінъ засне и вже більше не встане.

Забрала вона те зілля, завъязала въ платочокъ и побігла до дому. Прыбігае, а вже братъ ляга спаты. Отъ вона кладе підъ головы той платочокъ зъ зіллямъ и каже братові:

— Оцце я тобі, братіку, кладу підъ подушку платочокъ; може, тыбі въ ночі на що небідь прыгодыцця, то тута и візьмешъ.

— Добре, каже, положы.

Ото вона положыла и побігла. Лигъ братъ спать. Чуе ведмідь, що вінъ не такъ хропе, якъ завше,—заклавъ свою лапу підъ подушку, выйнявъ той платочокъ и выкынувъ за вікно.

Тогді той прокынувся и каже:

— Охъ, якъ я смашно заснувъ!

А ведмідь и каже:

— Заснувъ бы добре, якъ бы не я: заснувъ бы ты на вікы! Онъ бачъ, що твоя сестра тобі підъ головы положыла.

На другый день встае сестра и бачыть, що ій братъ живый, злякалась и знову побігла до ворожкы и каже ій:

— Бабусенько, скажишь, що мыні робыты, якъ бы брата звесты зъ світу? Я ёму підъ головы вчора положыла те зіллячко, що вы мыні далы, и вінъ лігъ спаты. Сёгодня вранці встаю, дывлюсь—ажъ зілля за вікномъ разомъ зъ платочкомъ лежыть и братъ здоровісенькый ходить по хаті.

— На тобі, дочко, каже баба, ще оцю кульку, положи ты ёму якъ нибудь такъ, щобъ нихто не бачывъ, підъ подушку. Якъ вінъ ляже, то вона ёго убъе.

Взяла вона ту кульку, прыходыть до дому, а вже тутъ царъ и весілля одгулявъ, оддавъ свою дочку за ій брата. Отъ и думае вона собі:

— Теперь мыні буде лыхо, якъ зробыцця мій братъ царомъ; треба хутній ёго стратыты.

Прыйшла, положыла ту кульку підъ головы; братъ у вечері лигъ спать, кулька ёму въ голову такъ и загрузла.

На другый день встають, до ёго—ажъ вінъ неживый. Жинка плаче, царь и царица плачуть, охота такъ реве, що ажъ страшно слухать.

На другой день каже царъ до царици.

— Ну, теперъ будемъ зятя ховать по царьскому. Тількы що мы будемъ робыть зъ охотою? вона намъ не дасть и трупу въ домовыну положыты.

— Знаішъ ты, каже, що? треба напоіты охоту, то вона напъється, заспе, а тогді можно и поховаты.

Отъ зробылы такъ, якъ порадыла царыця, напоілы охоту, — вона спыть и не чує, якъ зъ двора выпеслы, якъ ёго замуровалы підъ церквою въ лёху. Якъ уже поверталысь до дому, охота проснулась,—бігає скрізь, реве, та все одшукує сліда. Такый ревъ та біготня у царскимъ паляцу подняла, що ажъ страшно слухать—таке вытворяе. Отъ наскочывъ ведмідь якось на слідъ, біжитъ по ёму та реве, а за нымъ и вся охота. Прыбігы такъ ажъ до церквы, розбылы двері въ лёху, вытяглы зъ лёху домовыну, взялы ii и понеслы до дому. Прынеслы, положылы трупъ середъ двора, всі сталы кругомъ и ревуть-ревуть такъ що страхъ.

Царъ почувъ и каже царыці:

— Що жъ теперъ мы будемъ робыть зъ зятемъ?

— Що жъ, каже, будемъ робыть? Поховаемъ щи ёго на мужыцькімъ кладвыщі, колы на царьскимъ не влежавъ, може тамъ охота ёго не знайде.

Послухавъ царъ царыці, велівъ напоіты знову охоту и поховаты свого зятя на мужыцькімъ кладвыщі. Проснуласъ охота и знову туды прыбігла до могилы, реве, розгрібае могилу лапамы, вытягує зъ ямы домовину—вытягла, взяла на плечы и знову прынысла до дому, положыла середъ двора, сама стала вся кругомъ и знову реве, якъ и першъ. Царъ зъ царыцею якъ почулы, що охота знову реве, побігы до окна дывляцця—ажъ охота знову принесла на дворъ ихъ зятя.

— Що жъ тутъ робыты? каже царъ.

— Що жъ робыты, треба що небудь прыгадаты.

— Що жъ ты тутъ прыгадаешъ?

— Що жъ, каже, треба зробыты таку велику бочку, обсмолыть ii смолою шевскою, що бъ вода непройшла, положыты ёго въ эту бочку, напоіты охоту знову и якъ вона попъється, пустыть бочку на море, вона поплыве, то тогді вже певно охота не прынесе ёго.

Такъ и зробылы. Покы напоілы охоту, уже и бочка готова и осмоляна. Заснула охота; воны запакувалы ёго въ бочку, задпылы ii и пустылы на море. Поплыла та бочка за вітромъ.

Проснулась охота—нема хозяина. Вона слідомъ слідомъ побігла ажъ до

мора, посідала надъ моремъ и реве. Тутъ море розбушувалось та реве, а тутъ ще й охота. Повернувся вітеръ въ другу сторону, прыжало бочку до берега, ударыла хвыля и выкынула бочку на берегъ. Охота заразъ до тої бочкы, розламалы обручі, пороздыралы кленкы, вытяглы трупа, положылы ёго на піску, самы сталы кругомъ и ревуть: левъ ставъ въ головахъ та все лапамы гладыть по головы; якось заченывъ вінъ позураты за ту кульку, що въ ёго въ голові була, вона изъ головы выскочыла та ёму въ голову,—такъ и загрузла. Ото левъ же покотывсь нежывый, а той проснувся и каже:

— Охъ якъ же я довго спавъ!

— Еге спавъ, каже ведмідь, добре спавъ! Дывысь: якъ отъ спыть левъ, такъ и ты спавъ.

Теперъ сталы всі тужыть за левомъ: медвідь ставъ въ головахъ, найшовъ въ шерсті ту кульку, давай ії лапою выдрянувать. Кулька та выпала, та прямо ведмедеві межы очі. Отъ левъ ставъ, а ведмідь покатывсь. Жалко й ведмідя стало. Посталы всі кругомъ и ревуть, а вовкъ ставъ въ головахъ и давай выдавбувать лапою кулю. Дряпнувъ таімъ ії разъ, дряпнувъ другый разъ—не вылазыть. Вінъ разсердывся,—якъ дряпне третій разъ—куля выскочила изъ ведмедя та вовкові въ голову такъ и загрузла. Ведмідь вставъ, а вовкъ покотывся. Шкода имъ и того: сталы воны кругомъ вовка и знову плачуть. А лысыця стала въ головаъ у вовка той думае:

— Дурны воны булы, що выдрянуючы ту прокляту кульку, наставлялы свої головы! Я свою голову одхылю, то кулька и не попаде въ мене.

Стала вона плакать та выдрянувать кульку, такъ ні якъ не попаде лапою на ту кулю. Прысунулась вона блызенько до головы, стала роздывляцця, дряпнула лапою злегенька, що бъ то изъ далеку знать де дряпнуть, куля выскочыла та въ голову прямісенько такъ и загрузла. Ото лысыця покотылась, а вовкъ остався жывый.

Такъ дойшла черга ажъ до сокола. Лежыть уже соколъ надъ моремъ. Плакалы воны плакалы надъ нымъ нічого не вдіють—не знають що й робыть. Нарадылись воны такъ:

— Що жъ, сокілъ не важна птыця, покынемо ёго на березі, може Богъ дасть, що вінъ якъ небудь вызволыцця.

Отъ такъ нарадылысь собі и пішлы всі до дому. Одійшлы воны тамъ може мылю або й дві, колы дывляцця, ажъ и сокілъ за нымы летыть. А вінъ якъ лежавъ надъ берегомъ, море выкыдало палочкы. Хвыля якось заче-

нула палыцею за ту кулю, куля выскочыла, и сокілъ прокынувся. Прокынувся, дывыцця около—нема некого. Поднявся вінъ у гору высоко, высоко глянувъ сюды-туды, заразъ побачывъ ихъ и полетівъ за нымы.

Ото идуть уже воны всі гуртомъ до дому. Прыходять—царъ и царыця радіе, жінка тежъ радіе. Всі рады такъ, що вінъ вернувся зъ того світа. Царъ, на радощахъ оддавъ ёму за дочкою свое царство, а собі тількы оставивъ паляцъ, въ которімъ вінъ и перше жывъ. Отъ вінъ, якъ узявъ царство, заразъ же казавъ два жеребці вывесты изъ стойні; казавъ попрывъязувать до хвостовъ свою сестру и ту бабу, що давала ій зілля и кулю, и пустывъ ихъ у степъ. Такъ воны й пропалы.

51.—Про золоту гору.

(Славута, Заславскаго у., Волынской г.).

Було собі три брати: старшому було одынадцять роківъ, середущому десять; а самому наименьшому допіро ще сімъ роківъ. Жилы воны собі у батьковій господі, бо ще въ іхъ и батько й маты живи булы.

Живуть воны собі у батька та у матері, колы це розішлася скрізь чутка, що въ такимъ-то царстві, въ такимъ-то государстві, тамъ-то и тамъ-то, есть золоти гори, и хто ти гори одбере одъ зміівъ, то тому царъ шівъ свого царства отдасть.

Отъ и каже самый найменьшій братъ, семилітокъ:

— Возьмимъ, браты, у батько конячку, та поідемъ и мы шукать тоі горы. Люде, идуть; може, и мы чи не знайдемъ, и чи не одвоюемъ якъ ій одъ зміівъ, тогді будемо царямы.

— Добре, кажуть ти, якъ ходімъ, то й ходімъ. — Зібралысь, выпросылы у батька старого коня, такого, що вже й ходыти не здужае, запряглы ёго въ візъ, положилы хліба на візъ и поіхалы.

Ідуть та й ідуть, ідуть та й ідуть, та все роспытують дорогою про золоту гору: хто не йде, хто не іде, кожного роспытують, чи не знае часомъ самъ, або чи не чувъ, чи самъ отъ людей якыхъ прохожихъ проізжихъ, де то ти золоти горы и якій змій іхъ стереже. Хто чувъ що небудь одъ людей—роскаже імъ, а хто не чувъ—скаже:

— Не знаю, люде добрі, не бачивъ и не чувъ нічого про таку гору.

Воны ёму подякують и за те, що хоть обізвався добрымъ словомъ до іхъ и пойдуть собі дальше по маленьку.

Іхалы воны такъ, може, зъ годъ, або й більше, заіхалы въ пущу. Скрізь лісъ та й лісъ, та такый, що й сказати неможна: тілко небо помежи листямъ синіе, та земля підъ ногамы, а то більше ничого й не выдно,—хоть бы хто йшовъ, хоть бы хто іхавъ, щобъ запытати, куды ця дорога ведэ—такъ ні, а ні души живоі опричъ іхъ нема; а тутъ вже й сонечко закочуецця за лісъ, вже й вечоріе.

— Що тута робыти? пытае старшій братъ.

— Що-жъ робыти, каже семылітокъ: — будемъ пучувати; вже що Богъ дасть, то й буде.

Выпряглы воны коня и пустылы пастись, самы розложилы надъ шляхомъ огонь и сыдять и росказують то про се, то про те, щобъ то въ ліси всетаки не такъ було боязко.

На другый день, ранепько, запряглы свого коня, сілы и поіхалы. А лісъ що дальше все густішій та й густішій, таке древо товсте, що и въ чоторыхъ не обыймешъ; а воны все ідуть. Утомыцця коникъ бігты, — воны за возомъ идуть; хто втомытцця йти—сяде на візъ, та все помаленьку погоняють.

Такъ проіхалы воны днівъ пьять або й десять, уже хорчі жодноі у іхъ нема, вже й конікъ ледві ногы волочить, а воны все ідуть та й ідуть.

— Куды це мы ідемъ, каже старшій братъ, де тутъ ти золоти горы взялысь, въ цімъ лісі? Тутъ мы й самы ще пропадемъ зъ голоду — у насъ вже хліба нема. Вертаймось назадъ.

— Но, каже семилітокъ: вже теперъ нечёго вертацця, колы першъ не вернулысь! вже тепера будемъ іхать до кінця, що буде, те й буде.

Поіхалы. Допіро черезъ день дывляцця стоіть—хатка; усі рады, бъ килько день й въ вічи живоі душі не бачилы.

Прыіхалы до хаты, выпряглы коня и завелы ёго въ стаю, а самы пішлы въ хату. Въ хаті нікого нема. Воны сілы за стілъ, повечералы, що було тамъ въ хаті; ждуть, та ждуть хазяєнивъ — нікого мема. Отъ семелітокъ и каже:

— Ну, теперъ, браты тутъ педалеко є містъ, черезъ той містъ буде іхать змій у ночи, тра йты ёго стерыгты. На першу нічъ піде підъ містъ нучувать самый старшій, а мы будемъ въ цій хаті, на другу нічъ уже піде другій; а на третю я самъ піду.

— Ну, добре, такъ и зробымъ.

Отъ ти осталысь въ хаті, а старшій пішовъ. Выйшовъ вінъ на двіръ, подумавъ-подумавъ и пішовъ у стаю, лігъ підъ жолобомъ та й заснувъ. Якъ стала північъ, семилітокъ каже:

— Піду я та довідаюсь, чи не спить-то нашъ братъ підъ місткомъ.

Пішовъ. Приходыть туди, ажъ єго й нема тамъ. Сівъ вінъ підъ тімъ місткомъ и дожидае змія. Погодівъ вінъ тамъ трохы—колы летыть на коні такій, що ажъ искры сыплюцця, а за нымъ біжить собака и летыть соколъ. Прыбігъ вінъ до містка—кінь споткнувся; вінъ попюхавъ на цей бікъ, на той бікъ и каже:

— А ты чого сюда прыйшовъ: чи прыйшовъ быцця, чи прыйшовъ мырыцця?

— Не, каже ёму семилітокъ, я до тебе не прыйшовъ мырыцця, а прыйшовъ быцця.

— Добре, каже змій: — якъ быцця-то й быцця. Ходимъ же зо мною на золоту гору, тамъ будемъ и быцця.

Пишлы вопы на золоту гору. Змій єго якъ ухопыть, якъ кыне объ золоту гору, такъ вінъ и одскочить якъ той мячъ; тоді схопыцця скоренько на ногы до змія, ухопыть єго и якъ кыне, такъ змій вгрузне въ гору. За третімъ разомъ загнавъ вінъ змія у гору по саму шию; тоді взявъ головы ёму позстынавъ и покотывъ зъ горы, а самъ узявъ копя, собаку и сокола и поіхавъ до дому. Прыіздыть — браты сплять: одынъ у хаті, а другый підъ жолобомъ. Вінъ копя поставывъ на стані, а самъ лігъ у хаті и спыть. Вранці проснулысь браты, дывляцця—на стані кінь, у хати соколъ и собака; будять вопы семылітка и пытають:

— Де, ты, брате, це взявъ копя, сокола и собаку?

— Де взявъ? Богъ мыні давъ. А ты, брате, бувъ сю ничъ підъ місткомъ?

— Бувъ, каже.

— А що-жъ ты тамъ бачивъ?

— Що-жъ я бачивъ?

— Нічого не бачивъ.

— Е, е... брате, брате! хоть бы ты, брате, не брехавъ. Ты-жъ цілу ничъ підъ жолобомъ спавъ; ты думаешъ, що я й не знаю.

Отъ на другу ничъ уже підъ містъ выряжають другого брата. Выйшовъ вінъ у вечері на двіръ, подумавъ-подумавъ, побоявся ити підъ містъ, пішовъ и той у станю, лігъ підъ жолобомъ и заснувъ.

У почі семелітокъ пішовъ підъ містъ подывыцця, чи не спыть часомъ єго братъ. Прыходыть—и того нема. Сівъ вінъ самъ підъ місткомъ, ажъ летыть на коні уже старшій змій, такъ ажъ искры сыпляцця, а вінъ лытыть, а за нымъ біжыть собака и сокілъ.

— А чого ты сюды прыйшовъ? пытає вінъ. Чи прыйшовъ быцця, чи прыйшовъ мырыцця?

— А вже-жъ не мырыцця я до тебе прыйшовъ, а быцця.

— Якъ що быцця, такъ ходімъ на золоту гору.

— Ходімъ, каже семилітокъ.

Пішлы воны. Прыходять, схопылысь. Якъ кыне змій семилітка, такъ той и дскочить одъ земли, якъ же кинувъ семилітокъ змія, такъ той и загрузъ у гору по коліна. Другый разъ якъ кыне змій семилітка, такъ ёму нічого, а якъ змія кынувъ семилітокъ, такъ вінъ ажъ по поясъ загрузъ у гору. За третімъ разомъ семилітокъ загнавъ змія ажъ по саму шыю въ золоту гору; тогді взявъ, подрізувавъ ёму головы и поскыдавъ зъ горы, а самъ сівъ на коня, забравъ сокола и собаку зъ собою, и поіхавъ до бративъ. Прыіхавъ, поставивъ коня на стані, а самъ пішовъ у хату и лігъ спать.

На другый день встаютъ браты, дывляцця—на стані знова десь узявся другый кінь и въ хаті сокілъ и собака.

— Де ты взявъ, семилітокъ, коня?

— Богъ, каже, мыні давъ. А ты, брате, нучувавъ підъ місткомъ?

— Нучувавъ, каже.

— Отъ и ты брешешъ, и ты сю нічь нучувавъ у стані, подъ жолобомъ. Ты думаєшъ, що я нечого и не знаю.

На третю нічъ ото уже черга ёму самому йти підъ мистъ начувати.

Убираєцця вінъ, налывъ въ шклянку воды, поставівъ на вікні и каже братамъ:

— Глядіть же, хоть сю нічь не спіть, та дывіцця на цю шклянку, якъ що вода буде прыбувати, то выпускайте коней, а якъ-же буде черезъ верхъ кровь литысь, то тогді й самі біжіть, бо тогда вже змій буде брати верхъ. Тілко що вінъ пішовъ, браты полягалы и заснулы; а вінъ пішовъ и сівъ знову підъ місткомъ и сыдыть. Колы це такъ, якъ о півночи, лытыть самый старшій змій, уже зъ двандцятю головами, такъ лытить, такъ лытыть, що ажъ земля гуде; а за нымъ собака ззаду, сокілъ. Прылітає до містка, — кінь споткнувся. Вінъ глянувъ на той бікъ, на другой—заразъ ёго и каже:

— Чи быцця прыйшовъ, чи ты мырыцця прыйшовъ?

— Ну, якъ быцця, такъ ходімъ на золоту гору.

Пошлы воны на золоту гору, схопылысь. Кынувъ семилітокъ змія — нічого,—трошки тілки гора угнулась. Кынувъ змій семилітка—вінъ загрузъ по кісточкы въ гору.

Піднявся вінъ, оддыхає; дума „ось-ось браты забачять, що въ шклянці вода прыбуває, и выпустять собакъ; а воны сплять... Собакы вже духомъ

чують, що вже щось недобре діеця — гавкають, коні ржуть та ногами тупаюсь; а браты сплять.

Кынувъ змій другый разъ семилітка—загрузъ вінъ ще більше въ гору. Вже зъ шклянкы черезъ верхъ кровъ льецця и коні такъ якъ не развалять стані гарцюють, а браты сплять. Думавъ вінъ сердешный, думавъ, догадався, що браты сплять — скынувъ зъ ногы чобота, пустывъ зъ золотой горы прямо въ ту хату, де браты спалы. Чобітъ якъ ударывся, такъ и стіну вывалывъ. Собаки выбіглы, коні уздечкамы вырвалы лісу и тежъ побіглы, а браты прокынулысь до шклянкы, ажъ уже й по лаві кровъ тече, воны до собакъ— собакъ нема, воны до коней—и тыхъ нема; воны выбіглы изъ хаты біжять, біжять и самы не знають куда бігты, що робыть, а біжять брату на помічъ.

А тамъ собакы прыбіглы, такъ змія и рознеслы на кусочкы. Поодрубовавъ вінъ ёму всі двандцять голівъ и покыдавъ, а самъ узявъ ёго коня, сокола и собаку и іде уже до бративъ. Іде, а воны біжять ёму на встрічу.

— Куды вы?

— А до тебе на помічъ поспішаемъ.

— Чого?

— Ты-жъ казавъ, якъ буде въ шклянці вода прыбувати, що бъ мы коней и собакъ выпускалы, а якъ буде бігты черезъ верхъ кровъ, то щобъ и самы на помічъ спышылы.

— Такъ хиба якъ вы мене послухалы, що я вамъ казавъ?

— Якъ бы не послухалы, то-бъ не біглы.

— Якъ казавъ вамъ, щобъ вы не спалы... чи вы-жъ послухалы? Якъ бы бувъ не кынувъ чобота, то вы-бъ и до сёго часу спалы.

Прыіхалы до дому, запряглы свого коня, поіхалы, набралы візъ золота, посідалы на тихъ коней и поіхалы до того цара, ще казавъ отдамъ півцарства, якъ хто одвоює отъ зміівъ золоту гору. Прыіхалы до того цара, оддалы ёму те золото, а вінъ імъ оддавъ півъ свого царства.

Тогді воны поділылысь и сталы царовать и царують десь и досі.

Въ 1 вып. «Сказокъ» Рудченка подъ № 23 (стр. 71 и 75) есть похожія черты

52.—Про змія.

(с. Косеневъ, Новоградволынскаго у., Волынской г.).

Булы собі дідъ и баба, и булы въ іхъ три дочки. Баба й просыть, щобъ вінъ поіхавъ у лісъ съ старшою дочкою и привізъ дровъ. Отъ дідъ нарубавъ дровъ та й іде до дому. Зъіхавъ на мостъ, схопылась бура,—коли дочку вхопыло, а грошей мішокъ кынуло. Вернувся до дому, та й плаче:

— Отъ ты казала, щобъ я взявъ дочку, а отъ ії ухопыло.

Стара каже:

— Не журысь, дочокъ у насъ ще дві, а за те есть мішокъ грошей. Отъ, старый, возьмы по другу дочку та ноідь по дрова.

Поіхавъ старый. Іде назадъ на то місце—на томъ мосту—опъять схопылася шура-бура и другую дочку ухопыло, а мішокъ грошей кынуло. Прыізжає до бабы:

— Ты, бабо, загубыла мене при старості—поодвозывъ дочкы.

— Не журысь, есть у насъ ще третя дочка.

Прожилы воны одну неділю и другую—стара каже:

— Е, старый! Не стає у насъ дровъ. Ідь старый, парубай, возьмы меншу дочку.

— Ідь ты, каже, стара, ты вже згубыла мене зъ тымы дочкамы.

— Ні, каже. Ідь ты, старый.

Запрігъ дідъ, послухавъ бабы и взявъ меншу дочку. Поіхавъ, нарубавъ дровъ и на тому-жъ мосту зновъ схопылася шура-бура, — и ту дочку вхопыло, тількы грошей не кынуло. Прыізжає до бабы и плаче:

— Чого ты, діду, плачешъ?

— Еге, чого?!... Дочку вхопыло, а мішокъ грошей не кынуло.

— Етъ, старый! Буде зъ насъ, съ чого житы; два мішкы грошей.

Плакавъ черезъ три дні, черезъ три неділі. Якъ прожилы собі черезъ пілъ года, давъ імъ Богъ и начавъ імъ въ утробі сына. Черезъ годъ и родывся сынъ. Утішався старыкъ сыномъ своімъ и черезъ годовъ три ставъ той хлопець бігать. Тішится той дідъ сыномъ и каже бабі:

— Хочъ нема дочокъ у насъ, а сынъ у насъ прехорошій.

Росте той сынъ годівъ сімнадцять и прохожує по дѣвушкахъ. Дѣвушки говорятъ:

— Красывый вінъ и любимо ёго, а за ёго не підемо, щобъ и насъ такъ не поховавъ, якъ ёго сестеръ.

Задумався вінъ, що я одынъ у отца своёго и матері своєі и не чувъ щобъ у мене булы сестры, а теперъ мині говорять, що моі сестры похапаны. Прыдыть вінъ до свого отця и до матері и спрошуе:

— Чи булы у мене сестры?

Вопы не хотілы ёму признаватысь, а мусілы прызнатысь: въ якее время іхавъ изъ старшою и якъ одвізъ и середульшу; а дві по мішку грошей кынуло, а за третю нічого. Такъ вінъ отвічае отцу своёму и матері;

— Колы вже, каже, сестеръ моіхъ нема, то я іхъ піду шукаты. Учувши, старый и стара почалы плакаты:

— Куды, сынку, підешъ? намъ Богъ тібе одного давъ, хочъ дочокъ нема, такъ мы па тебе втішаємся; а ты вже насъ покынешъ.

— Спечіть мині дванадцять буханцівъ и візьміть голку и несіть до коваля, и на сю голку щобъ зробывъ булаву и пустывъ до моєі хаты, бо я васъ покыну у другомъ часу одъ сходу сонця, бо якъ я выйду и не додержить булава, то перероблять мусыть. Выйшовъ вінъ, наставывъ лоба и вдарыла булава въ лобъ и каже до матері и батька:

— Отъ сяя булава то наиде и сестри. Взявши булаву и дванадцять буханцівъ хліба, иде вінъ да йде и зъ сею булавою и зайшовъ вінъ уже у другу землю; на чужому царстві выходыть па ниву, ажъ бьются три чорты. Вінъ прыходыть блызко іхъ и пытае:

— Вы що бьетеся?

— Пропавъ, кажуть, нашъ батько, покынувъ намъ штыры штукы: люльку таку, що сама курытця и конця нема; капшукъ такый, що кильки всадытъ руку, стильки грошей выйметъ; коверъ самолётъ и шапку невыдымку,— и мы не можемъ подільыться імы.

— Я васъ разділю! Одыйду одъ васъ у другый конець нивы, который першій добіжить, того все буде! Поставалы вопы всі три, а вінъ у другому конці нивы и каже:

— Якъ ты коверъ-самолётъ понесешъ мене: верхъ ліса, чи въ повъ ліса?

— Ні, каже, попесу у верхъ ліса.

Тутъ вопы а ну тількы бігты, вінъ сівъ па коверъ самолётъ, усе забравъ и пішовъ по верхъ ліса.

— Несы, каже, до старшое сестры.

Прылітае вінъ па десяте царство, увыділа сестра и каже:

— Братъ любезный! Чого се ты прылетівъ сюды? мій мужъ прылетыть, тебе глыпе.

— Не боюсь я ёго.

Вона выскочила и каже:

— Братъ мій, уже мужъ летыть.

Зашумівъ лісъ вітеръ... Вінъ шапку невыдымку надівъ и ставъ. Влітає мужъ:

— Фе, Русынъ воняє!

— Мужъ мій, ты по Русі літавъ, Русомъ напахався, и тутъ тобі воняє.

— Ні, жона, Русынъ воняє!

— Якъ я скажу, то ты ёго глынешъ.

— Ні, жона моя, не глыну.

Вінъ шапку-невыдимку знявъ и стає передъ нимъ. Змій ёму каже:

— Швагеръ любезный, сідай зо мною, исты й пыты.

Пылы й ілы трое сутокъ.

— Я хочу одъ тебе выізжать. А вінъ ёму говорить:

— Будешъ ты маты важку исторію, прычыну на собі — бережись, — на тобі золоту перынку, и будешъ у тимъ часі памъятать, зробышъ огонь и прыпалы ii, то я тобі стану у помочі—прылечу до тебе.

— Бувай здоровъ, швагеръ любезный. Выишовши на двіръ и говорить:

— Коверъ самолётъ якъ ты мене понесешъ у верхъ лісомъ, чи въ половыні ліса?

— А куды тобі треба?

— До середылыпой сестры.

— Понесу вверхъ лісомъ.

Прылітає до середылыпоі сестры, а вона и каже ёму:

— Братъ любезный, чого со ты прылетівъ сюда, мій мужъ прылетыть тебе глыне.

— Не боюсь я ёго.

Вона выскочила и каже:

— Братъ любезный, уже мужъ летыть. Зашумівъ лісъ, подпявся вітеръ... Вінъ шапку невыдымку надівъ и ставъ. Влітає мужъ.

— Фе... Русынъ воняє:

Вона говорить:

— Мужъ мій, ты по Русі літавъ, Русомъ напахався, и тутъ тобі воняє...

— Ні, жона! Русынъ воняє.

— Якъ я скажу, то ты ёго глынешъ.

— Ні, жона моя, не глыну.

Вінъ шапку невыдымку знявъ и стає передъ нымъ. Змій ёму и каже:

— Швагеръ любезный, сідай зо мною исты й пыты!

Сілы воны, наілысь и напылысь трое сутокъ ілы; а вінъ и каже:

— Я хочу одъ тебе выізжать.

А змій ёму й говорить:

— Будешъ ты маты важку исторію, прычину на собі—бережись—на тобі мою золоту перынку и будешъ у тимъ часі памъятать, зробышъ огонь и прыпалышъ ії, то я тобі стану у помочі.

Подякувавъ вінъ ёму, выйшовъ на двіръ и пытае:

— Коверъ самолётъ, якъ ты мене понесешъ у верхъ лісомъ, чи въ половыні ліса?

— А куда тобі треба, каже коверъ?

— Несы, каже, мене до найменшої сестры.

— Понесу, каже, вверхъ лісомъ.

Прылетілы до найменшої сестры вона побачила и пытае:

— Братъ любезный, чого ты прылетівъ, мій мужъ, якъ прылетыть, то тобе глыне.

— Не боюсь, каже, я твого мужа.

— Уже, каже, мій мужъ летыть.

А тутъ якъ зашумыть лісъ, якъ підыйметця вітеръ—тріщить, ламае, таке піднялось, що Господы!...

Прылітае змій зъ дванадцатома головамы:

— Фе, фе... Русынъ воняе!

— Мужъ мій, каже вона, ты по Русі літавъ, Русыномъ напахався, и тутъ тобі воняе.

А братъ ії надівъ шапку невыдымку и стоіть собі у кутку.

— Ні, каже змій, Русынъ воняе!

— Ябъ, каже, тобі сказала, хто тутъ есть, да ты ёго глынешъ.

— Ні, каже, жона моя, не глыну.

Вінъ шапку знявъ, а змій ёму й каже:

— Сідай, швагеръ любезный, зо мною істы й пыты.

Наілысь, напылысь—тры дні ілы...

— Я, каже, хочу одъ тебе выізжать.

А вінъ ёму говорыть:

— Будешъ ты маты важку исторію, прычину на собі—бережись,—на тобі мою золоту перынку и будешъ у тимъ часі памъятать, зробышъ огонь и припалы ії, то я тобі стану у помочі.

Одъ третеі сестры вінъ одправляется до батька, до матери; летыть у десяту землю; не проіхавъ вінъ далі якъ у пьятую—у того короля у ёго

землі єдна дочка зганяє багато народу, и стають зъ нею на вагу, на которій выбірала собі за мужа такого, который ії може переважить. Не находывся може зъ тысячъ кілька такый, щобы ії переважывъ.—Сорокъ сажень вышины вага!—который не переважить, то й голову зниме. Але вже гопылы народу да вже й нема, который переважиты може; и плаче народъ бо багато погублялы. Вінъ говорить:

— Коверъ-самолётъ, прыостановысь-ка тутъ.

Вінъ прыостановывся; а той парубокъ и пытає:

— Люде Божі, чого вы плачете?

— Чоловіче добрый, нема вже въ світі такого чоловіка, который нашу королеву переважить.

— Нежуритця, люде! на другый день, якъ Богъ дасть, то я буду тамъ.

Кончилы вже вагу тую у вечері и порозъізжалысь по домамъ, а на другый день, щобъ усі булы и ставалы на вагу. Вінъ вечеромъ приходыть до тої горныці, де вона проживала, но часові стоялы коло єї горныці, не моглы нікого допустыть до неї.

Вінъ шапку невыдымку наклавши, иде просто и ніхто ёго не бачить. Прыходыть у ту горныцю, де сама вона. Колы тутъ прыходыть отець и маты и кажуть:

— Дочка наша любезна, на що ты только богато народу збавыла?

— И доты буду збавлять, покы я не найду друга такого, якъ и сама.

Почувъ вінъ, стоячи у тій горныці, и говорить:

— Доволі вже губыты!

Воны всі зглянулысь—хтось говорить, а нікого не выдно.

Полягалы вже спать, прыступас вінъ до неї и каже:

— Королёвпая дочъ, одъ чого ты така тяжела?

Вона крыкнула.

— Папунька! хтось въ моєй горныці є!

Прыбігають до неї:

— Що ты, дочъ, пужаєшся?

— Отецъ мой, хтось лично мині говорыть и спрошує мене, чимъ така ты тяжела?

— Дочъ любезная, то въ сні здалося.

— Нѣтъ, отецъ, не спавши ще була.

— Другый разъ якъ скрычить, то велю тобѣ голову зняты, якъ ты другымъ.

Воны пішлы изновъ спать, а вінъ зновъ приступає до неї:

— Скажи, королёвна дочъ, черезъ що ты така тяжела?

Вона говорыть:

— Скажи, хто ты такый?

А вінъ третій разъ пытає:

— Скажи, чимъ ты така тяжела?

— У мене є перстень такый, що якъ я накладу того перстня и пельчатку, то мене нехто не переважить.

— Дежъ той перстень, скажи мині, а то я тобі голову здійму.

Вона ёму сказала, вінъ того перстня взявъ и пішовъ собі. На другый день мусыть же вона выходыть на вагу. Не хоче, але йде. Народъ плаче.—Выклыкає король:

— Хто дочку переважить, той зятемъ буде.

Не єденъ не мігъ вызватыся. Вызывається вінъ.

— Можешъ ты зъ моєю дочкою на вагу ставать?

— Можу.

— Якъ переважишъ, каже, мою дочку, даю тобі всю мою землю.

Стає вінъ на вагу,—и пошла дочка у гору, а вінъ у низъ.

— Зятъ ты мій мылый, каже король, однускаю тобі дочку мою и всю землю мою!

На другый день повінчалысь, побралы, царъ своє царство оддавъ, а жинка ёму и каже:

— Усюды йды, тілько не ходы до тихъ дверей, що лычкомъ завъязани.

Пробувъ вінъ годъ не заглядавъ тыі дверці—уже давъ ёму Богъ и сына. На другый рікъ тра ёму пойты по своіхъ сараяхъ, тра ёму заглянуть у ти двері—ажъ тамъ змій на гаку за языкъ повішеный. Вінъ здумавъ, що невно якый ёго швагеръ—тра одчинить ёго. Якъ одчынывъ, а вінъ до ёго жены! Жопа ёго выходыть проты мужа, а змій уже коло ёі.

— Другъ ты мій мылый, па що тобі було ёго одвъязуваты? Теперь я не твоя, а ты не мій!

— Богъ знає! каже. Єсть у мене швагеры—стануть мині у помочі. Живы зъ нымъ, жона моя, и спросы ёго, де ёго душа.

Вертаєтця вона до ёго назадъ.

— Ты жъ, каже, любезный, бувъ першъ мині и теперъ будь моімъ мужомъ, тилько скажи де твоя душа?

— Глупая ты, жонко! Онде череда ходыть, тамъ бугай—золоти рогы, тамъ душа моя.

Вона сказала зарізать того бугая и шукать душі. Шукалы, шукалы й не нашлы. Выходыть вона до свого рідного мужа и плаче.

— Не плачъ, каже, пытай ёго, де ёго душа?

Вона зновъ пыта—вінъ сказавъ на барана съ золотымы рогамы.

Звеліла вона зарізать того барана,—шукалы-шукалы, нема душі! Выйшла вона до мужа и плаче.

— Чого ты плачешъ?

— Душі, каже, нема.

— Не плачъ лучче иды да попросы ёго, то вінъ тобі скаже, де вона.

Пішла вона, почала просыть дуже добре змія, але вінъ думавъ, що душі ёго ніхто не найде и каже:

— Глупа ты, жінко! хто мою душу найде?

— Але скажи, муже мій. Скілько съ тобою я жила и живу, а ты мині правды не кажешъ?

— Моя душа далеко, у морі глыбоко, тамъ є стовпъ залізный на дванадцять сажнівъ, підъ стовпомъ дірка, въ дірці яйце—тамъ моя душа.

Вона выйшла до свого рідного мужа и росказала, де ёго душа.

Каже:

— Мужъ ты мій мылый! якъ ты достанешъ? дванадцять сажень залізный стовпъ, підъ стовпомъ дірка, въ дірці яйце, а въ яйці ёго душа.

— Не журысь, жона моя мылая! достану!

Пішовъ вінъ по надъ моремъ и ходывъ годъ—не пайде. Сівъ вінъ надъ моремъ та й плаче. Але збігло ёму у голову, що швагры стануть ёму у прыгоді. Выкрысавъ огню, прысмалывъ піра,—прылітають усі тры. Вінъ шапку невыдымку скынувъ:

— Ей, швагры моі, станьте мині у помочі!

— Но що ты, швагеръ любезный, стілько времені пропустывъ? на що ты ёго спустывъ зъ гаковъ?

— Я думавъ, що може зъ васъ который.

— Чого ты хочешъ?

Вінъ каже:

— Два годы прошу, щобъ жона пытала, де ёго душа—каже ёго душа у морі; тамъ, каже, є стовпъ залізный, підъ стовпомъ дірка, а въ дірці яйце—тамъ душа. Такъ я оце цілый годъ хожу не знайду. Може вы знаете де?

— Ні! кажуть, не знаємо!

А той що дванадцять головъ має каже:

— Я знаю, ходімъ мы надъ море до одногы (заливъ), тамъ будемъ шукать! Прыйшлы всі тры и вінъ четвертый. Якъ дмухнувъ старшій—розлылася вода—не выдно стовпа; дмухнувъ другый—ще не выдно; якъ дмухне той, що зъ

дванадцятьма головамы—розмылася вода и выдно стовпъ. Якъ ухватылы ёго, такъ и вытурнулы зъ-відти. Сталы дывытся найшли дірку и въ дірці яйцо. И кажуть ёму:

— Беры ты ото яйце и иды ты просто до ёго, и якъ буде вінъ тебе пытаты: чи будешъ быться, чи мырыться, то ты кажи:—будемъ быться! Якъ станете быться, то кынь яйце, щобъ розбылось, то и вінъ пропаде.

Прыходыть вінъ и къ змію. Той схвачуєтся до ёго:

— Будемъ быться, чи мырыться?

— Ну, каже, будемъ быться!

Якъ сталы быться—той забувъ що яйце въ ёго э—змій убывъ ёго по коліна въ землю; а вінъ змія по кисточкы. Бачить вінъ, що зъ сылы вже выбывся, здумавъ про те яйце, якъ кіне те яйце объ землю яйце розбылось,—змій пропавъ; а вінъ остався на царстві.

53.—Про змія.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго уѣзда, Гродненской г.).

У пана було мнига статку; только кожноі ночі було по двадцять побито. Отъ бувъ собі одинъ дурень.

— Я, каже, забъю того, хто статокъ тратить.

Пошовъ дурень и стереже. Коли приходить змій зъ двѣнадцятю головами. Вуѣнъ подкрався и палашемъ посікъ того змія. Далі бачить нора. Вуѣнъ позшивавъ зъ шкурей скóту таку трубу, супувъ єі у нору и улізъ туды пудъ землю. Бачить хатка—на курячий лапці, на собачій пятці и крутиця на около. Зайшовъ вуѣнъ туды, а тами-ка дівчина, хороша така. Стала вона ёго запытувать; а вуѣнъ каже:

— Не пытай, а напуѣй, накорми и чистою водою обмый.

Вона ёго накормыла, напоіла и чистою водою обмыла и пошли воны... Стоіть друга хатка на курячий лапці, на собачій пятці и крутица наоколо. Тамъ дівчина ще хорюѣща. Стала вона ёго запытувать, а вуѣнъ каже:

— Не пытай, а напуѣй, накорми и чистою водою обмый.

Вона ёго напоіла, накормыла и чистою водою обмыла. И пошли воны вже у трохъ. Бачить вуѣнъ ще стоіть третя хатка и дивчина тамъ ще хорюѣща. Стала вона ёго запытувать, а вуѣнъ каже:

— Не пытай, а напуѣй, накормы и чистою водою обмый.

*

Вона ёго напоіла, накормила и чистою водою обмыла. Остався вуѣнъ почувать. Туѣлько въ ночі прилетае змій и каже:

— Тутъ есть присная душа.

— Це тобі здаєця такъ, кажуть ёму дівчата, що ты на тому світі бувъ.

Заснувъ той змій. Коли такъ у півночи зазвенівъ палашъ. Вуѣнъ узявъ того палаша и посікъ змія. Дівчата рады такі, пошли тоді за нимъ. Идуть, а вуѣнъ пожалковавъ хатокъ, а дівчата й сказали ёму:

— Скажи: «хатка въ яйце», такъ хатка въ яйці и буде.

Вуѣнъ сказавъ: хатка въ яйце—разъ, одна хатка стала въ яйці, сказавъ другий разъ, друга хатка стала въ яйці, сказавъ третій—третья хатка стала въ яйці. Забравъ вуѣнъ те яйце и пошли воны на цей світъ.

Браты ёго прибыли и перерізали ту трубу, що вуѣнъ зробивъ у нору—вуѣнъ и завалився. Послі якось вылѣзъ и каже:

— Хатка зъ яйця! такъ хатка и стала. Вдруге каже:

— Хатка зъ яйця! Зновъ хатка стала. Сказавъ третій разъ.

— Хатка зъ яйця, хатка такъ и уродилась. И панны тыі тутъ, що зъ нымъ пришли. Отъ панны зъ нимъ побили тыхъ бративъ, а зъ нимъ и теперъ живуть.

54.—Про стрильця.

(Д. Средняя Даражна, Новоградволынскаго уѣзда, Волынской г.).

Бувъ собі єдинъ стрилець и мавъ єдинымъ-єдного сына изъ роду. Вольнъ ёму не було якъ сімъ годівъ. И пошовъ вінъ у лісъ стрилять, и жадноє птаство стрилявъ, ато ёдного зачепивъ такого, що й не бачивъ николи. А то бувъ перший змій. Топіро вінъ якъ стрепенувсь та й сівъ на дереві и говорить до стрильця:

— Що, говорить, стриляй!

А той испужавсь. Змій каже:

— Стриляй! Коли ты перший разъ вважившсь стрилять, стриляй и у другій.

Топіро той устреливъ, а той и розсмѣявсь. Отъ той испужавсь такъ, що не памятае нічого. Отъ той упъять ставъ птахомъ, та й зновъ каже:

— Стрилявъ ти двічи, стриляй у третте, такъ будемъ топіро спориться.

Топіро той у третій разъ устреливъ, той ажъ упавъ, увесь лісъ завернуло,—зновъ стрепенувсь и ставъ зміємъ, паномъ ставъ у чоловічому стані, у Польскому. Той ставъ и руки опустивъ.

— Ну, говорить по-Руську: что будетъ зъ нами, стрилецъ? чи будемъ быться, чи мириться?

— Ні, говорить стрилець, будемъ миритысь.

— Ні, говорить, будемъ быться, на що-жъ ты мене чипавъ?

— Ну, що зъ нами буде? каже.

— Прошу пана, каже, я не знаю.

— Сідай, каже, на мене.

Той боіться.

— Сідай, каже.

Мусивъ сідать. Топіро выпісъ ёго на дерево, такъ якъ сидівъ та й пустивъ ёго... Той якъ упавъ, то й кості розсипались стрильцеви. Топіро зновъ у другій разъ сідае, той пускае ёго у друге знову. Топіро кості ёго узявъ забравъ и зновъ зробивъ чолонікомъ.

— Ну, стрилець, каже, що буде,—чи будемъ быться, чи мириться?

— Будемъ миритысь.

— Е, ні, каже, ты мене не на добро зачепівъ, щобъ мириться.

Сідай у третій разъ.

Топіро пускае ёго зновъ на землю. Летить. Убивсь зовсімъ на смерть. Топіро изновъ у третій разъ ожививъ ёго.

— Но, теперъ, каже, чи будемъ биться, чи мириться?

— Ні, теперъ каже, пане, побылися,—я тебе побывъ, а ты мене, зробимъ миръ.

И зробили миръ міжъ собою.

— Ну, теперъ маємъ єдного сына, пришли до мене на службу, я ёму оплачу больщу казну; а якъ не пришлешъ, то теперъ роздеру на піръя, що зъ тебе и званья не стане.

Ну, той подписавсь:

— Пошлю, каже.

Ну, теперъ дае ёму змій шовкового клубка и каже:

Куды буде той клубокъ котыться, туды тый сынъ хай иде.

Прийшовъ стрилець до дому, сівъ коло стола та й журыться.

А ёго жона каже:

— Чого, старый, зажурывся?

— Єдного сына, каже, дождалысь, та й того треба лихоробові посылать на службу.

Топіро давъ ёму клубочка, та й каже:

— На, сыну; куды буде клубочокъ катиться, туды й ты йды за нимъ

и не дивися ни на людей, ни на вороны, ни на сороки, тилько дивися на цей клубочокъ, куды вінъ котыться.

Прилетівъ змій до дому, та й каже жоні своій и дітямъ,—а въ ёго було три дочкі:

— Ну, каже, побылися мы зъ стрильцемъ. Приіде до насъ на службу паробокъ. Скоро що не сполнить, такъ я ёго заразъ истреблю и обідъ зъ нёго зроблю.

Тоіро поединачні кажна седить у целіяхъ одъ батька, одъ матері. То батько розумный, мати, а меньша дочка и ще розумніша була,—знае на чімъ світь стоіть. Не вспівъ сказаты батько, а вона вже й знае, що йде той хлопець. Пошли вони всі трое купатись въ море, да всяка въ верству одна отъ одноі...

Вінъ (той паробокъ) задивився на вороні и на сорокі и клубочка потерявъ и старъ на багні, на такому выру (болото), що й не чувъ зъ роду, и плаче. А вже вона (менша дочка) серце мала дуже добре,—вже й прилетае и каже:

— На що ты задивився и спустивъ клубочка—свою дорогу? Теперъ сідай на мене.

А вона крила моє. Сідае той на неі, якъ на коня. Вона свиснула разъ, въ другій разъ, клубочокъ ёму звився зновъ у руки.

— Знай, каже, Петрусю, ты бережись свого клубочку, не дывись, бо я знаю куды ты йдешъ,—йдешъ ты до моёго отця.

Тоіро покинула вона ёго и полетіла у свої міста. А вінъ иде дорогою зновъ дорога стала ёму буркована (вымощена) вона ёму зробыла. Иде вінъ по надъ моремъ, купаються воны. Вінъ проходить тихъ дві—старшу и середнившу, а тоі меньшоі биллё забравъ. Тыі зъ тоі сміються, а вона плаче.

— Ей, каже, якъ у Бога вірусшъ, оддай мені те платтё, я тобі въ великій пригоді стану, у часі; бо я знаю, що ты йдешъ до мого отця на службу.

Той оддавъ. Прыходить до дворця явиться. А той змій якъ обиватель. Панянка ёму казала:

— Якъ прыйдешъ до отця, то зайды до моеі хаты, я тобі провість, проповідь скажу.

Тоіро вінъ прыйшовъ до того змія.

— Ну, каже змій, здрастуй, що ты прыйшовъ?

— Прыйшовъ, каже, прошу пана, до пана.

— Иды-жъ ты, каже, на кухню и проживай.

Отъ вінъ повечерявъ и заходить до неі, до тоі панянки.

— Знаєшъ, каже вона, що тобі батька загадає, прыйденъ до мене у пізнёму часу, щобъ батька не знавъ, то я тобі буду помогать.

Приходить вінъ на другый день до змія, той ёму й каже:

— Иды ты на цілый день спать, а на нічъ на работу ставатимешь, я тобі буду загадовать.

Пошовъ той. Вечеромъ змій каже ёму:

— Знаешъ ты що? Ты прыйшовъ до мене на службу, я тобі буду загадовать роботу. Иды-жъ ты мені,—бачъ о той лісъ?—щобъ ты ёго выкорчувавъ за нічъ и дрова у костры склавъ, купця найшовъ, спродавъ и гроші мені принісъ. А скоро ты не зробышъ, то мій мічъ, а твоя голова съ плічъ. Ну, що-жъ. малый, зробышъ?

— Зроблю, каже.

— Я тобі оплачу 300 рублівъ.

Топіро иде вінъ до неі, о пізніхъ лягахъ, до теі панянки.

— А що, пытає, казавъ батько?

— Казавъ каже, щобъ я лісъ спранувъ, у костры щобъ склавъ, продавъ и гроши ёму оддавъ. А дежъ мені спрануть?

— Не журысь, каже, Петрусю, лягай спать; я постараюсь тобі всё.

Вона ёго покохала, — жаліє. Вінъ лігъ спать. Вона вылитає у глуху нічъ въ лісъ. Свиснула разъ, у друге, въ третій разъ свиснула. Топіро хворёны (дьяволы) налетіли, да стильки іхъ, що й лісъ укрыли.

— Ты чого, барышня, насъ потрыбуєшъ?

— Потрыбую, каже, постарайтесь, щобъ лісъ вырубать за нічъ, дрова у костры скласти, купця найти, продать и гроші мені принесить.

— Хорошо, баришня, кажуть постараємось.

— Змылуйтесь, каже, старайтесь, какъ можно, — я вамъ буду благодарить.

Тыі зрубали, продали и деньги припесли до світа. Сплянтували лісъ, плянту зробили, що й корня не видно. Топіро будыть вона ёго рано и каже:

— На, гроши батькові моёму; и якъ буде пытаться—хто зробывъ то, хто помагавъ, кажи; хто зробывъ? Я, а помогали батько, мати, брати, сестри.

Пойшовъ. Пытає змій:

— Хто помагавъ?

— Батько, мати, сродники.

— Брешешъ, каже.

— Ні, каже, ты самъ, пане, брешышъ, бо ты мені загадавъ—я мусивъ старатысь.

— Якъ? каже; но ёго лишъ двадцять треба рубать, а ты то зрубавъ за нічъ?

— А на що, каже, панъ загадавъ менi? я мусивъ старатця.

Той ёму одказуе:

— Ну, каже, коли ты такъ постарався, щобъ ты менi ту нічъ зъоравъ тее поле, щобъ пшеныцi засiявъ, щобъ пшеныця за нічъ уродила, щобъ ты ii сжавъ, склавъ у кóпы, найшовъ кущя, продавъ и гроши менi принесъ и щобъ сказавъ скiлькi кiпъ маешъ, щобъ измолотывъ и сказавъ скiлькi дае кóпа, щобъ принiсъ менi на пробу пшениці.

Тоiро приходыть вiнъ знову до тыi паняпки.

— А що, каже, казавъ батько?

Вiнъ разсказавъ iй всю змiёову диспозицію.

— Не журись, каже, Петрусю, лягай спать, я тобi все постараюсь. Буду робить.

Тоiро пришовъ вiнъ и лiгъ спать; ни бы то соху и рало напявъ.

О пiзнiхъ лягахъ вылiтае вона зновъ и зновъ требуе хворёпивъ. Налетiло й iхъ стилькi, що не можна!

— Чего, кажуть, баришня, насъ потрыбуешъ?

— Потрыбую, каже, постарайтесь за нічъ зъорать поле, засiять пшеныцю; щобъ вона за нічъ уродыла, щобъ вы ii сжали, склали у кóпы, найшли кущя, продали и припесли менi гроши, ще щобъ вы менi сказали скiлькi кiпъ буде, щобъ тыi кóпы помолотили и сказалi скiлькi кóпа дае и щобъ принесли менi на пробу пшениці. Про мене хоть готовоi нарвите и плацъ усадiте.

— Хорошо, кажуть, барышня, постараемось для тебе.

Зробыли все, якъ имъ казала паняпка. Вона ёго будыть:

— Ну, вставай, каже, несы батькові—потiшъ ёго. Не проговорись, що то я зробила.

Приносыть той пшеныцю. Той ще спавъ.

— Уставай, каже, пане, маемъ тысячу кiпъ.

— Почому вона выдае?

— По повтора корця.

— Хорошо, каже той, коли ты тее здѣлавъ, иды ты теперъ спать, а у вечеру приходь.

А кажну нічъ вiнъ кладе ёму въ залогъ, за руки, по триста рублiвъ.

— Якъ до конця дослужишь, каже, то всi деньгi заберешъ, а якъ же нi то мiй мечъ, а твоя голова съ плечъ.

Той каже:

— Пане, не на те я йшовъ, не на твій мечъ, а на те, щобъ старатыся, щобъ ты мені заплативъ.

Приходить той въ вечору до ёго. Той ёму діспопуе.

— Бачъ, каже, ту ниву? Щобъ ты мені выкопавъ ріку, высипавъ, щобъ вода була, щобъ млынъ бувъ на шисть каменівъ, щобъ пшеницю змолотивши, змоловъ, за нічъ булокъ напікъ и щобъ на спиданне принісъ, щобъ було къ чаю.

Топіро иде той до панянкі у ночі и плаче.

— А чого жъ ты плачешъ?

— Якъ же мені, каже, не плакати, коли не знаю що робыть.

— Не журись, Петрусю, каже, панянка, я для тебе все постараюсь.

О пізніхъ лягахъ потрыбус вона зновъ хворёпивъ и каже імъ:

— Такъ и такъ, каже; зробіть мені, каже, те, що я вамъ скажу. Постарайтесь за нічъ выконать ріку, щобъ вода була, млынъ щобъ бувъ на шисть каменівъ. Щобъ пшениці намололы, напекли булокъ и къ чаю мені раненько принесли.

— Хорошо, кажуть, будемъ стараця, баришня.

Отъ воны у одного обывателя млына взяли, выкопали сажалку, намололы пшениці, напекли булокъ и ще въ ночі приносять до тої панянки. Будыть вона того й каже:

— Вставай, каже, неси до батька булки.

Отъ уранці той змій просыпаецця. Вінъ приносить ёму булки.

— Ну, пытае панъ, щожъ ты напікъ булокъ?

— Напікъ, каже.

— Не можеть буть!

— Якъ, каже, не може буть?

— Ну, каже, попробуй самъ, може ты мені яку трутызну принісъ?

— На щожъ мені панъ отказуе, щобъ я трутызну принісъ?

— А хіба жъ я знаю, що ты у ночи робышъ?

— Я, каже, стараюсь, що ты мені росказуешъ.

Бере той хлопець булку, — изъівъ.

— Ну, теперъ, пане, дай мені шклянку вына.

Выпивъ шклянку вына.

— Ну, каже, я теперъ ще лучшого разуму набравсь, що звелишъ буду робыть.

— Але, малый, непримінно хтось тобі помогае! Догадуецця.

— Ні, каже, нихто; — я самъ стараюсь.

— Ну, гляды жъ бо я найду выповатця непремінно.

— Ні, каже, я то все самъ роблю.

— Ну, хорошо, каже. Гляды жъ иды теперъ спочивай, а у вечеру я зновъ тобі дамъ загадку.

Отъ прыйшовъ той у вечеру па диспозицію.

— Ну, каже, чи можешъ, малый, зробыть, що велю.

— А мушу старатысь, каже. На те ты мене зазвавъ.

— Що скоро ты мені це поробывъ, — лісъ изрубавъ, мельницю постановывъ, пшеныцю змоловъ, — щобъ ты мені на сто миль степъ насадывъ, щобъ дычокъ накопавъ, насадывъ, щобъ дычки принялись, щобъ ты іхъ прищепывъ, щобъ воны за нічъ уродыли усяки фрукти, и щобъ ты мені прінісъ усякаго кгатунку покоштувать. Але я тебе буду вартовать теперъ!

— Хочъ ты мене вартуй, не вартуй, то для мене все одно, а що скажешъ зробыть—зроблю.

— Тамъ, каже, не сыла твоя зробыть.

— Ну, каже, хочъ сыла, хочъ не сыла, да голова робыть моя.

Топіро вінъ приходыть зновъ до неі съ плачемъ.

— Чого ты, каже, плачешъ, Петрусю?

— А, каже, теперъ, загадавъ загадку, що вже й не зроблю. Казавъ щобъ той степъ засадыти дычками, щобъ воны принялись, уродили и дали усяки фрукты, щобъ я ёму принісъ усякую кгатунку покоштувать. И казавъ ще, що й вартовать буде.

— Е, якій ты, каже, дурень. Буде все зроблено, не журысь. Лягай спаты.

Вылитає на поляну потребує хворёнывъ и каже імъ:

— Щобъ вы мені на нічъ засадыли степъ дычками, щобъ воны принялйсь, уродили и дали усяки фрукты, и щобъ вы принесли мені усякую кгатунку покуштувать. Щобъ ще й дороги выграсували, щобъ квітами ружными, виноградомъ, деревомъ ружнымъ высажали.

— Хорошо, кажуть, баришня, постараємось.

Полетілі. Топіро садъ той воны зъ цёго світу зносли, зъ поміщиківъ ружныхъ. Уродило те все, и приносыть вінъ тому панові на сніданьс.

— А що, каже, зробивъ.

— Зробывъ, каже.

— И фрукты принісъ?

— Принісъ.

— А ну, каже, покоштуй самъ першъ, а то може ты яку трутызну тамъ принісъ.

Ість той хлопець и папъ покоштувавъ.

— Ну, каже, иды жъ теперъ оддыхать, въ вечеру я зновъ тобі загадку загадаю.

Отъ той пошовъ и лігъ на кухні спать. Выспався, а въ вечеру приходить до пана на диспозицію.

— Ну, що жъ ты, малый, пришовъ?

— Пришовъ, пане, каже той.

— А що жъ, малый, зъ нами буде?

— Що звелишъ, то я мушу те зробыть.

— Ну, можешъ ты тее, щобъ ты на нічъ пошовъ у лісъ на варту. Що буде летіть, чи бигты, чи то кінъ, чи птахъ, чи змій—що у руки, щобъ ты мені піймавъ.

Давъ ёму фузію и пійшовъ той на варту у пущу. Стоіть. Летыть змій съ трёма головамы та просто напротивъ ёго. Той ёго ловыть; а вінъ почавъ ёго быть, драть, пекти. Той и упустивъ. Тоніро прилетає тая панянка, — бо вона знає всякі промысли ёго.

— А, каже, Петрусю, що ты зробывъ? Чомъ ты не державъ?

— А коли, каже, неможна лихороба вдержать, бо пече такимъ огнемъ пекельнымъ, пече, дере!

— А, каже, то мій батько.

— А чортъ ёго зновъ, що то твій батько!

— Ну, каже, гляды жъ буде летіть братъ мій старшій зъ двома головами буде летить, але держи.

— Якъ такъ, каже, буде пекты, якъ твій батько, то я не вдержу.

— Е, каже, держы, а то буде худо!

Тоніро летыть той до ёго просто, пече ёго, бье, дере ёго... Упустивъ. Прилітає зновъ та панянка.

— Е, каже, що ты наробывъ? На що ты упустивъ?

— А якъ же ёго вдержать, коли такъ дуже пече!..

— Теперъ каже, буде йти стара маты у жиночому стані, у простому, у кобітскому; то гляды жъ, держи ії щобъ вона не робыла—держи.

Отъ иде стара биля ёго и каже:

— Добри вечоръ тобі, малый.

— Здорова була, бабо. А за чимъ ты, бабо, у такій порі у лісі ходышъ.

— Була, каже, у людей на весіллі, запізнилась, та упылась, та йду какъ.

— Ну, бабо, стый, бо я тебе не пущу.

— Е, сыночку, що я тобі зробыла?

— Ні, каже, не можна,—я на те на варті стою, не повыпенъ нікого пропустыть.

Та баба пробосмъ иде. Вінъ ії за косы и давай друкомъ быть.

— А, сыночку, гляпь на Бога, чи у тебе руки зведуця на мене, на таку стару женщину? Може й у тебе матка є стара.

Ему серце скрушылось вінъ и пустивъ.

Зновъ прилітае панянка.

— Що ты, Петрусю, наробывъ? На що ты ії упустивъ? я-жъ тобі казала, щобъ ты державъ.

— Якъ-же мені ії було не пускати, коли вона така стара, такъ жалобно просылась?

— Ну, гляды-жъ теперъ буде летіть меньшій братъ мій; вінъ буде летіть огіремъ, зъ сідломъ зо всімъ: ты держи, не пускай; чи буде вінъ перекідаця ведмідемъ, чи чимъ—ты держи; що въ рукахъ стане, то принось, бо це буде у послідній разъ. А то батько догадаеця, що я тобі помогаю и уже конецъ буде зъ нами.

Летыть той огіръ карый на ёго просто; бье ёго, гризе ёго, кусае; а той ёго держить за цугли (муштукъ). Той бачить, що держить,—перекинувся ведмідемъ, вовкомъ и ружнымъ перекинувсь гаддямъ, зміемъ и ружнымъ... колы передъ світомъ перекидаеця зайцемъ—одна шерстка золота, друга срібна. Вінъ приносить ёго до пана. А той ще спыть. Вінъ обужае ёго.

— На, пане, каже, гостинця тобі вартового.

— А, добре, каже; доброго гостинця ты принісъ. Чи ты, каже, коня ловывъ, чи звіра? Мені снилось, що коня ты ловывъ, а не зайця?

— Уже, каже, кого ловывъ, то ловывъ, а принісъ зайця.

— Чи то-жъ можно, що-бъ зъ коня зробивсь заецъ?

— Не то заецъ каже, а чортъ зна, що робылось, але що въ рукахъ стало, той принісъ я тобі.

— Хорошо, каже, малый, що принісъ; а чому-жъ ты, каже, того не принісъ, що перше ловылось?

— А коли таке ловылось, що не мігъ вдержать.

— Те, що мігъ, те здержавъ.

— Ты не самъ те робышъ?

— Ні, каже, самъ.

— А хто помогае той буде выпенъ. Ну, гляды-жъ! теперъ иды спаты, а въ вечеру приходь.

Пошовъ той выспався добре, тилько въ вечеру приходыть. Вінъ ёму и діспонуе.

— Ну, каже, понявъ ты мені зайця, то мені веселость принісъ; щобъ ты мені за нічъ до мого брата за сто миль моста зробывъ, чавуннос брусье, срібный пілъ, порельця золотес.

— Добре, каже, зроблю.

— А якъ-же то можно зробыть?

— А на що-жъ панъ приказуе?—на те, що-бъ робыть.

Приходыть той до панянки и росказуе ій диспозицію, а самъ плаче гірко.

— Не плачъ, каже, Петрусю, не журысь якось то воно буде. Постараюсь я тебе вызволить. Иды, лягай спаты, а я все зроблю.

Отъ въ ночі вылітае вопа та й кличе тихъ хварёнивъ. Пытають ій, чого вопа звала. Вона каже:

— Зробіть, каже, за нічъ містъ на сто миль до мого дядька, да такой що-бъ брусье було чавунос, пілъ срібный, порельця золотес. Да, каже, що-бъ це все за нічъ непремінно було зроблено!

— Добре, кажуть, баришня, постараємось,—у такому то царстві є.

Принесли въ ночі й поставили и водою перепустыли ёго. Посередь мосту на половіні мурованый стовпъ и клітка и въ неі сокілъ співае. Рано панъ проіхавъ.

— Ты, Петрусю, зробывъ?

— Я, каже.

— То-жъ дорога річъ; де-жъ ты гроши узявъ?

— Я, каже, у великій казні позичивъ.

— На віщо-жъ ты тыі гроши позычавъ?

— На тыі гроши, що я у пана зароблю; панъ то мусыть оплатить.

— Ну, гляды-жъ, каже, приходь изновъ увечеру. Я тобі загадаю остатню загадку. Якъ зробышъ, то я тебе до дому одправлю, а выповатця я знайду, хто тобі помагае.

— Добре, каже, пане.

Топіро той переіхавъ мостомъ до брата; той переіхавъ зъ нимъ. Думае собі той панъ.

— Якъ то можно, щобъ той малый та таке зробивъ.

Приходыть той у вечеру. Каже ёму панъ:

— Я маю сто кобылъ, що-бъ ты мені тыі кобылы упасъ. Скоро упасешъ, що-бъ ты мені кожну подоівъ.

Пошовъ вінъ пасти. А панянка ёму сказала:

— Якъ поженешъ пасти, то не спи, бо погубышъ и буде біда велика.

Отъ вінъ пасе. Ставъ дощъ моросыть; вінъ зогнувся підъ дубомъ и заснувъ. Коли якъ кінетця—нема коней. У плачъ. Не знає куды дітця,—таке море стало, горы, лісъ... Прилітає панянка.

— Я, каже, що-жъ бо ты наробывъ, Петрусю. Сідай на мене.

— Я, каже, и такъ тобі докучивъ.

— Ничого, я буду старатця для тебе, бо ты добраго отця й матери. Такъ якъ удасця ця штука, то я буду тобі жоною, а якъ ні, то ти підешъ до дому, а я пропаду.

— Ну, хорошо, каже:

Топіро сіда вінъ на неі. Лісъ той упавъ, горы опали, коні стали знову.

— На змрокъ, каже ёму панянка, будуть тыі коні коло тебе бігты; выбъють передъ тобою землю на сажень; будуть тебе страшить, кусать, а ты седы, каже, не бійсь. А найстаршу кобылу довбнею бый у лобъ. Такъ вінъ и зробивъ. Приганяє до дому, панъ и питає:

— Чи-жъ-то ты, малый, коні пасъ? хто тобі помогавъ? кажи.

— Нихто, каже.

— Ну, коли ты оціхъ кобылъ попасъ, то теперъ подой іхъ, молоко принеси на кухню; спали сажень дровъ, що-бъ молоко закипіло и що-бъ до мене принісъ.

Пришовъ той до панянки съ плачемъ и каже, що и якъ.

Вона ёго навчила. Вінъ такъ и зробивъ. Зъ десять цебрівъ молока надоівъ и зоварывъ. Сказавъ тому пану. Приходить той и хоче ёго кідать у тее молоко.

— Розбірайсь, каже.

— Якъ, пане; оцё въ цімъ молоці будешъ мене купать?

— А вже-жъ, каже.

(А та панянка ёго навчила, що-бъ вінъ батька въ усімъ слухавъ, що ёму ничого не стане). Розибравсь; улізъ у молоко. Роскипівъ чисто. Сами кости остались. Топіръ кости збирає, чилющою водою кропле, спливъ ёго; потимъ живучою водою окропивъ оживывъ ёго. Ставъ хлопець подъ усомъ,— літъ двадцять ёму. Каже той панъ:

— Скількі літъ ты у мене служишъ. Рікъ?

— Якъ, каже, рікъ? Е, пане догадайся. То мені твій рікъ выйшовъ за пятнадцять літъ, бо мені за кажною загадкою то й рікъ.

— Ну, теперъ, малый, якъ мы будемо?

— А що-жъ, каже; мені треба въ казну гроши оддать, що я позычивъ; а оддай мені за службу, а що останеця то ты доплаты.

Той ёму суму одсовує.

— На, каже. Але чи то ты все самъ робывъ?

— Я, каже.

— Ей, не ты, каже; ну, гляды-жъ, догадаюсь, то выноватымъ и тебе зроблю.

— Ні, каже, не буду выноватъ.

— Иды-жъ ты, малый, спать; а въ вечеру приходь, то я вже догадаюсь, хто тобі робывъ.

— Добре, каже.

Приходить у вечеру.

— Ну, каже, ты, ты робывъ?

— Я, каже.

— Ще тобі загадку загадаю, то все вгадаю, хто за тебе робывъ. Що-бъ ты мені зъ трости поставивъ домъ.

Иде той въ пізніхъ лягахъ до панянкі и росказує.

— То, каже вона, глупство; але за цімъ разомъ батько догадаєця, що я тобі роблю. Тебе одпустыть до дому, а мене задныть у кухву залізными обручами и пустить у море, що-бъ я вже пропала. Але якъ будемъ иты, не забудься зайты до моєі хаты, возьмешъ, щитку и грибінку, шпильку, иголку и шовкову хустку и будешъ иты коло мора спомянешъ мене и похукаешъ мені у дно, то обручи роспадуця и опадуть.

Той якъ выстроівъ тростяный палацъ, маковимъ цвітомъ побівъ. Той и догадавсь, що дочка ёму помогала.

— Хто, каже, тобі помогавъ? Признайся, то тобі все дарую.

— Дочка, каже.

— Подывысь-же, каже, яку я ій кару дамъ.

Спровадивъ бондаривъ; зробыли кухву, забыли залізными обручами и на море спровадыли, щобъ вона пропала.

Топіро вінъ ёго одправивъ, дає ёму грошей.

— Ну, каже, нема мені до тебе рацыі, бо якъ бы ты мені одразу признався, то я-бъ й тебе стребывъ и ій стребывъ.

Взявъ той гроши и пошовъ. Иде, та йде. Проходыть море може въ версту, коли ажь-спомянуть.

— А, каже, Боже ласковый! котора мені помогала у всёму, а я ій забувъ.

Вернувсь у версту. Кухва тая припливає. Хукає вінъ у дно; вона й розлетілась.

— А, каже, прозівавъ ты. Кобъ ты бувъ у передъ пришовъ, а теперъ батька нашъ уже знае, уже догадався. Уже той знае мысли, що вони думають догадався.

— Ну, сідай, каже вона, на мене.

Сідае вінъ на неі якъ на коня. Вона крыла роспъяла и летыть. Топіро у погоню за ними отець, ажъ береця на небі заграва!

— То, каже, батько за нами гонытця.

— Ей, каже, вінъ, пропадемо!

— Кідай, каже вона, щитку позаді себя!

Кінувъ вінъ щитку, пуша стала така, що не мігъ пробытця. Покі вінъ пробывався, то воны мыль двѣ-три й пролетілы... Зновъ заграва на небі. Що тутъ робыть!

— Кідай гребінку!

Кінувъ, горы такі стали. Поки вінъ пробывсь, поки прогрызся, поки прозомався, то воны зновъ мылі зъ три ввопли... Доганяе; зновъ заграва на небі; вітеръ схопывся!... Таке, що не можна!

— Зновъ, каже, батько насъ доганяе. Кідай голку и шпильку. Зновъ стали ліса, горы, скалы. Пробывъ та й такі; доганяе зновъ.

— Махны хусткою позадъ себе.

Такъ стало ёму у очахъ темно, що й не потрапыть. Отъ воны кілько мыль зновъ увошли. Тее опало. Зновъ доганяе вінъ ихъ.

— Що жъ намъ робыть?

— Слухай, каже, я стану церквею, а ты попомъ и ходи по церкви— тільки не повертайся до іхъ передомъ, щобъ не пізнали.

Стала вона церквею, да така та церква стара, ажъ поросла, ажъ порохнява; а вінъ зробывся попомъ и ходить по церкви. Прилетае той до церкви— а въ середину ёму не можна—и кричить до попа:

— Слухайко, пóпе, чи не бачивъ ти такіхъ то й такіхъ?

— Бачивъ,—каже, а самъ не оглядаеця—якъ ця церква строілась, а мене попомъ поставили, то я бачивъ якъ воны біглы.

— Брешешъ, каже, пóпе, ты бачівъ теперъ.

— Ні, каже, теперъ не бачівъ.

Той зо злости узявъ, моху вдеръ и полетівъ назадъ. Прилетае до своеі жоны.

— Щожъ ты перебашву? питае вона.

— Такъ и такъ, такъ и такъ, каже.

— Це жъ наша дочъ все дѣлала! А то какой мохъ? Покажи. Ето нашоі дочкі косы.

— Ехъ, кадабъ я знавъ, старуха, тобъ я зъєвъ савсёмъ и попа и церковъ.

Полетівъ; доганяє; а воны кільки мыль увошли. Отъ вона стала яблунею, а вінъ ставъ старымъ дыдомъ—сывый такій, якъ годубъ. Воду носить, поливає ту яблуню. Прилитає.

— Здрастуй дєдъ! Што ты дѣлаєшъ?

— Яблуню поливаю.

— Нащо жъ ты ії полываєшъ, коли вона вже зародыла?

— Я, говбрыть, ії жалую, бо зъ єі пользу маю.

— Ну, дєдъ, хорошо. А не бачивъ ты часомъ таку дівку и таку съ такімъ-то и такимъ хлопцемъ?

— Бачивъ, каже.

— Коли?

— Якъ оцю яблуню садывъ. А та яблуня уже зародыла штырі роки.

— Бре́дышъ, діду, каже.

— Ні, каже, ты самъ бре́дышъ.

Той не мігъ ничого й зробыть. Уворвавъ яблуко и вернувсь до жоны, до своєі.

— То жъ яблуко тіло єі! Дурный ты, дурный. Чомъ ты ії не зъівъ?

— Е, якъ бы я знавъ, то я бъ и яблуню зъівъ.

— Доганяй таки іхъ. Лети!

Полетівъ той. «Поімъ», думає. Отъ доганяє вже іхъ. Отъ вона отдырає рукава одъ себе, одъ сорочки, кідає назадъ себе и стала ріка небольшая, на вестну. Вінъ ставъ лебедемъ, а вона стала лебідкою. Топіро прилітає вінъ. Воны плавають. Вінъ зогнувся и ставъ пыть,—хтівъ выпить ту річку, щобъ ихъ не було. Якъ опывсь та й пукнувъ и пропавъ. Топіро воны выходять. Вінъ ставъ паробкомъ, а вона стала дівчиною по простому. Вона каже:

— Ходімо до батька, до матери, до твоєі.

Приходять до батька, до матери. Вона остаєця на дворі подъ вербою, а ёму й сказала:

— Якъ увійдешъ у хату, каже, усімъ кланяйся, тилько батькові й матери не кланяйся, бо забудешъ де бувъ, що робывъ, забудешъ и объ мені. А батькові и матери уже вмісті зо мною покло́ныся.

Уходить вінъ въ хату, усімъ уклоняєця, а батькові й матери ні. А батько й маты кажуть:

— Якъ то можна, сыну, мы тебе годували, дожидали якъ яйца чирвоного, а ты намъ не уклоняєся.

Вінъ взявъ и уклонився, та й забувсь объ сі. Вона стоіть, дожидає. А да́лі пішла до корчмы. Празникъ бувъ, музыкі граютъ. Сіла вона, седыть. Попова наймычка старуха пытаєця:

— Звідки ты?

— Зъ усёго світа.

— Куды жъ ты, небого, йдешъ?

— Де бъ, каже, службы найты.

— Иды жъ, каже, я тебе заведу до свого священника, тобі добре буде.

— А, каже, бабусю, колыбъ вы завели, то добребъ було.

Приходить, наймаєця та на рікъ служить. Выходыть рікъ, женытця той паробокъ. Робыть весілля, а объ неі забувъ зовсімъ. А воны чéреду гонять, єдно къ другому, вона знає объ ёму. Вона добродзійкі просыця на весілля.

— Чого жъ ты підешъ, каже добродзійка: ты вже старенька.

— Хай, каже, подывлюсь, якъ то въ васъ весілля робыця.

Приходыть. Са́ме місять коровай. Почастували ii. Каже вона:

— Коровайничкі, голубочкі, дайте й мені тіста, то й я зліплю вамъ.

Отъ вона взяла тіста, качала, качала, хукнула,—полетівъ голубъ и сівъ передъ молодыми. Топіро вона каже коровайницямъ:

— Коровайничкі, голубонькі, дайте мені ще трошкі тіста, ще другу пышку скочу.

Скачала вона, хукнула и вже голубка полетіла й сіла передъ молодыми и каже до голуба:

— А знаешъ ты, голубине, якъ ты тымъ бувъ и ще робывъ?

— Ні, каже, не знаю.

— А бррууку, щобъ ты знавъ. То все бъе его въ голову, та все бъе.

Та зновъ пыта:

— Знаешъ ты якъ те робывъ, а я тобі помагала?

А той паробокъ усе сидить за сватами, та догадуєця.

Топіро вона зновъ каже:

— Знаешъ ты, каже, якъ я пришла до твого батька та казала такъ: кланяйся усімъ, тилько батькові и матери не кланяйся, а то объ мені забудешъ. А ты уклонывсь та й забувъ. Я тебе ждала, ждала, та до попа нанялась, цілый рікъ служила. А ты съ другою посватався.

Отъ тоді вінъ догадався, топіро ту покинувъ, та до тыеі, та зъ нею на шлюбъ ставъ.

55.—Про Персицького царевыча.

(Полоски, Бѣльскаго у., Сѣдлецкой г.)

Бувъ собі такый то царевычъ, Персицькій звався, и барзо любывъ вуѣнъ полюване. Отъ разъ пуйшовъ вуѣнъ на полюване, взівъ съ собою хліба и всёго, бо вуѣнъ, було, якъ пуѣйде то днивъ на пъеть, на шисть... у полю й ночуе—такый бувъ зацентый мысливець! Ото иде вуѣнъ та й иде, иде та й иде, ажъ дывытьсе—въ ліси озеро; пуйшовъ вуѣнъ до того озера, думае, ци ни надыбаю на пёму якого птаха. Пудходыть вуѣнъ блыжче, ажъ дывыться въ тому озери купаются сімъ дочокъ чарноксенжныка, та таки жъ хороши, такижъ гарны, що й надывытьсе на іхъ не можна. Пудходыть вуѣнъ до того озера; воны его зобачилы,—перестали купатисе, кынулысе до платъя, скоронько убралысе, и не знать, де подилысе.

На другый день царевычъ зновоньку приходыть до того озера, такъ уже здалека пудходыть, такъ пудкрадуетьсе, жебъ воны его не зобачилы. Ото пудкравсе блызенько до озера, сівъ за кущомъ, ци тамъ за сосною, и дывытьсе на іхъ... одна гарна, а друга ще хорюшша, гляне вуѣнъ на третю, такъ очи й прылыпають, що й одырваты не може, така гарна! Такъ вуѣнъ приходывъ та роздывлевсе куждого разу, а воны й не знали. Найбуѣльшъ ёму подобалась сама найменша дочка. Прыйде рано, ще у досвіта, та сіде пудъ кущомъ и чикае, закимъ воны прылытять купатисе (бо воны тамъ куждого дне купалыся); а якъ прылитять до озера, порозбираютьсе, то вуѣнъ и очей ни одверне одъ неі, и не поворушытьсе—все дывытьсе, дывытьсе и не може надывытьсе—така жъ то хуруша була!

Довго вуѣнъ думавъ, якъ бы то зъ нею поговорити хоць одну хвильку, а потемъ надумався та й каже самъ собі:

— Треба буде пудкрастысе, та заховати еі платъе; то ти, накупавшися полетять, а вона останетьсе; то и втеды зъ нею и поговору.

Другого дне прыйшовъ вуѣнъ раненько, зновоньку пуѣдъ той кущъ сівъ, та й роздывлеетьсе, де вона свое платъе положить, щобъ и знати, яке ховати. Воны прылинулы всі сімъ, поставалы въ рядъ, а найменша съ самого краю одъ куща, порозбиралися и пуйшлы купатисе; а вуѣнъ пудкрався, укравъ платъе, сховавъ его и сівъ за кущъ.

Ото покупалысе воны, выходять изъ воды, та до платъя. Меньша шукала своего, шукала—нима. Стала вона сердешна та й плаче; ти чикали еі, чикали, та й политілы, а вона зосталася на бе́рези й плаче сердешна. Допіро вуѣнъ выходыть зъ-за куща и цисе еі платъе. Вона, якъ забачила, зраділа, кынулались ёму на шыю, обиймуе его, цилуе та дякуе:

*

— Дзенькую тобі, голубчику, що ты зжелывсе надо мною! спасыби тобі, я тебе до віку не забуду!.. Та все єго цилуе, а царевычъ такъ зрадівъ, що й ни знае, ци вуйнъ на неби, ци на земли...

Отто поговорылы трохи межи собою — вона до ёго такъ и прыкипіла. Вуйнъ єі любыть безъ памъяты, а вона єго ще лучче и надывытьсе одно на другого не може.

Отто розійшлысе воны по руйзныхъ містюхъ: вона политіла за своімы сестрами, а вуйнъ пуйшовъ въ лісъ на полюване и вона єму сказала, що въ такому-то ліси, въ такому місцю єсть халупа; се бъ вуйнъ захоче єі побачиты ще колы, то же бъ прыходывъ туды—вона єго тамъ буде выглядати кажного дне, бо вона кажного дне литіла край теі халупы додому одъ компелі.

Зара, на другый день иде вуйнъ шукати теі халупы. Довго вуйнъ ходывъ, довго блудывъ по тому ліси, на решті знаходыть—зупелне така сама халупа, якъ вона єму оповидала. Допіро другого дне прыходыть рано и дожидае єі; вона выкупалась зъ сестрами въ тому озери, литыть уже назадъ разомъ зъ нымы; побачила, що царевычъ єі дожидае уже пудъ халупою, и каже до сестеръ своіхъ:

— Охъ, якъ я утомылася, литить вы, я трохи тутъ спочину, то я васъ дожену.

Ти политіли, а вона осталась; прыйшла до єго, нарозмовлелисе, нацилувалысе, намылувалысе и розийшлысе собі; вона политіла до дому, а царевычъ пуйшовъ на полюване. Довго воны такъ робылы, ажъ поке єі сестры не завважилы, що вона кажного дне съ тимъ царевычомъ бесиду веде. Отто завважалы воны та й кажуть єі:

— Зле ты, сестро, робышъ, що зостаешся кажного дне въ цеі халупи, на тебе худа слава по межи сестрамы пуйшла; кобы нашъ тато се ни довідавъ, тогды буде й тобі й намъ; вуйнъ безъ тебе та й насъ не буде пускати купатисе. Мы вже сюды не будемъ литаты купатисе тера. Мы друге місце собі знайдемо.

Вона залитіла до теі халупы и сказала ёму, що вже воны буйльшъ не будуть литати сюды купатысе, що вже выбралы друге озеро далеко, далеко ажъ за моремъ. Росказуе єму, а въ самоі слезы такъ и котятьсе изъ очей, якъ горохъ—жалко єі бідненькоі стало покыдати єго...

Плаче й вуйнъ сердешный; плаче якъ мале дытетко, та ницъ не зробыть—треба розийтисе.

Наплакалысе воны таки досыть, нацилувалысе, мало що й говорылы за плачомъ, ино вона єму росказала, де воны будуть купатысе, попрощалысе и розийшлысе—вона политіла догонеть своіхъ сестеръ, а вуйнъ пішовъ на полюване,

але й охота єго не бере стріляти, ходыть по ліси, нудыться бідный, смутно ёму безъ неі жывіты. Довго вуйнъ ходывъ такъ, далі й думає.

— Пуйду, може такы дойду до того озера, може ще таки хоць разъ на віку доведетьсе побачити єі. Отто надумавсь и пуйшовъ. Иде та й иде, иде та й иде, може тамъ зъ місяць ишовъ, бо й бульшъ, уже й хлиба у єго давно не стало, а вуйнъ все иде. Захочетсе єму барзо исты, вуйнъ забъе зайця, чи тамъ якого птаха, розложить огонь, давай печи єго—спече, попоиість и знову йде. Нарешті доходыть вуйнъ до мора, дывытьсе—ажъ бъютьсе тры блазні. Вуйнъ прыйшовъ до іхъ и пытає:

— Чого це вы бъетесе?

— Якъ-же-жъ, кажуть, намъ не бытысе, колы мы не можемъ помырытысе, помыры насъ. Отъ мы въ трохъ найшлы край мора чотыри речи: капелюхъ такый, що якъ вложышъ, то нихто те ни буде бачиты; убручъ такый, що якъ стати по середыні, то куля не визьме; обрусъ такый, що оно седь и скажи: отъ тамъ и тамъ хочу бути, то безъ годыну й будешъ, и нарешті оця паличка а ця паличка така, що оно єі скажи: быйтого то й того, то такъ зара и бъе; нехъ отце буде циле вуййсько тута стояти, а єі оно скажи, то вона все вуййсько перебъе.

— Добре, каже, позділю, никому ни крывдно буде, я вже відаю, якъ васъ розділыты!

Опіро вуйнъ забравъ ти вси речи у руки та й каже:

— Оце капелюхъ буде одному, убручъ—другому, обрусъ—третему; а паличка буде тому хто єі упередъ злапає.

Узевъ та й кынувъ єі до мора; ти блазні кынулысе и субі у море за тею паличкою, оденъ другого попережає; а то й царевычъ наклавъ на голову капелюхъ, сівъ на обрусъ, сказавъ—

— Я хочу бути коло того то й такого палацу. И политівъ, туйлько єго й бачилы блазні.

Опіро повылазылы воны зъ мора, дывляться—нема ни царевыча, ни тихъ речей.

— Ну, тера, кажуть, не будемъ бытисе, поділывъ добре, не маємо чого казаты.

Ото прилитає вуйнъ до того палацу, де той самъ старый чарноксенжныкъ живе съ своімы дочкамы; вставъ съ того убруса, зложивъ ёго, наложивъ того капелюха й пуйшовъ до палацу. Иде вуйнъ безъ оденъ покуй, иде безъ другый—нихто єго не бачить, нихто наветъ не відає объ нему, що вуйнъ тута; и найменша дочка чарноксенжника наветъ не відала о тому;—

заходыть вуѣнъ до третєго покою, дывытьсє, сыдять дочки чарноксєнжникови за столомъ и пьють гербату; коло куждоі стоіть шклянка гербаты и кавалокъ булки лежить! Отъ вуѣнъ пудыйшовъ до теі, що любывъ, ставъ коло неі пъє зъ єі шклянкы гербату и закусує булкою. Други дочкы дывятьсє на ту шклянку, що передъ нею стоіть и кажуть:

— Що це такого, сестра, съ тобою ся зробыло, що ты такъ багато дзісь почела істы?

— Що жъ, каже вона, ницъ сє зо мною не зробыло! Я жъ такъ імъ, якъ и вы істе.

— Такъ же бъ то такъ; а то ни: дывысє, скуѣлько въ насъ ще гербаты въ шклянкахъ, а скуѣлько въ твоі.

— Я жъ ще й не пыла, чого жъ захтілысьте одъ мене?

Колы гляне вона на свою шклянку, ажъ и доправды уже буѣльшъ, якъ половына, не стало гербаты — вона й постерегла, що вже щось тута є.

Допіро напылысє воны гербаты; сестры єі выйшлы до другого покою, а вона зосталасє тута — тамъ взела чисатисє, то сукню поправляє, оно бъ за сестрамы нейты.

Царевычъ роздывывсє — нема никого въ покою — вуѣнъ тогды пудыймывъ трохи свого капелюха, вона его якъ забачила, трохы не крыкнула — такъ зраділа — цилує єго, обнимує... Ото поговорылы собі воны трохи потихутку, жебы не було чути до другого покою, вона й єму и каже:

— Не показуйсє жъ моєму батькови — вуѣнъ на мене тера барзо гнивається.

Ото мынувъ день, другый мынувъ — вуѣнъ все такъ: пудыйме свого капелюха, поговорать, надывлятьсє одно на другого, нацалуются досыть, вуѣнъ знову наложить капелюха на голову, и ныхто й его не бачить. Нарешті уже дуйшло до того, що вже й батько єі, старый чарноксєнжныкъ відає о тимъ — уже й єго и за стилъ сажають гербату пыты и до столу просять, але батько все таки на ёго злымъ окомъ дывытьсє.

Нарешті почывъ вуѣнъ прусыти старого чарноксєнжныка, щобы оддавъ за єго свую меньшу дочку.

— Ни, каже, не оддамъ я тубі свеі дочкы. Я відаю, що й вона барзо за тебе хоче выйты, але я не оддамъ такъ. Се зробышъ мині, що я загадаю, то втеды оддамъ.

— Зроблю, зроблю все, туѣлько ддайте, все зроблю...

— Оттута, каже чарноксєнжныкъ, єсть у мене лісъ, що нихто єго не рубавъ, нихто туды й не заходывъ николы: се вырубаешъ за нычъ той лісъ,

выкорчишъ пенькы, згорешъ и засіешъ пшаныцю, до світа выросте, то тогды тобі оддамъ дочку.

Ото прыходыть той царевычъ до тей дочкы та й плаче, и жадного слова не вымувыть бідный, такъ и обливаєтьсе слезамы.

— Чого ты плачешъ, запытуе вона єго?

— Якъ-же-жъ мені ни плакаты, колы твуій батько казавъ мені, за одну нуічъ зрубаты и выкорчиты лісъ, згораты и засіяты пшаныцею, и якъ та пшаныця выросте до рана, то тогды оно оддасть тебе за мене. Якъ-же-жъ я це все за одну нуічъ змогу зробыты?...

А тутъ за слезамы и слова не вымоввіть.

— Не плачъ, каже вона:—муій голубе сывый, лигай спати, до рана все буде гутово.

Та все за каждымъ словомъ обиймуе єго, та цилуе. Допіру заспоківся вуінъ, лігъ спати; а вона въ глуху нуічъ выйшла на двуіръ, свыснула разъ, свыснула и другый разъ; якъ свыснула третий разъ, такъ ажъ двуіръ малый: такого іхъ назлиталося. Вона імъ и каже:

— Жебъ до рана мені бувъ той-то й то лісъ вырубаный и выкорчаный, жебъ те місце, де бувъ лісъ, засіяне пшаныцею и жебъ та пшаныця до рана була готова и змолочана, и змеляна, жебъ ще до рана и булкы булы съ тей мукы.

Ото казала імъ зробыты та й пішла спати. Отъ воны заходылысе коло того лісу: той рубае, той корчить, той горе, той засиває.... закимъ сонце зуійшло вже й булкы съ тей пшаныци готови.

Встае той царевычъ—вона єму й дае булку.

— На, каже, однесы батьковы, це съ тей пшаныци, що сіялась на туімъ місцю, де вчорай лісъ стоявъ. Взевъ вуінъ ту булку прыносыть батькови и каже:

— Ну, тера уже оддасте дочку? Зробывъ те, що хтілысьте, оце булка вже гутова вамъ до гербаты съ тей пшаныци, жемъ посіявъ учорай.

— Не оддамъ, каже. Якъ выкупаешъ на такуій-то и такуій гурі студню, сто сажнивъ глыбины и пьятдесетъ сажнивъ ширыны и обложышъ ту студню внызу камепемъ, а въ горі деревомъ, такъ жебъ зовсімъ до рана була готова и жебъ зрана можна було уже й воды зъ неі до гербаты набраты, то тогди оддамъ.

Иде той царевычъ одъ чарноксенжныка и зновонъку плаче.

— Чого ты плачешъ, пытае ёго найменша дочка?—що тобі батько казавъ?

— Якъ-же-жъ мені не плакати, колы твуій батько казавъ мені якъ до рана на такуій-то и такуій гурі выкопаты студню сто сажнивъ ширыны, и жебъ ту студню ще выложыты внызу каменемъ, а въ горі деревомъ, и жебъ вона до рана була готова.

— Ни плачъ, каже вона єму: лягай спати, на рано все буде готово.

Лигъ вуїнъ спати у вечері, а вона выйшла на двуїръ, свыснула разъ и другый разъ, третий разъ якъ свыснула, такъ такого іхъ назлиталось, що ажъ двуїръ малый—просто ажъ іденъ на другого лізе; вона імъ и каже:

— Жебъ мені до рана була на такуїй-то и такуїй-то гурі студня сто сажнивъ глыбыны и пъятдесетъ сажнивъ ширыны, и жебъ знызу була вона выложена каменемъ а въ горі деревомъ.

Сказала, а сама вирнулася въ свуїй сыпальный покуй и лигла спати.

На другый день закымъ вона встала вже и вода прынесена. Вона єго розбудыла и каже:

— Иды до батька—уже студня готова, ось и вода зъ неі, понесы єму.

Ото вуїнъ взівъ, пуйшовъ до того чарноксєнжныка и каже єму;

— Студня готова, отъ и вода зъ неі; тера уже оддасте дочку?

— Не дамъ. Се выіздышъ мені того коня, що на меі стайні стоіть, то втеды дупіро оддамъ.

— Або що, каже.

Иде вуїнъ назадъ и радіє.

— Це вже ныцъ, думає субі, я коней не боюсє, хоць на якого, то усіду.

Иде до дочки чарноксєнжныка та радіє. Побачила вона єго, що вуїнъ такый веселый виртається одъ батька, и запытує єго:

— А що батько тобі сказавъ?

— Що батько сказавъ, сказавъ, що вже оддасть тебе за мене, якъ я выізжу єму коня, такого що ще нихто на єго не всідавъ.

— Такъ чого жъ це ты такъ радієшъ?

— Якъ то чого? Я хоць на якого коня, то усіду—я прызвычаівсє на дыкыхъ конюхъ іздыти.

— Ныцъ то, щось прывыкъ! Це не такый куїнь.

Зара вона взіла хусту, завъязала въ тры рожки по камінчику и дала єму.

— На, каже, тобі оцю хустку, сховай єі, а якъ завтра будешъ сидати на коня, то выймы: вуїнъ тебе понесе по-пудъ хмарицкамы, буде те носыти ажъ покы не скыне—тогды вже й костокъ твоіхъ не можна буде позбирати. А єе вуїнъ стане тебе нести высоко по-надъ землю, то ты єму буїльшъ ничого не робы, оно цею хустою бый по-межи уха. Втеды вуїнъ ныцъ тобі не зробыть.

Дупіро на другый день зрана, то чарноксєнжныкъ казавъ осидлати того коня; пуйшовъ той царевычъ усівъ на єго, тамъ єго прытрымалы якось—якъ сівъ, такъ той куїнь и политівъ, якъ вихоръ. Скоро туїлько стане пудыйматися въ гору, то вуїнъ єго тею хустою помежи уха, то вуїнъ єго помежи уха. Носывъ

вуїнъ єго, носывъ; де вже вуїнъ тамъ єго не носывъ,—нарешті прыбігає до дому. Дупіро злізъ царевычъ съ того коня и пуйшовъ до палацу. Прыходыть до покою чарноксєнжныка—вуїнъ сыдыть на крыслі розгніваный такый и голова хустою перевъязана.

— Выіздывъ уже коня, каже.

— Знаю, знаю, що выіздывъ!

— То тера уже оддасте свою дочку за мене?

— Оддамъ, оддамъ! Туїлько выйды зъ мого покою, бо я дзись хорый.

Взєлы вже воны й шлюбъ, вже й по шлюбі пройшло днивъ килька, а батько єі все не перестає гніватыся и слова ныгды нискаже по-людськый до своєі симъі, а до царевыча и до теі дочкы, що выйшла за єго, и вцалі не говорыть.

Царевычъ и пытає свеі жуїнкы:

— Чого це твуїй батько все гнівається, та гнівається и не перестає николы?

— Того вуїнъ гнівається, що я съ тобою шлюбъ взіла. Тра намъ тікаты, не можна намъ тута жывіты, вуїнъ насъ съ світа стратыть, якъ не втичемъ.

— Якъ же мы будемъ тикати? хиба ў ночи, жеби насъ нихто не зобачивъ.

— У ночи, каже, утичемъ.

Дупіро другого днє встають воны зъ рана—вуїнъ скыдає съ себе сурдутъ, а вона сукню на єі луїжко, а сурдутъ на єго, замкнулы двери въ покою, а самы утиклы: сталы обоє,—вуїнъ голубомъ, а вона голубкою та й политілы субі.

Чикають іхъ, чикають до гербаты—не прыходять, а чарноксєнжныкъ и каже до лёкая:

— Пуїйды розбуды іхъ, чого це воны такъ довго сплять, нехъ идутъ до гербаты.

Пуйшовъ той лёкай, прыходыть до дверей, стукає,—сукня й пытає єго на такый самый голосъ, якъ у чарноксєнжныкової дочкы:

— Хто тамъ стукає?

— Я, каже лёкай, казавъ панъ, щобъ вставалысьте та йшлы до гербаты.

— Добре, добре! Скажи що заразъ прыйдемо.

Пуйшовъ той лёкай сказавъ старому чарноксєнжныкови, що заразъ прыйдуть. Сыдыть чарноксєнжныкъ, чикає та й чикає; а іхъ все нима. Посылає вуїнъ знову лёкая:

— Піды, скажи імъ жебъ скоронько ишлы, бо я іхъ чикаю.

Пуйшовъ той лёкай знову; зновоньку стукає въ двері—ажъ обзывається ўже сурдутъ:

— Зара, зара.

Пуйшовъ вуїнъ,—заразъ, каже прыйдуть.

Почикавъ ще чарноксѣнжныкъ, розгнивався, розгнивався якъ огонь, ажъ піна єму зъ рота котытьсє. Сыдівъ, сыдівъ, чикавъ, чикавъ, нарешті самъ пуйшовъ. Якъ узівсє рукою за двери, такъ двери й вылитілы; дывытьсє вуйнъ на одно лужко—сурдутъ лижить, дывытьсє на друге—сукня. Вуйнъ заразъ догадавсє, що воны утеклы, крыкнувъ зара на свої слуги, та й побіглы въ погоню за імы.

Литять ти гулубы, литять и не спочывають. Колы чує вона, що погоня бижить.

— Ей, каже, чулувіче, за намы погоня! Тра, каже, тикати хутній, а то горенько намъ обомъ буде одъ батька—не жити намъ уже буйльшъ на світи, якъ дожинуть.

Литять, литять, та все прыслухаютсє, ци далеко ще погоня.

— Ей, каже, блызько вже! Я стану тута каплыцею, а ты дідомъ: се добижать та запытають тибе, ци не бачивсь чєсомъ, ци не йшлы тута таки то й таки, то скажы, що бачивъ цалкомъ таки пруходылы, втеды ще якъ я цю каплыцу будувавъ.

Стала вона каплыцею, така стара каплыца, ажъ мохомъ порусла, а вінъ дідомъ.

Бижить погоня:

— Ци не бачивсь, каже, діду, не йшлы тута таки-то й таки.

— Бачивъ, каже, ще тогды, якъ оцю каплыцю будувавъ.

Вернулася погоня до чарноксѣнжныка:

— По туйій дорози, кажуть, ны іхалы й ни йшлы, никого мы й не бачилы. Бачилы, правда, одного діда—старый уже, запыталы єго, каже що іхалы таки, але давно, барзо давно, ще якъ вуйнъ ту каплыцю будувавъ,—а та каплыца уже зовсімъ стара, ажъ мохомъ дериво порусло, таке старе.

— То-жъ воны сами, чомъ вы іхъ не бралысьте! Идитьте жъ за нымы хутшій.

Роззыкавсє на іхъ; поіхалы воны знову.

А царевычъ съ своєю жуйнкою перекынулыся гулубамы и сновоньку политілы. Литять та й литять, литять та й литять, колы вона прыслухаєтьсє, ажъ знову погоня литыть.

— Ей, каже, чулувіче. Погоня, тикаймо! Пролитілы ще трохи, вона зновоньку слухає.

— Уже блызько, каже, погоня. Зроблюся я, каже, стадомъ овечокъ, а ты пастухомъ, а якъ будуть пытати, то скажешь, що бачивъ такыхъ, але

втоды ще, якъ у мене була одна овечка, а теперъ уже зъ тей однеі росплодылося тысяча.

Стала вона стадомъ, а вуйнъ пастухомъ—ажъ литыть погоня:

— Ци не бачивъ, діду, такыхъ-то й такыхъ людей?

— Алѐ—алѐ. Втоды ще бачивъ, якъ я оно одну овечку пасъ, а тера ў мене бачите, яке стадо!

Вернулыся воны и кажуть чарноксѐнжныкови:

— Прыіхалы мы на те місце, де тогды каплыца стояла—ажъ єі уже нима—то мы поіхалы далі. Іхалы, іхалы ни съ кимъ не судосылысь, оно бачили, стадо овечокъ дідъ пасъ, мы єго запытувалы,—казавъ, що бачивъ, але барзо давно,—ще тогды, якъ у єго була одна овечка, а тера зъ єі ціле стадо.

Разгнівавсе чарноксѐнжныкъ ще буйльшъ, чомъ воны іхъ не взєлы—то, каже, булы воны.

Политівъ уже втеды самъ. Такъ литыть, такъ литыть, ажъ земля гуде. Почула вона.

— Почкай, каже, тра послухати, ци далеко ще пугоня — це батько самъ литыть; бида буде—чуешъ якъ ажъ у плечи жежко!

Послухала.

— Тикаймо, каже, та ще й добре тикаймо,—лыхо буде.

— Литять воны, та й литять, литять, та й литять. Уже й потомылыся—а ў спыну такъ жежко одъ того чарноксѐнжныка стало, що й вытрыматы не можна.

— Ей, каже, чулувіче, почикай, батько литыть за намы стану я, каже, моремъ, а ты рыбкою, вуйнъ розгнівавсе, роспалывсе, зачне воду пыты та й згыне.

Стала вона моремъ, а вуйнъ рыбкою.

Колы це летыть чарноксѐнжныкъ, такъ летыть, ажъ земля гуде—зъ рота въ єго огонь такъ и бъе, такъ и бъе; а крыламы такый вітеръ робыть, що ажъ лісъ лометсе. Прылитівъ до того мора—зара й догадавсе, що то єго дочка стала моремъ, а царевычъ рыбкою. Прылитівъ та й зачавъ пыты воду; бачить рыбка що вже воды ни стає—выпывъ чарноксѐнжныкъ—то вона ўсе глыбше; а вуйнъ все пъе; доты пывъ, доты пывъ, закымъ и не згынувъ, а вода вся знову зъ єго вытикла.

Тогды воны сталы зновоньку, вона голубкою, а вуйнъ голубомъ та й политілы субі. И вже жилы въ двохъ и ни боялысь никого до самоі смерты.

Въ сказкахъ, помѣщенныхъ у Рудченка подъ № 52 (вып. I, стр. 141—149) и подъ № 30 (вып. II, стр. 114—125) есть нѣкоторыя похожія черты.

56. Про Ивана багатого.

(М. Старый Мирополь, Новградволынскаго у., Волынской г.)

Иванъ багатый живъ въ курені голый и мавъ собі кота. Що купыть вінъ собі сала да хліба, то кітъ и поість. Отъ вінъ того кота поймавъ, выбывъ, выбывъ и прогнавъ одъ себе. Розсердывся кітъ на свого хазяєна, пішовъ ёго до цара позывать. Иде тай иде—зострічає ёго вовкъ.

— Здоровъ, котыкъ!

— Здоровъ, вовче.

— Куды ты, котыкъ, идешъ?

— Піду, каже, до цара позываты Ивана багатого.

— Підемъ, котыку, и мы съ тобою, бо насъ бьють и намъ проходу не дають.

— Кілько-жъ васъ єсть?

А воны кажуть:

— Насъ єсть сто.

— Збірайтеся, каже, всі.

Отъ воны зібралысь, прыходять до цара; а кітъ попереду побігъ. Прыбігъ кітъ до цара да й каже.

— Здрастуй, царъ!

— Здоровъ, котыкъ, каже царъ.

— Прыславъ, каже котыкъ, вамъ Иванъ багатый сто вовківъ въ подарунокъ.

— Спасыбі, каже царъ, за такый подарунокъ.

А тутъ уже и вовкы прыйшлы, стоять на дворі.

Отъ царъ заразъ велівъ охотныкамъ обступыть вовківъ. Охотныкы обступылы и побылы іхъ. А котыкъ той побігъ до куреня—Ивана багатого дома нема,—найшовъ сало и поівъ.

Прыйшовъ Иванъ до куреня, дывытця—ажъ котыкъ седыть надъ черепкомъ и облызуєтця.

— Оце певно пся віра, думає Иванъ, поіла сало! кынувсь Иванъ до черепка, ажъ вінъ и вылизаный. Поймавъ вінъ кота, выбывъ-выбывъ и прогнавъ изъ куреня.

Побігъ котыкъ зновъ позывать Ивана багатого. Біжить та й біжить, зострічаютъ ёго кабаны дыкі:

— Куды ты, котыку, идешъ?

— Иду, каже, до цара позываты Ивана багатого.

— За що-жъ ты ёго будешъ позываты?

— Уже, каже, два разы мене бывъ. Послідній разъ дакъ такъ побывъ, що я два дні за куренемъ лежавъ, уже думавъ, що пропаду.

— Підемъ и мы, котыку, съ тобою, бо й насъ бьють и проходу не дають.

— Багато-жъ васъ?

— Сто, кажуть.

— Собірайтеся-жъ всі, щобъ вы разомъ всі прыйшли до цара.

Отъ вінъ иде попереду, а кабаны за нымъ. Прыйшлы до цара, кітъ и каже:

— Здрастуй, царъ!

— Здоровъ, котыкъ. А що ты намъ скажешъ?

— Прыславъ вамъ Иванъ багатый въ подарунокъ сто дыкыхъ кабанивъ.

— Подякуй Ивану багатому за ёго подарунокъ. А кабанивъ я охотныкамы обступлю и побью.

Заразъ велівъ охотныкамъ обступыть тихъ кабанивъ. Воны обступылы и всіхъ перебылы. А кітъ побігъ и зновъ сало зъівъ. Одлупцювавъ ёго Иванъ багатый ще лучче, якъ тоді. Вычунявъ трохи котыкъ и побігъ до цара позывать Ивана багатого.

Біжить да й біжить, колы тутъ на дорозі зострічае зайцівъ.

— Здоровъ, котыкъ!

— Здоровы, зайці.

— Куды идешъ, котыкъ?

— До цара, позывать Ивана багатого.

— Що-жъ вінъ тобі зробывъ, що ты ёго позывать идешъ?

— Уже три разы бывъ мене.

— Чи не можна-бъ було и намъ зъ тобою підты?

— Чого-жъ вы до цара підете?

— Насъ, кажуть, бьють и намъ проходу не дають.

— А скілько-жъ васъ?

— Сто.

— Глядіть-же, каже кітъ, щобъ вы всі разомъ прыйшлы до цара.

— Добре, кажуть, всі сто разомъ такъ и всунемо въ двіръ, якъ овечки въ кошару.

Отъ и забравъ іхъ котыкъ зъ собою; самъ-же біжить попереду, а зайчикы за нымъ скачуть.—Прыбігъ котыкъ до цара да й каже:

— Здрастуй, царъ!

— Здоровъ, котыкъ. А що ты теперъ намъ скажешъ?

— Прыславъ, каже, вамъ Иванъ багатый въ подарунокъ сто зайцівъ!

— Подякуй ёму да скажи Ивану багатому, що у мене єсть дочка, нехай вінъ прыізжае та женытця (вінъ, бачте, думавъ, що Иванъ багатый, справді такы багатый).

— Добре, каже, скажу. Може ще чи й захоче прыіхать до васъ?

— Чомъ не захоче? ты ёму скажи, що й у меня землі, срібла, золота и всякого добра не мало єсть.

— Добре, каже котыкъ, скажу.

Отъ котыкъ прыбігае до куреня и каже:

— Иды, Иване, зо мною до цара—я тебе оженю.

— Якъ же я, каже Иванъ, піду, колы я голый?

— Иды, иды! я тебе коло цара одягну.

Отъ Иванъ прыходыть близько цара, котыкъ ёго подряпавъ, подряпавъ и побігъ. Сівъ Иванъ да й думае:

— Що тутъ въ світі Божому робыть? и до дому бъ вернувся, такъ дорогы не знаю. Оце проклятый кітъ оддячивъ за те, що я ёго бывъ за сало. А котыкъ побігъ до цара и каже ёму:

— Насъ перестрілы разбойныкы и одыбралы и гроші, и одежу, и коні зъ повозомъ, и Ивана багатаго прыбылы до-смерты.

Царъ сказавъ дать одежу и выславъ коні підъ ёго. Тамъ ёго одяглы, обулы, посадылы въ повозъ и прывезлы до цара. Поживъ вінъ тамъ може зъ тыждень, а може й більшъ, уже й весілля одгулялы, ужебъ пора и молоду додому везты, а вінъ все гостюе. Отъ старый царъ збірастця до зятя іхать; а Иванъ багатый и каже до котыка:

— Куды жъ мы іхъ поведемъ? ты жъ самъ знаешъ, що у насъ курінь.

— Я тебе, каже котыкъ, заведу до палацивъ, не журысь!

Доціро котыкъ побігъ попереду, а воны за нымъ ідуть и військо іде, зъ горудія палять. Котыкъ побігъ, та й побігъ, колы дывытця на дорозі пастухъ пасе коні. Котыкъ ёго и пытае:

— Чиі то пасутця коні?

— Змієвы, каже пастухъ.

— Не кажи, каже, змієвы; кажи Ивана багатого, бо громъ тебе убъе.

Отъ царъ підъіхавъ и пытае пастуха:

— Чиі ты пасешъ коні?

— Ивана багатого, каже пастухъ.

— У насъ такихъ коней нема, якъ у нашого зятя, каже царыця.

А котыкъ побігъ; колы дывытця пасе пастухъ скотъ, вінъ ёго и пытае:

— Чий то скотъ?

— Змієвъ, каже пастухъ.

— Не кажи, каже, змієвъ, колы хочешъ на світі жить. Кажи Ивана багатого.

Підъізжае царъ и пытае:

— Чий-то скотъ?

— Ивана багатого, каже пастухъ.

Отъ царыця подывылась, подывылась, дай каже:

— Якый у нашего зятя скотъ гарный! у насъ такого нема. А котыкъ тымъ часомъ успівъ пробігты до покоівъ — выходыть змій. Котыкъ и пытае ёго:

— Чий домъ?

— Мій, каже змій.

— Выбірайся жъ изъ-вітціля, бо громъ летыть — вінъ тебе убье.

— Де жъ я, каже змій, подінусь?

— Лізь, каже, въ суху вербу, въ дупло.

Змій полізъ въ дупло, а кітъ ёго и заткнувъ соломою. Выбігають слугы змієвы, а котыкъ імъ и каже:

— Вы не кажіть, що це домъ змієвъ, а кажіть: Ивана багатого. Онъ бачите, змій уже въ дуплі седыть, те й вамъ буде, якъ вы мене не послухаєте. Та глядіть, щобъ було що істы й пыты.

Дошіро царъ прыіжае въ той палацъ, тамъ ёму и істы, тамъ ёму и пыты всёго-всёго, чого тільки душа забажае... Отъ прыіхалы и молоди, наілысь и напылысь; а котыкъ після того и каже:

— Закомандуйте, чи попадуть въ ту суху вербу зъ гарматы?

Отъ воны якъ урізалы, такъ верба и розлетілась и змій пропавъ. А Иванъ багатый и теперъ тамъ живе у тому палацу.

57.—Про того цара, що бувъ підъ землею.

(С. Чернеливка, Староконстантиновскаго у., Волынской г.)

Бувъ тосо бі такый царъ. Отъ той царъ зібравъ військо и пішовъ войною на чужу землю и звоёвавъ ii, а після пішовъ у другу, а тамъ люд булы такі, що рукы у ныхъ якъ серпы, а ногы якъ списы; то то воны ногамы хылять, а рукамы зрізують, якъ сказано серпомъ, и ніхто ціхъ людее не мігъ звоёваты. Спочатку и цей царъ іхъ не мігъ звоёвать, але снытьсяёму, що якъ зробыть вінъ сцыкавкы, та буде на іхъ пускать сірку, а після

пустыть огонь, то всіхъ попалыть и постреляє. Отъ царъ на другый день такъ и зробывъ: всю землю забравъ.

Допіро иде въ третю землю. Прыходыть туды, ажъ тамъ люде такі, що половына чоловіка а половына собакы, и іхъ не може звоёваты. Сныться єму знову:

Ці люде не чулы зъ роду музыкы, якъ воны полягають въ кріпості спаты, то ты велы своімъ музыкантамъ заграть, то воны зъ радосты самы себе заідять. На другу нічъ воны полягалы въ кріпости спать, царъ зібравъ свою музыку. Якъ заграють воны—ті попросыпалысь и не знають, що це такее, бігають, крутяться по крепості, а далі давай одинъ другого грызты. Ото грызлы, грызлы, ажъ пока всіхъ тамъ осталось десять, чи тамъ двадцять, тоді царъ и тыхъ велівъ зарубить; отъ уже и третю землю звоёвавъ.

Допіро вертається назадъ до своєі, значитъ, землі. Иде дорогою та й иде—колы дывыться, ажъ земля завалылась—нікуды далі йты. Отъ царъ велівъ зробыть собі ланцухъ то такій довгый, щобъ ажъ на той світъ достався. Зробылы цей ланцухъ, спустылы въ ту провалыну, царъ самъ и полізъ, щобъ то, бачте, побачить, що тамъ и на томъ світі робыться. Але якъ вінъ лізъ, то сказавъ своимъ єнараламъ, щобъ коло того ланцуха день и нічъ стояла варта.

— Якъ я, каже, потягну за ланцухъ, щобъ тяглы, я буду сыдіть, то мене и вытягнутъ на цей світъ.

Допіро цей царъ иде тамъ уже підъ землею, та й иде, колы дывыться, ажъ стоіть палацъ и нікогісінько невыдно, тілько одынъ палацъ стоіть той годі.

Отъ вінъ и заходыть туды. Ходыть по покояхъ—нікого не выдно; заходыть у другу, чи тамъ може вже въ десяту—ажъ сыдыть панна та така жъ то хороша, така хороша, що й сказаты неможна. Отъ вона ёго и пытає:

— Чого ты, чоловіче, сюды прыйшовъ? тутъ змій живе, вінъ тебе зъість. Вінъ и мене взявъ на тому світі, та й держыть у себе за жінку. Вінъ такій сыльный, що ёго ніхто не може звоёваты. Тількы постій, чоловіче добрый! Може Богъ дасть, що ты ёго подужаєшъ, то ты мене отъ біды выратуєшъ, візмешъ мене зъ собою, може мы, якъ Богъ поможе, такы вернымось колы нибудь на той світъ.

— Добре, каже.

— Слухай же, человіче: у змія єсть дві бочки: у одній вода сылна, а въ другой безсылна. Якъ вінъ зъ кымъ нибудь бъється, то самъ пъє сылну воду, а другому дає безсылну. Отъ мы перекотымъ ту бочку, що зъ сыльною

водою на те місце, де стоить безсылна; а бочку зъ безсылною водою перекотымъ на те місце, де стоіть сылна вода; то вінъ якъ напъється безсылної воды, а ты сылної, то ты ёго звоюешъ.

Отъ тілько що воны перекотылы бочкы—ажъ тутъ летыть уже змій, такъ ажъ горытъ одъ ёго. Царъ скорій сховався підъ ліжко. Прылітає змій, війшовъ въ палацъ.

— Фе, фе! прісна кість смердытъ.

— Та де тамъ тобі, каже панна, тутъ прісна кість узялась! Сюды прісного чоловіка и воронъ косты не занесе. А щобъ ты, каже, робывъ, якъ бы мого брата зобачивъ?

— Що жъ бы я, каже, робывъ, я бъ бывся зъ нымъ.

— Ну, каже панна, вылазь, нічого робыть.

Отъ идуть воны на мідный пляцъ бытыся.

Якъ пхне змій царa, такъ вінъ по коліна и загрузне въ мідь; якъ пхне царъ змія, то змій и зъ місця не рушиться.

— Ну, теперъ, каже змій, ходімъ отдыхать.

Пішлы оддыхалы трохы, напылысь воды изъ бочокъ, але царъ той напывся воды сылної, то у ёго сылы зразу прыбуло—такъ що ажъ горитъ; а змій напывся безсылної воды, то й ту сылу потеравъ.

— Ну, теперъ, каже змій, ходімъ бытыся—ужесьмо оддохнулы трохы.

Прыходять воны знову на той самый пляцъ.

Якъ пхне царъ змія, такъ вінъ по коліна въ мідь загрузъ; якъ пхне змій царa, такъ той и зъ місця не здвыгнеться. Отъ царъ загнавъ ёго у мідь ажъ по самі пахвы, а після взявъ та й голову оттявъ ёму.

Прыходыть вінъ до панны, та пытае ёго:

— А що чи звоёвавъ.

— Звоёвавъ, каже, и голову одтявъ.

— Ну, добре, теперъ же ходімъ.

Отъ идуть воны, а панна и каже:

— Тутъ ще есть моя сестра, чи не можна якъ небудь и ій выслобоныты?

— Добре, каже царъ, може якъ небудь Богъ поможе и твою сестру освободыть. Пішлы. Идуть та й идуть, идутъ та й идуть, колы дывляться ажъ стоіть такый палацъ велыкій та здоровый такый, якъ буває у царa якого небудь, або генерала. Заходять воны туда, знайшлы сестру и кажуть ій:

— Якъ бы тутъ твого чоловіка звесты зъ світа?

— Добре, каже та: у ёго тамъ-то и тамъ-то лежить два камені:

одынъ сылный, а другый безсылный. Перекотымо сылный камень на місце, де лежить безсылный, а безсылный туды, де лежить сылный, то вінъ якъ прыйде оддыхать—лезне безсылного каменя, тоді ты ёго звоюешъ.

Перекотылы камені—колы дывляться, ажъ летыть уже, ажъ лісъ гуде, ажъ искры зъ ёго сыпляться. Цара сховалы підъ ліжко и прикрылы, щобъ не выдно було. Прылітає змій, заходыть въ палацъ:

— Фе, фе! Прісна душа смердыть.

— Та де тамъ тобі тутъ, каже ёго жинка, визметься прісна душа? сюда и воронъ косты прісної душі не занесе. А щобъ ты, каже, робывъ, якъ бы побачивъ мого брата?

— Що бъ же я, каже, робывъ: бывся бымъ.

— Ну щожъ робыть, каже вона, вылізай чоловіче.

Вылізъ той изъ-підъ лижка и пішлы на срібный пляцъ воёваться. Якъ ударыть змій цара, то вінъ по коліна въ сребро загрузне, а якъ ударыть царъ змія, змій и зъ місця не здвынетьця.

— Ну, теперъ, каже змій, ходімъ отдыхать.

— Ходімъ, каже царъ.

Пішлы. Тамъ чи отдыхнулы, чи ні, веде змій до каменя.

— Лыжи, каже.

Той лызнувъ и ставъ такый, якъ огонь! Лызнувъ и змій другого каменя, пропала у ёго и та сыла, що була. Пішлы быться.

Що ударыть змій цара—царъ и зъ місця не здвынеться. Якъ ударыть царъ змія, такъ той по коліна въ сребро йде. Загнавъ ёго въ сребро по самы пахвы и голову знявъ. Приходыть въ палацъ ёго и пытаютъ.

— А що, чи звоёвавъ?

— Звоёвавъ, каже.

— Ну, теперъ ходімъ же, кажуть, на той світъ, може Богъ дасть що й дойдемо якъ-небудь.

Пішлы. На дорозі згадала панна, що у змія въ кішені есть таки ключі, що якъ оббігты кругомъ палаца зъ нымы, то палацъ звернется въ трубочку, а якъ махнуть ключамы павхрестъ, то знову палацъ розвернеться и стане такымъ, якъ и перше бувъ. Змій такъ часто робывъ. Оце було летыть изъ дому, зверне палацъ, візме въ кішеню, а мене тутъ покыне, и я сыжу одна, якъ палець, на дощі.

Вернулысь, одкопалы ёго, выйнялы зъ кішені ключі, забралы въ кішеню палацъ и пішлы дальше за царомъ.

Тамъ черезъ місяць, чи й більше, прыходять воны ажъ до ланцуха.

Отъ царъ и привъязуе одну панну, потрясъ ii и потягнулы на білый свiтъ. Вытяглы ту, спустылы ланцухъ и за другою, а пiсля и за нымъ спустылы.

Отъ вiнъ й думае:

— Може яка здрада буде, прывъяжу я перше камень, то тоді побачу.

Отъ вiнъ и прывъязавъ камень. Потягнулы ёго въ гору — а самъ одыйшовъ — колы такъ якъ до половыны дотяглы, а далі якъ пустять — упавъ камень и розсыпався якъ пiсокъ, бо де то... така высота що Господы!.. Кынулы и ланцухъ.

Отъ той царъ плаче бiдный, що вже не може выйты на білый свiтъ; иде та й плаче. Хо дывъ вiнъ дуже довго — колы дывыться, ажъ стоiть дерево, та таке жъ то высоке, що и сказаты не можна, а на тымъ дереві въ гнiзді лежатъ дiткы кгрыфа — а тутъ така хмара находыть, таке збiраеться, що не доведы Господы! Вiнъ узявъ, скынувъ зъ себе свиту, прыкрывъ дiтокъ, щобъ iхъ не залыла вода. Колы прилiтае старыкъ кгрыфъ и пытае своiхъ дiтокъ:

— Хто це васъ прикрывъ? Я готовъ тому дать, чого вiнъ забажае, або ёго на радощахъ зъiсты.

— Нi, кажуть, якъ не зъiсы, то мы скажемъ: ондечкы сыдыть чоловiкъ пiдъ деревомъ, цей насъ укрывъ свитою.

Отъ кгрыфъ прылетiвъ до ёго и пытае:

— Кажи що хочъ тобi дамъ, або на радощахъ зъiмъ тебе.

— За що жъ ты мене будешъ iсты? за те, що твоiхъ дiтокъ вызволывъ одъ смерты.

— Ну, добре, каже; кажи, що тобi треба, я тобi все дамъ, бо це першый разъ у мене дiты отъ дощу осталысь жывi. Я полечу, а тутъ дiты въ гнiзді и заллються.

— Ну, добре, каже царъ, вынесы мене на той свiтъ.

— Ну, добру ты мыні, каже, загадку загадавъ. Я тебе вынесу, але и тобi загадаю загадку. Я тобi дамъ дванадцять кадовбiвъ, щобъ ты менi назбiравъ мяса повнiсеньки кадовбы; якъ назбiраешъ повни, тоді до мене iхъ попрывъязуешъ, самъ сядешъ коло тоi, и я тебе понесу на білый свiтъ; якъ я тiлько поверну голову назадъ, щобъ ты мене заразъ и вкынувъ въ пасть кусокъ мяса, а то якъ не станы чого iсты на дорозi, то я не долечу — упаду.

— Добре, каже царъ.

Отъ прынiсъ кгрыфъ кадовбiвъ, а царъ уже пiшовъ скорiйше збiрать мяса. Де що забъе, чи тамъ зайця, чи лысыцю — все въ кадовбъ несе. Тамъ може черезъ мiсяць, чи черезъ два, назбiравъ повнiсенькы кадовбы.

*

Прилітає кгрыфъ, отъ вінъ попрывъязувавъ віровками всі кадовбы, сівъ самъ коло шиі и летятъ. Що повернеться назадъ—царъ ёму въ пасть и кыне що тамъ попаде підъ руку, чи козу то й козу, чи зайця то й зайця. Отъ-отъ уже долітають на білый світъ, уже наветъ выдно світъ білый. Обертається кгрыфъ разъ—нема чого кынуть, обертается уже й другый—царъ одрізавъ кусокъ лытки и кынувъ ёму въ пасть?

Отъ кгрыфъ вылетівъ уже на білый світъ и пытає:

— Яке це ты мыні въ послідній разъ давъ мъясо—а добре жъ то добре таке, що я бъ усе івъ, та й івъ.

— Е... я бъ тобі, каже, сказавъ, та боюсь, щобъ ты не зъівъ.

— Не зъімъ, каже, тілько скажи.

Тоді царъ показавъ ёму свої ногы:

— Дывысь, каже, звідкіля воно було вырізане.

Кгрыфъ подывывсь—ёму жалко стало бідного царя, вырыгнувъ изъ себе ёго лытки, звелівъ ёму притулыть, до нігъ а самъ полетівъ и прыніс живущої и цілющої воды—помочивъ трохы зверху—мъясо такъ якъ и було: и незнать даже того й місця, де зрослось.

Отъ царъ подякувавъ кгрыфові, та й пішовъ своєю дорогою; а тутъ по всій землі розыйшлась чутка, що буцімъ то царя вже давно на світі нема.

Царомъ обыбрався ёго главный енаралъ, и то бъ треба ёму одружитысь на ці панні, що изъ підъ землі вытяглы ланцухомъ. Вінъ то дуже хоче, але вона не хоче за ёго выйты,—дума, що ще вернытся цей царъ, що отъ змія вызволывъ ії—и вередує, та й вередує. Скілько вже шевцівъ въ царстві не було, ніхто ії не догодыть черевыкамы; прынесе, пані каже:

— Зрізать ёму голову.

Зріжуть, и другому заказують. Де бъ хто якого шевця не запобігъ въ царстві—заразъ ёго ведуть до неі и заказують черевыкы. Отъ царъ прыходыть до одного шевця, та й просыться, щобъ той ёго прийнявъ до себе за помішныка.

— Чоловіче добрый, каже хозяинъ, якъ бы ты знавъ, що для мене вже смерть готується, то тыбъ до мене не просывся.

— Якъ, каже?

— Да такъ: царівна заказала мені черевыкы, щобъ на завтра булы готові. Якъ подобає, то добре заплатыть, а якъ не подобає—голову одрубають. Та де тамъ мені догодыты ій? Не такі вже шевці шилы, якъ я, та й то не догодылы, а тобъ то я догодывъ.

— Не журысь, чоловіче добрый, каже царъ, якось то воно буде, може Богъ дасть, що якъ небудь и догодымъ.

Отъ швець взявся за черевыкы та такъ плаче, що й сказать неможна— ёму бідному не хочеться и вмірать самому, и діточокъ дрібненькихъ не хочеться покынуть сыріткамы, а царъ каже:

— Не плачъ, чоловіче, я колысь трохы учився шить; може, Богъ дасть, якъ небудь и догодымъ царівні, лягай спать.

Отъ чоловікъ лігъ спать, а царъ выйшовъ на двіръ, подывывсь, що нема нікого кругомъ, вінъ скорішъ махнувъ ключамы навхрестъ. Ставъ палацъ такый, якъ и бувъ підъ землею. Вінъ тоді скоріше въ середыну, якъ зачавъ по кухрамъ рыться, якъ зачавъ, та ажъ поты рывся, покы не найшовъ черевычківъ въ одному кухрі, выскочивъ изъ палацу, махнувъ ключамы—и знову палацъ звернувся у трубочку—вінъ взявъ ёго въ кішеню, черевычкы завязавъ въ платочокъ и поставывъ на столі. Вранці чуть стало на світъ благословыться—проснувся хозяинъ, дывытся, ажъ прыймакъ ёго спыть и черевыківъ не выдно.

— Що жъ ты, каже, чоловіче, зо мною наробывъ. Я жъ теперъ пропащій на вікы—осыротывъ ты моіхъ дітокъ.

— Не плачъ, чоловіче, я вже черевыкы пошивъ, ты тілько понесы іхъ та оддай.

Отъ вінъ якъ розвернувъ платочокъ, такъ у хаті ажъ засвітыло. Вінь тоді зрадівъ сердешный, скоріше одігся и поніс. Прынісъ. Вона побачила и пізнала, заразъ догадалась, що царъ уже выбрався на цей світъ и каже:

— Отъ що до ладу такъ до ладу—добрі черевыкы! Ну, колы ты такый майстеръ, такъ зробы мені до шлюбу ще сукню.

Отъ цей чоловікъ вертастся до дому та знову плаче, —плаче сердешный такъ гірко, якъ мала дытына.

— Отце вже, каже, захотілось ій мене зъ світа звесты. Я швець и то паганый, а вона мені загадала кравецьку роботу, я зроду и голкы въ рукахъ не державъ.

Прыходыть до дому и розсказуе:

— Ты, чоловіче, мене одъ смерты відрятувавъ уже, а теперъ уже не выдрятуешъ—загадала мені шить сукню, а я й голкы не вмію въ рукахъ держать.

— Не журысь, каже ёму наймыть, —якось, якъ Богъ дасть, пошіемо.

— Е... де тамъ тобі пошиемо! тутъ певно й матеріи не можна достать такоі, щобъ ій подобалась; піду куплю.

Пішовъ, принісъ тамъ якоі мігъ найты лучшоі, и плаче знову сердешный.

— Не плачъ, каже ёму царъ, якось воно буде, лягай спать. Може я пошию.

Отъ якъ усі лягды спать—вінъ знову выйшовъ на двіръ, махнувъ навхрестъ

ключамы—ставъ знову палацъ такый, якъ бувъ підъ землею. Вінъ скоріше кынувся по кухрамъ, найшовъ сукню таку, що ій більше всего до кгусту прыходылась, оббігъ кругомъ палацу тры разы зъ ключамы—палацъ звернувся въ трубочку, вінъ взявъ въ кішеню и лігъ спать.

Встає хозяинъ вранці, уже бъ то й треба несты тую сукню, а тутъ ще й досі вісыть на кілочку та матерія, що вчора набравъ, плаче сердешный.

— Чого це ты плачешъ? Я уже сукню пошівъ, тілько однесы.

— А де жъ вона?

— Та онъ въ платку на столі.

Той якъ розвернувъ—ажъ у хаті засіяло. Отъ вінъ зрадівъ, одягся и понісъ.

— Отце, каже, сукня якъ разъ мені до кгусту прыйшлась. Ну, колы ты такый майстеръ, то зробы жъ мені до завтрого містъ одъ мого палаца, ажъ до самоі церквы. Я завтра піду вінчаться.

Пішовъ той швець плачучи до дому. Царъ ёго побачивъ и нытає:

— Чого ты, каже, плачешъ?

— Якъ же мыні не плакать, колы мыні знову загадала строіть на завтра містъ одъ палацу ажъ до самоі церквы.

— Не журысь, я тобі и тутъ въ помочи стану. Лягай лучше та спы.

Царъ выйшовъ на двіръ, якъ уже всі спалы, махнувъ ключамы—зробывся палацъ, вінъ туда пішовъ, найшовъ той містъ—складяный бувъ—розміравъ якъ разъ выстарчило. Тоді вінъ взявъ сокырку—ходыть по містку и стукає то сямъ, то тамъ. Царица дывыться въ вікно вранці ранесенько — ажъ містъ готовый, тоді вона одяглась, выйшла на містъ, стала прыдывлятся до того майстра, що стукавъ сокыркою, пізнала на руці свій перстень, що воны помінялысь, якъ выходылы на цей світъ; зраділы обоє, поцілувалысь, пішлы до церквы и взялы шлюбъ. А того енарала, що хотівъ зъ нею шлюбъ взяты, розстрелявъ, а самъ ставъ якъ и перше царуваты.

58.—Про царевыча и его коня.

(Чернеливка, Староконстантиновскаго у., Волынской г.)

Бувъ собі царъ—у ёго въ іденъ день народывся сынъ и того жъ дня кобыла прывела лошa. Отъ царъ наменовавъ того коня въ царевыча. Кінь той выйшовъ дуже розумный, наветь говорыты навчився. Отъ треба було цару

иты на баталію; пішовъ вінъ и довго не вертався—кілька літъ. Тымъ часомъ царыця въ кепські діла проступыла. Жде вона царa и дума:

— Слугы цару не скажуть, а сынъ скаже. Хоць жалко ёго, а треба стратыты! Дамъ ёму снідання и струю ёго.

Прыйшовъ царевычъ до коня, а кінь и каже:

— Не іжъ снідання, бо тебе маты стратыты хоче, кинь ёго псу и побачимъ, що буде.

Прыносять снідання, вінъ відсунувъ вікно, заклыкавъ собаку и выкынувъ снідання,—собака зъівъ и лопнувъ.

Пішовъ вінъ до коня—кінь каже:

— Якъ прынесуть обідать—не іжъ! лучче жывы голоднымъ, бо стратять тебе.

Якъ прынеслы обідать, вінъ зновъ одсунувъ вікно, заклыкавъ собаку и выкынувъ обідъ,—собака зъівъ и лопнувъ.

Вінъ каже:

— Хоць хочетця мині істы, а я відъ васъ и куска хліба не візьму!

Чує про се царыця и дума: якъ ляже вінъ спаты, нашлю на ёго змія, нехай посіче ёго.

Пішовъ вінъ до коня, кінь и каже:

— Не лягай на ліжку, а ляжъ підъ ліжкомъ, бо тебе маты стратыты хоче. А вранці позапірай двері и вікна и нікого не пускай; а самъ пыши на розныхъ языкахъ. Завтра прыіде твій отець, дай ты ёму ті лысты, нехай вінъ зрадуетця. А після просы у отця усю ёго ліберію, надінь на себе нібы ты хочешъ погуляты по двору, я черезъ браму перескочу и мы поідемъ у друге царство, бо тутъ тобі не жыть, тутъ тебе стратять.

Пішовъ вінъ до своеі комнаты и лігъ підъ ліжкомъ, а плащъ покынувъ на ліжку. Колы хтось у ночі такъ січе, такъ січе! Уранці вставъ, а плащъ такъ посіченый на маленьки шматочкы. Вінъ позапіравъ усі двері, усі вікна. Колы царыця каже:

— Идіть, вінъ, мабуть, уже посіченый и выкыньте ёго.

Прыходять, а вінъ коло вікна. Сказалы царыці; вона веліла взять ёго. Вінъ каже:

— За що вы мене стратыть хочете? Що я вамъ зробывъ? а самъ все пыше, все пыше,—воны хотілы вже у вікні кратку ламаты, колы царъ иде. Заразъ и спытавъ:

— Де мій мылый сынъ?

— Въ своій комнаті, каже царыця.

Царъ звелівъ позвать ёго. Якъ прыйшовъ царевычъ, заразъ павъ у ногы и лысты цару дае. Царъ читае и радіе. Несе царыці, а царыця нібы заслабла, дывытця на ти лысты и здае неначе й вона радіе. Царевычъ тоді ставъ прохать у цара, щобъ позволывъ убратысь у ёго ліберію и погулять на коні по подвірью. Царъ велівъ дать ліберію. Вінъ убрався, сівъ на коня и почавъ іздыть по двору; а потимъ кінь якъ скочивъ, такъ и перескочивъ безъ муръ. Царъ велівъ доганяты—куды тобі!.. Прывізъ ёго кінь до другого царства и каже:

— Тутъ тобі недобре буде, але терпы, пізно выйдешъ на царство, тілько все кажы—не знаю—про щобъ тебе не пыталы. Кінь звелівъ ёму скласты усю ліберію, а на ёго надівъ паршывый черепъ и убравъ въ лахманье, а самъ у лісъ.

Пішовъ царевычъ. Иде до цара; ёго пытають.

— Звіткіль ты?

— Не знаю.

— Чый ты?

— Не знаю.

Отъ ёго обібралы за Незнайка. Віддалы ёго до огородныка. Огороднык ёго пытае:

— Відкіль ты?

— Не знаю.

— Чый ты?

— Не знаю.

Отъ разъ вінъ щось робывъ въ огрудку, а царевна менша выйшла. Вінъ піднявъ трошкы черепъ и чухае голову—вона якъ глянула, ажъ у ёго голова царська. Подобався вінъ ій, а вона ёму. Вынесла вона ёму полумысокъ червінцівъ. Вінъ прынісъ и у пічъ, у попелъ. Огородникъ пытае:

— Що се ты прынісъ?

— Та царівна якыхсь черепківъ дала.

— Де жъ ты іхъ дівъ?

— У пічъ, у попілъ кынувъ!

Огородникъ дума—«ото дурный зовсімъ хлопець». А вінъ добре знае, тількы нібы лёсъ на себе напускае такый.

Другый разъ вінъ бувъ у саду и зновъ царевна выйшла, вінъ піднявъ трохи черепъ; вона ще більше ёго сподобала. И зновъ дала полумысокъ срібныхъ грошей. Вінъ зновъ у попілъ кынувъ. Огородникъ зновъ ёго пытае:

— Що ты прынісъ?

— Да дала царівна зновъ черинківъ, та тількы ті булы жовты, а ці білы.

Огородникъ забравъ и ці.

Не дуже добре було царевычу у огородника, бывъ вінъ ёго дуже. Отъ царевычъ пішовъ у лісъ до свого коня и каже:

— Мині тамъ дуже погано.

Кінь каже:

— Підожды, я зроблю, щобъ шматъ дерева повсыхало. Огородныка будуть быть, а ты зробышъ такъ, що воны зновъ будуть якъ слідъ, тоді до тебе огородныкъ буде луччій.

Отъ и повсыхало шматъ дерева.

Огородныка бьють, а царевычъ и каже:

— Я можу зробыты, що дерево ожыве—я на цімъ кмітую.

Було у того царa дванадцять дочокъ и схотівъ вінъ выдать іхъ ідного посагу. Зізвавъ вінъ, зізвавъ багато царевычівъ и почалы балюваты, а царевычъ Незнайка злізъ на муръ—хотілосъ ёму побачиты, що то робытця въ палацу. Якъ уже набалювалысь, отъ царъ и каже:

— Которого яка дочка візьме першого за руку, за того я віддамъ.

Кожна взяла кавалыра, а менша побігла и прыводыть Незнайку. Батько на ню злоі волі,—усі сестры и кавалёры сміютця, що вона выбрала паршывого. Зоставывъ царъ усіхъ зятівъ коло себе, а меншу дочку зъ паршывымъ зятёмъ прогнавъ, давъ імъ хату на селі и ідну кобылу.

Черезъ півъ-рока пішовъ царъ зъ своімы зятямы на баталію. Отъ Незнайка каже жінці:

— Пойду я у лісъ, назбіраю тамъ губъ.

Поіхавъ на кобылі, свыснувъ—прыбігъ до ёго кінь. Убрався вінъ у ліберію, поіхавъ на баталію. Якъ пустывъ огонь вінъ, якъ почавъ палашемъ рубать... порубавъ, розігнавъ усіхъ. Царъ ёго просыть—дакъ куды тобі!.. зныкъ вінъ. Доліро у лісу заставывъ вінъ коня и ліберію, а самъ убрався въ лахмання и вернувся до дому.

Отъ прыіхавъ царъ зъ зятямы. Вона побігла хочъ у сіняхъ послухать, що будуть тамъ говорыты. Отъ царъ и каже:

— Богъ ославъ намъ свого ганголя. Розігнавъ, порубавъ вінъ усіхъ, а самъ зныкъ.

Вона вернулась до дому и каже чоловіку:

— Ты тутъ лежишъ, хочъ бы пішовъ послухавъ, якъ тамъ росказують про баталію,—отець каже що, Богъ ославъ ганголя, который розігнавъ усіхъ.

— Чого мині ходыть туды, отъ прынісъ тобі губы; вары!

Черезъ півъ-рока, чи може й більшъ, иде царъ зновъ на баталію и зяті зъ нымъ идуть; а Незнайко и каже жінці:

— Піду я у лісъ, та назбіраю тамъ губъ.

Сівъ на свою кобылу и поіхавъ.

Прыіздыть туды, свыснувъ—прыбігъ до ёго кінь. Убрався вінъ у ліберію и поіхавъ на баталію. Якъ пустывъ огонь вінъ, якъ зачавъ палашемъ рубать—порубавъ, розігнавъ усіхъ. Царъ ёго просыть до себе—куды тобі!.. зныкъ вінъ. Прыіхавъ у лісъ, зоставывъ коня и ліберію, а самъ убрався въ лахмання и вернувся до дому. Прыіхавъ и царъ зъ зятямы, а жінка Незнайка побігла, щобъ хочъ у сіняхъ послухать, що будуть тамъ говорыты. Отъ царъ и росказуе:

— Богъ, каже, намъ послався свого ганголя—розігнавъ, порубавъ вінъ усіхъ, а самъ зныкъ.

Вона вернулась до дому и каже чоловіку:

— Ты тутъ лежишъ, хочъ бы пішовъ послухать, якъ тамъ росказують про баталію!

— Чого мині ходыть туды? Отъ прынісъ губы; вары!

Якъ царъ выбірався у третю баталію, то взявъ у кажноі по хусці; щобъ завыты, якъ кого посічуть. Прышовъ до меншоі и каже:

— И ты дай яке небудь лахмання.

Вона дала хусту.

Пішовъ царъ у баталію и зятівъ забравъ.

Якъ пустыли огонь—зновъ той царевычъ на коні, якъ почавъ палашемъ сікты—усіхъ порубавъ, тілько ёму руку посіклы. Отъ царъ завынувъ ёму руку тою хусткою, що менша дочка дала; ставъ звать до себе, такъ куды тобі—зныкъ зовсімъ. Допіро вернувся въ лісъ, знявъ ліберію, надівъ лахмання и вернувся до дому. Жінка ёго побігла слухаты, що буде говорыты батько, и побачить ёго. Стала въ сіняхъ, слуха—батько каже:

— Зновъ Богъ намъ послався ганголя, чи святого,—тілько й ёму руку посіклы, я ёму завынувъ ii, и якъ не прохавъ, щобъ вінъ вступывъ до насъ, дакъ ні—зныкъ!

Вона побігла до дому—бачить, у чоловіка рука завынута въ ii хустку.

Вона до батька и каже:

— У мого чоловіка рука завынута въ мою хустку.

Зяті почалы сміятысь зъ неї и батько тежъ:

— На тобі, каже, другу хустку, та йды собі!

Вона пришла до дому—бачить що справді ії хусткою завыта рука, вернулась до батька и каже:

— Хоць самы подывитеся—завязана тою хусткою, що я вамъ дала.

Батько пішовъ дывытся, такъ само завъязано, якъ вінъ завъязавъ. Поклыкавъ зятівъ, ты дывлятся—та сама хустка. Розвязалы—посічено. Царъ взявъ тоді іхъ до себе. Допіро вінъ знявъ зъ себе черепъ, кынувъ ёго объ землю, зробывся якымъ бувъ царевычомъ, свыснувъ на коня—убрався въ ліберію...

Тоді царъ попроганявъ усіхъ зятівъ, а ёму отдавъ свое царство.

Есть нѣсколько сходныхъ чертъ у Рудченка, I, выпускъ №№ 47—48 (стр. 100 и 115).

59.—Голопузъ.

(М. Нйкополь, Екатеринославскаго у.)

Бувъ собі купець и купчиха; були воны бідненьки. Отъ купець и каже:

— Треба, жінко, чимъ небудь хлібъ заробляти.

А вона ёму одвітує:

— Такъ що жъ? запрягай коней та ідь.

Вінъ трохи подумавъ, а далі запрігъ собі дванадцять повозокъ, та й поіхавъ верстъ за пятьсотъ въ одинъ городъ, та й почавъ торгувати. Торгувавъ вінъ годивъ зъ двадцять, та й розбогатівъ такъ, що й самъ не знавъ, відкиль воно все взялося у ёго. Потімъ вінъ задумавъ іхать до дому; каже: давно бувъ дома, не знаю, що тамъ робитьця, треба одвідать. На другій день, не довго думавши, забравъ своіхъ прикащиківъ, та й поіхавъ.

Отъ іде вінъ собі, ні объ чімъ не дума; проіхавъ уже півъ-дороги—тутъ ёму трапилось нещастья. Роспрягли коней; пустили на пашу и сами трохи одпочили. Прийшлось напоіти коней шукать води,—нема, а коні ажъ иржуть. Що робить? уже верстъ на пять обшукали води округи—нема ніде. Позъіздились до повозокъ и хотіли уже запрягать коней—коли це вилазить изъ землі якийсь чоловікъ и каже:

— Що даси мені, якъ я тобі води достану?

— Що жъ я тобі дамъ?—грошей. Ось дивись: оце дванадцять повозокъ грошей, то я тобі наділю одну.

А вінъ ёму и каже:

— Я грошей не хочу, а дай мені те, що у тебе дома єсть милійше.

— Я не знаю, що мені дома милійше. Жінка?

— Ні, каже, не жінка, а ще милійше жінки.

— Ну, добре, сказавъ купець, — я тобі дамъ те, що у мене дома єсть.

Тільки що вінъ це сказавъ—якъ піде зъ землі вода, такъ неначе море. Вони напоіли коней и сами напились и поіхали.

Приізжає у той городъ, відкиль самъ, и ставъ на кватирі у постоялому дворі. Велівъ собі подать обідать: пообідавъ добре, лігъ отдихнуть. Проснувшись, вінъ пішовъ до хазяйки роспитуватись, де тутъ така-то живе ёго жінка. Вона дивитьця, що це ії и допитуєтьця, здивувалась та й каже:

— Хто ти такий и відкіль ти?

— Я самъ здешній, іздивъ торгувати та оце іду до жінки.

— Та хто жъ ти такий? Якъ тебе прозиваютъ?

— Загородній.

— Загородній? крикнула вона, та й упала ёму на шию. Ти мій чоловікъ, а я твоя жінка.

Обнялись и поцілувались; а далі уходить въ хату якийсь парубокъ — поклонився. Мати узяла ёго за руку, підвела до батька, та й каже:

— Оце, чоловіче, нашъ синъ.

Обнялись вони, поцілувались та й почали у двохъ росказувать про хозяйство. Отъ вінъ повівъ батька по лавкахъ, котри мати понаживала безъ ёго,—усіхъ було дванадцять. Провівъ вінъ ёго черезъ одинадцять лавокъ и почавъ уводить въ дванадцяту, дігтяну, якъ батько и каже:

— Та нехай ёму вражий синъ, не хочу туды ити.

А синъ таки навъязався:

— Ходімъ, та ходімъ.

Вінъ и пішовъ. Увійшли туды, дивляться — ажъ тамъ лежить записочка. Синъ піднявъ та й читає. Якъ прочитавъ, а батько такъ и обмеръ; потімъ каже:

— Не ходи туди, куди тебе просять. А въ записці чортъ писавъ, щобъ приходивъ синъ ёго купця.

— Ні, тату, уже не можна остаться, треба ити туды, куды мені наврочено.

На другий день вставъ раненько, зібрався у дорогу, набравъ собі усёго, попрощався и пішовъ. Отъ иде дорогою, та й иде—нічого нема, прой-

шовъ мабуть цілу неділю вже. Ажъ ось и прийшовъ туди, де живе той чортъ, що батько продавъ ёго. Дивитьця—вінъ лежить на дивані, вивернувся.

— Здрастуйте, пане.

— Здрастуй, молодець. Що тобі треба?

— Та ви жъ мене звали,—ось-де и записка.

— А! Знаю, знаю; ну, иди жъ за мною. И повівъ ёго скрізь по своёму царству и каже:

— Оце усе тобі даю на руки, щобъ ти за нимъ ходивъ. Оце тобі кінь и птиця. Та гляди слухай ii, бо якъ не будешъ слухать, то скверно тобі буде.

— Ну, добре, буду слухать.

Зъ тимъ и розійшлись: хозяінъ пішовъ у свою хату, а вінъ у свою. На другій день прикликавъ ёго хозяінъ и каже:

— Я иду на войну, а ти оставайся тутъ; та годуй іхъ, а не то вона такъ зареве, що я ажъ изъ войни почую, прилетю сюды и тебе зъім.

Отъ поіхавъ вінъ на войну, а Иванъ пішовъ до коня и птиці, нагодувавъ іхъ, війшовъ у хату и сидить. Слуха—гуркотить, стукотить. Вискочивъ вінъ, дивитьця—приіхавъ хозяінъ. Отъ увійшовъ хозяінъ у хату и пита:

— Що жъ ти кормивъ мого коня и птицю?

— Кормивъ.

— Ну, дивись: ти теперъ у моіхъ рукахъ, що захочу, те и зроблю. Ну, иди жъ ти у свою хату, а я трохи оддихну та опять поіду.

Иванъ пішовъ, обійшовъ скрізь хозяйство, а чортъ затимъ заснувъ. Потімъ зайшовъ Иванъ въ свою хату та й задрімавъ, коли це, чує, входить до ёго хозяінъ и буде:

— Вставай, каже, скоро вже я буду іхать на войну.

Той вставъ, умився, пішовъ, подивився скрізь по хозяйству;—коли слуха—зове ёго нечиста сила:

— Ну, хлопче, я буду іхать; оставайся тутъ.

Попрощались; чортъ и поіхавъ.

Иванъ бувъ у ёго це вже цілий рікъ. Остався самъ Иванъ якъ разъ на Великъ-день, подивився скрізь, війшовъ у конюшню та й заплакавъ. Отъ кінь ёго и пита:

— Чого ти плачешъ?

— Якъ же мені не плакати, коли мені нема ні будня, ні празника!

— Не плачъ, каже, возьми оці бочонки, що біля мене стоять, та й повипивай іхъ. Це—сильна вода. Той нахилився, випивъ одинъ бочонокъ. Кінь ёму и каже:

— Підніми оцей бочонокъ; якъ піднімешъ, то годі пить, а якъ ще не піднімешъ, то пий и другий.

Иванъ попробувавъ піднять — не підніме, вінъ випивъ и другий.

— Ну, випивъ? пита ёго кінь.

— Випивъ, каже Иванъ.

— Якъ випивъ, то попробуй свою силу: перерви цей цепъ, що я привязаний. Иванъ якъ узявся, цепъ такъ и перервався.

— Сідай же на мене теперъ, сказавъ кінь.

Иванъ сівъ, а кінь и пита:

— Якъ тебе нести — чи нижче небесъ, чи вищче деревъ?

— Нижче небесъ, одвіча Иванъ.

Поіхали вони якъ разъ изъ-ранку и летіли цілий день, до захода сонця. Коли це Иванъ и каже коневі:

— Та вже треба отдохнуть. Дивись: чи нема чого на землі, щобъ куди небудь прилетіти?

— Ні, каже, онъ щось видно, неначе муравья лазить.

— Ну, такъ спускайся, сказавъ Иванъ.

Спустились, дивлятьця — вівці пасутьця и чабани сидять.

— Здрастуйте, хлопці, каже Иванъ.

— Здрастуйте. Чого вамъ треба?

— Я прийшовъ, щобъ ви мені зварили істи.

— Чого жъ вамъ зварити?

— Та хочъ полови, та великий казанъ. Вони ёму и наварили. Отъ вінъ узявъ тай обмазався увесь половою: вінъ, бачъ, дуже гарний бувъ, такъ обмазався, щобъ у ёго не влюблялись. Далі пита, що імъ заплатити за це? Одинъ и сказавъ: тринадцять карбованцівъ. Иванъ давъ імъ, сівъ на коня, попрощався и поіхавъ.

Приізжа въ одно село — тамъ живъ багатий царъ, вінъ злізъ зъ коня, а кінь вирвавъ зъ себе три волосинки и давъ ёму:

— На, каже, тобі ці три волосинки. Якъ треба буде тобі мене, то ти припали одну, то я и прибіжу до тебе.

Вінъ взявъ ті три волосинки и пішовъ. Дивитьця — стоіть високій домъ; вінъ задравъ голову — сидитъ царъ, а въ того цара було три дочки.

— Здрастуйте, пане.

— Здрастуй, братець, що тобѣ нужно?

— Та я прийшовъ, пане, щобъ ви мене найняли.

— До чого жъ ти нанімаешся?

— До чого вгодно.

— Ну, такъ я тебе найму садъ вичищать. Якъ же тебе зовуть?

— Мене зовуть Голопузъ.

Отъ вінъ пішовъ у садъ той, а тамъ бувъ главный садовникъ и заставивъ ёго увесь садокъ обкопать ровомъ въ сажень до полудня; а Голопузъ и каже ёму:

— Зробіть мені лопату въ аршинъ завширшки, а въ сажень завдовшки.

Ему зробили таку лопату, дали — вінъ и пішовъ копать ровъ. Якъ копне, такъ въ сажень и викопа яму. Обкопавъ до обіда увесь садокъ и лігъ, оддихає. Отъ меньша дочка и каже батькові:

— Заставте ёго, батюшка, щобъ вінъ до обіда всі дорожки вичистивъ.

Царъ прийшовъ и каже Голопузу:

— Щобъ ти мені до обіда всі дорожки вичистивъ въ садку.

— Добре я вичистю,—зробить мені тільки такий стругачъ якъ дорожка завширшъ.

Ему зробили. Отъ вінъ и пошовъ чистить. Якъ зачепивъ—такъ усю дорожку зразу и вичистивъ. Повичищавъ усі дорожки до обіда, лігъ и оддихає. Приходить царъ:

— Що вичистивъ?

— Вичистивъ.

А цару завидно. Вінъ и каже:

— Отъ, вражий синъ, якъ вінъ такъ скоро вичистивъ!

Далі меньша дочка упять каже батькові:

— Скажіть садовникові, щобъ до світа одцвівся садокъ и щобъ яблука були.

Царъ позвавъ до себе старшого садовника и каже ёму:

— Щобъ ти сдѣлалъ такъ, щобъ садъ до світа отцвівся и щобъ фрукти на нихъ були.

Садовникъ иде та й плаче, а Голопузъ стоіть за ліскою та й пита:

— Чого ти плачешъ?

— Якъ же мені не плакать, коли заставивъ, щобъ до світа одцвівся садокъ и овощі були.

— Лягай же ти й спи—до ранку все це буде.

Той лігъ спать—не спитьця ёму, дума, що ёму буде завтра відъ цара. Отъ Голопузъ припаливъ одну волосинку, що кінь оставивъ ёму; прибігає кінь.

— Чого ти, хозяінъ, такъ скоро зовешъ мене? Не давъ и нагулятися.

— Якъ-же-жъ мені тебе не звати, коли тутъ сказавъ царь, щобъ до світа одцвівсь садокъ и овощі були.

Отъ кінъ оббігъ разъ увесь садокъ; якъ заирже—такъ увесь садъ и зацвівъ. Далі другий разъ оббігъ; якъ заирже—такъ увесь цвітъ и пообпадавъ. Третій разъ оббігъ; якъ заирже—такъ яблуки и повиростали. Тоді Голопузъ узявъ, нарвавъ яблукъ платокъ и понісь до садовника, розбудивъ ёго и каже:

— На, неси и поклади на столі цареві.

Садовникъ зрадівъ, подякувавъ и пішовъ, а Голопузъ за тимъ заснувъ підъ деревомъ.

Прокидаєтьця царь, дивитьця—яблуки лежать; дивуєтьця, відкиль вони взялись; не вірить, що це въ ёго садку ростуть; дивитьця — такъ ростуть.

Далі идуть у садокъ гулять баришні, усі три. Гуляли, зривали яблука та іли, а меньша баришня побачила, що лежить Голопузъ підъ деревомъ, підийшла близче до ёго, дивитьця—трошки закотилось у ёго щось на виду. Вона підняла ту шкурку до половини, дивитьця—красавчикъ, вона й влюбилась у ёго.

Отъ трохи згодомъ панъ захотівъ повіддавать своіхъ дочокъ заміжъ. Поналізжало до ёго панівъ до чорта и стали въ рядокъ, баришні пішли вибірать. Попереду пішла старша,—ходила, ходила, и найшла собі жениха. Потімъ пішла середульша, и та найшла. А далі пішла меньша, ходила ажъ двічи и не найшла собі пари, и каже:

— Папенька, я не нашла жениха.

— Ну, такъ я оддамъ тебе за Голопуза, сказавъ розсердившись царь.

Вона и зраділа:

— Добре, я вийду за Голопуза.

Отъ повіддававъ вінъ усіхъ дочокъ; старшихъ за панівъ, а меньшу за Голопуза, давъ імъ земельку,—вони тамъ и живуть.

Отъ усі цари збунтовались, що вінъ віддавъ свою дочку за мужика и стали зъ нимъ за це воювать. Отъ приходять сестри до Голопуза и кажуть ёму:

— Пусти, сестрицю, зъ нами покататься.

— Нехай иде, тілько назадъ привезіть.

Поіхали вони, а Голопузъ пришмаливъ волосинку. Прибіга кінь.

— Що тобі треба, що ти мене звавъ?

— Поідьмо кататься, сказавъ Голопузъ.

— Улізь же мені въ праве ухо, а въ ліве вилізь.

Вінъ влізъ и вилізъ відти такимъ молодцемъ, що ни здумать, ни зга-

дать, тільки въ сказці сказать. Сівъ тоді на коня и іде на зустрічъ сестрамъ тимъ; доіхавъ до нихъ и нарошне впустивъ кнутикъ. Старша сестра и говорить меньший:

— Пойди, Катенька, подніми тому молодцю кнутикъ.

Вона встала зъ дрожокъ, підняла, оддала ёму и поцілувала ёго у руку. Проіхали тоді мимо ёго сестри и питають тоді меньшу сестру:

— Ти не знаешъ, хто це такій хороший?

— Не знаю, хто це такий.

А вона пізнала, що то ії чоловікъ, тільки не хоче сказать, що вінъ.

Отъ зробивъ собі Голопузъ палатку и лежить у ній. Прибіга до ёго відъ того цара посланий; просить, щобъ прийшовъ та помігъ ёму воювати.

— Я не хочу нікому помагать, а буду на тій стороні, чия сильнійша буде. Приіду після.

Приіхавъ вінъ и пішовъ до цара, на ёго сторону,—побивъ усіхъ супротивниківъ и царъ ставъ побідителемъ. Царь призвавъ ёго у свій домъ и хотівъ угостить, а вінъ и каже:

— Ні, я не хочу нічого.

Поіхавъ до дому у свою землянку, коня пустивъ и зробився упять Голопузомъ.

Отъ захотіли за-вдруге цари воювать зъ тимъ царомъ ёго тестемъ. Опять прийшли сестри, просять, щобъ відпустивъ сестру кататься. Вінъ одпустивъ, но зъ тимъ, щобъ опять назадъ привезли. Сестри поіхали, а вінъ припаливъ волосинку. Отъ кінь и прибіга до ёго и пита, чого ёму треба.

— Поідьмо кататьця.

— Ну, влізь же мені въ праве ухо, а вилізь въ ліве.

Той влізъ и вилізъ молодцемъ. Поіхавъ на зустрічъ сестрамъ; упустивъ нарошне кнутикъ до долу; меньша сестра підняла впять, подала ёму и поцілувала въ руку; и хочъ пізнала, одначе сказала сестрамъ, що не зна, хто вінъ. Проіхавши дали, Голопузъ опять ставъ, зробивъ палатку и ждить. Тутъ приізжа відъ цара посолъ, просить ёго на помічъ.

Вінъ одвічавъ те, що и вперше. Поіхавъ розбивъ царівъ, но въ хату зайти не захотівъ на закуску, поіхавъ собі до дому, коня пустивъ и упять ставъ Голопузомъ.

Коли це ти царі зібрались уже втрете воювать на ёго тестя. Упять прийшли сестри до ёго просить, щобъ пустивъ зъ ними свою жінку погулять.

— Нехай іде, тільки привезіть назадъ.

Після припаливъ волосинку—кінь прибігъ.

— Чого ти мене такъ скоро зовешъ?

— Поідемъ воювать.

Кінь и каже ёму:

— Якъ хто перевяже мені ниткою ноги, то ти заразъ рубай, бо я пропаду.

Поіхали—вінъ упять упустивъ кнутикъ. Меньша сестра упять підняла, подала и поцілувала ёго въ руку. Проіхавъ вінъ дальше, поставивъ палатку и лежить. Прибіга до ёго посолъ відъ цара:

— Ідьте воювать, казавъ царъ, каже.

Вінъ и поіхавъ на той бікъ, якъ сильнійший. Якъ приіхавъ вінъ, такъ усе військо и розбивъ. Царъ зазива ёго до собе:

— Ходімъ же випъємо, що усердно напрацювали.

— Ні, я не хочу пить, а поіду до дому.

Хотівъ іхать до дому,—дивитьця—у коня поперевъязувани ноги. Вінъ перерубавъ нитку и нехотячи зачепивъ и собі ногу—кровъ такъ и полилась. Меньша дочка скинула зъ себе платокъ и перевъязала ёму рану. Вінъ розсердився, поіхавъ до дому, отпустивъ коня и написавъ кровью на дверяхъ: «Хто мене розбудить, тому голову зніму. Прийшовъ до ёго царъ, дивитьця—лежить Голопузъ, біля ёго кровъ и дума: оце жъ той самий, що воювавъ, хотівъ ёго розбудить, коли дивитьця—на дверяхъ написано: хто ёго збудить, тому вінъ голову зніме, побоявсь ёго будить, а призвавъ музыку. Отъ музыка й почала грать, гра, гра, а ёго не розбудять ніякъ. Ажъ передъ вечеромъ уставъ вінъ самъ и пішовъ до цара, свого тестя. Царъ принявъ ёго въ свою хату и стали вони жить у місті. Після Голопузъ здумавъ, що въ ёго є батько й мати, поіхавъ у той городъ, де вони жили. Приіхавъ туды, а вони уже вмерли, не заставъ живихъ. Отъ вінъ купивъ собі хату и остався тамъ жити.

Записана Залюбовскимъ.

60.—Про сильну царуѣвну.

(М. Борисполь, Переяславьскаго у., Полтавской г.)

Въ одному царстві була царуѣвна, така сильна, така сильна, и хто ії прийде сватать, то вона або въ бані спалить, або задушить, якъ полягають спать.

У другому царстві бувъ собі царевичъ, хороши такій прехороши, да не сильный. И пошовъ вуѣнъ сватать ту царуѣвну. Иде та йде, коли стричає другого царевича Ивана Ивановыча. А той царевичъ бувъ дуже сильный.

— Куды ты, каже, йдешъ?

— Иду, каже, сватать таку й таку царуѣвну.

— Возьми, каже, мене,—я тобі въ пригоді стану.

Идуть далі у двохъ, коли стричають цигана. Цыганъ пытає:

— Куды вы йдете?

— Иду, каже царевичъ, сватать таку й таку царуѣвну.

— Возьми й мене, каже циганъ,—я тобі въ пригоді стану.

Чи довго, чи не довго воны тамъ шли, пришли у те царство, де та царуѣвна. Пришли до неі, а вона каже:

— Ну, идіть же въ баню.

А баня та була залізна; да такъ натоплена, що стіны и помістъ ажъ чирвоны. Вуѣнъ каже:

— Це ничого.

Якъ скочивъ у ту баню, якъ п...., такъ вона й похолола, ажъ на стінахъ морозъ. Царуѣвна думала, що воны тамъ погорили, посылає слугъ:

— Идить, каже, повыгрибайте костки.

Пошли слуги; приходять въ баню, а циганъ імъ и каже:

— Що це у васъ за баня? ось такъ холодно, що ажъ дрижимо.

Вернулись слуги до царуѣвны и кажуть:

— Тамъ диво таке: баня така холодна, що ажъ на стінахъ морозъ; а тыі такъ и дрижать.

Царуѣвна дивуєтця. Тыі поприходили, дали імъ істы. Треба вже й спать лягать. Иванъ Ивановычъ и каже тому царевичу, що пришовъ сватать:

— Не лягай зъ нею, а то вона тебе задушить. Нехай лучче я зъ нею ляжу. Я ії выучу, то тобі послі зъ нею добре буде жити.

Отъ пошовъ Иванъ Ивановычъ зъ нею спать. Положила вона на ёго одну руку, а рубашка така, може въ ій одний сто пудъ. Послі положила одну ногу, а далі й сама лягла. Бачить, що нічого ёму не зробыла, вона й злякалась. На

*

другый день уранці вставъ Иванъ Ивановычъ, зашовъ до коваля, зробивъ собі двинадцять прутивъ залізныхъ; обматавъ коло себе; пришовъ до тей царуѣвны и всі чисто побывъ на ій—такъ тіло кусками и падае. Вона такъ проситця, такъ проситця; каже, що и шановать, и слухаты буде.

Пошовъ Иванъ Ивановычъ и каже тому царевычу:

— Ну, теперъ иди до жуѣнкі, да не кажи, що це не ты ій бивъ.

Пошовъ царевычъ. Вона ёго не познала—вуѣнъ такъ похожи бувъ на Ивана Ивановича.

Живуть воны съ тою царевною; а вуѣнъ такі смирны. Вона дивуетця, що то значить: первы день такъ бивъ? Отъ вона разъ пытае ёго:

— Скажи мені, за що ты мене первый день такъ бывъ?

Вуѣнъ не втерпівъ и каже:

— Се не я тебе бывъ, у мене такоі сили нема,—се бивъ тебе сильный богатырь Иванъ Ивановичъ...

Вона тоді взяла да й прогнала ёго; загадала ёму свиней пасти. Пошовъ вуѣнъ, пасе свиней. У вечері пригонить іхъ до дому; усі свини войшли, а одна стала у воротя и нейде; вуѣнъ ій кийкомъ, а вона стоіть. Жуѣнка ёго бачить, що вуѣнъ бье свиню, выскочила зъ хаты й кричить:

— Цілуй ій, такый-сякый, въ с...у.

Нічого робыть! поцілувавъ ій, вона й пошла.

Довго вуѣнъ такъ насъ свіні. Туѣлько разъ пасе, ажъ иде царевичъ Иванъ Ивановичъ.

— Що се, каже, зъ тобою?

— Що-жъ, каже, я не втерпивъ, сказавъ ій, що не я ій бивъ, що я зовсімъ не сильный; докъ вона мені й загадала свиней пасти. Де ще тутъ есть одна свиня, така проклята, якъ стане въ воротяхъ, то дóти не піде, покі не поцілуешь ій въ с...у.

Иванъ Ивановичъ и каже:

— Ну, я проучу и тую свыню, и твою жуѣнку. Одягайся, каже, ты въ мою одежу, а я въ твою; та йды въ корчму й гуляй.

Надівъ Иванъ Ивановичъ ту обидрану одежу, взявъ киёкъ и пошовъ; погнавъ свиней, хочъ ще далеко було до вечора. Пригоныть, а та свыня й стала у воротяхъ. Жуѣнка якъ выскочить, якъ закричить:

— Що се ты, каже, свиней теперъ пригнавъ? Цілуй, каже.

А вуѣнъ якъ ударить свиню кыйкомъ, такъ свыня дуба й дала; а та кричить:

— Що се ты наробивъ? Яжъ тобі дамъ!

А вуѣнъ до єі. Вуѣнъ попереду ще якъ свині погнавъ, зашовъ до коваля и зробивъ дванадцять прутивъ залізнихъ, пришовъ до єі, якъ почавъ ії быть: усі пруты побивъ, такъ ії усю исполусовавъ. Вона просыця, а вуѣнъ бъє.

— Ну, гляди жъ, каже, щобъ ты мені у таку-то и таку корчму за мною приіхала.

Пошовъ той Иванъ Ивановичъ до тоі корчмы, скинувъ одежу, давъ тому царевичу, а свою надівъ. Попрощались воны, пошовъ собі Иванъ Ивановычъ, а жуѣнка того царевича прыіхала, привезла ёму одежу и все и такъ ёго просыть, каже, що вже николи ёго не буде зниважать. И живуть воны теперъ собі добре. Уже той не признаєтця, що не бывъ ії, а вона думає, що вуѣнъ тоді обманювавъ, коли казавъ, що не вуѣнъ бывъ.

Примѣчаніе. Въ сказкѣ про Ивана Голина, помѣщенной во II т. „Записокъ о Юж. Руси“ П. Кулиша, есть сходныя черты.

67.—Коты-горошокъ, Верпигора и Щавидубъ.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Батько зъ сыномъ копали колодязь—выкопали каменя, треба ёго выкинуты,—батько побігъ кликать людей. Поки батько ходивъ, а сынъ взявъ выкинувъ. Приходить батько зъ людьми,—люде злякались и хтили ёго убыты. Вуѣнъ пудкинувъ каменя и пудхвативъ—люде и повтикали. Копають далі, выкопують шпильку.

— Пойди, каже, батьку, до коваля, нехай зробить зъ сюєі шпильки булаву въ три пуды, а якъ не зробить, то васъ обохъ забью.

Коваль зибравъ усю сталь и зробивъ булаву въ три пуды.

Принюѣсъ батько; подкинувъ сынъ ту булаву; ударилась булава объ ёго лобъ и розбилась.

— Се, каже, не зъ шпилькі зроблена булава. Иди до коваля, нехай изъ шпилькі зробить.

Положивъ коваль шпильку въ огонь—вона такъ и роздулась. Зробивъ вуѣнъ зъ єі булаву. Принюѣсъ батько. Сынъ кинувъ єі разъ, ударилась вона объ лобъ—не розбилась; кинувъ другий разъ, ударилась зновъ и не побилась; кинувъ третій разъ—не побилась.

— Теперъ, каже, батьку, я пойду въ світъ.

Взявъ торбу й булаву и пошовъ. Иде та йде. Судосився зъ чоловікомъ,

а то бувъ Вернигора; а вуйнъ бувъ Коты-горошокъ. Пошли воны вже въ двохъ—идуть та йдуть. Судосились зъ чоловікомъ, а то бувъ Щавидубъ. Пошли всі разомъ; бачатъ стадо статку, а імъ уже істи хочетьця. Вернигора взявъ тлусту корову и зостався смажити, а тыі пошли. Отъ судосився Вернигори чоловікъ, самъ на корокъ, а борода на локоть; несе сто пудъ сіна и бочку воды для свого статку. Перелічивъ статокъ—нема корови.

— Хто взявъ корову? каже.

— Я, каже Вернигора.

— Давай битьця, каже чоловікъ на корокъ, а борода на локоть.

Бьютьця. Прибивъ той Вернигору и пошовъ. Приходять Коты-горошокъ и Щавидубъ. Взяли зновъ корову; остався теперъ Щавидубъ смажить, а Коты-горошокъ пошовъ. Иде зновъ чоловікъ на корокъ, а борода на локоть: несе сто пудъ сіна и бочку воды для свого статку. Перелічивъ статокъ—нема зновъ коровы.

— Хто взявъ корову? каже.

— Я, каже Щавидубъ.

— Давай битьця, каже той чоловікъ.

Бьютьца. Прибивъ той Щавидуба и пошовъ. Приходыть Коты-горошокъ, взявъ корову и смажить. Иде зновъ дідъ на корокъ, а борода на локоть; несе сто пудъ сіна и бочку воды для свого статку. Перелічивъ статокъ, зновъ нема коровы. Пытае:

— Хто взявъ корову?

— Я, каже Коты-горошокъ.

— Давай бытьця, каже дідъ.

Бьютьця. Прибивъ той Коты-горошокъ того діда булавою; зовсімъ збывъ ёго, такъ що вуйнъ ледьбо до дому зайшовъ. Пошли тоді воны всі—Коты-горошокъ, Вернигора и Щавидубъ. Коли бачать—чоловікъ по страмині гонить статокъ на хату, а тамъ трава наросла. Коты-горошокъ каже:

— Дурны ты, дурны; скоси траву, то воны поідять, а по страмині воны не злізуть.

Чоловікъ взявъ скосивъ траву и давъ статку и каже імъ:

— Дяку вамъ, що вы навчили.

Заплативъ імъ добре. Пошли воны. Идуть та йдуть, коли вже вечіръ. Зайшли воны ночувать до одного чоловіка, а той чоловікъ каже:

— Не знаю де вы ляжете спать, люде добры, у мене мышей такого багато!

— Я тобі принесу звіра, каже Коты-горошокъ, такого, що всіхъ подушить.

Тамъ люде такі дурны були, що зъ роду нічого не відали и кота ніколи не бачили. Коты-горошокъ принюйсъ кота, той куїтъ удушивъ усіхъ мышей, такъ іхъ и поклавъ на громаду. Заплатили ёму. Отъ просять Коты-горошка, щобъ навчівъ, якъ угадувать день:

— У насъ, кажуть, не має дня, усе нічъ.

Воны були дурны, имъ було все рівно.

— Я васъ, каже Коты-горошокъ, научу.

Принюйсъ імъ півня и посадивъ на сідало. Отъ заспівавъ півень на ранокъ. Вуїнъ каже:

— Отъ заразъ буде день; вставайте.

Ты повставали и питають Коты-горошка:

— Що жъ куїтъ буде істи, якъ усіхъ мышей поість?

— Усе, каже, хочъ и квасъ. А воны подумали, що вуїнъ сказавъ васъ, да й злякались. Коты-горошокъ, Вернигора и Щавидубъ пошли собі, а ты люде заперли кота въ хату, а сами въ клуню, повылазили на стогі. Куїтъ выскочівъ, до іхъ, воны полякались да й попадали, а куїтъ все мявкає, да мявкає...

62.—Покоты-горошко.

(С. Бугаївка, Таращанскаго у., Кіевской г.)

Бувъ собі піпъ и бувъ у нёго сынъ—Покоты-горошко. Прыходыть вінъ до батька та й каже:

— Пійду я, тату, у світъ щастья шукаты.

Взявъ рушныцю и пойшовъ. Иде та й иде, иде та й иде, ажъ здыбавъ ёго якійсь чоловікъ:

— Помогай Бігъ.

— Дай Богъ здоровье.

— Ты куды йдешъ?

— Иду щастья шукаты.

— Ну ходімъ разомъ, ты якъ звешся?

— Верныгоръ, якъ обіпрусь объ гору, то хоць бы вона яка велыка була, я єі зъ міста зверну. А ты якъ звешся?

— Я Покоты-горошко, а ну давай боротыся.

— Давай!

Отъ Покотыгорошко и зборовъ Верныгору. Пойшлы воны далі, ажъ иде чоловікъ и каже:

— Помогай Бігъ.

— Дай Богъ здоровья, куды ты идешъ?

Иду щастья шукаты.

— Ну, то ходімъ разомъ; а ты якъ звешся?

— Я Верныдубъ, якъ обійму дуба, то хочъ бы вінъ бувъ якій велыкій, я ёго зъ корнемъ вырву, а вы якъ зветесь?

— Я Покотыгорошокъ, а отъ цей Верныгоръ, а ну давай бытыся.

— Давай.

Отъ тамъ-ті обыдва побороли Верныдуба.

Вінъ и каже:

— Ну я буду меньшимъ братомъ, Верныгоръ середнімъ, а Покотыгорошко нехай буде старшімъ.

— Добре, кажуть, ходімъ же теперъ у дорогу.

Та й пошлы лісомъ. Идуть та й идуть, идуть та й идуть, колы дывляться ажъ у лісі стоіть хатка, а коло неі обора, и въ тій оборі повно быдла. Отъ Покотыгорошко и каже:

— Ходімъ же, хлопці, у цю хату; та й зостанемось въ неі жыты.

Пішлы воны, убылы вола, зварилы собі істы, та й лігы спаты у тій хаті. На другій день Покотыгорошко каже:

— Ну, брате Верныдубе, ты жъ оставайсь дома, та вары істы, а мы въ двохъ пійдемо на полованъя.

Пошлы воны, а Верныдубъ убывъ вола, наварывъ істы и лігъ спаты у хаті.

Отъ вінъ лігъ ажъ хтось стукае въ двері и кричыть:

— Одчины.

А Верныдубъ каже:

— Не велыкій панъ, одчинешъ и самъ.

Отъ одчинылысь двері та й зновъ хтось крычить:

— Пересады черезъ порігъ!

А той знову:

— Не велыкій панъ, перелізешъ и самъ.

Колы и влазыть дідъ на ногіть, борода на локіть. Влізъ вінъ у хату, прыбывъ цваха та й повісывъ за чуба Верныдуба. Самъ влізъ у пічъ, выівъ все, що

тамъ було, та й полізъ собі по дорозі. Вернидубъ якось тамъ зірвався зъ того цвяха, скорій убывъ вола, та й знову почавъ варыты істы—ажъ прыходять старшыі браты да й пытають:

— А що це ты, Вернидубе: такъ спізнывся зъ обідомъ!

— Та заспавъ, каже, трохи, для того спізнывся.

Отъ наілысь и полягалы спаты. На другій день Покотыгорошко каже:

— Ду, Вернигоро, теперъ ты оставайся, а мы пійдемъ на полювання.

Пійшлы воны, а Вернигоръ наварывъ істы та й лігъ спочиваты. Ажъ хтось стукає въ двері и крычить:

— Одчины!

— Не велыкій панъ одчинешъ и самъ, каже Вернигоръ.

— Пересады черезъ порігъ.

— Не велыкій панъ, перелізышъ и самъ.

Колы и лізе дідъ на ногіть, борода на локіть, та й напавсь на Вернигора:

— Ты чого сюды забрався, га? та ще й пересадыты не хочешъ! та якъ я візьму тебе обертаты, то не знатымешъ куды дітысь!

Розгнівався дуже дідокъ, ажъ пыщить. Вхопывъ Вернигора за волосья ты й повісывъ на цвяху. Самъ влізъ у пічъ, наівся та й пійшовъ.

Пійшовъ вінъ; а бідолаха Вернигоръ крутывся, вертівся, поки не одирвавъ космыкъ чуба. Кінувсь вінъ тоді скорійшъ до оборы, забывъ вола та й почавъ другій разъ варыты істы. Колы тамъ ті браты уже вертаються съ полювання.

— А чого це ты спізнывся зъ обідомъ? пытає Покотыгорошко.

— Та, це, каже, я лігъ та й задрімавъ трохі.

А Вернидубъ вже й мовчыть; догадався, що тутъ таке було.

Встають воны въ-ранці, и теперъ вже два меньшіхъ брата пошлы на полювання, а Покотыгорошко остався варыть істы. Ото наварівъ вінъ істы та й лігъ спочиваты.

Ажъ хтось стукається въ двері и кричыть:

— Відчины!

— Пострівай, каже Покотыгорошко, нехай я встану.

Вставъ вінъ, відчиняє—ажъ тамъ дідъ на ногіть, борода на локіть.

— А ты чого тутъ? пытає той діда.

— А ось я тобі покажу чого, каже дідъ, та й пнеться до чуба.

— Еге, то ты такій, каже Покотыгорошко, яжъ съ тобою не такъ побалакаю.

Взявъ вінъ сокіру, ухопывъ дідка за бороду и поволікъ ёго въ лісъ до осики, розщипывъ єі, вставывъ туды бороду дідка та й забывъ єі клыномъ.

— Отеперъ, каже, седы собі тутъ, дідусю, покі я знову сюды не прыйду.

Прыходыть вінъ у хату, уже й браты вернулысь зъ полюванння. Пообідалы воны добре, тоді Покотыгорошко и каже:

— А ходіть но браты, я вамъ покажу таке чудо, що вы такого зъ роду зъ віку не бачилы.

Прыходять до тоі осыки, ажъ тілько борода стырчить, а дідка и чутки нема. И росказавъ Покотыгорошко братамъ, якъ вінъ зловывъ дідка на ногіть борода на локіть и прыбывъ ёго до цеі осыкі. Тоді меньші браты прызналысь, що дідъ іхъ за чуба вішавъ. А Покотыгорошко каже:

— Е, якъ такъ, то ходімъ же ёго шукаты.

Зібралысь воны та й пошлы. Идуть та й идуть, идуть та й идуть, колы дывляться, ажъ кровью покапано, отъ воны и дошлы тімъ слідомъ ажъ до глібокоі ямы, и дна не выдко. Тоді старшый и каже:

— Лізь туды, Верныдубе.

— Ні, той каже, не хочу — боюсь.

— Ну, то лізь ты, Верныгора.

— А цуръ ёму, не хочу.

— Колы такъ, каже Покотыгорошко, то полізу жъ я самъ; давайте плесты шнурі.

Наплелы воны шнурівъ; тоді взявъ Покотыгорошко за кінець та й почавъ спускаться.

Долізъ такъ може якъ до половыны, ажъ ти крычать зъ верху, що уже шнурівъ не стало.

Позвязуйте свою одежу, каже Покотыгорошко.

Ті звязували, звязували — не стає, тоді воны взялы пустылы ёго, той и упавъ на дно.

Вставъ тоді и пойшовъ собі полемъ да й думає:

— Віддякую жъ я вамъ.

Иде вінъ, иде, колы стоіть палацъ; вінъ войшовъ у той палацъ, ажъ выбігає дівчина да така гарна, така гарна, и въ світі крашчоі нема. Вінъ и пытає:

— Чи нема тутъ діда на ногіть борода на локіть?

— Є, каже вона, ёму на тімъ світі хтось бороду одірвавъ, то вінъ седыть теперъ підъ решетомъ, але ты, чоловіче, не йды до нёго, бо вінъ тебе забъє.

— Не забъє, каже Покотыгорошко, це я ёму и бороду вырвавъ. Веды мене до ёго.

Прыходыть до діда. Вінъ и каже:

— Чого ты прыйшовъ, быться, чи мыриться?

— Прыйшовъ, каже, быться.

Отъ и почалы воны бытыся; Покотыгорошко и забывъ того діда. Та дівчина напоіла ёго, накормыла, и пойшовъ вінъ шукаты дороги на той світъ.

Иде та й иде; колы якъ пустыться дощъ, градъ, найшлы такі хмари, що ажъ темно зробылось. Ажъ чує вінъ на дубі пыщать орленята въ гнізді. Вінъ злізъ на того дуба та й прыкрывъ іхъ свытою. Колы прылітає орелъ, та й хтівъ зъ нымъ бытысь. Орленята тоді и кажуть:

— Не быйте ёго, тату; якъ бы не вінъ, то бъ мы повмералы съ холоду.

Орелъ каже:

— За те, що ты моіхъ дітей прыкрывъ, що бъ ты не сказавъ, я все зроблю.

— Добре, каже Покотыгорошко, вынесы мене на той світъ.

Той и каже:

— Вынесу, тілько возьмы съ собою девять бочокъ воды и девять бочокъ мяса. Якъ я поверну голову «собъ», то ты мені дасы кавалокъ мяса; а якъ поверну «цабе», то дасы трохи воды.

Ото зібралыся воны та й полетілы. Летять, та й летять, ажъ орелъ и повертає голову «собъ». Покотыгорошко давъ ёму кавалокъ мяса, повернувъ «цабе» — влывъ трохі воды. Летілы воны такъ дуже довго.

Отъ вже коло верху орелъ повертає голову «собъ», а у того уже й кавалочка мяса нема, вінъ одырвавъ ногу та й оддавъ ёму. Вылетілы воны на верхъ.

— Ну, каже орелъ, иды жъ ты собі куды хочешъ.

А Покотыгорошко и ступыты не може.

Тоді орелъ выгыгавъ ногу, полетівъ и прынісъ цілючой и жывучой воды, якъ помазавъ тею водою ногу, то вона заразъ и зрослась. Орелъ тоді вернувсь до дому, а Покотыгорошко пошовъ шукаты своіхъ бративъ. Прыходыть у ту хату, що въ лісі була, ажъ воны тамъ и седять. Вінъ іхъ обохъ и побывъ, та й пійшовъ тоді до батька.

Батько якъ побачивъ ёго, зрадівъ, такъ що заразъ насклыкавъ сусідъ и зробывъ баль.

И я тамъ бувъ, медъ-выно пывъ, по бороді текло, а въ роті не було.

Записалъ Василій Ильяшевичъ.

63.—Про Покотыгорошка.

(Соловіевка, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Бувъ собі чоловікъ и жінка, да малы собі дванадцять сынівъ и тринадцяту дочку. Да та дочка така була гарна, що ни въ казці сказать, ни перомъ написать. Да пішла та дочка на річку прать платья, а змій Ива узявъ да й ухопивъ ії, да й понісъ за трыдевять земель собі за жінку. Браты ії, якъ огляділись, що ії нема, заразъ забралы булавы да й пішли шукать того змія, щобъ ёго убыть.

Идуть да й идуть, идуть да й идуть. Колы ажъ пастухъ пасе коні, да питаєцьця:

— Куды це вы йдете?

— Шукать змія Ива, щобъ убыть.

— Ну якъ зловите оцёго жеребця, да сяде на ёго который, то вбъєте Ива, а якъ не зловите, то не вбъєте.

Ловилы воны, ловилы, да й не зловилы. Не послухалы воны пастуха да й пішлы шукать змія Ива. Приходять воны у той лісъ, де живе змій Ива, ажъ виходыть изъ палацу сестра да й каже:

— Братикі моі, голубчикі, де я васъ діну? Якъ прыйде Ива, то васъ поість. Хиба посідайте у цімъ хлівці. Посідалы воны въ хлівці. Ажъ чують— земля гуде! Прилетівъ той змій да каже:

— Фе! якъ пахне Руській духъ.

А сестра каже:

— То ты, мій миленькій, по світу налитавсь, Руського духу нанюхавсь.

— А може й такъ.

— Ну, щобъ оце ты зробивъ, якъ бы моі братікы прийшлы? Ты бъ нічого імъ не казавъ?

— Ні, каже змій.

Вона выйшла на двіръ да й каже до братывъ:

— Идіть, браты, у хату.

Войшлы воны. Змій и каже:

— Давай, жінко, обідать.

Дала сестра обідать. Попоівъ змій, пошовъ у комору и набравъ залізного бобу такого великого, якъ діжка, да й каже до братывъ:

— А ходить, каже, істы бобу.

Беруть воны да й ідять по одний бобині, а змій по чотыри. Попоілы бобу, тоді змій и каже:

— Ну, чи будемъ бытьця, чи будемъ миритьця?

— Будемъ бытьця.

— То ходімъ же на залізный тикъ.

Пошли на залізный тикъ бытьця. Змій узявъ да й побивъ тихъ бративъ. Ждавъ той чоловікъ и жінка, ждавъ сынивъ, а іхъ все нема. Пішла разъ жінка на річку прать платьтя, колы ажъ котиться горошинка по воді... Жінка узяла да й иззіла тую горошинку да й привела сына Покотыгорошко.

Росте той синъ не по годамъ да по часамъ, а по минутамъ, и вырісъ такій великій! Синъ той разъ и каже:

— Піду я шукать бративъ, тілько скуйте мені зъ шпильки булаву.

А ту шпильку вінъ найшовъ у піску на улиці. Занісъ батько ту шпильку до коваля. Коваль якъ зачавъ ковать да виковавъ таку булаву, що не можна и съ кузні винесты. Кликнувъ вінъ Покотыгорошко; той узявъ одною рукою да й понісъ до дому. Прыйшовъ до дому и каже до батька:

— Заріжте мені шість воливъ, я ззімъ да й піду шукать бративъ.

Зарізавъ батько шість воливъ, вінъ иззівъ, да якъ кине тую булаву у гору и каже до батька:

— Якъ прилетить вона назадъ черезъ дванадцять сутокъ, то збудите мене.

А самъ лігъ спать.

На тринадцяты сутки такъ гуде тая булава! Збудивъ єго батько; вінъ якъ наставивъ мизиною пальця,—булава такъ и розсипалась. Вінъ и каже:

— Ні, зъ цею булавою не можна иты шукать братывъ,—треба сковать другу.

Взявъ да давъ батьку другу шпильку, батько однісъ ії до коваля. Взявъ Покотыгорошко ту булаву, що коваль виковавъ, пустивъ у гору тую булаву, да зновъ лігъ на дванадцять сутокъ спать, сказавъ щобъ збудилы, якъ буде летіть назадъ булава. На тринадцяти сутки такъ гуде тая булава! Збудилы єго, вінъ наставивъ мизиною пальця—тая булава тилькы загнулась трошки. Взявъ вінъ ії да й пошовъ шукать бративъ. Иде, да й иде, ажъ пастухъ пасе коні и каже:

— Куды ты йдешъ?

— Иду шукать бративъ.

— Бративъ чортъ забравъ и тебе візьме. Ну, якъ зловишъ, цёго жеребця, да сядешъ на нёго, то знайдешъ змія и вбъешъ ёго, а якъ не зловишъ то змій тебе вбъе.

Зловивъ вінъ того жеребця, да тилькы заклавъ ногу щобъ сісты, а спина у того жеребця и зломилась. Пішовъ вінъ собі у той лісъ, де змій; ажъ виходыть ёго сестра и питаєтця:

— Хто ти такий?

— Я твій братъ, каже Покотигорошокъ, прийшовъ, щобъ убыть Ива да тебе взять до дому.

— Не вбъешъ ты ёго; колы въ дванадцятохъ не вбилы, а то щобъ ты самъ убивъ? Утікай лучче, покіль ёго нема.

— Не бійсь, каже, я ёму голову развалю.

Колы ажъ тугъ и Ива гуде, прилетівъ да заразъ:

— Здрастуй, Руській козакъ, чи бытьця прыіхавъ, чи миритьця?

— Я прыіхавъ бытьця?

— Ну, ходімъ же подкушаємъ трохи.

Унісъ изъ коморы змій мідного гороху, да самъ и бере по дві горошины, а Покотигорошко по чотыри. Якъ попоіли, пошли на мідный тикъ быцьця. Змій якъ ударывъ Покотыгорошка по голові! А той и не похитнувсь; да якъ угріе змія, то той по шию и війшовъ въ мідный тикъ. Тоді Покотигорошокъ одризавъ ёму голову, а самъ зъ сестрою пішовъ до дому, оставивъ ії тамо, та й пішовъ по світу.

Иде, да й иде, зострічае Вернидуба; отъ вінъ побратавсь, да й идуть уже въ двохъ. Застрічаютъ Вернигора, и той до іхъ приставъ. Колы доганяють па дорозі Прудымуса, дали зновъ иде Вернивода; отъ и пошлы воны всі разомъ. Приходять воны у якійсь лісъ, ажъ тамъ хатка, и въ тій хатці усе есть, тилько ніхто тамъ не живе. Воны заразъ сказалы, щобъ Вернивода наварывъ обідать, а самы пішлы гулять у лісъ. Наварывъ Вернивода обідать, да тилькы що хтівъ іхъ кликать, ажъ зъ-підъ пічкы вилазыть маленькій дідокъ, а борода на цілый добрый сажень. Вирвавъ зъ бороды ідну волосинку, да звязавъ Вернивода и привъязавъ до каменя; самъ сівъ, повидавъ усе и полізъ підъ пічъ. А жаринка съ печи упала и перепалила тую волосинку, що бувъ звязанъ Вернивода.

Колы приходять тыі всі, Вернивода й расказавъ імъ усе. Заразъ Покотигорошокъ полізъ подъ пічъ, витягъ того діда за бороду, взялы ёго да й повелы у лісъ; раскололы тамъ пенька да й забилы туды бороду, а той дідъ якъ покрунувсь, такъ того пенька и вирвавъ зъ корнемъ, а самъ и потягъ ёго. Воны якъ побачилы, заразъ Вернигора и навернувъ ёго горою; такъ дідъ той и умеръ.

Пошли воны всі разомъ и найшли багацько грошей, взялы да й поділилысь и стали собі разомъ жить.

Записано крестьяниномъ Савченкомъ.

64.—Богодавець Иванъ.

(С. Мліевъ, Черкасскаго у., Кіевской г.)

Въ некоторому царстві, въ некоторому государстві живъ собі багатый мужыкъ, и не мавъ вінъ одъ рода дітей. Начали воны у двохъ зъ жінкою Бога молыть—и давъ імъ Богъ сына. И теперъ родывся вінъ, охрыстыли ёго, и далы ёму имъя Иванъ Богодавець. Богъ давъ и Богодавцемъ назвали ёго. Не росте вінъ по годахъ—а росте по часахъ, такъ росте, якъ зъ воды йде. За восімнадцять часовъ, якъ за восімнадцять годъ выросъ.

— Отець мій возлюбленый. Що воно таке, що чужиі батьки ходять по гостямъ, и до іхъ гості ходять, а вы ні куда не ходыте, и до васъ никто. Хыба у васъ рідні німа ніякоі?

— Є, говорить, сынокъ, у другімъ сілі братъ, та дуже вбогый, та я до ёго не хочу й ходыть.

— А, говорить, батюшка! Надъ намы, говорить, тілки одынъ Богъ богатый, дайте мині хлібъ, я до ёго схожу самъ.

Приходыть вінъ до ёго:

— Здрастуйте, дядюшка.

— Доброго здоровья, Иванъ-Богодавець.

(А ёго дядько бувъ коваль).

— Дядюшка! зробіть мині палыцю такъ, щобъ мыні підіратця було добре.

Пішовъ у городъ, купывъ сто пудъ зыліза.

— А ну-те, дядюшка, палыцю робыть!

— Що жъ, говорить, я ёго не могу піднять.

— Я ёго самъ буду на горенъ класты, а вы тілки молотомъ обковуйте.

Зробыли ту палку, вінъ вышёвъ на двіръ и кынувъ ii въ гору.

— Дывітця, дядьку, у гору, хмара наступатеме, дрібный дощыкъ накрапатыме, паличка литітеме,—якъ громъ гримітыме; тоді мене збудыте, бо я ляжу спать.

Якъ разъ у сутки дывытця дядько: хмара наступае, дрібный дощикъ накрапае, паличка летыть, якъ грімъ грымыть.

— Вставай, небожъ, палычка твоя летыть.

Вінъ схапывся, ставъ, підставывъ плече, паличка ударилась ёму объ плече, на двое перебылась.

— Легкая, дядюшка.

Пішовъ, ще сто пудъ заліза принісъ. Начали ёго до купы зварувать, зварыли ту палочку, вінъ выйшовъ на двіръ и кынувъ опьять у гору.

— Дядюшка, говорить, дывітця въ гору у двоє сутокъ хмарочка наступатыме, дрібенъ дощикъ накрапатыме, паличка летітыме, якъ громъ грымітыме.

А самъ лігъ спать.

Якъ разъ у двоє сутокъ, дывытця дядько—хмара наступае, дрібінъ дощикъ накрапае, паличка летить, якъ грімъ грымыть:

— Вставай, небожъ, паличка летыть.

Вінъ схапывся, підставывъ коліно, паличка впала, зогнулась. Пішовъ вінъ упъять у городъ, купывъ ще сто пудъ заліза, теперъ приносыть, и начали упъять зварувать докупы.

Зварили ту паличку, вінъ выйшовъ на двіръ, кынувъ ії угору и каже дядькові:

— Теперъ дивитця уже черезъ трое сутокъ хмара наступатыме, дрібінъ дощикъ накрапатыме, паличка летітеме, якъ громъ гремітыме, тоді мене збудыте.

— Вставай, говорить, небожъ палка летыть.

Вінъ вставъ, підставывъ долоню, вона впала на долоню,—не погнулася, тільки трошечки зъ конця подалась.

— Теперъ, може буде годытця. Добра буде.

— Теперъ прощайте, я перечувъ, що есть за моремъ ракъ Віръ, и ніхто ёго не може звоювать.

Прыходыть до моря, ні якъ не може черезъ море перейты. Дывытця—лазыть ракъ.

— Слыхомъ, говорить, слыхаты превелыкого богатыря Ивана Богодавця у вічы выдаты. То було слышно, а теперъ и у вічы выдно. Чи по волі, чи по неволі.

— Добрый молодець нікогда не по волі не ходыть—все по волі. Що ты ракъ, говорить, можешъ мене переправыть черезъ море.

— Якъ не можу, ще такіхъ двохъ можу переправыть, якъ ты.

Перевозыть вінъ ёго черезъ море и пытае:

— Куды жъ це такъ тебе Богъ несе?

— Я, говорить, перечувъ, що есть за моремъ такый ракъ Віръ, що ніхто ёго не звоює.

— Боже тобі поможи. Идыжъ, говорить, увійдешъ въ степъ, будешъ иты комышами, вінъ буде лежать зъ роскладною головою, у ёго роскладна голова. Якъ найдешъ самый тулубъ,—не буды.

Приходытъ вінъ на той степъ,—стежечка. Вінъ тыю стежечкою иде,—лежить ракъ.

Пройшовъ ёго, иде далі—уже ёго покынувъ за дві верстві, дывытця—лежыть голова. Прыходыть—палкою торкнувъ у голову—голова схопылась, та въ тулубъ.

— А слыхомъ слыхаты!..

— Дуракъ, говорить, на що ты мене будышъ. Я не такихъ богатырей, та зъ світа позгублювавъ.

— Ну ходімъ же до мене въ домъ.

Уходять воны до ёго въ домъ, сідають за столы тісовыі, за скатерті шовковыі, начали пыть и гулять.

— Ну, ходімъ теперъ, говорить, на тычокъ бытця!

Прыйшли на тычокъ, поставывъ ракъ шість бочонківъ зъ одного боку, и зъ другого боку шість—въ однихъ сильная вода, а въ другыхъ безсыльная; зъ сёго боку, де Иванъ Богодавець, безсыльная, а зъ того, де ракъ—сыльная.

— Напыймось, говорыть ракъ, перше воды, та тоді будемъ бытьця.

Напывся Иванъ безсыльноі, а ракъ Віра напывсь сыльноі.

— Бый ты.

— Ні, бый ты: ты въ своімъ домі!

Якъ ударывъ ракъ—Ивана Богодавця загнавъ поколіна у землю. Якъ ударивъ той—загнавъ рака тико по кісточки.

— Теперъ, говорыть, дай ракъ Віра на одышку.

Ракъ Віра заснувъ, а Иванъ Богодавець не спыть, дывытця—лізе до ёго ракъ той, который ёго перевозывъ.

— Возьмы ти бочонки, перекоты на ту сторону, а ёго бочонки перекоты на свою сторону, бо то безсыльная вода,—то ты ту пытымешъ, а вінъ буде пыть безсыльну.

Повставали воны и начали быться: вдарывъ ракъ Ивана Богодавця уже й по кісточки не загнавъ; якъ ударывъ той рака—по поясъ загнавъ. Ударывъ ракъ другый разъ Ивана Богодавця—по коліна загнавъ, ударывъ другый Иванъ Богодавець рака—по шию загнавъ.

— Иванъ Богодавець, даруй мене жывотомъ,—дамъ тобі тры штукы такихъ, що воны тобі пригодятця, тілько даруй мене животомъ.

— Добре, каже, давай!

Давъ вінъ ёму бычка—самоходныка, яблучко покоты-горошко, и цілющую и жывущую воду зъ кошыкомъ. Забравъ Иванъ всі тры штукы, а ёго таки вбывъ, прылазыть до ёго той ракъ, що ёго перевозывъ, свыснувъ—начали изъ моря раки злазытся звідусіль.

— А що, говорить, усі уже?

— Ще, говорять, нема одного старого, который за скалою седыть уже триста літъ.

Прилазыть и той, и воны начали собі царя коренувать, бо того вже вбыли.

— Щожъ ты, говорить, ракъ, можешъ мене назадъ перевезты?

— Не могу, говорить,—теперъ уже въ тебе много сыли.

— Нехай тебе той старый перевезе.

Пішовъ вінъ до старого.

— А що ты, старый, можешъ мене перевезты?

— Я ще, говорить, такыхъ три перевезу, якъ ты.

Сівъ вінъ на ёго и переіхавъ море. Приходыть вінъ до дому, давъ матері бычка, яблучко и воду.

— На тежъ, говорить, мамо, поставте це усе у коморі, а я піду одъ васъ. Якъ довго мене не буде, сідайте на бычка, пустіть яблучко и воду зъ собою візьміть.

Де моі біли ногы походять, яблучко выкачаєтця, бычокъ выходыть. Де я буду вбытый и закопаный—яблучко тамъ стане, выкопайте мене и найдете маслачокъ зъ мене—одну кісточку помажте цілющою и живущою водою—я ожыву.

Одклонывсь и пішовъ. Иде вінъ инее панство, десяте царство, дывытця стоіть чоловікъ посередъ дорогы и на одны стороні шість вітряківъ и на другі шість. На цей бікъ поверне однымъ усомъ—ці шість вітряківъ мелють, поверне на другый бікъ другымъ усомъ—ты шість вітряківъ мелють.

— Здравстуй, говорить, землякъ!

— Здоровъ, говорить.

— Куды тебе Богъ несе?

— Піду у добрый путь.

— Пішовъ бы и я, брате, зъ тобою, та я боюсь, бо мене мій панъ, якъ дожене, то де дожене, тамъ мене и вбье.

— Иды, говорить, не бійсь!

Взявъ Иванъ. Богодавець перевернувъ вітрякъ и положивъ підписъ: смотры, говорить, падлецъ. Ишовъ Иванъ Богодавець и взявъ товарища зъ собою и не доганяй, бо де доженешъ тамъ и пропадешъ.

Идуть инее панство десяте царство. Верныгора горы пересува—де долина, то вінъ гору туды насуваєть.

— Здрастуй, говорить, землячокъ.

— Доброго здоровья.

— Куды Бого несе?

— Підемъ, говорить, у добрый путь.

— Пішовъ бы и я, братця, зъ вами, та боюся свого пана.

— Иды, говорить.

Взявъ на каплыці положивъ підписъ: Смотры, говорить, якъ будешъ за намы вганятьця,—де доженешъ, тамъ и пропадешъ, бо йшовъ Иванъ Богодавець и взявъ собі товарища.

Идуть—Вернидубъ пересажує дубы, де густо дубівъ, тамъ вырыває и насажує тамъ, де рідше.

— Здрастуй, говорить, землячокъ.

— Доброго здоровья.

— Куды Богъ несе?

— Підемъ у добрый путь.

— Пішовъ бы и я, братця, зъ вами, та боюся свого пана, бо якъ дожене, то вбье.

— Якъ же твого пана звуть?

— Панъ Барановскій. Отъ, вінъ положивъ підпись: ишовъ Иванъ Богодавець и взявъ зъ собою товарища, не вганяйся, бо де доженешъ, тамъ и пропадешъ!

Идуть инее панство десяте царство—аже три дорогы: на дорозі стоіть стовпъ и на стовпі підписъ: цими доругами хто іде—буде добре, а цію хто піде—буде сытъ, та буде бытъ.

Воны сталы и думають: не підемъ цію дорогою, де буде добре, а підемъ тою, де будемъ сытиі, та будемъ и бытиі.—Ходімъ цою, то бедемъ сытныі та будемъ бытыі. Идуть та й идуть—стоіть домъ трохетажній.

Входять у домъ стоіть тры вола сытныі.

Сталы тамъ ночувать—переночували тры пішли на охоту, а одного оставыли за кухарку.

— Оставайся, говорять, ты, который усомъ вітряки мелешъ.

Вінъ взявъ сытного вола вбывъ, шкуру знявъ, наварывъ істы и седыть коло окна и одноразныі пісні співае. Дывытця вінъ у вікно—летыть чотырі утки, прилетіли, впали на подолі, перекынулыся красными дівыцямы, поскыдали зъ себе плаття.

— Ходімъ сестрыці у баню.

Пішли воны у баню, а той и думае, якъ бы—то іхъ предержать, поки ти

*

прыйдуть? Пішовъ, принісъ вітрякъ на плечахъ, підперъ іхъ у бані и сівъ самъ на вітряці. Выпарылась—найстарша прибігає торкнула въ двері.

— Сеструню, щось насъ подперло.

— Не можетъ насъ ніхто підперты, тики и єсть десь не десь Иванъ Богодавець, той бы зъ намы пошутывъ, але єго воронъ и косты сюды не занесе.

Розгнались воны у двері одчыныли двері, вітрякъ перекынулы и єго вітрякомъ навернулы. А усы загнали у помістъ по самый ротъ. Узяли плаття понадівалы, повыідали те, що вінъ понаварувавъ и полетілы собі. Вінъ поки-то повыймавъ по одны волосыні усы одкынувъ вітрякъ прыходыть туды—все повыідано. Отъ вінъ зарізавъ быка наварывъ упъять—ажъ воны идуть.

— Що ты такъ довго порався зъ обідомъ?

— Да, говорить, браты, я, опізнывся, схопылася велика буря, якъ началы вітряки молоть та стали ломатця, а я побігъ та прененывъ іхъ.

И не признаєця, що царівны булы, бо ёму стыдно, що непредержавъ іхъ.

Сілы воны повечералы. На другый день остаєтся уже другый, а ты идуть на охоту.

— Оставайсь, говорять, ты, который горы пересуваєшъ.

Вернигора оставсь, вола вбывъ, наварывъ, попригоговлявъ усе якъ слідъ, сівъ собі коло окна и одноразні пісні співає. Дывытця вінъ у вікно—летыть чотырі утыці. Прилетіли, упали на подолъ, перекынулысь баришнями и пішли въ баню.—А вінъ и дума: якъ бы іхъ предержать, поки ти прыйдуть. Пішовъ, узявъ могилу, принісъ и поставывъ підъ дверима. Підстарша прибігла до дверей и каже:

— Охъ, сестриці, щось насъ підоперло.

— Ніхто не може зъ намы шуткувать. Єсть десь не десь Иванъ Богодавець, той тільки може пошутыть.

Прибігла, турнула, перекынула могилу и єго землею навернула. Повыбігалы, платья понадівали, повыідали, що було понаварувано, и полетіли. Вылізъ вінъ изъ-підъ землі, вола вбывъ, заходывсь варить, а воны идуть изъ охоты.

— Що це ты такъ опізнывсь?

— Е, братці, така мыні причта случилась. Стали великі горы зъ малымі спорытця, що великі зайняли місце, а малимъ нема куды росты. Дакъ я пішовъ, да де які непотрібні порозсувавъ, щобъ було маленькимъ куды росты.

На третю ничъ остаєтця уже Вернидубъ обідать варить. Вола вбывъ, оббілувавъ, наварывъ и седыть коло вікна. Дывытця прилітають чотырі утиці, палы на подолъ, перекынулысь красными дівыцями и пішлы въ баню.

Вінъ пішовъ дуба вырвавъ, дубомъ підоперъ, и самъ сівъ на дубові. Воны попарились, прибігають до дверей,—заперты.

— Хто це, сеструню, насъ підоперъ?

— Єсть тутъ Иванъ Богодавець, той може зъ нами пошутить. Котора підсередушна вібігла въ двери, двери звалила, дуба зломыла и ёго дубомъ прыдавила. Вибігають, платья понадівали, повыдали те, що вінъ понаварювавъ, и полетіли зновъ. Той убивъ вола, оббілувавъ ёго, нарубавъ мяса и начавъ варить істи. Приходять ёго браття и говорять ёму:

— Якъ ты, Вернидубъ, не упорався зъ обідомъ?

Каже той:

— Стала дыброва шуміть, начали драця—що стары дубы богато міста позаймали, а молодимъ нема де гілля пускать. А я пішовъ да пороставлявъ іхъ.

Пообідалы. На четвертый день Иванъ Богодавець каже:

— Идітъ вже вы, братця, на охоту, а я вже самъ зостанусь.

Пошли. Вінъ якъ звенувсь—вола убивъ; оббілувавъ ёго, мяса нарубавъ, обідъ зварывъ и сидыть собі коло окна и пісні співае. Дывыця—летыть чотырі утыці; прылетіли и упали на подворья. Поскідали плаття, перекинулись красными дівицями и кажуть:

— Ходімъ, сеструню, у баню.

Вінъ думае, якъ бы іхъ придержать, поки брати прыйдуть. Взявъ свою паличку воёвую, підперъ двері плечима и самъ палкою підоперся и стоіть.

Сама найменьша выпарилась, прибігла до дверей, торкнула и каже:

— Сеструню, щось насъ підоперло.

— Не може, каже та, нихто насъ підоперти, хіба Иванъ Богодавець, але ёго и косты воронъ сюда не занесе.

Розыгналысь—ударили, ні—не подаецця, другій разъ розыгнались—не подаецця; третій разъ розыгнались—не подаецця.

— А єсть ты Иванъ Богодавець, одчыны!

— А що, говорить, якъ будете усімъ намъ за жоны, такъ одчыню.

— Будемъ, кажуть, вірными жонами, тільки одчыны.

Вінъ пустивъ. Отъ воны понадівали платья, выйшли, сілы коло окна и всякиі пісні співають.

Посходылись браття, и который котору підперавъ, та ёму за жону стала. Отъ жывуть воны сутки, живуть други сутки, живуть и треті. А воны бездушного Костія дочки. Вінъ дожыдавъ, дожыдавъ дочокъ—нема; давай великее вісько посылать морями. Дывляця—царивны, ажъ великиі полки йдуть моремъ. Отъ воны и кажуть:

— Иванъ Богодавець,ославъ бездушный Костій полки, войська великі, идуть до насъ морями.

Говорить Иванъ Богодавець машыныстому:

— Иды до моря. Це для осторожности.

Той пошовъ, приходить до мора,—іднымъ вусомъ повернувъ, море начало грать; другимъ вусомъ повернувъ—такъ іхъ всіхъ море потопыло. Переночували, дивляця, ще більшъ иде віська. Иванъ Богодавець говорить:

— Дывись—но ще більшъ віська йде.

А вінъ питає:

— Кудыжъ воны йдуть.

Воны кажуть:

— Большымы ярами.

Отъ одынъ и каже:

— Верни-гора, йды.

Той пошовъ; впустывъ іхъ у яры, якъ тылькі воны увійшлы, вінъ горы стуливъ и подушывъ іхъ тамъ.

Переночували. Дывляця—ще більшъ полка иде. Говорять:

— Иванъ Богодавець, ще більшъ бездушный Кустій полка посылає.

— А куды воны идуть? говорить.

— Густыми тернами, велыкімы лісамы.

— Де ты, Вернидубъ?—Ось о, братъ.

— Иды проты іхъ.

Тільки що впустывъ іхъ у густиі терна, у великіі ліса, якъ зачавъ ломать, якъ зачавъ великіі дубы валять—выбывъ іхъ усіхъ.

На четвертый день сыдять воны красныі дівушкі—коло оконця и пісні співають. Тылькі дывляця—йде вже самъ бездушный Костій,—віськівъ вже не має. Теперъ Иванъ Богодавець говорить:

— А куды вінъ иде?

— Прямо, говорить, дорогою.

— Теперъ треба мені самому иты.

Пішовъ. Стрічає ёго бездушный Костій и каже:

— Здоровъ, Иванъ Богодавець, я думаю хто то моіхъ дочокъ держить, ажъ то ты, падлецъ! А що будемъ быця, чи мириця?

— Ні, каже Иванъ Богодавець, будемъ быця.

Иванъ Богодавець побывъ ёго, такъ що на ему нема ні одноі цілоі кісткі колы жывый, такі бо вінъ бездушный. Былись, былись,—убывъ той Ивана Богодавця, выгрібъ яму и закопавъ ёго тамъ.

Ти повтікали, вінъ дочокъ забравъ и пішовъ собі до дому.

Теперъ въ тымъ городі—де Иванъ Богодавецъ нарождався, маты ёго

прыпомныла собі тыі слова, що вінъ казавъ, якъ шовъ. Одмыкає комору и выпускає Бычка самоходныка. Сідає на Бычка самоходныка, пущає яблучко—покоты-горошку и бере въ руки цілющої и жывущої воды. Куды яблучко котыця, туды вона на бычку іде. Де ёго білі ноги походили, де вінъ на охоту ходывъ, то тамъ всюды яблучко выкачалось. Прикотылось на тее місто, де вінъ бувъ закопани и стало. Одкопує вона и знайшла зъ нёго тилькі одну кісточку, помазала цілющою водою—сцілившсь, помазала жывущою водою—ожывъ и каже:

— Ахъ, мамо, якъ я дуже довго спавъ.

— Сынокъ мій, каже вона, ты бувъ неживый.

— Да це мені снылось, що мене Костій бездушный посікъ, порубавъ.

Взявъ матіръ, одвівъ до дому, а самъ вернувся за тыми дівчатамы. Прыходыть до бездушного Костія, а вінъ пошовъ изъ своєю жоною въ садъ на прогуляне.

Уходыть до ёго въ домъ и каже:

— Здрастуйте, прикрасныі дівыці.

— А де ты, кажуть, узявсь? Вінъ же тебе посікъ, порубавъ!

— Ні, каже, то вінъ не мене порубавъ, а куль соломы.

— Слухайте—но вы, спытайте, вы ёго, де ёго душа, що въ нёму нема ії?

— Якъ же мы ёго спытаємъ?

— А щожъ, каже, скажить ёму такъ: отець нашъ возлюбленный, скажи намъ, де твоя душа, нехай мы будемъ знаты; якъ ты куды підешъ, то мы будемъ до неі молытысь, щобъ мы не засмутылысь чимъ.

Єго воны взяли, замкнули въ скриню. Коли приходыть Костій. Отъ воны ёго й пытають:

— А що мы, тату, васъ хочемо просыты?

— А що, моі дочки любыі?

— Скажи намъ, де твоя душа обертаєця, щобъ мы знали, якъ ты куды підешъ, то мы будемъ молитысь до неі, що бъ намъ не такъ було смутно.

— Моя душа, дочки въ волові.

Отъ вінъ кудысь одвернувсь, а Иванъ Богодавець и каже імъ:

— Бреше вінъ. Візміть вола, уведіть, обмалюйте ёго, позолотіть ёму рогы, попрыліплюйте до рогівъ свічкі, позажыгайте и станьте на коліна и молитесь до ёго.

Зробили воны такъ. Тылькі входыть бездушный Костій и пытаєця:

— Що це вы, дочки, робыте?

— А молимось до твоєі душі.

— Отъ сказано—баба дурна. Дежъ таки выдали, щобъ моя душа була у волові!

Воны у плачъ:

— То вы бъ насъ, тату, и не обманювали бъ, вы бъ такъ и сказали бъ.

— Моя душа, говорыть, у качурові.

Иванъ Богодавець зновъ каже:

— Бреше вінъ. Возьміть обмалюйте того качура, обзолотіть и на покуті посадіть.

Взяли, обмалювали, посадили на покуті и моляця.

Входыть Костій бездушный.

— А що це вы робыте?

— До твоєі душі молимось, тату.

— Баба дурна, сказано. Де вы бачыли, щобъ моя душа у качурові була?

Воны у плачъ:

— Та вы намъ такъ и кажить, тату, а не обманюйте.

— А щожъ, каже, дочки, моя душа далеко. Моя душа на морі, а на морі гострівъ, а на гострівъ камень, а коло каменя дубъ, а на дубові гніздо, а въ гнізді качка, у качкі яйце и въ тымъ яйці ажъ моя душа.

Оце вінъ праведно сказавъ.

— Выпускайте, говорить, мене.

Иде вінъ, колы дывыця, — хатка. Вінъ до тоі хатки молитву сотворивъ. Старикъ одчинывъ ёму.

— Слыхомъ слыхати! богатыра Ивана Богодавця — у вічи выдаты, то було слыхати, а то и въ вічи выдаты. Куды тебе Богъ несе?

— Пійду на море, а на морі гострівъ, а на гострові камень и дубъ, а на дубі гніздо, а въ гнізді качка, а въ качці яйце, а въ яйці душа бездушного Костія.

— Идыжъ, говорить, нехай тобі Богъ помагае. Прыйдешъ до мора, помъяны мене: скажешъ помъяни Господы того старыка, у которого я першу нічъ ночувавъ.

Разпрощався вінъ и пошовъ. Иде — хатка. Вінъ до теі хатки молытву сотворивъ. Старыкъ одчынывъ ёму.

— Слыхомъ-слыхаты, прывеликого богатыра Ивана Богодавця въ вічы выдаты! Куды тебе Богъ несе?

— Піду до мора. На мори гострівъ, на гострові камень, коло каменя дубъ, а на дубі гніздо, а въ гнізді качка, а въ качці яйце, а въ яйці бездушного Костія душа.

— Теперъ иды, нехай тобі Богъ помага; да помъянешъ и мене: скажешъ помъяны Господы того старыка, що я другу нічъ ночувавъ.

Иде вінъ, ажъ стоить хатка; вінъ до тіі хатки молытву сотворивъ, старыкъ одчынывъ.

— Куды тебе Богъ несе?

— Піду до мора; на морі гострівъ, на гострові камень, коло каменя дубъ; а на дубові гніздо, а въ гнізді качка, а въ качці яйце, а въ тому яйці бездушного Костія душа.

— Идыжъ, каже, старыкъ, да помъянешъ и мене; скажешъ помъяны Господы того старыка, що я третью нічъ ночувавъ.

Прыходыть до мора, походывъ, походывъ и каже:

— Помъяны, Господы, того старыка, де я первую нічъ ночувавъ.

Якъ ударыть балшущій морозъ, замерзло море на дванадцять аршынъ, вінъ перейшовъ. Прыходыть до дуба и бачыть, що сыдыть качка, та неможно ії достать. Отъ вінъ и говорыть:

— Помъяны, Господы, того старыка, де я другую нічъ ночувавъ.

Якъ ударыть суша, кріпкая жара, солнце пече, ажъ самъ вінъ до земли падає.

Побивалась та качка въ гнізді, побивалась—жарко ій, неможе выдержаты, начала до долу спускатьця. Спустылася качка и зомліла. Вінъ узявъ ії, розыдравъ, яйце вынявъ и пішовъ до мора обмывать. Начавъ обмывать и упустывъ въ воду. Ходыть по-надъ моремъ и плаче.

— Помяны, Господы, того старыка де я третью нічъ ночувавъ.

Якъ схопытця вітеръ, якъ заграє море, якъ узяло бурлыдыть,—выкотыло яйце на берегъ. Узявъ вінъ те яйце, у хусточку завертівъ, заховавъ у карманъ.

— Помяны, Господы, того старыка де я первую нічъ ночувавъ. Ударивъ морозъ, замерзло море на дванадцять аршынъ, вінъ и перейшовъ. Прыходыть вінъ до бездушного Костія, а той силно слабъ лежить. Якъ ишовъ вінъ, то звелівъ девушкамъ у печи жарыть, щобъ жарыли, поки вінъ прыйде.

— Здрастуй, бездушный Костій.

— Добре здоровъе, Иване Богодавцю! Даруй мене животомъ,—дай мені хоть передъ смертю душу у рукахъ подержать.

— Дамъ, говорыть.

Выйнявъ яйце да у пічь кидь, а воно лопъ, а Костій изъ стольця—брыкъ и нежывый ставъ. Забравъ вінъ іхъ—прыводыть до дому. Зобравъ всю братію и нехай кажный узнає свою жинку. И теперъ воны собі живуть, и хлібъ жують, и постоломъ добро возять. Началы пыть, началы гу-

лять, и я тамъ бувъ, якъ началы гулять, якъ началы зъ горматъ стрилять, забылы и мене въ гормату, и якъ стрельнули, такъ ажъ тутъ я сівъ!.

65.—Великій чоловікъ полѣзунъ.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Іхавъ чоловікъ. Звечерило, вуѣнъ и ставъ ночовать у корчахъ. Росклавъ собі огонь и седить. Приходить до ёго дуже великій чоловікъ Полѣзунъ,—на колінахъ лізе; у ёго одна рука така, якъ нашъ чоловікъ.

— Я, каже, съ тобою буду ночовать.

Отъ и стали разомъ ночовать. Малый чоловікъ лігъ на возі, а Полѣзунъ пудъ возомъ заснувъ. Страшно стало тому малому чоловіку,—взявъ вуѣнъ стрельбу и пушовъ до коней. Полѣзунъ думавъ, що той спыть, якъ штирхнувъ ножемъ у полупушокъ, нуѣжъ такъ и вылетівъ. Поднявъ Полѣзунъ свою лисину и дивитьця, а той чоловікъ у ёго и стрельнувъ и забивъ.

Полѣзунъ каже:

— Дай свою руку.

А той давъ ёму залізне путо и уздечку. Полѣзунъ такъ и розирвавъ; тоді дойшовъ и умеръ.

66.—Про журавля, що жинку украв.

(М. Хабное, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Було собі три брати—два розумныхъ, а третій дуракъ. Отъ пошли воны ораты; розумны набрали собі бруквы, идутъ дорогою ідятъ брукву, а лушпайки кідаютъ по дорозі, щобъ жуѣнка знала, куды приносить обідать; а журавель взявъ позбіравъ тыі лушпайки и поклавъ іхъ такъ до своеі хаты. Отъ жуѣнка несе обідъ, бачитъ, де лушпайкі и иде туды. Журавель взявъ іі собі за жуѣнку. Дурень пошовъ до коваля и велівъ ёму зробитъ булаву: зробивъ коваль ёму булаву. Кінувъ дурень булаву, вона летіла, летіла, ударила ёго въ лобъ и розлетілась у кусочкі. Позбіравъ вуѣнъ тыі кусочки, понісъ до коваля; зробивъ коваль ёму другу булаву. Вуѣнъ и тую булаву кінувъ; ударила вона ёго въ лобъ и зосталась ціла. Пошовъ вуѣнъ до журавля и почавъ зъ нимъ бытисе, вбывъ ёго въ землю, а невістку одвівъ до дому.

67.—Про зміївъ.

(М. Никополь, Екатеринославскаго у.)

У мого сусіда була сестра. Отъ іде вінъ у лісъ рубать дрова та й каже своій сестрі:

— Гляди, не йди туди, де будуть лежать щепочки.

Отъ вона йде, а змій узявъ и виложивъ стежку до свого дому тріcочками. Пішла вона тією стежкою, доходить до ёго дому, вішла туди, дивитьця—ажъ тамъ кімнаткі таки славни, славни. Отъ вона стала за дверми. Коли слуха—входить дванадцять зміівъ, первий ввійшовъ самий главний та й каже:

— Що це Руська кость такъ пахне?

Та й почали шукать Руську кость. Найшли ії бідну, та й кажуть ій, щобъ жила у нихъ; вона й зосталась.

Отъ поіхали вони на раздобичу, а братъ ії прийшовъ та й питає ії:

— А що, чи вони сильни?

Вона й каже ёму:

— У погребі стоіть дві бочки—одна зъ сильною водою, а друга зъ слабою.

Вінъ пішовъ та й переставивъ: замість сильноі поставивъ слабу, а замість слабоі сильну. Після пішовъ у губерню, купивъ булаву та й прийшовъ до зміівъ.

— Чого ти прийшовъ? пита ёго змій. По волі, чи по неволи? битьця, чи миритьця?

Отъ вінъ и одвітує:

— Добрі молодці ніколи нейдуть миритьця, усе битьця.

Отъ и почали битьця. Якъ ударивъ ёго змій, такъ и загнавъ у землю по кісточки; а якъ ударивъ вінъ змія, такъ и загнавъ ёго по коліна.

— Ну, ходімъ, каже змій, напъємося воды.

Пішли пити. Змій же думавъ, що вода стоіть по своіхъ містахъ, та й напився слабоі, замістъ сильноі. Отъ упять почали битьця. Якъ ударивъ змій, такъ и загнавъ по коліна въ землю; а якъ ударивъ вінъ такъ и загнавъ змія въ землю по поясъ. Отъ пішли упять пити води; змій напився упять слабоі, а той сильноі. Стали упять битьця. Змій загнавъ ёго у землю по поясъ; а вінъ якъ ударивъ змія,—загнавъ по горло, та одрубавъ тоді ёму голову, узявъ сестру, пішовъ зъ нею до дому та й живуть собі.

(Записано Залюбовскимъ)

68.—Про сучченка.

(Павлоградскій у., Екатеринославской г.)

Бувъ собі царь и царица. Не було у нихъ дітей. Царь и розиславъ, дебъ найти таку бабу, щобъ таке поробила, щобъ діти були. Баба сказала піймати полурибку и зсісти. Отъ царица зсіла рибку, а кухарька потрошокъ укинула у свій борщъ, а сучка головку зсіла, а кішка кісточки поіла. Усі вони и зачереватіли; усі по синові й привели. Отъ царь усімъ коні подававъ, а сучченкові не давъ. Пішовъ сучченко до матері, а вона ёму й каже:

— Оттамъ у рівчакові дохлий є, візми ёго.

— Я того не хочу, дайте мені изъ табуна.

Якъ вигнали табунъ, щобъ вінъ вибравъ собі коня, вінъ якъ свиснувъ, такъ увесь табунъ и попадавъ; вигнали другий — упъять свиснувъ, усі коні попадали. Вигнали третій; вінъ упъять якъ свиснувъ—такъ тіки одинъ кінь и зоставсь. Вінъ и каже:

— Оце мій!

— Отъ поіхали усі ті сини, окромѣ царевича, до моря кидати камінь: хто дальше кине, той и буде старший. Кошешникъ якъ кинувъ, такъ черезъ гони перекинувъ; якъ кинувъ кухарьникъ — за двісті верстовъ закинувъ; а якъ кинувъ сучечникъ,—та ажъ до царя у будинокъ (дворецъ). Поіхали вони після на полюванне и знайшли у лісу хатку на курячій нізці, на гусячій лащі. Війшли въ хату, ажъ тамъ живе баба.

— Здрастуй, бабо.

— Здорови, панове.

— Пусти насъ ночувати.

— Та тутъ, панове, такий невпокій.

— Якъ, бабо?

— Змій літає.

— Не бійсь, бабо, ми побъємо ёго.

Пустила вона іхъ. Отъ попереду пішовъ Кошешникъ на сторожу підъ містъ, куда усе прилітавъ змій зъ трёма головами,—та й заснувъ тамъ. Отъ Сучченко каже:

— Піду я спати до коней, та й пішовъ не до коней, а підъ містъ, де змій прилине. Приліта й змій та й каже:

— Стій, коню, не спотикайся, а ти, соколе, не стрепетайсь; а ти, суко, не скоголи; нема надъ насъ другого, є десь Сучченко, та ёго и костей воронъ сюди не занесе.

А Сучченко, якъ вискочить зъ-підъ мосту та до ёго:

— Брешешъ, змію, собаче-мнясо,—я самъ тута.

— А здоровъ, здоровъ, Иване Сучинъ сину! Чи по волі, чи по неволі?

— Добрий молодець ніколи не по неволі—усе по волі.

— Чи будемо битись, чи миритись? спитавъ ёго змій.

— Ні, добрий молодець не для того йде, щобъ миритись, а для того, щобъ битись. Дуй на мене, змію, собаче-мнясо.

Отъ змій якъ подувъ,—такъ и вгнавъ ёго по кісточки въ землю; а Сучченко якъ подувъ, такъ и вгнавъ змія по коліна въ землю. У друге подувъ змій—ставъ Сучченко въ землі по коліна; у друге подувъ Сучченко—загнавъ змія по поясъ. Давай тоді вони битись. Якъ тёпнувъ Сучченко змія, такъ и зчесавъ ёму усі три голови. Отъ, якъ управився Сучченко, пішовъ собі любенько до коней, лігъ та й спить. Прийшовъ до нёго Кошешникъ, а Сучченко й питаєтця у ёго.

— Що ти тамъ бачивъ?

А той ёму:

— Та хоча бъ тобі хочъ муха пролетіла.

— Е, брешешъ, скурвий сину!

На другу нічъ йти Кухаренкові,—буде змій съ шестьми головами. Вінъ пішовъ підъ містъ та й спить, а Сучченко каже:

— Я піду до коней спати, та не до коней пішовъ, а підъ містъ, та й сидить. Приліта змій—шисть головъ. Збігъ на містъ та й каже:

— Стій, кінь, не спотикайся, а ти сокілъ не стрепитайся; а ти, суко не скоголи: надъ насъ другого нема. Є десь Сучинъ синъ, та воронъ костей ёго сюда не занесе.

Сучченко якъ вискочить зъ підъ мосту, та:

— Брешешъ, змій, собаче мнясо! Я самъ тута. Чи будемо битись, чи миритись?

— Добрий молодець не за тимъ иде, щобъ миритись, а за тимъ, щобъ битись.

— Ну, ходімъ у поле, каже Сучченко; у полі — Божа воля. Дуй на мене, собаче мнясо!

Змій якъ подувъ,—по кісточки вігнавъ у землю, а Сучченко подувъ—вігнавъ по коліна. Въ друге змій подувъ — вігнавъ по коліна, а Сучченко—по поясъ.

— Давай битись, каже змій.

Отъ якъ ударить змій—не попавъ; а Сучченко три голови знісъ; у друге

тёпнувъ Сучченко—другі три голови зтявъ, язики повидрізувавъ, спаливъ змія и попілець пустивъ за вітромъ, а самъ до коней; лігъ и спить. Приходить Кухаренко, вінъ ёго й пита:

— Що ти тамъ бачивъ?

— Нічого.

— Брешешъ, скурвий сину, якъ ти нічого не бачивъ?

На третю нічъ иде Сучченко; прибуде змій у дванадцять головъ. Повісивъ вінъ руковиці и нагайку и давъ карти братамъ своімъ:

— Нате, грайте; бо це буде дужий, и заказавъ імъ:

— Якъ буде нагайка мокра—сами идіть; якъ рукавиця мокра—хорта зъ хати пускайте; а якъ у торільці буде кровъ, то й коня изъ конюшні пускайте!

Грали, грали вони у карти та й поснули сами. Вже й нагайка мокра, й рукавиця мокра и кровъ є у тарільці, а вони усе сплять; вже одинадцять головъ збивъ вінъ змієві, а дванадцята залізнимъ обручемъ скована,—що не вдарить, такъ мечъ відскакує. Змій ёму дуже руку поранивъ. Це де взялась муха; прилетить та все надъ головою Кухаренка—дзизъ, дзизъ. Отъ якъ прокинулись Кухаренко и Кошешникъ, заразъ випустили и коня, и собаку, и сами пішли на підмогу. Кінь копитомъ, собака зубами и вбили змія. Не дійшли ще Кухаренко и Кошешникъ за верству до Сучченка, вже поздіймали шапки и просять:

— Прости насъ.

— Васъ, сякі-такі сини, простить! грімнувъ Сучченко, та якъ изнявъ зъ правоі руки чобітъ, якъ кинувъ ажъ кришу збивъ зъ тієі хати, де вони на квартирі стояли. Отъ, далі Кошешникъ пішовъ подъ містъ. Бачъ, жінки змієві поробляця сороками, такъ вінъ щобъ послухавъ, що вони будуть казати. Пішовъ вінъ та й заснувъ; а Сучченко за ними сівъ подъ мостомъ та й слухає. Поприлітали змііхи та й толкуюця собі. Одна каже:

— Стану креницею; вони напъюця води, то іхъ порозрива.

Друга:

— Стану я садкомъ, вони понаідаюця яблуківъ, іхъ порозрива.

Третя:

— У мого чоловіка рукавиці въ с...., то я іхъ зъ світа зжену.

Четверта каже:

— Стану хмарою, то я іхъ поімъ.

Полетіли змііхи до дому, а Кошешникъ зробився котомъ та за ними. Повлітали вони въ хату; посідали; а Кошешникъ підъ дверима—нявъ-нявъ-нявъ! пустіть котика; хочъ нема хозяіна, такъ буде котикъ. У друге кричить Кошешникъ:

— Пустіть котика, вінъ буде хозяінивъ виглядати.

Вони и впустили ёго, вінъ ухопивъ руковиці и втікъ.

Сучченко ёго и пита:

— Ну, що, справився?

— Справився.

Взяли вони борошна та соли, напекли солонихъ коржівъ, посидали на коней та й поіхали до коваля Кузьми-Демьяна. Ідуть вони та й ідуть. Дивляця— стоіть креница. Отъ Кошешникъ и Кухаренко хотіли напитись, а Сучченко й каже:

— Підождіть, я поблагословлю. Та якъ ударить навкрестъ мечемъ, такъ и потекла изъ креници кровъ.

Опьять ідуть. Стоіть садокъ гарний—гарний. Брати и кажуть:

— Давай, хочъ по одному яблукові ззімо.

А Сучченко й озвався:

— Ні, пострівайте, поблагословлю.

Поблагословивъ Сучченно навкрестъ, такъ и потекла кровъ зъ усёго садка.

— Отъ, каже Сучченко: якъ би ви ззіли яблуко, то васъ би розірвало.

Поіхали далі. Ідуть, та ідуть. Коли це летить змііха и роззявила ротъ, хотіла іхъ поісти, а вони ій коржъ у ротъ сунули — вона й полетіла до моря пити води. Отъ далі летить упьять змііха; якъ роззявила ротъ, такъ и вхопила Кошешника и Кухаренка, а були вже вони не далечко відъ Кузьми-Демьяна. Далі доходить діло и до Сучченка. Летить змііха, а вінъ ще дужче та прибігъ до Кузьми-Демьяна, та й кричить:

— Кузьмо-Демьяне, стародавній ковалю, відчиняй кузню та поширше!

Вінъ и відчинивъ; Сучченко зъ конемъ такъ и оскочивъ туди. А змііха й собі кричить:

— Кузьма Демьяне, стародавній ковалю, відчени й мені!

— Ну вилижи дірку у дверіхъ; а кузня була, бачъ, залізна. Вона и вилизала.

— Ну, висовуй языкъ. А тимъ часомъ Сучченко гріє обценьки, а коваль залізний плугъ робить. Отъ вона й усунула, а Сучченко попавъ ій обценьками за язикъ, та запрягли у плугъ та й почали орати! Отъ Сучченко й каже ій:

— Виригай моіхъ бративъ! Вона й виригала.

— Принеси мені води сцілющої и живущої. Вона й принесла ёму. Отъ Сучченко узявъ паличку, переломивъ ій та й укинувъ у ту воду—чи сцілится, бачъ, вона, а вона й не зцілюєця. Давай вінъ змііху у голову молотомъ.

— Принеси мені води сцілющої!

Принесла вона. Вкинувъ въ неі переломлену паличку — зцілилась. Тодь давай вінъ упъять ії молотомъ по голові:

— Принеси мені води живущої.

Вона принесла. Вкинувъ вінъ паличку у воду, а однакова—якъ и була. Давай вінъ упъять ії молотомъ по голові:

— Принеси пробі живущої води!

Приносить вона ёму. Вінъ узявъ тоді ту воду, покропивъ братівъ,—спершу цілющою, — вони посцілялись; далі живущою — вони й пооживали, та й кажуть ёму:

— Охъ, якъ ми довго спали!

— Ви бъ на віки заснули, каже Сучченко: якъ би не я.

Тоді Сучченко пустивъ зміїху на волю; вона полетіла до моря, та поти пила воду, поки й лопнула.

(Записано Г. Залюбовскимъ).

69.—Про Сучченка-багатыра.

(С. Млѣевъ, Черкасскаго у., Кіевской губ.)

Живъ собі царъ и не мавъ собі одъ рода дітей, и коло того царя велыкый бакаль (озеро) такый, шо нітъ ёго переплисты, нітъ ёго переіхати. Говорить Царъ такъ:

— Збірайтесь!.. хтобъ мігъ десь почуть, одъ чогобъ у мене діты булы—половина царства тому оддамъ.

Обобрався бідный чоловікъ; а царъ та выстроівъ містъ черезъ бакаль; той чоловікъ пішовъ підъ мостомъ, сівъ и седыть; ажъ иде три ченці, и говорить одинъ:

— Спасыбі тому цареві, шо цей містъ выстроивъ, якъ мы довгополыі люде, табъ мы позабейкувались тутъ.

А другый каже:

— Е, пане брате, колы въ ёго одъ рода дітей нема.

Третій каже:

— А я, отче брате, знаю, одъ чого бъ у ёго цариці діты булы.

Ходімъ же, отче брате, на край мосту посідаємъ и отдыхнемо—та скажешъ, отче брате, и намъ.

Посідали вони напротивъ того чоловіка и стали говорить:

— Вінъ царъ на всю свою имперію, вінъ долженъ це зробить, якъ бы превезлы шовку и выплели изъ шовку неводъ и поіхали до моря, и вловили золотоперую щуку, привезлы до цариці и дали ій зъісты, у ней бъ діти булы.

Встає той чоловикъ съ підъ мосту и иде прямо до царя и розсказує ёму:

— Привезіть шовку, выплетить неводъ, поймайте у морі тимъ неводомъ золотоперую щуку, царыця зъість—у неі діты будуть.

— Хорошо, поштеный мужичокъ! Якъ есть тому правда,—половину царства оддаю; якъ нетъ, то мій мечъ, а твоя голова съ плечъ.

Царъ взявъ, позасылавъ письма. Навезли шовку, выплелы неводъ и поіхали до моря. Закинулы той неводъ заразъ у море; натяглы сылу рыбы, перекыдали: нема золотоперої щуки; закинули другый разъ, ще більшу сылу рыбы вытяглы—перекидалы ій—нема золотоперої щуки.

— Закиньмо, братці, ще третій разъ, якъ що за цімъ разомъ не вытягнемъ, то поберемъ цієі рыбы и повеземъ цареві на гостынець.

Закынулы третій разъ, — порожній неводъ иде, колы дывлятця — нема нічого, тілько золотоперая щука. Привозять ту щуку до царя. Стала кухарка варить ій, попробовала юшки—стала беремена; наілась цариця—и та заваготніла, сучка підъ столомъ попробовала кісточокъ и та заваготніла, всі три ходять ваготниі.

Привила сына кухарка, привила сына цариця, привила сына и сучка; повводили іхъ у хрестъ, а воны ростуть не по годахъ, а по часахъ, — такъ ростуть, якъ зъ воды йдуть. Выросты за восімнадцать часовъ, якъ за восемнадцать годъ. Царъ іхъ подававъ у школу и воны учатся грамоты ще лучче того, который іхъ учить. Приходять воны до отця свого.

— Отець нашъ возлюбленный! Дай намъ по коню, по лучку, и по стрільці: мы поідемъ на полювання.

(Воны вже ёго отцомъ всі тры называють, бо вінъ іхъ у хрестъ повводывъ).

Отець імъ говорыть:

— Вы, млады юноши, позабігаєте изъ шалосты своєій.

А царыця говорыть:

— Дай імъ по коню, нехай воны проіздятця, бо воны молоды позанужовались.

Давъ імъ царъ по коню, по лучку и по стрілочці. Поѣхали воны; ідуть въ инее панство, десяте царство.

Сучченко говорить:

— Шожъ, брате, мы ідемъ, мыжъ намы нема отамана; будь ты, царевычу, отаманомъ!

— Не хочу, бра!

— Будь ты, куховаречу!

— Не хочу и я!

— Будь ты, сучченку!

— Е, браты, вы зъ більшаго покоління, та вы не хочете, а я зъ найменшого покоління, та буду надъ вами отаманомъ! Не хочу!

— Ставаймо, братця, підъ ряды и пускаймо стрілочки: чия далі упаде,— той буде отоманомъ.

Поставали, попускали стрілочки.

Заразъ же царевыча застряла въ дубови, въ россохахъ; кухавароча дальші застряла у маковыні, а сученкова застряла у змія въ будынкахъ, у вікні.

Ідуть въ инее панство, десяте государство.

— Онъ твоя, царенку, стрілочка въ россохахъ у дубови стремыть.

Ідуть въ инее панство, десяте государство.

— Отъ твоя, куховаречу, стрілочка въ маковыні стремыть.

Ідуть въ инее панство, десяте царство,—не выдно стрилочки сучченковоі.

— Вернимось, браты: не выдно стрілочки.

— Е, браты, вы до батька зъ стрілочкамы прыідете, а я зъ чимъ прыіду? Стыдно мыні буде.

Ідуть опьять въ инее панство, десяте царство...

— Онъ твоя, Сучченку, стрілочка стерчить у змія у будынкахъ, у вікні.

Приіжають воны туды—стрілочка стерчить у вікні, а зміівъ и одного нема,—всіхъ порозганяла.

Позаводыли воны усі три коні на конюшню, и остались собі тамъ ночувать.

— Которому, браты, иты до коней ночувать?

— Ты, Царенку, найменьшій,—иды ты до коней ночувать, а я піду підъ містъ, каже Сучченко.

Пішовъ той на сторожу, а той пішовъ підъ містъ; подывывсь на зоры,— той спыть. Вінъ узявъ пішовъ у конюшню, обмочивъ на ёго, а самъ пішовъ упьять підъ містъ, смотрыть — летыть змій, за тры мылі пекельнымъ огнемъ пашыть. Прыбігає змій,—на мосту кінь спотнувсь.

— Стой, пся стерво, не спотыкайсь; ты, борсуковая шерсть, не нады-

майсь; ты, соколе, не тхілы; а ты хорте, не вый, бо твоєі тутъ рівни нема! Десъ-не-десь єсть Сучченко молодець; ёго воронъ кості сюды не занесе.

А Сучченко съ підъ мосту:

— Брешешъ!.. Добрый молодецъ самъ съ підъ мосту выйде.

— А шо, чи будемъ бытьця, чи будемъ мырытьця?

— Шобъ я поганы тварі та мырывъ. Я не того сюды забывся, шобъ тобі мырывъ!

— Ходимъ на тічокъ!

Якъ узяли бытця, вінъ ёму всі тры головы и позрубавъ. Після взявъ, языки повыймавъ и въ кешеню поховавъ; тоді взявъ рукою піднявъ скалу, підкотывъ тулубъ и скалою навернувъ. Давъ Богъ світъ, посходылись воны до купы; а Сучченко и пытає:

— Шо кому, браты, снылось.

— Нічого не снылось, тілько прылетіла до мене рання птычка, росою прыкропыла, ще й зъ верху прыпаскудыла.

— Той засміявсь и мовчить. Дождали вечера.

— Теперъ йды ты, брате Куховарычу, на сторожу до коней, а я піду підъ містъ.

Пішовъ підъ містъ, подывывсь на зоры, пішовъ у конюшню, и той спыть. Вінъ и тому те саме зробывъ и пішовъ собі підъ містъ; смотрыть — летыть змій, за шість мыль огнемъ пашыть; прыбігає на містъ,—кінь споткнувсь.

— Стый, пся стерво, не спотыкайсь; ты, бурсуча шерсть не надымайсь, ты, соколе, не тхіли; ты, хорте, не вый; тутъ твоєі рівни нема. Десь-не-десь єсть Сучченко молодець, али ёго воронъ и кості сюда не занесе.

А той каже:

— Брешишъ, вінъ самъ добрый молодецъ съ підъ мосту выйде.

— Чи будемъ бытьця, чи будемъ мырытця?

— Шобъ я погани тварі та мырывъ! Будемъ бытця!

— Ну, ходімъ на тычокъ!

Пішли на тычокъ, начали бытця; якъ начали бытця—вінъ черкъ—три голові знявъ. Начали битця упьять вінъ три голові знявъ, взявъ языкы повыймавъ и у кишеню поховавъ. А тулубъ взявъ підъ скалу підкотывъ и скалою навернувъ. Давъ Богъ світъ, посходылись воны.

— А шо, браты, якъ кому снылось?

Куховаричъ каже:

— Нічого не снылось, тілько рання птичка росу прикропила и зверху припаскудыла.

*

На третю нічъ увівъ свого коня и прывязавъ у покояхъ до стовпа.

— Теперъ, каже, смотріть, братці нате вамъ карты, и грайте въ карты, тілки не спіть.

Повісывъ свої руковычки на ключці и каже:

— Грайте въ карты, та дывитця: якъ буде изъ моіхъ рукавычокъ піна текты—радійте, а якъ буде кровъ текты, то хоть сами біжіть, хотъ коня пускайте мині на помічъ.

Якъ узяли воны грать, поки грали, поки и поснулы. Вінъ пішовъ підъ містъ, смотрить: летыть, змій за двадцать мыль пекелнымъ огнемъ пашыть, зъ дванадцаты головами. Прибигає змій на містъ—кінь споткынувся.

— Стій, пся стерво, не спотыкайсь; ты, бурсуча шерсть, не надымайсь, ты, соколе, не тхіли, ты, хорте, не вый! Тутъ твоій рівні нема. Десь-не-десь єсть Сучченко молодець, али ёго воронъ кості сюда не донесе.

— Брешышъ! говорыть добрый молодець самъ съ підъ мосту выйде!..

— Чи будемъ битця, чи будемъ мырытця?

— Шобъ я погани тварі та мырывъ! Будемъ битця!

— Ходімъ на тычокъ!

Якъ начали бытця,—ні той того—не подужає, ні той того. До того уже добылися, шо зъ Сучченка уже кревавіріки біжать. А ти поснули. Крові вже по чрево коневі набіло изъ тихъ рукавычокъ, а воны сплять,—плавають у крові. А той выбывся уже изъ силы, взявъ шапку зъ головы и кинувъ у гору.

— Ей, говорыть, проклятый, ты не дывышся, онъ два браты моіхъ біжать до мене на помічъ!

Той гулкъ у гору, а вінъ чиркъ и зтявъ три голові. Якъ зачали бытця—ні той того, ни той того.

— Давай оддыхать.

— Давай!

Сталы оддыхать, а змій каже:

— Дмы, на тичокъ!

— Дмы, ты, нечиста сыла!

— Ні, дмы ты, Сучченко!

Подувъ той—ставъ тичокъ мідный; подувъ змій—ставъ тичокъ срібный (ще сылы більше у змія). Начали воны бытця—плохо приходитця Сучченкові; вінъ узявъ чобітъ скинувъ и кинувъ у гору.

— Ей, проклята сыло, отъ пропадешъ! Отъ ще до мене два брата на помічъ біжыть!

Вінъ гулкъ у гору, а той черкъ! ище ёму тры головы одрубавъ. Якъ

начали битця — ні той того, ні той того не подужає. Бачить Сучченко, що плохо, скынувъ другый чобітъ изъ ноги, кинувъ у гору и каже:

— Отъ колы, вража сило, пропадешъ! Онъ моіхъ ще два брата біжать до мене на помічъ.

Той глянувъ у гору, а вінъ ёму и послідніхъ тры головы одрубавъ, повыймавъ языки, поховавъ іхъ у кешеню, а тулубъ скалою навернувъ.

Прыходыть вінъ до бративъ своіхъ, дывытця—воны у крові плаваютъ; а кінь по черево у помості выбывъ яму и зъ рукавычокъ кровъ біжить. Розбудивъ вінъ іхъ.

— Нуте, братця, що вы наробыли? сідлаймо коні, будемъ втікать, бо пропадемъ.

Поіхали воны. Ідуть въ иннее панство, десяте царство.

— Ахъ братця, забувъ я на ключічці, на печі свої перчатки!

— Бай дуже, каже, брате, обыйдешся и безъ іхъ!

— Е, ні, каже, брате, вернусь! съ чимъ до батька прыіду?

Перекинувсь вінъ котыкомъ, побігъ—прибігає туды, дывитця—тры зміевны хусты гаптують; а стара змія на печи лежить.

Вінъ прибігъ підъ вікно:

— Нявъ, нявъ!

— Мамо, каже, ось нашъ котыкъ!

— А дывітця, каже, діты, може то проклятый Сучченко!

— Та ні! Нашъ, бо такый и рябенькый, якъ нашъ бувъ.

Упустылы ёго у хату. Вінъ повертивсь коло одноі, повертивсь коло другоі—воны дали ёму булки. Вінъ підъ стилъ підгорнувъ, а самъ скочивъ на пічъ и вытыраєтця коло староі; а та не познала ёго—гладыть ёго, пестыть.

— Проклятый, каже, Сучченко, сынивъ моіхъ повбывавъ, котывъ моіхъ порозгнавъ.

А вінъ скочивъ на комінъ и сівъ коло руковычокъ. А стара и каже:

— Ідіть дочки у таке-то поле, станьте крыныцею—срібною и золотою. Воны тамъ коло крыныці стануть одпочивать, то я іхъ дожену и поімъ. (А той седыть та все слухає). А друга стань въ такімъ то полі яблунею, щобъ було сребне и золоте яблучко; воны туды прыідуть на гостынець яблучка рвать, я ихъ и тамъ дожену та поімъ. А третяя полетіть въ дальшее поле и стане же ожиною, щобъ сребна и злата квітка була; отъ тамъ уже я ихъ дожену и всіхъ поімъ.

Выслухавъ вінъ це все, ухопавъ ти перчатки та у віконце.

— А я жъ вамъ казала, що проклятый Сучченко.

Вінъ прыбігъ до бративъ.

— Ріжте, браты, ожину и теренъ и въ пучки въяжить, и до мого коня чипляйте, та будемъ тікать, та ще й добре, бо всі пропадемъ!

Нарізалы, начиплялы коло ёго коня—ледві кінь иде. Воны ідуть попереду, а Сучченко ззаду іде. Такъ женуть коней, такъ женуть, що ажъ мыло зъ ихъ летыть.

— Станьмо, каже, братця, та одышемо, та хоть воды напъемся!

— Не ставайте, браты, станемъ тамъ,—онъ дывитця—вода блещить противъ сонця, тамъ напъемся, тамъ погожая вода.

Якъ припустилы воны коні, а вінъ остався ззаду; а після, якъ прыпустивъ свого коня, якъ роженеця, якъ ударить ту крыницю шаблею—вона такъ кровью и окипіла.

— Нема вже одної! Нуте, братця, тікать?

Біжять воны, а вінъ и каже:

— Дывітця, братця, онъ яблуня—сребне, золоте яблучко—тамъ наберемъ батькові на гостинець: отъ то радый буде!

Воны такъ приспішають, шобъ винъ не побігъ по переду. Вінъ якъ припустывъ свого коня, якъ підскочивъ до ней, якъ ударывъ шаблею,—вона такъ кровью и окипіла.

— Нуте, братця, тікать!

— Смотріть, братця, онъ-те ожина стоіть—срібна, золота квітка,—ажъ тамъ батькові на гостынець наберемъ!

Воны такъ поспішають, а вінъ припустивъ свого коня, ударивъ шаблею и третёі уже не стало.

— Нуте, братця, тікать, бо лихо буде!

Стали воны тікать; оглянутця назадъ, — ажъ вона летыть: одна губа по-підъ облаками, а друга по землі волоччетця. Якъ догнала, такъ Царенка изъ конемъ зовсімъ и прогленула.

Вернулася до моря пыть.

Після якъ погналась у погоню за ными — упъять догнала и съ конемъ зовсімъ Куховарича проглинула.

Зновь вернулась до моря пыть.

Упъять зъ Сучченкомъ пішла у погоню. Дожене ёго, то вінъ пучокъ терну укине ій въ зубы, то поки вона, проглине, то вінъ утиче трохи, а вона проглине та й зновъ у погоню за нымъ, якъ дожене, роззявыть роть, то івнъ туды пучокъ терну, а тутъ коня припускае. Поты дававъ, поты дававъ

теренъ, поки выдававъ—не маѣ уже чого давать. Ставъ бігты, дывытця:—кузьня, а въ тій кузні Кузьма и Демянъ.

— Ей, каже, святый Кузьма и Демянъ, одчины, сховай мене у кузьни, бо нечистый духъ ззістъ.

Упустыли воны ёго у кузьню съ конемъ и двері зачиныли. Прилітаѣ вона до кузьні и крычить:

— Кузьма й Демъянъ, одчины, оддай злочинця, бо якъ стою, та такъ и зъ кузнею проглину!

— Підожды, нечистый духъ! не глотай и зъ кузнею, лежи залізны двері языкомъ, мы тобі ёго съ конемъ на языкъ посадымъ.

Вона двері лыже, а воны кліщі печуть.

Пролизела залізны двері, утаскала языкъ по саму горлянку.

— Теперъ ёго, садовы!

— Ні, каже, лежи більше, бо ще не пролізе вінъ зъ конемъ.

Вона лиже, а воны кліщі печуть. Потягла вона языкъ, а воны кліщамы за языкъ...

— На, держи, сучченка!

А самы забрали молоты по сімъ пудовъ и пішли ії быть. Якъ начали воны ії быть—вырегала вона Царенка зъ конемъ зовсімъ. Якъ начали воны ії гнітыть тымы молотами, вырыгала вона и Куховарыча, тільки неживі обыдва.

— Обмотай, каже, коневі хвістъ, та оббіжи трычи коло кузні.

Вінъ обмотавъ хвістъ, оббігъ тричи кругомъ кузні—обгоріли коноплі.

— Е, нужъ, брате, ще быть, ще богато сыли маѣ нечиста тварь!

Были воны ії, были, поки сылы не выбыли. Якъ выбыли сылу, запрагли у плугъ и давай світъ переоруватъ. Прыіхали до моря, допустыли ії до моря,—вона выпила половыну моря, и сама лопнула.

Прыходять воны до кузьні, похороныли іхъ обохъ, и дають ёму дві шпылечки и коржа шматокъ.

— Идь, говорать, и буде тобі перве поле—такы тобі буде спать хотітьця. Якъ ти будешъ тымы шпылечкамы въ віки торкать, то переідешъ; другеѣ поле тобі буде таке, то тобі буде хотітця співать, такъ тобі буде весело; якъ ты будешъ цёго коржа кусать, то воно перехочетця, бо якъ тільки заспіваешъ, то пропадешъ. Третеѣ буде тобі поле—щипатеме тебе ззаду, кусатыме тебе, не оглядайсь, не недганяйсь, бо пропадешъ.

Забравъ вінъ и поіхавъ. Выіхавъ на те перше поле — такъ ёго сонъ клонить, такъ ёго сонъ клонить, що не можна на коні усыдіть. Вінъ усе тымы шпылечкамы торкне у віка, то ёму и перехочетця. Переіхавъ поле.

Выіхавъ на друге—такъ ёму весело стало, такъ ёму хочетця заспівать, такъ хочетця співать, що й сказать не можна; вінъ все того коржа укусыть кусочокъ, то ёму й перехочетця. Переіхавъ вінъ и те поле. Выіхавъ на трете—такъ ёго кусає зъ заду—а вінъ іде, а вінъ іде и не оглядаєтся и не одмахуітця. Осталось уже до межі, такъ якъ паляцею кинуть. Якъ укусыть ёго ззаду, вінъ не вытерпівъ—выйнявъ шаблю,—якъ махнувъ назадъ, оглянувсь назадъ и нема нічого. Доіжае вінъ до гряныці,—тутъ ёго и підхопыли. Приводятъ ёго до царя.

— А що ты зробывъ, на що ты мині носа одрубавъ? Я тебе зъ світа згублю!

— Воля, говоритъ, ваша що хочете, те и робіть; я вже, говоритъ, дотерпівъ!

— Якъ зробышъ те, що я тобі скажу, то я тобі прощу. Якъ підешъ одъ Цароноса до Царолоса, та высватаєшъ за мене дочку, то я тобі прощу все.

Вінъ надівъ білу сорочку и пішовъ. Иде дорогою и зострічає ёго чоловікъ.

— Здоровъ!

— Здоровъ?

— Куды ты йдешъ?

— Иду, говорыть одъ Цароноса до Царолоса, дочки сватать.

— Возьми и мене зъ собою.

— А якый же ты майстеръ?

— Я, говорыть, музыка!

— Ну, добре, іды: мыні музыки треба!

Идуть уже въ двохъ. Идуть, та й идуть. Иде чоловікъ.

— Здорові, люде!

— Доброго здоровья!

— Куды васъ Богъ несе?

— Підемъ одъ Цароноса до Царолоса дочки сватать.

— Возьмітъ и мене зъ собою!

— Шо же ты за майстеръ?

— Я хылька, якъ ступну, той мылька, якъ поправлюсь, то и дві и три заразомъ.

— Ну, добре, ходімъ: намъ такого й треба!

Идуть уже въ трёхъ. Зострічає іхъ чоловікъ.

— Куды васъ, люде добрі, Богъ несе?

— Підемъ одъ Цароноса до Царолоса дочки сватать!

— Піду и я зъ вамы!

— Якый же ты майстеръ?

— Я той, шо далеко бачу!

— Иды, намъ и такого треба!

Идуть воны—иде чоловікъ.

— Куда вы?

Вони ёму росказали.

— Возміть и мене зъ собою!

— Якый же ты чоловікъ?

— Я холобзда—снігомъ на двіръ хожу!

Идуть воны дальші; иде чоловікъ.

— Здорові, люде!

— Доброго здоровья, человіче добрый!

— Куды васъ Богъ несе? Возміть и мене зъ собою!

— Що жъ ты за чоловікъ?

— Я чоловікъ рядынка, хочъ які огні, то не боюсь, рядынкою накрыюсь и будемъ седіть.

Взялы воны и того чоловіка и пышли дальше.

На дорозі зострілы того чоловіка, що ість, ість и ніколи не наість.

Взяли воны ёго и пішли дальші.

Ажъ иде той чоловікъ, що разъ у разъ пье, и ніколи не напъється.

— Ходімъ, кажуть, зъ нами, намъ и такого чоловіка треба!

Пішли воны—ажъ иде стрілець.

— Здоровы були, люди добрі!

— Доброго здоровья!

— Куда васъ Богъ несе? Возміте, люде добрі, и мене зъ собою.

— Шо жъ ты за чоловікъ?

— Я той, що зъ коромісла стреляю, хочъ за пьять мыль, то влучу.

Взяли воны и того и пішли дальші.

Идуть, тай идуть;—колы дывлятся — ажъ надъ дорогою стоіть чоловікъ—Верныгора и пересовує гору то сюды, то туды.

Воны підыйшли до ёго да й кажуть:

— Здоровъ, дядьку!

А вінъ оглянувсь да й каже:

— А!! Отъ такіхъ ярытычихъ сынывъ бьють и лають, що зпышка помайбі кажуть. Куды васъ Богъ несе?

— Одъ Цароноса до Царолоса дочки сватать.

— Піду и я зъ вамы!

— Ходімъ намъ такого, якъ ты, треба!

Идуть. Вырнидубъ зъ дубами граєтся: то на сей бікъ поставыть, то на той бікъ.

— Здоровъ, кажуть, брате!

— Помагайбі, каже, трохі дубъ не вбывъ. Куды вы идете?

— Підемо одъ Цароноса до Царолоса дочки сватать!

— Піду и я зъ вамы!

Идуть воны. Вернывода съ водою граіться; на той бікъ усомъ поверне—тамъ сухо робыться, то на той—тамъ сухо робыться.

— Ой! Такихъ ледачыхъ синывъ, якъ вы, що пышкомъ помагайбі кажуть, трохи водою не заливъ. Куды васъ Богъ несе?

— Підемо одъ Цароноса до Царолоса дочки сватать.

— Піду и я зъ вами.

— Иды!

Прыходять воны до цара.

— Здорові були, ваше царске императорське высочство!

— Здрастуйте! куды идете?

— Идемъ одъ Цароноса до Царолоса дочки сватать.

— Добре, каже, я такимъ людямъ радъ! Зробыте мені одно дільце, я за васъ дочку оддамъ: переночуєте у моій лазні—за васъ дочку оддамъ.

Завівъ вінъ у лазню, и обложивъ ту лазню соломою и запаливъ. Лазня запалилась—воны въ крыкъ.

— Рядынко! де ты?

— Ось, ось я!

— Накрывай скорійше!

— Заразъ, заразъ.

Взявъ вінъ рядынку—та й накрывъ: кругомъ іхъ горыть, головешки падають, а воны въ середыні сыдять и пісьні співають. Ранкомъ кажуть:

— А де той, що выходыть снижкомъ на двіръ.

Пішовъ вінъ на передъ и стежка снігу за нымъ вогонь залывае.

Прыйшлы воны до царя.

— Давай, кажуть, дочку!

— Хорошо, люде добрі! Ще одно дільце зробыте, да й оддамъ. Переночуєте зъ моімъ левомъ, то вже я за васъ дочку оддамъ.

Прыходять воны до дому, а тамъ уже левъ лежить. Отъ воны сілы,

музыка выйнявъ скрыпку и — брень! дрень! и левъ тылько поглядае. Якъ заграв вінъ гарної пісні—левъ и каже:

— Якъ бы ты мене, братіку,—вывчивъ?

— Чомъ, можно! тилько треба тобі шерсть обрізать и ногті.

— То ты и острижи мені!

Взявъ шнурокъ, звязавъ нижки, взявъ ножа, обрізавъ шерсть и нігті и давъ ёму въ лапы смычокъ да своєю рукою, якъ урізавъ пісню, то ажъ волосы дыбомъ стають.

— Будешъ, каже, граты добре, ще й лучше одъ мене!

— Дай же, каже, брате, я оддохну: трохи—уморився!

На другій день царъ посылае слугъ.

— Идить, каже, вымітіть тамъ кості людей, що левъ поівъ!

Колы приходятъ, а воны сыдять и левъ лежить остриженный, голый. Теперъ идуть воны до царя.

— Давай же, кажуть, дочку!

— Почекайте, люде добрі, зроблю обідъ, якъ поісте все, то тоді дочку оддамъ!

Состроівъ вінъ імъ обідъ: зарізавъ сто яловыць, зарізавъ сто каплунивъ, зарізавъ сто баранывъ, заколовъ сто кабанывъ, выставывъ сто куховъ горілки.

— Де той, который ість дуже?

— Ось я, брате!

— Сідай!

— Де той, который пье дуже?

— Ось я, брате!

— Сідай и ты!

Ти посідалы, а ти носилками носять,—той ість, а той пье, той ість, а той пье; до такого доносылися, що вже не стало чого істы й пыть.

— Давай, царю, істы, а нітъ—давай дочку!

— Підождіть, каже царъ, людці добрі, ще зробьте мині одно дільце, то вже й оддамъ: ще переночуйте у моій залізний лазні, то вже й оддамъ дочку.

Позамыкали іхъ у ту лазню и начали підъ помостомъ паровики гріть—розжарили ії такъ, якъ огонь—не мусять уже воны ніякъ выдержать.

— А де ты, брате, той, що на двіръ снігомъ ходышъ?

— Ось я, брате!

— Ратуй, бо пропадемъ!

Той якъ поправывсь—на два вершка морозу стало на стінахъ.

У ранці посилає царъ слугъ своіхъ у лазню.

— Идіть, каже, выметете кості іхъ изъ лазні!

Приходять, одмыкають, а ти и кажуть посланцямъ:

— Кадукъ вашу матіръ и зъ вашою лазнёю, ось трохи не померзлы.

Приходять до цара.

— Давай, царъ, дочку!

— Заразъ, людці добрі, ще одно дільце зробыте, та вже й оддамъ тоді; который піде прынесе зъ моєю дочкою воды—тры мыли до крыныці, якъ моя дочка швыче прыйде—такъ не возьмете, а якъ разомъ прыйдете, такъ уже й оддамъ.

— Ступай, Хылько, зъ царівною по воду!

Пішовъ Хылька. Набрали воды, увійшлы половыну дороги, чи може ще й не ввійшли половыны сілы підъ могилкою спочивать. Вона ёму и говорить:

— Ты странній чоловікъ; дай лишъ мині голову, я подывлюсь: може въ тебе нужа є?

Поклавъ вінъ голову, вона стала ёму скать и впустыла ёму сну въ голову; а сама взяла відро изъ водою та й пішла до дому. Той шо далеко бачить, глянувъ—царівна сама воду несе, а Хылько спыть подъ могилкою.

— Ей, браття, говорить, сама царівна воду несе.

— А Хылько де?

— Підъ могилкою спыть.

— Де ты, брате, который стреляєшъ изъ коромісла?

— Ось я брате!

— Розбуды Хылька!

Вінъ якъ ухопыть цеглыну, якъ ухопыть коромісло,—стрельнувъ; попавъ ёго підъ бікъ и розбудывъ. Глянувъ вінъ, ажъ царівна вже далеко зъ відромъ. Якъ поправитця Хылько-Милька, якъ поправитця—и дві и тры заразомъ. Догнавъ царевну, однявъ відро и проходять у двохъ.

Прыйшли.

— Давай, пане, дочку!

— Беріть, люде добрі, теперъ уже ваша.

Запрягли коні въ повозку, беруть ii,—повезли. Ідуть воны по-надъ водою, а вона перекынулась щукою—та въ воду.

— А де ты, Вернывода?

— Ось я, братці!

Царівна вскочила въ воду.

Вінъ якъ ускочить у воду, якъ поверне усомъ на одынъ бікъ—стало сухо; якъ поверне усомъ на другый бікъ—стало сухо; вінъ поймавъ ii та въ повозку. Ідуть далі. Перекынулась вона білкою та на дубъ.

— А де ты, брате, Верны-дубе?

— Ось я, брате!

Царівна втекла.

Вінъ якъ узявъ одно дуба—такъ и вывернувъ, якъ узявъ другого—такъ и вывернувъ—выкорчивъ всю доброву, піймавъ ii—йдуть упьять. Перекынулась вона мышею та въ нору.

— А де ты, брате, Верныгоро?

— Ось-о я, брате!

Царівна перекынулась мышою та въ нору втекла.

Вінъ прибігъ до горы,—сюды-туды перекыдавъ гору—найшовъ ii та въ повозку.

— Ажъ теперъ я буду ваша!

Ідуть воны—розійшлися братыя, остався таки Сучченко та вона. Прыізжають до цара, глянула вона на ёго, ажъ вінъ дуже поганый и безносый.

Звеліла вона яму выкопать и половыну жару напалыть и перемостыла дручокъ черезъ яму, шобъ царъ и зъ Сучченкомъ переходывъ.

Сучченко надівъ білу сорочку и пішовъ. Перейшовъ; надівъ білу рубаху и царъ, попрощався зъ усымъ народомъ и собі пішовъ. Дойшовъ на середыну—царівна стоіть коло дручка,—торкнула ногою—дручокъ повернувся,—а царъ у огонь упавъ. Згорівъ царъ, а вона за Сучченка за-міжъ пішла. Обвінчались воны и теперъ живуть и хлібъ жують и постоломъ добро возять.

70.—Про трохъ бративъ що ходили до батька на могилу ночовать.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Було собі три браты, два разумныхъ, а трейтій дурный, и бувъ у ихъ батько да такій старый, що вже сыны жовалы хлібъ, да ёго годовали до смерти. Якъ дойшло уже до того, що треба старому умирать, отъ вуынъ и думае собі: «добри у мене діты, я такихъ дітей не въ кого не бачивъ. Якъ я пристарівъ, зубы

зъ рота повыпадали, я уже не муѣгъ и мякушки одкусыть, такъ воны жовали, треба іхъ після своєї смерти наградить, хоть по коню треба дать».

Отъ вуѣнъ умiраючи и каже своімъ сынамъ:

— Гледить же, сыны, якъ я умру, то щобъ кажный зъ васъ прійшовъ на мою могылу и переночувавъ одну нуѣчъ.

— Добре, кажуть сыны,—прийдемъ, тату.

А батько імъ и не сказавъ про те, що хоче імъ подарувать по коню.

Отъ умеръ той чоловікъ, поховали ёго и на першу нуѣчъ треба бъ то йти ночувать самому старшому брату. Посылаютъ вони дурня ночувать до батька. Пойшовъ той дурень, приходить до батька, ударивъ батькову могилу кыйкомъ и каже:

— Добри-вечоръ, тату.

— Здоровъ, здоровъ, каже той: а который це прыйшовъ, чи не дурень часомъ?

— Дурень, дурень, тату.

— Ну, лягай же, каже, сыну, та одпочивай, а якъ прибіжить куѣнь, то вырвешъ собі изъ правого уха шерсти трохи, а якъ тобі треба буде коня, то свыснешъ туѣлько, то вуѣнъ до тебе прибіжитъ.

Отъ той люѣгъ, не вспівъ вуѣнъ заснуть, ажъ летить куѣнь, такъ летить, такъ летить, ажъ земля гуде.

Прибюѣгъ ставъ. Тоді дурень вырвавъ изъ правого уха шерсти и пойшовъ до дому. А браты ёго и питають:

— А що тамъ, дурню, тобі батько казавъ?

— А що жъ вуѣнъ мені казавъ—ничого не казавъ!

Якъ стало сонечко сходить, дурень знову погнавъ у поле свыню пасты, бо вуѣнъ тілько те й робивъ, що свиню пасъ. У вечери пригнавъ свыню до дому, ёго браты зновъ посылають до батька ночувать. Пойшовъ вуѣнъ. Приходить ёго батько й питає:

— А который це, чи не дурень часомъ зновъ прыйшовъ?

— Дурень, дурень каже, дурень.

— Такъ лягай же спать, а якъ прибіжить куѣнь, то вырвешь собі шерсти зъ правого уха; а якъ тобі треба буде коня, то свыснешъ и вуѣнъ до тебе прибѣжить.

Люѣгъ дурень на батькову могилу головою, коли дывытця, ажъ бежить куѣнь, такъ бежить, такъ бежитъ, ще лучше якъ той що ту нуѣчъ прибігавъ. Прибюѣгъ, ставъ. Дурень вырвавъ зъ ёго уха шерсти и пойшовъ до дому.

— А що тобі, дурню, пытають браты, батько казавъ?

— Нічого не казавъ.

Отъ на третій день посилають ёго зновъ браты до батька ночовать. Пойшовъ дурень зновъ; а батько ёго й питає:

— Чи не дурень часомъ прийшовъ опѣять ночовать?

— Дурень, каже той.

— Такъ лягай же та спы, бо ще и цю нуѣчъ прибежить куѣнь.

Люѣгъ той дурень—коли це бежить куѣнь ще лучшій якъ то бувъ, отъ вуѣнъ вырвавъ шерсти зъ правого уха и пойшовъ до дому. Приходить, а брати ёго убираются іхать до царихи, та справляють собі коні, сідла, одежу. А та цариха, та построіла такый шклянный муѣстъ и сказала: «хто проіде по цёму мосту до мого дворця, за того я замужъ пойду».

Отъ браты повбирались и поіхали, а дурня вырядыли въ поле свыню пасти. Погнавъ вуѣнъ. Выгнавъ на поле, свыснувъ,—прибюѣгъ до ёго куѣнь, вуѣнъ сівъ на ёго, якъ пустився—догнавъ бративъ на мосту; побывъ іхъ нагайкою, доіхавъ до половины мосту и вернувся назадъ до своеі свынні въ поле. Пустывъ коня и пасе собі свыню.

Приіздять браты и хвалятця.

— О той вражій сынъ, що насъ на мосту бивъ нагайкою, доіде до царихи; да й бье жъ то вражого сына сынъ крішко, нехай ёму бісъ, у мене ще й досі на спині смуги сині знать. Такъ де вдарить тоею нагайкою проклятою, такъ и останетця на спини знакъ, мовъ гадюка прилипла.

А дурень іхъ и питає:

— Якъ васъ тамъ бьють, такъ вамъ нема чого уже туды іхать—седіли бъ дома, то не якый бы бісъ и не бывъ бы, а то ще не такъ васъ одлуплять, якъ поідете въ друге.

— А що, може ты, дурню, хочешь поіхать, думаешъ, що тебе не битимуть.

— Ні, каже, я не поіду, я лучше у поле пожену свыню пасти.

На другый день поіхали брати зновъ до тоеі царихи; а дурень выгнавъ у поле свыню, свыснувъ—кынь прибігъ, вуѣнъ сівъ на ёго да й поіхавъ и собі за ними. Якъ роспустывъ коня, такъ муѣстъ и перелетівъ,—трохи, трохи не ставъ тамъ, де цариха стояла, та не вынісъ куѣнь. Тоді вуѣнъ обернувсь назадъ іде, ажъ дывиться—браты ідуть; вуѣнъ іхъ нагайкою, нагайкою, побывъ, побывъ, покинувъ іхъ, а самъ побюѣгъ скоріше до своеі свинні.

Приіздять брати и зновъ хвалятця, що іхъ быто на шклянному мосту; а дурень мовчить и не признаетця, що вуѣнъ іхъ такъ почастовавъ. Отъ воны й кажуть дурню:

— Ты бъ пойшовъ та хоть подивився, якъ то такъ цари и царевичи, короли й королевичи іздять на шклянному мості.

— Не хочу, каже, я лучче пожену свою свинню въ поле пасты, бо вона вчора була голодна—всю пашу збыли на полі, такъ що й свыння нічого не найде.

Поіхали брати зновъ на той муꙑстъ; а дурень выгнавъ свыню на поле, покинувъ ії пастись, самъ сівъ уже на третёго, на самого найлучшого коня та й поіхавъ. Якъ розигнавсь, такъ и выскочивъ на те саме місце, де цариха стояла.

Злізъ зъ коня, вона ёму заразъ приложила печать на лобі и на правий руці; вуꙑнъ сівъ на коня и поіхавъ. На мосту догнавъ бративъ, зновъ іхъ одчесавъ нагайкою скуꙑлько захотівъ та й поіхавъ до своєі свынні. Приіхавъ, пустивъ коня, поскидавъ зъ себе паньску одежу, надівъ своє тряпья завязавъ платкомъ голову, а ганчуꙑркою руку и седить на печі.

Приіздять брати, дывлятца—ажъ у ёго завязана голова и рука. Отъ вони ёго и питають:

— Що це таке тобі, дурню, сталось, що ты завъязавъ голову и руку?

— Та це я вчора побюꙑгъ, каже, переймать свиню, упавъ да розбивъ собі объ камень голову и руку, дакъ оце позавязувавъ, щобъ кровъ не йшла.

Отъ брати и росказують, що вже якыйсь королевичъ добюꙑгъ конемъ до царихи, добюꙑгъ, постоявъ трошки и побюꙑгъ—не знать, де й дівся. А якъ бюꙑгъ, конемъ керезъ муꙑстъ, то опять насъ одшмаровавъ, вражий синъ. А якъ вуꙑнъ поіхавъ, то цариха загадала, хто поймає живого дыкого кабана и козу, то за того вона замужъ пуꙑде.

Отъ тамъ чи керезъ день, чи, може, керезъ два або й буꙑлынъ убираютця брати на охоту—ловыть дыкого кабана й козу; а дурень погнавъ свинню у поле, покинувъ тамъ ії, а самъ свыснувъ. Прибюꙑгъ куꙑнь, сівъ вуꙑнъ на коня и поіхавъ на охоту за ними.

Отъ приіхавъ, поймавъ дыкого кабана и козу и держить, а брати ёго приходять и не познали ёго, бо вуꙑнъ одягся въ паньску одежу, та й кажуть:

— Ваше благородіе, продайте намъ кабана и козу, мы вамъ дамо стуꙑлько грошей, скуꙑлько вашоі милости буде завгодно.

— Ні, каже дурень, не продамъ, а якъ одріжете одынъ палець, а другый ухо, то тоді оддамъ.

— Добре, кажуть.

Отъ одынъ одрізавъ ухо, а другый палець, оддали тому дурню, а самы забрали кабана и козу и пойшлы.

А цариха сидить дома, та дывуєтця, чомъ це нема того, що проіхавъ конемъ по шклянному мості и що вона ёму печати положила на лобі и на руці. Ждала, ждала—нема. Дакъ вона — що робить!—узяла та веліла зробить обідъ и зо всёго царства людей зозвать на той обідъ, щобъ придивитця, у кого печать на лобі.

Отъ позіходились люде и стари, и мали, и бідни, и богати на той обідъ. Цариха сама зъ своімъ батькомъ ходить зъ пляшкою та зъ чаркою, та частуе людей и придивляєтця, чи нема у кого печаті на лобі. Уже всіхъ богатшихъ обчастували,—а печати не видно ні въ кого. Частують воны вже й бідныхъ, а печаті все нема; коли дивлятця, ажъ у того дурня голова завъязана.

— Чого це, питають, у тебе, чоловіче, голова завъязана?

— У мене, каже, щось зробилось, такъ я це завъязавъ, щобъ ще гіршъ не було.

— А ну, розвъяжи, каже цариха: може я тобі якого лікарства дамъ.

Коли той розвъязавъ, ажъ тамъ печать, вона глянула на руку,—и на руці печать. Вона такъ зрадила, заразъ побігла до батька, выпросила у ёго одежу хорошу, понесла тому дурню; одягла ёго, спорядыла, такъ що не всякый панъ такъ одягаєтця, и повела ёго въ горныці. Поіть ёго, годуе ёго. Привела до батька, а той и питає:

— Коли ты такій молодець, що переіхавъ керезъ шклянный муѣстъ, такъ ты майбуть поймавъ дыкого кабана и козу?

— Поймавъ, каже дурень.

А брати ёго седять та й кажутъ:

— Мы поймали кабана и козу, а не вуѣнъ; онъ воны въ насъ тамъ-то й тамъ-то и стоять въ заперті; якъ вашої милости завгодно буде подывытця, то мы приведемъ сюда; а ні, такъ пошліть своіхъ генералывъ, нехай подывлятця и скажуть вамъ, чи мы васъ обманюємъ, чи ні.

А дурень стоіть и каже:

— Я знаю, що воны у васъ въ заперті, я знаю и те, що не вы іхъ половыли.

— Якъ не мы? Хиба бъ хто здурівъ, щобъ поімавъ да намъ оддавъ?

— Чого жъ ёму дуріть, каже дурень: майбуть вуѣнъ не хотівъ зъ ними водитця да й оддавъ, або продавъ вамъ, бо вуѣнъ знавъ, що вы іхъ приведете до царихи, а ёму туѣлько того й треба було.

— Ні, кажуть ёго браты, намъ не хто не даровавъ, не продававъ, а мы самы іхъ половыли.

— А ну, каже дурень до царя: прикажить подывитця, чи є въ іхъ усі уші и пальці?

Подывылысь, ажъ у одного нема уха, а у другого пальця. Тоди дурень выймає изъ кешені ухо и палець и каже:

— Ось воны! Це я імъ попродавъ дычину—кабана за ухо, а козу за палець.

Отъ заразъ царъ послявъ за попомъ, повінчавъ іхъ, одгуляли весільлє и живуть воны собі.

Пожыли воны тамъ зъ тиждень, чи може й буӳльшъ, дає царъ своёму затю коня, щобъ вуӳнъ поіхавъ проиїздытця трохи, а дурень выведе коня на поле, вуӳзьме ёго за хвуӳстъ, тягне и каже: „собаки, вороны, вовки, а збірайтеся сюда царового стерва істы!“ и покине ёго на полі, а самъ вернитця до дому пішки. Звіри прыйдуть да й зъідять ёго. Дає ёму царъ другого коня, уже луччого, то вуӳнъ и зъ тимъ тежъ зробить.

Отъ іде царъ въ гості и не оставляє дома коней, щобъ зять не оддавъ вовкамъ. Дочка ёго якъ почула, що царъ велівъ позамикать на замокъ усіхъ коней, плаче та просыть ёго, щобъ вуӳнъ оставывъ хоть пару, якъ часомъ де траниця поіхать у гості,—щобъ було чимъ.

— Не плачъ, каже ій чоловікъ, у мене будуть коні луччіі, якъ у твого батька, ось побачишъ, якъ вуӳнъ выіде.

Отъ поіхавъ царъ, а дурень выйшовъ на двуӳръ, свыснувъ, такъ до ёго и прилетіла тройка коней да таки жъ то гладки, да хороши, що й сказать не можна. Вуӳнъ велівъ запрягты іхъ въ карету, сілы у двохъ зъ жуӳнкою и поіхали за батькомъ въ гості. Доганяють ёго, ажъ и вуӳнъ не познавъ свого зятя и дочки,—такъ воны одяглысь хороше, та таки кареты золоты, що коні зъ собою попривозили, якъ той дурень свыснувъ.

71.—Про царивну, що седіла на шклянный горі.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

У одного чоловіка було три сини. Отъ якъ умеравъ той чоловікъ, то казавъ сынамъ, щобъ вони приходили на ёго могилу ночовать. Отъ на першу нуӳчъ треба було ити старшому, а вуӳнъ не пошовъ, а пошовъ дурень. Отъ першої ночи привязавъ ёму батько волосынку за одно ухо. На другу нуӳчъ не пошовъ и други розумны, пошовъ зновъ дурень:—зновъ батько дрýгу во-

лосынку привязавъ за друге ухо. На третю нуѣичъ вже треба дурню ити; пошовъ вуѣнъ; перевязавъ ёму батько третю волосынку коло очей на лобі.

А въ тому царстві була царюѣивна, и сказала вона, що той буде ії чоловікомъ, хто достане ії на шклянный горі. Поіхали тыі браты; дурень выйшовъ у поле, присмаливъ ідну волосынку: прислано ёму такого коня, що й здумать не можна. Сівъ вуѣнъ на того коня, поіхавъ, але першій разъ не доскочівъ. На другый дёнь поіхали брати; отъ и вуѣнъ присмаливъ другу волосынку, поіхавъ, доскочівъ до царувны, вона ёму печать на лобі положила. Вуѣнъ заразъ до дому, и завязавъ хусткою лоба. На третій разъ царивна зозвала всіхъ, шобъ довідаться, кому вона приложила печать. Частує усіхъ, усі здымають шапкі; коли дывиться, а печать у дурня на лобі. Отдавъ царъ дочку; одбули весилле. Коли почалась война, пошовъ другый царъ на того цара войною,—а дурень присмаливъ волосынку: прислано ёму коня, и поіхавъ. Такъ бье, такъ бье, а тесть и не знає, що зять воює. Вороги пардонъ просять. Черезъ два дні зновъ иде царъ на войну. Дурень присмаливъ зновъ волоса: зъявився кінь и каже ёму:

— Куды ты ідешъ? Чи забираты, чи розбиваты, чи воюваты?

— Іду, каже, воювать.

— Повоюешъ, каже кінь, тилькі поранять тобі руку.

— Довго воювали, повоювавъ дурень всіхъ, але поранили ёму руку. Царъ перевязавъ хусткою. Вернулись съ войны; лігъ вуѣнъ спать, а царъ поставивъ Москаливъ—іденъ коло другого, щобъ якъ проснетьця ёму сказать. Проснувся вуѣнъ; заразъ цару сказали. Царъ зробивъ баль и на той баль дуже богато царівъ, королівъ и панивъ зъіхалось. Отъ царъ и каже:

— А ну-те, зяті, хто зъ васъ достане сімъ морськихъ кабанивъ?

Поіхали зяті; поіхавъ и дурень. Отъ дурень и поймавъ сімъ морськихъ кабанивъ. Воны и пристали до ёго, продай да й продай. Вуѣнъ каже:

— Дайте кажный по мызиному пальцю, дакъ оддамъ.

Одрізавъ вуѣнъ імъ по мызиному пальцю и оддавъ кабанывъ. Воны пальці позавязували и повезли до цара кабанивъ. Царъ іхъ похваливъ и сказавъ:

— А хто зъ васъ достане сімъ коровъ морськихъ?

Зяті поіхали; поіхавъ и дурень. И зновъ дурень поймавъ тыі коровы. Зновъ воны пристають до ёго: продай, да й продай. Вуѣнъ каже имъ:

— Дайте кажный по уху за корову, дакъ оддамъ.

Одризавъ вуѣнъ имъ по ідному уху и оддавъ коровы. Воны уха позавизували, поіхали до дому, повезли коровы. Царъ такъ ихъ хвалить. А потимъ каже імъ:

*

— А хто зъ васъ достане сімъ кобылъ морськихъ?

Зновъ зяти поіхали и дурень за ними поіхавъ. Поймавъ дурень тихъ кобылъ, а воны просять: продай, да й продай намъ:

— Добре, каже, продамъ, тильки кажный дайте по ковалку носа одрізать за кобылу.

Воны дали. Одрізавъ вуйнъ имъ по ковалку носа, а кобыли поодававъ. Воны носы позявязували и повезли кобыли до дому. Поіхавъ и дурень до дому. Царъ такъ дякує разумныхъ, такъ хвалить іхъ, а зъ дурня сміється и гнівається на ёго, що разумни же достали, а дурень ничого. Дурень каже:

— Се не воны, а я доставъ.

А зъ нёго всі такъ сміються. Тоді вуйнъ каже:

— А нехай воны покажуть свои мизыни пальці, свої уха и носы.

А воны у нихъ були позавязувапы: воны все говорили, що болять. Царъ приказавъ развязать и тоді побачивъ, що у іхъ поодризуваны пальці, уха и носы. А дурень вынявъ изъ кешени и каже:

— Оце воны позволили поодризувать за те, щобъ и имъ оддавъ морськи кабаны, коровы и кобылы.

Тоді стали надъ ними сміяться и звать дурнями.

72.—Про дурня Терешка.

Якъ бувъ собі дідъ та баба. Отъ у іхъ було тры сына:—два розумныхъ, а третій дурень. А коло іхъ жывъ одынъ панъ, а у ёго була дочка, та така гарна, що якъ глянешъ, то ажъ на души стане весело. Отъ той панъ выстроівъ скляну гору, та таку высоку, що якъ дывится на неі, то такъ голову задерешъ, що ажъ шапка спадеть; — и посадывъ тамъ дочку ажъ на самый верхъ и сказавъ такъ:

— Хто достане конемъ, тому вона буде жінкою.

Отъ занедужавъ нашъ старый дідъ и каже:

— Сыны моі! Якъ я умру, то щобъ вы кажноі ночи чыталы надо мною молытвы по книжці—одынъ одну нічъ, другый другу, а третій третю, ажъ поки кончутця девъятыны.

Отъ и умеръ нашъ дідусь. Пішовъ старый сынъ Кіндратъ на могылу, сказавъ щось слівъ зъ трое та й пішовъ у хату. Прыйшла друга нічъ, пі-

шовъ другый, постоявъ трохы и пішовъ у ясла, та тамъ и проспавъ до самого світа. Наступа и третія нічъ. Беретця нашъ дурный Терешко за книжку, иде на могылу та усе чита та бье поклоны ажъ до землі. Отъ тылько що стало на світъ благословытьця, ще й півні не співалы, выходыть нашъ старый дідусь изъ ямы та й каже:

— На оці тры палочкы: оцю дай старшому братові, оцю — меншому, а цю собі возьмы.

Отъ вінъ и прыходе до дому тай хвалится своімъ братамъ, а ті давай сміяться надъ нымъ та выгадувать; кажуть:

— Пійшовъ та понаходывъ десь на дворі паличокъ тай хоче насъ одурыты.

Кондратъ узявъ та й кинувъ свою палычку; коли де не возьмысь кінь, такый вороный якъ галка та прямо й біжить до ёго; вінъ сробівъ, та мерщій сівъ на того коня та й побігъ до тыі горы, де седіла та панночка, тай каже:

— Оттеперъ доскочу, моя буде?

Отъ якъ скочывъ та тылько до половыны доскочывъ, та съ тымъ и вернувсь назадъ до дому. Отъ той и пытаєтця:

— А що, доскочывъ?

— Ні!

— Е, це мабудь вона мыні судылась! каже другый.

Кынувъ вінъ палычку, ажъ біжыть кінь гнідый ажъ вылыскуєтця. Отъ вінъ мерщій сівъ на ёго та й поіхавъ до тыі горы; та якъ скочывъ, трохы не доскочывъ до неі, а той и пытаєтця:

— А що?

— Та ні! мабуть на усімъ світі нема такого коня, щобъ туды доскочывъ.

Дурный сыдыть та тылько слуха и сміетця и зъ іхъ, а далі уставъ зъ печи та якъ кинувъ палычку: де не взявся кінь, такый наче золотый, що изглянуты не можна,—ажъ у очи шпыда. Отъ нашъ дурный мерщій и сівъ на того коня, та якъ скочивъ, та й доскочивъ.

На другый день музыка грала у того пана и танцювали дівки и парубки, а люде проходящі пытаются:

— Де це такъ музыки граютъ?

— Е, це у пана на весіллі: дочку оддае за Терешка дурного, та це сёгодні весилле!

Записалъ Г. Залюбовскій.

73.—Єлена царюйвна.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Було у чоловіка три сына—два великихъ и розумныхъ, а третій малый—Иванъ-дурачокъ. Отъ и каже батько імъ:

— Якъ умру, приходьте до мене читати на могилу.

Умеръ батько. Треба йти старшому сыну; вуйнъ не схотівъ.

Пошовъ дурень и прочитавъ. На треттью нічъ то вже ёму треба йти, пошовъ вуйнъ и прочитавъ.

А въ тому царстві бувъ царъ; посадивъ вуйнъ царюйвну на высокому будынку.

— Хто достане ії тамъ, каже, за того й выдамъ.

Отъ тыі браты збераютьця іхать. Дурень каже:

— Возьмить и мене зъ собою!

— А, де тобі, дурню! кажуть, сиди дома!

Не пустили, а сами поіхали. Пошовъ дурень на могілу до батька й плаче. Отъ вышовъ батько.

— Чого ты плачешъ?

— Такъ и такъ, каже. Браты поіхали царевну доставать, а мене покинули.

Свиснувъ батько—прилетівъ куйнъ,—грыва золота и збруя на ёму и одежа для дурня золота. Убрався дурень у ту одежу, сівъ на коня и поіхавъ. Скочивъ и поціловавъ царюйвну у губы, и поскакавъ. Царъ сказавъ:

— Ловить, ловить ёго!

Такъ нихто не поймавъ. Вернувся до дому; приіздять браты. Вуйнъ іхъ и пытае:

— Скажить хоть, що тамъ було?

— Тамъ, кажуть, мабуть якісь царевичъ прилетівъ на коні. Грива у того коня золота; збруя на коні и одежа на ёму золота. Скочівъ и царюйвну поцілувавъ, а послі поскакавъ, нихто ёго й не поймавъ.

А дурень мовчить, бо батько порадивъ не казать братамъ.

На другий день ідуть браты зновъ, вуйнъ зновъ просыться. Сміються зъ ёго:

— Куды тобі, кажуть, дурню, седи дома!

Поіхали, а вуйнъ пошовъ до батька на могилу та й плаче. Отъ вышовъ батько и пытае:

— Чого ты плачешъ?

— Такъ и такъ, каже. Браты поіхали царюйвну доставать, а мене не взяли зъ собою.

Свиснувъ батько: де не взялось—куінь и одежа, ще хорюйшчи. Одягся вуінъ и сівъ на коня. Батько й каже:

— Якъ доженешъ бративъ коло лужи, дакъ и скажешъ:

Ой, вы, мужечки,
Скидайте свиточки;
Застилайте лужечки,
Щобъ муый куінь
Копыта не вмочивъ.

Поіхавъ. Доганяє бративъ коло лужи и кричить імъ:

Ой, вы, мужечки,
Скидайте свиточки;
Застилайте лужечки,
Щобъ муый куінь
Копыта не вмочивъ.

Воны не відали, що то братъ іхъ; стали просытись. А вуінъ іхъ нагайкою. Воны поскидали свитки, поклали на лужу, а куінь нигде й не доткнувся... Доскочивъ, поцілувавъ царюйвну, а вона дала ёму перстёнка на руку. Поскакавъ вуінъ до дому, зновъ ёго нихто не поймавъ. Приіхавъ до дому и закрутывъ палець онучкою.

Приіхали брати; вуінъ зновъ іхъ питає:

— Роскажить хоть, що тамъ було?

Воны ёму росказують, якъ якись царевичъ, чи королевичъ іхавъ на такому-то коні, якъ іхъ набивъ, якъ царюйвну поцілувавъ, якъ вона ёму перстёнка дала.

Воны бачать, що въ ёго палець закручаны онучею, пытають ёго:

— На що се ты закрутывъ?

— Різавъ, каже той, трисочку, дакъ порізавъ.

На третій день зновъ браты збіраютьця іхать и зновъ не беруть ёго. Вуінъ просытьця, а воны сміютьця. Поіхали воны, а вуінъ пошовъ до батька на могилу, сівъ да й плаче. Колы выходыть батько зъ могилы й пытає ёго:

— А чого се ты плачешъ, сыну?

— Такъ и такъ, каже, тату; поіхали браты доставать царюйвну, а мене не взяли.

Да й зновъ плаче.

Батько свиснувъ: прилетає куѣнь—да такій хорошій, такій хорошій,—ще хорюѣшчи нижъ тихъ два. Сівъ вуѣнъ, поіхавъ. Доганяє бративъ коло лужи и кричить:

Ой, вы, мужечки,
Скидайте свиточки;
Застилайте лужечки,
Щобъ муѣый куѣнь
Копыта не вмочивъ.

Воны просятьця, а вуѣнъ іхъ нагайкою, нагайкою. Поскидали воны свиткі, поклали на лужу, а куѣнь нигде й не доткнувся... Зновъ доскочивъ до царюѣивны, поцілувавъ ії—вона ёму завязала на шію хустку съ печатю.

Приіхавъ до дому, закрутивъ ту хустку онучею.

Вернулись браты и росказують, якъ іхъ той бивъ:

— Да й бивъ же, кажуть, такъ шкура й досі болить.

— А се, що въ тебе на шыі; може, Буѣгъ давъ, ты шыю скрутывъ?

— Болить шыя, каже.

Люѣигъ на лавцю. Царъ послявъ шукать по всёму царстві того, кому ёго дочка перстёнка и хустку дала. Шукали та шукали скрызь; зайшли и до тыхъ бративъ, кажуть:

— Треба глядити и Ивана.

Браты кажуть:

— Що ёго глядиди? Вуѣнъ у насъ дурень!

Коли розвязали онучи, бачать и перстёнокъ и хустка зъ печатю у ёго. Повели ёго до цара. Царъ узявъ ёго въ баню, оженивъ зъ дочкою и выгнавъ за те, що вона собі за мужа бідного мужика взяла. Вона просыть, кобъ батько хоть хатку імъ давъ. Давъ імъ батько хатку; отъ и живуть воны собі. Коли почалась война. Царъ давъ цёму зятю короставу кобылу. Сівъ вуѣнъ на неі очима до заду, а хвоста въ зубы взявъ.

Царюѣивна побачила и плаче. Заіхавъ вуѣнъ до батька на могилу и сказавъ, що хоче іхать на войну.

Батько давъ ёму коня, стрельбу, пику, палашъ и нагай. Поіхавъ вуѣнъ на войну, бачить, що цара обступыли и хтять убыть. Вуѣнъ поздыймавъ всімъ головы. Туѣлько ёму палець ошарпнуло. Царъ давъ ёму платка, щобъ вуѣнъ завязавъ.

На другый день зновъ война. Царъ давъ ёму зновъ короставу кобылу. Сівъ вуѣнъ на неі очима до заду, а хвоста взявъ у зубы. Царюѣивна зновъ плаче. Заіхавъ вуѣнъ до батька на могилу. Зновъ батько давъ ёму коня,

стрельбу, пику, палашъ и нагай. Поіхавъ вуїнъ на войну. Бачить, що цара обступили и туїлько що не вбили. Вуїнъ всімъ головы поздыймавъ, туїлько ёму теперъ шыю ошарпнуло. Царъ хтівъ дати ёму одежу, вуїнъ каже:

— Не треба! Дай туїлько хустку шыю обвязать!

Давъ ёму царъ хустку. Обвязавъ вуїнъ шыю; вернувся до дому и живе собі зъ царюївною. Царъославъ по всёму царстві шукати того, хто ёго вызволивъ одъ смерті. Шукали, шукали,—зайшли до зятя; ажъ у ёго палець и шыя царскими хустками завязаны. Взявъ ёго царъ у покоі, ставъ ёго перепрошувать. И теперъ укупі царствуютъ.

74.—Юрза-Мурза и стрилець-молодець.

(Соловьевка, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Бувъ собі стрилець—красний молодець. Пішовъ вінъ разъ на охоту,—дивитьця, — ажъ на тополі сидить три орлиці, три сестриці. Вінъ заразъ узявъ да вимірився на саму старшу; а вона й каже:

— Ей, стрилець—красний молодець! Не бий мене, бо я тобі въ пригоді стану!

Вінъ узявъ да зновъ вимірився у середілшу, да й та ёму каже:

— Не бій мене, бо я тобі въ пригоді стану.

Вінъ узявъ да вимірився на саму найменьшу; а та й каже:

— Ей, стрилець—красний молодець! не бий мене, бо я тобі за жінку стану!

Вінъ и каже ій:

— Ну, дакъ злазь же!

Вона злізла, да якъ стрепенеться, то стала така панна, шо ні въ казці сказать, ні перомъ написать. Взяли вони да й пішли жить у печеру.

Живуть вони да й живуть; у того стрильця-молодця борода виросла ажъ по поясъ.

Отъ разъ вінъ и каже:

— Піду я въ городъ; мене теперъ ніхто й не пізнае.

Пішовъ вінъ у городъ, а солдати пізнали ёго да й повели до царя. Царъ и каже:

— Иды да вбий шестикрилого, шестиглавого, шестипазурного змія.

Стрилець-молодець прийшовъ до жінки да й каже:

— Загадавъ мені царъ, шобъ я вбивъ шестикрилого, шестиглавого и шестипазурного змія, чи вбъю я, чи ні?

А жінка дала ёму срібного перстника и рушничка да каже:

— Ударъ перстникомъ по скалі, то я тутъ замуруюсь, а ти тоді кликни змія, да якъ вінъ прилетить, то ти ёго рушникомъ вбъєшъ.

Вінъ ударивъ перстникомъ по скалі, а та печера, де сидить его жінка и замуровалась; вінъ тоді якъ крикне:

— Ей, змій, виходь!

Той змій такъ и летить, тільки уси покручує, да тільки що роззявивъ ротъ, щобъ стрильця-молодця ззісти, а вінъ якъ махне рушникомъ, такъ усі шисть голівъ одразу и злетіли. Вінъ тоді узявъ, повирізувавъ уси шисть язікивъ да й понісъ до цара. Царъ якъ побачивъ, дуже здивувавсь да й каже:

— Ну, ще йды—вбий дванадцатикрилого, дванадцятиглавого, дванадцятипазурного змія.

Стрилець-молодець прийшовъ до жинки да й каже:

— Зновъ загадавъ царъ, щобъ я вбивъ дванадцятикрилого, дванадцятиглавого, дванадцятипазурного змія, чи вбъю я, чи ні?

— Вбъєшъ, тільки зновъ ударъ перстникомъ по скалі, щобъ я замуровалась.

— Вінъ взявъ, ударивъ: печера й замуровалась.

Вінъ тоді и крикнувъ:

— Ей, змій, виходь!

Той змій такъ летить та уси покручує да й каже:

— То ти мого брата вбивъ, а мене не вбъєшъ; я тебе зъімъ.

Да тільки шо раззявивъ ротъ, щобъ ёго зъісти, а стрилець-молодець якъ махнувъ рушникомъ, такъ усі дванадцять голівъ одразъ и злетіли. Вінъ годі взявъ да всі дванадцять язиківъ подвирізувавъ да й понісъ до цара. А царъ каже:

— Коли ти такихъ зміївъ побивъ, до йды туды, не знать куды, візьми таке, не знать яке!

Той стрилець прійшовъ до жінки да каже:

— Загадавъ мені царъ, шобъ я ишовъ туди, не знать куди, узявъ таке, не знать яке.

А жінка дала ему клубочка да й каже:

— Иди за цімъ клубочкомъ, де вінъ тебе заведе.

Вінъ узявъ да кинувъ того клубочка на землю, а вінъ покотивсь, да покотивсь, а вінъ усе иде за тимъ клубочкомъ. Той клубочокъ прикотивсь у такій яръ, шо тілько небо да земля, да й тамъ ставъ. Коли дивитьця — ажъ то сама старша орлиця. Вінъ хотівъ ії застрилить, а вона стрепенулась, стала панною да каже:

— Здоровъ бувъ, стрилець-молодець! Куди задумавъ ити?

А вінъ каже:

— Иду туди, не знать куди, щобъ взять тее, не знать яке.

— Ну, я тобі въ пригоді стану.

Да якъ свисне!... Коли тутъ біжить усякий звіръ—и вовки, и медведи... А та пана питається іхъ:

— Не знаете ви ити куди, не знать куди, да узять таке, не знать яке.

— Ні, не знаємъ.

— До біжить собі по своімъ містамъ.

А стрильцю-молодцю каже:

— Я кликну сестру, до тая може знае.

Да якъ крикне:

— Орличко, середня сестричко! прибудь до мене.

Тая орличка заразъ и прилетіла; стрепенулась, да й стала панною ще крашчою за старшу. Отъ вона и каже:

— Здоровъ бувъ, стрилець-молодець! Куди Богъ несе?

А вінъ каже:

— Иду туди, не знать куди, щобъ узять таке, не знать яке.

— Ну, я тобі въ пригоді стану!

Да якъ свисне!... То такъ гадъ усякій: и залізниці, и жаби, и миши, и щури, и веретілниці, и гадюки и позлазились усі. Панна и питаєтця іхъ:

— Не знаете ви ити туди, не знать куди, узять тее, не знать яке?

— Не знаємъ; може та крива жаба знае, але ще ії нема.

Коли трохи згодомъ, ажъ и та жаба шкатильгае. Питаєтьця панна ії.

— Ні, не знаю, каже жаба, моя сестра скакунечка-лапушечка знае.

— А де жъ вона?

— У синімъ морі, підъ білимъ камінёмъ піну ість.

— Скажи ій, щобъ заразъ сюди була.

Та жаба заразъ и пошкательгала. Коли трохи згодомъ та скакунечка-лапушечка и біжить; така здорова, якъ хата, а хвістъ такий, якъ найвишча сосна. Панна и каже ій:

— Заведи цёго чоловіка туди, не знать куди, шобъ вінъ узявъ тее, не знать яке.

Та скакунечка-лапушечка каже стрильцю-молодцю:

— Сідай на мене.

Вінъ сівъ. Та скакунечка-лапушечка якъ ступне, — до миля, а якъ плигне, то дві. Отъ біжить, а далі каже:

— А ну, вилізь мені на хвістъ, та подивись чи не видно?

Задерла хвостъ, вінъ и полізъ, подивився:

— Ні, каже, не чутно й не видно!

Вона зновъ біжить да й біжить, да зновъ задерла хвостъ, да каже:

— А ну, зновъ вилізь да подивись.

Вінъ вилізъ, подивився да й каже:

— Якась хатка на курячій ножці вертитьця.

— Ну, до злізь да иди у ту хатку, то возьмешъ тее, не знать яке.

Вінъ злізъ да й пішовъ у ту хатку. Дивитьця вінъ—нема нікого, тілько посереди хати лежить стерво; вінъ его узявъ да й сховавъ у грубу. Коли трохи згодомъ прилітає змій зъ дванадцятома головами:

— Ехе, ехе! каже! Руська кровъ пахне!

А те стерво перекинулось такою панною, що й въ світі нема кращчої, да й каже:

— То ти, мій миленькій, по світу налітавсь, Руськоі крові напахавсь.

— А може й такъ каже змій.—Юрза-Мурза! — Каже до тий панни,— щобъ було мені істи й пить.

Та Юрза-Мурза зробила такъ, що всяки наідки й напитки стали передъ тимъ зміемъ; змій сівъ та й ість, а Юрза-Мурза ему услуговує. Пообідавши, змій полетівъ, а Юрза-Мурза поприбірала все та й хтіла зробитьця зновъ стервомъ, а стрилець-молодець вилізъ изъ подъ груби да й каже:

— Юрза-Мурза, щобъ було істи й пить на двохъ!

Юрза-Мурза зробила такъ, шо, чого тільки душа змага, все стало на столі. Стрилець-молодець сівъ да й каже:

— Юрза-Мурза, сідай да обідай зо мною, да будешъ мені за сестру.

Та Юрза-Мурза сіла зъ нимъ да пообідали, а стрилець-молодець и каже:

— Зроби такъ, щобъ для насъ двохъ була карета, да поідемо зо мною.

Юрза-Мурза зробила такъ, що передъ ними стала карета, сіли вони да й поіхали.

Приіздять вони до мора. Юрза-Мурза зробила човенъ та й пливуть вони собі. А той дванадцятиглавий змій якъ оглядівсь, що нема Юрзы-

Мурзы, да за ними въ погоню. Якъ догнавъ іхъ да тільки роззявивъ рота, шобъ іхъ проглинуть, а стрілець-молодець якъ махнувъ рушникомъ, такъ усі двинадцять головъ и злетіли! А ті поплили собі далі.

Переплили вони море да заіхали до якогось діда на ночъ; а въ того діда бувъ капшукъ, що якъ розшморгнешъ, то яки схочъ коні вискочать.

Дідъ той и каже стрільцю-молодцю.

— Дай мені Юрзу-Мурзу, а я тобі дамъ цёго капшука.

Стрілёць-молодець и не хоче, а Юрза-Мурза и шепче ёму нищечкомъ:

— Бери! я одъ ёго утічу до тебе, то въ тебе и я буду, и капшукъ.

Стрілець-молодець помінявся изъ дідомъ. Тільки що стрілець виіхавъ въ поле, а Мурза утікла до ёго да й поіхали до цара. Мурза заразъ побила цара и ёго слугъ, а сами и живуть собі.

Записалъ Савченко.

75.—Зла мати та сестра Середа.

(Лебединскаго у., Харьковской г.)

Бувъ собі чоловікъ та жінка. Отъ той чоловікъ умеръ, а жінка зазналась безъ ёго съ зміємъ та й привела дитинку, хлопчика. Росте та й росте той хлопчикъ, якъ съ воды йде, и вона ёго колихала у колисці до двинадцяти годъ, вінъ не ходивъ до тий поры. Отъ якъ уставъ вінъ съ колискі та ставъ великій та здоровий, а мати й каже:

— Який ти, синку, здоровий! ще й матіръ побъешъ!

— О, не дай Боже! каже вінъ.

Та якъ узявсь за комінъ, такъ и розваливъ ёго. Не хотівъ той змій, шобъ рісъ та живъ цей хлопчикъ, и ставъ направлять матіръ шобъ вона занедужала. Отъ вона и занедужала, та й каже хлопцеві:

— Якъ би ти, синку, мені доставъ тихъ ягідъ, що у змійському саду, то я бъ иззіла та й одужала.

Поіхавъ той синъ за ягідьми. Іде та й іде, та заіхавъ у такий яръ, що й неба не видно. У тімъ яру стоіть хатка, а въ тій хатці живе дівка Середа— такъ зовуть ії. Отъ та Середа знала усе ёго горе та й назвала ёго братомъ; вінъ ії ще нічого й не росказувавъ.

— Куды ти, братику, идешъ?

— Мати занедужала, каже, треба достать ягідъ у змійськімъ саду, та хто ёго зна, якъ іхъ достать.

— Гляды, братіку, твоя мати зъ зміемъ живе и ii усе змій направля,— щобъ тебе де-небудь убито. На тобі поснідать та ляжъ оддихни трішки.

Вінъ и лігъ. Вона пішла свого коня нагодувала та, якъ уставъ вінъ, и каже:

— На тобі мого коня, а твій нехай у мене.

Дала вона ему воды цілющоі и живущоі, та й каже:

— Якъ іхатимешъ, то хотъ якъ на тебе стрибатимуть гадюки,—ти все тури коня—вінъ винесе, ніде не стане; то змій нашле. Іхъ буде стіки, що одна на одній лежатимуть. Якъ доідешъ до саду змійського, тамъ лежатиме Москаль убитий; помажетъ тамъ де вбито водою цілющою и живущою, вінъ встане; ти попросишъ ёго, щобъ провівъ тебе у той садъ. Та такъ тури коня, такъ тури, щобъ черезъ заборъ такъ и перелетівъ. Та гляди не хватайся ні за що, не дай тобі Боже. Якъ ударять у дзвони,—тікай яко мога.

Поіхавъ вінъ. Доізжа до того саду,—дивитця—лежитъ Москаль убитий. Вінъ помазавъ ёго водою цілющою и живущою—Москаль схопився та й каже!

— Ахъ, какъ я крішко заснулъ!

А той и просить ёго:

— Проведи мене, будь ласкавъ, куды тутъ итти у змійський садъ.

А Москаль и каже:

— Біжи черезъ заборъ, такъ и тури коня, бо тутъ нільзя торкнуться ні за що, бо якъ торкнесся хочъ за листочокъ, такъ и зачнутъ въ усі дзвони бить; то тутъ змії якъ набіжять, то буде тобі аминь.

Поіхавъ той синъ. Якъ погнавъ коня, такъ и перелетівъ черезъ заборъ, якъ муха; нарвавъ ягідъ та й на-втікача. Та тікаючи торкнувсь за осичину гильку; якъ ударили дзвоны—усі змії такъ и повискочували зъ того змійського дому, що бувъ у саду. Гнались, гнались за нимъ змії, не наздогнали ёго. Отъ заіхавъ вінъ до сестри Середи.

— Здорова, сестро!

— Здоровъ! Що ти живий, братіку?

— Живий.

— Я й ворожила, такъ випадало, що вернесся живий.

Дала вона ёму поісти.

— Теперъ-же, братіку, ляжъ, оддихни.

Вінъ лігъ оддихати, а вона перемінила ті ягідки, що вінъ привізъ: изъ

свого саду нарвала поклала ёму, а ті поховала, що у ёго були. Збудила ёго та й каже:

— Теперъ-же, братіку, ідь до дому. Якъ даси матері ягідъ, то вона не істиме заразъ, зоставлятиме надалі-то вона зоставить змієві, що бъ здоровійший бувъ.

Отъ поіхавъ той синъ до матері, подавъ ій ті ягідки.

— Іжте-жъ, — каже, — заразъ!

— Хай, синку, послі я поімъ.

— Що це въ насъ у хаті такъ сумно стало! — Зновъ вінъ каже. — Видно у нашій хаті Бога не стало — самі чорти.

— О, синку, що ти кажешъ?

Пішовъ вінъ на двіръ та й дивится скрізь двері зъ сіней, крізь плямку, а вона змія й питаєцця (а змій бувъ підъ подушками):

— Чи ці ягідки не завадять?

— Ні, каже.

Отъ змій иззівъ дві, а ті вона поіла. Тутъ змій упъять направивъ ій, щобъ послала ёго по свинку-золоту щетинку:

— Відтиля вже, каже, наврядъ що бъ живий приіхавъ.

Війшовъ синъ у хату: вінъ усе бачивъ, учувъ, а мати и каже:

— Якъ бы ти, синку, поіхавъ ще по свинку-золоту-щетинку; якъ бы я того мъяса поіла, то я бъ одужала.

Отъ вінъ и пита ій:

— Съ кимъ ти, мамо, гомоніла, якъ я вийшовъ съ хати?

— Синку, каже, зъ Богомъ.

— Ні, мабуть, зъ чортомъ?

— Що ти, синку, усе натякуешъ?

— Ну, вже, каже, мені мучитьця, а тобі пропадать.

Поіхавъ той синъ за свинкою-золотою-щетинкою. Заіхавъ до сестри Середи.

— Здорова було, сестро!

— Здоровъ, брате! Куды ти ідешъ.

— Іду по свинку, по золоту-щетинку.

Вона й пита ёго:

— Ти голодний?

— Ні, спасибі! я наівсь.

Отъ вона взяла и наклала ёму у торбиночку періжківъ у дорогу.

— На тобі мого коня, та на тобі дві бутилочки. Якъ підъідешъ до

горъ, то будуть гори зступатись и розступатись; изъ підъ тихъ горъ вода біжить цілюща и живуща. Наберешъ мені воды цілющої и живущої. Зъ підъ тий горы вибіже свиня зъ поросятами. Отъ ти якъ ухватишъ порося; то тікай яко мога. Наберешъ тий воды, та тоді хватай порося.

Поіхавъ вінъ відъ неі; доіхавъ до тихъ горъ, набравъ воды. Вибігла свинка зъ підъ гіръ тихъ; за нею дванадцятеро поросятъ. Вінъ ухопивъ одно порося та й драла! На дорозі якось упустивъ те порося, воно стало тікати назадъ, а вінъ привъязавъ коня та за нимъ, хотівъ наздогнати, и наздогнавъ. Де не взялися вовки, ззіли того коня. Отъ стоіть вінъ и плаче, тужить за конемъ, поплакавъ, поплакавъ,—та й пішовъ до дому. Заходить до сестри, а вона й пита:

— А що пропавъ кінь?

— Пропавъ, каже.

— Та я й думала, що пропаде. Ну, чортъ ёго бери!

Дала ёму попоісти.

— Теперъ-же ляжъ, оддихни!

Вінъ лігъ оддихати, а вона навела шумихи, позолотила свою свинку та й положила ёму, а ёго свинку узяла собі. Тоді збудила ёго; значить, нарошне вкладала спасти, робила ёму усе на добро. Віддала ёму ёго коня, вінъ и поіхавъ до дому. Приіхавъ до дому; мати встала,—а то усе лежала, хворала,—изжарила те порося, підпоіла сина горілкою, та й сидять у двохъ, ідять те порося. Отъ вона и каже:

— Охъ, якъ у мене, синку, бувъ колись одинъ синъ такий, що якъ исповила ёго въ залізный цепъ, вінъ якъ напъявсь та й порвавъ такий дужий бувъ.

А ій досадно було, що синъ вернувсь живий, и змій направивъ ій ще на инче, щобъ згубити ёго. А синъ и каже:

— Ну, сповийте й мене.

Вона взяла й сповила ёго. Отъ вінъ пъявсь—пъявсь, пъявсь—пъявсь, не порвавъ, та й каже:

— Е, мамо, не порву!

— Теперъ-же тобі, сукинъ-сину, пропадать! відказуе вона.

Крикнула на змія; вінъ вилізъ зъ підъ подушокъ. Тоді у двохъ порубали сина. Мати зложила синівъ мотлухъ у мішечокъ; привъязала коневі до шиі и пустила ёго, щобъ розвіявъ ёго по полю. Побігъ той кінь та прямо до Середи, та й заржавъ біля неі. Вийшла вона.

— А що доходивсь, брате, дослухавсь матері!

Узяла вона той мотлухъ у хату, а коневі дала істи у хліві; переполоскала

мотлухъ, линула ему цілющою водою—вінъ сціливсь; линула живущою—вінъ схопився.

— Охъ, сестро, який мені сонъ поганий снився, сказавъ вінъ. Не наче мене мати взяла порубала, привъязала коневі до шиі та й пустила ёго у поле.

— Ей, братіку, це тобі недавно такъ и було.

Отъ вінъ и каже:

— Що це за біда, сестро, що у мене чортъ ма здоровъя и каплі.

Вона набрала ёму півпівситка хмелю и дала:

— А ну, брате, чи піднімешъ?

Вінъ пъявсь, пъявсь, не піднявъ. Отъ вона унесла ёму ті ягідки, що вінъ доставъ матері:

— Оце ті ягідки, що ти доставъ, на, поіжъ іхъ.

Вінъ поівъ.

— А що теперъ, брате?

— Е, теперъ и наволочку чого небудь піднявъ бы.

Отъ вона упъять изжарила ёму свинку-золоту-щетинку.

— Це та, братику, свинка, що ти достававъ імъ!

Вінъ иззівъ; а вона:

— А що теперъ, братіку, є здоровъя?

— Теперъ, каже вінъ, якъ бы стовпъ у небо та въ землю, то й світъ бы повернувъ.

— Теперь же, братику, піды до дому. Вона саме теперъ сидітиме, пируватиме зъ зміємъ, якъ увійдешъ у хату, то такъ и скажешъ: теперъ же вамъ обомъ пропадать, на світі не жить. Та й зробы імъ те, що самъ знаєшъ, та тіки живихъ не зоставъ и дай імъ помучитись. На тобі и шаблю!

Вінъ попрощавсь и поіхавъ. Привъязавъ коня біля хаты, самъ увійшовъ у хату. Мати и змій полякались обоє, думали, що чуже, а після взнали ёго и приймають за гостя: думка така, що вінъ не зна, що воны ёму робили.

— Сідай, сідай, синку!

— Ні; не съ тимъ я приіхавъ, щобъ сідать!

Завъязавъ двері, та узявъ матері нісъ обрізавъ, и змієві тежъ,—матері вухо, и ёму вухо; потимъ змія зарізавъ на віки, перепаливъ и попілъ за вітромъ пустивъ; а матіръ привъязавъ коневі до хвоста и пустивъ у

чисте поле. Тоді самъ пішовъ жити до сестри Середи. Живутъ воны собі та хлібъ жують на три комори торгують: у въ одній—макъ, въ другій—такъ, а въ третій—перехрестя, що само вішають.

Записано Г Залюбовскимъ.

76.—Трёмъ-сынъ-Борисъ.

(Буймери, Лебединскаго у., Харьковской г.)

Якъ бувъ собі чоловікъ та жинка,—та й пішли воны на поле жать. Була у нихъ маленька дитынка; воны повісили ії въ колисці підъ лісомъ. Де не взявся орелъ, — укравъ ту дитынку, та й понісъ, та й положивъ у своє гніздо, у тімъ-же лісі. Отъ жило тамъ у лісі три брати на-різно. Выйшовъ одинъ братъ,—слуха, щось кричить. Ввійшовъ вінъ у хату й каже:

— Брати! щось кричить; християньській гласъ чуть. Ходімо, пошукаємъ!

Пішли и найшли того хлопчика-дитынку, понесли до попа и толкуються у трохъ, яке ёму имня даты: якъ насъ три браты,—даймо ёму имня: Трёмъ-сынъ-Борисъ. Ну, взяли ёго до зросту, выгодували у трохъ. Теперъ вінъ и каже імъ:

— Я хочу, батьки, відъ васъ ити.

Отъ воны питають ёго:

— Щожъ тобі дать за те, що ти у насъ служивъ?

— Не хочу, каже, нічого у васъ;—дайте мені лошатко.

— Щожъ ты, сыну, будешъ робыть и зъ лошаткомъ? Беры більше!

— Ні, каже, не хочу; дайте мені маленьке лоша!

— Ну, беры.

Вінъ собі взявъ и поіхавъ. Іде лісомъ и дивитьця: — щось блещить; треба поіхаты—взнаты.

— Ахъ, якъ бы ты мене, лошатко, хочъ трошки підвезло! (Бо вінъ, бачъ, усе ишовъ, заморивсь, а лоша мале).

— Е, Трёмъ-синъ-Борисъ, підижди, ще хочъ трошки, відказало лоша; я тоді скажу само, коли сідать на мене.

Дійшли до того, що блищало, ажъ то перо зъ жаръ-птиці. Отъ Трёмъ-синъ-Борисъ и каже:

— Возьму це перо.

— Ні, каже лоша, не бери: це не перо, а пайперо; буде тобі са це перо велика вина.

Але вінъ таки взявъ ёго. Дійшли до царського дворця: нанявсь Трёмъ-сынъ-Борисъ у ёго конюхомъ такимъ, що тільки чисте коні. Тамъ усе ніччю частять коні. Тамъ були такі коні, що ними тільки гній вывозять,— такъ ёму сположили на руки іхъ чистыты. Вінъ іхъ тимъ перомъ такъ почистывъ, що воны ажъ сяють. Усі стали тому дивоватысь, и ті коні, що підъ царя підкладали, стали цареві невгоді, а ті, що гній вывозили, стали підкладати підъ ёго. Царъ такъ улюбивъ того Трёмъ-сына-Бориса, и ставъ ёго допитуватысь:

— Ты, каже, на щётъ коней щось знаешъ, що воны стали хороші.

Ставъ вінъ божитысь, що не знає нічого. Отъ другі конюхі стали підглядаты за нимъ, и доложили цареві, що въ ёго є зъ жаръ-птиці перо.

— Вінъ, кажуть, не тількы доставъ зъ жаръ-птиці перо, — вінъ можеть достаты и саму жаръ-птыцю.

Отъ царъ ёго й покликавъ до себе:

— Що, Трёмъ-синъ-Борисъ, доставъ ты зъ жаръ-птыці перо?

— Доставъ, каже.

— Достань же мені жаръ-птыцю, а якъ не достанешъ — мій мечъ, а тобі голова съ плечъ.

Иде Трёмъ-сынъ-Борисъ до коня до свого та й плаче.

— Чого ты, Тёрмъ-сынъ-Борисъ, плачешъ? пита лоша.

— Якъ мені не плакати, що загадавъ царъ таку загадку, що не можна ні мені, ні тобі відгадаты.

— А що, каже, я тобі казавъ, що не бери цёго зъ жаръ-птиці пера; а ты не послухавъ мене. Ну, не журись: піды скажи цареві — хай дасть четверть горілки, та четверть гороху, та горілки самоі первоі.

Отъ вінъ пішовъ и сказавъ ёму; царъ давъ зъ радостю. Поіхавъ Трёмъ-сынъ-Борисъ у чисте поле и выкопавъ тамъ яму глибоку: такъ ёму порадивъ кінь. Давъ ёму царъ чотирі чоловіка на помічъ. Насипавъ вінъ у ту яму гороху и наливъ горілки. Прилетіла жаръ-птиця, наілась гороху и напилась горілки. Кінь и каже:

— Гляди, якъ напъется жаръ-птиця, якъ перевернется у гору ніжками и якъ буде дріжати—оттоді хватай.

Вінъ ій такъ и накривъ, а вона й кричить:

— Не тобі, Трёмъ-синъ-Борисъ, малось, та тобі сталось.

Принісъ вінъ ії до царя, а царъ такий радий, такий радий, що не зна, де й дітъ того Трёмъ-сина-Бориса и де й посадить; дуже—дуже вінъ ёго наградивъ за це.

Стіки тамъ було у тимъ дворці,—такъ нікого царъ не ставъ такъ любить, якъ ёго. Отъ другі й стали підкусювати Трёмъ-сина-Бориса, незнавиділи ёго и стали казать цареві:

— Не тіки вінъ мігъ достати жаръ-птыці перо й жаръ птюцю, вінъ можеть добуты въ морі прекрасну дівицю.

Покликавъ ёго царъ до себе:

— Доставъ ты, каже, зъ жаръ птыці перо; доставъ ты жаръ птыцю; достань же ты мені въ морі прекрасну дівицю; а якъ не достанешъ—мій мечъ, а твоя голова съ плечъ.

Иде Трёмъ-синъ-Борисъ до коня й плаче, а кінь и пита ёго:

— Чого ти, Трёмъ-синъ-Борисъ, плачешъ?

— Якъ мені не плакати, шо загадавъ царъ загадку — таку, що ні тобі, ні мені не відгадать!

—Яку?

— Загадавъ таку,—щобъ доставъ у морі прекрасну дівицю.

— А що? я тобі казавъ—не бери зъ жаръ птыці пера, бо буде тобі велика вина. Ну, не журись! Піди—скажи ёму, хай дасть тенеты зъ зеркалами, та хай дасть тысячу платтівъ, та хай дасть ящикъ великій.

Пішовъ той до царя; царъ и давъ усе. Поіхавъ Трёмъ-синъ-Борисъ и поставлявъ зеркала округи моря и плаття повішавъ. Отъ вийшла зъ моря Настасья, прекрасна дівиця, одівалась, одівалась у кожне плаття и въ кажне зеркало заглядала; сама собі дивувалась: «ахъ, яка я собі гарна!» Наділа послідни плаття, тоді ії ухвативъ Трёмъ-сынъ-Борисъ, а вона й крикнула:

— Ахъ, Трёмъ-синъ-Борисъ, пусти мене изъ неволі на волю, я тебе награжу: дамъ тобі своє вінчальненьке кільце и будежь ти нимъ щасливый.

Вінъ ії не пустивъ; отъ вона порвала на собі дванадцять разківъ намиста и кинула у море. Отъ вінъ привізъ ії у царській дворець. Царъ наградивъ ёго впъять и дуже радий бувъ. Стали ёму упъять всі дивоватысь и завидуваты, стали упъять ёго підкусювати, що вінъ може знаты усе, шо въ світі робитьця, али царъ нінакого не потура. Коли це Настасья сказала Трёмъ-сыну-Борису:

— Доставъ ти жаръ птицю, доставъ ти й мене, прекрасну дівицю: щобъ ти доставъ и моіхъ дванадцять разківъ намиста у морі.

А царъ каже:

— Якъ не достанешъ—мій мечъ, а твоя голова съ плечъ.

Вінъ иде до коня и плаче. Кінь и пита:

— Чого ти, Трёмъ-синъ-Борисъ, плачешь?

— Якъ мені не плакати? Задавъ царъ таку загадку, що не можна ні тобі, ні мені відгадать.

— Яку?

— Щобъ дванадцять разківъ намиста у морі доставъ, того, що Настасья розірвала.

— Піди жъ, каже, скажи цареві, хай дасть сто бочокъ говъядины, и хай дае сто тысячъ чоловіка.

Царъ же й давъ. Отъ кінь и каже:

— Гляди, якъ прідешъ до моря,—положи ту говъядину округи моря, и якъ повилазять раки те мъясо исты—хватай ти біленького: то іхъ царъ; воны будуть у тобе прохать ёго, и ты не давай, поки намисто не поприносять усе.

Отъ вінъ такъ и зробивъ. Тіки раки повилазили, вінъ и вхопивъ біленького. Раки плачуть-кланяютця:

— Що вамъ треба, мы те й приставимъ, тіки вернить.

Трёмъ-сынъ-Борисъ и каже:

— Приставте мені намисто у морі разсипане, тоді пустю.

Воны мотнулись усі: те—одно, а те—двое, такъ и понаходили усе намисто. Вінъ и хотівъ пустить біленького, а кінь и кричить:

— Не пускай, ще нема одноі намистынки.

Отъ раки якъ мотнулись шукати, якъ мотнулись, такъ ёму и витягли щуку; у тій щуці намистина. Отъ вінъ роспоровъ щуку, найшовъ намистину, тоді пустили біленького рака.

Привізъ Трёмъ-сынъ-Борисъ намисто, дивуютця усі. Отъ Настасья й сказала цареви:

— Пошліть ёго взнати до сонця: колись воно сходило рано та красно, а теперъ пізно та біло, такъ чого воно такъ?

Иде Трёмъ-сынъ-Борисъ до коня й плаче:

— Чого ты плачешь? пита кінь.

— Не журись: уже не таки царъ загадувавъ загадки, та знали що робыть.

Отъ и поіхавъ вінъ. Іде—коли стоять біля саду сторожі й питаютъ ёго:

— Куди ти, Трёмъ-синъ-Борисъ, ідешъ?

— Піду, каже, до сонця взнавать, що колись воно сходило рано та красно, а теперъ пізно та біло.

— Нагадай-же тамъ, кажуть, и про насъ, що колись цей садъ родивъ та ввесь світъ кормивъ, а теперъ однихъ сторожівъ не прокорме.

— Добре, нагадаю.

Отъ іде далі, коли стоіть два салдати покованихъ и питають ёго:

— Куди, Трёмъ-синъ-Борисъ, ідешъ?

— Піду до сонця взнавати, що колись воно сходило рано та красно, а тепера пізно та біло.

— Нагадай тамъ про насъ, доки мы стоятимемо поковані?

Отъ иде-иде далі, коли на дубові жінка та чоловікъ пару голубівъ ловлять и питають ёго, куды иде; вінъ імъ и сказавъ.

— Нагадай тамъ, кажуть, и про насъ: доки мы ловитимемо ціхъ голубівъ?

— Добре, нагадаю.

Иде-иде далеко, коли тамъ стоіть шинкарка и перелива воду изъ колодізя въ колодізь.

— Куди ты, Трёмъ-синъ-Борисъ, идешъ?

Вінъ сказавъ.

— Нагадай тамъ и про мене, докі я переліватиму воду изъ колодізя въ колодізь?

— Добре, нагадаю.

Иде-иде далі,—коли лежить кіть риба. Черезь сі люде іздять и таку дорогу зробили, що вже ажъ ребра видно; а вона питы хоче, и ніхто ій не дасть, тіки ротомъ чвяка. Отъ вона й пита:

— Куди ти, Трёмъ-синъ-Борисъ, идешъ?

Сказавъ вінъ и ій.

— Нагадай тамъ и про мене, доки черезъ мене будуть люде ходить та іздить?

— Добре, нагадаю?

Пішовъ та й пішовъ далі, коли дивитця стоіть хатка. Уже передъ вечеромъ прийшовъ у ту хатку. Увійшовъ у неі, а тамъ баба, стара—стара, сонцева мати.

— Куди ты, каже, Трёмъ-синъ-Борисъ, идешъ?

— Піду до сонця взнавати: колись воно сходило рано та красно, а теперъ пізно та біло?

— Я жъ ёго, каже, сыну, маты.

Вінъ ій розсказавъ:

— Бачивъ я, каже, солдатівъ на цепу; бачивъ я, и садъ великий: колись родивъ, весь світъ кормивъ; а тепера й стороживъ не прокормить. Бачивъ я:

чоловікъ та жінка голубівъ ловлять на дубові и ніякъ не піймають. И бачивъ я: шинкарка зъ колодізя въ колодізь воду перелива, —ніякъ не переллє. Бачивъ я: китъ-риба лежить, и черезъ неі люде іздять, ходять, ажъ ребра видно, а воды не дають—ротомъ зіва.

Вона ёму дала повечерять. Прийшло сонце; вона заховала Трёмъ-сина-Бориса. Полягали спать. Встали вранці. Отъ вона и каже сонцеві:

— Що мені, сину, снилось?

— А що, матушка?

— Снилось мені, що десь є садъ великій: якъ родивъ, весь світъ кормивъ, а теперъ однихъ сторожівъ не прокорме.

— Еге, матушка, є садъ большой, у нёму закопані розбійницькі гроші; тоді вінъ почне родити упъять, якъ викопають іхъ.

— И ще мені, сыну, що снилося?

— А що, матушка?

— Десь стоять два солдати на цепу поковані.

— Еге, є: якъ бы воны ти гроші, що въ саду закопані, пожертвували на нищихъ, то пошли бъ по своіхъ містахъ.

— И ще що мені, сынку, снилось?

— А що?

— Десь є чоловікъ та жінка, пару голубівъ ловлять на дубові, и ніякъ не піймають.

— Еге, ловитимуть поки світъ сонця: вони якъ були молодимы, пару дітей своіхъ згубили.

— И ще що мені сынку, снилось?

— Що?

— Десь є шинкарка: изъ колодізя въ колодізь перелива воду, ніякъ не перельє.

— Еге, є. За шинкарство найгришнійшъ. Вона буде переливать поки й світъ сонця! Вона якъ була молодою, то кому перельє, а кому не дольє.

— И ще що мені, сынку, снилось?

— Що?

— Десь лежить кітъ-рыба, и черезъ ёго люде іздять.

— Еге, и це є; якъ бы вінъ вихрякнувъ корабель людей, такъ пішовъ бы на своє місто.

— И ще що мені, сынку, снилось?

— Що, матушка?

— Що колись ты сходило рано та красно, а теперъ пізно та біло.

— Еге, и це було. Якъ була моя дівчина у морі, то вона выйде, то я застидюсь та й почервонію—то я зійду рано и зайду красно; а теперъ нема моєй дівчини, то я зійду пізно й зайду біло.

Отъ пішло сонце, здивувалось матушці, що таке приснилось, що въ світі робитця. Посписувало сонце усе те, що вона казала, й дало матушці своій ту записку. Пішло воно, а маты дала поснідаты Трёмъ-сынові-Борисові и віддала ёму ту записку.

Іде вінъ назадъ. Лежить кітъ-рыба:

— А що нагадувавъ?

— Казавъ каже, якъ би ти вихрякнувъ корабель, пішовъ бы на своє місце.

Тоді кітъ-рыба якъ хрякнувъ, ввесь світъ стрепенувся. Иде далі: стоіть шинкарка.

— А що нагадувавъ про мене?

— Нагадувавъ, та казавъ, що будешъ переливати, поки світъ сонця.

— Такъ яжъ, каже, не буду й поспішаться.

Иде далі, коли стоіть чоловікъ и жінка, ловлять голуби.

— А що нагадувавъ про насъ?

— Нагадувавъ, та казало, що будете ловиты, поки світъ сонця.

— Ну, мы не будемъ и поспішаться, а то усе така думка, що отъ скоро піймаєшъ.

Іде, коли стоять ті два солдати и питають:

— А що нагадувавъ?

— Нагадувавъ, та казало,—якъ пожертвуєте на нищихъ ті гроші, що закопані у саду, то по своіхъ містахъ підете.

Вони сказали, що пожертвують—заразъ такъ и пішли. Іде дали; сторожі питають:

— Чи нагадувавъ?

— Нагадувавъ, та казало—якъ викопаєте ті гроші розбійницки, що тутъ закопані, то буде впъять родить.

Воны выкопали; ставъ садокъ родиты.

Прийшовъ до дому, до царського дворця; усе взнавъ и цареві росказавъ, и записку ту давъ, що сонце дало. Царъ ёго наградивъ, половину царства наділивъ ёму, у себе и державъ ёго и замісто брата зъ нимъ живъ.

Записано Г. Залюбовскимъ.

77.—Про жаръ-птыцю та вовка.

(Лебединскаго у., Харьковской г.)

Було у одного царя три сина—два розумныхъ, а третій дурень. Отъ прийшли воны до батька до свого та й просять, шобъ вінъ відпустивъ іхъ проіздыть по світу, подивиться на другі, инші царства. Отъ царъ імъ и каже:

— Вибирайте собі коней изъ табунивъ, якихъ завгодно, (а у ёго багато було: звістно, царъ!) и ідьте, куди хочете.

Отъ пригнали ті табуни; почали воны вибірать. Обидва старши вибрали коней що-ни-на-єсть найлучшихъ, а меньший, дурень, узявъ самого поганішого коня. Отъ зібравшись зовсімъ, виіхали воны усі три однею дорогою. Отъ ідуть та й ідуть—усі одна тількы дорога; колы дивлятьця дали—стоіть три стовпа и відъ кажного стовпа иде дорога: одна прямо, друга наліво, а третя направо. На тихъ стовпахъ було щось написано; отъ воны и підъіхали прочитати. Отъ и читають; на однимъ: «хто поіде дорогою цією той самъ буде ситый, а кінь его голодный»; на другімъ: «хто поіде цією дорогою, той самъ буде голодный, а кінь ситый»;—на третімъ: «хто поіде цією дорогою, у того вівкъ коня зсість». Отъ и поіхалы воны далі: старший по тій дорозі, що самъ буде ситый, а кінь голодный, середульший по тій, що самъ буде голодный, а кінь его ситый, а меншій, дурень, по тій, що вівкъ коня зсість.

Тількы що менший трохи проіхавъ, иде вівкъ назустрічъ ёго и каже:

— Злізай съ коня, я ёго зсімъ.

Отъ дурень—нічого робиты—узявъ сідло на плечі та й пішовъ собі дорогою, а коня покинувъ. Колы це догоняе его упъять той же самий вівкъ:

— Сідай, каже, на мене и кажи, куди тебе везти?

А дурень ему у одвітъ:

— Вези куда самъ знаешъ.

Отъ и привізъ его вівкъ у великій лісъ, а въ тимъ лісі, посередъ ёго стояла хата велика; біля тей хати стоіть стовпъ, на стовпі висить клітка, а у тий клітці сидыть птиця така ажъ сяе. Отъ дурень якъ уздрівъ еі та й каже вовкові:

— Якъ бы мені украсти цю птыцю?

— Иды, каже ёму вівкъ, та полізь по стовпу, та не берысь за верёвочку, а прямо бери клітку.

Пішовъ дурень, злізъ на стовпъ та замість клітки и зачепивъ рукою

верёвочку—колы це дзвонывъ: дзень—дзень—дзень! Вибігають сторожи, що стерегли птицю, та до нёго:

— Чого тобі треба?

— Хотівъ, каже вінъ імъ, птыцю украсты.

А сторожи и кажуть ёму:

— Це не простая птыця, а жаръ-птыця. Колы хочешъ, щобъ мы тобі дали, приведы намъ коня до половины-золотого, до половины-срібного.

Отъ и пішовъ відъ нихъ дурень, а вівкъ и питає ёго:

— Де жъ птыця, що ты хотівъ украсты?

— Нема, каже дурень.

Розсказавъ ёму усе, якъ було, и що треба привезты коня до половины золотого, до половины срібного.

— Сідай же, каже вовкъ, швидче та поідемо.

Сівъ дурень на вовка и поіхалы. Іхалы, іхалы,—отъ вовкъ и привізъ ёго упъять таки у лісъ, а въ тимъ лісі стоять усе каменни конюшні, а въ конюшняхъ иржуть коні. Отъ вівкъ и каже дурневі:

— Иди жъ у оцю конюшню та бери первого коня, та не за вузду, а за гриву.

Пішовъ дурень у конюшню тай забувъ упъять, що ёму приказувавъ вівкъ—бере коня за вузду, а удила тільки брязь—брязь... Тутъ заразъ и вискакують сторожи та до ёго:

— Чого тобі треба?

— Хотівъ украсти коня.

— Е, привезы намъ барышню, що живе за сімъ верстъ відсіль у дубовимъ гаю,—тоді возьмешъ коня.

Съ тимъ и пішовъ дурень відъ нихъ. Прийшовъ до вовка, а вінъ ёго и питає:

— Де жъ кінь?

— Нема! та й розсказавъ ёму, якъ було и чого потребували відъ ёго сторожи.

— Сідай же швидче та поідемо, каже вовкъ.

Отъ поіхалы. Вівкъ и привізъ ёго упъять у гай дубовый. Колы дывытьця—ажъ по горі ходыть баришня зъ дівчиною, своєю значить слугою.

— Иды жъ, каже ёму вівкъ, до тей баришні та скажи ій, що тобі дуже хочетьця воды питы: нехай вона пошле ту дівчину за водою, а ты бери ей скорійшъ на оберемокъ та й неси до мене.

Отъ пішовъ дурень до баришні та й просить ій:

— Пішліть, баришня, за водою: —дуже пити хочетця.

Вона, почувши це, стала просить ёго зайти у хату; вінъ відказуєтьця, що ему не можна зайти.

— Отъ візьмы та й пошли дівку по воду.

Та и послала, а дурень тоді якъ ухопить ёі на оберемокъ та мерщій до вовка, сівъ на его и полетівъ, якъ птыця, на-втіки. Прыбігли до того міста, де вінъ украв коня половина-золотого, половина-срібного, вівкъ ставъ та й каже ёму:

— Я-жъ перекинувсь баришнею, а ти мене відведи и віддай сторожамъ, та якъ візьмешъ у нихъ коня половина-золотого, половина-срібного, то сіда на ёго та й ідь швидче по цій дорозі, що до жаръ-птыці; я дожену тебе.

Отъ такъ и зробилы: вівкъ перекинувсь баришнею; дурень узявъ его подвівъ до сторожі та й промінявъ на коня половина—золотого, половина срібного.

Потімъ посадивъ на коня баришню, ту, що вкравъ собі, сівъ и самъ та й поіхавъ тимъ шляхомъ, шо йде до жаръ-птыці. А сторожи узяли ту баришню, що вінъ зоставивъ імъ, принеслы ій яблукъ, ягідъ и усёго— усёго та й давай годуваты. Отъ наівсь нашъ вівкъ гарно та й каже імъ:

— Випустить мене трохи погуляти.

Воны й випустилы ёго, та тількы що випустилы—вінъ заразъ и перекинувсь вовкомъ, воны не здрілы й якъ, та й побігъ собі скількы видно, тількы курява знялась. Бігъ-бігъ вінъ, а далі й наганя дурня ажъ тамъ уже де була жаръ птыця, та упъять и каже ёму:

— Я жъ упъять перекинусь конемъ, а ти відведи мене и віддай сторожамъ та якъ возьмешъ жаръ птыцю, то сідай на коня та й ідь ажъ до теі дороги, де ти распрощався зъ братами, та й підождешъ мене. Та тількы не спи,—а то брати убьють тебе.

Дурень такъ и зробивъ, якъ казавъ вівкъ: вимінявъ жаръ птыцю, сівъ на коня, взявъ баришню та мерщій и дременувъ. Отъ приіздить на те місце, де три дороги сходяться въ одну, та й сівъ відпочиты, а коня пустивъ пастись. Жаръ птыця сидить у клітці та співа, а вінъ давай просить баришню, щобъ вона ёму піскала въ голові, а вона и просить ёго:

— Не засни-жъ, будь ласкавъ, а то браты убьють тебе и мене.

Отъ скає вона й скає, колы дивитьця: иде два парубки. Вона заразъ до дурня—коли вінъ уже спить. Давай вона ёго будить; будила-будила— ніякъ не розбудить. Отъ підъіхали туды-жъ и ти парубки:

— Дивись-же—но, каже одинъ, це нашъ братъ дурень. Давай убъемо ёго, а коня, жаръ птыцю и красну дівыцю возьмемо собі.

Отъ такъ и зробили, якъ сказали: убили брата и покинули тамъ, а коня, жаръ птицю и красну дівицю узяли та й поіхали. Незабаромъ прибіга й вівкъ. Дивитця, ажъ дурня уже клює сорока, а гадюка ссе зъ ёго крівъ. Отъ вінъ заразъ гадюку убивъ, а сороці й каже:

— Якъ ти мені не принесешъ воды цілющой и живущой, то й тебе убью.

— У чому жъ я тобі принесу? пита сорока.

Вінъ узявъ, зробивъ зъ листківъ дві коробочки, одну привъязавъ ій до однеі ноги, другу до другоі, та й пустивъ сороку. На другий день прилітає вона до ёго у полудень и приносить воду. Тоді вінъ узявъ; поливъ дурня цилющою водою, сціливъ ёго, а далі—живущою—ожививъ.

— Та й довго жъ якъ я спавъ, каже дурень.

— Якъ бы не я, заснувъ би ти й на віки, обізвавсь вівкъ. Сідай швидче та поідемо, а то старшій братъ обвінчаєтьця зъ баришнею.

Отъ сівъ дурень на вовка и поіхали.

Прыізжа до дому, коли дивитця—стоить передъ крильцомъ коляска; а въ тий колясці запряжений ёго кінь половину золотий, половину срібный. Якъ побачивъ ёго кінь той, такъ и кінувсь до ёго, поволікъ за собою и коляску ту, а якъ побачила ёго жаръ птиця у вікно,—такъ и шурхнула до ёго: разбила й викно, вилетіла та й сила ёму на плече. Колы це виходыть и баришня та зъ ёго братомъ, така заплакана,—іхати до вінця. Якъ угляділа жъ вона дурня,—заразъ до ёго такъ и кинулась.

— Ось хто мене вкравъ, каже, за того й вийду.

Дивитьця на це дыво батько, и самъ не знає, що воно й робитьця. Тутъ дурень розсказавъ ёму усе до чиста, якъ було діло; а батько ёму й каже:

— Робы жъ зъ братамы, що хочешъ.

Тоді дурень поіхавъ до вінця, перевінчався зъ баришнею, братівъ простивъ, а вовкові зжаривъ цілого барана. Отъ вамъ казка, а мені бубликівъ въязка.

Записано Залюбовскимъ.

78.—Три браты: два розумныхъ а третій дурный.

(Дашковъ, Литинскаго у., Подольской г.)

Було собі трёхъ бративъ: два розумныхъ а третій дурный. У ныхъ бувъ батько и накосывъ собі тамъ-десь у лісу стырту сіна; а до тиєі стырты упадылись морськіі коні. Посылає батько старшого сына туда—значитця, на варту, и каже:

— Хтось сіно наше прибірає.

Пошовъ старшій—не доглядівъ: цілу ничъ проспавъ и не бачивъ коней! Посылає батько после того середужчаго сына. Пішовъ и той—и той не доглядівъ. Пішовъ уже на третю ничъ самый менчій.

— Я, говорить менчій: я піду самъ, я доглядю!

Допіро вінъ приходитъ до тиєі стырты, сівъ собі коло неі, взявъ, наломывъ собі сосны и кругомъ себе настромлявъ, щобъ сосна ёго колола, щобъ вінъ не заснувъ. Якъ прихилитця вінъ на одынъ бікъ, задрімавши — сюда сосна коле; якъ похилитця на другый бікъ—и сюда сосна коле: не може заснуты. Выходятъ морськіі коні до теі стырты, кругомъ ій обступилы и ідятъ сіно. Вінъ прискочивъ, зловывъ самого первого жеребця межъ тими кіньми, сівъ на ёго и іде до дому; а за тимъ жеребцёмъ всі коні біжатъ. Отъ вінъ іхъ привівъ у свою обору. Рано выйшовъ батько и каже:

— Отъ дурный нашъ пригнавъ стадо коней на обору.

Допіро далы до пана знаты, шо такый-то и такый пригнавъ стадо коней морськихъ. Ти-жъ розумни браты выбіраютъ собі коні, котрі самі луччі; а той дурень бере собі самого послідняго. Посідлалы воны тыхъ коней и поіхалы до пана. Отъ и кажуть панові:

— Нашъ братъ дурный, а за насъ розумнішій: мы ходылы до стырты дві ночі—не доглядіlы; а вінъ пішовъ и пригнавъ стадо коней.

— Когда вашъ братъ, каже панъ, такый хитрый, то нехай достане изъ мора перстень. Я зъ своєю дочерью купався и упустывъ перстня. Скажітъ свому братові, якъ вівъ мині того перстня не достане зъ мора, то вінъ не буде жити—я ёму голову здыйму!

Допіро дурный иде до свого коня и радытця; а той ёму и каже:

— Сідай, каже, на мене и поідемо; якось-то воно буде.

Сівъ вінъ на того коня и іде надъ море. Прыізжає вінъ надъ море; а кінь ёму и каже:

— Тутъ буде самый главный, самый старшій ракъ лізты, такый ракъ, шо вінъ всі порадки знає въ морі, ты ёго зловы, то вінъ тобі знайде и вынесе.

Отъ вінъ того рака зловывъ и держить коло себе.

— Пусты мене, каже ракъ! я тобі що хочешъ дамъ, тілько пусты!

— Я, говоритъ, одъ тебе нічого не хочу, тілько вынесы мені перстня. Тутъ мого поміщика дочка купалася и впустыла въ море. Знаєшъ, каже, де вінъ?

— Знаю, каже.

— Ну, каже, якъ ты підешъ у море и відты не выйдешъ? що тоді буде? Дай мині якый знакъ.

— Якый-же я тобі знакъ дамъ?

Якый хочешъ, такый и давай, а бы бувъ мині знакъ, що ты зъ мора до мене выйдешъ. Відрубай ногу и оставъ мині, бо я, каже, добре знаю, що ты до мене не выйдешъ.

— Ну, я тобі ногу, каже, відрубаю; якъ же ты мині ії приставишъ, щобъ вона такъ приросла, якъ и перше була?

— Не журись, каже, буде!

Пустывъ вінъ того рака въ море, пішовъ вінъ; а той пішовъ до коня и радытця:

— Що я, каже, коню, буду робыты: ракъ мині на знакъ ногу одрубавъ, що мині робыты, щобъ вона знову пристала?

— Не маєшъ що, каже, робыты. Иды, каже, онде на полі ходять вівці, заріжъ одну вівцю и седы коло неі; крукъ прылетытъ, дітямъ мняса браты, и ты ёго зловышъ—того крука—и вінъ тобі скаже:—«пусты мене», то ты ёму скажи такъ: «принесы мині воды живущоі и цілющоі, то я тебе пущу».

Зловывъ вінъ того крука и держитъ:

— Пусты, каже, мене. За що ты мене держишъ? Що я тобі зробывъ?

— Не пущу, каже: прынесы мині воды живущоі и цілющоі, то я тебе пущу. А якъ полетышъ по воду, то ще й знакъ покынь мині, щобъ я знавъ, що ты мині принесешъ.

— Є, каже крукъ, коло мене дытя одно—на тобі дытя, а я полетю по воду.

Допіро давъ вінъ ёму дві баночки маленькыхъ: привязавъ ёму одну до одного крыла, другу—до другого и пустывъ. Полетівъ той крукъ по воду. Прилітає до воды, набравъ воды и принісъ. Допіро той вывірає крука—взявъ тее дытя, розорвавъ, ёго на шматкы, помазавъ цілющою водою—не сціляєтця; помазавъ живущою—не оживає.

— Що ты мене, каже, дуришъ?

Бачитъ крукъ, що на хитрого наскочивъ—нічого не зробытъ—летытъ по

воду зновъ, по другу уже. Принісъ вінъ уже такоі воды, якъ треба було — той помастывъ тее крученя—воно сцілылось до купы. Помастывъ вінъ тею другою водою—живущою—ожило. Взявъ вінъ и пустывъ тее крученя. Приходытъ вінъ до мора—ракъ выходытъ изъ мора, выходытъ и плаче:

— И перстня нема, и ноги, каже, позбувся.

— То, каже, не мое діло, шукай—ты мині обіцявъ, а нога заразъ буде при тобі, якъ тілько знайдешъ та вынесешъ.

— Чекай, каже ракъ, я, каже, маю тутъ свою кумпанію. Я свысну—воны зберутця. Якъ зберутця, я имъ скажу, та тоді всі якъ розыйдемось по морі, то певне найдемъ ёго.

Якъ свыснувъ надъ моремъ, такъ до нёго всі и повыходылы, бо то бувъ самый найстаршій ракъ.

— Идітъ мині, каже, шукайте у морі такого-то й такого-то перстня.

Ославъ вінъ іхъ всіхъ у море, якъ зачалы воны шукаты, я зачалы шукаты—не найшлы; а наймолодшій ракъ и выносытъ. Не дає жъ вінъ тому, що прыіхавъ конёмъ; а дає свому старшому.

— Ну, теперечки, каже, є въ мене перстень! Притули мині ногу такъ, якъ вона була, то я тобі оддамъ перстня.

Отъ-то той помастывъ тую ногу цілющою водою—вона сцілылась; помастывъ живущою—зовсімъ нога стала жива. Допіро попробувавъ ракъ, що може на ту ногу иты, попробувавъ, помоцювався—добре пристала нога! Допіро дає ёму перстня.

— Теперъ ступай, каже той парубокъ: ты своєю дорогою, а я своєю піду. Ото ракъ полізъ у море, а той поіхавъ своєю дорогою.

Прыізжає до пана, панъ тимъ сконтентувався, то вінъ привізъ ёму того перстня...

— Ну, каже, якъ ты доставъ зъ мора перстня, молодець хорошъ! Идыжъ ты теперъ, подій моіхъ дванадцять кобылыць, звари молоко и скупайся въ тимъ молоці, то тоді я за тебе свою дочку оддамъ.

Допіро вінъ иде до свого коня и радытця:

— Що мині, каже, коню, робыты? Загадавъ мині панъ штуку; хоче зъ світа звесты, якъ не зроблю.

— Не бійся, каже, иды й дий ти кобылы, злывай молоко те, грій ёго, тілько безъ мене не скачи въ ёго—підемъ разомъ.

Подоівъ вінъ тихъ дванадцятъ кобылиць, нагрівъ молоко, привівъ того коня, а вінъ ёму и каже:

— Якъ я, каже, разъ прыхну—не скакай; другый разъ прыхну—не скакай; а якъ уже третій разъ прыхну, тоді скакай: нічого тобі не буде.

Пішовъ вінъ до пана и каже:

— Уже, пане, подоївъ и молоко нагрівъ, уже буду купатця. Дайте-жъ мині роспыску. Якъ выкупаюсь, щобъ мині дочку далы.

Давъ той панъ роспыску и пішлы до котла, а тутъ уже кінь стоіть. Прыхнувъ той кінь разъ, прыхнувъ другый разъ, якъ третій разъ прыхнувъ — той скынувъ зъ себе сорочку и скочивъ въ котелъ, покупавсь тамъ и вылізъ. Побачивъ панъ, що той ще крашчій вылізъ изъ молока, якъ бувъ, да и каже:

— Нагрійте, каже, молоко; я ще покупаюсь.

Нагрілы те молоко, панъ скынувши одежу, якъ скочивъ, такъ тілько косточки заторохкотілы—зварився панъ. А той взявъ тую роспыску, пішовъ, пані показавъ ii. Вона прочитала, оддала за ёго свою дочку заміжъ, а въ придане оддала ввесь свій маёнтокъ.

79.—Про Лева—купецькаго сина.

(Лебединскій у., Харьковской г.)

Бувъ собі купець та купчиха, а въ нихъ бувъ синъ. Отъ той синъ вкравъ у батька самого крашчого коня та й продавъ. Не злюбили ёго за це батько й мати, та й послали ёго у лісъ зъ кучерями, буцімъ бы то прокататысь, а кучерямъ звеліли ёго зарізати. Поіхавъ той Левъ у лісъ та взявъ зъ собою и собачку. Отъ у лісі вже роздумали кучері та зарізали, замість ёго, ту собаку, выйняли зъ неі серце й печінку, а въ нёго відрізали тіки палець-мизинець. Це, бачъ, батько приказавъ імъ привезти до нёго серце, печінку и мизинець на показъ, щобъ вірно було, що синъ зарізаный. Отъ и пішовъ собі Левъ світъ-за-очі. Вернулись кучері до дому, подали батькові печінку, серце и палець; вінъ закопавъ це все у хаті біля кроваті. Черезъ три дні выросла зъ того яблунька:—гілька золота, гілька срібна, яблучко золоте, яблучко срібне. Любуютця воны тимъ деревомъ та дывуютця хтобъ не вырвавъ яблучко—кровъ біжить зъ дерева, та все щось приспівуе:

«Обмана, обмана, батеньку—змію!».

Отъ якъ пішовъ собі Левъ, та й пішовъ та й зашовъ у яръ такий глибокий, що й світа не выдно. Коли дывытця стоіть хата гарна—гарна и двіръ великий. Увійшовъ у той двіръ—нема ні собаки, нема нікого. Дывытця—вікно въ хаті відчинете, а на вікні лежять млинці. У тій хаті жили дідъ та баба, старі та сліпі обое. Баба пекла млинці, а дідъ такъ сидівъ. Що спече

який млинець баба, та все и положе на вікно, а Левъ бере та ість—голодный, бачъ, бувъ—та й поівъ усі. Коли це дідові захотілось істы, вінъ и просыть бабу подати:

— Печешъ, печешъ увесь ранокъ, а я ще й не пробувавъ. Подай лишъ!

Отъ баба лапа, лапа—нема млинцівъ!

— Що це? увесь ранокъ пекла—и нема млинцівъ. Де це собака взялась?—каже баба.

А дідъ ій:

— Хиба не чуть-бы було, якъ бы була собака? Вона-бъ звалила що, або що.

Отъ и кажуть обоє:

— Озвысь, хто тутъ є! Якъ изъ старого, то будешъ батькомъ або матірью; а якъ изъ малого, то будешъ дитина намъ рідна.

Отъ Левъ и озвавсь:

— Я, каже, буду вашъ синъ.

Воны зраділи ёму, гроші ёму дають, гарно ёго годують и убірають; а у нихъ кози були такі, що по цебру молока дають, якъ на быстрыхъ водахъ іхъ напасуть.

— Будь-же, кажуть, намъ пастухомъ и синомъ. Та гляды, якъ поженешъ кози, то щобъ и тобі не було того, що намъ: намъ змій очі повыкалювавъ за те, що пасли кізъ на быстрыхъ водахъ, та на шовковыхъ травахъ.

А Левъ імъ каже:

— У мене шабля є!

Отъ и погнавъ вінъ ти козы. Коли іде змій зъ трёма головами, а Левъ полізъ у болото та й сидитъ тамъ. Кричить Левъ змієві:

— Не ідь, не ідь, бо заріжу!

— Не такі пасли та не різали, а іхъ різали.

— А ты думаєшъ, якъ моєму батькові очі повыколювавъ, то й мені выколешъ. Ні, швидче тобі выколю!

— А иди сюди?

Отъ Левъ сівъ на козу—а кози були здорові—та й выіхавъ до змія зъ болота. Якъ ухопывъ Левъ козу за вуха, а вона якъ стрибне та на змія и почали у двохъ зъ Левомъ давыты змія. А змій и кричить:

— Не давы мене!

— Ну, прызнайсь, каже, де батькові та материни очі подівавъ?

— Підъ корытомъ у дворі.

— Иди-жъ повставляй, щобъ воны мині бачили!

— Е, не бачить уже імъ! каже змій.

— Е, коли імъ не бачить, то й тобі на світі не жить!

А змій и каже ёму:

— Ну, ходімъ до тебе до дому.

— Ходімъ!

Повівъ Лева змій до себе. Найшли тамъ очі. Змій и каже бабі:

— Грій молоко чавунами мыть очі та вставлять.

Нагріла баба молока; цебрівъ зъ пъять изогріла, мабуть. Отъ баба и каже:

— Е, синку, це ты хочешъ насъ згубыты; мы хочъ старі, а житы на світі хочемъ.

— Ні, каже: не хочу згубиты: я хочу щобъ вы бачили.

Отъ Левъ та змій посажали старыхъ у жлукто та й давай імъ терти очі; терли, терли коли повставляли очі. Стали старі дывытысь! Тоді Левъ взявъ змія та въ пічъ и всадывъ.

— Печись-же тутъ! каже.

Отъ старі стали ще більше жаліти. Поіхали воны дівчины шукати. Ідуть та й приказують ёму:

— Гляды-же, Левъ, скрізь ходы по хазяйству, скрізь ходы, а у одынъ хлівъ не ходы,—не доводь тебе, Господи, пітти.

Поіхали вони,—а Левъ и дума:

— Уже чи смерть, то й смерть буде, а що я въ нихъ за синъ буду, що не подивлюсь?

Пішовъ у той хлівъ, відперъ ёго; а вінъ бувъ замкомъ запертый. Увійшовъ у той хлівъ, а тамъ самі мідни гроші. Дивытця—и другый замокъ вісыть, и другі двері стоять. Відчинывъ вінъ и той хлівчикъ—ажъ тамъ саме срібло. Любуєтця вінъ тими грішми, коли чує—кінь ногою тупнувъ и тамъ скрізь и зазвиніло. Дивытця: и треті дверці є, личкомъ завъязани,... запечатани.

Розвъязавъ вінъ и ти дверці, пішовъ и въ той хлівець—коли тамъ саме золото, а мижъ тимъ золотомъ стоіть кінь, высокий—высокий та золотокопытый, та мовъ гнідый. Отъ Левъ набравъ тихъ грошей—мідныхъ, срібныхъ и золотыхъ,—взявъ и коня того, сівъ на нёго та и втікъ; а старі були за двадцять верстъ та й почули, що іхъ кінь біжить, — дзеленчить такъ копитами. Звернулись швидче старі до дому. Старый запрігъ шестеро кізъ, та й погнався за Левомъ. Гнався, гнався, гнався—гнався старый—такі прудкі кози були; та й не дожене, а той не втіче. Дивитця Левъ, що лихо,—давай питати коня:

— Що мині робыти?

А кінь и відказує:

— Все однако вінъ мене не выпускавъ на світъ Божий!—Скажи тричи: станьте, кози! станьте, кози! станьте, кози!

Сказавъ це тричі Левъ—кози й стали,—значить замовывъ іхъ Левъ. Бивъ-бивъ старый ти кози—не йдуть вони. Отъ вінъ и гука тоді Левові:

— Щастя твоє, що ты замовывъ кізъ! А то не живъ би ты на світі!

Поіхавъ собі Левъ. Доіжжаючи до дому, Левъ заіхавъ и купивъ собі кобзу, та прыіхавъ у своє село, а тамъ усе купці жили та у жодну хату и закликають ёго грати. Куди не піде Левъ грати, скрізь усе и росказує про те, що зъ нымъ було и якъ вінъ пішовъ відъ батька. А купці усе и питають ёго:

— Де вы, де вы такоі пісні чули?

— Я іі давно знаю—відказує Левъ.

Закликали ёго грати и до рідного батька. Сидить вінъ и въ батька и співа, приграваючи: «якъ бувъ собі купець та купчиха», и все що и якъ було зъ нимъ. Тілько що програвъ, а батько и каже:

— Підождіть, я цю пісню запишу!

Записавъ вінъ іі та сидить та й чита; а далі заплакавъ та й пита:

— Де вы ціі пісні чули?

— Е, я іі давно знаю!

Отъ потімъ и каже Левъ:

— Чи не можна бъ тутъ де нанятись чимъ?

— Та наймітся въ мене,—озвався до нёго батько.

— Е, у васъ може важка робота.

— Ні, не важка. Коли хочете, живіть у мене за сина.

Упъять пита той купець Лева:

— Де вы ціі пісні вывчились?

А Левъ и почавъ казати:

— Якъ бувъ собі купець та купчиха, а я у нихъ бувъ синъ,—та й росказавъ усе, що зъ нимъ було. Тоді купець признався до ёго батькомъ. Ставъ тоді Левъ жить та поживать у батька.

Сообщилъ Г. Залюбовскій.

*

80.—Про богатыра Сухобродзенка Йвана и Настасію прекрасную.

(С. Мліевъ, Черкасскаго у., Кіевской г.)

Въ нєкоторомъ царстві, въ нєкоторомъ государстві живъ собі мужикъ, и мавъ два сина. И ростуть вони не по годахъ, а по часахъ—такъ ростуть, якъ изъ воды йдуть. Оддавъ іхъ батько у школу, и вони тамъ такъ грамоты набрались, найчище того, который іхъ обучавъ. Приходить старшій сынъ до своёго отця и говорить ёму:

— Отець мій возлюбленный! Дай мені лучокъ и стрілокъ пучокъ: я поіду собі лицарства доставать.

Батько ёго заплакавъ, давъ ёму коня. И поіхавъ той ажъ въ десяте царство. Выіхавъ у степъ, напъявъ собі наметъ и лігъ на дванадцятеро сутокъ спаты. Прочнувся и начавъ и зъ бабою воюваця. Не великее время пробувъ—пробувъ сімъ літъ, потомъ настігъ ёго братъ ёго меньшій. Приходить той меньшій сынъ до батько й каже:

— Отець мій возлюбленный! Дай мені лучокъ и стрілокъ пучокъ—я поіду собі лицарства доставать.

Давъ и ёму отець коня и все, и выряжає ёго й каже:

— Ідь, каже, сыну мій милий, Иване, ідь, Богъ зъ тобою! буде тобі въ степу можъ случиця и зъ якімъ лицаромъ быться—впередъ не бийся, а роспитайся, якъ звуть; бо може наткнеся на брата. Ты будешь Сухобродзенко Иванъ, а той Сухобродзенко Василь.

Сівъ той на коня и поіхавъ. Іде ажъ у десятее царство; коли дивиця въ степу стоіть наметъ, коло нёго стоіть кінь—поломя пъе, а яру пшиницю ість. Пустівъ коня до коня—конь зъ конемъ не бъеця; пустивъ хорта до хорта—хортъ зъ хортомъ не кусаєця; пустивъ сокола до сокола—соколъ сокола не кусає. Входить той молодець у наметъ, а тамъ лежить богатыръ, на дванадцятеро сутокъ спать лігъ. Вінъ коло нёго походивъ, походивъ, и самъ у тому наметі лігъ спать—дванадцятеро сутокъ спавъ, тринацятыя кінеця. Не за великее времня прокідаєця той старшій; коли дивиця—лежить хтось коло нёго. Ухопивъ мечъ и хотівъ ёму знести голову зъ плечъ; далі раздумався:

— Коли, думає, вінъ на мене, сонного не напавъ, то и я ёго не буду зачинать. Нехай проспиця, и я ёго распитаюсь—шо воно есть таке.

Проспався той, прокидаєця; умывсь, помолився Богу. Той старшій не знає що, шо то ёго братъ ставъ прынимать ёго; стали вони пить чай. Напились чаю, отъ вінъ ёму й каже:

— Ну, теперъ сядаймо на коні и ідьмо въ степъ биця!

Поіхали; начали биця. Вдарились разъ, одскочили; вдарились другій разъ, одскочили, послі розигнались третій разъ, старшій меньшому хотівъ глову съ плечъ зняти. Меньшій нагадавъ батьківскеє слово та взявъ и упавъ съ коня и говорить:

— Хто ты єсть такій? Постой не быйся!

Той каже ёму:

— Я Сухобродзенко Василь.

А меньшій ему каже:

— А я Сухобродзенко Иванъ.

Тоди старшій братъ скочивъ съ коня, ухопивъ ёго за шию, заплакавъ и каже:

— Єсть мы ридні брати; годі биця, ходімъ у наметъ!

Погуляли собі, и старшій братъ каже:

— Отъ шо, брате, теперъ мы погуляємъ; ты одпочивай, а я поіду въ степъ; бо уже сёмый годъ я воюю зъ бабою; такъ мені треба іхать зъ нею воювать.

— Поіду и я зъ тобою, каже меньшій.

— Ні, ты заставайся, бо ты ще молоденькій, не різнакъ такъ щобъ тебе тамъ не вбили. Поіду я самъ.

Той подождавъ трохі, покі той скрився; осідлавъ свого коня и поіхавъ за нимъ у погоню. Прыіжжає, дывиця, той вже воює. Вінъ злізъ съ коня, якъ махне мечемъ, то на той бікъ, якъ полова, а на цей бікъ, якъ солома. Дивиця, шо та баба утікає, вінъ погнався за нею; а вона въ нору хтіла; тилькі вінъ догнавъ ії надъ норою, якъ махнувъ мечемъ такъ и одрубавъ ій половину ж . . ы. Вона такі такъ и утікла въ нору. Стоіть вінъ надъ норою и жалкує, шо тылькі половыну одрубавъ...

А старшій братъ ходіть мижъ трупівъ и шукає ёго, думає, шо вінъ вже давно убытий.

— Ахъ, Боже мій, тилькі наживъ собі брата, а вінъ вже убытий!

Тильки дивиця, ажъ ёго братъ сидить надъ норою и плаче.

— А чого се ты, мій братику, плачешъ?

— Якъ же, каже той мені не плакаты, коли у сю нору утекла проклята баба.

— Да чортъ ії бери: нехай утікає.

— Е, ні, каже, не хочу, я ії, стерву, вытяну. Рви конши да плети канатъ!

Виплели канатъ, и пошовъ одынъ у ту нору, а брату каже:

— Ну, гляди жъ, якъ я стрепсну, шобъ ты мене тягъ!

Входить туды, дивиця сидить дівиця-красавиця й хусты гантує, и побачивши ёго, и каже:

— Слихомъ—слихати, Сухобродзенко богатира у вічи видати. Зачимъ ты, говорить, сюди такъ глибоко забився?

— Сюды, каже, побіжала баба, такъ я хочу ii звоювать.

— Не звоюєшъ ты ii, говорить вона; якъ мені возьмешъ за себе, такъ я тобі помочи дамъ, и ты тоді ii звоюєшь.

— Я тебе, говбрить, за себе не возьму; а есть у мене на горі старшій братъ—дакъ за того йды.

— Иды же, говорить, и дивись за грубкою: вона сидить на варстати и вісько тче.

Иде вінъ и дивиця: сидить на одній половинці баба. На сей бікъ кіне—люлька й бардакъ, на той бікъ кіне—вісько й козакъ.

Вінъ подходить и каже:

— Здрастуй, бабка.

— А, здрастуй, мурмый сыну! одрубавъ мині половину ж. . ы, ще й сюди пришовъ. А що, чи будемъ биця, чи мириця!

— Ні бабо, не того я сюди забравсь, шобъ мириця!

— Ну, ходімъ на тичокъ, давай биця.

Якъ узяли биця, узяли биця... ні той того, ні той того. Баба утомилась и каже:

— Сыпъ, дочко, підъ ёго горохъ, а підъ мене уголь.

Та дочка якъ підправить підъ ёго уголь а підъ неі горохъ, то та баба тилькі коліньми пацъ, пацъ, пацъ, а вінъ ii зверху. Баба почала зновъ кричать да дочкі:

— Сыпъ, суко, підъ ёго горохъ!

А дочка підправилась та й ще ій підбавила гороху. Баба упала, а той ii убивъ. Послі взяли у двохъ съ дочкою и понабірали всякого дорогого одіянія; той стрепенувъ, и іхъ вытягли на верхъ. И взявъ вінъ ту дівчину старшому брату за жону, и поіхали вони у наметъ. Вінъ младъ юноша изморився и лігъ спати; а вона каже мужу:

— Ты довго воювався; може въ тебе нужа есть въ голові—я тобі поскаю... У мене, каже вона, есть сестра ще крашча одъ мене. (Вона думає, що той спить, а той все чує).

— А де же вона? питаєця ii мужъ.

— Укравъ Білий-Палянинъ за жону собі.

— А якъ же ії звуть?

— Прекрасная Настасія.

Той вставъ, умивсь и осідлавъ коня и поіхавъ. Старшій братъ и пытаєся ёго:

— Куды ты, мій братіку, ідешъ?

— А, шожъ, каже, брате, тобі доставъ жинку, поіду й собі доставати.

Приізжае вінъ у десяте царство. Дивиця—стоить хатка.

Вінъ до теі хаткі—помоливсь Богу; баба одчинила двери, а у баби голова обручемъ збита.

— А, слихомъ слихаты Сухобродзенка богатыра, а у вічи видаты; то було слышно, теперъ и у вічи видно. Чи по воли, чи по неволі?

— По волі, каже той, бо добрый молодець не ходить по неволі.

— Куды тебе Богъ несе?

— Шо, старуха, чи не чула де Білого-Палянина? Самъ біли, поле біле, хорти біли, усе біле.

— Не чула, говоріть. Ідь до моеі сестры середульшоі, може та тобі каже. Нічого тобі, голубчику, и попоісты дати; хиба на головку капусти; може де попаришъ та зъіси.

Вінъ взявъ и поіхавъ. Стоіть хатка. Вінъ до теі хаткі молитву сотворивъ. Баба одчинила двери—двума обручами у неі голова збита.

— Слихомъ слихати, Сухобродзенка богатыра у вічи выдати. Куди тебе Богъ несе?

— А шо, говорить, старуха поштенная, чи не чула ты що про Білого-Палянина? Самъ білий, поле біле, хорти біли, коні біли,—усе біле.

— Ні, каже, не чула; ідь до моеі старшоі сестры: може вона знає. Нічого тобі, голубчику дати на дорогу, на возми крупиць пшонянихъ трошки, може де кашу зваришъ.

Поіхавъ вінъ. Дивиця, иде заєць и четверо маленькіхъ зайченятокъ лізуть за нимъ, такъ бідны схудали. Вінъ узявъ головку капусти,—разризавъ на чотирі части и кінувъ імъ. Зайчикі поживились, а заєць и каже ёму:

— Спасибі тобі, Сухобродзенку Иване, шо ты моіхъ дітокъ пожививъ. Я тобі въ великій пригоді стану.

Поіхавъ далій. Дивиця—хатка. Вінъ сотворивъ до теі хаткі молитву, баба одчинила двери—трома залізными обручами у неі голова збита.

— Слухомъ слихаты, превеликаго богатыра Сухобродзенка Йвана у вічи видаты, то було слишно, а теперъ и у вічи видно.

— Чи не бачила, старуха, пытаєця той, Білого-Палянина; самъ біли, кінь біли,—усе біле?

— Не бачила, каже; ідь до мого настаршого сына. Якъ вінъ тобі не скаже, то вже нихто не скаже. Нічого тобі, мій голубчику, дати попоісти. Іднимъ-ідне поросятко маю; возьми хиба вже й те; де нібудь зарижешъ собі и поживися.

Іде винъ, ажъ коли бачить: иде качка и малесеньки каченята веде. Маленькі біднячкі попристававали; вінъ подивывсь на нихъ—взявъ да й высипавъ імъ пшоно; воны підкрепилися, а стара качка й каже ёму:

— Спасибі тобі, Сухобродзенко Йване, шо ты дітокъ моіхъ трохи піджививъ; я колісь тобі въ великій пригоді стану.

Вінъ собі й думає:

«Господи, Боже мій, въ якій пригоді вона може мені стати, шо вона сама така маленька».

Поіхавъ далі. Бачить: иде вовкъ и веде за собою вовчинятъ,—тыі вовчинята попристававали; вінъ дивився, дивився на нихъ и жалко ёму стало маленькихъ вовчинятъ; отъ вінъ взявъ да й кинувъ межъ нихъ те порося; воны розирвали ёго и підкрепились. Тоді вовкъ обертаєця й каже ёму:

— Спасибі тобі, Сухобродзенку Йване, шо ты моіхъ дітокъ покормивъ; за те я тобі може коли въ великій пригоді стану.

Поіхавъ вінъ. Прыізжає у десяте царство, дивитця—стоіть хатка. Вінъ до теі хатки сотворивъ молитву, святый Юрій одчинивъ.

— Слихомъ слихати, Сухобродзенко превеликого богатыря увіча видати, зачімъ Богъ такъ далеко занесъ?

— Чи не чули шо про Білого-Палянина?

— Ні, каже святый Юрій, нічого не чувъ. Почкай: я своіхъ хортівъ скличу, якъ вони не знайдуть, то вже ніхто въ світі тобі не скаже.

Поставивъ Ивана за дверима, а самъ выйшовъ, и крикнувъ. Якъ пошли звери,—повенъ двіръ нашло! Усякіі тутъ були.

— А що, пытаєця, усі зібралісь.

— Усі, кажуть, тількі ще нема кривоі вовчиці.

— А чи не чували, каже, чого про Білого-Полянина.

— Ні, кажуть; либонь, расказували, шо ёго хорты да тоєі вовчиці ногу перекусили; а більшъ мы не чули.

Коли ось иде тая старая вовчиця. Иде и шкандибає.

— Ахъ, ты, каже, стара кривуля, а чого се ты такъ барілась? А чи не чула часомъ чого про Білого-Пялянина—самъ біли, поле біле, коні біли, хорти біли,—усе біле?

— Якъ, каже вона, хозяінъ, не чула, коли въ ёго дворі мені ёго-жъ хорти ногу перекусили.

Отъ святый Юрій роспустивъ усіхъ, а ії зоставивъ и каже ёму:

— Ну, каже, гляди жъ, якъ будежъ ити и вона буде казати: а бачишь городъ, кажи: не бачу, ажъ покі не прыідешъ до города и не побачишъ царина; бо вона боіця хортівъ.

Бере вінъ ії на коня и поіхали. Тилькі вона каже:

— А бачишъ, Сухобродзенку, городъ Билого-Полянина.

— Ні, каже, не бачу.

Проіхали трохі—вона зновъ питаєця:

— А чи бачишъ?

Вінъ уже зовсімъ бачить, а каже:

— Ні, не бачу.

Коли подъізжають ажъ до царины, вона й питає:

— А то, вже бачишъ?

— Бачу, каже.

Вона якъ схопиця зъ коня, якъ махне, да такъ, що й конемъ не доженешъ, уже й не кріва зовсімъ, такъ хортивъ боялась! Пройшовъ вінъ царину,—дивиця: ажъ стоіть хатка. Вінъ молитву сотворивъ. Одчинила двери стара баба.

— Слыхомъ слихати Сухобродзенка Ивана у вічи відати!

— А шо, каже, бабуню, чи не знаєшъ ты Білого-Палянина?

— Якъ, каже, не знати мені, коли я ёго баба. А на що вінъ тобі?

— Я хошу взяти собі у нёго прикрасную Настасію собі за жону.

— Помагай тобі Боже.

— Пойдіть, бабусю, и разпитайти ії, коли вінъ изъ дому поіде и скажить ій, що прыіхавъ такій-то й такій и хоче тебе вкрасти.

Пошла баба. Приходить до неі и каже:

— Прикрасная Настасія, прыіхавъ, каже, великій, славный богатыръ Сухобродзенко Йванъ и хоче тебе собі за жону вкрасти!

— Боже, каже, ёму поможи, я давно сама того хочу.

— А дежъ твій мужъ?

— Поіхавъ, каже, на полёванье. Скажи ёму, коли вінъ має часъ, нихай заразъ доіжжає и забирає мене.

Приіхавъ той, забравъ ії, заплативъ бабі и поіхавъ. Иде вінъ, иде; прыіжжає въ десяте царство.

Білый-Палянинъ съ своімъ Гнатомъ-Булатомъ, вірнымъ слугою, вертаєця съ полёваня. Бъє свого коня тысякомъ мижъ уши:

— Ну, кричить, скорій до Прикрасноі Настасьі на чай поспівай!

Кінь до нёго говорить:

— Пане любый, пане милий, уже прикрасноі Настасіи немає.

— А дежъ вона, каже Білій-Палянинъ!

— Сильний богатиръ Сухобродзенко Йванъ украв.

— Нічого, мій коню, каже. Ще мы прыідемо, выоремо, насіємо жита, жито выросте, нажнемо, намолотимо, наваримо пива, напъємось и поідемо доганять, тоді й доженемо.

А кінь тилькі на трёхъ ногахъ. Прыіхали до дому, зробили такъ якъ казавъ Білій-Палянинъ; послі погнався у погоню й догнавъ Сухобродзенка и отнявъ прикрасну Настасію, а ёго порубавъ, посікъ на капусту и коня ёго также порубавъ. Лёжатъ воні обідва порубани. Иде зайчикъ, подививсь, познавъ ёго—сівъ да й плаче:

— Цежъ мій хозяінъ, той, що моіхъ дітокъ голодныхъ нагодувавъ.

Летить качечка и пытаєця:

— Зайчику, зайчику, чогожъ ты плачешъ?

— Якъ же, каже, мені не плакати, коли це лежить порубаній мій хозяінъ, що моіхъ дітокъ покормивъ.

Качка познала ёго й каже:

— Аже жъ вінъ и моіхъ дітокъ покормивъ.

Сіли вони и въ двохъ зачали плакать. Иде вовкъ и пытаєця:

— Зайчику-братику, а чого се ты плачешъ!

— Якъ же, каже, мені не плакаты, коли вінъ моіхъ дітокъ покормивъ, а теперъ, я ёму не можу нічимъ пособити.

Вовкъ сівъ и собі ставъ плакать:

— И моіхъ, каже, дітокъ вінъ покормивъ.

У трохъ уже плачуть. Качечка говорить імъ:

— Чого мы будемъ плакать; ну, що думать объ ёму!

Качка полетіла, а зайчикъ побіжавъ за нею; а вовку вони сказали, шобъ вінъ стерігъ.

— Гляди жъ, кажуть, вовче, стережи ёго и не чипай; бо не дивись, що мы такіі маленькіі, а мы тебе также посічемъ, якъ ось вінъ посіченый лежить.

Побігъ зайчичокъ до гончара и укравъ двоі гарнятокъ; ідно прицепивъ ка-

чечці підъ праве крильце, другее підъ лєве. Зайчикъ побігъ, качечка полетіла. Прибігъ зайчикъ у Чуй-лісъ. У тимъ Чуй-лісі єсть криниця, въ который есть цілюща и живуща вода, а коло неі стоіть дванадцять чоловіка стороживъ.

Теперь качичка сіла на яблоні, а зайчичокъ почавъ бігать помижъ ними. Воны ось, ось не вхоплять ёго.

— Чи, ба, браці, зайчикъ! якъ бы мы ёго зловыли, булобъ що пообідать.

Шисть чоловіка побіжало за нимъ; вінъ бігає по-мижъ ними, воны мало ёго не вхоплять. А вінъ все такъ робыть, шобъ якъ тилькі обманить іхъ одъ криниці.

— Браця, кричать воны, дайте помочі—зловымо зайчика!

И тыи собі одъ криниці, да за зайчикомъ; а качечка зъ дерева порнула у криницю, набрала цілющоі и живущоі воды и полетіла. Воны якъ оглянуця, да покінули зайчика и до криниці. Зайчикъ за качечкою побігъ и слідъ простивъ. Прибігають, а вовкъ все седить и стереже.

— А що, кажуть, вовче, не зачипавъ?

— Ей-бо, каже, не зачипавъ!

Отъ воны помазали цілющою водою, вінъ оцелівъ; помазали живущою, вінъ ожывъ.

— Ото, говорить, якъ я заснувъ!

— Еге, кажуть, пане любый, дивись, кажуть, якъ ты бувъ заснувъ, такъ якъ твій кінь.

Помазали коня, вінъ сцелився и ожывъ. Надумався Йванъ, що у нёго однявъ Білый-Палянинъ Настасію; вернувся назадъ и поіхавъ до тієі стороні. Прыізжає.

— Здорова була, каже, стара!

— Здоровъ, Иване! Ажежъ вінъ тебе бувъ на капусту порубавъ.

— Ні, каже Сухобродзенко, то вінъ не мене порубавъ, а куль соломы.— Піды, старуха, и спітай іі:—нехай вона допитаєца, де вінъ такого коня добувъ.

Пішла старуха и каже:

— Здорова була, Настасія прикрасна; прыіхавъ Сухобродзенко Иванъ!

— Ажежъ, каже, вінъ ёго па капусту порубавъ.

— Ні, каже, то не ёго, а куль соломы. Пытався вінъ тебе, — шобъ ты довідалась, де Білый Палянинъ такого коня взявъ.

Прыізжає той; вона ёго й питаєця:

— Шо я тобі хочу сказати. Скажи мені, де ти такого коня взявъ, шо якъ мы далеко не втікли, а ты насъ таки догнавъ.

— Прикрасная Настасія, за ти коні, каже, збувають своіхъ головъ. Є, каже, Чуй-лісъ; у тимъ лісі єсть три бабы, и у теі бабы єсть три кобылы. Хто

тихъ три кобыли попасе три дні, той заробить лошака; а хто не устереже и упустыть, той збудеця своєі головы.

Вона все росказала старусі; а та це все переказала Йвану Сухобродзенкові. Уклонивсь той бабі и пошовъ. Шовъ, шовъ, ажъ у десяте царство зайшовъ. Істи ёму дуже схотілось. Дивиця вінъ, ажъ надъ дорогою гніздо шерстнивъ. Вінъ полізъ на дерево, коли матка выскакує зъ гнізда и каже ёму:

— Слыхомъ слыхаты, Сухобродзенка Йвана у вічи видати. Зачимъ ты такъ высоко до насъ забрався?

— Не пытай, каже, бо я дуже істи хочу, и васъ всіхъ зъ гніздомъ изъімъ.

— Не іжъ, каже вона, я тобі у великій пригоді стану!

Подумавъ вінъ, подумавъ и кинувъ іхъ и пошовъ. Дивиця, комашні купа. Матка выскочила й каже:

— Слыхомъ слыхати, Сухобродзенка Йвана у вічи выдати! Зачімъ ты насъ крумтаєшъ?

— Не питай, каже, якъ я істы хочу, то такъ васъ всіхъ зъ купиною и зъімъ!

— Не іжъ, каже, я тобі въ великій пригоді стану.

Подумавъ, подумавъ вінъ и пошовъ далі. Иде по-надъ моремъ, ажъ дивиця: на піску лазить ракъ; самъ высохъ весь, а живый. Вінъ подививсь—істи нічого — взявъ да й кінувъ у воду. Ракъ окунувся, вырнувъ и каже:

— Спасибі тобі, Сухобродзенку Йване, що ты мене спасъ, я тобі у великій пригоді стану.

Пішовъ вінъ далій; дивиця—палі; на каждый палі голова надіта, тилькі на ідноі нема головы. Отъ вінъ и думає:

— Отъ туть-то моя голова поляже!

Иде далій. Дивиця—хатка, а въ тій хатці стара бабка. Отъ вінъ и каже:

— А, здорова бабка, а чи у тебе тутъ, каже, кобыли пасти?

— У мене, каже вона, три дні попасешъ—візьмешъ лоша, а якъ погубишъ—головы позбудеся. Ночуй, каже, у мене; а я тимъ часомъ піду до кобылокъ забыть, шобъ тобі було лоша за ціхъ три дні.

Пошла вона, а ii дочка ёму й каже:

— Иди, каже, не вечеряй, а піди послухай, шо вона імъ буде казать, якъ буде бабить.

Пошовъ вінъ и слухає, а вона й каже:

— Глядить вы, суки, якъ вінъ пожене васъ пасти, то шобъ вы мені утекли въ Чуй-лісъ, то тамъ вінъ васъ не найде.

Вінъ вернувся у хату, а дівчина и пытаєця ёго:

— А, що, чувъ?

— Чувъ, каже.

— Ну, глядижъ, стережи добре, бо пропадешъ!

Повечерявъ, вінъ лігъ спаты. Рано вставши, збірається гнати кобылкі на пашу, а вона й каже ёму:

— Ну, гляди-жъ, паси добре. Візми лучокъ—убьешъ тетервачокъ; візьми лучечокъ,—убьешъ зайчечокъ, и якъ вечеріть стане, то шобъ ты и кобылки пригнавъ, и тетерю принисъ, и зайця.

Дала ёму зъ синомъ пирожокъ и каже:

— Якъ схочешъ пополудновать, то пополуднуешъ.

Погнавъ вінъ; пасе. Захотілось ёму исты; отъ вінъ зъівъ той пирожокъ и заснувъ. Прокинувся, коли нема кобылокъ. Плакавъ вінъ, плакавъ, нічого не помагае. Тоді вінъ вставъ, натянувъ лучечокъ—убивъ зайчечокъ, натягъ лучокъ—убивъ тетервачокъ. Летить до нёго шерстень и пытаєця:

— Пане любый, пане милий, чого ты плачешъ?

— Якъ же мені, мушко, не плакаты, коли я погубивъ кобылки.

Шерстень якъ крикне, якъ свисне, якъ почали зо всіхъ сторонъ летіты шерстні; отъ вінъ імъ и каже:

— Глядіть мені, шобъ кобылки були заразъ!

Полетіли воны и знайшли іхъ у Чуй-лісі ажъ у яру. Якъ почали іхъ кусаты, то ты не видержали, давай біжать. Отъ и пригнали іхъ ажъ до Йвана. Вінъ тоді взявъ доброго дрюка и погнавъ іхъ до дому. Загнавъ у станю, а самъ уходить у хату.

— А що, пытаєця баба, пригнавъ кобылки?

— Пригнавъ, каже.

— А зайчика принісъ?

— Принісъ.

— А тетервячокъ есть?

— Есть, каже:

— Ну, сядай вечерять, а я піду бабить до кобылъ.

Дівчина зновъ каже ёму:

— Не вечеряй, а йди слухать, що вона імъ буде казать.

Пошовъ той, коли чуе, а вона кобылъ лупить дрюкомъ и кричить:

— А яжъ вамъ, суки, казала, шобъ вы одъ нёго утекали.

— Мы, бабусю, кажуть, утекали, да шось руденьке, маленьке якъ почало насъ гоныть, то мы ажъ до нёго прибігли.

— Ну, глядить же, шобъ завтра вы мені утекли у такій лісъ, шобъ

васъ тамъ и птыця не знайшла. Залізте у гнилу колоду, то тамъ нихто ни знайде.

На другій день рано вона зновъ дає ёму пирожокъ зъ сномъ и каже:

— Візьми лучечокъ, убый тетервячокъ, візьми лучокъ, убый зайчичокъ, и шобъ кобылки пригнавъ.

Вінъ зновъ зъівъ той пирожокъ и заснувъ. Прокідаєця—нема кобылъ. Вінъ сівъ и плаче. Натягнувъ лучокъ — убывъ тетервячокъ, натягъ лучечокъ—убывъ зайчокъ. Маленька комашечка прилазить до нёго и пытаєця:

— Чого ты плачешъ?

— А якъ же мені не плакаты, коли моі кобылки повтікали.

— Чикай, не плачъ!

Полізла заразъ до своіхъ и скликала всіхъ и пошли воны въ лісъ и знайшли кобылъ у лісі, у гнилій колоді; якъ почали іхъ кусать, то ажъ до нёго пригнали. Вінъ іхъ пригнавъ до дому, а самъ уходить у хату. Баба ёго й пытаєця:

— А шо пригнавъ?

— Пригнавъ, каже.

— А тетервячка и зайчика принісъ?

— Принісъ.

— Ну, иди вечеряй, а я піду до кобылокъ бабить. Ще день попасешъ и будешъ маты коника.

А дівчина зновъ каже:

— Иди, дивись, що вона буде робыти імъ.

Пішовъ вінъ и бачить, що вона бъє іхъ дрюкомъ и крычить:

— А чомъ вы, суки, не втікали?

— Мы, бабусю, втікли, да шось маленькє-руденькє якъ почало насъ кусаты, то мы прибігли назадъ.

— Ну, глядіть же, щобъ завтра вы повтікали въ море. Тамъ васъ уже ніхто не знайде.

На другій день дала ему пирожка зъ сномъ и каже:

— Ну, візьми лучокъ, убый тетервячокъ; натяны лучечокъ, убый зайчечокъ и шобъ кобылки пригнавъ.

Вінъ зъ івъ пирожокъ и заснувъ. Прокідаєця, ажъ нема кобылъ. Вінъ сівъ и плаче, знає, шо воны у морі, але ніякъ не выжене іхъ зъ-туда. Коли лізе ракъ и пытаєця ёго:

— Пане любый, пане милый, чого ты плачешъ?

Той ёму й каже.

— Стой, каже ракъ, не плачъ, може, я тобі поможу.

Якъ крикне, якъ свисне, збіглись всі раки и великі и мали. Отъ той ракъ и каже імъ:

— Шобъ вы мені заразъ выгнали зъ мора тыхъ кобылокъ.

Воны нырнули; якъ почали іхъ тамъ кусать, кобыли не выдержали и выскочили до нёго: отъ вінъ іхъ занявъ дрюкомъ, пригнавъ до бабы.

— Ну, сядай же ты вечерять, а я піду бабыть, шобъ тобі завтра було чимъ заплатить.

А дівчина ёму й каже:

— Иды, каже, дывись, шо вона буде робыть.

Пошовъ той и чує, якъ баба кричить:

— Шобъ мені за разъ було по лошачку, суки вы прокляты; не вміли ховаця!

Лошачки стали передъ нею. Вона взяла и зъ двохъ хорошихъ выняла печинку и легушку и вложила въ поганійшого. А дівчина ёму й каже:

— Якъ буде вона тобі давать хорошаго лошачка, не бери, бо ты жъ бачивъ, шо воны пусты; вже кажи, що за три дні службы не варто брати хорошого лошачка. И гнуздечки хорошої не бери, а проси изъ личка.

Перенучували. Отъ идуть въ станю. Вона й каже:

— Ну, бери котораго хочешъ лошачка; отъ стоіть хорошенькій, бери.

— Ні, каже, бабуню, я того не хочу, дайте мені цёго поганенького и дайте мені личану гнуздечку, шобъ мені гріха не було: шо за три дні службы такого понабіравъ.

Нагнуздавъ ёго й веде. А той ёму и каже:

— Пане мій любый, позволь мені отлучиця на цю ничъ, нехай я матіръ поссу.

— Иды, каже.

Той пошовъ, выссавъ матіръ, выссавъ тітокъ, выссавъ бабу, выссавъ й дочку, й приходить до нёго, и каже:

— Ну пане, мій любый, сядай теперъ на мене.

— Чи жъ ты мене, каже Йванъ, вдержишъ?

— Чи вдержу, каже кінь, чи не вдержу, то побачишъ; а отъ лучче скажи мени, якъ тебе нести; чи выше лісу стоячого, чи ниже облака ходячого?

— Ні, каже, неси мене по суходоллю. И неси до Настасіи прикрасної.

Понісъ той. Принисъ ёго до бабы. Отъ входить вінъ у хату и каже:

— Здорова була, бабусю!

— А, здоровъ, Иване Сухобродзенку, а я вже думала, що ты не живешъ на світі.

— Ні, каже, бабусю, живый! Пойди—но и спытай Настасіи, коли не буде Білого-Палянина дома, то я вже теперъ ii украду. Скажи ій, що Білий-Палянинъ не мене посікъ на капусту, а куль соломы.

Пошла баба й каже:

— Прыіхавъ, каже, Сухобродзенко Йванъ.

— Якъ, каже, прыіхавъ? Ажежъ ёго Білий-Палянинъ на капусту посікъ?

— Ні, каже баба, то не ёго, а куль соломы. Вінъ пытаєця тебе: коли Білого-Палянина не буде дома, шобъ тебе вкрасти.

— Скажи ёму, бабусю, шо теперъ саме времня; бо ёго нема дома, поіхавъ на полёване.

Приходить баба до нёго й каже ёму. Отъ вінъ на коня да й туды. Взявъ Настасію и утікъ зъ нею.

Вертаєця Білий-Палянинъ зъ полёваня, поганяє свого коня й каже ёму:

— А ну бо, поспівай хутній до Настасій на чай.

— Гай, гай, каже кінъ, нема чого намъ торопиця, бо вже твоеі Настасіі прекрасноі нема и не буде; бо украв славный, могущій боготыръ Иванъ Сухобродзенко.

— Якъ, каже, Иванъ Сухобродзенко? яжъ ёго на капусту посікъ.

— Ні, каже кінъ, це ты ни ёго посікъ, а куль соломы.

— Ну, каже, нічого те, нехай утікає; а мы ще выоремо, посіємо жито, выжнемо, зберемо, змелемо, наваримо пива, напъємось и тоді поідемо, й доженемо, й отберемо Настасію.

— Ні, пане мій любый, якъ думаєшь догонять, то ідьмо заразъ, бо потимъ буде вже не пора; бо въ нёго теперъ кінь мій ридній братъ.

— Коли такъ, то ідьмо. Яжъ ёму покажу, якъ чужихъ жинокъ красти.

Поіхали. Той кінь летыть выше дерева стоячого, а вінъ ёго межъ ушей тисакомъ бъе и все поганяє. Отъ уже догоняють, отъ дожнуть. Тилько Сухобродзенківъ кінъ обертаєця до свого брата коня Білого-Палянина — и говорить ёму:

— Не вжежъ, каже, брате мій милый, ты проти мене пійдешъ; а мы жъ, каже, сыни ідноі матки.

— Що жъ, каже ёму той, я буду робыть, коли вінъ мене мижъ ушей тисакомъ бъе?

— Підними, каже, ты ёго підъ оболоки, да струсни тамъ, то вінъ и пропаде.

Піднявъ той Білого-Палянина підъ оболоки, струснувъ, упавъ той на землю и геть розбився, и полізли зъ нёго гади, змії, жабы, ящирки и всяка

нечисть. Сухобродзенко взявъ ёго коня й слугу Гната-Булата до себе и поіхавъ. Це вже до дому поіхавъ до батька. Іхали цілий день; у вечері стали ночувати. Отъ Сухоброзенко зъ жинкою заснувъ, а Гнатъ-Булатъ не спить. Тилько чує на дереві посідали зозули и одна й каже:

— Іде, каже, славный богатыръ Сухобродзенко Йванъ до дому. А дома батька ридный, маты не ридна; батько радъ, маты не рада. Якъ прыідуть до дому, буде ёму первая смерть: дасть ему маты на ничъ білу сорочку; вінъ якъ ії надіне, заразъ умре. Хто ції слова чує и перескаже, той по коліна каменемъ стане.

Записавъ ці слова Гнатъ-Булатъ и мовчить, никому не каже. Пани повставали и поіхали. Іхали цілый день, у вечери стали на ночлігъ. Пани напились чаю, повечеряли и заснули, а Гнатъ-Булатъ не спить. Зновъ поприлитали зозули, и ідна каже:

— Іде славный богатыръ Сухоброзденко Йванъ до дому въ гості. А дома батько родный, маты не родна; батько радъ, маты не рада. Буде ёму другая смерть; якъ прыіде до дому, якъ сядутъ вечерять, то вона ёму дасть шклянку вина, вінъ якъ выпъе, то заразъ въ ёму въ середині загориця, и вінъ умре. Хто тее чує и перескаже, той по поясъ каменемъ стане.

Записавъ це Гнатъ-Булатъ и мовчить. Рано встали пани и поіхали далій. Вечеромъ зновъ стають начувать. Зновъ прилитають зозулі, и одна каже:

— Іде, каже зозуля, богатыръ Сухобродзенко Йванъ въ гості до батька. Батько ридный, маты не ридна, батько радъ, маты не рада. Буде ёму третья смерть. Якъ вінъ засне, маты перекінеця гадюкою и укусить ёго, и вінъ отъ того умре. Хто тее чує и перескаже, той по шию каменемъ стане.

И це записавъ Гнатъ-Булатъ. На другій день рано пани повставали и поіхали. Тилькі прыізжають вже до дому. Батько такій радый, такъ цілує іхъ, такъ обіймае, такій веселий. Мати также весела, ниби то й вона рада. Тилькі, повечерявши, вона дае ёму білу сорочку на ничъ, якъ воны шли спати. Гнатъ-Булатъ це бачивъ и взявъ да тую сорочку спаливъ, а ёму давъ другую. На другій день за вечорю вона подносить ёму шклянку вина и просить ёго выпить. Вінъ тилькі що хотівъ выпить, якъ Гнатъ-Булатъ вырвавъ у нёго зъ рукъ шклянку и кінувъ. Вино розлялось и, де воно розлялось, тамъ подлога выгоріла. Вінъ трошкі посердивсь на Гната-Булата, що той вырвавъ у нёго зъ рукъ шклянку, да й переставъ. На третій вечіръ якъ вони лягли спати, вона перекинулась гадиною и лізе до нихъ у хату. А Гнатъ-Булатъ не забувъ, що третя зозуля казала, ставъ за дверіма и дожидае. Тилькі вона до лижка, а вінъ якъ махне шаблею да не попавъ гадину, а перерубавъ

нижку у лижка. Лижко перекинулось, а Сухоброзденко й прокинувсь, да и бачить, що Гнатъ-Булатъ стоіть и мечъ піднявъ у гору,—а гадюка уже втікла. Отъ вінъ и каже:

— А, каже, такій-то ты вірный слуга! Ты мене заризать хотівъ. Чикайже жъ, я тобі оддякую, будешъ ты мене памятать!

И хотівъ вінъ ёго на смерть присудити. Тилькі той и каже ёму:

— Постый, каже, не присуждай мене на смерть; нехай я все тобі своє прохожденіе роскажу.

— Ну, каже, росказуй; послухаємъ.

Отъ вінъ и расказавъ те, що чувъ отъ тихъ трохъ зозуль и, якъ расказавъ, то по шию каменемъ ставъ. Отъ тоді Сухоброзденко й побачивъ, що за чоловікъ бувъ Гнатъ-Булатъ и жаль ёму ёго дуже стало, а не знає, якъ ёму помогти. Отъ лігъ вінъ спати, и сниця ёму, що прыходить до нёго якійсь дуже старенькій дідъ и каже ёму:

— Коли ты хочешъ, щобъ твій Гнатъ-Булатъ бувъ такій самый, якъ и першъ, то посади на той камінь, у которому теперъ Гнатъ-Булатъ, своє дитя и піди покличъ палача, нехай ёму вінъ голову отсіче, и якъ кровъ съ того дитяти пійде и упаде на камінь, то той камінь распадеця и Гнатъ-Булатъ выйде.

Прокинувся Сухобродзенко, схвативъ дитя, побігъ и посадивъ на камінь, а самъ пошовъ за палачемъ. Тильки поки вінъ ходивъ — дитя упало и розбило собі носа; кровъ попала на камінь и камінь, роскочився, и Гнатъ-Булатъ вышовъ. Вертаєця Сухобродзенко и бачить, що Гнатъ-Булатъ носить ёго дытя по дворі. Отъ тоді вінъ дуже обрадувався и задавъ пиръ на весь міръ. Я тамъ бувъ, медъвино пивъ, по бороді текло, а въ ротъ не попало. Забили мене въ гармату и якъ стрелили, то я залетівъ, ажъ у цю хату, и теперъ тутъ сижу.

81.—Про царевича-дурня.

(С. Мліевъ, Черкасскаго у., Кіевской г.)

Починаєтця казка одъ Білого-Перелазка, одъ Суса-Бурса, одъ Коника-Ступака, одъ Півника-Співака, одъ Качиці-Плосконосыці, одъ Поросяты-Пухитчастого.

Въ некоторомъ царстві, въ некоторомъ государстві живъ собі царъ и мавъ собі три сыны, якъ соколи: два розумныхъ, а третій дурень. А царъ той сыльно старый бувъ. Лігъ вінъ и заснувъ, и прыснився ёму сонъ: що

єсть за огнянымъ моремъ царица, зъ мезынаго пальця у неі Орда-ріка бі-жить. И въ неі садъ, скломъ оббытый, струнамы обповытый и въ тимъ саду разныі яблука єсть. И якъ бы вінъ тиєі воды напывся и тихъ яблучокъ по-поівъ, то вінъ бы одмолодівъ, другый-бы вікъ живъ. Убралы найстаршого сына, нарядыли ёму коня—и поіхавъ вінъ за водою и за яблуками. Іде та й іде—у инєє панство, а десяте царство. Іде—огняне море запекло ёму за дванадцать мыль; вінъ и вернувсь назадъ. Прыізжає до дому:

— Ніякъ, говорить, папінька, не доіду!

Нарядыли середужчого, ще лучче якъ того.

— Ідь ты, сыну, каже царъ.

Поіхавъ и той. Іде—инєє панство, а десяте царство. Запекло й тому за дванадцать мыль огняне море—и той вернувсь. Прыізжає до дому:

— Ніякъ, папінька, не могу и я!

А дурень седыть у грубі, у попыли и голову обмотавъ ганчіркою. Се-дыть вінъ у грубі да й каже:

— Дайте, брати, и мині коняки, поіду и я папіньці лікарства до-ставати.

— Куды ты, дурню! мы не потакъ тебе, та й то не могли достать, а тобъ то ты доставъ!

А отець и каже:

— Дайте, сыны, ёму ту, шо брагу возыть.

Зробывъ дурень изъ соломы сідло, изъ лыкъ уздечку; осідлавъ того коня соломъянымъ сідломъ и сівъ на ёго передомъ до конячого заду, береть ёго за хвістъ и погоняє долонею: «Но, коню! цареві лікарства доставать!» Зъ ёго сміютця, кепкують зъ ёго; а вінъ выізжає за двіръ, поіхавъ у дубыну кінь до ёго заговорывъ:

— Пане мій любый, пане мій мылый, якъ я тебе довго ждавъ! Пане мій любый, пане мій мылый, заглянь мені въ праве ухо, то тамъ єсть готова всяка одежа: луданы, жупаны и всяка богатырьська справа. Убірайсь, каже.

Вінъ повыймавъ одежу, убравсь, нарядывсь ще лучче, якъ ти булы. Іде вінъ, а кінь до ёго и говорить:

— Пане мій любый, пане мій мылый, дай мині ранню росу попа-стысь.

Отъ вінъ давъ ёму попастысь—ще лучшій ставъ, якъ у царя на дворі є. Іде вінъ—инєє панство, десяте царство, а кінь ёму и каже:

— Пане мій мылый, пане мій любый, дай мині другу росу попастысь!

*

Вінъ ёму давъ другу ранню росу попастысь: — ставъ кінь такый, шо срібна и золота шерсть на ёму стала. Прыіжають до моря — море горить:

— Пане мій любый, пане мій мылый, заглянь мині въ ліве ухо!

Вінъ заглянувъ.

— А шо тамъ є?

— Хусточка, каже.

— Выймы ту хусточку и махны три рази на море!

Вінъ выйнявъ хустку, махнувъ три раза на море — замерзло море: на дванадцать аршинъ лідъ зробывся на морі. Переіхавъ вінъ, махнувъ назадъ — стало упъять море горіть. Іде вінъ та й іде — иннеє панство, десяте царство, ажъ хатка стоіть. Прыіжає до тиєі хатки, молитву сотворивъ — Святый Понеділокъ одчинывъ и каже:

— Слыхомъ-слыхати превелыкого царенка у въ вічи выдаты. То було слышно, а теперъ и въ вічи выдно! За чимъ, добрый молодець, такъ далеко забравсь: чи по волі, чи по неволі?

— Добрый молодець все ходыть по волі, николи по неволі. Не пытай, напій, нагодуй, тоді мене станешъ пытать.

Напоілы ёго, нагодували, стали ёго пытать. А царенко и каже:

— Шожъ, говорить, десь-не-десь єсть цариця — дівыця, шо въ неі садъ, скломъ оббытый, струнамы обповытый и зъ мезыного пальця Орда-ріка біжить. И въ тимъ саду у неі одноразныі яблучка єсть.

А Понеділокъ ёму и каже:

— Недалеко, говорить; туды доідешъ, а назадъ Богъ зна, чи вернется. Возьмы мого коня луччого, а свого покынь.

Узявъ вінъ луччого коня; свого покынувъ. Іде та й іде — иннеє панство, десяте царство — ажъ стоіть хата. Вінъ прыіжає до хаты, молитву сотворивъ — Свята Середа одчинила:

— Слыхомъ-слыхаты, превелыкого богатыря царенка у вічи выдаты? То було слышно, а теперъ и въ вічи выдно, чи по волі, чи по неволі?

— Добрый молодець все ходыть по волі, ніколы по неволі. Воля гірше неволі. Не пытай: напій, нагодуй, тоді мене станешъ пытаты.

Напоілы и нагодовалы ёго; стали пытать, а вінъ и каже:

— Шожъ, говорить; єсть десь-не-десь дівыця-красавыця; садъ у неі, скломъ оббытый, струнамы обповытый и зъ мезынця пальця Орда-ріка біжить, и въ саду одноразныі яблучка єсть.

— Недалеко, каже. Туды доідышъ, Богъ знае, чи назадъ вернешся. Возьмы мого коня луччого, а свого покынь.

Узявъ вінъ коня луччого, свого покынувъ и поіхавъ. Іде та й іде, іде та й іде— иннее панство,десяте царство—ажъ стоіть хатка. Підъіхавъ вінъ до хатки, молытву сотворивъ; Свята Пъятныця одчинила ёму и каже:

— Слыхомъ-слыхаты, преве́лыкого царевыча у вічи выдаты! Зачимъ добрый молодець, такъ далёко забывся? чи по волі, чи по неволі?

— Добрый молодець все ходыть по волі, ніколы по неволі. Не пытай. Напій, нагодуй, тоді мене станешъ пытать.

Нагодувалы ёго и напоілы, стали пытать, а вінъ и каже:

— Десь-не-десь есть цариця-красавыця, що въ неі садъ, шкломъ оббытый, струнамы обповытый и зъ мезыного пальця Орда-ріка біжить. И въ тимъ саду у неі одноразныі яблучка ростуть.

— Недалеко; туды доіденъ, а назадъ Богъ знае, чи вернешся. Покынь свого коня у мене, а мого возьмы—мій луччій.

Покынувъ вінъ свого коня, взявъ луччого и поіхавъ. Прыізжае туды, дывытця:— садъ обгороженый. да такъ обгорожено, що якъ глянешъ и шапка зъ головы злетыть; важко й птиці перелетіть. Стрепенувъ вінъ разъ коня— не выскочивъ, стрепенувъ и другый—и другый разъ не выскочивъ, стрепенувъ вінъ третій разъ — перескочивъ. Привязуеть коня, кінь до ёго и говорить:

— Иди, пане, тільки не гріши. Дівиця-красавиця лягла теперъ спать. Вона спыть двинадцять сутокъ, а на тринадцяти прокидаетця.

Уходыть вінъ до неі, ажъ лежить дівыця-красавыця, що нітъ ii написать, нітъ ii намалювать, тільки доброму козаку у казці сказать. Красива дуже; не мігъ вінъ — підняв, поцілувавъ, підставывъ кубочокъ — набігло волы—согрішивъ разъ. Пішовъ по саду походывъ, нарвавъ яблучокъ, самъ наівся и въ торбочку набравъ. Приходыть другый разъ до неі и другый разъ поцілувавъ, підставывъ кубочокъ—воды набігло. Пішовъ вінъ упъять въ садокъ. Походывъ, походывъ, нарвавъ яблукъ, самъ наівся и въ торбинку набравъ. За третімъ разомъ прыйшовъ, поцілувавъ, набравъ воды и то вже іхать ёму треба. Приходыть вінъ до коня, а кінь ёму и каже:

— Пане мій любый, пане мій мылый! Яжъ тобі казавъ не гріши; а теперъ тутъ пропадешъ. Я, говорить, знаю безодню яму тутъ: ходімъ опустымось у яму ту; якъ выскочимъ изъ ямы—опадуть гріхи твоі.

Пішлы до ямы, ускочилы туды.

— Ну, теперъ, говорить кінь, оддышемо трохи.

Оддыхалы трохи. Стрепенувъ вінъ разъ коня — не выскочивъ, стрепенувъ вінъ другый разъ — и за другимъ разомъ не выскочивъ, якъ стрепенувъ третій разъ — такъ и вылитівъ, якъ птыця, на верхъ. Приізжає до тину, стрепенувъ коня разъ, стрепенувъ другый разъ — все на землю опускаєтця; стусунувъ вінъ ёго ногами за третимъ разомъ — перескочивъ, тілько трохи заднёю ногою зачепывъ. Заразъ дзвонки якъ задзвонять, струны якъ опадуть, вона якъ схопытця:

— Ахъ, сякый-такый сыну, говорить, квасъ пивъ да квасныці не закрывъ!

Да за нимъ у погоню, вінъ не втече, а вона не дожене, вінъ не втече, а вона не дожене.

Прибігає до Пъятныці: вінъ того коня взявъ, а свого покынувъ и побігъ. Прибігає вона до Пъятныці:

— Ей, говорить, чи не бачили злочинця?

— Бачили, каже.

— Куды вінъ побігъ?

— Туды й туды.

Взяла ёго и справила на другу дорогу. Бігла вона, бігла, — піднімаєтця въ гору, дывится, ажъ вінъ не тією дорогою іде. Давай вона вертатця та упъять у погоню за нимъ. Вінъ не втече, а вона не дожене, вінъ не втече, а вона не дожене. Прибігъ до Середы: того коня бросивъ, того ухопивъ и побігъ. Прибігла и вона до Середы:

— Ей, говорить, чи не бачили вы злочинця?

— Бачили, бачили! Поіхавъ такою-то й такою-то дорогою.

И та правды не сказала — на другу дорогу справила. А вінъ прибігъ до Понеділка: ухопывъ свого коня, а того покынувъ и побігъ. Прибігає вона до Понеділка:

— Чи не бачили, пытає, злочинця?

— Бачили, каже; поіхавъ такою-то й такою-то дорогою.

Справили ii и тамъ на другу дорогу. Погналась вона за нимъ у погоню. Гналась, гналась — не выдно. Піднялась вона у гору, подывылась — ажъ вінъ другою дорогою іде. Стала вона ёго доганять, а вінъ и оглянувсь назадъ и каже:

— Ей, коню мій любый, коню мій мылый! Дожене насъ, уже не далеко...

А кінь ёму и каже:

— Пане мій мылый, пане любый, поглянь мені въ праве ухо!

Вінъ поглянувъ.

— Що тамъ є?

— Щіточка.

— Выймы щіточку и махны три разы назадъ.

Махнувъ вінъ тричи назадъ: стали очерета, стали болота, стали велики пущі, воды...

Поки вона перебылась чрезъ ти пущі, вінъ переіхавъ море, махнувъ хусткою назадъ, море стало горіть. Выходыть вінъ у свої степа—треба ёму заснуть. А браты сочилы ёго, бо царъ сказавъ, хто добуде, то тому буде половина царства. А вінъ взявъ вырвавъ три шерстыні изъ коня, самъ лігъ на дванадцать сутокъ спать, а коня пустывъ у степъ. Найшлы ёго браты сонного, найшлы ту воду, забрали яблука, а каже старшый братъ:

— Убыймо ёго!

— Е, ні! каже другый, одна насъ маты породыла, грішно намъ буде! я знаю безодню яму,—укинемо; покы вінъ долетыть до дна, то вінъ самъ убъєтця.

Воны взялы ёго укынулы въ безодню яму; а вінъ, добрый молодець, покы долетівъ, не вбився, тілько проснався, бо дванадцать сутокъ лежавъ, смотрить: коло себе нема нікого—и крепко ёму істы захотілось. Смотрить: на дереві грипинята; а грипъ выдно полетівъ. Вінъ на дерево; а воны ёму и говорять:

— Слыхомъ слыхаты, доброго царенка въ вічи выдаты; то було тілько слышно, а це стало и выдно. Зачимъ ты, царенко, такъ далеко до насъ забрався?

— Не пытайте! каже, першъ нагодуйте, а тоді пытайте, я такъ істы хочу, що тутъ васъ всіхъ поімъ и зъ пірьямъ и зъ гніздомъ.

— Не іжъ, смотры, яка то туча находыть, выховай насъ: нашъ батько уже двісти літъ живе на світі, а николи своіхъ дітей у вічи не бачить — а та туча выбъє. Выховай насъ, чи тебе на Русь вынесты — нашъ батько все тобі зробыть!

Отъ вінъ тихъ дітокъ підклавъ підъ гніздо, а самъ сівъ зверху. Перейшла туча—летыть грыпъ, такъ летыть, такъ летыть, що ажъ лісъ гуде! Отъ діты ёму и кажуть:

—Теперъ ты сядь підъ гніздомъ, а мы на верху будемъ, бо шобъ тебе батько изъ шалосты не ззівъ.

Сівъ вінъ підъ гніздомъ, а воны посідали зверху на гнізді и дожидають грипа, ажъ ось и вінъ летыть и каже:

— Фе, фе, Руська кість воня!

— Да, говорять, изъ Русі вылиталы, Руськоі кості напахалысь, а теперъ нами воду выварусте!

— Признайтесь, діты, хто васъ одъ цієї тучи выховавъ; я скілько годъ на світі живу, а ще й досі не бачивъ своіхъ дітей; — отце въ перше!

— Не признаємось, бо вы взісте ёго.

— Ні, неззімъ, скажіть!

— Заприсягніть батюшка, що незсісте, то тоді скажемъ.

Вінъ заприсягъ. Показали ёму діты: побраталисъ воны...

— Ну, чого-жъ ты хочъ—чи злота, чи срібла, усёго тобі дамъ.

— Не хочу, я отъ тебе ні злата, ні сребра, вынесы мене на Русь.

— Луччебъ, каже, я тобі давъ дванадцать бочонківъ золота, якъ оце мині тебе нести на Русь; але ты моіхъ дітей оборонывъ одъ тучі, то я тебе вынесу. Иди, шобъ мені було дванадцать бочонківъ мяса, дванадцать бочонківъ воды, якого захочешъ, такого и давай мяса: гадюкъ, жабъ, мышей, собакъ.

Якъ пішовъ вінъ, назбіравъ. Не такъ скоро робытця, якъ говоритця — може вінъ місяць збіравъ те мясо, поки назбіравъ дванадцать бочонківъ. Пішовъ до ёго — вінъ унавъ и роспластавсь. Скотывъ вінъ ёму на одно крыло дванадцать бочонківъ, и на друге крыло дванадцать бочонківъ сівъ самъ зъ верху — Гринъ и піднявъ у гору. Якъ гляне у горі, то вінъ ёму кусокъ мяса и кыне; гляне другый разъ, то вінъ ёму воды выдае бочонокъ, то тоді й зопхне до долу, щобъ ёму легше було летіть. Дававъ вінъ ёму, дававъ — уже й мяса не стало. Заглянувъ вінъ разъ у гору — вінъ нічого не дае; заглянувъ другый — нема чого дать. Отъ вінъ узявъ выйнявъ нижъ изъ кешені, одрізавъ кусокъ стегня и кынувъ ёму. За тимъ кускомъ и вынісъ гринъ ёго на Русь.

— Ну, признай, брате, чого ты давъ мині на останці такого доброго? А то, якъ не признаешся, то я тебе взімъ!

Признавсь вінъ:

— Ось, каже, стегня кусокъ одризавъ.

Отъ гринъ надувсь, рыгнувъ — вылетівъ той кусокъ, вінъ ёго прытулывъ — такъ и врісъ, ніначе ніхто й не різавъ.

Розпрощались воны. Той пішовъ собі своею дорогою, а той пішовъ до дому, обмотавъ ганчіркою голову, полізъ у грубу и седыть.

А та царівна построила черезъ море містъ, и вже три сыны у неї есть, бо вінъ ії три рази поцілувавъ. Царица стрыляе изъ пушекъ до царя: «давай мині злочинця». Царъ нарядывъ свого старшого сына, якъ повынно буть, и посылае ёго. Іде вінъ по-за мостомъ до того дому; а сыны коло дому гуляють и кажуть:

— Мамо, хтось до насъ іде!

— А дывітця, каже, сыны, чи містомъ, чи по-за містомъ?

— По-за містомъ, каже.

— То вашъ найстаршій дядько.

— Яку жъ ёму честь оддать?

— Оббыйте кыємъ ребра, тілько живого на коня зсадітъ и пустить ёго.

Нарядывъ царъ другого сына, ще лучче якъ той бувъ. Поіхавъ й той по-за мостомъ. А діты и кричать:

— Мамо, мамо! онъ хтось іде до насъ...

— А дывітця, дітки, чи мостомъ, чи по-за мостомъ?

— По-за мостомъ, каже.

— То вашъ, дітки, середужчій дядько!

— Яку-жъ ёму честь оддать?

— Яку жъ вы ёму честь оддасте? Ще лучче оббыйте, якъ того, щобъ тільки живый та теплый оставсь и пустіть, нехай собі іде до дому.

Стриляє вона знову и попала въ ту стіну, що противъ грубы, якъ випаде цеглыня та дурня по голові,—якъ выскочить вінъ изъ грубы...

— Дайте, браты, и мині коня, поіду я ії розибъю, за шо вона мого батька воює.

Якъ начали воны ёго быть, якъ начили воны ёго кыямы гнітыть, то тілько живый та теплый до дому поіхавъ.

82.—Про Бога и святого Петра.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Ходывъ колысь Богъ зъ святымъ Петромъ по землі. Идуть воны да й идуть, колы прыходыть нуічъ:

— А де, каже святый Петро до Бога: мы будемъ сю нуічъ ночовать? Чи въ убогаго, чи въ багатого?

Богъ каже:

— Ходімъ до вбогого.

А святый Петро каже:

— Що тамъ у вбогаго? холодна хата? у ёго й топыть нічимъ; а въ багатого хоть хата тепла.

Ну й пошлы до багатого. А багатый и каже:

— Якъ змолотыте по сорокъ снопівъ, то пущу переночувать.

— Ну, каже Богъ: ходімъ, Петре, молотыть.

Пойшлы воны—сказано—Богъ своімъ духомъ дыхнувъ, да й змолотылы. Войшли въ хату, а хазяінъ и каже:

— Лягайте жъ пудъ лавою, бо якъ жуѣнка прыйде пьяна, до буде вамъ и мені.

Поляглы воны пудъ лавою, св. Петро одъ краю, а Богъ одъ стіны. Колы це приходыть жуѣнка пьяна: «сякый-такый хазяину!.. бачъ, безъ мене и не вытопывъ!!!» Узяла мъяло да давай ёго мъяломъ потягать. «А це що въ тебе, сякый-такый?! Бродягъ напустывъ безъ мене!!!» Якъ узяла мъяломъ св. Петра потягать... Потягала, потягала да й зновъ до чоловіка: «бачъ, сякый-такый, бродягъ понапускавъ!!!» Да й зновъ ёго потягае.

— Да годі вже, жуѣнко, каже той чоловікъ: просты цей разъ, я вже буѣльшъ не буду.

А св. Петро лежить пудъ лавою да й каже:

— А, Господи, колыбъ уже світъ скорій!

— Е, каже Богъ, щє далеко до світа!

— Е, дакъ ляжъ же ты, Господы, одъ краю, а я ще ляжу пудъ стінкою.

Лігъ Господь съ краю, а св. Петро пудъ стінкою. А та жуѣнка была, была свого чоловіка, да тоді прыйшла до лавы да й каже: «А ну ще цёго, що пудъ стіною лежить»... Давай зновъ потягать мъяломъ св. Петра...

Потягала, потягала—утолылася, лягла пьяна и заснула.

А св. Петро лежыть пудъ лавою да все Бога просыть:

— А, Господы, колыбъ уже світъ скорішъ!

— Уже, каже, світъ.—Богъ одвічае.

Всталы, подяковалы и пошлы. Идуть воны да й идуть—захотілось імъ снідать; а святый Петро й каже:

— Де мы, Господы, сядемъ да поснідаемъ, хиба ходімъ пудъ церквѣ.

А Богъ каже:

— Ходімъ пудъ шынокъ лучче!

Пошлы, сілы. Колы приходыть чоловікъ пьяный да й каже:

— А, Господы, якъ я впывся сёгодня!..

— Я бачъ, каже Богъ до Петра: выйшовъ чоловікъ пьяный да все Бога спомынае таки...

Колы йдуть ызъ церквы пуѣпъ и дякъ, да й каже пуѣпъ:

— Отто до чорта сёгодня въ церкві дітей було! я ажъ утомывсь причащаючи!..

Богъ до св. Петра и каже:

— Бачъ, яка правда! Попы зъ церквы йдуть да чорта спомынають, а той чоловікъ зъ шынку выйшовъ да про Бога не забувъ.

Пудходыть той чоловікъ пьяный до Бога и св. Петра да каже:

— Здоровы булы, дядьки!

— Здоровъ, чоловіче.

— Простіть мене, дядьки, що я выпывши хочу васъ спытать: куда васъ Богъ несе?

— У путь кажуть.

— Нехай Богъ вамъ помагае.

— Спасыбі, каже Богъ, дядьку, за добре слово! Чогобъ мы тебе, дядьку, попросылы.

— Кажіть, каже.

— Пойды намъ купы, пажалоста, три проскурочки.

— Можна, каже.

Пошовъ, купывъ и несе. Захотілось ёму істы, дакъ вуынъ одну и зъівъ, а дві принісъ:

— Нате, каже, люде добри. По правді скажу — одну я на дорозі зъівъ, а дві нате.

— Бачъ, каже Богъ до св. Петра: хочъ пъяный, а не обманюе. Якъ нема, до й нема...

— Е, треба правду казать. Кажуть, гріхъ брехать, каже той чоловікъ.

— Робы по правді, небоже, каже, Богъ до тобі й Богъ поможе, не обманюй до віку нікого!..

Попрощалысь воны и пошлы. Идуть да й идуть — прыходытця імъ ночовать.

— Ну, каже св. Петро: до кого теперъ пуыйдемъ ночувать?

— Ходімъ, каже Богъ, до вбогого, бо, каже, вчора у багатого вдалась честь!..

Ото зайшлы воны до бідной вдовы. Та вдова не здужае, а дітей у неі такого багато... Встала вона сылою велыкою, наварила вечерать. — Повечералы воны, вона імъ постлала — та рада така... Положила іхъ спать. Переночувалы воны; на другый день выпроводила вона іхъ — пішлы воны. Идуть да й идуть, колы бѣжить вовкъ.

— Господы, каже св. Петро: куды цей вовкъ бежить?

— До вдовы по порося.

— На шожъ ты, Господы, вдову такъ обіжаєшъ?

— Е, каже, такъ треба. Одно у неі порося да й те нехай зъість. Ще, каже Богъ, ота удова умре, а діткы останутця сыротамы!..

Прыйшлы до дому. Посылає Богъ ангела: «пойды, каже, тамъ удова нездужає, возьмы у неі душу».—Прилетає ангелъ—ажъ діты лазять коло неі, пищять, да такі все дрібнесеньки. Ангелъ подывився, подывився—Боже муѣй! шожъ, каже, воны робытымуть, якъ изъ неі взять душу? Не можна и прыступить до неі—такъ пищать бідни, да лазять коло неі.

А Богъ и пытає:

— Хтожъ тамъ, каже, єсть коло неі? Хто ій доглядає?

— Нема, каже некогусенько. Хата нетоплена. Лежыть бідна сама да діты плачуть...

— А, Господы, каже св. Петро: дай ій ще трохи пожить на світі, нехай вона дітокъ пудгодує!

— Ну, каже Богъ, пойдыжъ ты, св. Петре, на озерыще—тамъ стоіть куца хата и безъ кроковъ. Пойдыжъ ты ў ту хату, тамъ така стара баба жыве, така стара, що вже ажъ поцвіла! спытаєшъ ты ій, якъ схоче та баба умерты, то удова ще трохи пожыве на світи.

Св. Петро и пошовъ. Приходыть у ту хатку, ажъ тамъ така лежыть баба стара, стара... Вуѣнъ увійшовъ у хату:

— Здорови булы!

Вона:

— Здоровъ, муѣй шыночку!..

— Шо, каже, бабусю, сама?

— Шама...

— Недобре, каже, самій жыть?—Лучшебъ умерты

— Еге, каже, нехай ты шамъ умрешъ! Шаме літечко йде, да шонечко гріє...

Вуѣнъ и пошовъ одъ єі—не хоче вмерать. Прыйшовъ до Бога и каже:

— А, Господы, каже, не хоче умірать!

— А що, каже, а я тобі казавъ, що треба удові умірать. Леты, каже, ангеле, возьмы зъ єі душу!

Полетівъ ангелъ, ажъ діты крычять да лазять... Вуѣнъ узявъ душу, припісъ до Бога, оддавъ Богу.—Пустывъ Богъ душу въ рай. А діты осталысь. Тамъ керезъ скилькы годъ идуть воны: Богъ зъ св. Петромъ,—ажъ іде коляска и шестеро коней запряженыхъ.

— Угадай, каже Богъ до св. Петра: хто це іде?

— Якыйсь поміщикъ, каже.

— Е, ні, каже, то туєї вдовы оце діты іздять. Бачъ, каже, я іхъ покаравъ, да й помылувавъ.

---

83. — Про Діда (Бога).

(С. Переймы, Балтскаго у., Подольской г.)

Въ ідному селі живъ собі богатый піпъ; мавъ хорошее хозяйство и гроші. Але ідного часу каже вінъ жинці своій:

— Скілько то є всёго скота въ селі, и якъ пастухъ бере дорого за пасьтьбу; то я цей скотъ хочу взяты самъ пасты.

Ото ідної неділі выйшли люде зъ церкви; вінъ іхъ задержавъ и каже:

— Люде добри! У васъ пастухъ бере дуже дорого за пасьтьбу скота, я возьму отъ васъ меньше — віддайте мні пасти.

Тоді люде кажуть:

— Це же, бятюшка, для васъ буде стидно, шобъ вы нашъ скотъ пасли.

— Чи стыдно, чи ні, алежъ віддайте мні.

Ну, общество посувітувшись — віддали ёму скотъ пасти. Тогді піпъ зробивъ карнавку, віддавъ жинці, а самъ забравъ скотъ пішовъ пасти. Будні дні пасъ, а въ неділю въ церкві правивъ. Въ ту карнавку скідали люде по грівні, котра стояла коло вікна.

Ідної ночі забрався злодій и украв ти гроши зъ карнавкою и іще забравъ у попа ти всі, що ёго були. Тогді піпъ съ того жалю взявъ торбочку и пошовъ межі міръ милостини просити, такъ якъ остався нещастный. Иде вінъ дорогою, ажъ устрітівъ собі сопутника, та й питаєця ёго:

— А, куды, діду, йдешъ?

Вінъ ёму отвітівъ, шо йду, каже, милостини просыти.

— Но, якъ такъ, то ходімъ разомъ.

На дорогі йдучи, попові захтілось исты, и на той часъ ни было у попа хліба й кусочка. Тогді вінъ начавъ просыти того старого, чи нема въ нёго хліба. Вінъ ёму сказавъ, що въ нёго є три просвири и тутъ недалеко хуторъ: — зайдемо въ садокъ, такъ коло криниці наберемо воды и зъімо іхъ. — Прійшовши туды, старый ёго сопутникъ віддавъ торбинку попові, а самъ пошовъ до хуторанина просити кварты. Тилькі шо сховався за гору, и піпъ

бачитъ, шо не видко є ёго, и якъ хтівъ дуже істи, розвязавъ торбинку и зъівъ ти проскури. Накінець того вернувся старый и сказавъ:

— Ну теперъ будемъ істы.

Розвязавъ торбинку, дивиця въ ню, а проскуривъ нема. Пытаєця попа,— де ділись проскуры,—то вінъ сказавъ ёму въ ответъ, шо не знаю. Тогді воны взяли свої торбинкі, пішли дорогою. Заходятъ въ ідно село въ корчму, а тамъ люде пьютъ горілку и іденъ зъ нихъ, зъ людей, каже до другого:

— Якъ бы, каже, такій докторъ нашовся, щобъ въ нашого пана выкорувавъ жинку, то вінъ давъ бы ёму, кілько той хтівъ, грошей.

То выслухавши, той старый каже:

— Якъ бы мене хто завівъ до пана, то ябъ ій выкорувавъ.

Тогді той чоловікъ каже:

— Добре, ходімъ до пана. Я васъ заведу.

Пришовши до пана, той сказавъ панові, шо вінъ найшовъ такого доктора, шо може паньску жинку выкоруваты. Тогді панъ каже:

— Дежъ такі старці, шобъ вони були докторами! Але попробовати можно!

Позвавъ старого съ попомъ и каже:

— Куруйте, якъ знаєте.

Тогді старый казавъ наністи воды въ ванну. Привели больну, зачинились въ комнаті, а піпъ ставъ на сторожі коло дверей. Старый взявъ ту слабу, порізавъ, порізавъ, порізавъ, переполускавъ въ тий воді, зложивъ до купы, відийшовъ трохі назадъ и дунувъ на ню. Та пані встала и ще крашче зробилась, якъ була. А піпъ дивиця. Тогді пішли до пана объявити, ще вже выкорувавъ; то панъ ёму за те казавъ, що хочешъ бери. Відчинивъ ёму касу, отъ вінъ собі набравъ лишъ три злоті, а піпъ кілько хтівъ, такъ бравъ и въ торбу, и за халяву, и за пазуху,—де въ що мігъ, набіравъ.

Отъ воны пішли відтиль. Дорогою старый и питаєця попа:

— Кількі я тобі давъ грошей? Уже теперъ ты не бідный, скажижъ мені, хто зъівъ проскуры?

— Сякій Бігъ, такій Бігъ, я не івъ.

Тогді старый каже:

— Якъ такъ, то ты йды свою дорогою, а я піду свою.

Старый пішовъ правою дорогою, а піпъ лівою дорогою. Отъ зайшовъ піпъ до корчмы и тамъ впився, заснувъ, и ти гроши всі въ нёго украли. Тогді вінъ вставъ, сівъ и зажурився; ажъ приходитъ два чоловіка до корчмы.

Начали розмовляты, що въ нашому дворі панъ заслабъ, и що якъ бы хто выкорувавъ, то вінъ давъ бы багацько гроши. О той піпъ встає и каже:

— Я можу выкоруваты.

Повелы ёго до двора, объявыли, шо вінъ може выкоруваты. Тогді той сказавъ принести воды и привесты пана въ ідну комнату и самъ заперся. Взявъ того пана, порізавъ на шматкі, переполускавъ водою, склавъ до купы, відишовъ назадъ трохі, начавъ дуты—панъ не встає!

— Шо це? не додувъ, чи передувъ?

Зъ другого боку зайшовъ, зновъ дме. Все панъ не встає!

— Яко це мара! Да вінъ же такъ дувъ, якъ и я дую!

Наківець пройшло довге время, шо піпъ не выходитъ зъ паномъ. Розломали двери, дывяця, шо панъ порізаны, а піпъ побіливши якъ снігъ седитъ. Тогді взяли того попа—присудили повішаты. Взяли попа, ведутъ до шибеници; поставили коло шебеници. Тилькі шо хотіли петлю накладати на шею, ажъ тутъ не звідціль не звідтиль зъявився старый той, каже:

— Чикайте! не вішайте ёго; я пана самъ воскресу́, але я ёго запитаю ідне діло. И каже ёму: «скажижъ мені, хто зъівъ проскуры, а то отъ будутъ вішаты». Такі «не івъ», та й годі! Уже кладутъ петлю на шию, уже тягнутъ.

— Признайся, то будешъ живый!

Такі «не івъ», та й годі!

Старый каже:

— Лешитъ ёго!

Отъ лешили и пішли всі до мертвого. Тогді старый війшовъ, зачинився, переполускавъ те тіло, склавъ до купы и дунувъ на нёго, и вінъ вставъ. Тогді якъ дозналися, шо панъ живый, казали выдати імъ гроші, отъ воны набірали гроши. Старый собі набравъ повну торбу, и піпъ набравъ, скилькі мігъ. Пішлі собі въ путь. Идучи дорогою, старый каже попові:

— Ты багацько грошей набравъ більше, якъ я. Я тебе спасъ відъ смерті, то треба імы переділитися.

Тогді ссыпали до купы гроши й начавъ старый разділяты, на три купкі раскладати:

— Оце, каже, купка ідна мені, друга тобі, попе, а третья тому, хто зъівъ проскуры.

Піпъ тогді каже:

— Батько мій рідный, признаюсь по правді, шо ти проскуры я зъівъ.

Тогді старый ёго поганьбивъ и сказавъ: Возьми собі всі гроші; иди до дому и більше не греши». И тутъ же счезъ.

Сообщилъ И. К. Аникійчукъ.

84.—Два попы.

(М. Тывровъ, Винницкаго у., Кіевской г.)

Було собі два попы здоровыхъ и грубыхъ. Імъ докучивъ пшеничный хлібъ. Прийшовъ іденъ до другого та й говорыть:

— Намъ уже докучило исты пшеничный хлібъ: идімъ глядіты житнёго.

Идуть воны, идуть та й идуть, та й спинылися въ ліску спочиваты. А коло того було поле ідного чоловіка. Выйшовъ той чоловікъ сіяты поле; розсіявъ, запрягае бычкы въ борону, але бикы не могуть потягнуть борону. А попы лежать и сміються съ того чоловіка. Приходыть до того чоловіка старый, сівый дідъ (Богъ) и говорыть:

— На тобі матузочокъ и біжы въ корчи. Тамъ лежить два попы; накинь на нихъ цей матузочокъ и скажи: «тпру!»

Приходыть той чоловікъ въ корчи, надибавъ — падыбавъ попівъ и говорить:

— Слава Богу Исусу Христу.

— На вікы віковъ, одказують попы.

Вінъ по маленьку пидыйшовъ, закинувъ на ныхъ матузочокъ и каже: «тпру!» Тоді зъ тихъ попівъ таки здоровы волы поставалы. Вінъ запрігъ іхъ въ борону и волочить, а не каже нігде «тпру», а все «гей» та «гей», и не дае імъ нічого исты; заведе іхъ на ничъ у шопу и дае імъ трилітню житню солому. Выходить імъ уже рікъ. Запрягае вінъ іхъ у візъ и іде въ лісъ по дрова. Набравъ дровъ и прыізжае до своіхъ воріть, и злітае ёму колесо, а вінъ говорыть: «тпру». Волы сталы зновъ попамы та й говорять:

— Бувай здоровъ, хозяіне, мы вже въ тебе наробились и житнёго хліба наілись.

Записано учителемъ Воронецкимъ.

85.—Лісныкъ.

(Пожежинъ, Брестъ-Литовскаго у., Гродненской г.)

Бувъ собі лісныкъ и у ёго була чорненька кобылка. Отъ вуынъ сівъ на тую кобылку, заткнувъ за поясъ сокіру и поіхавъ въ лісъ. Іде вуынъ, іде, оглянувся назадъ, ажъ нема зада у кобилы, и вуынъ туылько іде на передові. Вуынъ до сокіры, аже нема! А вона випала изъ-за пояса и обрубала задъ

кобилы, такъ шо вуѣнъ и не бачивъ. Вернувся вуѣнъ, знайшовъ и задъ, и сокіру, и прынюѣсъ до переда; а самъ пошовъ вирубавъ вербову малокиту, звязавъ задъ съ передомъ, сівъ и поіхавъ дали. Іде вуѣнъ, іде, колы оглянувся, ажъ на кобили виросла верба ажъ до неба! Отъ вуѣнъ по тий вербі якъ полізъ и залізъ на небо! Дивитьця ажъ тамъ святиі молотятъ жито, а святый Петро стоіть надъ імы за приставу. Пудыйшовши далій, вуѣнъ побачивъ, що Буѣгъ пшеницю віе. Походивши по небу, хотівъ вінъ злісты на землю, колы гляне въ тую дырку, де вуѣнъ злізъ на небо, ажъ кобилка ёго зъ вербою десь пошла и ёму нема почимъ злізты на землю. Що тутъ робиты!.. Отъ лісныкъ пошовъ до святихъ проситы соломы, щобъ скрутиты крутеля и по ёму спуститысь на землю. Но святиі не далы соломы. Тоді вуѣнъ пошовъ до Бога проситы, и Буѣгъ приказавъ святимъ закрутиты зъ пшенишной половы и по ёму спуститы на землю лісныка. Отъ святиі скрутилы зъ половы крутеля, зачепилы однымъ концемъ за небо, а другого конця далы въ руки и пустилы ёго на землю. Отъ вуѣнъ летівъ, летівъ, ажъ не стало того крутеля до землі туѣлько двадцать сажень. Отъ вуѣнъ якъ пуститься, ажъ и впавъ въ землю пудъ самы руки. Тоді лісныкъ якъ узявъ себе за чубъ, такъ и вирвався изъ землі и пошовъ шукаты свої кобылкы. Кобылкы лісныкъ не найшовъ, а шукаючи ёі, зійшовъ на таку узеньку дорожку, якъ палочку, котора йшла черезъ море. Якъ пійшовъ лісныкъ тею доруѣжкою, то и зайшовъ за море. За моремъ лісныкъ найшовъ на піску пчолы; забравъ вуѣнъ тиі пчолы, принюѣсъ іхъ до дому, обсадивъ въ улий и теперъ зъ тимы пчилмы живе.

Записано учителемъ народнаго училища В. Андрасюкомъ.

86.—Про Тромъ-сына.

(М. Хабное, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Була собі убога жуѣнка и не мала вона нечого, туѣлько одного хлопчика и мала. Думала вона, думала, щобъ зъ тимъ хлопчикомъ зробыть, куды бъ ёго у науку оддать, а посля и каже: «закопаю я ёго въ землю на шляху, нехай собі у землі лежитъ, хоть на ёго не буду не чимъ старатца». Отъ закопала вона, ажъ иде по туѣй дорозі Богъ, св. Петро и Павелъ. Ото Богъ знае, що на шляху маты свою дитыну закопала живу въ землю, та й иде

далі, думає, чи догадаєтца Петро або Павелъ поратоватъ. Ажъ святи Петро и каже:

— Господи, ось-де мати дытыну закопала въ землю,—нема чимъ годоватъ ёі—исцілы дытыну.

Отъ Господь исцілывъ ту дытыну; взялы ii зъ собою и пошлы.

— Ну, каже св. Петро, якъ-же мы цёго хлопца будемо называтъ? яке мы ёму имя дамо?

— Даймо, каже св. Павелъ, ёму имя Тромъ-сынъ.

— Добре, добре, каже Господь:—мы ёго въ трохъ нашлы—такъ и будемо зваты Тромъ-сынъ.

И пошлы. А той хлопецъ росте не по годамъ, а по часамъ, не такъ по часамъ, якъ по минутамъ. За три дні таки выросъ, що хочъ заразъ жинаты пора. Отъ ёго Господь и питає:

— Щожъ ты, Тромъ-сынъ, будешъ теперъ робыты?

— Щожъ я, каже, буду робытъ? Наймусе да буду служить.

— Ну, наймысе, каже святи Петро, тылько гляды не наймысе у рудого хозяина, а то погано тобі буде.

— Добре, каже, у рудого не наймусе.

Ото иде та й иде, иде та й иде, ажъ дывытца: иде чоловікъ руды.

— Наймысе, каже, парубче, у мене.

— Ні, каже, не хочу я у тебе найматца. (И пошовъ собі. И той руды чоловікъ забігъ на передъ, да й знову приставъ до ёго):

— Наймысе, да й наймысе!

— Ні, каже Тромъ-сынъ, не наймусе. (И знову пішовъ собі своєю дорогою. А той руды чоловікъ забігъ и третій разъ и знову пріставъ до ёго):

— Наймысе, да й наймысе!

Найнявся Тромъ-сынъ. Прослуживъ місяцъ, прослуживъ други... А въ тыій земли да царь объявивъ, що у ёго єстъ дочка за білымъ полемъ, за густымъ лісомъ, за синімъ моремъ, и хто одъ ёі достане мечъ и перстень, за того оддастъ свою дочку. Пошовъ Тромъ-сынъ за перстнемъ и за мечомъ черезъ біле поле, скинувсе голубкомъ та перелетівъ; черезъ густы лісъ скинувсе медведемъ та перешовъ; черезъ сине море скинувсе окунцемъ та перепливъ; у домъ въ летівъ мушкою; а до царивны пудошовъ комашкою, перекинувсе чоловікомъ и ставъ и стоітъ.

— Якъ ты, питає царивна, перешовъ черезъ біле поле?

— Обернувсе, каже, оттакимъ голубцемъ—да взявъ да й перекинувсе го-

лубцемъ. (Вона взяла да й одрізала кусочокъ хвоста, загорнула въ паперъ и надписала, да й пытає):

— А якъ же ты черезъ густы лісъ, перейшовъ.

— Перейшовъ медведемъ (и обернувсе медведемъ). (Вона взяла, одрізала трошки шерсти, загорнула въ бумажку и надписала).

— А черезъ синє море якъ ты перешовъ?

— Обернувсе, каже, окунцемъ и переплівъ. (Вона и одъ окунца одрізала трошки крыльца, завязала въ бумажку и надписала).

— А якъ-же ты въ домъ увишовъ?

— Якъ-же я, каже, въ домъ увишовъ? Обернувсе мушкою та й улетівъ, а до тебе прійшовъ комашкою. (Вона одрізала кусочокъ крылца одъ мухи и кусочокъ усикивъ одъ комашки, загорнула въ паперъ и понадписувала).

Отъ той Тромъ-сынъ узявъ мечъ и перстень и пошовъ собі до дому. Приходытъ туды, а руды и пытає:

— А що чи добувъ мечъ и перстень?

— Добувъ, каже.

— Ну, лягай же спать, а завтра ранкомъ зъ моімъ синомъ понесете до цара.

Лігъ Тромъ-сынъ спать, а вуінъ и каже сыну:

— Якъ пидете завтра зъ Тромъ-сыномъ до цара, до ты одъ ёго одберы на дорозі мечъ, та скажи цару, що ты добувъ, то за тебе вуінъ оддастъ свою дочку.

На други день повставалы и пошлы до цара. На дорозі Тромъ-сыну захотілось воды, пришовъ вуінъ до крынычки, перехиливсе, а той сынъ рудого обрубавъ ёму голову, укинувъ у воду; взявъ мечъ и пошовъ до цара; а того тамъ коло крыниці и покинувъ. Довго вуінъ тамъ лежавъ, ажъ иде зновъ тею дорогою Богъ, святи Петро и Павелъ. Отъ Павелъ и каже:

— Господи, исцилы нашого Тромъ-сына, ось вуінъ безъ голови лежитъ у крыныци.

Богъ исцілывъ, а святы Петро давъ ёму у руки дощечку и різочку и каже:

— А що, Тромъ-сынъ, мыжъ тобі казалы, щобъ ты не наймавсе у рудого. Ну, теперъ-же иди собі зъ Богомъ, та гляды не наймайсе знову у рудого.

— Добре, каже Тромъ-сынъ.

Узявъ дощечку и ту ризочку и пошовъ, а то була не дощечка, а скрыпка, а ризочка — до то смичокъ. Отъ вуінъ зашовъ до якоісь бабы па нуычъ и каже:

*

— А загратъ вамъ, бабусю, тиі що плачутъ?

— Заграй, заграй сынку, нехай и я таки почую, якъ ты граєшъ?

Ото той якъ загравъ, такъ и баба плаче, и діти плачутъ, и викна плачутъ; и все, що тўлько въ хаті було—плаче. Ото вўінъ и пытає знову бабы:

— А може вамъ, бабусю, ще заграты тыі що скачутъ?

— Заграй, заграй! нехай и я таки поскачу на старости літъ!

Той якъ загравъ, тамъ и баба скаче, и ступа скаче по хаті, и кочерги скачутъ, и діжа зъ тістомъ по хаті скаче... Ото вўінъ переставъ, а баба и каже ёму:

— Пидожды-жъ ты тутъ у мене, а я збігаю на часочокъ до цара.

Остався вўінъ, а вона побігла до цара и каже:

— У мене, каже, есть таки-то й таки-то музыка, поклычте ёго до себе—нехай вўінъ вамъ заграє.

— Добре, каже царъ, моя дочка теперъ выходытъ замужъ, а музыкъ ще не наймавъ, такъ воно и добре буде.

Побігла та баба до дому, взяла того Тромъ-сына и повела до цара. Пришли туды, а царивна выбігає зъ чаркою и пляшкою въ рукахъ и каже:

— На-жъ тобі, чоловіче, чарку горілки, та не дуже весело грай, бо моє весілля щось не весело—не вўінъ доставъ мечъ, а перстня и зовсімъ нема, та все треба выходыть за ёго—нічого робыты!

Музыка бере чарку лівою рукою, а вона й каже:

— Е, ні, чоловіче, правою треба брать, лівою негодытца!

Піднявъ вўінъ праву руку до чарки, а перстень такъ и засвітывъ на всю хату. Вона зраділа, обняла ёго, цілуе, побігла до батька, сказала ёму. Такъ вўінъ узявъ та того первого жениха привязавъ жеребамъ до хвоста и пустывъ у поле гулять, а за музыку оддавъ дочку.

87.—Два брата.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.).

Було собі два брата: багатый и бідный. Отъ выіхалы воны на поле орать. Колы це прыходить до іхъ самъ Богъ. Підыйшовъ попереду до багатого та й каже:

— Здоровъ, чоловіче!

— Здоровъ!

— Що це ты робышъ?

— Ору, а потомъ буду сіять жито.

— Нехай тобі Богъ родыть.

— Уродыть и безъ Бога, бо у мене земля добра.

Богъ, ничого не сказавши, перейшовъ черезъ ёго ныву а шідыйшовъ до бідного.

— Здоровъ, чоловіче!

— Здоровъ!

— Що це ты робышъ?

— Ору, а потімъ буду сіять жито.

— Нехай тобі Богъ родыть!

— Спасыбі, чоловіче добрый, якъ дасть Богъ, то и вродыть.

Отъ пройшло літо, и два брата пойшлы подивытьця кажный на своє жито. Дывытця бідный на свою ныву: ажъ таке жъ то хороше жито вродыло, таке хороше, що на дыво той годі, а багатый подывывся на свою ныву: чортъ-ма нічогісенько,—одна ролля, тілько та стежка, де пройшовъ Богъ, поросла высокимъ густымъ житомъ.

Тоді бідный и каже багатому:

— Ото, брате, якъ мы оралы, прыходывъ до насъ самъ Богъ.

— Почемъ ты знаєшъ?

— А дывысь же: де пройшовъ по твоій ниві, то тамъ и гарне жито, а де не пройшовъ, то тамъ нема нічого.

— А шкода жъ, каже тоде багатый, якъ бы я та бувъ знавъ, що то Богъ, то я бъ бувъ по всій ныві ёго выводывъ.

Записалъ Петръ Раевскій.

88.—Про багатаго Марка.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Багатый Марко хтівъ усіхъ запросыты до себе у гості. Десь-то тамъ вуйнъ бачивъ Бога, и просыть ёго, щобъ Буйгъ прыйшовъ до ёго въ гості.

—Добре, каже Буйгъ: я прийду, якъ ты выстелешъ мні дорогу сукномъ.

Поіхавъ багатый Марко на ярмарокъ, накупивъ сукна, выславъ дорогу

и поставывъ вартовныкивъ, щобъ не хто не іздывъ по сукну. Стоіть варта, ажъ иде три старці, а то не старці булы, а самъ Буŷгъ и зъ нимъ два анёлы. Вартовныки и крычать:

— Не йдіте сюды, по сукну буде йти самъ Буŷгъ до багатого Марка въ гості!

— Пустите, люде добрі, каже Буŷгъ:—мы не йтимемъ по сукну, мы сукно будемъ одгортаты.

Варта іхъ пропустыла и пошли воны собі. Идуть та й идуть, ажъ захопыла іхъ нуŷчъ. Зайшли воны до багатого Марка проситися на нуŷчъ; багатый Марко не пускає и каже:

— У мене теперъ багато гостей буде, де я вамъ дамъ місце, идить собі до другого—у мене сегодня и безъ васъ буде повно людей.

— Та намъ, каже Буŷгъ, хорошого місця не треба, намъ альбы яке,— мы туŷлько переночуємо.

Довго багатый Марко не пускавъ, а після позвавъ сестру и каже:

— Заведи іхъ туды, де курі живуть, нехай тамъ переночують, колы воны не хтять ити до другого господара.

А сестра повела іхъ у пекарню, дала імъ на вечеру скорынку хліба и каже:

— Повечеряйте, люде добры, та й лягайте тутъ собі спать, де хто захоче, а я пойду гостей прыймать.

И пошла. Пошла вона зъ хаты, та не пошла у покоі, та стала пудъ окномъ и дывытыця крузъ окно, що тыі старці будуть робыть. Седять воны на лаві и вечерають, колы прылітає два анёлы и кажуть Боговы:

— Господи, народылась дытына, яку ёму долю даты?

А Буŷгъ и каже:

— Багатого Марка ій царствомъ обладаты.

Побигла сестра до брата и каже ёму:

— То не старці, то Буŷгъ; я бачила, якъ до ёго прилетило два анёлы и пыталы, яку долю даты теі дытыні, що народылась; а Буŷгъ сказавъ: «Багатого Марка царствомъ обладаты».

На другый день Марко поіхавъ шукать теі дытыны. Іздывъ, іздывъ, всю губерню зъіздывъ—не найшовъ дытыны. Не скоро уже то вуŷнъ дочувся теі дытынки у иншій губерні; поіхавъ туды, купывъ ту дытынку за пятьсотъ рублівъ, вывюŷзъ на дорогу и покинувъ на сниговы; а самъ поіхавъ до дому. Лежить та дытына на шляху, коля неі горить воскова свічка и два анёлы ій забавляють, щобъ не плакала. Ажъ ідуть десять Литвинивъ до багатого

Марка шкуръ куповать; ідуть воны, колы дывлятьця ажъ лежить на дорози дытына.

— Возьмимъ ії?

— Возьмимъ.

Ото взялы ту дытыну и поіхалы. Прыіздять воны до багатого Марка и хвалятьця ёму:

— Въ такімъ-то, кажуть, и тамъ місцю, на дорозі мы найшлы таку-то й таку дытыну.

Марко якъ зчувъ, злякався такъ, що ажъ умлівъ. Выдужавъ багатый Марко и поіхавъ знову дытыны шукать. Найшовъ вуйнъ ту дытыну знову, купивъ за шєсть сотъ рублівъ и казавъ зробыты таку бочку, кобъ вода не проходыла. Зробыли ту бочку, положили въ середину дытынку и пустылы на море. Плавала та бочка по воді може днюйвъ зо три, або и більше, поки-то ії нарешті пригнавъ вітеръ до берега, а тамъ бабы плаття прали. Якъ побачили воны бочку:

— Отъ, кажуть: мука плаває, кобъ намъ ії зловыти.

Почула дытына, що люде говорять, — оперлась ногами, выпхнула дно — вода й выкинула ії на берегъ, бабы й поймалы. — Дошла чутка до багатого Марка, що ту дытынку вода выкинула на берегъ, а бабы ії поймалы и прийняли ії за свою дытыну. Журитьця вуйнъ знову. Що тутъ робыть? Не якъ не можна звесты зъ світу дытынку. Седівъ вуйнъ, думавъ, думавъ, а далі надумався и каже:

— У мого зятя єсть собаки злыі, я поіду, ще разъ куплю ту дытынку и напишу до зятя, кобъ ії собаками натравивъ — воны ії розирвуть.

Поіхавъ вуйнъ, купивъ ту дытынку за сімсотъ рублівъ, привізъ до дому, написавъ до зятя листъ и послався тимъ самымъ лхопцемъ. Вуйнъ уже выросъ такый здоровый, що и заразъ до шлюбу веды ёго. Пошовъ той хлопець зъ листомъ до зятя багатого Марка. Иде та й иде, иде та й иде — ажъ стоить на дорозі Буйгъ.

— Здоровъ, хлопче!

— Здоровъ, діду!

— Куды ты, каже дідъ, хлопче, йдешъ?

— Иду, каже до зятя багатого Марка, листъ несу.

— Дай, каже я прочитаю, що тамъ багатый Марко пыше.

— Не дамъ; мні багатый Марко заказъ зробывъ такый, щобъ я некому не дававъ читаты.

— Ну, колы ты вже не даєшъ прочитать, то дай хочъ подывытьця.

— Подывытыця можна, на подывысь.

И давъ дідови въ руки той листъ. А Буѣгъ узявъ та те вытеръ, що було написано, кобъ того хлопця розырвать собаками, а написавъ, кобъ ёго оженывъ,—и отдавъ листъ. Узявъ той хлопець листъ за пазуху и понюѣсь до зятя. Зять прочитавъ листъ, а тамъ пыше: «звинчать ёго въ першу неділю». Отъ дождали неділи, повели въ церкву, звінчали, одгуляли весілля—и одписуе уже зять багатого Марка: «все зробыли такъ, якъ тобі хтілось—и повінчали, и весілля уже одгуляли . Якъ прочитавъ багатый Марко листъ, ажъ за голову вхопывсь.

— Я писавъ, думае собі, кобъ ёго собакамы стравили, а вуѣнъ звінчавъ. Поіду я самъ до ёго—може ще що зроблю.

Поіхавъ до зятя и пытае:

— Що це ты наробывъ?

Звінчавъ, каже той.

— На щожъ ты ёго звінчавъ, яжъ тобі писавъ, щобъ ты собаками ёго стравивъ.

— Якъ написано було, такъ я и зробивъ; я тобі покажу твуѣй листъ.

— Покажи!

Отъ пошли воны шукать того листу, а собаки вскочили въ хату и розирвали багатого Марка. А той хлопець живе и обладае царствомъ багатого Марка.—Така-то Божа воля!

89.—Про того чоловіка, що Богъ ёму подаровавъ столыкъ, козу и бубончыкы.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі чоловікъ, да такый бідный, що не туѣлько въ буддень, а й у празныкъ не було чого істы, а семъя такъ велыка, що и не въ кожного багатаго така буває: дітей може зъ десятеро, да все такы, якъ комашня—дрібненькы; туѣлько настарчай грошей, да купуй хліба, да годуй іхъ; а тутъ-то й купыло прытупыло! Отъ той чоловікъ куповавъ хлібъ, куповавъ, а далі якъ не стало грошей, пойшовъ вуѣнъ до сусіда, щобъ позычывъ жыта,—дакъ и въ того обмаль було. Отъ вуѣнъ и каже:

— Будь ласкавъ, чоловіче добрый, дай хочъ на одынъ, на два хлібы чого-небудь, покы я розстараюсь на грошинята, та куплю собі, а то якъ не дасы, на твоій душі гріхъ буде: вся моя семъя съ голоду помре.

Отъ той сусідъ давъ ёму корякъ жыта; той подякувавъ, узявъ и пойшовъ до млына, щобъ ёго змолоть. Змоловъ те борошно, иде назадъ, несе ёго въ прыполі, та й думає:

— Господы Боже мылосердный, змылуйся надо мною грішнымъ и пошлы мені щастє пры моій лыхій годыні! Колыбъ я найшовъ теперъ хоть карбованцівъ два-три, и того бъ було зъ мене: все бъ такы не давъ семъі своій зъ голоду пропасты! Щожъ тутъ цёго борошна, що я сёгодня позычывъ та змоловъ? И на одынъ хлібъ не стане.

Раскрывъ вуѣнъ полу, да й хотівъ подывытця, чы справді такы и на одынъ хлібъ не стане, а вітеръ якъ схопытця, якъ подме, такъ те борошно й вылетіло изъ прыпола — туѣлько пола сыва осталась. Ставъ той чоловікъ, да й думає:

— Туды къ бісовому батьку! То хочъ борошна трохы та все такы було, а теперъ не пылынки не осталось. Щожъ я таперъ буду робыть на світі божому? щожъ мыні дома жуѣнка да діты скажуть, якъ я въ хату прыйду? Треба йты вітра позывать,—може, чы не вернетця хочъ те борошно, що вітеръ забравъ, то все такы буде хочъ на разъ перекусыть жуѣнці та діткамъ.

Такъ-то надумався собі да й пойшовъ позывать вітра. Иде та й, иде та й иде, ажъ дывытця: стоіть дідъ на дорозі, да такый старый да сывый, якъ молоко (а то бувъ Буѣгъ въ чоловічому образі) и пытає ёго:

— Здоровъ, чоловіче, а куды тебе Богъ несе?

— Иду, каже, позывать вітра.

— За щожъ ты ёго будешъ позывать?

— Да за те, що вуѣнъ мыні муку розвіявъ. У мене въ прыполі було трошкы мукы, думавъ понесу до дому, то буде такы перекусыть жуѣнці та діткамъ, покы раздобуду буѣльшъ; дакъ я розкрывъ полу, дывлюсь на те борошно, чы богато то тамъ ёго, а вуѣнъ раздувъ и пылынкы въ приполі не осталось. Дакъ я оце иду позывать: може, якъ-небудь чы не однозываю своє.

— Не однозываешъ, чоловіче, ты й вітра не найдешъ. Лучче вернысь до дому, та на тобі ось цей столыкъ, то буде зъ тебе и зъ твоіхъ діточекъ до самоі смерты. Туѣлько якъ треба тобі буде чого-небудь зѣисты або выпыть, то скажы туѣлько «столычокъ, столычокъ розвернысь, бо я хочу істы и пыть», то вуѣнъ розвернетця, на ёму буде усе стоять, що тобі завгодно буде зѣисты, чого захочешъ. Якъ напъється, наісысь и скажешъ знову: «столычокъ, столычокъ, закрыйсь», то вуѣнъ закрыетця.

Отъ той чоловікъ взявъ столычокъ, подякувавъ тому діду и пойшовъ собі до дому. Иде та й иде, иде та й иде, такъ уже, сердешный, поспішає, щобъ прынесты ёго скорішъ до дому, да нагодувать жуѣнку и діточокъ. Уже такъ утомывся и підтоптався, що ледві ногы за собою волочыть, ажъ застыгає ёго на дорозі нуѣчъ,—треба зайты до жыда переночувать. Отъ зайшовъ вуѣнъ до того жыда въ шынокъ переночувать; сівъ собі на лаві, захотілось ёму істы: «столычокъ, столычокъ, каже, розвернысь». Той столычокъ розвернувся, а на ёму и горілка, и медъ, и выно, и всяка страва,—чого туѣлькы душа забажає, те й є. Отъ вуѣнъ наівся—напывся, сгорнувъ той столыкъ, поставывъ пудъ стіною, а самъ люѣгъ и спыть,—звісно якъ дорожній чоловікъ,—кріпко спыть, а жыдъ бачывъ, що въ того чоловіка да такый столыкъ и пудкрався тыхенько, поставывъ свій, такый самы, а той взявъ и заховавъ.

У ранці прокынувсь той чоловікъ, узявъ на плечі столыкъ и пойшовъ до дому. И не снідавъ, думавъ: «Нехай уже разомъ зъ жуѣнкою та зъ діткамы поснідаю въ гурті».

Прынюѣсь вуѣнъ той столыкъ до дому, поставывъ посередъ хаты и каже:

— Ну, теперъ, жуѣнко, не будемъ бідкатця за хлібомъ, до самоі смерты; буде й намъ, буде и дітямъ нашымъ, буде й внукамъ, ще й правнукамъ нашымъ останетця.

— А що тамъ, чоловіче, пытає жуѣнка: може грошы найшовъ?

— Та не пытай уже, що найшовъ, то найшовъ, що Буѣгъ давъ то те й є. Збірай лышень скорішъ дітей, нехай воны стають кругомъ цёго столыка, будемъ снідать. Бо хочъ уже й пудъ обіды беретця, а я знаю добре, що ще вы й не снідалы.

— А щожъ бы мы снідалы? хыба ты не знаєшъ, що й шматочка хліба въ хаті не покынувъ.

— Та ну, уже, ну! Годі, иды ось сюды до цёго столыка. Діты, ставайте кругомъ.

Діты поставалы кругомъ, жуѣнка тежъ сіла; а вуѣнъ и каже: «столычокъ, столычокъ розвернысь.»—Не розвертаєтця столычокъ. Вуѣнъ знову: «столычокъ, столычокъ развернысь»—не розвертаєтця той столычокъ! Вуѣнъ взявъ сокыру, порубавъ той столычокъ и пойшовъ изъ хаты, пойшовъ знову вітра позывать.

— Тьпфу на твою голову! каже жуѣнка, якъ вуѣнъ выйшовъ зъ хаты: Чы вуѣнъ здурівъ на старість, такъ щежъ бо не пора: ёму ще й сорока годъ нема. Може це ёму якый-небудь злый чоловікъ такъ поробывъ.

Выбігла жуѣнка зъ хаты:

— Чоловіче, чоловіче, вернись, вернись!..

Клыкала, клыкала — нема! Не знать, де й дівся! А вуїнъ пойшовъ знову позывать вітра за ту муку. Иде та й иде, ажъ дывытця — стоіть надъ дорогою, на тымъ самымъ місці, дідъ да такый же то сывый и такий сывый, якъ молоко, да вже не той, що тоді вуїнъ стрівъ (а й це бувъ Буїгъ, тылько другый образъ прынявъ).

— Здорові булы, дідусю!

— Добре здоровьє, сыну!

— А куда ты йдешъ?

— Да йду отце позывать вітра за борошно: розсыпавъ въ мыні послідне борошно, на хазяйстві вже й пылыночкы не осталось! Керезъ ёго моя семъя голодає. Дакъ я отце иду позывать ёго; може чи не одпозываю хоть своє.

— Шкода, чоловіче! не найдешъ ты вітра. — Лучче на тобі оцю козу да йды до дому. Якъ треба тобі буде грошей, то туїлько скажы: «Коза-коза розсыпся!» То зъ неі такъ гроші и посыплятця, да самісенькы чырвуїнці.

Ото той чоловікъ узявъ козу, подякувавъ діду и пойшовъ додому. Иде таїй думає собі дорогою: «Спасыбу Богу мылосердному, що хочъославъ мыні въ друге дідуся такого, що не жалує свого добра для мене: — подарувавъ козу, а грошей у мене теперъ скуїлько буде! Господы! Що дня буду загодувать, щобъ коза розсыпалась грошыма».

Ото веде уже ту коїу до дому та радіє, такъ поспишає до дому до жуїнки и діточокъ, колы зновъ ёго нуїчъ застыгла; зайшовъ вуїнъ зновъ до того жыда на нычъ. Отъ вуїнъ зайшовъ у хату, люїгъ самъ на лаві, а козу прывъязавъ коло себе. Отъ люїгъ спать — да сонъ не бере ёго. Все ёму зъ думкы не йде, якъ то вуїнъ до жуїнкы прыйде зъ козою и загадає ій розсыпатця золотомъ самымы чырвуїньцямы. Захотілось ёму, бідному, істы, а грошей нема и копійкы зъ собою; вставъ вуїнъ зъ лавы, чы тамъ де вуїнъ спавъ, и каже до своєі козы: «Коза, коза розсыпся»! Коза розсыпалась грошыма; вуїнъ узявъ скуїлько тамъ ёму треба було, купывъ у жыда оселедця, чы може чехоню, не знаю; — купывъ горілкы, повечеравъ, якъ слідъ, и люїгъ спать, а коза стоіть у головахъ прывъязана. А жыдъ побачивъ, що така то коза въ того чоловіка, да й каже до своєі Рухлі:

— Герсту! дывысь, яка коза въ цёго цоловіка, треба козу вкрасты.

Якъ зоснувъ той чоловікъ, жыдъ пудкрався, одвъязавъ козу, прывъязавъ свою таку саму, й люїгъ спать. У ранці той чоловікъ встає, бере козу и йде до дому. Прыходыть до дому и каже:

— Ну, теперъ, жуїнко, не журись: буде що істы — буде й намъ, буде й дітямъ нашымъ, ще и правнукамъ останетця.

— Годі тобі, чоловіче, бляузкать — чортъ батька зна що! Отце, майбуть, другый стуїлъ буде.

— Мовчы, — бо, жуїнко, не будь така горлата, прошу тебе. Ты туїлько стань та дывысь, що то зъ цёёі козы буде: «коза, коза розсыпся!» А та коза стоіть, да крычыть: «немене, немене»! и не розсыпаєтця. Вуїнъ знову: «коза, коза розсыпся»! не розсыпаєтця. Розсердывсь вуїнъ. Зарізавъ ту козу, а самъ пойшовъ опъять позывать вітра. И зновь зострівъ діда на дорозі, ще старішого; такый білый, такый білый, якъ снігъ.

— Здоровы будьте, дідусю!

— Доброго здоровья, небожъ, а кудa ты йдешъ?

— Иду вітра позывать за борошно: послідне борошно мыні розвіявъ, въ господі и пылынкы не осталось, семъя зъ голоду вмірає. Дакъ я оце позывать, може, чы ны однозываю хочъ своє.

— Шкода, чоловіче! що вітеръ забравъ, те й пропало. Луччe на тобі оці бубончыкы, та вертайсь до дому.

Забравъ той чоловікъ бубончыкы и пойшовъ до дому. На дорозі знову зашовъ до того жыда ночуватъ. Зайшовъ у хату, люїгъ на лаві одпочывать, а бубончыкы повісывъ коло себе на колочку. А жыдъ у ночі тыі бубончыкы узявъ, а свої повісывъ. Уранці той чоловікъ встає — захотілось ёму поснідать а вуїнъ думавъ, що й до бубынчыківъ треба такъ прыговорювать, якъ до стола и до козы, то й воны дадуть істы и пыты — то й каже: «бубончыкы, бубончыкы розвернитця!» Тыі бубончыкы що у ёго надъ головою вісять и не думають розвертатця, а тыі, що у жыда булы, якъ развернулись, якъ зачалы жыда быть по голові та по спыні, такъ вуїнъ уже крычыть:

— Рятуй, рятуй мене, чоловіче! я тобі верну и столыкъ и козу, туїлько заберы собі одъ мене ціі бубончыкы.

Отъ той чоловікъ забравъ бубончыкы, козу, столыкъ и пойшовъ до жуїнкы, а тоді саме празныкы наставалы.

— Ну, теперъ, каже, жуїнко, будемъ на велыкдень істы да пыть — Слава Богу мылосердному, що столыкъ! «Столыкъ розвернысь!» Столыкъ розвернувся, а на ёму всего, всего, чого туїлько душа забажає! Отъ вуїнъ ще до каже: «коза, коза, разсыпся!» Коза такъ и насыпала грошей, да самыхъ чырвуїньцівъ, такы блыскучы, что ажъ горять, ажъ у хаті такъ и сяє! Жуїнка, діты позлазылы зъ печы, поставалы кругомъ того стола, та дывуютця — що воно за столыкъ такый. Отъ наставъ празныкъ; грошы є, зъісты є що, а одежыны — не въ жуїнкы,

не въ дітей, не въ самого нема такоі, щобъ можно було пойты межъ люде. Уранці задзвонылы до церквы, уставъ той чоловікъ, хотівъ одягтыся въ те, що Буŷгъ давъ, да пойты до церквы помолытця, кынувсь, хотивъ було засвітыть, дакъ и огню нема въ хаті, а тутъ на велыкдень и позычать негодытыця; ставъ вуŷнъ коло вуŷкна да й думає; колы дывытця: ажъ передъ хатою, на горбочку, хтось кладе огонь. Пойшовъ вуŷнъ—ажъ то дідъ.

— Хрыстосъ воскресъ, діду, будьте здоровы зъ праздныкомъ?

— Во истыну воскресъ! спасыбу, сыну, будь здоровъ!

— Чы не можна у васъ, дідусю, взять головешкы, хочъ воно сегодня такый день, що й не годытця позычать огню, та нічого робыть, Буŷгъ простыть, колы вже такъ случылось! У мене въ господі огню нема, чы вы чулы таке?

— Держы, сыну, прыпылъ: я тобі насыплю жару.

— Прогорыть пола, дідусю!

— Та ні, сыну, не прогорыть, держы прыпілъ: я тобі насыплю; да гляды несы да не заглядуй въ прыпылъ ажъ покы не прыйдешъ до господі.

Отъ той чоловікъ загорнувъ въ той жаръ у полу и пойшовъ до дому. Колы дывытця въ хаті, ажъ то не огонь, а чырвуŷньці. А тутъ уже розвыднілось на дворі и огню не треба. Пойшовъ той чоловікъ до церквы помолывся Богу, вернувся до дому, пообідавъ зъ жуŷнкою да зъ діткамы и посылає іхъ гулять:

— Нате жъ, каже, вамъ діточкы хочъ по чырвуŷньцю, колы крашанокъ нема; будете й цімъ забавлятця.

— Діты забралы грошы и пойшлы; колы дывлятця ажъ батькового брата діты, а іхъ бы то вже дядька, гуляють. Посідалы на улыці проты сонечка, да й граютця крошанкамы. Отъ воны прыйшлы до іхъ да й кажуть: «дайте намъ крашанку.»

А воны й пытають:

— Хыба вамъ маты не давала сегодня крашанокъ?

— Ні, кажуть, не давала, бо у насъ нема!

— А щожъ вамъ маты давала сёгодня?

— Маты дала сёгодня сорочкы біленькы, а батько ось-що.

Да й показуе чырвуŷньця. А тыі діты булы розумнішы да й кажуть:

— Дай же мыні той шажокъ, то я тоді дамъ крашанку.

Діты дурны—взяли пооддавалы своі чырвуŷньці, а крашанкы забралы, та ще й радіють, що и въ іхъ есть таке саме, якъ у другыхъ дітей. А тыі діты забралы грошы дай понеслы своёму батьку.

— Де вы, діты, взялы грошей?

— Да це, тату, мы попродалы своі крашанкы.

— Кому жъ вы попродалы?

— Дядьковымъ дітямъ.

— Давайте сюды іхъ.

Діты пооддавалы, взялы ще по крашанці и пойшлы гулять опѣять. А вуѣнъ и думае:

— Де жъ ця у мого брата грошы взялысь, да ще золотыі? Да й багато жъ, майбудь, у ёго е, колы дае дітямъ гулятця! Треба буде сёгодня поклыкать ёго зъ жуѣнкою на обідъ. Може вуѣнъ скаже, якъ пудопье, де вуѣнъ чырвуѣнцівъ набравъ, то и я пойду, та возьму.

А вуѣнъ уже й такъ бувъ богатый сылне и неколы не клыкавъ до себе свого бідного брата на обідъ. Ото прыйшовъ братъ вуѣнъ и пытае:

— Де ты, брате, набравъ чырвуѣньцівъ? скажы мыні, нехай и я хочъ трохы пожывлюсь.

— На першый день празныка у мене въ господі не було огню. Дакъ я ставъ коло вуѣкна да й дывлюсь — ажъ тамъ на горбочку протывъ моеі хаты огонь. Я й пойшовъ, набравъ, прынюѣсь до дому, ажъ то не огонь, а чырвуѣньці.

— Якъ дасть Буѣгъ дождать того самаго дня, пойду и я та наберу и собі.

Ото дождавъ вуѣнъ велыкодня, стоіть цілу нічъ на дворі, да дывытця, чы не горыть огонь. Колы це світомъ такъ и загорілось на горбочку на тымъ, що братъ казавъ. Вуѣнъ побюѣгъ скорішъ, колы—туды, ажъ коло огню седыть дідъ.

— Хрыстосъ воскресъ, діду!

— Во истинно воскресъ.

— Позычте огню, діду!

— На що тобі огонь?

— Да нема чымъ въ господі засвітыть!

— Якъ нема? дывысь, каже дідъ, онъ твоя хата горыть.

Той глянувъ, ажъ справді вся хата загорілась.

Въ этой и въ трехъ послѣдующихъ сказкахъ есть похожія черты со сказками, помѣщенными въ 1 вып. Рудченки подъ №№ 31 и 32 (стр. 125 и 139).

90.—Про скрыньку, скатерть, барана и рога, що Богъ давъ убогому чоловіку.

(М. Хабное, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Бувъ собі чоловікъ, и въ ёго було багато дітей. Выгодоватъ іхъ не дала панщина. Пошовъ вуѣнъ до пана и ставъ просыть, щобъ панъ пустывъ

ёго на заробітки, отъ панъ и пустивъ ёго на шість літъ. Пошовъ той чоловікъ—иде, та йде, колы стрівъ діда,—а то бувъ Богъ-Дідъ и пытає:

— Куды ты йдешъ?

— Иду, каже, на заробітки.

— Стань у мене, каже.

Отъ и ставъ вуйнъ у ёго. Захотілосє істы. Ілы воны булки — одинъ укусывъ, а послі други.

У вечері прилетівъ анголь и пытає у Бога:

— Яку долю даты нарожденный дытині?

— Въ чімъ лежу, то й ёму.

А домъ, де Богъ лежавъ, бувъ въ три етажа. На другы день зновъ прилетає анголь.

— Яку, пытає, долю дать, нарожденный дытині?

— Въ чімъ лежу, то й ёму, каже Богъ.

А домъ, де лежавъ Богъ, бувъ у пъять етажівъ. Прилетає анголь и на третю ничъ и пытає:

— Яку долю даты нарожденный дытині?

— Въ чімъ лежу, то й ёму.

А ту ничъ Богъ лежавъ у підперти хаті.

Отъ чоловікъ той просытъ у Бога, щобъ и ёму давъ долю. Богъ давъ ёму скрыньку зъ скатертю и каже:

— Якъ тобі що треба, до ты скажи: скрынько одчинисє! Дакъ вона одчиница, и буде тобі все, що треба.

Взявъ вуйнъ скрыньку й скатерть и пошовъ, а вже на дворі бувъ вечоръ; зашовъ вуйнъ до орандара—захотілось ёму выпыть чарку горылки, дакъ орандарка безъ грошей не дає. Отъ вуйнъ и сказавъ: скрынька, скрынька, одчинысє! Скрынька одчинилаєє, вуйнъ взявъ гроши, выпывъ горилки, купывъ попоісты и лігъ спаты. А жидъ и бачівъ, якъ скрынька одчинялаєє: у ночі взявъ да й переменивъ скрыньку—тую взявъ, а свою положивъ. У ранці той чоловікъ пошовъ; приходить до дому да й каже жинці:

— Ну, жинко, теперъ маємо, що істы. «Скрынько, скрынько, одченись»! а скрынька й не одчиняєця.

Пошовъ вуйнъ зновъ, стрівъ діда—дідъ той камень клює, а то бувъ Богъ. Давъ ёму баранчика.

— Якъ треба тобі що, каже, то ты скажи: баранчіку, стрепенысь! то такъ золото и посыплеца.

Пошовъ вуйнъ, баранчикъ за нимъ побігъ. Зашовъ вуйнъ зновъ до оран-

дара—захотілосѐ ёму выпыть чарку, дакъ орандарка не дає безъ грошéй. Отъ вуйнъ и сказавъ: «баранчикъ, стрепенисѐ! Баранчикъ стрепенувсѐ, вуйнъ взявъ гроши, выпывъ горилки, купывъ попоісты и лігъ спаты, а баранчикъ лігъ пуйдъ лавкою. Жидъ бачівъ, якъ баранчикъ стрепенувсѐ;—у ночі взявъ да й переменивъ, положивъ подъ лавку свого баранчика, а того взявъ собі. У ранці той чоловікъ пошовъ, а баранчикъ не хоче йти за нимъ; вуйнъ ёго на воровці повівъ. Приходитъ до дому й каже жынці:

— Ну, жинко, теперъ вже маємо що істы. Баранчику, баранчику, стрепенысѐ! а баранчикъ стоіть собі, неначе не до ёго и говорять. Вуйнъ, ще разъ сказавъ, а потымъ зарізавъ. Пошовъ вуйнъ знóвъ и знóвъ стрівъ діда. Дідъ давъ ёму рога, якъ тобі що треба, каже, то скажи: «зъ рога!»

Заходитъ до того жида. Якъ сказавъ—«зъ рога!» Якъ выскочили жандары, якъ почали быть жида; жидъ просыца:

— Я, каже, верну и скрынькy, и скатерть, и барана, тілько нехай не бьють.

Забравъ той чоловікъ скрынькy, скатерть и барана и пошовъ до дому. Усе теперъ у ёго єсть—богаты ставъ. Шість літъ прошло. Отъ ёго панъ посылає, щобъ взять ёго на панщину. Якъ сказавъ вуйнъ: «зъ рога», якъ почали жандары быть асауливъ, тыі втикать. Росказали пану: поіхавъ самъ панъ. Якъ сказалъ вуйнъ: «зъ рога», якъ почали жандары быть пана, панъ и панщины одріксѐ. «Я тобі, каже, оддамъ свою карету, шестёрку коней, тилько скажи, щобъ перестали быть»!

Отъ якось у того пана бувъ баль. Панъ и каже:

— Оддамъ половину паньства тому, кто пожене того чоловіка на панщину.

Одинъ изъ панивъ и каже:

— Я, каже, пожену.

Поіхавъ той панъ до того чоловика, вуйнъ якъ сказавъ: «жандары, зъ рога»! Такъ воны и почали пана быть. Той одпрошуєця, дакъ де тамъ! Десять хатъ давъ той панъ тому чоловіку и шестеро коней. Живе теперъ той чоловікъ паномъ!

91.—Якъ Богъ наградывъ бідного чоловіка.

(Косеневъ, Новградъ-Волынскаго у., Волынской г.)

Бувъ собі дуже бідный чоловікъ и було въ ёго шестеро дітей; а тутъ такъ трапылось, що ёго жінка знову въ тягості ходыла. Отъ жінка и каже своёму чоловікові:

— Візмы, чоловіче, сокыру, та йды на заробіткы, бо якъ Господь мене розвъяже, то нічимъ буде и у хрестъ увесты.

Отъ чоловікъ взявъ сокыру и пішовъ. Иде вінъ день, иде другый, иде третій, уже забывся въ пущу таку велыку, що ніякимъ способомъ не выбыться изъ неі. Колы дывыться, ажъ иде чоловікъ, такый старый, та сывый. Отъ дідъ и пытае:

— Куды ты, чоловіче, йдешъ?

— На заробіткы йду. У тягості жінка моя, дідусю; якъ Господь Богъ розвъяже, то нічимъ буде у хрестъ увесты.

— Рубай, каже, чоловіче добрый, оце дерево;—я тобі заплачу.

Ото той чоловікъ рубавъ тры дні. Тоді цей набравъ жменю сребра и давъ ёму (це бувъ самъ Богъ). Отъ вінъ забравъ грощи, подякувавъ за роботу и пошовъ до дому. А Господь Богъ зробывъ такъ, що ёго жінка розвъязалась, у хрестъ увела свого сына. Уже вінъ и вырісъ, уже вона ёго и оженыла. Звісно, давъ такъ Богъ, що вона розбагатіла и выстроіла домъ у тры етажи, сына въ дорогу посылала. А чоловікъ зайшовъ у шинокъ та й пытае, дебъ тутъ переночувать дорожнёму чоловікові (це було те саме село, звіткіль вінъ самъ, тілько вінъ не пізнавъ. Все перемінылось: и улыці, и хаты,—такъ то Богъ давъ!)

— Иды, каже, отъ-тутъ у насъ на селі єсть богата жінка, вона всіхъ прыймае, и багатого, и бідного; напоіть и нагодуе и одежу дасть, якъ у кого нема.

Ото вінъ и пішовъ селомъ шукать, ажъ дывыться стоить трох-етажный домъ, такій самісінькый, якъ ёму розсказувалы. Вінъ и зайшовъ.

Жінка ёго такъ прывітала, дала чарку, другу на вечеру, насыпала вечерать, що тілько у єі було. Після вечері послала ёму постіль, уложила ёго якъ слідъ. Не пізнае, що це іі рідный чоловікъ; а чаловікъ єі зразу пізнавъ, та тількы не прызнається. А далі думавъ, думавъ и пытае:

— Чи ты знаешъ, жінко, якъ мене зовуть?

— Богъ тебе знае, чоловіче добрый!—ты чоловікъ дорожній, якъ я можу знаты!

— Якъ каже, ты мене не знаешъ, яжъ твій чоловікъ!

— У мене, чоловіче добрый, чоловіка нема уже трыдцять тры годы. Якъ я ще ходыла оцімъ сыномъ, вінъ пішовъ на заробіткы и, Богъ ёго знає, де вінъ и дівся.

Тоді чоловікъ пазвавъ ії, назвавъ себе и розсказавъ ій, якъ вона ёго зъ сокырою послала на заробіткы, и якъ вінъ трыдцять тры годы рубавъ въ пущі и думавъ, що вінъ тры дні робыть.

Тоді воны разомъ сталы поживать те добро, що імъ Богъ давъ. Ті гроши, що вінъ до дому въ жмені прынісъ ніколы не уменшалысь, выпье, чи купыть одежины, чи худобы хоть бы рублівъ на сто—все гроші цілы у ёго, и дітямъ, и внукамъ ще ёго осталось.

92.—Золотая торба.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Було два брата—Бідило и Окпило. Окпило окпивъ Бідило. Пошовъ Бідило; иде та йде, упустивъ рукавицу, а вона біжить. Доганяє вуінъ ії, ажъ дывитьця: стоіть хатка. Зашовъ вуінъ у ту хату, ажъ тамъ дідъ. Накормивъ ёго той дідъ и давъ золоту торбу (а то бувъ Богъ).

— На тобі цю торбу, та не заглядай, покі не пренесешъ, а якъ принесешъ, то скажи: «хлопци, зъ торби», и все тобі буде.

Принюісь вуінъ до дому, сказавъ: «хлопци, зъ торби!»—выскочили тыі хлопці и дали ёму всёго, всёго, чого треба.

Наівся вуінъ усёго, а послі думає: «дай позву папа». Позвавъ. Панъ наівся, а посля почавъ выдурувать тую торбу. Той не дає. Панъ взявъ та й отобравъ. Плаче той Бідыло. Иде зновъ до діда. Даєъ ёму дідъ торбу.

— Не дывись же, каже, покі не принесешъ до дому.

Не втерпівъ вуінъ. На дорозі и сказавъ: «хлопци, зъ торби!» Якъ выскочить шесть хлопцивъ зъ нагаями, якъ почали ёго быть; были, были, ажъ покі вуінъ не догадався сказать: «хлопци, въ торбу!» Якъ сказавъ, тоді хлопці и поховались.

Позвавъ вуінъ зновъ пана. Пришовъ панъ, а той якъ скаже: «хлопци, зъ торбы!» Якъ выскочили хлопци, якъ почали быть пана; панъ оддавъ першу торбу; а Бідило взявъ да другу закопавъ у мулъ.

93.—Якъ бабы навчилысь шептать.

(Шендеровка, Каневскаго у., Кіевской г.)

Була баба, та така бідна, та убога, що не тільки не мала чого істы, але даже не мала де сердешна й переночуваты; було де застане ii нічъ, тамъ и ляже підъ тыномъ, та й спыть. Отъ вона одного дня заснула недалеко підъ тыномъ, ажъ иде дорогою самъ Господь и зъ нымъ два апостолы Петро и Павелъ. Глянувъ Господь підъ тынъ—ажъ лежить жінка. Отъ вінъ и пытае ei:

— Чого ты, жінко добра, тутъ лежишъ? Чи вжежъ у тебе господы нема, щобъ де було прыхылыться и заснуть?

— Нема, каже, чоловіче добрый! Я оце такъ и живу и въ день и въ ночі, якъ бачишъ.

Отъ Богъ ii и посовітувавъ:

— Тутъ же, жінко добра, прыідуть за тобою въ калясці, щобъ ты поіхала: тамъ бачила—багатый панъ лежить при смерті, слабый, такъ ты ёму пошепчешъ, то вінъ тобі багацько грошей дасть.

Може вона чи й уміла гораздъ Богу помолытыця, а вже ій Богъ такъ давъ, що вже знала, якъ и шептать и обмовлять и прымовлять.

Богъ зъ апостоламы прыходыть до пана та й каже:

— Пошлы ты коні за тоею жінкою, що тамъ лежить у такому-то й такому селі підъ тыномъ, то вона тобі одходыть твою слабость.

Колы такъ незадовго и прыіздыть коляска, взяла ту жінку, и повезлы до пана. Тілько що вона тамъ ёго то водою спрыснула, пошептала, то що тамъ ій Богъ надоумывъ—панові легше стало: такый радый та веселый зробывся, та все дякуе цій бабі.

Ото пройшла тамъ може неділя, або дві: панъ выздоровівъ зовсімъ и вырядывъ бабу до дому, давъ ій грошей и хліба—и всёго, всёго, чого тілько ій хотілось. Вона забрала це все и поіхала до дому, и съ цёго уже й жила и другіхъ бабівъ навчила тому, що ій самъ Господь Богъ вразумывъ.

94.—Три браты и Богъ.

(Д. Дубари, Каневскаго у., Кіевской г.)

Було собі три сыны, та не було въ іхъ ні батька, ні матері. Отъ идуть воны всі три наймататця, идутъ та й думають: «колибъ Богъ давъ наскочить на доброго хозяіна». Ажъ иде дідъ старый, старый, и каже:

*

— Куды вы, дітки, идете?

А воны кажуть:

— Найматця.

— Будьте, каже вінъ: вы моі сыны, а я вашъ батько. Якъ підростете, то я васъ поженю—буде у васъ и грунтъ, и хата, тілько за Бога не забувайте.

Згодылысь воны: идутъ та й идуть — ажъ стоіть така хатка гарна и выбігає така дівчина гарна, така гарна, якъ квіточка! А старшій братъ и каже:

— Колыбъ мині цю дівчину взять, та ще шобъ були у мене волы и коровы...

— Добре, каже батько: підемъ посватаємъ—будуть у тебе волы й коровы, тілько живы и за Бога не забувай!

Отъ воны зайшлы въ ту хату, посваталы ту дівку, одгулялы весілля; а самы въ трёхъ пішли далі. Идуть та й идуть — ажъ стоіть хата; а зъ тиеі хаты выходыть дівчина, да такъ-жъ-то хороша, хочъ воды напыйсь! А підстаршій и каже:

— Колыбъ мині ту дівчину посватать, та ще цей млынъ и ставочокъ, тобъ я моловъ и хлібъ мавъ до кінця віку.

А ёго батько каже:

— Добре, сынку! Це буде. (Оженывъ и того). — Ну, каже, сынку, теперъ живы и за Бога не забувай.

Покынулы и того; а зъ самымъ найменшимъ пішлы далі. Отъ воны идуть, та й идуть — ажъ стоіть така хата драна; а підъ тиею хатою сыдыть дівчина; а вінъ и каже:

— Колыбъ мині ту дівчину посватать и колыбъ хлібъ у мене бувъ, то ябъ и Бога не забувъ, и нищихъ бы хлібомъ наділявъ.

Оженывъ вінъ и того, а самъ пішовъ собі по світахъ. А то не чоловікъ бувъ — тілько Богъ. Отто ходывъ, ходывъ вінъ по світахъ; а дали й думає собі: «а піду я до іхъ, чи добре воны зъ нищими обіходятця». Прыйшовъ до старшого сына—той ходыть по дворі,—а той зогнувсь и каже:

— Якъ бы ваша ласка, та дали мині мылостыны.

А вінъ каже:

— А-а, не якый старый! Ще можетъ заробыть: я самъ недавно на ногы зопъявся.

А въ ёго добра такого, що страхъ: стожки такі стоять, що й палыцею не перекынешъ, клуні, скотъ, одежа въ коморахъ; а мылостыны не давъ! —

Ото одийшовъ той дідъ може зъ верству, ставъ, оглянувсь назадъ на ту хату, та на ёго добро — такъ усе добро и запалало. Пішовъ вінъ до того сына, що коло хаты ставокъ и млынъ. Прыходыть до середужчого сына, а вінъ у млині меле. Отъ Богъ зогнувся, прыйшовъ у млынъ и каже:

— Дай, чоловіче добрый, рады Христа, хоть на галушкы мукы.

— Шкода, каже: я ще й для своіхъ дітей не намоловъ!

Пішовъ Богъ. Отто одыйшовъ вінъ трохи одъ млына, оглянувсь на млынъ — и млынъ загорівся: такъ и охватыло зо всіхъ боківъ полумъя.

Отто приходыть той дідъ до третёго сына та такъ зогнувсь, такъ зогнувсь, якъ дуга, обірваный, обшарпаный такый, що страшно на ёго й глянуть... Кузка по ёму такъ лазыть, якъ комашня!

— Дайте, каже, рады Христа, що вамъ Богъ послався.

— Идіть, каже, дідусю, въ хату, тамъ вамъ дадуть.

Приходыть вінъ у хату; жінка якъ гляне на ёго, ажъ на ёму кузкы — Боже впасы! Отъ вона пішла въ комору, внесла штаны, сорочку внесла—дала ёму. Надівъ вінъ. Вона якъ гляне—ажъ на ёму кузка знову такъ, якъ комашня...

— Що вамъ, каже, дідусю, робыть, щобъ у васъ не було цієі поганоі кузкы?

— Що жъ, каже, робыть? Отто, якъ бы тую дытынку, що седыть на полу, положить на сковороду, та поставыть въ пічъ, то вона-бъ припеклася и тимъ саломъ змазатця, то тодібъ кузкы у мене не булобъ; а то вона мене неділь черезъ дві на смерть заість.

— Подождить, каже, дідусю, я піду на часокъ до свого чоловіка та поражусь зъ нымъ.

Пішла вона до чоловіка, стала хвалытыця; а вінъ и каже:

— Щожъ, жінко мині здаєтця, що лучче вылыкого вызволыть одъ смерты, якъ малого. Зробы, жінко, такъ, якъ вінъ тобі казавъ.

Отъ вона прыйшла въ хату, розвела огонь у печи, посадыла дытыну ту на сковороду и засунула въ пічъ та щей зъ олійныкамы заставыла, щобъ вона не вылізла зъ огню. Колы загляне вона у пічъ—ажъ тамъ та дытына седыть по середыні и граєтця червінцямы; а той дідъ и каже:

— Це вамъ, діткы, Богъ давъ такъ за те, що вы бідныхъ не забуваєте; а ваші браты погорілы зо всімъ своімъ добромъ и худобою.

Отто побігла вона зазвала чоловіка въ хату, стала ёму хвалытця, — колы гляне, ажъ уже й діда нема у хаті. «Діду, діду»! — Не знать, де й дівся. Отъ воны собі живуть и проживають ти гроши помаленьку.

95.—Про віночокъ царевны и шапку невидимку.

(М. Хабное, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Хлопецъ пасъ телята, та заблудывъ; блудывъ вуѣнъ довго, дуже довго—обірвавсѐ зовсімъ, нечого на ёму цілого не зосталось; коли бачитъ—стоітъ хатка, а у тоі хатки святы живъ; у ѐго було два стаканы вина и булка. Стукавъ хлопецъ, пытавъ вуѣнъ три разы—не отзываѐтцѐ. Одчинивъ той малы хлопецъ хату; взявъ ѐго святи за сына. Хочетца хлопцу істы, а стары не даѐ ѐму, бо самъ не івъ нечого. У ночі, якъ хлопецъ спавъ, дунувъ у ѐго Святого Духа,—отъ хлопцу вже істы не хочетца. На други день каже хлопцу:

— Ходи собі по саду, тильки не йды за каменну гору.

Довго вуѣнъ ходывъ по саду, захотілось таки ёму пойты за каменну гору,—отъ и пішовъ. Дывитцѐ: прилетили три качечки, якъ роздеглисѐ—почали купатцѐ; ажъ то не качечки, а три царевны. Тоді каже ёму святи:

— Теперъ вже ты не муѣй сынъ,—иды собі; иды до лыповаго корчіка, тамъ побачішъ, котора въ віночку, то старша. Ты и возьмы віночокъ.

Приходитъ вуѣнъ; бачітъ зновъ тихъ качечокъ, раздяглысѐ и почали купатцѐ. Взявъ вуѣнъ віночокъ. Покупалисѐ воны, почали одягатцѐ, бачетъ: віночка нема, а безъ віночка летитъ не можна. Почали воны ѐго просытъ, ціловать—не оддавъ. Полетили дві сестри до дому, розсказали цару. Отъ и той благословивъ свою старшу дочку съ тымъ хлопцемъ и каже ѐму:

— Гледы жъ, не показуй жуѣнці віночка, покі не буде въ тебе чотирохъ дітей.

Давъ ѐму царъ усёго. Було въ ѐго вже двоѐ дітокъ. Пошовъ вуѣнъ зъ жуѣнкою до дому. Стари не познали ѐго, вуѣнъ признавсѐ до іхъ, воны такъ дуже зрадили! Ставъ жить вуѣнъ у іхъ,—усе у іхъ ѐсть,—всёго багато, и скоту, и всёго. Привела ѐго жуѣнка ще дытину—стало въ ѐго уже троѐ дітокъ. Отъ разъ не було ѐго дома; ѐго жуѣнка и стала просытъ въ ѐго матеры, щобъ та показала віночка, хочъ зъ-за дверей. Мати довго не показовала, а та все просытъ. Мати одчинила скриню, выняла виночка и показуѐ, та духомъ якъ потянула, такъ и полетила зъ віночкомъ до царя, до свого батька. За нею усе полетило, вся худоба, остались тилько гроши. Приходитъ чоловікъ, бачитъ: жуѣнкі нема, вуѣнъ пытаѐ у матери:

— Де се жуѣнка?

— Охъ, сыночку, каже маты, безъ тебе вона тутъ стала просытъ, щобъ я ій показала віночокъ, я довго не хотіла, а далі показала; вона полетіла зъ віночкомъ, и усѐ за нею полетіло, осталисѐ тилько гроши.

— На що вы, каже, мамо, показали того виночка! Нате вамъ гроши, мені теперъ не треба!

Отъ у ночі пошовъ собі; бачітъ—чорты бьютце. Побачили єго:

— Поділи насъ, кажутъ, чоловіче,—мы бъемсє отъ за сю шапку.

— Добре, каже вуѣнъ, поміру.

— Взявъ ту шапку, та й надівъ на себе и пошовъ собі, нехто єго й не бачітъ. Пришовъ вуѣнъ у той городъ, де єго жуѣнка; бачітъ стоітъ мала хатка, а въ тый хатци живе бабка,— стара така; зашовъ вуѣнъ у хатку, погрівсє, переночовавъ. Въ ранці надівъ шапочку й пошовъ у крамъ, набравъ усёго въ краму—єго нехто й не бачівъ; одягсє, пришовъ до бабки, напоівъ ії й нагодовавъ тымъ, що зъ краму принисъ. Ночовавъ вуѣнъ у тоєі бабки три ночі, а бабка та що-дня ходила до царевны,—бо царевна була важка,—бабка єму й росказала. Отъ вуѣнъ падівъ на себе шапку й пошовъ за бабкою,—єго нехто й не бачитъ. Сівъ вуѣнъ на шалі,—а тамъ були зроблены, щобъ підыматъ людей у гору;—підымаютъ люде и дывуютсє, що баба поважчала. Зашовъ вуѣнъ у палацъ; три дні живе зъ жуѣнкою, а далі знявъ шапку,—жуѣнка побачила и зраділа. Послала батьку письмо, дмухнувши на єго. Отъ приходитъ батько зъ військомъ и каже єму:

— Якъ ты перебъешъ всіхъ Ляхівъ, то замість мене будешъ царемъ.

Вуѣнъ надівъ шапку, якъ почавъ быть, якъ почавъ быть Ляхівъ,—всіхъ перебывъ, а єго нехто й не бачитъ. Отъ и ставъ вуѣнъ царемъ, жуѣнка єго привела сына, вычуняла; сестри єго полетіли за тими трома дітьми, що остализсє у батька и въ одну нічъ принесли іхъ и живутъ теперъ собі.

Примѣч. Есть общія черты въ сказкѣ, помѣщенной у Рудченка въ 1 вып. подъ № 46 (стр. 96 и 100).

96.—Про Сатанаіла.

(Козелецкаго у., Черниговской г.)

Колысь не було на землі, ни неба, а була все вода. Ото Богъ разъ літавъ надъ водою та й побачивъ, що щось плава таке, мовъ головешка,—безъ рукъ и безъ нігъ. А то бувъ Сатанаілъ. Ото Богъ ёму и каже:

— Нырны у воду и достань землі во имя моє.

Сатанаілъ нырнувъ та й каже:

— Берысь, земле, во имя моє.

Земля ёму и не далась. Богъ посылае ёго другый разъ. Вінъ зновъ каже:

— Берысь, земле, во имя мое.

Земля зновъ ёму не далась.

Богъ послявъ ёго въ третій разъ.

Сатанаілъ бачить, що земля не даєтця ёму, та й мусывъ сказаты:

— Берысь, земле, во имя Боже!

Земля и далась ёму. Ото вінъ выплывъ та й оддавъ Богу землю. Ото Богъ и каже:

— Ну, теперъ будемъ сіять!

Ото и почалы воны сіять. Де упала земля купкою, то тамъ стала гора; де попадала рівненько, то тамъ сталы поля рівны, а де протынулы шматокъ воды и не покрылы землею, то тамъ стало озеро. Ото посіявши, Богъ перехрестывъ землю та й полетівъ на небо.

О-такъ-то явилась земля!

97.—Якъ баба бабувала у чорта.

(М. Шендеровка, Каневскаго у., Кіевской г.)

Була собі въ якомусь-то селі баба. У кого тра́плятця родыны, то ії и звуть люде бабувать: вона прыйме дытыну, вернетця до дому и живе собі сама у своій хаті. Отъ прыходыть до неі чоловікъ и просыть, щобъ вона прыйшла да прыйняла одъ ёго жінки дытыну. Послухала вона, пішла, одбабувала и вернулась до дому; а въ хаті не топлено—холодно... «піду я, думае вона собі, въ лісъ, принесу дровъ да вытоплю». Взяла вона віровочку и пішла; прыходыть у лісъ, ажъ дывытця—повзе жаба да така жъ то товста, та здоровенна — надежна була. Дывытця баба, що жаба не перелізе черезъ палычку, змылувалась надъ нею да й каже: «це-жъ, каже, сердешна жаба и черезъ палычку не перелізе», та взяла палычку та й пересадыла ії. Ото жаба жъ собі полізла въ лісъ; а баба назбірала дровець, вернулась до дому и топыть. Колы це того-жъ самісенькаго вечора прыіздыть за нею коляска. Баба думала, що це ії до панивъ якихъ кличуть, або до попівъ, сіла да й поіхала. Прывезлы ії туды, завелы въ покоі—дывытця вона. «Де я, думае собі вона, не була, и въ панівъ, и въ попівъ, а ще такого ні одного пана не бачила, щобъ було въ ёго такого багато сребра, та золота. Це певно тутъ живе той, що не при хаті згадуючи!»

Дывытця: чортыха, що баба стала посередъ горныці и роздывляетця кругомъ, підозвала ii до себе да й каже:

— Лягайте, бабусю, спать! У насъ нічого робыть.

— Де-жъ мині, каже баба, лягты у васъ?

— Лягайте, каже, бабо, тамъ-то й тамъ-то да й спіть собі; а якъ мині чого треба буде васъ, то я розбужу.

— Добре, каже.

Лягла та баба да й не спыть. Колы це такъ, якъ о півночі, прыіздыть ii чоловікъ; а чортыха думала, що баба заснула да й каже:

— Возьмы, каже, чоловіче, нашу дытыну, та заміны на ту, що баба прыймала учора.

— Добре, каже.

Ухватывъ вінъ свою дытыну, выбігъ зъ хаты и заразъ прыносыть чужу. А баба не спыть и все це чуе и бачить.

Покликала чортыха бабу до дытыны; баба встала, глянула на дытыну и заразъ познала ii. «Якъ бы тутъ, думае собі вона, цю нещасну дытыну вызволыть изъ дьявольскихъ рукъ»: Узяла одломыла кусочокъ голкы и загнала ёму підъ нёготь. Якъ розкрычитця та дытына, крычить та й крычить, ажъ посыніло бідне, такъ крычить...

Отъ чортыха порадылась зъ чортомъ да й каже ёму:

— Возьмы, чоловіче, цю дытыну та однесы ii туды, де воно було, бо вона така крыклыва, що нехай ій бісъ!

Узявъ чортъ да й однісъ. А чортыха позвала бабу до себе да й каже:

— Я тебе, бабусю, награжу; на тобі оце полотно, тілько гляды не шукай конця. Якъ не будешъ розвертать, то стане тобі ёго на ввесь твій вікъ и ще й дітямъ, онукамъ и праонукамъ твоімъ останетця. А якъ буде тобі мій чоловікъ давать гроші, то ты іхъ не бери. Ты ёму лучче скажи—нехай вінъ тобі дасть три лопаты того уголля, що тамъ у кутку на дворі лежить.

— Добре, каже.

Забрала баба те полотно, подякувала, далы ій три лопаты того уголля и отвезлы до дому. Баба не вспіла вкынуть у хату те, що ій далы, мерщій побігла до тиеі дытыны;—дытына крычить, ажъ посыніла бідна, та крычить; уже ій и крыклывыці одмовлялы, уже й за знахарамы посылалы—не помогаютъ! Баба прыйшла, выйняла голку—якъ рукою зняло крыклывыці.

Прыйшла баба до дому, подывылась на те уголля—ажъ то не уголля, а самі за себе червінці, ажъ горять підъ пічью. Вона забрала ихъ, однесла въ комору и поховала въ скрыню. А зъ полотна нашила собі сорочекъ, нарізала

платківъ, рушниковъ; хто не попросить—одріже на сорочку и все остаєтця однаковый кусокъ. «Розгорну я, думає собі баба, що тамъ таке у середині». Розвернула, ажъ тамъ мертві души. А полотно не знать, де й ділось.

98.—Клымъ и чорты.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Клымъ бувъ вельми велыкый злодій. Заклыкавъ ёго панъ до себе и каже:

— А знаєшъ, Клымъ, що я тобі хочу заганути?

— Буду, пане, каже Клымъ, знаты; се скажете.

— Се ты, каже панъ, вельми велыкый злодій и можешъ украсты все, що побачишъ, то украдь у мене коня—я тобі за це ницъ не зроблю.

— Добре, пане, каже Клымъ, украду; и кобъ вы поставылы десять вартовныківъ, ницъ воны не зроблять.

Отъ панъ у вечері заганувъ, кобъ прызвалы до ёго всіхъ хурманивъ. Прышлы й хурманы, и вуйнъ и каже:

— Сёгодня, у ночі, прыйде до насъ у станю вельми велыкый злодій—Клымъ, и буде вуйнъ красты коня. Вартуйте добре. Одынъ нехай вартує коля стані, другый нехай сяде на коня, третій нехай держить за поводы, четвертый нехай держить за хвістъ, пятый за ногы, и кобъ всі не спалы.

Пішлы хурманы до стані и зробылы такъ, якъ панъ казавъ. Вартують. Прыходыть у ночі Клымъ и прыносыть горілку. Прынюысъ вуйнъ горілку и поставывъ потыхеньку у стані.

Отъ одынъ вартовныкъ и каже:

— Десь тутъ, горілка пахне; треба пошукаты. Кобъ мы ii найшлы, отобъ добре було выпыты по чарці.

Покынулы вартовныкы того коня, найшлы горілку и повпывалысь. Клымъ коня взявъ; а іхъ повъязавъ да й покынувъ у стані. Прыходыть вуйнъ до пана, а той и пытає:

— А що, Клымъ, укравъ коня?

— Укравъ, пане.

— Ну, колы ты такый вельмы велыкый злодій, украдь у мене перстюнокъ.

— Добре, каже, пане; украду.

Люїгъ вуїнъ спаты, а перстюнокъ у шкатулку сховавъ. Прыйшовъ у ночі Клымъ, застукавъ въ одно окно, панъ побюїгъ туды, де стукає; а Клымъ до другого окна; узявъ шкатулку и пошовъ. На другый день панъ и каже Клымовы:

— Коли ты укравъ у мене перстюнокъ, то украдь ще мою жуїнку.

— Украду, каже Клымъ.

Прыйшовъ вуїнъ у ночі: лежить пані пудъ бокомъ у пана. Вуїнъ куль соломы положивъ, а пані ту взявъ и чортамъ оддавъ. На другый день прыходытъ вуїнъ до пана, а той ёму и каже:

— Добрый ты злодій, Клымъ! у мене коля бока лежала жуїнка, а ты ії укравъ. Прыведыжъ ії!

— Е, каже, пане!... я вже ії чортамъ оддавъ.

Заганувъ ёму панъ, кобъ вуїнъ однявъ одъ чорты въ жуїнку. Клымъ набравъ колкивъ, назбіравъ онучокъ, поробывъ хресты и хоругвы и пошовъ до чортивъ у болото. Залізъ у болото и крычить:

— Ей, чорты? оддайте пановы жуїнку.

Отъ одынъ чортъ вылізъ изъ болота да й каже:

— Якъ ты мене, переженешъ, то я тобі оддамъ панову жуїнку, а якъ я тебе, то панова жуїнка у насъ останетьця.

— У мене, каже, є маленькый братъ ты ёго не выпередышъ, а ты мене хочешъ выпередыть!

— Покажи, каже чортъ, мні свого брата.

— Добре, каже, ходімъ.

Идутъ воны та й идутъ, колы дывытьця Клымъ—ажъ коля корчика лежитъ заєць.

— Ото, каже, муїй братъ, доганяй ёго!

А самъ якъ крыкне: «зай, зай»! Той заєць, якъ схопытьця, якъ побіжить, гнавсь-гнавсь чортъ да й плюнувъ и побюїгъ у болото.

Выходытъ другый чортъ горбатый да й каже:

— Будемъ, каже, сміятьця: хто кого пересміє, того буде жуїнка.

— Ницъ ты, каже Клымъ, зо мною не зробышъ! У мене єсть менша сестра, ты ії не пересміешъ, а ты хочешъ мене пересміять.

— А ну ходімъ... побачимъ!

Отъ Клымъ ёго веде,—колы дывытьця ажъ надъ шляхомъ лежитъ здохла кобыла и губы выщирыла.

— Ото, каже, моя сестра!

Чортъ побачивъ, що вона сміється, ставъ передъ нею и собі выщирывъ зубы. Стоявъ, стоявъ и побюгъ у болото.

Выходытъ изъ болота третій чортъ и каже:

— Поборымся, чоловіче! хто кого поборе, того й жуынка буде.

— Ты мене, каже Клымъ, думаешъ поборотъ... да у мене є старый дідъ, такый якъ дубъ, кругомъ мохомъ обрюысъ, кобы ты ёго поборовъ.

— А поведы мене до ёго, побачимъ хто кого поборе!..

Повювъ вуынъ ёго. Идуть та й йдуть—судосылы медвідя.

— Онъ, каже, муый дідъ.

Чортъ пудбюгъ до ёго, а вуынъ якъ ухватывъ ёго на опулъ, якъ начавъ душиты... чортъ вырвався и побюгъ у болото.

Ставъ Клымъ у болоті да й стоіть. Не дають ёму чорты пановой жуынкы. Отъ вуынъ позатыкавъ въ болото колкы, поначиплявъ зверху онучокъ, да якъ закрычить:

— Оддавайте, прокляти, жуынку, бо, онъ, уже зъ процесією идуть до васъ...

Чорты побачилы хоругвы да й оддалы ёму жуынку. Отъ Клымъ одвюгвъ жуынку до пана; панъ давъ ёму вельме багато грошей, вуынъ забравъ и пошовъ собі до дому.

Прим. Нѣкоторыя сходныя черты есть въ сказкѣ, помѣщенной въ 1 вып. Рудченка, подъ № 31 (стр. 67 и 69).

99.—Відъ чого музыкы-калікы.

(М. Шендеровка, Каневскаго у., Кіевской г.)

Якъ музыка добре грає, то непремінно—зъ чортомъ знається, а за це чортъ ёго обманомъ скаличыть. Въ Кериливці разъ було такъ: одному скрыпачеві порадылы піты въ понеділокъ, або въ пятныцю на первій неділі посту підъ містъ.

Вінъ пішовъ. Прыходыть туды чортъ и пытає:

— А що, чоловіче, хочешъ научытця грать?

— Хочу, каже.

— Ну, добре, одповідає чортъ, я научу, а ты за цее ударъ мене коліномъ, выбачайте—въ задъ.

— Добре, каже чоловікъ.

Ото чортъ взявъ скрыбку, та й тарахъ ii объ палю. Потімъ зібравъ шматкы, склеівъ, да й каже:

— Ну, теперъ грай!

Чоловікъ взявъ скрыбку, да якъ вріже! самъ смычокъ ходыть, самі пальці перебіраютъ... Ніcля цёго чортъ ставъ ракомъ да й каже:

— Ну, теперъ бый, да тилько добре!

Чоловікъ якъ уріже... да й самъ покотывсь; колы роздывывся, ажъ вінъ ударывъ въ стару палю да и выбывъ зъ коліна кістку.

Ото зъ тієі поры вінъ ставъ ходыть на деревяныці.

100.—Чоловікъ и чортъ.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Выіхавъ чоловікъ на свою ныву косыть гречку. Тўылько що прынявся за роботу, колы се передъ нымъ явывся самъ той, що греблі рве—чортъ.

— Якъ ты, каже, смешъ косыть мою гречку?

— Яку твою? Я самъ оравъ, самъ сіявъ, самъ и косытыму.

— Ни, каже чортъ, не косытымешъ, бо це моя гречка!

— Та я тобі цілу громаду зберу, то скаже, що це моя ныва!

— Ну, добре, кончимъ же мы діло такечкы: хто кого обманыть, то того й гречка буде. Я выіду сюды завтра и ты выіды: ты будешъ угадувать, на чому я буду сыдіть, а я буду угадывать, на чому ты.

— Добре, каже чоловікъ.

Отъ на другый день выіхавъ чортъ на козі, а чоловікъ выіхавъ на своій жўынці, розпатлавши ій косы и раздягши ii зовсімъ—осталась вона такъ, якъ ii маты на світъ породыла.

— Ну, угадуй, каже чортъ, на кому я выіхавъ?

— На козі, каже чоловікъ; а угадуй же, на кому я выіхавъ?

Дывывсь, дывывсь чортъ, думавъ, думавъ, а далі и каже:

— Нехай тобі все зле лыхе! бачивъ я дыва на світі, а такого ще не доводылось!

Плюнувъ, та хто ёго знае, де и дівся.

Записалъ Петръ Раевскій.

Прим. Похожая сказка помѣщена въ 1 выпускѣ Сказокъ Рудченка, подъ № 30 (стр. 54—56).

101.—Про Боюся.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

У одного пана були слуги; якъ пошле которого куды, кажуть «Боюсь». Панъ сердитьця:

— Що то за «Боюсь», каже; хочъ би мені ёго побачити?

Поіхавъ панъ шукати того «Боюся». Іде, та іде, а вже вечіръ. Отъ, фурманъ каже:

— Проше пана йти на мо̀глиці, до тамъ панъ побачить «Боюся».

Отъ, панъ каже:

— Выпряжи кони и годуй, а я пойду на мо̀глиці ночувать. Узявъ панъ палашъ и пистоль и пошовъ. Приходить на мо̀глиці, дивытьця—одна могила одчиняна. Улизъ панъ у ту могилу и сидить. Коли заспівали півні, ажъ біжить небіжчикъ.

— Выходь, каже до пана, зъ моі могили.

— Се могила моя, каже панъ. Роскажи, каже, де ти бігавъ?

Той каже.

— Кого налякавъ?

Сказавъ той.

— Скажи якъ куровати?

Той росказавъ. А тутъ други півні заспівали. Небіжчикъ упавъ да й умеръ. Панъ вылізъ зъ могили и каже:

— Ей, Якимъ, принеси мешокъ.

Приню̀всъ Якимъ мешка, панъ укинувъ небожчика у той мешокъ и привю̀нзъ до села. Пошовъ куровать тихъ усіхъ, що «Боюсь» полякавъ и що одъ страху умерли. Выкуровавъ усіхъ, люде такъ ёму дякували. Поіхавъ панъ зновъ. Іде та іде; приіхавъ до другого пана. А въ того пана були закляты палаты. Панъ каже:

— Нигде у мене ночувать. Єсть у мене палаты, да воны закляты таки, що неможна переночувать.

Той панъ каже:

— Ничого, я переночую.

Послали тому пану въ палатахъ койки. Повечеравъ вы̀нъ, поставывъ «Боюся» на порози и подперъ киёчкомъ, а самъ лю̀игъ, не спыть. Свічкі собі горять. Коли о півночи кричить изъ комина: «подамъ да й подамъ», разивъ може зъ десять; а панъ собі каже: «подамъ».

Приходить той изъ комина,—страшный такій, чорный и почали спорить-

ця. Побачивъ той «Боюся», и почали воны бытися. Домовый «Боюся» поборовъ на спуы̂дъ, а панъ помагає своёму: сівъ на домового зверху та й бьє. Такъ былися покі ажъ півні не заспівали; тоді попадали обідва. Тоді панъ казавъ фурману, щобъ той принюи̂съ мешка, поклавъ домового и «Боюся» въ мешокъ, а самъ люи̂гъ спать. На другый день той панъ, що ёго палаты були, пославъ подивитьця, чи живы? А той панъ каже:

— Теперъ уже не буде «Боюсівъ»—осьде воны въ мешку.

Заплативъ ёму панъ за те, що вуы̂нъ домового забравъ, и поіхавъ той собі. Ідуть та ідуть, колы заблудили въ лісі. Бачать огонь; пудъіхали—хата стоить; дивляться—баба смажить. Панъ убачивъ десять розбуы̂йникивъ.

— О тутъ, каже, страхъ буы̂льшій.

Принесли воны съ тимъ фурманомъ «Боюсівъ». Одного панъ поставивъ въ порози, а другого коля себе. Разбуы̂йники якъ побачили, кажуть:

— Текаймо, коли вуы̂нъ небожчиківъ возить!

Утекли. А панъ вернувся до дому. Прыіхавъ, зновъ посылає кудысь слугъ, а тыі зновъ кажуть: «Боюсь!»

Панъ розгнівався, каже:

— Де той «Боюсь»? Поіду ще шукать.

Жуы̂нка просыть не іхать; такъ панъ каже:

— Ні, каже, поіду.

Лёкай каже пані:

— Що дасть пані, я такъ настрашу пана, що вуы̂нъ не поіде?

Вона каже:

— Сто рублівъ дамъ, оно бъ не поіхавъ.

Отъ давъ той лёкай пані іжика и сказавъ, щобъ вона положила ёго пудъ одежу якъ панъ засне. Панъ лежить и почавъ дримать. Пані подложила іжика пудъ одежу. Якъ разогрився той іжикъ, якъ ставъ колоть пана; якъ схопився панъ якъ закричить:

— Боюсь, боюсь!

Цилый двуы̂ръ збігся, и панъ не поіхавъ уже шукать «Боюся»; и небіжчиківъ тихъ, що попривозили, поховали.

102.—Охъ або чортъ.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі чоловікъ и бувъ у ёго хлопець невелыкый. Отъ вуйнъ и думає: «нема мыні съ чого жить, ні хліба, ні грошей нема. Треба найнять хоть сына въ яку небудь службу, все таки що заробыть у годъ, то заробыть, хоть дома хліба не істиме». Ото надумався собі такъ, взявъ ёго за руку и повивъ наймать. Идуть та й идуть, колы дывлятця—надъ шляхомъ могыла стоіть. Отъ батько до сына й каже:

— Ходимъ, сыну, на ту могилу, та трошкы оддышемъ.

— Ходімъ, тату.

Прыйшлы, старый сідає и здыхнувъ: «Охъ!» Колы изъ могылы выскакує нечыста сыла въ образі чоловічому и пытає:

— На що ты, чоловіче, мене требувавъ.

— Ні, каже той, мыні тебе зовсімъ нетреба.

— Якъ жежъ не треба, колы ты клыкавъ мене, «Охъ!» казавъ, а я Охомъ звуся.

— Не знавъ-же я, чоловіче добрый, що ты такъ зовешся; а ябъ уже й мовчкы сівъ та оддыхавъ, щобъ тебе не торбувать.

— Колы вызвавъ ты мене, чоловіче, то хоть скажы, куды ты йдешъ?

— Да же, каже, иду, чы не найду де місця для сына, найнять, бачте, хочу.

— Наймы ёго мыні.

— Добре, каже той чоловікъ, наймітъ.

Ото згодылысь воны тамъ на годъ за сімнадцять карбованцівъ, чы може за всіхъ двадцять на ёго одежі. Оставывъ той чоловікъ сына, узявъ завдатокъ и пойшовъ до дому. Пройшовъ годъ, иде отто вуйнъ уже сына одбірать, прыходыть на ту могылу и каже «Охъ!»

Колы се выскакує знову той чоловікъ.

— Здоровъ, дядьку.

— Здоровъ.

— А на що ты мене требуєшъ?

— Да це, каже, прыйшовъ, щобъ сына узять до дому, сёгодня ёму якъ разъ годъ кончывся.

— Я тобі, каже, чоловіче, грошы оддамъ усі, а сына иды, якъ познаєшъ, то візмешъ, а якъ не познаєшъ, то ще въ мене на годъ останеться.

Повівъ вуйнъ того чоловіка въ могылу—тры півнычкы ходять.

— Познавай, каже, который твуій сынъ.

Не познавъ той чоловікъ и пойшовъ до дому, забравшы гроші, а черезъ годъ знову прыходыть на те саме місце и каже: «Охъ!»

Охъ знову выскочывъ и каже:

— Здоровъ.

— А чого ты мене звавъ?

— Да сынъ же мій у васъ служыть уже другый годъ, дакъ я оце прыйшовъ, щобъ гроші забрать и сына узять до дому.

— Гроші, каже, то я тобі оддамъ, а сына тоді візнешъ, якъ познаєшъ. Ходімъ, каже, за мною.

Отъ пішлы, дывлятця—ходять тры селешкы.

— Познавай, каже, который изъ іхъ твуый. Не познавъ той чоловікъ и другый разъ свого сына, забравъ гроші и пойшовъ до дому. Черезъ годъ у той самый день збіраєтця опять иты до «Оха» за сыномъ, а сынъ уже знає, въ яке время батько повыненъ прыйты, да й выбігъ навстрічу ёму выхромъ, такъ крутыть листомъ, та пуднымає песокъ у гору, да вертыть ёго такъ. Побачівъ ёго батько, що напротывъ ёго бежыть выхоръ, да ще такый здоровый, хрыстытця да молытця: «да воскреснеть Богъ и расточатця вразі ёго»... Колы це й сынъ обізвавсь:

— Не хрыстітця, тату, це я.

— Ну, колы ты, такъ нічого боятця. Чого-жъ це ты бігаєшъ выхромъ по дорозі?

— Оце я, тату, выбігъ крадькома, такъ щоби муый хазяінъ не знавъ, сказать вамъ, якъ мене познать.

— А якъ же тебе, муый сыночку, познать, колы тамъ васъ тры, да всі тры й одынаковы. Першый разъ булы півныкамы, другый—селешкамы, а це вже трейтій разъ—не знаю чимъ васъ поробыть вашъ хозяинъ. Вуынъ мыні казавъ, що вже за третимъ разомъ якъ не познаю, то тогді вже ты ёго будешъ на вікы.

— Я вамъ скажу, тату, чимъ насъ хозяінъ сёгодне поробыть, и по чимъ вы мене познаєте.

— Поробыть вуынъ насъ голубамы, и вы дывітця, который голубъ праве крыльце одстобурчыть трошкы, то на того й указуйте—то я буду. (И полетівъ).

— Прыходыть той чоловікъ на могилу и каже: «Охъ!» Выскочивъ «Охъ» и каже:

— Здоровъ будь, чоловіче, а чого ты одъ мене хочешъ?

— Да це, каже той: я прыйшовъ забрать свого сына до дому—уже женыть ёго пора, а вуынъ ще й досі у наймахъ.

— Якъ познаєшъ, чоловіче, свого сына, то тоді візмешъ ёго собі, а якъ и теперъ не познаєшъ, то вже ніколы й не прыходь—у мене вуїнъ буде до самоі смерты. Ходімъ, чоловіче, зо мною.

Пойшлы въ могылу, — дывлятця — ходыть тры голубы, да такі-жъ то похожі одынъ на другого, що неначе іхъ одна маты родыла и познать неможна. Ставъ той чоловікъ прыдывлятця, у котораго праве крыльце одстобурчене, прыдывывсь и каже:

— Оце муїй сынъ.

— По чому-жъ ты знаєшъ, що то твуїй сынъ, пытає ёго нечыста сыла.

— Я каже, не почому не знаю, я угадую, и мыні такъ здаєтця, що це вуїнъ.

— Ну, познавъ, каже нечыста сыла: нажъ тобі гроші твыі що вуїнъ заслужывъ, забірай и ёго, и йды собі до дому.

Ото той узявъ и повівъ, а дорогою пытає:

— Ну, навчысь же ты, сыну, чого небудь у свого хазяина?

— О, тату, якъ же не навчытця за тры годы. Тры годы прожыть, не поле перейты, можна навчытця де чому! Я ще свого хазяіна проведу, туїлько робіть такъ, якъ я вамъ скажу, то буде и зъ васъ, зъ вашіхъ дітей, внуківъ и правнуківъ грошей до самоі смерты. Отъ якъ буде у насъ ярмалокъ, я стану конемъ, а вы продавайте мене; сватывъ у васъ буде такого багато, що й пальцею не одженетесь. Туїлько вы продавайте тому, хто буде найбуїльше грошей давать—то буде муїй хазяинъ, бо не хто буїльшъ такоі сылы грошей не зможе дать, кроме ёго? Та глядіть, таточку, не давайте ёму уздечкы тоеі, що буде на мыні.

— Добре, каже батько.

Отъ дождалы ярмалку, перекынувсь сынъ жеребцемъ, такимъ що ще й зъ роду на ярмалку такого не було: срібна шерстына, золота шерстына, а хто гляне—волосъ въяне.

Повюїывъ батько ёго. Прывюїывъ туды, де коні продають, такъ и сіяє по-межъ другымы куїньмы, не наче місяць по-межъ хмарамы блыщыть. Людей понасходылось видымо-не-видымо!.. Той собі панъ хоче купыть, а той собі, то й дає тысячу карбованцівъ, а другый уже набавляє сто, третій набавляє двісті, и въ таку ціну увогналы того коня, що й подумать страшно, а пересчытать, то майбуть и въ двохъ за цілый тыждень-бы не перелічывъ. Ото уже увогналы ціну и стоять—ніхто буїльшъ не дає. Колы це прыходыть чоловікъ въ высокій шапці — панъ не панъ, чоловікъ не чоловікъ и каже:

— А що тобі, чоловіче, дають за твого коня.

— Дають, каже, стуѣлько-то й стуѣлько то, а я все хочу буѣльше.

— Ну, я тобі дамъ стуѣлько, скуѣлько ты захочешъ, туѣлько ты вже мыні ёго продай.

— Добре, каже.

Отъ сказавъ тамъ ёму ціну, той вынявъ гроші изъ мешка, саме золото, й дає ёму и не счытає, бо звісно у нечыстої сылы єсть до біса грошей. Отъ той чоловікъ высыпавъ у свій мешокъ гроші, здыймає уздечку зъ коня, бо вінъ ёму казавъ, щобъ зъ уздечкою не продававъ, и оддає коня.

— А на щожъ ты, чоловіче, уздечку здыймаєшъ?

— Якъ же я ёго безъ уздечкы доведу до дому.

— Якъ хочешъ, такъ и доведешъ, а уздечки, каже, не оддамъ я тобі; я тобі коня продавъ безъ уздечкы; уздечка мыні самому знадобытця.

Не давъ такы уздечкы ёму.

— Ну, каже нечыста сыла: теперъ же ходімъ, да могорыча выпьемъ по чарці, чы тамъ по другій, якъ водытця у людей.

Пойшлы воны могорычъ запывать; зайшлы въ тынокъ; якъ зачавъ «Охъ» пудпоювать того чоловіка, якъ зачавъ, такъ той допывся до того, що чортъ у ёго и уздечку украв. Ото украв, загнуздавъ коня, сівъ и поіхавъ. Якъ понісъ ёго куѣнь, якъ понісъ, такъ де булы якы ліса, де булы очерета, де булы болота—скрізь ёго обносывъ, думавъ, що може зачепыть де-небудь за дерево та скыне. Такъ проклята узечка то зверне въ буѣкъ, то удержытця за уздечку, та все такы держытця. Бачыть той куѣнь, що не якъ ёго зъ себе не скыне да й думає:

— Дай повезу ёго на церкву—може, чы не зачепытця вража сыла за хрестъ.

Ото пробюѣгъ прузъ одынъ хрестъ, пробюѣгъ и прузъ другый—держытця. Що ёму робыть?

— Дай, дума, я стану оддыхаты на церкві коло самого хреста, може вуѣнъ тоді якъ небудь чы не одчепытся одъ мене.

Прыбюѣгъ до третєі церквы, такъ угрівся, що й сказать не можна, втомывся, пітъ зъ ёго такъ и льєтця, а то вже стала піна падать, такъ якъ намыленый увесь... Прыбюѣгъ ото вуѣнъ до третєі церквы, ставъ на церкві коло хреста и стоітъ, одсапує. Глянула нечыста сыла на одынъ буѣкъ—нюхнула, глянула й на другый и тутъ ладономъ пахне; тогді зъ того коня да дали побюѣгъ, а коня покынувъ. Отъ тоді той куѣнъ ставъ знову чоловікомъ

*

такимъ, якъ и перше бувъ, и пойшовъ до батька жыть да пожывать, да добра нажывать за ты гроші, що «Охъ» давъ. Десь певне и досі жывуть.

Похожія на эту и двѣ послѣдующія сказки имѣются во II вып. „Нар. Южн.-Русск. сказокъ“ Рудченка подъ № 29 (стр.107 и 114) и въ „Малорусск. литер. сбор. Мордовцева“ (стр. 359 и 361).

103.—Про Оха-чудотвора.

(С. Иванковъ, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі дідъ да баба и бувъ у нихъ одынъ сынъ. Отъ баба діду и каже:

— Діду, одведы ёго у школу!

Отъ дідъ узявъ сына и повівъ ёго у школу. Веде да й веде, колы бачитъ — стоіть гора така высока, що страхъ. Отъ вінъ зійшовъ на гору и каже:

— Охъ!

Колы выходыть панъ и каже:

— На що ты мене зовешъ?

— Я васъ не зову. Я изійшовъ на гору и кажу: Охъ.

— Я саме той Охъ. Куды ты ведешъ свого сына?

— Да поведу у школу куда небудь.

— Оддай мині, я ёго вывчу.

— Щожъ вамъ за годъ?

— Зробы мині копу ложичокъ.

— Ну, добре.

Отъ дідъ прыходыть до дому и каже бабі:

— Оддавъ сына у школу.

— Кому-жъ ты оддавъ?

— Оху.

— Щожъ ёму за те?

— Копу ложичокъ.

Отъ дідъ зробывъ копу ложичокъ, прыносыть до Оха; а Охъ ёму и каже:

— Постой, я внесу твого сына.

Пішовъ Охъ и прыносыть тры яструбці и давъ імъ істы, а після й каже:

— Познавай свого сына!

Отъ дідъ и каже:

— Не познаю.

— Ну иды до дому, да зробы ще мині копу тарілочокъ.

Прыйшовъ дідъ до дому и начавъ робыть. Зробывъ вінъ копу тарілочокъ и прыносытъ до Оха; а той и каже:

— Посыдь у мене у хаті, я ось заразъ унесу"... Пошовъ и уносыть тры півныкы, посыпавъ імъ істы и каже:

— Познавай свого сына!

— Не познаю! каже дідъ.

— Ну, каже Охъ, колы ты не познаешъ свого сына, то иды до дому, та зробы мині зновъ копу ложичокъ.

Отъ дідъ наробывъ ложичокъ и прыноситъ; а Охъ ёму й каже:

— Посыдь у хаті, діду!

Дідъ остався у хаті, а вінъ пошовъ у конюшню, убравъ своіхъ два сына и ёго третьёго. Прыводыть у конюшню того чоловіка—стоіть такыхъ тры жеребці що страхъ. Отъ Охъ и каже:

— Познавай свого сына!

— Не познаю, каже дідъ.

— Ну, иды да прынесы мині копу ложичокъ.

Отъ дідъ прыходыть до дому, якъ начавъ старатця, якъ начавъ старатця—выстарався. А дідовъ сынъ у ёго дрова рубае и каже наймычці:

— Якъ прыйде мій батько, то я буду съ правого боку стоять и буду ногою тупать.

Отъ прыходыть батько ёго. Пошовъ Охъ убирать, а наймычка и каже діду:

— Вашъ сынъ будетъ съ правого боку стоять и ногою тупать.

Прыходыть Охъ и каже:

— Иды, діду, у конюшню!

Прыходыть дідъ у конюшню—колы стоіть такыхъ тры жеребці, що страхъ. Отъ дідъ и каже:

— Оце мій сынъ!

— Ну, беры, каже Охъ.

Узявъ дідъ свого сына и пошлы до дому; а сынъ и каже дорогою:

— Якъ же намъ грошей заробыть?

— Якъ же мы заробымъ? каже батько.

Отъ сынъ зразу перекынувся яструбомъ да й каже:

— Мене не за-що не продавайте, якъ за сто карбованцівъ.

Отъ той яструбъ усе седыть на плечі, якъ де перепелка заспіває, такъ вінъ полетыть и прынесе. Иде панъ, побачивъ того яструба и каже:

— Що тобі за яструбця?

— Сто карбованцівъ.

Выйнявъ панъ и давъ за того яструба сто карбованцівъ; а яструба взявъ, посадывъ на плече и поіхавъ собі. Той яструбъ носыть да й носыть перепелкы, а за однією якъ погнався да въ яръ, а въ яру перекынувся зайцемъ, потомъ прыбігъ до батька, перекынувся хлопцемъ и пошлы у двохъ до дому и живуть собі.

Прочулы воны, що въ такому-то містечку ярмарокъ, сынъ и каже батьку:

— Я стану такымъ конемъ, що одна шерстына срібна, а друга золота, и поведіть мене на ярмарокъ. Вамъ будуть давать багато грошей, дакъ вы не продавайте, ажъ покы не набъють пъять мішківъ золота и щобъ вы знялы уздечку; хочъ якъ будуть дорого платыть за уздечку, то не продавайте.

Повівъ вінъ ёго у ярмарокъ и продае. Скілько панівъ не прыходыло куповать ёго, то вінъ якъ скаже таку ціну, то паны и не хотять куповать ёго. Отъ прыйшовъ той самый учитель ёго Охъ и каже:

— Що тобі, старыкъ, за цёго коня?

— Пъять мішківъ набыйте золотомъ да ще щобъ моя и уздечка була.

Отъ Охъ оддавъ ёму золото, выхватывъ коня зъ уздечкою, а кінь и плаче. Прывівъ ёго до дому и прывъязавъ у конюшні такъ круто, що страхъ и ёго товарыші у конюшні.

Отъ той кінь и каже:

— Отпустить хоть трошкы, хоть дайте дыхнуть.

Воны взялы и отпустылы трошкы, вінъ зразу одырвався да й побігъ. Охъ якъ оглядытця, що нема коня, зразу за нымъ такъ и побігъ. Дывытця кінь, що за нымъ женетця вовкъ, кінь зразу перекынувся хортомъ, біжить да й біжить, колы море—кінь перекынувся окунемъ, а вовкъ щукою да й плывуть. Отъ щука и каже:

— Окуне, повернысь до мене бокомъ.

— Колы ты щука быстра, каже окунь, то ловы мене зъ хвоста.

Плывуть воны, колы дывлятця ажъ перуть прачкы плате — царська дочька и служанка царя. Отъ вінъ сразу перекынувся перстнякомъ передъ царською дочкою, вона узяла той перстнякъ. Охъ перекынувся такымъ старымъ дідомъ, що страхъ, прыйшовъ до іхъ да й каже:

— Чи не бачилы тутъ перстныка, я тутъ учора загубывъ?

— Ні, каже, найшлы.

— Да оддайте-жъ мині.

— Ні, не оддамъ, каже царська дочка.

— Ну, щожъ вамъ услужить за те, щобъ вы оддалы?

— Сімъ годъ услужи.

Отъ Охъ служить, а той, що перекынувся перстныкомъ, у ночі зъ царівною лежить, а въ день перстныкомъ.

— Якъ будете, каже, оддавать мене, нехай лучче макомъ посіюсь. Та якъ буде одна мачина котытця підъ чобіть, то наступить ii.

Прыходыть ёму строкъ, дакъ Охъ и каже:

— Оддайте-жъ мині перстныкъ!

— Нехай, каже, лучче макомъ посіється!

Да взяла да й кынула ёго. Колы дывытця, ажъ одна мачинка котытця, вона взяла да й наступыла ногою. Той дідъ перекынувся півныкомъ да й збірає макъ; а та мачинка перекынулась яструбомъ, да й убывъ яструбъ півныка. Тодi вінъ повінчався зъ царівною—живуть и хлібъ жують, а намъ не дають.

Записана Касьяненкомъ.

104.—Охъ.

(Старый Мирополь, Новградволынскаго у., Волынской г.)

Бувъ собі человікъ, живъ вінъ у великимъ лісі, въ такому, що на всі штыры стороны по штыры мылі; вінъ мавъ штыры наймыты и штыры наймычки и не мавъ дітей. Дідъ выйшовъ на двіръ, а баба передъ образами вклякнула, стала Бога просыты, щобъ Богъ давъ імъ звытки дытыну. Отъ якось воны нажылы дытыну, давъ імъ Богъ хлопця. Отъ росте той хлопець и за висімъ літъ велькімъ вырісъ. Знову баба впала передъ образами, просытъ, щобъ шо умівъ той хлопецъ. Отъ дідъ уходытъ у хату, пытаєтьця: «за чимъ ты плачешъ, баба?» А вона каже:

— Бачишъ, маємъ велыки грошы; а вінъ нічого не уміє, а треба ёго въ якесь ремесло отдаты.

Дідъ въ ныділю бере посылає за кіньми того хлопця. Отъ вінъ шукавъ коней, не найшовъ, прыйшовъ до дому, бере ёго дідъ, веде пішки до міста; отъ вінъ несе ёго, лежитъ колода середъ дорогы; вінъ ставитъ ёго на тиі колоді и говоритъ:

— Охъ, мохъ.

А чарноксѣнжныкъ підскакує, пытаєтця:

— Чого ты хочъ.

— Я хочу, щобъ вінъ знавъ якого ремесла.

Отъ вінъ каже:

— Що ты діду дасы, я вывчу.

Отъ вінъ каже:

— Дамъ сто рублівъ на рікъ, абы научывъ якого ремесла.

Отъ вінъ допіро вернувся до домы, сказавъ бабі, що оддавъ въ ремесло. Годъ дождавъ, приноситъ сто рублівъ. Отъ вінъ уходытъ у кганокъ. Выходытъ до ёго адютантъ на двіръ, пытаєтьця діда:

— Зачимъ ты прійшовъ?

А вінъ каже:

— За сыномъ.

Допіро дідъ уходытъ у хату. Господаръ пытаєтьца:

— За чымъ ты прійшовъ?

Дідъ каже:

— Тутъ есть мый сынъ.

Той господаръ каже:

— Давай грошы на стілъ.

Отъ дідъ высыпавъ всі грошы на стілъ.

— Теперъ иды на кганокъ.

Дідъ вышовъ на кганокъ, а господаръ заграв въ ріжокъ. Отъ прибіглы два бараны. Каже до діда:

— Пізнавай, діду, твій сынъ тутъ єсть.

А вінъ каже:

— Я дававъ тобі человіка, а теперъ ты мыні на скотыну показуєшъ.

Отъ господаръ каже:

— Иды, діду, до дому, а черезъ рікъ знову принось сто рублівъ.

Отъ черезъ рікъ знову сто рублівъ приноситъ. Входытъ знову въ той кганокъ, уходытъ у хату. Питаєтьця:

— За чымъ ты, діду, прійшовъ? (А вінъ каже):

— Тутъ мій сынъ єсть.

Той каже:

— Иды, діду, на кганокъ знову.

Вінъ выйшовъ на кганокъ, заграв въ трубу, прибігаютъ до ёго два окгера съ срібнымы грывамы.

— Пізнавай, каже, тутъ єсть твій сынъ.

Вінъ не познавъ и пошовъ до домы, а черезъ рікъ знову приноситъ сто рублівъ; иде черезъ місточокъ, а підъ тимъ місточкомъ дівка платя прала; отъ той дідъ каже:

— Помагай-Бігъ тобі, дівко.

Вона каже:

— Куды вы идете, діду?

А вінъ каже:

— Тутъ мій сынъ єсть.

— Вы свого сына діду не выручите, я-бъ навчила бъ васъ, але у него єсть желізна пічь. Вінъ спече мене.

Дідъ каже:

— Якъ я скажу, то я самъ піду въ пічъ.

Отъ вона каже:

— Вінъ насипле на стілъ морського проса, котрый голубъ не буде істы, то твій сынъ.

Дідъ уходытъ до господара въ хату. Пытаєтьця цёго той:

— За чимъ ты, діду, прыйшовъ?

Дідъ и каже:

— Тутъ мій сынъ єсть.

Каже:

— Давай грошы.

Высыпавъ ёму дідъ грошы на стілъ, а той замкнувъ въ шуфляду, посыпавъ морського проса на стілъ, очынывъ вікно, та й свыснувъ. Улетілы голубы, ідятъ морське просо. Той каже:

— Пізнавай, діду, тутъ твій сынъ єсть.

— Тутъ, каже, нема мого сына. (А вінъ каже):

— Ні єсть.

А єденъ голубъ не істъ проса. А вінъ:

— Отъ мій сынъ.

И каже на того голуба. Отъ той голубъ ставъ чоловікомъ и ставъ коло батька. Господаръ каже:

— Иды ты до дому, тылько не робы того, що въ мене.

Отъ вінъ пришовъ до дому, зробывъ такого млына, що за день и за ничь намоловъ муки, шо въ обісці нема де діты. Отъ баба посылає діда пытаться сына, чи вінъ не буде женыться? А вінъ каже, що не буде, бо ще грошей не заробывъ.

— Отъ узавтра буде, каже, ярмарокъ, поведіте мене на ярмарокъ, я зроблюсь срібнымъ бараномъ.

И каже до батька:

— Біжітъ роздырітъ голяку, що на лыпы, на двое.

Вінъ принісъ голяку; сынъ зробывъ шнурокъ золотый зъ тей голяки. Повівъ дідъ того барана на ярмарокъ. Сынъ каже:

— Заправте за мене триста рублівъ.

Повівъ дідъ на ярмарокъ и продае ёго. Купуе ёго панъ.

— Що ты хочъ, каже, за ёго.

— Триста рублівъ, каже.

Продавъ вінъ того барана, привязавъ той панъ до повоза сзаду; ставъ рушаты киньми и каже до лёкая:

— Злізь, візьмы барана до повоза, бо вінъ помастытьця.

Вніс, взявъ ёго до повоза, той шурхъ голубомъ до верху, одно лыко зосталось на земли. Прилытівъ до дому, ставъ чоловікомъ и каже той сынъ до діда:

— Завтра знову ярмарока, біжітъ выломітъ гіляку липову.

Той дідъ прынісъ лычко. Вінъ зробывъ трензлю.

— Я знову жеребцемъ буду, золота буде грива и хвістъ: теперъ сядайте на мене.

Отъ вінъ сівъ на ёго, повізъ ёго поверхъ ліса, а той каже:

— Ой я впаду, сыну!

— Не бійсь тату, якъ ты мене візъ, то я не впавъ; а якъ прійдышъ до міста, то не продавай съ цею трензлею, оно оброть купітъ просту на мене, бо якъ продасы, то продасы уже на віки.

Вінъ купивъ оброть на ёго просту и водить ёго продае; а той самый господаръ ходытъ уже по місті и приходитъ до ёго, пытаетьця:

— Що ты хочъ за коня?

Дідъ каже:

— Пьять-сотъ рублівъ.

Той выймае, дае ёму; допіро каже:

— Дай, діду, таку трензельку, якъ цій кінь.

Той каже:

— Нема.

А той розвязавъ мешокъ ёго и взявъ трензельку и поіхавъ до домы своеі. Отъ прыіхавъ до домы, привязавъ коня до чавуннаго жолоба и насыпавъ ёму дубового жару. Отъ та дівка иде по воду та каже:

— Коню, який ты гарный, а що ты ісы?

А вінъ каже:

— Візьмы отпусты мыні підъ бородья.

Вона каже:

— Не достану.

Вінъ каже:

— Коромысломъ торкны.

Торкнула вона: отъ вінъ голубомъ перекинувся и полетівъ въ гору, а той господарь и въ шпака въ хаті, перекинувсь шпакомъ, полытівъ за нымъ. Отъ голубъ упавъ въ воду и ставъ пліткою, а господаръ щупакомъ; той не втиче, а той не дожыне; той на берегъ выскочывъ, той ставъ перстенемъ, а тамъ царскі дівчата хуста пралы; отъ ідна дівчина взяла та й на палець настромыла, а той перстень до неі говорытъ:

— Мене царъ скаже отдаты, горохомъ зроблюся, то ты возьмы ідну горошыну, наступы.

И якъ дівка кинула, та каже:

— На тобі, чорту.

Отъ вінъ горохомъ розсыпавсь, а той ставъ півнемъ въ порозі, отъ вінъ позбіравъ той горохъ чисто всей та й вылытівъ на стілъ. А съ тей горошины зробывся шулякы вылытівъ на стылъ на того півня, убывъ ёго, а самъ зостався.

105.—Про бідного чоловіка и чорта.

(С. Перейма, Балтскаго у., Подольской г.)

Бувъ собі бідный, и дуже, дуже горко бідный бувъ такый, що на світі вже біднішого не було, и мавъ дітей четверо-пъятеро, и не мавъ вінъ за що солі купыти до хаты, щобъ хочъ борщъ посолыты. Каже:

— Піду я, жінко, у ярмарокъ, чи не зароблю я тамъ де хоть солі купыти.

Иде вінъ черезъ лісъ и молытця Богу. Але дывытця—підъ дубомъ седыть чортъ. А вінъ каже:

— Господи мылостывый! Колысь були такі чорты, що людямъ гроші позычали; а мині якъ бы позычивъ, то ябъ ёму ідну дытыню давъ.

А вінъ чуе та й не каже ёму нічого. Той чоловікъ взявъ та й пішовъ. Пішовъ на ярмарокъ, ходывъ, ходывъ, не заробывъ нічого, такъ и до дому, а той чортъ и кличе ёго, каже:

— Чоловіче, шо ты казавъ тутъ, якъ стрітывъ мене коло цёго дуба?

— Я, каже, казавъ, шо колыбъ були такі чорты, що гроші людямъ давали, я бъ каже, якъ бы мині позычивъ, давъ бы ёму дытыну.

Той каже:

— Стій тутъ, я тобі принесу гроши.

Приносыть ёму казанокъ три-чотырі гарці грошей и каже:

— На-жъ тобі, чоловіче, рушай до міста и купы собі чого тобі завгодно. Я, каже, не хочу, щобъ ты мині дытыну дававъ, тилько хочу, щобъ ты що-нової субботы (въ мѣсяцъ разъ) принось мині несолоный коржъ яроі пшеныці и чорного півня. Хазяюй тими грішмы, а мені щобъ черезъ рікъ вернувъ іхъ пять-шість гарцівъ; розведи собі хазяйствомъ.

Отто той чоловікъ бувъ бідный, а зробывся такый багачъ: накупывъ коровъ, воливъ, построівъ нову хату. Люде дывлятця—відкіль це ёму сиплеця. А той носить чортові коржъ що-місяця. Уже добре обізнався зъ нымъ. Отъ разъ и каже вінъ ёму:

— Розводь хазяйство, а мині щобъ ты повный казанокъ вернувъ.

Такъ пройшло літъ пять-шість. Уже той чоловікъ склавъ ёму гроши. Привозить разъ ёму гроши, кличе—бо вже знавъ якъ ёго кликать—не може докликатьця. Ждавъ, ждавъ—не дождався, поіхавъ до дому. За місяць привозитъ ёму зновъ уже два когуты и два коржи—нібы за два місяці—вже вдвое. Приходыть чортъ, але вже не той, а другый, якъ бы товарищъ ёго. Вінъ каже:

— Того, каже, твого знакомого, чоловіче, нема вже на світі. Вінъ хотівъ пана, що іхавъ, перекынуть въ кручу; але фурманъ у того пана бувъ злепленый не зъ доброі руки, якъ выпаливъ зъ бича та й убывъ ёго. Я ёго товарищъ. Спасибі тобі шо такі справны. За коржи и півні спасибі; а гроші бери собі—воны твоі. Якъ бы той бувъ живый, то вінъ бы также не одбіравъ бы, и черезъ то не одбіравъ бы, то бувъ твій братъ рідный. Бо твоя мама стеряла дытыну, и отъ зъ тоі дытыны вырісъ той. Вінъ бачивъ, що ты такый бідный шовъ черезъ лісъ и плакавъ. Отъ вінъ и пожалувавъ тебе и давъ тобі грошей. Иды іми хазяюй.

106.—Про бідного и багатого чоловіка и про чорта.

(С. Перейма, Балтскаго у., Подольской г.)

Живъ собі іденъ чоловікъ, вінъ дуже бувъ бідный — мавъ великє семействò и не мавъ іхъ чимъ годувати. Але съ тої досады взявъ мотузокъ и пошовъ вішатися. Отъ проти нёго стрився ёму—Духъ Святы зъ нами!—чортъ. Питаєця ёго:

— Куды йдешъ, чоловіче?

Отъ вінъ ёму каже:

— Відчепись відъ мене! Я знаю, куды йду.

— А на що жъ ты мотузокъ несешъ?

— Маю повішатися.

А вінъ каже:

— Продай мені цей мотузокъ. Я тобі дамъ такі гроши, що ты скілько будешъ куповаты—воны все будутъ у тебе дома.

Отъ той чоловікъ віддавъ ёму мотузокъ. А вінъ ёму каже:

— Ходімъ же, я тобі покажу, де гроши.

Отъ вони пошли въ лісъ. Чортъ каже:

— Стань же тутъ, чоловіче, а я піду навідаюсь.

Отъ чортъ пішовъ до хутора, а въ тімъ хуторі живъ дуже багатый хуторянинъ, винісъ гроши на двіръ, розославъ радно, высипавъ на радно кілько мірокъ карбованьцівъ срібныхъ и начавъ пересущуваты іхъ. Сівъ коло іхъ и бъе вони. Бывъ, бывъ, ажъ покі не здримався. Тильки що вінъ добре заснувъ, чортъ заразъ побігъ за чоловікомъ, привівъ ёго туды и показавъ ёму ти гроши и каже ёму:

— Ці гроши твої будутъ, тилько стый и дивися, а я піду возьму іхъ.

Пішовъ, згорнувъ кінці радна до купы, взявъ іхъ на плечи, понісъ въ кущи, высыпавъ и назадъ радно принісъ, розославъ ёго и поклавъ на нёму мотузокъ той, а самъ пішовъ до того чоловіка, взявъ ёго ближче, ставъ съ нимъ за кущъ и каже:

— Дивимся, що вінъ буде робити.

Тилько що прочнувся той хуторанинъ и побачивъ, що нема грошей, заразъ схватывъ той мотузокъ, побігъ до дуба и на нёму повішався. Тогді—Духъ Святый зъ нами!—чортъ ажъ засміявся и каже тому чоловікові:

— У насъ такіхъ, якъ ти, не пріймаютъ, а такі, що гроши маютъ, воны всі у насъ; а ты бери собі гроши, та йды до дому и господаруй.

Сообщилъ И. К. Аникійчукъ.

107.—Три браты.

(С. Косеневъ, Новградволынскаго у., Волынской г.)

Було собі въ батька три сыны та дуже бідни. Та вже старый батько уміравъ, и не мавъ, чимъ іхъ поділиты: мавъ жорна, що руками хлібъ мелють, верглыкъ той, що лапті плетуть, и сову.

Старшому братові давъ жорна, другому давъ сову, а третёму верглыкъ. Ну той узявъ жорна на плечі и пішовъ у чисте поле. Иде та й иде, стоіть пустый млынъ. Вінъ зайшовъ у той млынъ и оглядає ёго: чи можна направыты и молоть. Оглядає вінъ, ажъ тутъ двадцять розбойныківъ иде. Допіро вінъ пустывъ по сходахъ зъ горы колоду. Ти разбойныки гроші покидали, що набрали, та зъ млына... одбігли трохи да и кажуть:

— Не вжежъ то наши гроші пропадуть. Вернімось та іхъ возьмемо!

Приходять воны назадъ підъ млынъ—вінъ того каменя, що въ млині, пустывъ за ними на здогінъ. Воны въ лісъ!.. Вінъ гроші забравъ и пошовъ до домы, взявъ собі та й оженывся. Допіро прыйшовъ до ёго другый братъ, той що зъ совою, и просыть:

— Брате, каже, дай мині хочъ буханчикъ хліба, то я піду зароблять.

— Иды та й заробы такъ, якъ я заробывъ: ты бачишъ, що я безъ нічого пошовъ.

Той допіро братъ заплакавъ та и каже:

— Якось-то треба и мині безъ нічого ити. Якось-то Богъ дасть и мені? Ишовъ вінъ день, иде вінъ и другый день, заходыть до жінки у чужому селі и просыться на ничъ. Жінка и каже ёму:

— Не можна въ мене переночуваты, бо, каже, у мене велика семья.

Вінъ каже:

— Я й підъ лавкою переночую.

— Нема, каже, де. Якъ прыйде моя семья, то воны й підъ лавками позалягають.

Той чоловікъ выйшовъ зъ совою въ сіны та полізъ у хату у дірку, що тамъ була изъ сіней, влізъ у грубу, пробывъ дірку и дывыться у хаты. Ажъ приходыть до тиі молодыці піпъ, дякъ и паламаръ и принесли пляшку горілки. Допіро та молодыця пече печеню, варить варенники, тамъ до того ще й локшину. А той чоловікъ стоіть у грубі коли дывыться,—ажъ прызжає чоловікъ тиі жінки изъ млына. Допіро той вылізъ изъ грубы та й говорить до того, що прыхавъ изъ млына:

— Здоровъ, чи не можна-бъ у васъ переночувать?

— Можна, каже: я одынъ, а жінка друга.

— Дыво каже, що можна!

— Поможи, каже, мині, чоловіче, оцихъ мішківъ позносыты, та й будемъ ночуваты.

Знислы ти мішки. Увійшовъ той чоловікъ зъ господаремъ у хату:

— Давай, жінко, вечерять!

А вона вже уложилася слабая и стогне.

— Отамъ, каже, борщисько стоіть вранішній підъ опічкомъ; иззіжъ та лягай спаты.

Той чоловікъ сівъ вечераты и посадывъ того, що зъ совою. Стали той борщъ істы; а той, що впросывся на ничъ, якъ зчавыть сову рукою—вона якъ начне кугакаты. Допіро той господаръ почавъ ёго пытаты, чого вона кугакає?

Вінъ и говорить:

— Отъ, каже, проклята пташка, що неможна въ світі прожить.

— А чого-жъ це вона, каже, крычить?

— Ото, каже, вона у шахві горілку чує.

Пошовъ той чоловікъ до шахвы, ажъ є горілка. Вінъ узявъ тую горілку, давай пыты ії обоє. А та господыня лежить слаба. Выпыли воны горілку, той упъять счавывъ сову—вона зновъ закрычала.

— А чого, пытає той, вона крычить?

А вінъ каже:

— То вона въ печі печеню чує, то того й крычить.

Той пошовъ до печі—ажъ є и печеня. Сталы воны істы и горілкою запываты. А той упъять якъ счавыть сову, а вона упъять якъ закрычить!..

— Чого це, каже, вона крычитъ?

— Та це, каже, вона проклята пташка чує въ шахві вареники, то того й крычить.

Найшли и вареники—наілись, напылысь добре и седять за столомъ. А той чоловікъ, якъ счавыть сову—вона якъ закрычить, якъ запищить!..

— Чого це, пыта той, твоя пташка крычить?

— Крычить вона того, що чує у тебе въ хаті три злыдні.

— Щожъ мині зъ ними робыть?

— Прынесы, каже, ты воды и налый три горшки и поставъ у пічъ нехай воны закыплять. Я тобі скажу, що зъ ными робыть. Принісъ той воды, нагрілы ії добре, такъ що ажъ стала кипіть. Допіро той чоловікъ, що зъ совою, до господара и каже:

— Возьмы одынъ горшокъ та вылый у таке-то и таке-то місце! (А вінъ ба-

чивъ де ти поховались... Той якъ линувъ изъ одного горшка, такъ и выскочивъ одынъ та въ двері, а той стоіть коло дверей та ёго зверху макогономъ).

— Теперъ лый, каже, изъ другого горшка въ таке-то місце.

Якъ лыне той изъ другого горшка — выскочивъ дякъ. Вінъ и того макогономъ зверху пригнітывъ.

— Лый-же, каже, теперъ изъ третёго горшка въ таке-то місце.

Якъ лыне вінъ — выскочивъ и паламаръ. И того бідолаху макогономъ почастували.

— На, каже, теперъ нумъ ночувать, слава Богу гостей выпровадыли изъ господы.

Допіро той господаръ и просыть того чоловіка, що на ничъ впросывся:

— Продай, каже, мині, чоловіче добрый, цю пташку!

А той каже:

— Щожъ ты мині дасы за неі?

— Дай, каже, пятдесятъ рублівъ.

Выйнявъ той пятдесятъ рублівъ, давъ ёму; а той отдавъ сову, забравъ гроші и пошовъ до домы. На другый день той хазяинъ пішовъ до клуні молотыты, ажъ уранці прыбігае піпъ до тиеі молодыці:

— Ой, каже молодыця, — не ходіть до мене, бо оця пташка усе роскаже:

Піпъ каже:

— Я ій д..у выстановлю, то вона буде мовчать.

Вінъ узявъ та й выставывъ, а вона вчепилася пазурами за д..у. Приходить той чоловікъ изъ підворья до хати. Узявъ той господарь нижъ, та й вырізавъ сову зъ д..ы. Після бере більше грошей и нагонить того чоловіка, що ночувавъ у. ёго зъ совою. Наганяє того чоловіка и каже:

— Постой, я тобі більше ще дамъ грошей!

А той тіка, а той тіка, дума, бачъ, що вінъ хоче и ти отнять, що давъ за сову.

— Та підожди-бо, каже, чоловіче добрый? Я тебе гукавъ, щобъ ты підождавъ, ты тікаешъ.

Той чоловікъ утомывся та й ставъ; а той підходыть до ёго та й каже:

— Ну, каже, добра сова, на тобі за неі ще рублівъ двадцять.

Отдавъ той чоловікъ гроші и вернувся до домы; а той забравъ гроші и пішовъ до своеі; прыйшовъ до дому, оженывся и ставъ господарювать.

Допіро приходить до ёго меньший братъ, що въ ёго вергликъ, просить ёго, того середнёго:

— А, брате, дай, каже, хочъ кавалокъ хліба, то й я пійду вже зароблять

— А мені хто дававъ, якъ я йшовъ? каже вінъ. Я безъ нічого пошовъ.

Той взявъ на кий вергликъ и пошовъ у світъ. Ушовъ може и зъ неділю и найшовъ на велике болото зъ корчами; намочивъ свій вергликъ и лігъ спать. Потімъ проснувся, уставъ и давай изъ ликъ плесты віровку,—коли приходить до ёго чортъ.

— Що ты, чоловіче, робишъ? питає ёго чортъ.

— Віровку плету.

— На що? каже.

— Чортівъ, каже, витягать; онъ, каже, изъ болота, зъ іхъ корчівъ.

Той побігъ до старшого чорта и каже ёму:

— Ото, каже, якийсь чоловікъ плсте віровку, и я питався: на що ты плетешъ? А вінъ каже, чортівъ буду витягать изъ корчівъ, изъ болота.

— Иди, каже, гадиня, котрий котрого пересміе, то допіро буде витягаты.

А въ ёго, у того чоловіка, у корчахъ та лежить кобыляча голова, дакъ вінъ и каже:

— А, дурню, дурню, каже; въ мене стара маты є, та й та тебе пересміе.

— Допіро, чортъ каже, а нужъ!

— Я викличу, каже чоловікъ.

Та узявъ и положивъ на кий тую голову. Той сміявся, сміявся, а коняча голова стоить на киі. Взяло гаденя опъять побігло до старшого. Прибігло відтиля й каже:

— А ну, каже, котрий котрого перебіжить на ввипередки?

А чоловікъ:

— Е, дурню, каже,—въ мене старий батько є, такий сивий, та й той тебе випередить.

Та взявъ та й вигнавъ зъ корчівъ зайця. Той бігъ, бігъ та й не догнавъ. Допіро пишовъ зновъ до старшого радиты й каже ёму:

— Его старий батько, та й той випередивъ.

— Допіро, каже, иди зъ нимъ, гаденя, що вінъ хоче.

Побігъ той до мужика опъять.

— Що ты хочешъ? питає ёго.

Той узявъ, викопавь ямку (а въ ёго и шапка була, такъ якъ оце въ мене), а шапці отпоровъ верха и наставивъ на ямкою та й каже:

— Насипъ повну шапку грошей такъ не буду васъ чепать.

— Ну, каже старший, що робить: насипъ, абы вінъ одчепився.

Ну, насипали повну ямку.

Той паннявъ уже мужика забрать; заіхавъ у городъ; привівъ собі четверо коней и приіхавъ уже до дому. Допіро дома оженився. Ті старши браты дивлятця, що вінъ зъ верглика та такъ запомігся.

Допіро, я къ вінъ оженився, та таке хозяйство настановивъ, що не остацёване (нибы по-багацько всёго есть), що не можно остацюваты.

108.—Про правду и крывду.

(Сл. Липецкая, Харьковской г.)

Жили колысь-то два браты: одынъ багатый, а другый такый бідный, що й не сказаты. Цей бідный братъ умеръ; зостався у ёго сынъ, и вінъ живе тежъ бідно. И зпытався вінъ у свого дядька:

— А що, дядьку, якъ лучче теперъ житы: чи правдою, чи неправдою?

— Е, е, е!.. Де ты теперъ найшовъ правду? Нема теперъ правды на світі!— Теперъ скрізь одна крывда.

— Ні, дядьку! є правда—правдою лучче житы.

— Давай спорыты.

— Ходімъ на судъ.

— Та чого-жъ мы таки підемо на судъ? Лучче давай підемо по дорозі и зпытаємо чоловіка, якого зострінемо: якъ скаже, такъ и буде. Ваша правда—уся моя худоба буде вамъ; моя правда—ваша худоба буде мині. Такъ зпытаємо до трёхъ разъ.

— Ну, добре.

И пішлы воны дорогою. Идуть, идуть—зострічаєтця імъ чоловікъ, чи зъ заробітківъ, чи що йшовъ.

— Здоровъ, чоловіче добрый!

— Здоровы!

— Стажи, будь ласкавъ, чоловіче, якъ теперъ лучче житы: чи правдою, чи неправдою?

— Е, е, е!.. Добрі люде! Де теперъ вы правду найшлы? Нема теперъ ії нігде на світі: лучче житы крывдою, аніжъ правдою.

— Ну, оце разъ моя правда! каже дядько.

А небожъ и зажурывся, що ёму прыйдетця віддаваты усю свою худобу дядькові. Идуть, идуть—зострічаєтця імъ панъ. А небожъ и каже:

— Ну запытаємо-жъ цёго пана: цей уже усю правду роскаже: вінъ грамотный и все знає.

— Ну, добре.

Якъ порівнялыся зъ паномъ, и пытають ёго:

— Скажіть, будьте ласковы, паночку, якъ тепереньки лучче житы: чи правдою, чи крывдою?

— Е, е, е!.. добрі люде! де вы теперъ знайшли правду? Нема ії ні по судахъ и нігде въ світі; лучче житы крывдою, аніжъ правдою.

— Оце вже и въ-друге моя правда! сказавъ радосно дядько.

Небожъ ще дужче зажурывся. Идуть, идуть—зострічаєтця імъ піпъ. Небожъ и каже:

— Ну поспытаймося-жъ попа, цей уже правду скаже—на те вінъ духовный. Цей якъ уже скаже, то такъ и буде.

— Ну, добре!

Якъ порівнялысь зъ попомъ, пытають ёго:

— Скажить, паноче, якъ теперъ лучче житы: чи правдою, чи неправдою?

— Е, е, е!.. Добрі люде! Де вы теперечки знайшлы правду? Ії теперъ и въ світі нема: лучче житы крывдою, аніжъ правдою.

— Оце вже и въ-трете моя правда! сказавъ радісно дядько.

Нічого робыты небожові: віддавъ дядькові усю свою худобу, а самъ зостався голый, босый и голодный. Тяжко прыйшлосъ ёму житы. Бывся, бывся сердешный, та й задумавъ повісытысь—узявъ вінъ обрывокъ та й пішовъ у лісъ. Пішовъ та й дывытця на дерево — выбірає гільку, на якібъ то повісытысь. «Ото, думає собі, добра гилька — кріпка, а на оту сісты, та, зачепывшись, и повыспуты бъ». Вінъ такъ задывывся на дерево, що й не замітывъ, якъ вовкъ прибігъ. Якъ уздрівъ ёго чоловікъ, кынувся мерщій на дерево, а обрывочка й забувъ. Злізъ на дерево, та й сыдыть; колы прыбігають три чорты, а трохи згодомъ и четвертый, іхъ ватагъ. И пытає вінъ своіхъ слугъ:

— Ты що сёгодні наробывъ?

— Е... я такого наробывъ, що тамъ хочъ що хай не роблять — незправлять. У такімъ-то селі, у пана я поробывъ такъ, що изъ-роду до віку не вгатять греблі. А панъ лупе своіхъ людей, якъ скаженый: багато іхъ буде у насъ.

— Добре-жъ ты зробывъ, та ще не такъ.

— А якъ же?

— Тамъ насередъ яру, въ лісі, росте три дерева. Хто ти три дерева зрубає, та положе на-вхрестъ на греблю—вгате.

*

— О!.. хтожъ то чувъ, хтожъ то й знавъ, що це такъ треба зробыты!

— Ну, а ты-жъ що зробывъ? пытає вінъ другого.

— Е... я такого наробывъ, що багато буде у нашихъ рукахъ. У такому-то городі усю воду повысушувавъ, такъ що теперъ тамъ ні каплі нема, а носять її за тридцать та за сорокъ верстъ. Багато тамъ пропаде людей!..

— Добре ты зробывъ та ще не такъ, каже ватагъ.

— А якъ же?

— Якъ хто выкопа той кущъ малыны, що росте посередъ городу—буде вода на ввесь городъ.

— О!.. хтожъ то й чувъ, хтожъ то й знавъ, що треба це робыты!

— Ну, а ты жъ що зробывъ? пытає вінъ третёго.

— Е, я такого наробывъ, що хай тамъ хочъ що ні роблять—нічого не подіють! У такимъ-то королівстві у короля одна дочка, та я й тій поробывъ такъ, що хай хочъ не лічать, нічого не подіють, буде напа.

— Добре ты зробывъ, та ще не такъ.

— А якъ-же?

— Хто відрубає глухого угла та підкуре—така буде, якъ и перше.

— Хтожъ то чувъ, хтожъ то й знавъ, що це треба зробыты?

А чоловікъ сидыть собі на дереві та й чує усе, що чортяки балакають. Якъ уже розлетілысь чортяки, чоловікъ той и дума: «може це й справді, що воны казалы? Піду до пана, може й справді угачу греблю. Пішовъ. Приходе до гребли, а тамъ и панъ бье, та мучe людей, щобъ мерщій угачувалы. Воны бідні ажъ пітъ зъ ныхъ лльється, роблять, а воно все нічого не помогає. А панъ знай лютує. Приходе до ёго цей правдывый чоловікъ та й каже:

— Е, е, пане! бьете вы людей, та ніякого зъ ёго діла не буде. А що дасте мені—я вгачу.

— Дамъ я тобі сто карбованцівъ и ще й на придачу цихъ пару коней зъ коляскою и зъ кучеромъ (а тамъ и коні пановы стоялы).

— Дайте жъ мені людей шість чаловіка та три підводы.

— Візьмы.

Поіхалы воны въ лісъ, зрубалы ты три дерева та й положилы іхъ навхрестъ на греблі— такъ заразъ и вгатылы. Панъ віддавъ ёму сто карбованцівъ и пару коней зъ коляскою та зъ кучеромъ. Тоді той чоловікъ и дума: «дай поіду ще до того города, де воды нема: може й то правда, може дамъ я імъ воды. Сівъ та й поіхавъ до того города. Не доізжаючи до города кілько верстовъ, зострілась ёму бабуся, що несла пару відеръ воды на коромислі.

— Що це ты, бабусю, несешъ?

— Воду, сыночку.

— Дай же й менi напитысь.

— Е, е, е. сыночокъ! ажъ ii несу за тридцять верстовъ; а поки ще дойду до дому, половыну розхлюпаю; а сiмья у мене велыка, пропаде безъ воды.

— Я отъ прыйду у вашъ городъ, наділю воды на всiхъ и буде тисi воды зъ васъ до вiку.

Вона ёму дала напитысь, а сама така радiсна стала, та мерщiй у городъ трюшкомъ и розсказала усiмъ горожанамъ, що iде такый чоловiкъ, що воду намъ дасть. Горожане всi выйшлы за городъ назустрiчъ тому чоловiковi зъ хлiбомъ-сiлью и всякимы подарунками. Якъ прыйшовъ сей чоловiкъ у городъ, найшовъ той кущъ малыны, що рiсъ посередъ города, выкопавъ ёго—и потекла вода вiдтиль по всёму городу. Горожане надарили ёго и грiшмы, и усякымъ добромъ, такъ що вiнъ ставъ теперъ багаччий ще вiдъ свого дядька. Далi и дума:

— Пiду ще у те королiвство, де королева дочка нездорова—може вылiчу и ii. Якъ задумавъ, такъ и зробывъ. Прыiхавъ туда, прыйшовъ до королевыхъ хоромiвъ, а люде усi такi смутнi, бiгають та охають! Вiнъ и питає iхъ:

— Я чувъ, що у вашого короля дочка дуже нездорова. Хай якъ воны ii не лiчатъ, нiчого не подiють; тiлько ябъ ii вылiчивъ.

— Е, чоловiче! куда тобi!! заморськi лiкарi нiчого не подiють, а ты й подавно!

— Отъ-же скажiть королевi.

Воны сказалы королевi. Король выйшовъ до ёго та й каже:

— Якъ що вылiчишъ, награжу тебе такъ, що не буде багаччого одъ тебе у свiтi, ще й дочку свою вiддамъ за тебе.

Пiшовъ той чоловiкъ, подывывся на неi, а вона вже й кончиця. Вiнъ узявъ, настругавъ глухого угла, пiдкурывъ ii—и вона одъ разу подужала такъ, що днiвъ за три и овсi одужала, зновъ стала такою, якъ и перше.

Царъ и всi люде такi сталы раді, що й не сказаты! Король на радощахъ и каже цёму чоловiковi:

— За те, що вылiчивъ ты мою дочку, я ii вiддамъ за тебе, та ще, якъ умру я, ты будешъ королемъ на моiмъ мiсцi.

Скоро й справдi король померъ, а на ёго мiсто ставъ цей правдывый чоловiкъ. Прокоролювавъ вiнъ уже кiлька тамъ лiтъ, колы прыiзжає у ёго королiвство якыйсь-то багатый купецъ и посылає спытаты короля: чи подозволыть вiнъ ёму поторговаты у ёго королiвствi? Король звелiвъ ёму прыйты до себе. Прыходе купець. Король одъ разу познавъ свого дядька, але не показавъ ёму въ

цімъ выду: побалакавъ, побалакавъ та й одпустывъ ёго торговаты. А своімъ людімъ заказавъ, щобъ не відпускалы ёго до дому, а щобъ якъ буде збіратысь вінъ іхаты, просылы ёго до ёго. Такъ и сталось. Прыводять цёго купца до короля—король и пытає его:

— Зъ якого ты королівства?

— Зъ такого-то.

— Изъ якого города.

— Зъ такого-то.

— Якъ прозываєся?

— Такъ-то.

Тутъ король и прызнався, що вінъ ёго небожъ той, що безъ вісты пропавъ.

— Ну що, дядьку: ты казавъ що крывдою лучче житы, ніжъ правдою; отъ-же ні! Ты тількы купець, а я король—правда крывду переважила!

— Якъ же це сталось такычкы?

Той и разсказавъ ёму усе, що зъ нымъ діялось: якъ вінъ хотівъ повісытись, якъ слухавъ, що чортякы говорыли все, все .. А на послідокъ навалывъ вінъ усякого добра два кораблі да й подарувавъ дядькові, сказавши:

— Я забуваю за все те, що ты мені робывъ. Бери собі оці два кораблі зъ усімъ добромъ. А якъ прыідешъ у свій городъ, росказуй усімъ, що лучче житы правдою, аніжъ крывдою.

Узявъ дядько ти два кораблі зъ усімъ добромъ и поіхавъ до дому. Якъ прыіхавъ уже, стала ёго завість мучиты: чого й вінъ не королемъ. Сумувавъ, сумувавъ вінъ, а далі й дума:

— Піду й я вішатысь—може й мені такъ прылучиця, якъ мойму небожові.

Узявши обрывочокъ, и пішовъ у лісъ на те саме місце, де хотівъ вішатысь ёго небожъ. Але цёму не такъ прылучилося — де не взялысь чортякы, ухватылы ёго та й почепылы на самой вышчій голляці.

Сообщена Столбинымъ.

109.—Царевичъ.

(М. Тывровъ, Винницкаго у., Подольской г.)

У царівъ, якъ скоро дитыну має, то заразъ появляється на дворі зора. А єдна царыця мала дитыну, и не було зоры. Та дитына росла, за рікъ выросла рівна зъ мамою, та й сказала:

— Дайте мені сумку и хліба.

Взяла та й пишла та дитына лісомъ. А то бувъ собі хлопець. Иде вінъ та й надибавъ въ лісі хатину, а въ тий хатині була баба и питає ёго:

— Куды ты идешъ?

— Иду свататися.

— Не иды жъ, каже баба, до двора, а прямо иды—тамъ єсть ставокъ, коло того ставка верба, иды и сядь за тою вербою тыхо. Тамъ прилітає дванадцять голубокъ купатися: одинадцять віддаваныхъ, а ідна ні; котора невіддавана, та буде зъ самого заду скидаты крыла, а ты візьмы та й сховай.

Воны викупалися та й начали убиратися; всі повбиралися, а вона не має у що, та й зачала проситы:

— Хто взявъ старіший за мене, то буде татомъ, а якъ жінка, то буде мамою; якъ молодыця, то буде тіткою, а якъ дівка, то буде сестрою, а якъ парубокъ, то буде чоловікомъ.

Вінъ и каже:

— То я!

Взяла вона ти крыла, убралася и каже:

— Ну, сідай на крыла.

Вінъ сівъ на крыла, та й полетілы. Летілы воны лісомъ та й летілы, прилітають до двора, та прямо у свою станцію. Та радитьця, що тутъ робиты. Дала вона ёму гроши, щобъ вінъ пішовъ до коваля, щобъ вінъ ёму зробывъ друкъ залізный. Вінъ пішовъ до коваля, а ii батько перекинувся собакою и хтівъ ёго зсісты и повіситы голову на кілъ, бо до тыхъ одинадцяты приходилы кавалеры, та вінъ позъідавъ, а головы на коли повішавъ и вінъ тому дванадцятому хтівъ такъ зробыть, та й не мігъ, бо той собі зробивъ залізный друкъ и тылько та собака хочеть ёго вкуситы, то вінъ єі друкомъ по голові. Тоді ii батько каже ёму такъ:

— Колы ты хочешъ мою дочку свататы, то щобъ мені ці дубнякы до дня булы вікорчованы, щобъ посіявъ пшеныцю и щобъ мені на ранокъ була булка до гарбаты, а якъ ні, то дывысь но! То на твою голову кілъ стоіть.

Прийшовъ вінъ до своєі станціі та й плаче, журится. А вона ёму каже:

— Годі, не журись.

Выйшла на двіръ та й свиснула. Такого чортивъ налетіло, що до дня викорчувалы, посіялы пшеныцю и до дня на вікні булкы булы до чаю А вінъ уставъ та й каже:

— Теперъ менi виставы палацъ, и щобъ зъ твеi станциi до самого палацу була срiбна дорога; якъ же нi, то на твою голову давно кiлъ стоiть.

А вiнъ прийшовъ до своеi станциi, та й журится, а вона каже:

— Не журись!

Та й выйшла на двiръ. Якъ свиснула, та чортивъ назлiталося багацько, та й до дня виставилы палацъ и срiбну дорогу ажъ до ii станциi. Вiнъ уставъ рано та й каже:

— Хорошо, хорошо! У мене єсть дванадцять дочокъ и дванадцять каретъ, — щобъ ты пiзнавъ, котора ii карета, а якъ нi, то давно на твою голову кiлъ стоiть.

А вiнъ зажурився и каже до неi:

— Якъ же я твою карету пiзнаю?

— Дивысь, на которiй буде муха лiтаты.

Отъ вiнъ дивытьця на iдний муха лiтае, та й бере, а чортъ каже:

— Це не твоя.

— Нi, моя.

— Ну, добре. Теперъ же, щобысь пiзнавъ ii шестеро коней.

Вiнъ радиться ii, а вона каже:

— У котрыхъ коней на копитахъ лiтають комары, то ти й беры.

Вiнъ дивытьця — лазятъ комары на копитахъ, отъ вiнъ бере, а той каже:

— Це не твоi.

— Нi, моi.

— Ну, добре. Теперъ же я всiхъ дочокъ уберу у однакове убрання, щобысь пiзнавъ, котора твоя, а якъ нi, то давно кiлъ на твою голову стоить.

Той и питаєтьця:

— Якъ я тебе пiзнаю?

— Дивыся, я буду око прищуровать, то й бери мене.

Сталы воны зъ батькомъ, отъ той и вибравъ ei.

— Ну, добре, каже батько, запрягай тихъ шестеро коней у карету, та й iдь дорогою срiбною до шлюбу.

Узялы шлюбъ та й поiхалы тою дорогою у ii станцiю. Тамъ воны трохи пожилы, вона и каже:

— Я хочу твого тата бачиты.

— Ну, то летiмъ.

Летiлы воны, летiлы, а вона и каже:

— Що мы будемъ робиты, — насъ будуть доганяты? Я буду вiвцямы, а ты будешъ пастухомъ; та й будемъ по степу ходиты.

Чортъ послявъ свою слугу. Воны ходять по степу, а вінъ іхъ поминувъ та й полетівъ. Шукавъ іхъ, шукавъ, вернувся та й полетівъ до дому, а воны схватились и полетілы. Отъ вона зновъ каже:

— Будуть насъ доганяты: я буду коровою, а ты будь бичкомъ, та й будемъ по степу ходиты.

Ажъ летить ii батько; поминувъ іхъ, шукавъ, шукавъ да й вернувся до дому; а воны зірвались та й далі полетілы. Летять воны, а вона и каже:

— Зновъ насъ будуть доганяты: чимъ бы мы зробилися, а то мама насъ може пізнаты. Я буду водою, а ты будешъ плаваты по воді.

Отъ летить іхъ мама та й пізнала іхъ; сіла та й почала воду питы. Пила, пила, та й лопнула. Прилетілы воны тоді туды, де живъ ёго батько; вона сіла коло млина, а вінъ пошовъ до батька. Вона и каже ёму:

— Якъ будешъ витатися всіхъ цілуй, тилько тоі дитины, що седыть на припечку, не цілуй.

Повитався вінъ зо всімы и поцілувавъ ту дитыну, та й заразъ все все забувъ—забувъ що у нёго жінка. И седіла вона въ великій недолі.

Записано учителемъ Воронецкимъ.

110.—Про злыдні.

(Каневъ, Кіевской г.)

Було собі два браты: одынъ бідный, а другый багатый. У багатого и хліба, и худобы, и землі, и грошей багато єсть; а у бідного не було чого й пообідать. И вінъ таки спочатку бувъ заміжненькый, и живъ собі гарненько, ажъ поки не поселылысь у ёго підъ пічью злыдні. Чого уже той чоловікъ не робывъ, до якихъ уже вінъ знахорокъ не вдавався —ніякъ не выбьєтця изъ бідности. А старшій ёго братъ не хотівъ бідного и братомъ называть.

Живе богатый годъ, живе й другый, дожидає дітокъ—не дає ёму Богъ! Въ багатого и грошей, и худобы—всёго, всёго багато єсть, а дітокъ Богъ не дає. Чого вже вінъ не робывъ! И на церкву дававъ, и акафисты наймавъ, и самъ молывся рано й вечоръ передъ образамы — не дає Богъ дітокъ та й годі! Бачить багатый, що Богъ ёго молытвы не прыймає, пішовъ до бідного брата та й каже ёму:

— Молысь ще ты, щобъ мині Богъ послявъ діточокъ, то тоді я тебе у кумы візьму.

— Добре, буду молытця.

Отъ бідный помолытця Богу за себе, а тоді молытця за брата, щобъ Богъ ёму послявъ хочь одну дытынку. Пройшовъ рікъ, перечувъ бідный черезъ людей, ще у ёго брата найшлась дытынка. Прыходыть вінъ до жінки да й каже:

— А знаєшъ, каже, жінко, що?

— А що тамъ, каже, чоловіче.

— У мого брата родыны.

— Не вже родыны?

— Далебі, родыны.

— Одъ кого жъ ты, чоловіче, чувъ?

— Люде, каже, казалы. А знаєшъ, жінко, що?

— А що, чоловіче?

— Піду я оце на родыны до брата, отъ-же жъ вінъ мині казавъ, якъ дасть Богъ дытыну, то тебе въ кумы буду просыть.

— Не йды, каже, чоловіче, якъ бы вінъ тебе хотівъ у кумы взять, тобъ уже давно бъ за тобою прислявъ.

— Піду я, жінко, да хочъ подывлюся на хрыстыны.

Пішовъ. Прыходыть туды, а той и пытає:

— А чого тобі треба?

— Та це я, каже, прыйшовъ до тебе просыть конячки — нема чимъ и протопыть, поіду въ лісъ, та назбіраю хмызу.

— Возьмы, та гляды, каже, не багато накладай на візъ, щобъ ты мині коня не спортывъ.

Запрігъ вінъ коня, прыіхавъ до дому да й каже:

— А вылазьте, злыдні, поідемъ у лісъ! Повылазылы злыдні изъ-підъ печі (а іхъ тамъ було ажъ дванадцять), посідалы на візъ и поіхалы. Прыіхалы туды, чоловікъ той выпрігъ коня, пустывъ ёго пастысь, а самъ зрубавъ дуба товстого-претовстого, росколовъ ёго до половыны да й каже до злыднівъ:

— Братіки, голубчики, поможить мині це дерево росколоть!

— Якъ же, кажуть, мы тобі будемъ помагать, колы у насъ сокыры нема?

— Вы, каже безъ сокыры. Закладіть усі руки у цю щілину, да й роздырайте; половына васъ нехай тягне въ одну сторону, а половина въ другу, то воно й росколытця.

Отъ злыдні кинулись всі до дерева, позакладалы въ щілину руки по сами ликті да й сылкуются. Той чоловікъ стукнувъ обухомъ, клыння повылітало, а обаполки такъ и збіглысь до купы, и держять за руки усіхъ злыднівъ. А тутъ якъ схватытця буря да выхоръ, якъ зачне корчить деревья— таке закоілось, що Господы! Одно дерево упало на візъ и розтрощило ёго на шматочки, друге убыло коня; на сылу той чоловікъ выскочивъ изъ ліса.

— Ну, ще хвалыть Бога, що мені не вбыло. Бодай воны булы пропалы прокляти злыдні!

Прыходыть той чоловікъ до брата та й стоіть, бідный.

— А чого ты стоішъ, пытає той. Може вже у лісі воза поламавъ?

— Охъ, каже, колыбъ то воза!

— А тожъ що? Може коня убывъ?

— Охъ, колыбъ то тільки було на коняці окошилось!

— Дакъ ты може й візъ поламавъ и коня убывъ?..

— Охъ такъ, братіку... охъ такъ рідненькый...

Стоіть уже бідный да мовчить; а той ёго лає да проклынає за візъ та за коня... Лаявъ, лаявъ; а далій и каже:

— Поведы мене въ лісъ, я хочъ подывлюсь, якъ ты тамъ такъ добре справывся.

Повівъ бідный ёго у лісъ на те саме місце, де вінъ злыднівъ покинувъ. Злыдні, якъ побачилы багатого та такъ ёго просять, такъ ёго молять, щобъ вінъ вызволывъ іхъ изъ неволі.

— Вызволь насъ, чоловіче; вызволь насъ, голубчику, выпусты насъ, соколыку...

Якъ началы просыть, якъ началы просыть, да такъ гарнесенько, да жалибнесинько, що багатому ажъ жалко стало— вінъ забывъ клынки, обополки розідшлысь, воны повыймалы руки да й кажуть ёму:

— Ну, кажуть, чоловіче, ты освободывъ насъ, заберы жъ теперъ насъ усіхъ у свою господу!

— Щожъ вы, пытає вінъ, за люде?

— Мы, кажуть, злыдні.

— Е, каже, колы вы злыдні, дакъ цуръ вамъ и пекъ вамъ: навіщо вы мині здалысь?

— Ні вже, чоловіче, колы освободывъ, дакъ забірай насъ усіхъ у свою господу.

— Не хочу!

Якъ сказавъ вінъ «не хочу», такъ усі злыдні и кынулысь ёму на шию.

Роздыйма вінъ імъ руки, роздыймавъ, нічого не вдіє. Такъ и пішовъ зъ злыднямы до дому. Увійшовъ у хату — воны такъ и посыпалысь на доливку и съ того часу сталы жить у багатого.

Після того бідный розжився трохи, якъ у ёго не стало злыднівъ, а багатый ще бідніший ставъ, якъ той бувъ.

111.—Про злыдні.

(М. Славута, Заславскаго у., Волынской г.)

Бувъ собі чоловікъ, та такый бідный, такый бідный що й істы иноді не було чого не тыльки єму, але наветь и діткамъ маленькимъ; а вінъ бувъ бідный отъ того, що у ёго підъ пічкою було дванадцать злыднівъ.

Підходыть ото уже Пущання—треба заговлять на пістъ. Той чоловікъ добувъ якось скоромного; сіли всі повечерялы,—що Богъ давъ—а той чоловікъ та бувъ музыка. Отъ після вечери взявъ вінъ скрыбку и зачавъ грать. Діты якъ почулы, посхаплювалысь и давай танцювать. Єму такъ весело стало, що діты танцюють,—задывывсь на іхъ, задумавсь и грать переставъ. Колы дывыцця, ажъ злыдні разомъ зъ дітьмы танцювалы на середъ хаты, а якъ переставъ вінъ грать, такъ воны хутній підъ пічъ такъ и сунулы,—ажъ не потовпляцця, такого іхъ багато.

Отъ вінъ и пытає, якъ уже воны поховалысь підъ пічъ:

— Можетъ вамъ підъ піччю погано, тісно седіть?

А воны єму: «ні не погано, добре буде». А одному та було тісно; отъ вінъ и каже:

— Де тамъ тобі, чоловіче, добре! Тіснота така, що не доведы Маты Божа.

— Якъ що до правди тісно, каже той чоловікъ,—то я найду де васъ подіты, почкайте трохи.

Отъ вінъ побігъ хутненько на двіръ, взявъ бочку вніс ії до хаты и каже до злыднівъ: «отъ ицте всі сюды!»

Воны якъ зачали лізты въ ту бочку, всі повлазылы, бочка повно зовсімъ, а вінъ узявъ прутокъ, заднывъ хутній, вивізъ на поле та й покынувъ. Прыходыть вінъ до дому и хвалыцця жінці и діткамъ, якъ то вінъ злыднівъ збувся.

— Ну теперъ, каже вінъ, може Богъ дасть, що наша господарка поліпшаєся.

Пройшло тамъ може зъ пів-року, а може й більше, господарка повелась такъ, що й багаты сталы ёму завыдувать. Купить вінъ корову тамъ за десять, чи за дванадцять карбованцівъ, черезъ місяць корова приведе телятко, вінъ ії и продасть уже за двадцать, або за 25, купить овечку, — шерсть остриже зъ неї, а саму продасть и більше ще візьме, якъ самъ заплатывъ; посіє на полі жита, чи пшениці, такъ таке вродыть колосысте, та зернысте-жъ, то таке, що ажъ до землі гнецця. Всі вже люде сталы дывуваця, — що перше вінъ бувъ такій бідный — дітей не було чимъ погудувать, а теперъ такъ добре живе.

Приходить до ёго старшій братъ и питає:

— Якъ оце зробилось, що тобі такъ у господарстві стало щастить.

— Щастыть, каже, бо злыднівъ не стало.

— А дежъ воны подівались?

— Одвізъ на поле, заднывши бочку, та й покинувъ.

— А яки воны?

— Піды подывысь, якъ тобі хочеця знать.

— Якъ же я піду, колы не знаю, де ты іхъ покинувъ. Повыды мене.

Ото якъ почавъ прохать, якъ почавъ прохать, до той мусывъ повысти ёго туды, де покинувъ злыднівъ. Прійшлы воны до тієї бочки.

— Отъ, каже, въ бочці, — подывысь!

— Та зными ты самъ кружокъ.

Той тилькы що піднявъ кружокъ, злыдень зъ бочки, и учепывсь ёму бідному на шыю. Той уже ёму и руки розрывавъ, не розірве, — держицця проклятый; вінъ уже и драпавъ и кусавъ и ножемъ різавъ — ні чого непомогає, держицця проклятый.

Пішовъ той чоловікъ зъ злыднемъ до дому. Якъ тильки увійшовъ у хату, заразъ и каже жінці:

— А ну теперъ, жінко, будемъ выбірацця зъ хаты, життя не буде намъ, знову злыдень є.

Жінка бачить, що злыдень вызволывсь зъ бочки, складає худобу, забірає дітей и идуть всі до лісу; а злыдень той проклятый все на плечахъ вісыть у того человіка. Приходять воны у лісъ; а тутъ хуртовина, та морозъ та холодный такій що ажъ очи рогомъ лізуть.

— Ну, каже чоловікъ, треба розложиты огню, та хочъ погріцця, а то тутъ намъ на холоді й згинуть.

Зрубалы сосну, давай ii колоть на дрова—такъ ні якъ не расколють. Отъ той чоловікъ и каже:

— Беріцця всі до сосны, а то якъ не буде огню—всі пропадемъ, беріцця та роздырайте сосну руками.

Всі кинулысь до сосны, и той зъ плечей та й заложивъ руки въ щилину сосны, и сылкуецця, щобъ то ій роздерты. Тыльки що злыдень позакладавъ туды обідві руки, трохи не по сами локти; клынє такъ ёму тамъ и придавило руки.

— Ну, теперъ, каже чоловікъ,—вертаймось, жінко, до дому — злыдня уже и послідньго збулысь, може знову Богъ дасть, що господарка піде на ладъ.

Пішлы всі до дому и живуть собі якъ слідъ.

112.—Злидні.

«Багаство—дочасне, а злидні—довічні», мовляють стари люди. Якъ де заведуцця злидні, то тамъ не переводитця бідканнє, ажъ поки злидні сами не перейдуть куди-инде, або поки той, де вони оселились, не виведе іхъ якимъ робомъ. Ось що про нихъ слибизують:

У якомусь-то селі живъ мужикъ, здаецця й роботящій, але все ёму щось не лагода: бъстця, якъ риба объ лідъ,—ні якъ не вилизе изъ біди. Отъ якось и ставъ вінъ миркувати: щобъ воно за притичина? думає, що я не якъ не розживусь. Не вже мене злидні напали?

А хто-сь ему й одвітуе:

— И справді напали, и скільки-бъ ти не пеклувався, то не розживесся, поки ми будемо у тебе.

Мужикъ бувъ не промахъ, роскинувъ про себе трохи мізкомъ сюди та туди, та й пита:

— Та хиба васъ багато въ мене розвелось?

— Багато, озвалось тежъ саме.

— А чомъ же васъ не видно? зновъ запитавъ чоловікъ.

— То ми такі дрібненькі, що насъ ніхто не уздрить.

— Де жъ ви міститись?

— Та ми можемо скрізь поміститись.

На той саме часъ мужикъ забажавъ нюхнути табаки и відкривъ ріжокъ.

— А тутъ у рожку поміститесь? питає.

— Помістимось, озвалось те.

И вже голосъ чутно було изъ ріжка: «Ось ми уже усі въ ріжку»! Мужикъ хутчішъ заткнувъ ріжокъ закладкою, потягъ мерщій млинъ и поклавъ той ріжокъ підъ валъ. Зразу сталось мужикові добре: що зробивъ, або про що загадаєтця,—усе ёму удаєтця. Появився у ёго достатокъ, а далі й багаство: зразу розжився мужикъ.

У тому жъ таки селі живъ другой мужикъ, багатирь на все село, та такий завидющій, що й Боже мій? Дужо ёму було завидно и досадно, якъ хто другий розживетця! а найгіршъ вінъ злобився, що недавній голякъ наздоганя ёго у багаствѣ. Довго цей багатиня ламавъ голову, щобъ угадати, відъ чого такъ розжився бідолаха, але нічого не відгадà.

Отъ вінъ и пидійшовъ до ёго штукою и вивідавъ відъ ёго самого, відъ чого вінъ багатіє. Вивідавши це, завидующій багатиня добрався до того пустого млина, де бідаха заховавъ ріжокъ изъ злиднями, виннявъ ёго изъ підъ валу и випустивъ на волю. Вінъ думавъ, бачъ, що вони вернутця до бідолахи.

Але злидні побоялись вертатись до першого свого хозяіна, бо вінъ би упъять схитрувавъ изъ ними, а пішли до цёго завидющого, на нову осе́лю. Зъ того часу ёму зразу просто якъ ножемъ одрізано: усе пішло уро́стичъ, и звелось ёго багаство. Стала скотина дохнути; покрадено коней; пропадають вівці, а далі й хлібъ переставъ родить, а на приостанку пожèжа спалила ёму усе дворище, и тікъ, и клуню, и ставъ такимъ бідолахою, якъ тотъ, у которого були спершу.

Покаявся вінъ тоді,—да не впору: лихо не минулось! Одна була ёму утіха тільки—розказувати людямъ, відъ чого зъ нимъ таке скоілось. Часто вінъ казавъ людямъ:

— Кайтесь на мені й не мисліть ні кому зла, а найгіршъ изъ заздрости.

Записалъ Залюбовскій.

113.—Про чоловіка и ёго жўынку анёла.

(Полоски, Бѣльскаго у., Сѣдлецкой г.)

Бувъ субі оденъ чоловікъ, бідный бувъ барзо, же й сорочкы въ неділлю не маєе надіты. Служивъ вуінъ у одного кгосподара, служивъ у другого; що заробыть у одного, те у другого поносыть, а самъ зновоньку останетьсе такый бідный, якъ и першъ бувъ. Дуліро одуйшовъ вуінъ одъ кгосподара, иде гостынцемъ и думае: «злє житы у наймытахъ! жебысь якъ кгосподару годывъ, жебысь якъ ёму старавсе, але ёму ны вгодышъ: то не такъ, и то не такъ зробляне... Станешъ отходыты, возьмешъ рахунокъ — и грошей нема. Нема наветъ за що убраня справыты, жебы Буіыгъ давъ яку добру людыну, та оженытысе зъ ею, то може бъ и я выйшовъ на кгосподара — я хвала Богу не пъяныця и и до роботы ны лынывый». Дуліро иде вуінъ гостынцемъ, та й думае субі, такъ колы дывытьсе — ажъ доганяе ёго дівчина. Глянувъ вуінъ на неі разъ, глянувъ другый—подобалась вона ёму:

— Куды ты, каже, дівчино, йдешъ?

— Иду, каже, чоловіче добрый, въ наймы; а ты куды йдешъ?

— Я, каже, иду также въ наймы, та це иду та й думаю, що въ наймахъ скуілько ны служи, то такъ наймытомъ и на той світъ пуйдешъ, ныхто й «дзенькуе» ны скаже. Отъ я й думаю: себъ ожинытысе зъ якою доброю дівчиною, то може бъ Буігъ, що и я бъ розживсе.

— И я думала, каже дівчина, кобъ побратысе зъ добрымъ чоловікомъ та ни пъяныцею, то й наймычка стала бъ кгосподынёю, и можебъ ще й ліпше надбала бъ усякого добра, якъ та господыня, що вже якыхъ небудь літъ двадцять пять кгосподарку провадыть.

Поговорылы дуліро воны субі идучи по дорози, пуйшлы до ксендза, взялы шлюбъ и живуть. А то була ны дівчина, а анёлъ. Живуть вони субі у селі да провадять кгосподарку. Все що ны куплять, то дешево; що ны продадуть, то дорого; и грошей уже субі назбіралы, и воливъ купылы, и кгосподарство у іхъ таки добре.

А у тому селі у пана та бувъ дуже сердытый та заздросьный войтъ. Забачивъ вуінъ разъ на панщині ёго жінку, забачивъ другый разъ — сподобалась ёму. Дуліро вуінъ ставъ думаты, якъ бы то ій чоловіка стратыты. Що вже вуінъ ёму ны загадувавъ—усе зробыть. Отъ вуінъ и каже тому чоловіковы:

— Казавъ панъ жебысь загатывъ річку ту, що коля двора тече. Якъ ны загатышъ дзісь, то завтра зъ-пудъ луꙗзъ ны встанешъ.

Дупіро иде той чоловікъ до своєі жуꙗнкы и плаче.

— Чого ты плачешъ? нытає ёго жуꙗнка.

— Якъ же мині не плакаты, колы войтъ загатывъ річку за день. Якъ ны загачу, то завтра зъ-пудъ луꙗзъ ны встану.

— Ны плачъ, чоловіче, загатышъ річку. Завтра рано запряжешъ волы въ плугъ и пуйдешъ заженешъ въ складъ, то річка и стане.

Дупіро другого днє встає вуꙗнъ, запрягає волы въ плугъ и пуйшовъ. Ото прыйшовъ вуꙗнъ до річкы поскыдавъ зъ себе білизну и гоныть волы зъ плугомъ у воду. Идуть воны, але дывытсе вуꙗнъ — уже до половыны дойшлы, а все по коліна імъ воды. Дывуєтьсе той чоловікъ и самъ ны знає, що це зъ річкою зробылось. То була така глыбока що й дна не достанешъ, а тера по коліна воды на самуꙗый середыні. Дупіро перейшовъ вуꙗнъ разъ, перейшовъ другый на складъ — річка и стала. Прыйшовъ той чоловікъ до дому такый радый, такый радый, що панъ ёго ны буде быть завтра. Другого днє панъ выйшовъ на двуꙗыръ, дывытьсе—ажъ вода пудтопыла все гумно. Позвавъ вуꙗнъ вуйта и нытає ёго:

— Чого усе вода пудтопыла гумно?

— Та то, каже вуйтъ, я загадавъ, кобъ загатылы річку, а воны взялы та одвернулы воду пудъ гумно?

— Щобъ зара, каже панъ, річка текла такъ, якъ и першъ, а то завтра всі изъ пудъ-луꙗзъ ны встанете.

Пуйшовъ вуйтъ до того чоловіка й каже ёму:

— Казавъ панъ, жебысь ты розгатывъ річку, а якъ ны розгатышъ, то завтра зъ-пудъ луꙗзъ ны встанѣмо.

Сівъ той чоловікъ та й плаче: прыходыть ёго жінка и нытає:

— Чого ты, чоловіче, плачешъ?

— Якъ же мині, каже, ни плакаты, колы вуйтъ загадавъ розгатыты річку, а то вода пудтопыла гумно. Панъ казавъ, що завтра зъ-пудъ луꙗзъ не встану, якъ ны розгачу до рана.

— Ны плачъ, каже, якъ загатывъ, такъ и розгатышъ: запряжешъ волы у плугъ, розженешъ складъ, то вода й пуиде зновоньку такъ само, якъ и перше йшла.

Другого днє пуйшовъ вуѣнъ запрігъ волы, розогнавъ складъ — пошла вода зновоньку. Другого днє забачивъ вуйтъ, що той річку розгатывъ, загадавъ ёму за одну нуѣчъ вырубаты весь лісъ, а якъ ны вырубає, то зновоньку, каже, изъ-пудъ луѣзъ ны встанешъ. Плаче той чоловікъ. Жуѣнка ёго прыходыть и пытає:

— Чого ты чоловіче плачешъ? що тобі сталось, що ты каждого днє плачешь?

— Якъ же мені, каже, ны плакаты, колы панъ загадавъ вырубать лісъ.

— То й вырубаєшъ, якъ загадавъ.

— Еге, колы загадавъ въ одну нуѣчъ.

— И въ одну нуѣчъ вырубаєшь, оно ны плачъ. Зробы такъ, якъ я тобі скажу, то все добре буде. Пуйды ты, каже вона, въ той лісъ, въ такому-то и такому місцю стоіть таке и таке дерево—воно ще молоде, ты ёго нагнешъ, та гломышъ, то такъ весь лісъ и вытрощитьсє.

Дуніро пуйшовъ вуѣнъ той въ лісъ, найшовъ те дерево, зломывъ ёго, и пуйшовъ до дому. Якъ зломывъ те дерево вуѣнъ, такъ лісъ и зачавъ ламатысє. Зрана прыйшовъ панъ роздывлєтыся на свої поля и лісъ, дывытьсє—ажъ лісъ вырубаный. Заволавъ вуѣнъ вуйта и пытає:

— Хто велівъ лісъ вырубаты?

— Я, каже вуйтъ, велівъ вырубаты де нектуре дерево, а вуѣнъ взівъ, та весь лісъ вырубавъ.

— Щобъ мині, каже панъ, завтра бувъ такый лісъ, якъ и перше бувъ.

Пуйшовъ вуйтъ до того чоловіка и каже ёму:

— Казавъ панъ, жебысь ты зновоньку поставывъ лісъ, якъ и перше бувъ; а то завтра зъ-пудъ луѣзъ ны встанешъ.

Плаче той чоловікъ.

— Ны плачъ, каже ёму жуѣнка: якъ Буѣгъ поможе, то й це зробышъ. Пуйды до лісу и буѣльшъ ницъ ны робы, оно пудведы те дерево, що ты зломывъ, то дорана весь лісъ зновъ встане.

Пуйшовъ той чоловікъ до лісу, найшовъ те дерево, пудвівъ ёго и пуйшовъ до дому. Закимъ вуѣнъ дуйшовъ до дому — уже лісъ стоіть такый якъ и бувъ. Пуйшовъ вуйтъ до лісу, дывуєтьсє — що тера робыти? Прыходыть вуѣнъ зновоньку до того чоловіка и каже:

— Казавъ панъ, кобъ ты поіхавъ своімы воламы у пекло и прывізъ бочку смолы, а якъ ны превезешъ, то завтра зъ-пудъ луѣзъ ны встанешъ.

А жуѣнка стоіть у чоловіка за плечима та и каже: «кажи, каже, ёму, що ты поідешъ завтра у пекло по смолу, алє жебы й панъ вуйтъ зо мною іхавъ».

— Добре, каже вуйнъ, я поіду, але разомъ зъ вамы.

Ну добре, поідемъ разомъ.

Другого днє запрігъ той чоловікъ свої волы, взявъ вуйта и поіхавъ у пекло. Ідуть та й ідуть, ідуть та й ідуть—уже не далеко й пекло.

— Ей, каже вуйтъ, вертаймось, чоловіче, до дому мині вже дуже жежко!

— Ны, каже, ны вернымось, треба взіты смолы. Казавъ панъ, що завтра зъ-пудъ луызъ ны встану.

— Вертаймось, чоловіче, панъ ны буде быты.

— Де тамъ вамъ ны буде! Вы самы казалысьтє, що зъ-пудъ луызъ не встану.

— Казавъ, каже.

— Такъ панъ уже свого ны подарує.

— Подарує, подарує... це не панъ казавъ, це я самъ. Завертай хутній волы, а то уже мині такъ жежко, що й усыдіть ны можу.

— А мині ны жежко, поідемъ далі.

— Завертай, завертай!... Кажу тобі—завертай, бо завтра зъ-пудъ луызъ ны встанешъ.

Дупіру той чоловікъ повертає, повертає по маленьку, жебъ вуйту таки прыпекло добре. Туылько що вуынъ повернувъ вуызъ, якъ выскочилы зъ пекла, ухватылы вуйта и половыну воза зъ нымъ одырвалы; а той чоловікъ на переднихъ колахъ поіхавъ до дому.

114.—Про відьму.

(М. Борисполь,, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі чоловікъ да жуынка. Жуынка відьма була. Отъ вона вмірла и каже чоловіку, щобъ непремінно хто небудь одынъ надъ нею ночувавъ у хаті.

— Що дайте то дайте, якъ сами не захочете, абы хто небудь одынъ ночувавъ у хаті.

Умерла вона. Кого не пыталы, кого не шукалы, нихто не хоче. Ходять воны скруызь по селу, пытають людей, чи не захоче хто небудь переночувать. Одна жуынка и обізвалась:

— Якъ дасте, каже, корову зъ телямъ, то переночую.

— Дами, кажуть, туѣлько, будь ласкава, переночуй.

— Прыйду, каже, у вечері.

Ото у вечері приходыть, а вона лежить на лаві сама собі. Та жуѣнка призапасыла собі горшкуѣивъ, мысокъ, черепкуѣивъ, тряпокъ; сама сіла на печі въ кутку, а те все поклала съ краю, и седыть, якъ за крамомъ,—колы въ пувночі вона шумыть, гуде злавы встає и суне на пічъ.

— А що, каже, седышъ?

— Седжу, каже.

— За корову?

— За корову.

— За рябу?

— За рябу.

— И зъ телямъ?

— И зъ телямъ.

— Ось яжъ тобі дамъ!..

Та жуѣнка взяла горшокъ да й кинула на неі—вона упала, полежала трохи; знову встає и на пічъ иде.

— А що? Седышъ, каже?

— Седжу (а вона й знає, що вона за корову седыть).

— За корову?

— За корову?

— За рябу?

— За рябу.

— И зъ телямъ?

— И зъ телямъ.

— Ось яжъ тобі дамъ!

Та зновъ кынула мыску, чи що тамъ попалось у руку. Вона упала. Такъ вона цілу нуѣічъ кыдала—колы півень: кукурікуу!... Та видьма упала и смолою розтопылась. А та жуѣнка встала, Богу помолылась, корову взяла и пошла соби до дому. Теперъ живе и хлібъ жує. А ту хату забыли, огнемъ пудпалылы и попелъ на вітеръ пустылы.

115.—Про відьму.

Въ одному селі жила жінка. Не стара ще була, а багато де чого знала, та не на добро, а все на худо. Оце було якъ посердытця съ кимъ, то вже й не жди добра: або корову спортыть, або поганку, чи яку другу нужду нашле, а вже такъ не менетця. Усі сусіди боялись ii займаты.

Отъ то и дарма. Прыйшла ій пора вмераты. Боже, страшно, кажуть, умерала! Оце лежить-лежить, дали якъ почне ii підкидати, а вона якъ зарыве, такъ якъ тваряка. А ii вже значить той (не при хаті, не при дітяхъ и не при хлібі святому згадуючи) бъе, бере ii грішну душу, давно ёму продану. Вже вымели и дрывотню и положили ій підъ головы—нічого не помога. Та вже зірвали надъ нею стелину и положили ій підъ головы.

Умерла вона и покинула чоловіка и пъятеро дітей. Спершу люде нічого не примічали; далі дывлятця—на вдівцеві и на дітяхъ що-неділлі сорочки біленькі, головки помиті и повычісувані, такъ мовъ воны й не сыроты. Дывуютця люде—ось, що воно за знакъ? Хто іхъ обмыває и обпірає? Тільки ти діты чогось стали жовкнуты и худаты и чоловікъ тежъ: сказано—ходять, якъ зъ хреста зняти. Отъ одынъ сусіда и каже:

— Вже-жъ, каже, що Богъ дасть, а я підстережу, що робытця у ныхъ у хаті; не дурно-жъ у нихъ цілісіньку ничъ світло горыть.

Отъ разъ убрався й пішовъ и сівъ підъ вікномъ. У хаті світытця, діты сидять на полу, а батько кінець стола. Коли се двері—скрыпъ, увійшла мертва. Якъ положили ii такъ и есть: у плахті, въ білий сорочці и на голові серпанокъ. Увійшла—заразъ до дітей, давай іхъ голубыты. Далі затопыла въ печі, нагріла окропу и давай мыты всіхъ дітей; дала імъ усімъ біли сорочки й новыми стёнжками позастібала. Потімъ наварила вечеряти, нагодовала всіхъ, а сама не ість. Походила ще трохи по хаті, попрощалась и зъ усіма и выйшла. А тутъ и півні закричали. Світло заразъ и погасло.

Прыйшовъ той чоловікъ до дому и росказуе, шо оттаке й таке, каже, я бачивъ. Батько (у нёго ще бувъ и батько) велить ёму объявити про все попові. На другый день пішовъ той чоловікъ до попа и росказавъ ёму все, що бачивъ. Піпъ самъ не свій. Що тутъ ёго на світі Божому робыты? Треба объявыты начальству. Велівъ кликнуты того вдівця:

— Чи правда, пита, що въ тебе таке-то й таке дієтця?

Той довго не признававсь, а далі й каже:

— Що-жъ, батюшка, правда.

Тоді піпъ заразъ написавъ бомагу, що, мовъ, така й така річъ и послався ії прямо до архирея. Черезъ місяць архирей прислався такий наказъ, щобъ ту відьму прокляты и забыты осыковымъ колкомъ. Зібралися на кладовище: піпъ, дяки и народу багато—все село. Якъ почавъ уже піпъ читаты ій ті прокляття, такъ підъ землею ажъ, мовъ, шось застугоніло, такъ якъ далекій грімъ. Далі почали вбываты кілокъ и вбыли якъ разъ у голову кровъ якъ брызнула—і высоко, высоко... вже на що высока наша дзвіныця, такъ ще выше. Та сумно якось стало—ніхто й слова не промовыть, стоять усі потупывши головы... Далі вже розійшлися по домамъ мовчки.

Съ тиеі поры відьма перестала ходыты.

Якъ ходишъ по кладовыщу, то дывыся—де въ якихъ могилкахъ дірки, мовъ норы, то кажуть мертвякъ устає въ ночі та ходить. А котра могила запала, то грішна-грішна душа...

Записалъ Залюбовскій.

116.—Про відьму.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Бувъ собі дідъ и баба, и не було въ ныхъ дітей. Отъ дідъ застругавъ палочку, а баба вложила ту палочку въ колыску и колыше. Выросъ изъ палочкы сынъ да й каже:

— Пойду я, мамо, ловыты рыбы.

— Чого ты пуѣдешъ, каже маты? Кобъ ще ты сынку не утонувъ.

— Може що найду—кажутъ много рыбы є.

Отъ вуѣнъ узявъ човныкъ и поіхавъ рыбы ловыты. Опекла маты перогуѣвъ и понесла ёму снідаты. Прыйшла до берега да й каже:

— Ой сыночку, голубочку,
Прынесла я тобі істы
И снідаты, й сынка
Иванка одвідаты.

Не чуть негде сынка Иванка, вона й зновъ гукає:

— Ой сыночку, голубочку,
Прынесла я тобі істы
И снідаты, й сынка
Иванка одвідаты.

Почувъ вуѣнъ да й каже:

— Тожъ моя матка клыче,
Тожъ моя руѣдна клыче
Прынесла мині обідаты,
Прыйшла мене одвідаты.

Прыплівъ до берега, поснідавъ, оддавъ рыбу и пошовъ знову ловыть. Ловыть да й ловыть, колы чує ажъ гукає хтось:

— Сыночку, голубочку,
Прынесла я тобі істы
И снідаты, й сынка
Иванка одвідаты.

А то відьма подслухала, якъ ёго руѣдна матюнка клыкала да й захотілось ій поймать ёго. Почувъ вуѣнъ да й каже:

— Тожъ мені матка клыче,
Тожъ мені руѣдна клыче,
Прынесла мені обідаты,
Прыйшла мені одвідаты.

Прыплівъ вуѣнъ до берега, а відьма взяла ёго за ногы и понесла до дому. Прыйшла до дому, постукала въ двері и каже:

— Дохна-Прахна! одчины!

Дохна-Прахна одчинила. Вона сынка-Иванка посадыла на прыпечокъ да й каже:

— Дохна-Прахна! нагостры ножа да заріжъ сынка-Иванка, а я пойду на весілля.

Пошла вона на весілля, а Дохна-Прахна нагострыла ножа, пудойшла до Иванка да й каже:

— Ляжъ зо мною спаты.

— Я, каже, не знаю, якъ тутъ ложитысь на чужому селі. Покажи мині, то я побачу, да й собі такъ ляжу.

Лягла вона; той выйнявъ ножа и зарізавъ ій. Дывытьця вуѣнъ ажъ стоять вертёгы. Отъ вуѣнъ узівъ перекраявъ ій на чотыры кавалкы, положивъ въ вертёгы и поставывъ въ чотырёхъ куткахъ; а самъ вылізъ на яворъ да й седыть.

Стара відьма прыходыть зъ весілля, стукає въ двері:

— Дохна-Прахна, одчины! Дохна-Прахна, одчины!

Не чуты ні кого. Отъ вона выбыла двері, увойшла у хату—выіла зъ одноі вертёгы, зъ другоі, зъ третьеі; якъ уже все поіла, выйшла на двуыръ, пудъ яворъ, лягла да й каже:

— Поватюшкы,
Покатюшкы
Сынка-Иванка
Наівшися.

А той сідыть на явори да й каже:

— Поватюшкы
Покатюшкы,
Дохны-Прахны
Наівшися.

— Яка то, каже відьма, міне дывна пташка дражныть?

— Поватюшкы,
Покатюшкы,
Сынка Иванка
Наівшися.

А той ій и одказуе:

— Поватюшкы,
Покатюшкы,
Дохны-Прахны
Наівшися.

За третимъ разомъ ёго відьма й побачила.

— Е, каже, дакъ це ты мою Дохну-Прахну спорадывъ.

Заразъ побігла до коваля й каже ёму:

Ковалёкъ, ковалёкъ
Накуй мині сокырокъ.

Наковавъ ій коваль сокырокъ, вона прыбігла до явора, якъ рубне, то сокырка й перебьєтьця, якъ рубне, то сокырка й перебьєтьця. Поломала вона всі сокыркы и побігла до коваля; а вуїнъ седыть. Колы дывытьця—ажъ летять гусы. Отъ вуїнъ и каже імъ:

— Гусы-лывы,
Скиньте мині
По перыні,
Я высыплю
Овса бочку.

— За намы, кажуть, летять багатши, воны тобі скынуть.

Летять други гусы, вуїнъ и тимъ каже:

— Гусы-лывы,
Скыньте мині
По перыні,
Я высыплю
Овса бочку.

Скынулы ёму по перыні, вуйнъ зробывъ собі крыла и полетівъ до дому. Баба насыпала обідать, пообідалы воны и полягалы спать; а баба ложкы мые. Колы прыходыть відьма да й каже:

— Дай я тобі воші поскаю.

Та лягла.

— Перевернысь, каже.

Та перевернулась, а відьма взяла гарячою смолою и залыла ій очи; а заганула котыку, кобъ вуйнъ продеръ сынковы-Иванковы очи. Котыкъ продравъ, вона взяла ёго сліпого до дому да й взіла.

Подобныя этой сказкѣ имѣются у Рудченка въ выпускѣ II, подъ № 15 (стр. 38—39). Во II томѣ «Записокъ о Южной Руси» Кулиша (стр. 17 и 23) и въ «Малор. Лит. Сборникѣ» Мордовцева (стр. 366—370).

117.—Одинадцять бративъ: десять розумныхъ, а одинъ дурны, и відьма.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Було одинадцять бративъ: десять розумныхъ, а одинъ дурный. Пошли воны косить; покосили и поклали въ копиці, а на другій день и не освили. Косять воны на другій день и зновъ поклалы въ копыцы, и стали розумны стерегти; въ ночі и іхъ страхъ опановавъ, копиць зновъ не стало. Косять воны зновъ, и зновъ наклали копиць, и пошовъ на ту нюичъ дурень вартовать. Коли бачить приходить сива кобила. Вона сіна трохи зъість, а решту спалить. Вуйнъ ій поймавъ. Вона и перекидалась, и прохалась, вуйнъ не пустивъ ій и привюилъ до дому. Вона перемінила себе на одинадцать конківъ. Браты взяли собі луччихъ, а дурню остався нагіршій, нічогій.

Отъ брати кажуть:

— Поідемъ сватать.

Отъ и поіхали. Судосивсь имъ чоловікъ.

— Куды ідете, люде добри?

— Ідемъ, кажуть, сватать туды, де есть одинадцять дочокъ.

Той чоловікъ и сказавъ имъ куды іхать. Поіхали воны. Приіздять туды де одинадцять дочокъ. А то була відьма. Напалила вона такъ, що можно спектись! А дурень якъ махнувъ, такъ увесь жаръ и вышовъ. Отъ остались воны тамъ ночовать.

У ночі дурень поскидавъ зъ бративъ одежу и надівъ на зміёвыхъ дочокъ, а іхъ одежу надівъ на бративъ. Відьма встала въ ночі и порізала своіхъ дочокъ: вона думала, що то тыі, що приіхали сватать. А тыі утекли, бо дурень іхъ побудивъ.

— Нумо, каже, тікать.

Посідали на коней. Відьма хотіла догнать такъ куды!—дурень добре жаривъ коней. Приіхали воны до дому. Відьма выкрала такі тихъ десять коней,—остався тилькі дурнёвъ кінь—брати одняли й того. Такъ заіздили ёго, такъ заіздили, що вуінъ трохи не здохъ. Тоді воны вернули ёго дурню. Дурень такъ уже доглядае ёго, поправивсь вуінъ. Отъ разъ пасе дурень у полі свого коня, коли бачить ходить кобыла и зъ нею десять коней. А то була відьма—вона хотіла стратить розумныхъ бративъ. Отъ дурень однявъ тихъ десять коней, и зновъ привюивъ ихъ до дому, и оддавъ братамъ...

118.—Про паню, що мясо мертвыхъ іла.

(Каменецъ-Подольская губернія)

Іденъ панъ закохався въ панні и хотівъ женытися зъ нею, а вона ёму й каже:

— Якъ обіцяешъ, шо будешъ мині давати рижу, стилько килько я захочу, то я выйду за тебе.

Вінъ обицяе и женится зъ нею. Разъ у нёго були гости; всі ідять мясо и все, а вона ість тилькі рижъ. Вінъ пытае ії, чому вона не ість того, що всі ідять, а вона ёму каже, що не хоче. Вечеромъ вона ёму завше давала шклянку якоісь воды, и якъ вінъ ії выпье, то заразъ спыть. Разъ слуга каже ёму:

— Якъ пані вечеромъ вамъ дасть тоту воду, то вы не пыйте, а выляйте и идіть за нею, побачите, куда вона пійде.

Вінъ зробивъ такъ, якъ ёму слуги сказали: выллявъ и удавъ, що спыть. Паня пишла до другоі и разомъ съ тою пишлы на цментаръ, а панъ за ними; дивытся, а воны выкопали мертвеця, та й зачали істи ёго. Панъ дывився, дывився, та й настрашився побігъ до дому, положився на лижко, та й личи боіться, щобъ паня, якъ вернется, не положилася коло нёго. Вона вернулася и положилася коло нёго. На другій день вінъ казавъ субі зробити шось істи, а для пані—рижъ; и знову пытается, чому вона не ість того, шо всі? А вона ёму сказала то, що и перше, що вона не хоче.

Тогді вінъ сказавъ ій, що вона для того не хоче істи, що ість мертвеця. Вона розгнивалася и зробыла зъ нёго пса. Вінъ пішовъ по місті. Иде, иде—приходыть до ятки, и приставъ до Жида, Жидъ дає ёму кости, а песъ думає субі: «Жидъ що-вечора замыкає ятки,—я сховаюсь туды та й хоть разъ наімся добре». Якъ сказавъ, такъ и зробивъ: дуже багацько мяса зъівъ. Жидъ якъ зобачивъ, що вінъ тилько зъівъ, выбивъ ёго и выгнавъ, а псы ёго такъ кусають, що ажъ зъ боківъ ёму шкуру повыривали. Иде вінъ коло склепу; отъ купець взявъ ёго до склепу, дававъ ёму добре істы, и той не бувъ дуже розумный. Разъ ідна паня пришла куповати щось, ничого не купыла, а лишъ украла дві штукі сукна. Той песъ тягне кущя за панюю и відобравъ сукно. Паня вернулась въ склепъ и сказала псові, щобъ вінъ переходивъ до неі. Вінъ довго не хотівъ, наконець згодывся. Тоді вона ёму сказала, що якъ вінъ обіцяє женитися зъ ій дочкою, то вона зробитъ зъ нёго знову чоловіка. Вінъ обіцявъ. Вона ударила ёго прутикомъ, и вінъ зробився чоловікомъ. Дала ёму прутикъ и сказала:

— Иди до дому и спитай слугъ, чи паня спыть; якъ спить, то ударъ ій прутыкомъ, вона зробится кобылою.

Вінъ прыйшовъ до дому, спытавъ. Сказали, що паня спыть. Вінъ пошовъ ударивъ ій прутыкомъ, и вона зробилась кобылою. Вінъ поіхавъ на неі и бье дуже. Іхавъ туды другый панъ, и каже ёму: «убъемъ кобылу», а вінъ каже: «я того й хочу». Убивъ ій, псы зъіли. Вінъ вернувся, оженився зъ дочкою тоі пани и живъ довго и щасливо.

Записано воспитаникомъ гимназіи.

119.—Про мертвыхъ.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Парубка дівка любила. Поіхавъ парубокъ у дорогу, да й умеръ у дорозі. Вона такъ за нымъ скучає—Боже, Боже!.. Все тужить вона за нымъ, все тужить, все тужить... Колы у пывночи прыіздыть козакъ той на сывому коні. Вона думала, що жывый, выскочила, да обняла ёго, да такъ цілує, цілує—така рада.

— Я думала, каже, що ты умеръ, що вже тебе не буде.

А вынъ и каже:

— Якъ прыіхавъ за тобою, поідьмо зо мною да будемо жить у другому краі.

Зобралысь, повыносыли все на вуѣзъ: и скрыню, и одежу, и подушки—все. Посідалы сама на вуѣзъ и ідуть: той мертвый, а вона жива. Ідуть воны да й ідуть, а вуѣнъ и каже:

— Місяць світыть, зоры пляшуть, мертвецъ красну дівку везе. Дівко, дівко, чи не боісся ты?—пытає ii.

А вона каже:

— Що ты кажешъ?

— Да це, каже, я кажу, чи далеко, ще що темно, не выдно дорогы.

Да й зновъ каже:

— Місяць світыть, зоры пляшуть, мертвець красну дівочку везе.

Дівка почула да й охолола и не пытає вже єго, що вуѣнъ казавъ про місяць и зоры, да пытає:

— Чи далеко, козаче, село?

А вуѣнъ каже:

— А онде, каже, трубы, выдно.

— А то не трубы, а хресты.

Дівка гляне—ажъ гробовыще и хресты. Злякалась сердешна, седыть уже на тому возі не жива, не мертва. Прыіхалы на гробовыще, а вуѣнъ ій и каже:

— Лізь же, каже, у цю дірочку, у могылу, колы, каже, плакала! Теперъ лізь, колы ты такъ за мною плакала!

Вона каже:

— Лізь-же ты; ты тутъ бувъ, а я, каже, тутъ не була—не знаю; а я тобі одежу буду подавать.

Вуѣнъ и полізъ. Вона ёму подавала одежу, да стала скрыню подавать, да якъ пхне на ёго; а сама якъ побіжить зъ гробовыща. Якъ побігла вона, да й побігла, да й побігла... Колы бежить—ажъ стоіть хатка. Вона въ ту хатку. Колы вскочить—ажъ мертвець лежить и тамъ... да взяла да й защепнулась на залізну защіпку. А той мертвець, що на гробовищі огледівся—ажъ ii нема—дакъ вуѣнъ у погоню за нею. Прыбігъ до туєі хаты, а вона на пічъ и заховалась. Вуѣнъ прибігъ, стукнувъ у двері и каже:

— Ей, каже, товарищу, одчины да оддай мою жуѣнку — я уже сімъсотъ верстъ візъ ii.

— А той каже:

— Я, каже, чую, що живая душа воняє у хаті.

Уставъ, одчинывъ да тоді каже:

— Е... теперъ-же нумъ, каже, товаришу ділытця, колы въ моій хаті.

Полізлы на пічъ, найшлы ii—да й кажуть:

— А будешъ плакать?

Дакъ вона бідна и слова не промовыть. Дакъ воны взялы ii—одынъ за одну ногу, а другый за другу, да й розырвалы.

120.—Про мертвяка.

(Никополь, Екатеринославской г. и у.)

У иншімъ царстві, у иншимъ господарстві живъ собі панъ та пані. У нихъ була дочка Катерина. Ось и покохалась вона и зъ однимъ паномъ; звали ёго Павломъ. Кохались вони собі дуже,—одне безъ одного й не жило. Трохи згодомъ умеръ Павло. Зосталась Катря, та такъ зажурилась за нимъ, що трохи не вмерла. Отъ якось у ночи приходить до неі той Павло та й каже:

— Збери усі своі злидні та утечемо відъ батька.

— Добре, ёму Катря відказуе.

Та й вийшли зъ кимнати, а Павло тоже поіхавъ. На другу нічъ вона усе своє вже зибрала и жде ёго; коли це іде й вінъ шистёркою у кареті. Віддала вона ёму усе своє, сама вилізла у вікно и поіхали. Ідуть вони та й ідуть; вже відъіхали верстовъ зъ двадцять, а Павло й каже:

— Світе місяць и зъ звіздою, іде мертвець изъ женою. Чи боіся, Катеринко?

— Нічого мені зъ тобою боятися, відказала Катря, а сама сидить—ні жива, ні мертва.

Відъіхалы ще скілкі верстовъ; вінъ упъять каже:

— Світе місяць изъ звіздою, іде мертвець изъ женою. Чи боіся, Катеринко?

— Чого мені зъ тобою боятися?

Ідуть упъять; приіхали вони вже на кладовище до ёго могили. Стали. Отъ Павло й каже Катрі:

— Лізь у мою хату; а вона: ні, лізь ти. Полізъ вінъ, а вона щобъ подавала туди своі злидні. Стала вона ёму кидати своє добро, та все премидляє, щобъ якъ небудь—до світу провозитись; повикидала вже усе, нічого більше не зостаёця вже подавати. Що тутъ робити! А вже отъ недалечко до світа. Почала вона рвати на собі усе, що було, та подавати ёму. Позривала й те усе, та перекидала ёму, вже нічого білшъ не зосталось, а ще

не розсвіло. Давай вона тікати. Біжить та й біжить, а вінъ за нею—отъ, отъ дожене. Дивиця вона—стоіть хатка, и у ній світиця. Вона туди. Ажъ тамъ лежать три мертвяки. Вона швидче на пічъ у куточокъ та й сіла. Ажъ ось прибіга туди й Павло, та хотівъ на пічъ. Коли це встає одинъ мертвякъ та й каже:

— Куди ти лізешъ? То наша дівчина.

— Ні брешешъ моя, озвався до неі Павло, та й заспорились.

Злякалась Катря, сидить вже—ні жива ні мертва. Якось оглянулась вона назадъ, дивиця—сидить півень. Вхопила ёго Катря за горлянку, та й давай душити, щобъ вінъ, бачъ, кукурікнувъ. Ажъ ось півень — «кукуріку»; а мертвеці такъ и попадали. Трохи згодомъ понаходили туда й люде, бо вже розвиднилось. Росказала вона імъ усе. Відвезли вони ii до батька. Осталась вона тамъ. Живе та хлібъ жує, постолами возить, руками добро носить.

Записано Залюбовскимъ.

121.—Про мертвяка.

Жили собі чоловікъ та жинка, а въ нихъ була дочка Ганна, та хороша-хороша була, сказано—якъ макъ цвіте! Полюбила она одного парубка Василя. Отъ той Василь ій и каже:

— Я пришлю до тебе старостивъ, чи підешъ за мене?

Вона звеліла присилаты. Подавала рушники. Коли черезъ тыждень після сватання Василь умеръ, Ганна зажурилась, день и ничъ плаче, похудала и на себе не схожа стала. Ажъ уже батько й мати пожурились, дивлячись на неі. Мати вговорює ii:

— Чого тобі, каже, за нымъ плакати, въ селі багато парубківъ—твій тобі буде!

Не слуха Ганна та все плаче. Мати послала ii на улицю.

— Піди, каже, дочко, на улицю, хочъ трохи розважишь себе.

Не хоче вона. Отъ разъ у вечері и каже:

— Піду я, мамо, на улицю!

Мати такъ зраділа: «ось таки, дума, чи не перестане журитись».

— Иди, иди, каже, дочко.

Вона мерщій вбралась и пішла та не на улицю, а на кладовище. Прыйшла до Василевоі могили и почала плакати:

— Якъ бы ты, каже, Василю, бувъ теперъ зо мною, ябъ нічого більшъ и не бажала...

Коли оглянетця, ажъ Василь стоіть біля неі. Вона—не те, щобъ злякалась, а зраділа,—обніма ёго, цілуе. А вінъ и каже:

— Поідьмо, Марусю, до моеі хати!

— Поідьмо!

— А не будешъ боятьця?

— Мені съ тобою нічого не страшно.

Василь свыснувъ—и передъ нымъ, якъ изъ воды, вырісъ кінь.

— Сідай-же, Ганно, коли не боісся.

Вона сіла на коня! Ідуть, а на дворі місяшно—хочъ голки збірай. Се Василь и каже:

— Місяць свите, мертвець іде—чи боісся ты?

— Ні, не боюсь.

Вінъ упъять:

— Місяць світе, мертвець іде,—чи боісся ты?

— Оце выгадуе—не боюсь.

Стали вже доізжать до ёго могили, а вінъ упъять:

— Місяць світе, мертвецъ іде—чи боісся ты, Ганно, чи ні?

— Чого таки я боятимусь съ тобою? Не боюсь.

Доіхали до могили. Василь спинивъ коня.

— Ну, каже, колижъ ты не боісся, такъ лізь у мою хату.

Вона вже тоді злякалась, роздывылась, де вона.

— Лізь же ты попереду, а то я не знаю куди.

— Ну гораздъ—полізу й я попереду, а ты лізь за мною.

Лізе въ яму, а ії держить за полу, щобъ не втекла. Тільки що вінъ опустывсь у яму, а Ганна свытку съ себе, та на-втики. Поки тамъ вінъ оглядівся, що ії нема, вона була вже далеко. Коли оглянется, бижить за нею... Вона кинула ёму юпку... Що оглянетця—вінъ усе біжить, и отъ-отъ дожене. Вона кинула ёму запаску и намысто, покидала и серги; то вінъ усе вхопе та дума, що то Ганна. Поки тамъ облапа, а вона втіка, а вона втіка. Уже вона зъ осталась у въ одний сорочці; а мертвякъ усе гонытця. Добігла до села, дывытця—въ крайній хаті горить світло. Вона туди. Въ хаті нема нікогісінько, тілько покойныкъ лежить; а той покойныкъ та встае що-ночі... Тамъто нікого й не було въ хаті. Вона мерщі вхопила півня, залізла на пічъ ажъ у самый кутокъ, та й сидить. Коли луха підъ свікномъ гукае:

— Добры вечоръ?

А дякъ, лежачи:

— Здоровъ.

А воно:

— Дячку, дячку! Подай мині дівчину за білую ручку!

— Ось-ось, заразъ! озываєтця дякъ.

Та й устає, підводытця... Коли це знову:

— Дячку, дячку! Подай мині дівчину за білую ручку.

— Ажъ ось, каже, злізу на пічъ.

И вже стоіть на полу и беретця за пічъ—хоче лізті. Тількі що піднявъ ногу, а півень: «ку-ку-ріку»! Дякъ якъ стоявъ біля печі, такъ и грымнувъ на пілъ, а Василь таки побігъ и якось успівъ добігти до своєі могили. Вранці поприходили дякові родичі; дывлятця нема ёго на лаві, глянули—вінъ на полу простягся. Зазирнули на пічъ, тамъ сидыть Ганна съ півнемъ у рукахъ.

— Чого ты, Ганна?

Вона росказала имъ усе, що було. Іі заразъ одвели до дому. Та недовго вона и жила після того. Перелякалась дуже, занедужала и умерла.

Записалъ Залюбовскій.

122.—Бувальщина.

Кажутъ, що на тімъ світі хрещена мати лучче рідноі: рідна якъ попаде свою дитину, то й розірве, а хрещена буде обороняти.

У одноі дівчини умерла мати. Вона все плаче, все плаче, и очі іі не висихають. Оце піде було на материну могилку, упаде, та поки плаче, поки плаче, поки и засне тамъ. Уже іі вговаряють: не плачъ таки, кажуть. Не слуха вона нікого. Отъ разъ и каже:

— Колибъ я, каже, побачила свою матіръ мовъ, би я перестала и журитись.

А одна баба обізвалась:

— Знаешъ що, дівчино? коли хочешъ бачити матіръ—піди въ четвергъ на первімъ тижні поста до вечерні; та якъ уже всі люди вийдуть изъ церкви, ти притулись де-небудь у куточку, та и стій, поки запруть церкву. Ось побачъ, коли не вздришъ матері.

Прийшовъ четвергъ. Стали дзвоныти до вечерні; та дівчина вбралась и пішла до церкви. Одійшла вечерня; всі люди пішли до дому, а вона притаілась у куточку, та й стоіть самісінька, якъ палець.

Тілько—такъ уже опівночі—одчиняєтця церква, входять покойний піпъ и дякъ. Слуха — дзвонять. Моторошно стало, та нічого робить — бадеритця вона. Ось уже и мертвяки починають сходитьця. Багато міжъ ними и знакомихъ людей: тутъ и мати ii хрещена; угляділа ii, прийшла та й каже:

— Чого ти тутъ?

— Прийшла матіръ побачити.

— Утікай же, каже, швидче зъ церкви, поки вона тебе не бачила, а то не будешъ більше рясту топтати.

Тілько що стала вона виходити зъ церкви, а мати и угляділа.

— А, каже, и ти тутъ, голубко! Яжъ тобі дамъ! Не будешъ ти більше по мені плакати, бо въ мене и такъ уже повна труна и повна яма твоіхъ слізъ. Гірко мені въ нихъ купатьця.

Та якъ поженетця за нею... Та бідна біжить, біжить, утіка, утіка. Скинула зъ себе свитину и кинула матері, а та такъ и порвала на ниматочки. Вона кинула юпку—и юпку порвала. Уже все поскидала съ себе, а мати все рве, рве, та ажъ зубами скирготить, та кричить:

— М-м-м! колибъ я тебе попала, сяка-така дочко...

Добігла вона до крайнеі хати, кричить.

— Добри вечіръ! Одченіть! Одченіть! Одченіть?

Не своімъ голосомъ уже кричить; а мати—отъ-отъ нажене. Вибігъ чоловікъ, одчинивъ: «що тамъ таке»? питає. А вона вже вбігла въ сіни, та якъ нежива упала. Тутъ півень закричавъ, и мати вже не добігла до хати. Тутъ уже вийшла й жінка съ каганцемъ, давай ii обливати водою, поки трохи прочумалась. Якъ прочумалась, тоді вже увели ii у хату. Роспитують, що тамъ зъ нею сталося: вона імъ все росказала.

— Ну, щастя жъ твое, кажуть, що ти добігла до нашоі хати, та півні закричали, а то вона и тутъ би тебе знайшла.

На другий день одвели ii до батька. Вона занедужала и скоро умерла.

123.—Про упыра.

(Любаръ, Новоградволынскаго у., Волынской г.)

Іхавъ козакъ дорогою, колы тутъ застукала его нічъ. Вінъ думавъ, думавъ—куды бъ тутъ заіхать ночувать. Але, думае, заіду на цвинтаръ, то тамъ сторожъ есть; пущу коня й самъ переночую зъ нимъ разомъ.

Заіхавъ вінъ ото на цвинтаръ, сторожа нема; ёму якось то суморошно зробилось, але думає,—«нічого, якось-то переночую». Лігъ вінъ підъ дзвіницею и не спить. Коли такъ якъ у півночі вилазить изъ гроба упиръ. Вінъ злякавсь, та на дзвіницю и давай у дзвони бить; що ударить у дзвінъ то упиръ назадъ, а якъ не дзвонить, то упиръ і підходить.

— Я тебе, каже упиръ, изведу изъ світа.

— Ні, каже, не зведешъ.

— Бо ні, каже, изведу.

Отъ воны и спорять межъ собою, а той козакъ все потягує за шнурокъ.

— Що ты, каже козакъ до упира, наробивъ на світі, що ти вилазишъ изъ гроба?

Отъ упиръ каже:

— Я тамъ на весіллі заморивъ двоє молодятъ: воны спали у коморі, а я іхъ тамъ и заморівъ, уже три дні тамъ лежать.

— Якъ же, пытає, ихъ одходити?

— Я тебе навчу, ти будешъ дохторомъ. Тамъ у тій хаті, де воны лежать, єсть підъ порогомъ кровъ ёго, а підъ порогомъ у коморі єі кровъ, то ти возьми повикопуй; ёго кровъю помируй коло єі серця, а єі коло ёго, то воны обоє оживуть упять.

— А що ты ще наробивъ?

— Я, каже, ще тутъ въ одному селі засунувъ жерело такъ, що зробилась суша; всі люди не мають ні конопель, ні капусти.

— А якъ же, пытає, отце отходити?

— Піди, каже, туди и туди, тамъ лежить великий камень, ёго одкинешъ, то знову піде така вода, якъ и першъ була: и млини замелють и городина виросте—все поправицця по прежнёму.

— А що ти ще наробивъ?

— Я ще тамъ одному чоловікові дуже багатому затуливъ на віки очі.

— А що-бъ ёму зробить, щобъ вінъ знову бачивъ?

— Тамъ, підъ такимъ-то и такимъ мостомъ єсть таке-то и таке зілля; ты ёго найди і якъ потрешъ тілько, то вінъ знову буде бачить, якъ и перше бачивъ.

— Чи не робивъ ти ще чого?

— Чому не робивъ?

— Щожъ ты ще зробивъ?

— Я тамъ у багатаго пана почавъ мучить дочку, и вона скоро уже повинна умерти.

— А що жъ ій зробить, щобъ одужала?

— Тамъ, каже, у тій хаті, де вона лежить, підъ підлогою лежить жаба. Ты ії розырвешъ и тимъ, що въ середыні, вимажешъ коло серця, то вона черезъ тиждень и одужае.

А тутъ півень—«кукуріку!» Упиръ не попавъ въ яму, та на гробъ лягъ, та й лежить. Уже козакъ діждавъ світу. Злізъ зъ дзвіниці, закликавъ людей, щобъ воны подивились, що воно за бісъ. Люди дивляцця, ажъ то упиръ. Вони взяли, наклали велику купу дровъ, обгорнули ёго соломою, облили смолою и спалили—на тимъ самимъ місті.

А козакъ той поіхавъ собі далі—въ світъ. Першъ вінъ заіхавъ у те село, де замерли молодята. Приходить-то вінъ у хату и пытае:

— Чого це ви плачете, та горюете такъ?

— Ой якъ же намъ не горювать, коли намъ така така-то и така біда случилась; молодята якъ ляглы у коморі спать, такъ и досі лежать.

— А чомъ-же вы, кажете, не отходите?

— Охъ, колы бъ яка спасена душа була та отходила, ми бъ ій оддали все своє добро.

— Добре, каже козакъ, я іхъ одхожу.

Пішовъ підъ порогомъ найшовъ кровъ, помазавъ, — вони й повставали и позіхають:

— Отце, кажуть, якъ ми довго спали.

— Еге, спали, каже.

Батько и мати такі ради, такъ дякують ёму; надали ёму на дві підводи. Вінъ забравъ и поіхавъ у тее село, де була суша. Прыізжае туди, пытае людей, неначе—вінъ нічого и не знае.

— Чомъ ви, каже, нічого не робите; я вамъ пособлю въ цімъ ділі.

— Добре, добре, ми тобі подякуємъ, подаруємъ тобі всёго, чого твоя душа забажае.

Отъ вінъ потребувавъ собі тамъ, може, чоловікъ тридцать, одвернувъ камень—вода такъ и потекла, насилу ті люди повтікали. И тамъ вінъ набравъ всякого добра на штыри вози и поіхавъ дальше. Коли іде дорогою, ажъ дивицця, стоіть сліпий чоловікъ.

— Чомъ ти, пытае, не пытаешъ людей, вони бъ тобі одходили?

— Коли бъ хто одходивъ, я бъ ёму давъ и грошей, и худоби, и чого бъ ёго душа забажала; у мене добра, слава Богу, багато, тілько мені Богъ таке несчастя послався, и самъ не знаю, за що це мене такъ Богъ покаравъ.

*

— Ну, добре, я тобі зроблю такъ, що ты будешъ знову бачить, такъ якъ и перше бачівъ.

— Добре, голубчику, зроби, ради Бога!

Козакъ найшовъ те зілля, бо упиръ ёму росказавъ, яке на ёму листя и корень якій. Потеръ по очахъ—той такъ зразу и побачівъ світъ Божій. Давъ грошей, хліба, скотини тому козакові; вінъ забравъ и поіхавъ до тої панны. Отъ вінъ приіхавъ у двіръ, панъ и пытає:

— А чого ти приіхавъ, козаче?

— Я, каже, дохторъ.

— Добре, серце, може ти що порадишъ моій доцці?

— Подивлюсь, то може й поражу що-небудь, якъ Богъ поможе.

Отъ козакъ подивився на ту панну, вона тилько що дише.

— А чи можно, каже, пане, підлогу зірвати?

— Розвали, каже, и весь димъ, тілько поможи моі доцці, щобъ вона була жива.

Козакъ велівъ зірвать підлогу, найшовъ жабу, розирвавъ ії на дві половини: тимъ, що було въ середині, помазавъ коло серця; вона вже й просить гербаты. Панъ такий уже радий, радіє, та дякує козакові. Отъ козакъ поживъ день — ій лучче, поживъ другий — ій ще лучче, а за тиждень уже зовсімъ одужала. Отъ панъ давъ козакові штире коні, карету, овса, мабуть такъ, що корцівъ сорокъ; козакъ забравъ, поіхавъ въ село своє, ожинився тамъ, та й досі живе въ добрі та въ щастьи.

124.—Царевычъ-чарівныкъ.

(С. Соловьевка, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Єденъ царевычъ-чарівныкъ любывъ усе іздыть по світу. Отъ вінъ разъ поіхавъ такъ у єденъ городъ, да тамъ углядівъ, що ідна дівка водыть слі-пого старця, да та дівка така дуже гарна, що й на світі такоі ныма. Царевычъ заразъ вылівъ швачкамъ, щобъ пошылы для неі убраннє. Швачкы нашылы убрання, прыбралы ії,—царевычъ узявъ ії за руку да й пішлы до церквы вінчатця. Повінчалысь воны и поіхалы собі шукать гарного місця, щобъ тамъ жить. Прыіхалы въ єденъ городъ, царевычъ пішовъ кудысь, а ій сказавъ: «постий тутъ трошкы». Тількы що вінъ пішовъ, ажъ прыходыть до неі ідноралъ да й каже ій:

— Ходімъ у карти грать!

Вона каже:

— Ходімъ!

Да й пішла за нимъ у ёго покоі. Трошкы погралы въ картъ, да сілы въ коляску да й поіхалы собі—значитця втіклы одъ царевыча.

Царевычъ прыйшовъ, да якъ зачавъ плакать—плакавъ, плакавъ да й годі сказавъ. Потімъ усі гроші роздавъ нищимъ, а самъ узявъ да й найнявсь у Москалі. Узялы ёго да й прыділылы у той полкъ, де той ідноралъ, що вкравъ ёго жінку. Разъ той ідноралъ зробывъ для Москалівъ баль. Москалі зобралысь, сталы въ шереньку. Выйшовъ ідноралъ зъ туєю царівною, вона взяла да й познала царевыча, дарма шо вінъ мыжъ Москалямы, познала да й каже ідноралу:

— Це той царевычъ, треба ёму зробыть выдступъ; візьмімъ да выдкыньмо ёму чирвіньцівъ да скажемъ, шо вінъ укравъ, до тоді ёго спразнымо зъ світа.

Выдкынулы ёму чирвінцівъ, а потімъ сказалы, шо вінъ укравъ. Подалы въ судъ—судъ прысудывъ, шобъ ёго повісылы. Той царевычъ сказавъ своєму товарышу на ухо, шобъ ёго одкопавъ у дванадцятимъ часу ночі. Да каже:

— Якъ одкопаєшъ мене, до въ мене въ кармані буде тры пісьмі: ідно положишъ мыні въ головахъ, а друге въ ногахъ, а трейте на грудяхъ, до я встану.

Взялы вже того царевыча, повісылы да й закопалы. Въ дванадцятымъ часу ночі узявъ той Москаль да й одкопавъ ёго, зробывъ такъ якъ вінъ казавъ ёму. Царевычъ уставъ, подякувавъ тому Москалю да й каже:

— Я тобі одблагодару.

А самъ пішовъ до дому, убравсь у своє царьське платьтье да й прыіжджає до того іднорала, шо ёго повісывъ. Прыходыть да й каже:

— Ну, я прыйшовъ поблагодарыть Москалю, шо мене одкопавъ, а ідноралу,—шо мене закопавъ.

Тоді взявъ іднорала да повісывъ, а того Москаля наставывъ іднораломъ; а свою жінку, шо покынула, до прывязавъ жыребцю до хвоста да й пустывъ. Той жыребець, де почує кобылы, до й біжить туда, да чисто побывъ тую нывірну жінку.

Записана крестьяниномъ Савченкомъ.

125.—Про ковпакъ мертвеця.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Збераютця дівчата на вечорниці: дівки, хлопці—усі вмісті—и стали балакать, хто посередъ ночі піде на гробовище. Дівка й обозвалась, каже:

— А що дасте, я пойду?

— А що ти, кажуть, вюизьмешъ?

— Дасте, каже, десять карбованцівъ?

— А щожъ, кажуть, ми тобі не дамо гуртомъ десяти карбованцівъ. Тюильки ми тобі дамо записку, щобъ ти тамъ прибила, щобъ намъ бувъ значокъ.

— Добре, каже, прибъю.

Дали ій записочку, вона пошла у ночі на гробовище и прибила до хреста. А на гробовищі стояла церква. Иде вона одъ хреста, уже повернулась до дому йти, коли гляне—ажъ стоіть пудъ церквою біле-біле да високе и білий ковпакъ на голові. Вона пудойшла, думала, що хлопці лякають, взяла ковпакъ зъ голови и пойшла до дому. Прийшла туди до іхъ да й каже:

— Ви думали що справді перелякаюсь? Который це лякавъ? Ось я зъ ёго колпакъ зняла.

Ти хлопці, той собі каже—ні; а той собі каже—ні. На другу нюичъ всі зновъ зобралися гулять, дожидають пувночи. Коли гуде, трещить бура, до хати прямо, трясе всю хату такъ, що ажъ глина сиплетця и кричить:

— Винось ковпакъ! винось мині ковпакъ, на що ти зняла зъ моєі голові?

Тиі сидять у хаті всі, якъ мертві. Трясло воно, трясло ажъ покі півні не заспівали. Заспівали півні,—а те й почуло собі. На другий день сказали попу. Зобрали громаду, стали судити-говорити—треба ковпакъ относить. Зобрали зъ трохъ церковъ попюивъ и процесію, и взяли дівку пудъ руки, и ведуть зъ усією процессію на гробовище—вона вже не здужає сама и ходить. Приводятъ ій туди, ажъ стоіть біле, високе безъ ковпака. Стала та дівка надівать ковпакъ—не даєтця.

Каже пюипъ:

— Попроси, дівко, поклонися ёму, може тоді чи не вюизьме.

Стала та дівка просить. Тюилько що нахилилася—хотіла поклонитця ёму,—воно якъ ударить ій у потилецю, якъ зашумить, якъ зареве, и церкву повалило, и всіхъ людей побило, а само не знать де й ділось.

126.—Щастлыва дівка.

(С. Соловьевка, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

У ідного купця був єденъ тількы сынъ, да вже ёго пора женытъ. Той купець каже:

— Иды, сыну, до туєі багатоі дівкы, да сватай ii, вона за тебе піде, я вже говорывъ зъ ii батькомъ.

А сынъ каже:

— Я ще першъ пойду по світу да роздевлюсь, може я ще крашчу собі выберу.

Батько ёму каже:

— Иды.

Вінъ узявъ да й пішовъ собі. Иде да й иде, да взявъ да и заблудывъ у лісі. Колы дывытця—ажъ на курячій ніжці хатка крутытця. Вінъ уходыть у ту хату—ажъ тамъ дідъ сыдыть такый старый, якъ молокомъ облытый. А то бувъ не дідъ, а щастья. Отъ той парубокъ и каже:

— Добры вычоръ, діду!

— Здоровъ, каже дідъ. Що ты скажешъ?

— Оце я заблудывъ, каже, да вглядівъ вашу хатку, да й зайшовъ.

Колы вінъ дывытця—ажъ у того діда стоіть ажъ тры кріселкы: ідно золоте, друге срібне, а трейте мідне. Вінъ и пытаєтця того діда:

— Що це у васъ за кріселкы?

— Якъ я сыджу, каже дідъ, на золотымъ—да хто тоді вродытця, до щастлывый; а якъ сыджу на срібнымъ, до тількы трохи щастлывый, а якъ на мідномъ, до ныщастлывый.

— А якъ я, каже діду, родывсь, до на якому вы сыділы?

— На мідному, дідъ каже.

— А та купецька дочка—на якому?

— На мідному, каже дідъ, тількы родылась, якъ я на срібному кріселку сыдівъ, то у Жидівъ воду носыть. Тую сватай, до за нею будешъ и ты щастлывый.

Вінъ подякувавъ тому да й пішовъ до батька, щобъ поблагословывъ жинытця на Жидівській наймичці. Прыходить до батька, а батько пытаєтця ёго:

— А що, сыну, найшовъ собі пару?

— Найшовъ, каже сынъ; у Жидівъ воду носыть вона, до я ii хочу взять. Благословіть мене!

Батько каже:

— Чи ты, сыну, сказывсь? иды собі куды знаєшъ, будь ты проклятый. Я тебе й знать не хочу! Ты мене осрамышъ, якъ візмешъ Жидівську наймычку...

Вінъ узявъ да й пішовъ собі до туєі наймычкы; взявъ ій, прыбравъ, да й повінчалысь. Такъ усі сміютця. Батько плаче. А вінъ давъ ій пятнадцять карбованцівъ да й каже:

— Иды, да купы товару, да будемъ продавать.

Вона поіхала да купыла хуру угольля; прывезла, а вінъ побачивъ да думає собі: «дурне дурнымъ! брехавъ той дідъ що вона щаслыва». Колы піде на другый день брать на чай уголле—ажъ тамъ самі червіньці. Вінъ тоді думає собі: «правда, що дідъ казавъ!»—Теперъ вінъ живе зъ нею дуже добре. Я тамъ бувъ, медъ вино пывъ, по бороді тікло, а въ роті ны було. Правда, молодець, що зробывъ казці конець?

Записана крестьяниномъ Савченкомъ.

127.—Про нещасну долю и качечку, що несла яйце-самосвітъ.

(М. Хабное, Радомыслькаго у., Кіевской г.)

Було у багатаго мужика два сини — Антонъ и Хведоръ. У Антона не було дітей, а у Хведора—багато. Отъ умірає той чоловікъ, а въ ёго було два сады; оддавъ вуйнъ луччій садъ Хведору. Тілько у ночі щось переносило луччі деревья у Антоновъ садъ, уже одна тілько деревяка осталась. Отъ вуйнъ й пошовъ стерегти; коли у ночі приходить жінка у всёму білому, стала выкопувать и ту деревяку. Вуйнъ понявъ ту жінку, та бье, щобъ вона призналасе.

— Я твоя доля, каже вона, ты пещасливи, отъ я й тебе и обіжаю.

Повела вона ёго до мора да й порнула въ море.

— Дожидайся мене, каже, хочъ два дні, я тобі щось дамъ.

Жде вуйнъ день, жде другый, три дні ждавъ. Отъ вынесла ёму качечку.

— Пожичъ, каже, гарнець пшеници, давай ій по трое зернятокъ; за гарнець пшеници хочъ дитя оддай—не жалуй.

Узявъ той, пошовъ до брата, ставъ просить гарнець пшеници. А той братъ немилосердный каже: «дай дитя, такъ дамъ».

Оддавъ той дитя, взявъ гарнець пшеници, давъ качечці трое зернятокъ. На другый день уставъ у ночі, дивитца—въ хаті темно, а середъ ночи щось світитца, коли бачить подъ столомъ світить яйце-самосвітъ. Понісъ вуйнъ те яйце до пана, а панъ бувъ таки добри, що убогихъ и не пускавъ до себе, а багатого посадитъ и балакає зъ імъ. Панъ почавъ зъ імъ гордо балакатъ. А якъ той показавъ пану яйцесамосвітъ дакъ панъ заразъ посадивъ ёго, заразъ чаю; давъ ёму дві пари волывъ, пшеници на ці возы, дві скірты хліба и половину людей у підданство. Нанесла ёму качечка ячокъ цілы вуйзъ; родылось у ёго ще двоє дітей; є въ ёго и поваръ и локей — жіве вуйнъ паномъ. Поіхавъ вуйнъ по світу, а жона ёго зъ поваромъ злюбилися, — за повара взялы вже другого. Отъ той любовникъ подивився качечці пуйдъ крылце,— пуйдъ правымъ напысано: хто зъість праве крылце—буде царемъ, а хто ліве—буде королемъ. Отъ и ставъ вуйнъ ій просытъ, щобъ качечку зварили и щобъ юшки нихто не попробовавъ. Звеліла вона, а сама поіхала. Поваръ и зварівъ качечку, а ій сыны пришлы зъ школы; захотілосє імъ істы, бачать—качечка. Прочіталы воны що було написано пуйдъ крылцамы—старши зъівъ праве, и менши ліве, а потимъ и всю зъілы. Отъ той звелівъ податъ качечку, а ій нема. Дознались що діты зъілы. Вуйнъ лігъ, неначе слабы.

— Мені въ сні виділось, каже, що якъ серца іхъ зъісты, то одужаю.

Вона звеліла повару зарізатъ іхъ, а сама поіхала, щобъ не бачитъ. Поваръ хотівъ зарізатъ. Воны сталы просытисє, ёму стало жалко. Отъ вуйнъ зарізавъ двохъ собачокъ, зварівъ серца іхъ, а воны въ світъ пошлы и кравцювать научились. Подавъ поваръ тому серца, вуйнъ зъівъ, а про те не зробився царемъ. Вернувся батько тихъ дітей; довідався, що іхъ нема, плаче за імы. Захотілосє ёму, щобъ хто пошівъ найкрашчую одежу въ світі. Сталы шукать кравцівъ а ёго діты пришлы у тежъ село и зашлы до Жида. Жидъ каже, що треба о такіхъ и такіхъ кравцівъ.

— Мы, кажуть, таку одежу пошыємо, мы уміємо кравцюваты.

Жидъ и сказавъ тому пану. Позвалы тыхъ кравцівъ, батько и не познавъ іхъ. У день шиютъ, а у ночі казки розказуютъ, а батько все плаче за дітьми. Отъ воны и почалы розсказувать казку про себе: якъ маты зъ поваромъ злюбылась, якъ качечку зарізали, а воны зъілы, якъ полюбовныкъ хотівъ, щобъ іхъ порізалы да серца зварилы, якъ поваръ сжалився, да собачокъ порізавъ, а іхъ у світъ пустывъ. Отъ батько бачитъ, що то ёго діты, зрадівъ. Заразъ того по-

вара-полюбовныка истребывъ, а жинка сама умерла зо страху, якъ почула, що діты усе розказалы. Живутъ собі. Одинъ сынъ зробився царемъ, а другы королемъ.

128.—Доля.

(Косеневъ, Новоградволынскаго у., Волынской г.)

Було два браты: одынъ бідный, а другый багатый. Отъ той багатый маєи худобу добру, и хліба у волю, и за щобъ вінъ не взявся, все ёму иде въ руку, а бідный працює, робыть и день и нічъ, и все въ ёго не маєнічого, иноді буває такъ що й пообідать нічого. Отъ якъ настала возовыця, бідный братъ запрігъ волы и поіхавъ на своє поле по снопы. Приіхавъ ото вінъ на поле, выпрігъ волы, пустывъ іхъ пастысь на стерню, а самъ лігъ підъ копою та й дрімає: колы слухає, ажъ щось шелестыть. Дывытьця вінъ, ажъ підходыть щось до копы, таке щось пелехате, якъ буває жінка розпатлає косы, и смыче снопы. Вінъ тыхесенько підкрався и пойшовъ, а то була доля ёго брата старшого. Почала ото доля просыть, щобъ вінъ ії пустывъ.

— Ні, каже, не пущу, скажи, що ты таке?

Вона дуже довго не хотіла сказать, а далі й прызналась, що вона доля ёго старшого брата.

— А твоя доля разъ-у-разъ пьяна лежить въ корчми: я тебе навчу, якъ ты мене пустышъ, що и ты будешъ багатый, хоть и робыть нічого не будешъ.

Чоловікъ обіщавъ пустыть. Доля ёму и каже:

— Піды ты, чоловіче, въ корчму и выпый чарку горілкы, тілько не велыку, щобъ ты не впывся, але прыкынься пьянымъ и ляжъ у корчмі, то вона у корчму прыйде, побачыть тебе и штовхне ногою и скаже: «отце пьяныца, у корчмі валяєтця». Тоді ты ії поймаєшъ, и не пускай, покы вона не дасть тобі того перстня, що у неі на пальці.

Отъ той чоловікъ такъ и зробывъ: пішовъ у корчму, выпывъ горілкы и нібы то заснувъ посередъ хаты. Колы це приходыть ёго доля, пройшла разъ черезъ ёго ногы, пройшла другый, иде й третій, а вінъ єі и поймавъ за третімъ разомъ.

Вона довго просылась и не пизнавалась, хто вона така; але вінъ ёї не пустивъ, ажъ покы вона не оддала перстня. Тоді цей чоловікъ взявъ перстень и разбагатівъ такъ, якъ и ёго старшій братъ.

129.—Про долю.

(М. Шендеровка, Каневскаго у., Кіевской г.)

Було, кажуть, дві жінки: одна жъ гарна, а друга дакъ така погана, така погана, що гидко й скіпками взять. Отъ вони и полаялись межъ собою.

— Подивися ти, каже гарна, на себе, яка ти гидка та невірна! на тебе гидко й збоку подивитця, якъ на тебе глянешъ, то ажъ печінки верне!

— Я, каже та, хочъ и погана, да зате моя доля хороша! а ти отъ и хороша, да зате твоя доля погана. Якъ би ти на неї поднивилась, то-ти бъ перелякалась — така вона невірна! — хочешъ, я тобі покажу и твою долю, и свою?

— Добре, каже гарна, покажи!

— Піди жъ ти до дому и навари вечерять въ здоровихъ відернихъ горшкахъ—звари борщу и каші; а я тежъ навару, да й понесемъ долямъ, то побачимъ и твою, и мою долю.

Отъ гарна побігла до дому, заходилась скоренько витопила, насипала въ горшки и кличе:

— Ходімъ уже, сестричо! я вже наварила! А то моя вечера прохолоне.

— Нічого, каже, твоя доля и холодну буде тріскать!

Ото насипала й вона борщу въ маленьки горщечки и понесли.

— Чого-жъ це, каже гарна, у тобе таки маленькі горщечки?

— Нічого. Изъ моєї долі буде й цихъ. Не роспитуй, лишень, ходімъ скорішъ.

Прийшли вони на перехрестну дорогу; поставила коло хреста погана жінка своі горщечки, розвъязала іхъ зверху положила чистеньку ложичку, одийшла трохи одъ хреста та й каже:

— Доле, доле! иди до мене вечеряты!

Сказала вона разъ, сказала и другий разъ, коли за третімъ разомъ и приходить паничъ да такий же то хороший, що и надивитця на ёго не можна. Взявъ ложку, попробувавъ першъ борщу, а далі каші попробувавъ, положивъ ложку зверху, завернувъ въ рушничокъ гроші, и не знать де й дівсь. Та погана жинка забрала горщечки, забрала изъ рушничка гроші и каже:

— Ну, теперъ ти свою долю кличъ такъ вечерять, якъ я свою кликала.

Отъ вона поставила відерни горшки, розвъязала іхъ, одийшла одъ хреста и гукає:

— Доле, доле! иде до мене вечерять!

Крикнула разъ, крикнула и другий разъ, не вспіла крикнуть третій разъ, а тутъ якъ підийметця вітеръ, якъ схопытця буря—пісокъ несе, дерево гне та ламає, таке куёвдытця, що Господи! Коли тутъ и приходыть доля гарної жінки, да така жъ то препогана, обірвана, кудлата, да ще й съ хвостомъ; виіла, виіла все зъ горшківъ, поперекидала іхъ, побила и пішла собі.

Тоді обидві жінки забрали горшки та ложки и пішли до дому. А погана жінка иде дорогою да й каже:

— А що, бачила свою долю?

— Бачила, каже.

— А що, гарна?

— Така гарна, якъ ты.

— Щожъ, каже, вона тобі подобалась?

— Та ні! нехай ій бісъ! И не балакай про неї ніколы.

130.—Про Пьятныцю.

(С. Гоща, Острожскаго у., Волынской г.)

Бувъ собі чоловікъ бідный, не було въ ёго ні роду, ні плоду, не було въ ёго ні хати и кгрунту—круглый сирота и бідний такий, що й сказати не можна. Отъ пішовъ вінъ службы шукати собі. Приходить до єдного господара—питається.

— Треба, каже, мені чоловіка такого якъ разъ.

Згодились вони за рікъ по грошу, и обідъ одхідний господаръ повиненъ поставить найметові. И вінъ каже:

— Я той обідъ зъ собою въ дорогу візму, якъ буду одходити.

Прослуживъ вінъ рікъ — добре справляється, такъ за той грішъ, що иншій и за шистдесятъ рублівъ такъ не буде справляться. Прийшовъ наймет до господара и каже:

— Ну, теперъ розчитай мене: давай грішъ и одхідный обідъ, я собі піду.

Зварила жінка обідъ, закликала ёго—«бери» кажуть.

— Ні, не візму, бо цей обідъ нещирий.

— Якъ нещирий.

— Такъ, каже, нещирий. Хазяинъ твій купивъ у злодія за дешеві грошi соли—такъ вінъ того и нещирий.

Пішовъ. Найнявся вінъ у другого хазяіна за таку жъ плату. Якъ пройшовъ рікъ, и той хазяінъ зварившъ обідъ и клыче ёго, щобъ бравъ зъ собою.

— Невізму, каже и въ тебе, чоловіче добрий, твого обіда.

— Чомъ-же ти не візмешъ?

— Нещирий, каже.

— Чомъ-же вінъ нещирий?

— А тімъ нещирий, що твоя хозяйка украла на базарі риби и зъ краденної риби зварила ёго.

Взявъ грішъ и пішовъ до третёго хазяіна, и за ту жъ саму ціну згодився на рікъ! Пройшовъ рікъ, хазяінъ ёму зварившъ щирий обідъ, той узявъ подякувавъ и пішовъ собі зъ тимъ обідомъ. На дорозі стрічаєе ёго Москаль.

— Куды ти йдешъ? Дай, братецъ, будемъ зъ тобою абєдать.

— Недостоінъ ты зо мною обідать, чоловіче добрий, бо ти багацько людямъ зла зробивъ: у тому селі украв сало, у тому-то сорочки зъ тину постягувавъ, а у такого-то хазяіна грошенятъ трохи підцупивъ.

Такъ ёму сказавъ и пишовъ дальше. Ажъ иде напротивъ ёго така гарна панна (то була св. Пьятниця и смерть) и каже:

— Дай чоловіче, я буду зъ тобою обідать.

— Добре, каже.

Сили, пообідали, вона ёму и каже:

— Теперъ я тобі за твою ласку одпускаю віку сто літъ. Підижъ ты у таке-то и въ таке село, тамъ є чоловікъ и жінка, и въ іхъ дочка. Але ти люде дуже вже старі, вони скоро повмірають, то ти будешъ владіть всімъ іхъ багатствомъ.

Пішовъ той парубокъ въ те село, найшовъ тихъ людей, повінчався зъ тею дівчиною живуть собі. Пройшовъ годъ, пройшовъ и другій—уже старі повмірали обоє—хазяінують вони добромъ іхъ. Пройшло уже сто літъ, приходить до ёго свята Пьятниця и смерть, и каже:

— Ну, теперъ пора вмірать!

— Ей, каже, будь ласкавъ, добавъ ще сто літъ, я ще не нажився на світі.

Отъ вона ёму добавила ще сто літъ. Пройшло уже й тихъ сто літъ, приходить вона знову и каже:

— Теперъ пора умірать.

— Будь ласкавъ, прибавъ ще сто літъ.

— Добре, каже, живи ще сто літъ.

Пройшло може вже зъ двадцять третеі сотні, наскучило ёму вже жить на світі, просить вінъ Бога, щобъ ёму віку вкоротивъ; уже ажъ мохомъ порісъ, такий старий ставъ.

Насилу скончивъ цю сотню. Приходить до ёго свята Пьятниця и смерть и каже:

— Ну, теперъ ходімъ.

— А ходімъ, ходімъ скоріше. Я вже тебе, голубко, давно ждавъ, та не мігъ дождатись.

Отъ вона ёго повела въ одно місце и каже:

— Може бъ ты, чоловіче, тутъ остався?

— Диво бъ, каже, що остався бъ.

— Ні, каже, не для тебе це місце.

Повела ёго въ друге и питає:

— Може бъ ти тутъ остався?

— Диво бъ, каже, щобъ остався, якъ би ваша милость позволила.

Підвела ёго до третёго місця, одчинила двері и каже:

— Отъ твоє місце.

И впхнула ёго въ пекло.

— Якъ би ти бувъ умеръ на першій сотні, то бъ у першому місці бувъ, а якъ би на другій, тобъ у другому місці бувъ, а то за триста годъ нагрішівъ такъ, що тілько въ пеклі тобі місце.

131.—Бу̂ыгъ, Смерть и Москаль.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Зайшовъ бідный Москаль у корчму и хотівъ выпыть и закусыть. Кынувсь вуынъ до грошей, ажъ у калыточци три гроши. Пошовъ вуынъ у лісъ. Иде та й иде, судосывъ Бога и каже ёму:

— Господы! есть, каже, у мене три гроши въ калыточци: возьму квасу не напьюсь, возьму водки не напьюсь, возьму хліба не наімся. Поможи мні на світи жить.

Отъ Буѣгъ ёму и каже:

— На тобі возочокъ и палочку.

Забравъ Москаль и пошовъ. Иде та й іде, прыйшовъ у село и пытає:

— Дебъ тутъ, люде добрі, переночувать?

— Идіть, кажуть, до пана, вуѣнъ всіхъ пускає.

Прыйшовъ вуѣнъ до пана, ставъ просыть ёго, а панъ и каже:

— Лягай тамъ, чоловіче.

Лігъ вуѣнъ и заснувъ. Колы прыходыть до ёго у ночи дві смерты и душать ёго. Отъ палочка одну убыла, а друга пошла до Бога. Пошовъ и Москаль зъ нею. Прыйшлы до Бога, а Москаль пошовъ попереду до Бога да й пытає ёго:

— Господы, прыйшла до тебе смерть и пытає, що ій робыть?

— Нехай, каже, сімъ літъ старыхъ людей грызе.

Москаль выйшовъ да й каже:

— Бувъ я у Бога, говорывъ и про тебе, дакъ вуѣнъ сказавъ, кобы ты сімъ літъ старі дубы грызла.

Пошла смерть грызты дубы. Грызе да й грызе, грызе да й грызе,— уже така худа стала, що туѣлькы косты осталысь. Пройшлы сімъ літъ— судосылась вона зъ Москалемъ.

— Здоровъ, Москалю!

— Здоровъ.

— Куда ты йдешъ?

— До Бога.

— И я иду до Бога.

— Дакъ ходімъ разомъ.

— Ходімъ.

Отъ и пошлы воны до Бога. На дорозі Москаль и каже:

— Мене Богъ скорій пустытъ до себе, я пойду попереду до ёго.

— Добре, каже, иды. Да тамъ спытаешъ ёго, що мні робыть.

Прыйшлы до Бога, Москаль пошовъ до ёго да й каже:

— Господы, прыйшла до тебе смерть, що ій робыть?

— Нехай, каже молодыхъ людей грызе!

Отъ вуѣнъ выйшовъ да й каже:

— Казавъ Богъ, кобъ ты сімъ літъ молодыхъ дубківъ грызла.

Отъ воны и пошлы. Смерть сімъ літъ якъ погрызла молодыхъ дубківъ,

така стала худа, така худа, що ажъ косткы торохтять. Іде вона до Бога; на дорозі судосыла Москаля.

— Здоровъ, Москалю!

— Здоровъ.

— Куды ты йдешъ?

— Иду, каже, до Бога:

— Дакъ ходімъ разомъ, и я йду до Бога.

— Ходімъ.

Пошлы. На дорозі Москаль выйнявъ табакырку да й нюхае табаку. Смерть побачила да й каже:

— Дай, Москалю, и мні понюхать табакы!

— Улізь, каже Москаль, у табакырку да й понюхаешъ.

Улізла вона, а вуінъ взявъ и заперъ табакырку. Просыділа вона и тамъ сімъ літъ. Ставъ Москаль керезъ сімъ літъ дывытьця у табакырку—вона й выскочила, да й каже:

— О теперъ я тебе ззімъ—сімъ літъ нечего не іла, істы хочу.

— Подожды, каже Москаль, заразъ мні домовыну зроблять.

Подождала смерть, зробылы домовыну, а вуінъ и каже:

— Ляжъ ты да покажи, якъ тутъ лежать, я ще зъ роду въ домовыні не лежавъ.

Лягла вона въ домовыну, а Москаль и закрывъ крышкою. Пролежала вона и тамъ сімъ літъ. Ставъ Москаль заглядуваты въ домовыну—вона выскочила да й задушила ёго.

Нѣсколько сходственныхъ чертъ у Рудченка подъ № 42 (стр. 177 и 179).

132.—Про Неділю.

(Косеневъ, Новоградволынскаго у., Волынской г.)

Богъ Неділлі подарувавъ цей день, що ми не робимъ и сказавъ:

— На тобі цей день, та гляди щобъ люде не робили.

Отъ вона подяковала.

Съ початку, кажуть, робили люде и въ Неділю, але дуже давно, а теперъ уже не роблять и въ суботу въ вечері, якъ сонце зайде, бо свята Неділенька накаже такъ, що Господи!

Разъ одинъ іхали два чоловіка дорогою, заіхали вони въ якесь-то село.

Хотіли вони роспитать, куда імъ дорога, але нігде и душі не видно було. Тілько вони дивлятьця, ажъ въ одній хаті горить світло. Отъ одинъ до другого и каже:

— Ти остався коло воза, а я піду розпитаю про дорогу и закуру люльку.

Підходить вінъ підъ вікно, ажъ дивитьця — стоіть верстать и за нимъ сидить молодиця и тче, а всі въ хаті сплять: хто на лаві, хто на печі, хто на полу. Отъ вінъ стоіть підъ вікномъ и дивитьця, що це зъ того вийде? Коли входить у хату хороша прехороша панна, та такажъ хороша, якъ сонечко святеє: червона та ясна, и питає молодиці:

— Що ти, каже, жінко добра робишъ?

— Оце, каже, осталось трошки доткать полотна, я хочу кінчить, щобъ воно не валялось.

— Хіба жъ тобі не буде понеділка?

— Та буде и понеділокъ, та вже такъ спішу, щобъ кінчить, щобъ воно не валялось.

— Ну, кінчай же ти, а я підижду.

А чоловікъ все підъ вікномъ дожидає. Отъ жена кончила ткать, взяла ножа, хотіла одрізать.

— Дай, каже панна, я тобі одріжу, а ти подержи.

— Добре, каже.

Взяла полотно и держить. А Неділя взяла ніжъ, пообрізувала ій шкуру на рукахъ, а ій не болить и здаєтьця, що вона ріже полотно. Тоді Неділя кинула ніжъ, и зъ неі здерла шкуру и повісила на верстаті и каже:

— Оце тобі за те щобъ ти не робила тоді, якъ зайде Неділя.

Чоловікъ цей злякався и побігъ скорішъ до воза и поіхали скорішъ дальше. Заіхали до корчми и стали ночувать. На другий день вінъ проснувся и розсказує:

— Я й самъ не знаю, чи мині снилось, чи мині виділось це, — я й самъ не знаю.

И росказавъ, що вінъ бачивъ и чувъ учора. Зібрались люде, пішли до теі хати, дивлятця — ажъ на верстаті вісить шкура и тіло облуплене лежить на полу. Тоді цей чоловікъ сказавъ, що це ій Неділя покарала, щобъ вона не робила. Зъ того-то часу люде и перестали робить.

133.—Морозъ.

Живъ собі чоловікъ и зъ жінкою. А при нихъ жили обидві матері: чоловікова й жінчина, и не однакового вони були норову. Не мирила ніякъ жінка та зъ свекрухою; жадного дня, бувало, посваряця. Свекруха не долюбляла, що синова жінка пізно встає, не догляда господарства якъ слідъ; не шанує свого муженка, а невістка ремствує, що свекруха не дає ій и просвітку своіми нападками, забороня ходити наветь до сусіди, або заснути у день; все приганя до работи — то корову доіти, то курей годувати, то ще що инше витіва. Не разъ прокидалась міжи ними й сварка за се; не разъ и на господарстві окошалась ця буча великими непорядками. Жінка пристає до чоловіка—пробі треба де дівати, то дівати свекруху, аби життя не мутила. А синові й жалко, и ніяково матеръ збувати, бо, звісно, синъ—не чужа дитина. Але набридли и синові жінчини туркання та докуки, ставъ и вінъ коситись на матіръ: ночна зозуля перекувала денну! Не стало моготи у чоловікові терпіти далі таке жіноче жалкування: поклавъ вінъ збути свою матінку.

Була якъ разъ тоді зіма. Отъ невіхна й турчить ёму, щобъ відвізъ та покинувъ де свою матіръ у полі, щобъ замерзла: загубиця кінець іхному гріхові. Послухавсь синъ—мабуть густо та часто туркотіла жінка: взявъ матіръ и повізъ у поле; привізъ до стога сіна, посадивъ на стіг, попрощавсь и зъ нею плачучи, та й поіхавъ до дому. Сидить свекруха на стозі та дріжить відъ холоду; зубъ на зубъ не попаде, а вона терпить.

Отъ, якъ разъ о півночі, біжить тройкою білихъ коней, баскихъ якъ змії, біжить якийсь панъ, такий румъяний та хорошій у лисицяхъ и червонихъ чоботяхъ. То бувъ самъ Морозъ. Пробігъ Морозъ біля стогу, тернувсь біля свекрухи такъ, що у неі ажъ зуби заспокотіли та й каже: «бабо, Морозъ!» А вона ёму:

— Богъ ёго принісъ, Мати Божая дала.

Побігъ Морозъ по полю, посвиставъ вітромъ, покрутивъ снігомъ, та упъять до стогу; ще дужче тернувсь объ бабу—ажъ уся затремтіла вона—та впъять: «бабо, Морозъ!» А вона:

— Богъ ёго принісъ, Мати Божая дала.

Побігъ собі Морозъ по полю, ще разъ засвистивъ вітромъ, крутнувъ снігомъ, а баба сидить ледве жива. Отъ вінъ налинувъ утретее и такъ ій давонувъ—мало що духу не видавивъ, та упъять и гукнувъ: «бабо, Морозъ!» А вона ёму и в-третіжъ:

— Богъ ёго принісъ, Мати Божая дала.

Отъ вінъ тоді скинувъ зъ себе лисичу шубу и червоні чоботи, надівъ на бабу, а самъ злинувъ и білшъ не вертавсь. Тепло стало бабі, обігрілась вона собі у тій глубі та й заснула покойненько ажъ до ранку. Другого дня уранці жінка й каже чоловікові:

— Поідь лишень, поглянь на матіръ — може, вона давно вже стали корчемъ, то треба ії поховати.

Зъ такою гадкою поіхавъ ії чоловікъ, и дуже здівувався, зострівши матіръ здоровісіньку, та ще и въ лисицяхъ. Зрадівъ вінъ и взявъ матіръ до дому. Дивувалась и невістка такимъ випадамъ и роспитала ії дрібнішъ про це. Отъ якъ дозналась, що лисиці и червоні чоботи давъ ій морозъ—поклала й свою матіръ відпровадити до Мороза, жде—не діждеця вечера. Спала нічъ— и мужикъ повізъ у поле тещу й посадовивъ ії на той же стігъ. Зновъ середъ ночі показавсь Морозъ, торнувсь біля старої та й каже: «бабо, Морозъ!» А стара вже давно сердита, що холодно, а тутъ ще білшъ росердилась, та й каже ёму:

— Чортъ ёго принісъ, нечиста сила дала.

Морозъ майнувъ відъ неі по полю та впъять до неі давнувъ ії та й каже: «бабо, Морозъ!» А стара давай ще гіршъ лаятись. Відскочивъ упъять Морозъ, подавсь по полю, а баба ажъ трімтить відъ холоду та зубами клаца, а лаяти Мороза не кидае. Отъ у-третє на бігъ Морозъ на неі, впъять давонувъ та:, «бабо, Морозъ». А вона іще давай лаяти ще дужче. Такъ вінъ ії такъ придавивъ, що въ ніі до світа й духу не стало. Приіхавъ уранці зять за нею, а на стозі замісць баби въ лисицяхъ и червонихъ чоботяхъ сидить мрець.

Тоді-то збагнула молодиця, що заздрість до добра не доводе, — коритись свекрусі, чи не відкаже після себе тихъ лисиць.

Записалъ Залюбовскій.

134.—Зіня.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Була то собі така Зіня, шо батька-матеръ изъіла. Пошла дівка до неі на попрядки. Іде вона, ажъ іде білий вуізъ, білий куінь, біла собачка за возомъ бежитъ и білий чоловікъ поганяе. Минула вона іхъ да й іде, —

ажъ іде чорный вуѣзъ, чорный куѣнь, чорна собачка за возомъ бежить и чорний чоловікъ поганяє. Минула вона того чоловіка и зновъ іде,—ажъ іде чирвоний вуѣзъ, чирвоний куѣнь, чирвона собачка за возомъ бежить и чирвоний чоловікъ поганяє. Прийшла вона до воріть, ажъ ворота кишками завѣязани; прийшла вона до дверей — ажъ коло дверей изъ ноги завертка; увійшла вона въ сіны — ажъ у сіняхъ вісить дві туши мѣяса: зъ батька и зъ матері. Увійшла вона въ хату:

— Здорова, каже, Зіню!

— Здорова, каже, була, сестрице!

Посадыла Зіня дівку за стуѣлъ, дала ій холодного изъ батьковыхъ и матеренихъ губивъ и ізъ пальцівъ, та ість, а Зіня й каже:

— Іжъ, дівко, поідай да й на мене поглядай! Що бачила, да й мині кажи?

— Щожъ я, каже, бачила? Якъ йшла до тебе, до бачила, що іхавъ білій вуѣзъ, білий куѣнь, біла собачка за возомъ бігла и білий чоловікъ поганявъ.

— То, каже, муѣый день. Іжъ, дівко, поідай да й на мене поглядай; що бачила, до й мині скажи.

— Щожъ, каже, я бачила? Якъ йшла я до тебе, дакъ бачила, що іхавъ чорний вуѣзъ, чорний куѣнь, чорна собачка за возомъ бігла и чорний чоловікъ поганявъ.

— То моя нуѣичъ, каже. Іжъ, каже, дівко, поідай, да й на мене поглядай, що бачила, до й мині кажи.

— Бачила я, каже, Зіню-сестричко, якъ йшла до тебе, іхавъ красный вуѣзъ, красний куѣнь, красний собачка за возомъ бігъ и красний чоловікъ поганявъ.

— Ото жъ, каже, іхала твоя смерть.

Вхопила ії за ноги и розорвала на кусочки и повішала на траму, тамъ де батькове да матерене мѣясо вісіло.

135.—Про каменне місто.

(М. Косеневъ, Новоградволынскаго у., Волынской г.)

У поміщика бувъ козакъ— все по дорогахъ іздивъ зъ бумагами. Іде вінъ, ажъ пахаръ иде и на пеньку захопивъ гадюку. Вона побачила козака и кричить:

— Ей, ратуй, чоловіче!

— Якъ я тебе буду ратувати, коли ти гадюка, ти мене вкусишъ.

— Ні, каже, я тебе щасливимъ чоловікомъ зроблю. Вирубай тілько тичину и подай мені, я излізу по тій тичині.

Той вирубавъ тичину, положивъ на пенёкъ, вона по тій тичині и обернулась ёму коло шиі. Отъ вінъ каже:

— Зробила ти мене щасливимъ?

Вона до ёго говорить такъ:

— Будешъ же ти щасливимъ чоловікомъ, тілько роби те, що я тобі скажу. Вези ти мене туди, де каменне місто.

— Дежъ у насъ каменне місто? я такого міста и не чувъ нігде; куди жъ я тебе повезу?

— Вези, каже, пытай людей, де єсть каменне місто, туди и вези, тоді я тебе щасливимъ чоловікомъ зроблю.

Ожъ вінъ и поіхавъ; іде, да й іде; заіхавъ у таку пущу. Ажъ дивиться— стоіть хата и вже вечоріє зовсімъ; вінъ у ту хату зайшовъ и проситься, щобъ ёго пустили переночувати. А пустельникъ та завідувавъ разними звірами. Пустельникъ пустивъ ёго переночувать. Вранці вінъ встає, скликає всіхъ звірівъ и пытає, де то єсть каменне місто?

— Ви скрізь по світу ходите, ви повинні знать.

— Ні, кажуть звірі, не чули ми нігде про таке місто.

— Ідь же ти, чоловіче, до мого брата; якъ вінъ тобі не скаже, то ще поідешъ ажъ до третёго брата, у третє царство.

Приізжає вінъ до другого, проситься на нічь, росказує ёму, що зъ нимъ за пригода случилась. На другій день пустельникъ збирає гаде, вінъ гадамъ завідувавъ, и питає:

— Ви лазите по цілому світу,—де то єсть каменне місто?

— Ні, кажуть, не знаємо.

— Ідь же ти, чоловіче, ажъ до третёго брата. Вінъ тобі певне скаже.

Приізжає до третёго, той на другий день збірає все птаство и пытає: де то каменне місто?

— Не знаємо ми. Тілько ми ще не всі злетілись, ще нема старого крука.

Коли тутъ и старий крукъ прилітає. Той ёго пытає:

— Де ти бувъ такъ довго?

— Я, каже, далеко дітей вивівъ, ажъ у каменному місті.

— Добре, добре, каже, мені й треба цёго. Теперъ же гляди заведи цёго чоловіка, що зъ гадиною на шиі, у те місто, де твоі діти: ёму туди треба.

А це каменне місто — було колись царство; але царъ ёго зазнався зъ волшебникомъ, и вінъ такъ поробивъ, що місто стало каменнемъ, а дочка гадюкою, и сказавъ: «якъ найдеться яка праведна душа, що тебе спокує, то ти знову будешъ людиною, а царство—царствомъ».

Приіхавъ козакъ до міста,—каменная брама одчинилась. Вінъ уіхавъ,—брама знову закрилась, а гадюка зъ шиі упала и побігла въ палацъ царьскій. Вінъ ставъ та й думає:

— Що це зо мною буде таке? Куди це я попавъ?

Коли тутъ вибігає та царівна, що гадюкою була, изъ дому панною.

— Ну, щожъ ти, козаче, злякався?

— Злякався, каже.

— Ну, теперъ же ти заведи коня на станю, поставъ ёго, та навідаєшься ажъ черезъ неділлю.

— Хто-жъ ёго тамъ буде доглядать, пита.

— Не безпокойся, козаче, тамъ ёму буде пити и істи; поставъ ёго а самъ иди у палацъ, и більшъ нічого не будешъ робить, тілько голубамъ істи давать; тілько голубивъ ти тутъ побачишъ, а то більшъ нікого; не будешъ цілий рікъ чуть ні півня, ні голоса чоловічого, нічого, нічого; а якъ мине рікъ, то ти возьми оцей хрестъ и евангелію, ляжъ о півночі на полу и лежи цілу нічъ, тебе тутъ будуть лякать, тебе будуть ніби огнемъ палить, камінямъ бить, стрелять на тебе будуть; а ти гляди и не дивись на іхъ, и зъ місця не сходь, бо все пропаде—все знову каменемъ стане и ти пропадешъ.

Отъ проходить годъ, наступає послідній день, вінъ такъ и зробивъ: розложивъ евангелію и хрестъ на доливці, на всіхъ вікнахъ засвітивъ воскові свічки и молиться Богу. Допіру о півночи приходять до ёго то бъ то тиі уже и лякають: той зъ ружя стреляє, той наміряється, щобъ обухомъ голову розбить, той огнемъ въ очи, ти зъ обохъ боківъ съ пиками наміряються, а вінъ все молиться, на іхъ и не дивиться. На самімъ кінці приходить уже самъ царъ—іі бъ то батько—и каже:

— Чого ти забрався въ мій палацъ, якъ ти смівъ сюда влізти, коли не було нікого дома?

Такъ ёго лякавъ, такъ ёго лякавъ,—а вінъ все сидить та молиться.

— Ну, теперъ, каже, вставай, ходимъ зо мною.

Вінъ тоді вставъ, бо царевна ёму сказала, що якъ скаже: «вставай, та йди за мною», то щобъ вінъ уставъ.

— Иди, каже царъ, впередъ.

— Ні, каже, впередъ не піду, я не хазяінъ, нехай хазяінъ иде впередъ.

Тоді царъ пішовъ впередъ, а козакъ за нимъ пішовъ. Идуть вони та оглядують царство и богатство: все срібромъ та золотомъ сяє. Тілько приходять въ лёхъ, підъ землею, вінъ бувъ замкнутий на дванадцять залізныхъ дверей. И кажні двері замкнути були на шість замківъ. Одчинивъ царъ всі двері и показуе ёму на списахъ посередъ лёху стоять наткнуті голови.

— Дивись, каже царъ, що це таке?

— Що мені дивиться! Хиба я зъ роду не бачивъ мертвихъ головъ?

А тамъ на дванадцати списахъ стріміли головы тіхъ, що въ палацу не досиділи до кінця. Пішли вони дальше въ другий лёхъ, де було зложено саме золото. Отъ царъ и каже:

— Бери собі грошей, скілько твоі душі завгодно.

— Мені грошей ціхъ, каже, не треба; а отъ уголя цёго, що отъ въ кутку лежить, я бъ трохи взявъ.

— Ну, ну, каже царъ, набери трохи и уголля.

А то не уголля, а гроші; а то що ёму показувалось що було золото— бувъ гній. Козакъ знавъ уже, бо ёму сказала царівна ще перше. Після пишли роздивляться на землі. Отъ вони йдуть, та й идуть, колы тутъ півень: «кукуріку! кукуріку!»

Якъ крикнувъ вінъ третій разъ, такъ не знать, де й дівся царъ. Тоді козакъ бачить, що вже нічого бояться, пішовъ въ палацъ, лігъ на лижу и заснувъ. Уранці, такъ може якъ сонечко уже зійшло, приходить до ёго царівна и хоче ёго розбудить, та боіться, щобъ ёго не злякать. Такъ вона—що робить?—взяла за маленькій палець та й душить ёго помаленьку. Козакъ проспувся, дивиться—коло ёго на лижку царівна сидить, да така жъ то прехороша, и цілуе ёго. Вінъ піднявся, вона ёго ще й обняла, та все цілуе, та дякуе, що вінъ ії визволивъ изъ такоі біди.

— Ну, каже вона, теперъ я за тебе вийду заміжъ, ходімъ до шлюбу.

— Ні, не піду я зъ тобою до шлюбу. Богъ тебе знае, що ти таке— я боюсь тебе, лучче я собі поіду въ свои землі.

— Ну, каже царівна, коли ти не хочешь зо мною до шлюбу ити, то иди собі куди хочешь, а я тобі дамъ, щобъ ты мене згадувавъ, таку сорочку що ніхто тебе не звоює въ ній, таку шаблю, що всіхъ звоюєшъ, нехъ хоть бы тамъ було іхъ сто чоловікъ, а ты одинъ и такій капшучокъ, що изъ ёго трошi ніколи не виводяться.

— Спасибі, каже вінъ.

Отъ забравъ сорочку, шаблю, капшукъ, сівъ на коня и поіхавъ.

Ото іде вінъ дорогою й думає:

— А ну, куплю що за ці троші що вона менi дала — чи будуть-то знову цілы?

Купивъ вінъ тамъ для себе, що тамъ пайшовъ, чи въ корчми, чи на базарі; для коня купивъ овса, сина; подивився у капшукъ — троші цілі. Отъ черезъ місяць, чи тамъ може й черезъ годъ, заіжжає вінъ у друге царство. Царъ ёго нолюбивъ и попросивъ, щобъ вінъ найнявся у ёго. Козакъ зостався — царъ ёго ще й більше полюбивъ и віддавъ за нёго свою дочку; а вона та вже влюбилась въ чарноксенжника. Отъ вона зъ нимъ живе, а черноксенжныку и пересказала, щобъ вінъ на ii чоловіка войною пішовъ и убивъ ёго, то тоді вона за ёго вийде заміжъ. Отъ той чарноксенжникъ пішовъ на ёго разъ, пішовъ другій, пішовъ третій — все нічого ёму не вдіе. Отъ вінъ и переказує до неі, щобъ вона розпитала ёго, де въ нёго сила береться? Царівна и питає ёго:

— Чомъ тебе ніхто не може звоювать?

А вінъ и забувъ, що ёму царівна казала, щобъ вінъ жінці правди не казавъ, та й каже:

— У мене отъ ця сорочка така, що якъ я ii надіну, то шабля мене не бере; а отъ ця шабля ще у мене бере всякого, я зъ нею піду на сто чоловікъ; а оце бачишъ у мене гаманець и троші въ ёму: щобъ я не купивъ, на щобъ не стративъ — все троші цілі будуть.

Це вінъ росказує, а жінка собі й міркує: «я пошию ёму таку саму сорочку, куплю шаблю, и гаманець пошию та переменю». Отъ вона черезъ скілько день все попригоговляла и каже ёму:

— Ти бъ пішовъ, человіче, въ баню.

— Добре, каже вінъ.

Отъ вінъ роздівся и пішовъ въ баню; а вона забрала скоренько все и одислала все черноксенжнику, а ёму подкинула те, що зробила. А вінъ цёго й не знавъ, вийшовъ зъ бані, понадівавъ и пішовъ до дому. Приходить, а тутъ уже й каже ёму жінка, що чарноксенжникъ иде на ёго войною. Іде вінъ на войну, вийшовъ и черно-

ксенжникъ, одягнений въ ёго сорочку и зъ тією шаблею. Ударивъ ёго черноксенжникъ разъ—зъ нігъ збивъ, ударивъ другій—и душі не стало. Отъ вінъ тоді ёго порубавъ. Порубавъ на дрібненьки кавалки, поскладавъ іхъ у торбу, привъязавъ до коня и вигнавъ ёго изъ свого царства, щобъ и кавалка тутъ не осталось, а самъ поіхавъ скорішъ до ёго жінкі и взявъ ії до себе за жінку и живуть у двохъ. А кінь той побігъ, та й побігъ ажъ у камъяне місто. Тілько що прибігъ у той городъ, де царівна та жила—вона ажъ вийшла на двіръ и заразъ догадалась, чий це кінь и яка на нёму торба. Веліла заразъ коня завести въ стайню, дать ёму овса и сіна, а торбочку сама взъяла, принесла въ палацъ, положила на столі, розвязала ії и давай прикладувать кавалокъ до кавалка. Прикладувала, прикладувала, ажъ поки теть чисто всёго не зложила, якъ слідъ; після полила всі ци кусочкі живущою водою,—сама не вспіла окомъ кинуть, а тіло уже й позросталось все. Отъ вона тоді ёго розбудила, вінъ піднявсь и каже:

—О якъ же я довго, та кріпко спавъ!

—Еге, каже, добре спавъ, глянько ти на своє тіло, то тоді ти самъ побачишъ, якъ ти спавъ.

Отъ вінъ глянувъ, ажъ справді на тілі рубець на рубці, такъ якъ буває отъ часомъ старця свитина изъ самихъ латокъ та рубцівъ, такъ у ёго тіло.

—Бачъ, каже, я тобі казала, щобъ ти жінці правди не казавъ, а ти мене не послухавъ. Може ти теперъ за мною шлюбъ візьмёшь?

— Ні, каже, не хочу.

—Ну, якъ не хочешъ, то я тобі дамъ такого лікарства, що ти ёго якъ напьёшся, то чимъ захочешъ, тимъ и станешъ: чи птицею, чи конемъ, чи деревомъ, чимъ захочешъ.

Отъ вінъ узявъ те лікарство въ пляшецці и пішовъ знову въ те царство, щобъ то уже отдячить тому чарноксенжникові. Отъ вінъ зробився білымъ жеребцемъ, да такимъ же то гарнымъ, що й самъ царъ такого николи не бачивъ, перекинувся ото жеребцемъ, побачивъ що царскіи коні напуваютъ, побігъ туди, вмішався межъ нихъ и давай іхъ быть, кусать,—таке тамъ скоівъ, що страшно й дивиться! Царъ тоди стоявъ коло вікна и дививсь на свої кони и подобався ёму цей жеребець. Вінъ и каже до своіхъ конохівъ:

—Поймайте цёго жеребця и заведить на мою стайню, якъ найдется до нёго хазяінъ, то я ёго собі куплю; вінъ мені дуже подобався.

Ті поймали ёго, завели въ конюшню, дали ему овса, сіна, прекрили царскою дергою. Отъ царъ приходить и хвалиться своій жінці, якій у нёго кінь буде. А та вже й догадалась.

— Е, ні, каже, це не кінь, мій першій чоловікъ конемъ перекинувсь, ёго треба зъ світу звести.

А тутъ стояла дівчинка, та й чула це все, пішла въ стайню и хвалиться ёму:

— Вирвись ти, каже, та утікай, бо тебе хотять зъ світа звесты.

— Нічого, каже кінь, я не боюсь іхъ смерти, тілько ти вирви одну волосинку изъ меі гриви и заткни на дворі.

Та дівчінка скоренько вирвала волосёнку изъ гриви; не вспіла гараздъ заткнуть іі въ землю, ажъ тутъ уже біжать зъ шаблюками та зъ сокирами, щобъ ёго въ ковалки порубати. Порубали ёго на дрібнісенькі кавалки, наклали посередъ двора цілій сажень дровъ, зложили геть — чисто все до кусочка мясо наверхъ и запалили. Якъ згоріло все, тоді той чарноксєнжникъ велівъ и попілъ розвіять. Нема вже коня, годі! Ото на другий день, вранці, встає вінъ и дивиться знову у вікно, ажъ стоіть посередъ двора явіръ, да такій високій, та розложистий. Отъ вінъ побігъ и каже своі жінці, який явіръ посередъ двора вирісъ за одну нічъ. А вона вже й знає, що то за явіръ, и каже ёму:

— Ото мій перший чоловікъ, треба ёго зъ світа згубить.

Це вона каже, а та самая дівчина стоіть підъ дверима та й слухає. Не вспіла вона сказать, дівчина побігла на двіръ и каже тому яворові, що ёго хотять зъ світа згубить.

Яворъ одказує іі:

— Не журись, дівчинко, я не пропаду, тілько виломи изъ мене гіллячку и пусти на воду, то я все таки живъ буду!

Отъ та дівчінка підскочила, чи може тамъ трохи и підлізла, зломила гіллячку, побігла, пустила іі на воду, вертається скоренько назадъ, шобъ то іі й не бачили, коли дивиться, ажъ уже явіръ той рубають на дрови складають на кучу, кладуть огонь. Поки вона добігла уже й запалили: горить явіръ, а вони ще й підкидають дровъ та мішають, щобъ нігде и головешки не осталось. Перегоріло уже все; вони взяли пересіяли на сито попелъ, уголля потовкли и тежъ пересіяли, щобъ нігде не осталось и маленького кавалочка явора, — а далі взяли и попелъ розвіяли по полю. Нема вже й явора! Звели и ёго зъ світу. Чарноксєнжникъ уже такъ радіє, що уже звівъ зъ світа свого ворога. Зібравъ гостей — пьють, гуляютъ, тутъ и музыка грає, и танцують, а самъ той чарноксєнжникъ то такъ одъ радосціві скаче, якъ те дурне теля, буває, вибрикує, піднявши хвістъ. Ото передъ вечеромъ захотилось чарноксєнжникові купатьця. Пішовъ вінъ до річки, чи тамъ може до мора, коли дивиться — ажъ та-

кий-то прехорошій та гладкій качуръ плаває по воді, вінъ и не боіться ёго. Чарноксѣнжникъ якъ побачивъ ёго, такъ ёму ажъ у носі залоскотавъ завтрішній борщъ зъ утятиною: побігъ вінъ скоріше до палацу, вхопивъ ружжє, прибігає назадъ, дивиться—ажъ качуръ ще й ближче до берега приплівъ; вінъ тоді прицілився—бахъ, зъ рушніці! —Той качуръ такъ и перекинувсь и ногами дрикгає. Чарноксѣжникъ дума:

— О ще вбывъ зовсімъ, треба скоріше роздягтись та достать ёго, а то ще заплыве у лози, то тамъ и пропаде.

Отъ скоріше роздівся, бовть у воду; зайшовъ по самісеньку шию, тілько що хотівъ качура узять за хвістъ рукою, той: фурррръ! Піднявсь у гору упавъ коло ёго одежі, зробився чоловікомъ, надівъ ту свою сорочку що то ёму царівна подарувала, взявъ назадъ свою шаблю, гаманець взявъ и поймавъ у воді самого чарноксѣнжника. Той такъ проситься, такъ ёго благає: и голубе, й соколе, й лебедику, соколику, такъ ёго просить якъ тілько може:

— Не губи, каже, мене изъ сёго світа, и роби все зо мною, що тілько хочешъ, тілько зъ світа не губи.

— Ні каже, ти мині багато, багато пакости наробивъ, я теперъ зъ тобою не такъ росчитаюсь.

Ото взявъ ёго, звъязавъ ёму руки й ноги, завівъ ёго и вкинувъ у лёхъ, щобъ вінъ не втікъ.

— Теперъ, каже, посидь тутъ, а я піду до жінки, якъ я ще зъ нею розсчитаюсь!

Приходить вінъ въ палацъ, а тамъ всі ці царі и царевичі, королі и королевичі сидять, що чарноксѣнжникъ наскликавъ на радощахъ. Сівъ вінъ самъ на креслі и пытає іхъ:

— Чи стоіть ту кобылу держать въ господі, що допускає до себе багато жеребцівъ?

— Гумъ, дежъ тамъ тобі стоіть ії держать, кажуть, коли зъ неі ніякой и користі не буде, на біса така кобила здалась въ господі!

— Ну, добре, каже: ви мене розсудили такъ якъ слідъ, спасибі вамъ, царі и царевичи, королі и королевичі, за вашу раду!

Ото подякувавъ імъ, а самъ пішовъ до своеі жінки, знявъ зъ неі голову; одрубавъ и чарноксѣнжнику голову, попривязувавъ іхъ обохъ коневі до хвоста и пустивъ въ поле гулять. А самъ оженився на тій царівні, що жила въ камьяномъ місті, ставъ царомъ и управлявъ двома царствами.

136.—Заклятый царевичъ.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Було у пани три дочкі, да такі хороши, такі хороши. Отъ зберається панъ у дорогу, отъ и просять дочкі: старша просить дорогихъ гостиньцівъ, друга просить дорогихъ гостиньцівъ, а третя просить квітку хорошу. Купивъ панъ дорогихъ гостиньцівъ старшій доцці і другій, а меншой, котру любивъ дуже, нечого не купивъ. Радіють ти дві сестри, а менша плаче, що батько не хотівъ купить ій квітку.

Поіхавъ вуйнъ другій разъ у дорогу, зновъ просять ёго старши дорогіхъ гостиньцівъ, а меньша квітку. Іде панъ та іде, бачіть стоіть палацъ, а той палацъ бувъ заклятий. Коло палаца стоіть стовбъ, а на стовбі квітка. Ходивъ панъ тамъ по палацу—нема некого. Злізъ той панъ на стовбъ и доставъ квітку. Коли приходить змій:

— Ну, каже, якъ ти оцю квітку взявъ, привозь теперъ свою найменшу дочку. Якъ не привезешъ, то я тебе зъімъ.

Приіжае панъ до дому, росказуе. Плачуть усі, а менша дочка й каже:

— Що-жъ робить! одвезіть мене.

На той терминъ, що сказавъ змій, повезли найменшу дочку у палацъ. Приіхали, коли на таблиці у палацу написано—все, що для ёго жуйнки буде. Пошли въ другий покуй: усе есть, що тилькі захоче; уже й чай кипить, да никого немае. Попрощався батько зъ нею, поіхавъ собі. Вона зосталась сама. Приходить змій, а вона ёго такъ боітьця, такъ боітьця. Вуйнъ каже:

— Не буйся нічого.

Довго вона ёго боялась, а послі трохі присвуйстилась. Отъ стала вона проситьця до дому, до родителівъ; вуйнъ пустивъ ій да й каже:

— На, оцей диванъ, стань на ёго и скажи: неси мене до батько—да, каже, не съ кимъ не цілуйся, не съ кимъ не опитуйся. Да, щобъ ти смотрилась на перстень. А якъ стане вуйнъ потніть, то ти виходь и заразъ вертайся.

Стала вона на диванъ, полетіла. Такъ ій тамъ дома ради. Вона й забула про перстень. Зъ ёго вже вода потекла, а ій все не пускають. Стала вона на диванъ, полетіла назадъ. Прилетае до палацу, шукае змія, не мае. Плаче вона, та плаче. Коли приходить вуйнъ и ставъ ій корити, а далі и каже:

— Не будешъ плакать, що я тобі скажу?

— Ні, ні, каже, не буду.

Якъ показавъ ій люстро, — вона бачіть, що ій отецъ и мати лежать мертви. Такъ и упала. Отъ и каже вуйнъ:

— На, тобі оце яблочко, лети до батька й матері, потри іхъ цімъ яблочкомъ, воны оживуть. Тилько не съ кимъ не цілуйся, не съ кимъ не опитуйся. Да щобъ ти смотрилась на перстень; а якъ стане вуйнъ потнить, ти виходь и заразъ вертайся.

Стала вона на диванъ, сказала ёму: «неси мене до батька», диванъ и полетівъ. Прилетає, а вони мертви. Потерла вона іхъ тимъ яблочкомъ, а вони и ожили. Зраділа вона такъ, седить у іхъ и не бачить, що перстень потніе; уже вода потекла... Вона якъ побачила такъ злякалась, полетіла до палацу. Шукає скрізь — нема змія. Пошла вона до сажалкі, да такъ плаче, такъ плаче. Ажъ тамъ змія качаєтьця.

— Ріжъ мні, каже, на мні шкуру.

Вона довго не хотіла, а потімъ прорізала. Вишовъ зъ тей шкури царевичъ хороши, прехороши. Поціловався заразъ зъ нею, оженився. Зобрали вони батька й матюръ до себе жити въ тому палацу и живуть собі.

137.—Дурень и ёго жуйнка жаба-панна.

(М. Хабное, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

У одного чоловіка було три сини: два розумныхъ, а трети дурны. Поробили собі рушніцы и кажуть: «закыньмо рушници; а еки дівчата іхъ найдутъ, то наши жуйнки будутъ.

Отъ вони пошли у поле й позакидали. Одну рушницу нашла корольовна, другу—дочка купца, а дуренъ свою закинувъ у болото, дакъ ёго рушницу жаба нашла. Повинчалисе старши брати, уже й живутъ, а дурень ще й не знає, хто ёго рушницу нашовъ.

— Иди, каже батько, да питай людей, хто твою рушницу нашовъ; — пора вже й тобі женитця.

Пошовъ дурень. Иде та й иде, коли дивитца, ажъ лежитъ на купини у болоти ёго рушница и жаба седитъ.

— Здорова, жаба! каже дурень.

— Здоровъ, чоловіче?

— Це ти нашла мою рушницу?

— Я, каже.

— Коли жъ ти ii нашла?

— Я нашла, каже, тогді-то й тогді.

— Да й погана жъ ти яка: якъ же я съ тобою буду житъ?

— Якъ Богъ дастъ, такъ и будемъ житъ.

— Ну, ходімъ до попа.

— Ходімъ.

Пошли, повинчалисе и живутъ. Вона єго завела въ палаци, ще луччи якъ у розумнихъ бративъ були. Пожили вони трохи, батько и каже:

— Скажитъ, синки, своимъ жуїнкамъ, щобъ воны напекли кулибокъ; а въ недиллю принесить мині, я побачу, чія жуїнка уміе лучче пекти кулибки.

Пришовъ дурень до жаби да й хвалица своюй жуїнці жабі:

— Казавъ, каже, батько щобъ у недиллю ти єму прислала кулибку.

— Добре, каже, пришлю.

— Якъ же ты, жабо, будешъ пекти!

— Спечу, каже.

Задумавсе дурень, якъ-то жабо буде пекти кулибки? «Треба, дума вуїнъ соби подивитця, якъ вона буде міситъ, у пічъ сажатъ». Пошла вона въ хату, заперла за собою двери и каже дурню:

— Ти-жъ не йды сюди, у цю хату, де я буду пекти кулибки.

— Добре, добре, каже, не піду.

Зачинила вона хату, а дурень ставъ пудъ окномъ и дивитца въ дирку. А жаба скинула зъ себе жабъячу шкуру и стала такою гарною панною, що не здуматъ, не згадатъ, туїлько доброму молодцу въ казці сазати...

Напекла вона кулибокъ, наділа жабъячу шкуру и каже чоловіку:

— Я вже, чоловіче, напекла кулибокъ, неси батьку.

— Добре, каже, давай!

Дала вона єму кулибку, вуїнъ загорнувъ у платокъ и пошовъ. Принюїсъ вуїнъ до батька и дає:

— Твоя, жуїнка, найлуччі кулибки уміе пекти. Нехай ще ваши жонки зробетъ мені по платку, я ще побачу, чія жуїнка лучче тче.

Приносятъ батьку платки старши брати, приноситъ и дурень: іхъ платки гарние, а жабичи ще ліпшій. Подививсе батько и каже:

— Теперъ же придітъ у неділлю до мене въ гості зъ жонками.

Дождали неділлі—збираютца йты въ гості. Купця дочка убралась такъ, якъ пані єка; а королівна ще крашче одягнена. Якъ прийшли у хату дакъ такъ, ажъ хата повеселішала. А дурень своюй жабі и каже:

— Якъ-же я съ тобою приду до свого батька у гості?

— Не журисѣ, якось воно буде.

— Якъ-же воно буде, коли ти жаба, да ще така погана, вирячката; тамъ тебе батько и зъ своєї хати вижене.

— Не бійсѣ, не вижене. Туѣлько ти йды до батька попередъ, и якъ почуєшъ, що я вистрелю изъ гармати, то тогді вернисѣ до дому—мы сядемъ поідемъ у гості до батька.

— Добре, каже.

Пошовъ дурень до батька, жде, жде своюй жуѣнки—нема ії, а тиі седятъ, уже попріздили. Коли чує—вистрелила гармата разъ, вистрелила и другий разъ. Вуѣнъ и побігъ до дому. Прибигає туди—ажъ єго жуѣнка ще крашче одеглась, якъ дочка купця и королівна—все сребро да золото такъ и блеститъ, неначе сонце по хати ходитъ. Привюзъ ії дурень до батька, и думає собі: «я тебе покину тутъ, а самъ пойду до дому да спалю ту прокляту жабъячу шкуру». Поіхавъ до дому, нашовъ вуѣнъ ту шкуру, укинувъ у пічъ и спаливъ. Якъ приіхала вона додому, якъ начала плакатъ, такъ плаче, такъ плаче; а юй оставалось седіть у жабъячи шкурі туѣлько шість днівъ.

— Ну, каже вона чоловіку; топеръ уже буѣлышъ ти мене не побачишъ, піду у монастирь, отсиджувати за шкуру.

Пошла вона въ монастыръ; а дурень остався дома. Стало ёму скучно самому житъ безъ жуѣнки. Іде вуѣнъ шукатъ того монастыра. Іде та й іде, іде та й іде, захотілося єму спатъ, заснувъ вуѣнъ, и снитца єму сонъ, щобъ вуѣнъ не івъ яблочокъ тихъ, що буде єму баба даватъ коло монастыря, бо якъ туѣлько поістъ вуѣнъ тиі яблочка, то пропаде на дорозі и не побачитъ своюй жуѣнки. Пришовъ вуѣнъ до монастира, седитъ пудъ тиномъ баба и роздає яблочка. Вуѣнъ иде и думає собі: «оцежъ то тие яблочка, що мені снилисѣ». Пошовъ вуѣнъ, коли та баба кричитъ:

— Чоловіче! чоловіче! Вернисѣ сюди!

Вернувся вуѣнъ.

— На, каже, тобі яблочокъ.

— А щожъ за іхъ треба заплатитъ?

— Нічого не треба платитъ, я такъ роздаю добримъ людямъ.

Подобалисѣ єму тиі яблочка, зъівъ одно—добре; зъівъ друге—ще лучче; зъівъ третє й заснувъ на дорозі. Спитъ вуѣнъ, а єму й снітця: «твоя жуѣнка уже не въ монастирі, вона теперъ живе на Золотихъ Горахъ, за горами да

за такими морами, що туѣлько іхъ воронъ и може перелетатъ. Якъ ти хочешъ бачитъ свою жуѣнку, до зроби собі домовину, убий бика и привъяжи ту домовину, то воронъ побачитъ бика, вуѣзьме єго и понесе на Золотиє Гори до своіхъ дітей». Проснувсє дурень, купивъ бика, зробивъ домовину, принюсъ, привъязавъ до бика, самъ лігъ у домовину и лежитъ. Прилетівъ воронъ, ухвативъ бика и пронісъ черезъ моря, несе та й несе. Донюѣсъ до пятого мора, утомивсє да й упустивъ у воду—бикъ утонувъ; а домовина одвъязалась да й плаває собі по воді, а воронъ полетівъ до своіхъ дітей. Плавала та домовина день, плавала другий—уже тому дурню и йсти захотілось,—а тутъ нема и кусочка хліба. Ставъ уже дурень проситъ Бога, щобъ єго домовина перекинулась и утопила єго, коли дивитца—пудъізжає до єго жуѣнка.

— Здоровъ, чоловіче?

— Здорова, жуѣнко! Поратуй мене—я вже у Бога просивъ смерти. Добре, що це тебе Богъ принюѣсъ.

Вона єго взяла и повезла на Золотиі Гори, тамъ вони й досі живутъ.

Подобная сказка есть во второмъ выпускѣ «Народныхъ Южно-Русскихъ» сказокъ Рудченка, подъ № 28 (стран. 99—106).

138.—Дідова дочка й бабина дочка.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі дідъ и баба. И було въ іхъ дві дочки: одна бабина, друга дідова. А вони межъ собою зведеннята були. Отъ, баба що треба зробитъ, куди треба послатъ, то все дідову дочку посилає, а своєй нечого не загадуе робить: не любила вона дідової дочки. Посилає мати дідову дочку у поле воли пасти и каже: «на, тобі въ поле конопель, да гледи, щобъ ти мині напряла пув-муѣтокъ; а то ты будешъ цілый день у полі спать, а моя дочка дома буде робить за тебе й за себе».

Взяла вона коноплі, пойшла въ поле, сіла за кущемъ и плаче. Приходить до неі вуѣлъ и питає:

— Чого ты, каже, дівчино, плачешъ!

— Якъ же, каже, мині не плакать, коли мині мачуха загадала, щобъ я, пасучи волы, напряла пув-муѣтка за день.

— Не плачъ, каже вуѣлъ; подивись мині въ ліве ухо, а зъ правого вийми.

Подивилась вона въ ліве ухо—ажъ тамъ коноплі мнуть, прядуть, шиють, матають, снують; все, все роблять, що туѣлько робитця на світі. Заглянула вона въ праве ухо,—ажъ тамъ уже все готове лежить: напрядено, пошито, зматано—все зложено. Вона взяла собі готовый пув-муѣтокъ и понесла до дому. Принесла; мачуха и питає:

— А що, дочко, напряла?

— Напряла, каже, мамо.

— Ну, добре, каже, бо завтра вуѣзьмешъ у поле сорочку шить.

На другий день опъять жене вона у поле воли, а мачуха позвала ії да й каже:

— Я тобі одрізала на сорочку сирового полотна, возьми ёго въ поле и гляди, щобъ ти мині за день вибілила и пошила; а то ти будешъ у полі цілий день спать, а моя дочка для тебе буде сорочки шить да білить. Глядижъ, щобъ ти мині сёгодня вибілила и пошила.

Взяла вона те полотно, вигнала у поле воли, сіла за кущемъ и плаче. Побачивъ вуѣлъ, що вона плаче за кущемъ, прийшовъ до ёі и каже:

— Чого ти, каже, дівко, плачешъ?

— Якъ же, каже, мині не плакать, коли мині мачуха одрізала сирового полотна на сорочку и приказала, щобъ я за день вибілила полотно и пошила сорочку.

— Не плачъ, каже вуѣлъ, подивись мині въ ліве ухо, а зъ правого вийми.

Подивилась вона ёму въ ліве ухо,—ажъ тамъ шиють, тамъ білять, тамъ роблять все-все, що туѣлько на світі робитця; зайшла вона зъ другого боку, заглянула въ праве ухо,—ажъ тамъ уже все готове зложено — и свитки и сорочки, и сирове полотно, и білене... Взяла вона білу пошиту сорочку и понесла до дому. Приносить ії у вечері до дому, а мачуха й питає:

— А що, дочко, чи пошила сорочку?

— Пошила, каже.

— А полотна не вибілила!

— Вибілила, каже.

— Ну, завтра вуѣзьмешъ съ собою у поле основу да витчешъ полотно.

На другий день погнала вона опъять воли у поле пасти, забрала основу, сіла пудъ кущемъ и плаче: «Теперъ уже, думає собі, мене мачуха до смерти прибье.

Ажъ приходитъ до неі вуѣлъ и питає:

— Чого ти, дівчино, плачешъ?

— Якъ же мині, каже, не плакать, коли мині мачуха загадала, щобъ я сёгодня виткала полотно. Ось, подивись и основу дала, якъ же я за день витчу таке велике полотно?

— Не плачъ, каже вуѣлъ, лучче подивись мині въ ліве ухо, а зъ правого вийми.

Подивилась вона въ ліве ухо,—ажъ тамъ прядуть, матають, тчуть — всі роботи роблятъ, яки туѣлько на світі єсть... Зайшла вона у другого боку, подывылась въ праве ухо, — ажъ тамъ уже все поскладано въ купки: тамъ полóтна, тамъ свйтки, тамъ сорочки лежять уже й пошити, уже й вибілени, туѣлько надіть. Вона взяла собі кусокъ полотна и пошла до дому.

Довго дивовалась мачуха, якъ вона успіла за день пув-муѣтка напрясти, и сирове полотно вибілить и сорочку зъ ёго пошила.

На третій день вона оддала дідовий дочці пряжу у поле ткать и каже своюѣый руѣдній дочці: «иди ти, дочко, у поле, да пудстережи, хто ій помогає у полі робіть?» Бабина дочка пошла у поле, и подстерегла, якъ вона плакала, якъ брала полотно у вола изъ правого уха—все пудстерегла, прийшла до дому и росказала своій матері.

Пригнала та у вечері воли до дому, оддала полотно мачусі. А та и каже: «завтра треба зарізать такого-то й такого-то вола».

Почула це дідова дочка, пойшла до вола да й плаче. А вуѣлъ и питає:

— Чого ти, дівко, плачешъ?

— Якъ-же мині не плакать, колы мачуха мині казала, що тебе завтра заріжуть.

— Не плачъ, каже вуѣлъ, якъ мене заріжуть, дакъ ти пошукай въ моіхъ кішкахъ каменця—вуѣнъ въ такий-то и такий-то кишці. Вуѣзьмешъ ти того каменця и посадишъ єго коло воріть.

Ото зарізали вола; и посилає баба обохъ дочокъ мить кишки. Стали вони іхъ полоскать—каменець той и випавъ у воду. Побігла дідова дочка у вечері на те місце, якъ зачала шукать, якъ зачала шукать—найшла. Найшла ото вона той каменець и посадила у воротяхъ. Черезъ тиждень, чи може буѣльшъ, изъ того каменця виросла яблонька, да така-жъ то хороша яблонька, що не здумать, не згадать, туѣлько доброму молодцю въ казці сказать. Срібній листочокъ, золотий листочокъ; срібне яблочко, золоте яблочко—хто гляне, волосъ въяне. Хто не йде, хто не іде — всяке дивуєтця. Побачить хто яблочка, пудийде пудъ яблоньку, простягне руку, щобъ вирвать яблочко — яблочка всі и подиймутця

въ гору. Хто вже не пудходивъ, хто вже не пробувавъ рвать іхъ—не даютця. Одна туѣлько дідова дочка рвала іхъ.

Ото може тамъ керезъ неділлю іде панъ, дивитця вуѣнъ — ажъ стоіть у воротяхъ яблонька и на тий яблоньці срібне яблочко, золоте яблочко; срібне яблочко, золоте яблочко, а хто гляне, волосъ въяне.

— Пойду, думає собі вуѣнъ, да вирву яблочко собі.

Пудходить вуѣнъ пудъ ту яблоньку, хотівъ вирвать—всі яблока въ гору пуднялись. Стоявъ вуѣнъ, стоявъ—не можна вирвать. Що простягне руку, до вони всі въ горку и пудиймутца.

Пошовъ вуѣнъ у хату и питає:

— Чія це яблонька стоить у воротяхъ и хто зъ ії можеть вирвать яблокъ? Я хочу купить.

— Изъ цёсі яблоні, каже баба, яблока рве туѣлько моя пасербиця; а буѣльшъ нехто не вырве.

— Скажи, бабко, щобъ твоя пасербиця вырвала мині яблочокъ.

Загадала баба,—пошли вони рвать яблокъ. Панъ побачивъ дідову дочку, такъ и влюбився. Якъ зачавъ просить, якъ зачавъ молить ії, щобъ вона вийшла за ёго замуѣжъ. Выйшла ото вона за ёго замуѣжъ и поіхали воны. Керезъ годъ уже воны приізжаютъ зъ дитинкою у гості до батька, а зайчикъ за няньку коло дитини. Приіхалы воны, тамъ може погостювали день, може воны тамъ погостювали и другий, на третій день бабина дочка и каже дідовій:

— Ходімъ, сестро, купатця!

— Ходімъ, каже та.

Отъ вони пошли, сіли на березі, роздяглись; бабина дочка ухватила руѣзочку и давай бить по спині дідову дочку. Бье і приказуе:

— Лети, рисю, гускою! Лети, рисю, гускою!..

Поти била, поти била, поки та не знялась гускою и не полетіла. Ото полетіла та гускою, а вона и не купалась, вернулась до дому. Приходитъ вона до дому, а та бідна дитина такъ плаче, такъ плаче, що й сказать не можна. Якъ уже той зайчикъ ії тамъ не забавлявъ, нечого не помагае, звісно—дитя голодне, пуѣв-дня нечого не ило.

Взяла бабина дочка руѣзочку, бье того зайчика и каже:

— Неси до рисі дитину! Неси до рисі дитину!

Понюісъ зайчикъ дитину; занюісъ ії у такий гай, що туѣлько небо да земля. Носивъ вуѣнъ, носивъ ту дитину не видно рисі. Ходить вуѣнъ по тому гаю и гукае:

— Рисю, рисю,
Дитя плаче!
Дитя плаче,
Iсти хоче...

А вона почула страданная и одказуе ёму:

— Нехай плаче,
Якъ само хоче!
Пожарі горять,
Крильця смалять,
Очі слёзки
Заливають.

Зайчикъ принюысъ дитину на ii голосъ, вона погодувала ii, и каже:

— Не принось уже, зайчику, завтра дитыни мині: я завтра далеко буду, або може вже мене завтра и на світі не буде, бачъ, яка я теперъ страданная.

На другий день иде чоловікъ дідовоі дочки на охоту. Пошовъ вуынъ на охоту и забувъ дома пороху взять. Кинувсь вуынъ до пороху, ажъ нема. Вернувся вуынъ до дому. Прийшовъ вуынъ пудъ хату, дитина кричитъ:

— Дай, думае вуынъ собі, подойду я да подывлюсь, чого це вона такъ кричить?

Подойшовъ пудъ вуыкно, дивитця, ажъ бабина дочка бье дитину. Увойшовъ вуынъ у хату и каже: бери, зайчику, дитину, да пуыдемъ шукать матери.

Узявъ зайчикъ дитину и пошли вони въ гай на те місце, де вчора зайчикъ найшовъ матюръ, и каже:

— Рисю, рисю,
Дитя плаче!
Дитя плаче,
Iсты хоче!

Не чуть рисі. Зайчикъ знову кличе:

— Рисю, рисю,
Дитя плаче!
Дитя плаче,
Iсти хоче!

Не чуть рисі. Пошли вони уже въ другий, гай, уже такий густий, такий густий, що туылько небо да земля и видно,—а то все гай да й гай, такий, якъ нуычъ, темный. Идуть вони, а зайчикъ и гукае:

— Рисю, рисю,
Дитя плаче!
Дитя плаче,
Істи хоче!

Не чуть рисі. Де вже вони не ходили, де вже воны не шукали, якъ у воду упала. Уже стало сонце заходить; зайшли воны у такий гай густий да високий, що вже й неба не видно. Ставъ зайчикъ кричать:

— Рисю, рисю,
Дитя плаче!
Дитя плаче,
Істи хоче!

А вона страданная почула голосъ зайчика да й обзывается:

— Нехай плаче!
Якъ само хоче!
Пожарі горять,
Крильця смáлять,
Очі слёзки
Заливають.

Подойшовъ зайчикъ зъ дитинкою на ii крыкъ пудъ сосну, а вона сидить бідна на високий - високий сосні не жива, не мертва. Якъ побачила, що зайчикъ принюысъ ii дитыну, дакъ такъ и кинулась и зъ сосны. Кинулась вона до дитины, стала ii годовать; а чоловікъ той бувъ не дурень, розвъязавъ ту стёнжку, що була сорочка застебнута, накинувъ ій на шию. Вона опъять стала такою, якъ и була перше. Вернулись уже воны на другий день до мачухи, забрали коні, поіхали до дому и вже бульшъ не приіздили у гості до єі.

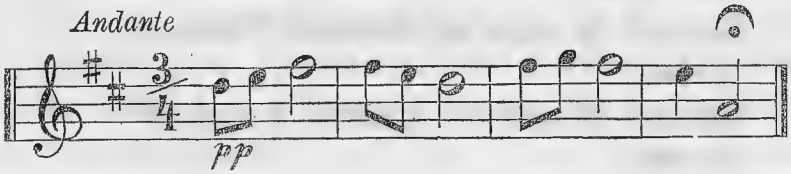

Ри—сю Ри—сю ди—тя пла—че
Ди-тя пла-че і-сти хо-че

Мотивъ записалъ Ив. Ждановъ.

139.—Про жуйнку, що уткою зроблено.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской губ.)

Узявъ панъ мужичку, а любовницю свою, бариню, покинувъ. А той чоловікъ такий бідный бувъ, що не мавъ чого за дочкою дать; дакъ вуйпъ пару голубцівъ туйльки й давъ. А той панъ да съ того самого села найнявъ куховара собі.

Виіхалы вони въ городъ и живуть собі, уже давъ Ботъ імъ и дитинку. Найнявъ панъ мамку. А та любовниця найшла таку бабу-ворожку и стала просить ії, якъ бы ту панову жуйнку и зъ світа зогнать. Отъ та ворожка и каже:

— Якъ буде вона купатця, до ти виріжъ руйзку изъ дерева луйзки, и бий ты ії голу и кажи: «полени, панійко, уточкою, а я буду зъ твоімъ паномъ жить! Полени, панійко, уточкою, а я буду зъ твоімъ чоловікомъ жить! И потіль бий ії, покиль полетить.

Вона такъ и зробила. Пошла вона до річки, сіла за кущикомъ, колы це приходить бариня купатця. Роздяглась вона, полізла въ воду, а та вырізала руйзку зъ дерева луйзки и давай ії бить: «стань, пані, уточкою! Полени, панійко, уточкою, а я зъ твоімъ паномъ буду жить! Полени, панійко, уточкою, а я зъ твоімъ паномъ буду жить!»

Вона стала уточкою и поплила по воді. А та вбралася въ ії одежу и пошла до пана жить. Панъ ії и не познавъ. Коли це у ночі прилітає уточка пудъ окно и каже:

— Куховару!

— Га.

— Чи спить муйй панъ зъ молодою баринею *)?

— Спить, каже.

— Куховару! Чи гудуть моі голубоньки у світлонці?

— Ні, каже.

— Куховару! Чи спитъ моя дитиночка у колисочці?

— Ні, каже.

— Куховару! Одчини миші оконечко, до я й улену, да на свою дитиночку хоть погляну. А я туєі мамочки да й попрошу, щобъ мою дитиночку дай доглядала, щобъ ёго малюсінького да й жалувала.

— Ахъ, каже, уточко! Я бъ радъ пустить, дакъ молода бариня не велить.

---

*) Слова утки произносятся на-распѣвъ.

А вона да й знала, що буде утка прилітать, да й каже: «якъ буде утка добиватця въ окно, дакъ Боже васъ сохрани пустить»!

Поленула та утка. На другий день, дождавши ночі, прилітає та утка опъять пудъ окно:

— Куховару!

— Га.

— Чи спить муий панъ зъ молодою баринею!

— Спить, каже.

— Куховару! Чи гудуть моі голубоньки у світлонці?

— Ні, каже.

— Куховару! Чи спить моя дитинонька у колисочці?

— Ні, каже.

— Куховару! Одчини мині оконечко, до я й улену. Я на свою дитиночку да й погляну, а я туеі мамки да й попрошу, щобъ вона мою дитиночку да й доглядала, щобъ вона ёго малісінького да й жалувала.

— Я бъ, каже, упустивъ тебе, дакъ боюся. Сказала бариня молода щобъ и пану не казать, що утка літає.

Полетіла вона бідненька. А панъ и почувъ цее, що вони въ ночі балакали, да й вийшовъ и питає:

— Съ кимъ ти, куховару, балакаешъ.

— Ахъ, паночку, каже, я бъ вамъ росказавъ, дакъ боюся панії.

— Якъ можна? Роскажи, роскажи, не кого не бійсь.

— Це, каже, не ваша жуйнка; а ваша любовниця зробила жуйнку уткою, дакъ утка и прилітає, да до мене и розмовляє.

— Ахъ, ты Боже муый! щожъ это такоє? Чомъ же ти мині давно не сказавъ?

— Боявся, каже.

— Щожъ вона зъ тобою балакала?

— Подождіть, каже, до вечора де й почуєте. Вона опъять прилетить.

Дождали вечора, панъ увійшовъ у кухню, сівъ собі въ закритному місці и сидить. Коли вона прилітає:

— Куховару!

— Га, каже.

— Чи спить муый панъ зъ молодою баринею?

А панъ седить пудъ столомъ да каже:

— Кажи, каже, спить?

— Спить, каже куховаръ.

— Куховару! Чи гудуть моі голубоньки у світлонці?

— Ні, каже.

— Куховару! Чи спить моя дитинонька у колисочці?

— Ні, каже.

— Куховару! Одчини мині оконечко до я й улену; я на свою дитиночку да й погляну; а я тусі мамки да й попрошу, щобъ вона мою дитиночку да й доглядала, щобъ вона маленького да й жаловала.

А панъ седить, да каже нишкомъ:

— Одчини, одчини!

Одчинивъ той куховаръ окно—вона й улетіла, да прямо до колыски: «кахъ кахъ! кахъ!..» А той панъ, до куховара: «куховаре, викличъ сюди мамку, щобъ вона не злякала»?

Куховаръ пошовъ, викликавъ мамку, голуби якъ загудуть, дитина перестала плакать. И радятця мамка, панъ и куховаръ:

— Дебъ таку жуѣнку найти, щобъ помогла ій, щобъ вона стала опъять жуѣнкою?

— Я, каже куховаръ, пойду да такоі баби пошукаю.

— Пойди, каже панъ.

Пошовъ, найшовъ бабу, привівъ, ставъ ій панъ просить:

— Бабусю, чи не знаешъ ти, якъ одробить мою жуѣнку, ще перероблено на утку.

— Щожъ ви дасте?

— Щожъ ты хочешъ, бабо?

— Десять карбованцівъ, каже.

— Дамъ, туѣлько зроби.

Баба пошептала, почепила ій на шию чирвону стёнжку, стала вона куѣшкою, собакою, навпослі жуѣнкою стала. Взяли тую любовницю, привъязали до коня и въ поле пустили. А той панъ зъ тусю жуѣнкою живе и хлібъ жус и постоломъ добро возить.

140.—Про царевича жуйнку, що зроблено гускою.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі дуже бідний чоловікъ и не було въ ёго нечого: не землі, не хліба, не худоби—нечого-нечого, туйльки одна хата й була да й то уже така стара, що й дожчъ ишовъ керезъ стелю. А у того чоловіка да була дочка.

Занедужає вуйнъ, то вона ёго положить на печі, укриє чимъ небудь зверху, затопить у печі, зварить тамъ що Богъ послявъ и пуййде хліба зароблять. Що за день заробить, то на другий день уже й нема ничого. Бились вони, бились, неякъ не роживутця. Стали вони Бога просить, щобъ імъ Богъ помігъ, якъ-небудь розжитця хочъ на шматокъ хліба.

Лягли вони у вечері спать и снитця імъ, щобъ вони купили конопель, напряли неводъ и ловили рибу, то тоді розживутця.

Такъ вони и зробили. На послідні грошенята купили повісмо, друге конопель, дочка спряла, а чоловікъ виплівъ неводъ и пішовъ риби ловить. Понесла ёму дочка обідать та й каже:

— Сядьте, тату, та пообідайте; а я пойду да закину неводъ, може що поймаю.

Закинула вона неводъ и поймала три щучки, стала іхъ вибірать изъ невода, а одна щучка и каже:

— Дівко, голубко, пусти мене! Я тобі дамъ таку красоту, що на цілому світі не буде крашчої одъ тебе.

Стала вона другу брать и та каже:

— Дівочко, голубочко, пусти мене! Я тобі такъ зроблю, що де ти пойдешъ, де ти повернешся, то все зъ тебе до двохъ сутокъ будуть червуйнці сипатця.

А третя каже:

— Дівочко, голубочко! Пусти мене, я тебе за царевича замужъ отдамъ.

Вона взяла и попускала всіхъ трёхъ; а сама забрала горшки и пошла до дому.

У вечері вернувся батько до дому, повечеряли, що Богъ давъ, и полягали спать. Уранці встають и росказуе дочка батьку:

— Снився, каже дочка, мені сонъ.

— И мині, каже той чоловікъ, снився сонъ.

— Якій же то вамъ, тату, сонъ снився? Роскажіть и мені.

— Ні, дочко, росказуй ти свій перше, ти молодша.

— Мині, каже, снилось, щобъ мы на ти червуѣнці, що зъ мене насыпались, у такому-то городі, у такому-то місці, построіли домъ и перебрались у той городъ жить.

— И мині, каже, цей самий сонъ снився, коли такъ, дакъ будемъ строіть домъ.

Поіхали вони у той городъ, построіли домъ и живуть,—а вона дакъ така стала хороша, що не здумать, не згадать, туѣлько доброму молодцю въ казці сказать. Прочувъ царевычъ, що въ такому-то й такому городі єсть така-то красавиця, приіхавъ, звенчався зъ нею и повізъ у своє царство. Прожили вони тамъ може місяцівъ шість, або й буѣльшъ — дозналась любовниця царевича, що вже вуѣнъ оженився. Стала вона іздить по знахорамъ та по знахоркамъ; стала вона роспитувать людей, щобъ якъ-небудь ії зъ світа звести, а самій зробитця жуѣнкою царевича. Одно каже: «не знаю»; друге каже: «не знаю»; а одна баба и присовітувала:

— Возьміть, каже, ту лєнту, що руки імъ звъязували, якъ вони венчались и накиньте ій на шию. Накинувши, бийте ії цією палочкою, то вона перекинетця и мишою, и котомъ, и собакою, и вовкомъ и всякою-всякою звіриною; а ви все бийте. А якъ перекинетця птицёю, перестаньте бить, то вона собі полетить...

Подякувала вона туѣй бабі за раду и поіхала въ той городъ, де та царівна жила. Приіхала туди, роспиталась, въ якій хаті вона седить, взяла лєнту и пошла. Приходить, вона седить за столикомъ; підкралась вона, накинула на шию лєнту, вийняла изъ-підъ полы паличку и давай ії бить де попало. Перекинулась вона мишою, котомъ, собакою, вовкомъ, всякою-всякою звіриною перекидалась, а та все бьє... Поти била, поти била, ажъ поки не перекинулась гускою и не полетіла; а сама перебралась въ таке платье, якъ вона носила и стала жить у царевича за жуѣнку.

А въ того царевича та бувъ поваръ такий, що ходивъ на охоту. Пішовъ той поваръ у лісъ, коли дивитця — ажъ на сосні гніздо, и щось ворушитця у тому гнізді. Що воно, думає собі, за птиця таке гніздо наклала— я ще зъ роду такого гнізда не бачивъ. Полізу я да подивлюсь. Скинувъ вуѣнъ чоботи, полізъ до того гнізда, коли туди—ажъ тамъ маленька дитинка лежить и ручєнятками розводить... Взявъ вуѣнъ ту дитинку, принюѣсь до дому и положивъ на печі. Зайшовъ царевичъ у кухню, глянувъ на пічъ:

— Що це, каже, у тебе на печі?

— Дитинка.

— Де жъ ти ii взявъ?

— У лісі, каже, на сосні у гнізді лежала.

Узявъ царевичъ ту дитинку на руки, коли тутъ прилітає пудъ окно гуска: «кге! кге, кге»! кричить бідна, та добываётця у кухню.

— Пусти, каже царевичъ, ту гуску у хату—одчини окно, нехай вона не кричить.

Одчинивъ поваръ окно, вона такъ коло тусі дитинки літає та кричить, такъ бідна и очей не спускае зъ дитинки. Понюнсъ царевичъ дитинку у другу хату, глянувъ у дзеркало—ажъ оно, якъ дві каплі води, похоже на ёго. «Оце моій жуѣнці поробленo такъ, що вона зробилась гускою. Це—думае собі—моя руѣдна дитина».

Прийшовъ той царевичъ до повара и каже ёму:

— Иди да шукай людей такихъ, щобъ порадили, що мині робыть — це не гуска, це моя жуѣнка.

— Добре, каже поваръ.

Пішовъ по царству, ставъ роспитувать люде. Ёму одна баба и посовітувала:

— Возьми, каже, синочку, ту лєнту, що імъ руки звъязували, якъ вони венчались, и накинь гусці на шию, то вона зновъ стане жуѣнкою.

Поваръ вернувся до дому и росказуе царевичу: такъ и такъ, каже, казала одна баба зробить. Царевичъ заразъ доставъ лєнту, накинувъ гусці на шию, вона стала такою жуѣнкою, якъ и перше була, а любовницю царевичъ приказавъ привъязать жеребцямъ до хвоста и пустить іхъ у чисте поле гулять.

Подобныя сказки и имѣются въ «Записках о Южной Руси», томъ II, стр. 23 и 26 и вып. II Рудченка, подъ № 18 (стр. 51 и 53).

141.—Про дідову дочку та про золоту яблуньку.

Якъ бувъ собі дідъ та баба. У діда була дочка и у баби дочка; значить, дідъ бувъ женатъ у друге; и одъ первоі жінки була въ ёго дочка, а бабу взявъ тоже удовою, и въ неі була дочка; значить, ті діти були зведенята. Росли собі вкуші ті дівчатка и вже стали дівками. Тілько мачуха не знавиділа дідовоі дочки, все було нападае на неі, все ii лае та бъе; звісно вже, якъ ти мачухи...

Отъ убірається баба на ярмарокъ, и дочку свою бере. Нарядила ii, якъ болячку, й посадила на возі; а дідовій дочці приказує:

— Гляди-жъ ти, суко, поки я приіду зъ ярмарку, щобъ ти напряла полотно, виткала, убілила й на столі положила.

Отъ вона сіла біля віконця та й плаче. Се — прийшла до віконця коровка, така ще, бачъ, що відъ ii покойної матері зосталась.

— Чого ти, дівочко, плачешъ? пита ii.

— Якъ же мині, коровко-матінко, не плакати: велила мати, щобъ я, поки вона звернетця зъ ярмарку, напряла, виткала и вибілила полотно.

— Не журись, моя голубко! Влізь мені въ праве ухо, а въ ліве вилізь, тамъ возьмешъ полотна, скілько тобі треба.

Вона мерщій влізла коровці въ праве ухо, а тамъ—добра!.. Вона взяла три сувої полотна білого та тонкого, вилізла въ ліве ухо, положила те полотно на столі, сама сіла підъ віконцемъ, та й дожидає мачухи. Приіхала мачуха.

— А що, суко, єсть полотно?

— Єсть, каже, онъ—на столі лежить.

— Де-жъ ти ёго взяла, суко? Мабуть, украла.

— Ні, каже, я сама напряла.

Ну, отъ тамъ черезъ тиждень, чи що, баба знову збірається на ярмарокъ; знову бере свою дочку съ собою, а дідовій велить упъять, щобъ готове було полотно. Вона сіла біля віконця та й плаче. Приходе корова.

— Чого ти, дівочко, плачешъ?

— Якъ же мені, коровко-матінко, не плакати: мати впъять сказала, щобъ було полотно.

— Не журись, каже коровка, влізь мені въ праве ухо, а въ ліве вилізь, та й возьми, скілько тобі треба.

Вона полізла, взяла те полотно, положила на столі, сіла біля віконця та й дожидає мачухи.

— Спасибі, каже, тобі, коровко, що виручаешъ мене!

Приіхала мати и питає:

— А що, суко, є полотно?

— Отъ, на столі, каже.

— Та де ти ёго берешъ, сяка-така? Мабуть, крадешъ.

Та божитця, що ні, що вона сама напряла те полотно. Мачуха не йме віри. Отъ черезъ скільки тамъ днівъ, баба впъять збірається на ярмарокъ и

впъять приказує дідовій дочці, щобъ було полотно. Передъ виіздомъ послала ії до сусіда за чимсь, а сама й радитьця зъ дочкою, якъ би підстерегти, де вона буде брати полотно.

— Знаєшъ що, мамо? Полізу я за пічъ, то й ляжу на комині, а ти мене прикриешъ, вона мене не бачитиме, а я певно вигляжу все, що вона тутъ робитиме:

— Ну, гараздъ, каже, дочко!

Та злізла на комінъ, баба мерщій прикрила ії, а сама вбралась и поіхала, поки ще не вернулась дідова дочка. Вернулась, сіла край віконця та й плаче.

Коровка прийшла.

— Чого ти, дівочко, плачешъ?

— Якъ же мині не плакати: мати впъять веліла мині виготовити полотно.

— Не журись, каже коровка,—все гараздъ буде. Лизь мині въ праве ухо, а въ ліве вилізь.

Вона полізла, взяла полотно, положила на столі, сама сіла біля віконця й дожида мачухи. А бабина дочка лежить на комині и все бачить и чує. Приіхала баба.

— А що, суко, є полотно?

— Єстъ, каже.

— Піди-жъ тамъ воли випряжы.

Тілько що та съ хаты, а дочка съ печі злізла и давай росказувати матері, же що тутъ було. Баба тоді вже давай проклинати корову: щобъ не було ії, каже дідові, заріжъ та й заріжъ.

— Та на-щожъ ії різати? Ось така добра корова, що-году съ телямъ.

— Щобъ не було ії,—моя душа ії не терпить.

Нічого робити тому дідові.

— Нехай же, каже, завтра заріжу.

Якъ почула дідова дочка, що ії коровку хотятъ різати, плаче. У ночі вийшла тихенько зъ хати и пішла на загороду до коровки.

— Коровко-матінко, каже, хотять тебе різати.

— Дарма, каже коровка, не журись, дівчино, якъ заріжуть мене, та будуть ділити мнясо, то ти нічого не бери собі, бери мою голову; та якъ дадуть тобі ту голову, то ти возьми та закопай ії на вгороді, отъ у такімъ и въ такімъ місті, та й навідуйся що-дня.

Отъ-то, на другій день уранці дідъ вигостривъ ніжъ и пішовъ за коровкою. Обпатравъ тамъ ії, унісъ у хату мнясо и давай тамъ ёго ділити.

— А тобі-жъ, каже, дочко, що дати?

— Нічого мені не треба, дайте тілько голову,

— Отъ, дурна! Що съ теі голови проку.

— Дарма, дайте мині голову.

Дали ії голову, вона заразъ понесла ії на вгородъ и закопала. На другій день, вставши раненько, заразъ пішла на вгородъ на те місце, де закопала голову. Прийшла, гляне — ажъ тамъ росте яблунька, та щежъ яка! золотий на ній листочокъ, а листочокъ срібний. Вона любуєтьця на ту яблоньку, а пташки співаютъ: соловъі, зозулі, райські птиці—та такъ и вкрили яблуньку, и ій, дідовій дочці, такъ и сідаютъ и на плечі й на голову,—та ії й укрили та щебечуть. Вона постояла, постояла, подивилась и пішла впъять у хату, мовъ ні въ чимъ не бувало.

Такъ минуло може зъ місяць. Дідова дочка що-дня ходе до яблуньки, а яблунька вже виросла велика, зацвіла вже золотими та срібними квіточками, дали вже й яблука на ній уродилися: одно золоте, а друге срібне; а про неі ніхто зъ домашніхъ не знає. Уже на що бабина дочка—пройдоха, та й та не доскочила ще.

Тілько—мимо того села проізджавъ одинъ панъ, глянувъ на дідивъ огородъ, а тамъ щось сяє, такъ якъ сонце сяє. Панъ веливъ зупинити коней и посыла свого лакея.

— Піди, каже, подивись, що воно тамъ за диво таке.

Лакей ставъ підходити до яблуньки; якъ глянувъ...

— Ну, каже, пане, и зъ роду й зъ віку не бачивъ я такого дива.

А панъ ёму й каже:

— Вирви мені яблучко.

Лакей тілько що простягъ руку, хотівъ вирвати яблучко, а яблунька въ гору—шугу!.. Тілько зашупіла; а за нею й усі птички летятъ у гору, та співаютъ. Той лакей стоіть уже й руки опустивъ; а панъ ёму каже:

— Піды та покличъ сюды хозяіна.

Прыйшовъ лакей у хату до діда.

— Здоровъ бувъ, діду!

— Здорови.

— Се твій огородъ?

— Мій.

— Роскажи, дідусю, що то въ тебе за диво на вгороді?

— А що тамъ таке?

— Та хіба жъ ти не знаєшъ? А яблунька?!

— Яка се яблунька? Въ мене нема й садка.

— Ось ходімъ же зо мною, та подивися.

Дідъ накинувъ свитиңу й пішовъ. Якъ глянувъ на яблуньку... Боже твоя воля! Ажъ очи ёму засліпило. Сталъ вінъ уже й дивитьця.

А панъ кричить и зъ кареты:

— Здоровъ бувъ, дідусю!

— Здорови, паночку!

— Чи се твій огородъ?

— Мій.

— И яблунька твоя?

— Моя.

— Чи ти зможешъ вирвати мені яблучко?

— А чомъ же, добродію?

— Такъ вирви, будъ ласкавъ, я тобі за те яку хочъ плату дамъ.

Тілько що дідъ простягъ руку до яблучка, а яблунька—шугу! Такъ и полетіла въ гору! Дідъ и руки опустивъ. А панъ каже:

— Може въ тебе, діду, єсть ище хто въ хаті—дочка, або синъ,—хай вийдуть; коли вирве яблучко синъ, або баба—велику награду дамъ, а коли дочка—возьму собі за жену.

Пішовъ дідъ у хату и росказавъ усе бабі. Баба заразъ сполошилась, давай наряжати свою дочку. А дідова дочка сидить собі въ куточку, та тілько осміхаєтьця, десь дума: «возьмете бісового сина!»

Отъ баба нарядила свою дочку и повела до пана.

— Здрастуй, бабушка!

— Здорови були, добродію.

— Чи зможешъ ти, або твоя дочка зірвати мині яблучко?

— А чомъ-же, паночку, можна. Дочко, вирви панові яблучко.

Тілько що дочка простягла руку, а яблунька въ гору! Вона вже тоді почервоніла та й побігла въ хату. Тоді баба підступила. Такъ де тамъ— тілько стала наближатьця, а яблунька вже й шугнула въ гору.

— Що за диво! Може въ тебе, діду, ще хто єсть у хаті, каже той панъ, нехай вийде каже.

— Та єсть, пане, ще дівчина.

А баба заразъ:

— Та що ти тамъ толкуєшъ? То, паночку, въ насъ ледащо, тамъ така, що гидко й глянути.

— Дарма, нехай вийде,—покличте ії.

Пішовъ дідъ ії кликати; вона накинула сірачинку—латка на латці—я вийшла.

— А що, дівчино, чи не изможешъ хочъ ти вирвати мені яблучко?

— Добре, каже, пане, ось заразъ.

Тілько стала підходити, а яблунька такъ и нагнулась до неі, а пташки такъ ії й укрили, та щебечуть-щебечуть. Вона вирвала яблучко и подала ёго панові.

— Теперъ же, каже панъ, будь ти моєю, бо я сказавъ, яка дівчина вирве мині яблучко ту я возьму за себе.

И тутъ узявъ ії за руку и посадивъ біля себе въ кареті. Воны поіхали, и яблунька пішла за ними.

Якъ приіхали до дому, панъ увівъ дідову дочку въ своі горниці.

— Теперъ же, каже, будь хозяйкою и господинею въ моєму дому.

Заразъ де взялись служебки, принесли ій панську одежу, убрали ії, якъ княгиню, а на другій день панъ повінчався зъ нею. А яблунька стала якъ разъ передъ вікномъ, передъ іхъ світлицею; а пташки щебечуть-щебечуть,—весело та хороше жити молодимъ... Такъ прожили воны годъ; уже й дитинка найшлась—утішаютьця воны. Отъ баба й каже разъ дідові:

— Якъ то теперъ живе твоя дочка? Поідьмо лишень, діду, одвідаймо ії.

Зібрались и поіхали. Баба взяла й свою дочку, та щобъ дідъ не бачивъ, положила ії на візъ и вкрила опанчею. Приіхали туда. Панъ да пані такі імъ раді. А баба вже стала, що й не пізнати: зъ дочкою, съ тею панею така добра та ласкова; коло дитинкі такъ упадає, по хозяйству пішла, роздивляєтьця скрізь.

— Я, каже, поживу въ тебе, дочко, то може тобі въ пригоді стану.

А ії дочка все лежить на возі и ніхто не знає, що вона тутъ; пани роспитує про неі,—чи жива здорова, чи не віддала ії за-мужъ.

— Ні, каже баба, вона зосталась дома на хозяйстві.

Гостюють воны тамъ уже неділю й другу, баба все не показує своі дочки. Тілько разъ панъ поіхавъ на охоту и припізнився. Всі домашні вже полягали спати. Тоді баба взяла свою дочку, ввела ії въ горниці; убрала въ паніну одежу и положила на панино ліжко; а пані такъ зробила, що та попливла щукою въ морі.

Приїхавъ панъ; заразъ пішовъ у світлицю до пані, росказує ій, де бувъ, що забарився, а вона все стогне.

— Я, каже, не здужаю.

На другій день дитина плаче та й плаче безъ матері.

— Чого вона плаче?—питає панъ.

А одинь лакей бачивъ уже, що тутъ робилось, узявъ ту дитинў на руки и каже панові:

— Понесу я ёго прогулятьця.

Отъ вінъ принісъ его до берега та й гукає:

— Оленице, моя сестрице! Приплинь, приплинь до берега, дитя твоє умірає.

Вона випливла на берегъ, взяла ту дитинку, погодувала, подивилась и впъять оддала лакеєві, а сама—въ воду. Такъ той лакей може зъ тиждень ходивъ до неі, поки панъ не замітивъ.

— Куды ти несешъ дитину?

— Та куда-жъ тамъ, пане, я ношу у садокъ або на річку, аби воно не плакало.

— Ой, ні, брешешъ! Признайся, а то тобі жъ гірши буде.

Лакей таки не признався. Отъ разъ винісъ вінъ дитину до річки, а панъ пішовъ за нимъ издалека тай сховався за лози. Лакей ставъ кликати паню, а вона выпливла. Тілько що взяла дитину, а панъ изъ-за куща. Вона шубовсть у воду!

Панъ заразъ велівъ принести сіть, закинули сіть и поймали ii. Принесли до дому, унесли ii въ горницю. Панъ велівъ нарізати різокъ и давай ii сікти. Вже вона сердешна перекидалась, перекидалась, и жабою, й гадюкою, й зозулею, вінъ усе січе; дали вже взяла й перекинулась жінкою. Тоді вже, давай плакати й росказувати:

— Якъ тобі, каже, не стидно такъ знущатьця надо мною! Хіба жъ се я по своій волі,—се мати мені такъ поробила, а въ тебе на ліжку лежить ii дочка.

Тоді панъ велівъ вивести съ конюшні самихъ найбистрійшихъ жеребцівъ-невуківъ и привъязати бабу зъ дочкою до хвостівъ. Привъязали и пустили въ чисте поле... А панъ и зъ панею зажили весело та хороше.

Записано Залюбовскимъ.

142.—Бичокъ та дидова дочка.

Жили собі дідъ та баба. У діда була дочка відъ першоі жінки, а у баби була дочка відъ першого чоловіка. Вони собі побрались, бачъ, у друге. Баба не любила дідову дочку, послала ii пасти коровъ и дала лёну, щобъ вона за день и напряла, и віткала, и вибілила полотно. Сплакнула собі дідова дочка, погнала коровокъ пасти. А межи нихъ бувъ бичокъ. Отъ той бичокъ и каже дівчині:

— Не плачъ, я все зроблю.

Пригналась у поле; бичокъ звелівъ ій лягти спати. Вона лягла, а якъ проснулась, то вже работа була зроблена. Пригнала вона коровъ до дому и віддала роботу мачусі. Та здивувалась, и другого дня, накинувши ій знову таку саму працю, послала зъ нею и свою дочку, щобъ ця дозналась, хто дідовій дочці роботу справля. Пригнались у поле,—то дідова дочка и каже бабиній:

— Ляжъ, я тобі піськаю.

Та лягла, а дідова дочка й стала помаленьку приказувати: «засни, вічко, засни друге»; бабина дочка заснула, а бичокъ за роботу, и поки та прокинулась, вінъ и скінчалъ усі якъ слідъ. Не побачила бабина дочка, хто роботу справля. Вернулись до дому, а баба й пита у своєі дочки:

— А що хто робивъ?

— Я заснула и не бачила.

Гримнула на неі стара и сказала ій, що коли вона другій разъ не побачить, то вбъє ii.

Третёго дня дідова дочка упъять погналась и зъ коровками, а бабина пішла за нею. Пригнались у поле. Дідова й каже бибиній:

— Ляжъ, я тобі піськаю.

Та лягла, а дідова й приказуе потиху: «засни, вічко, засни, вічко», а про друге й забула. Бабина на одно око заснула, а другимъ дивитьця, и побачила, хто робить роботу. Вернулись до дому; бабина дочка й росказала матері, що бичокъ робить роботу. Баба й пристала до свого старого, щобъ бичка вбивъ. Провідавъ про се бичокъ та й каже дідовій дочці:

— Якъ убъють мене, то ти иди мити кишки сама, нікому не давай.

У кишкахъ знайдешъ два камінці—одинъ золотий, другій срібний. Посади іхъ біля вікна, то зъ нихъ виростуть дві яблуні зъ яблуками.

Вбили бичка; дідова дочка такъ и зробила, якъ ій бичокъ наказавъ. Встають другого дня стари и бачуть передъ вікномъ дві яблуні зъ яблуками. Дивуютьця старі. Це приіздять якось до нихъ купці; побачили ті яблуні и просять, щобъ імъ зірвали по яблучку.

— Хто намъ зірве, тую заміжъ візьмемо.

Пішла рвати бабина дочка, яблунька піднялась у гору. Пішла дідова дочка, яблунька нахилилась, и вона зірвала и дала купцямъ по яблочку. Одинъ купець оженивсь на ній, и взявъ ії зъ собою, за ними пішла и яблунька.

Минуло роківъ зо два, приіхали молоді до діда въ гости; у нихъ уже була и дитинка. Мати годувала ії свею грудью. Отъ бабина дочка и кличе дідову шітти умісті купатись до річки. Пішли. Якъ розділись, то бабина дочка й каже тій:

— Якъ ти хочешъ бути: чи щукою у морі, чи птицею у полі?

А та ій:

— Птицею у полі.

Зъ симъ словомъ бабина дочка ихнула ії у річку, а сама наділа ії одежину и пішла до дому. Плаче дома дитинка дідовоі дочки; бабина почала ії годувати, а дитина не прийма. Такъ и поіхала вона за жінку зъ тимъ купцемъ, а дома наняли мамку до дитини. Мамка спала зъ дитинкою у особливій хаті и побачила, що прилинула підъ вікно птичка якась, и такъ весь двіръ и освітила. Отъ та птичка й промовля чоловічимъ голосомъ:

— Ой, муженьку, мій голубчику, чи ти спишъ, чи ти лежишъ? чи спить моє дитятко? Може воно сисоньки хоче.

Потімъ злинула птичка. Мамка росказала про це хозяінові, а той товаришамъ своимъ. Звеліли зробити клітку и поставити на те місце, куди прилітає птичка. Поставили клітку. Птичка прилинула завдруге на теже таки місце, промовила тіжъ сами речі и вскочила въ клітку; дверці за нею и зачинились. Той купець (ії чоловікъ) доставъ ії відтиль, вдаривъ по ній тречи прутикомъ, и вона стала жінкою. Тоді вінъ пізнавъ, що то ёго справжня жінка, убравъ ії, а ту ії сестру привъязавъ коневі до хвоста и пустивъ у поле.

Записалъ Залюбовскій.

148.—Оленка, Ивашечко та змій.

(Буймеры, Лебединскаго у., Харьковской г.)

Якъ бувъ собі царъ та цариця; та було въ нихъ три дочки, гарнихъ-гарнихъ! Повиходили ті дочки гуляти у садокъ. Де не возьмись вихоръ та буря. Ухопило одну дочку Оленку та й понесло! А то змій ухопивъ та й понісъ до себе ажъ до дому. А въ тому домі дуже гарно.

Полетівъ якось той змій у якійсь городъ. Коли дивитця Оленка—иде ії братъ,—а вінъ пішовъ було шукати ії. Отъ укликала вона ёго у хату, перемінила ёму усю одежу на нову, дала и нову сорочку, и штани—ну, сказать, усе,—нагодувала ёго и напоіла. Прилитає до дому змій та й сівъ на яворі, та й ставъ молодцемъ, увійшовъ у хату та й каже:

— Пху, Руська кость воняє!

— Та то ви по Русі налітались, каже Оленка, та Руськоі кості напахались, то-то вона й тутъ воня вамъ?

Дала змієві Оленка істи и пити. Далі посідали, вона и каже ёму:

— Що, якъ би оце мій братъ Ваня прийшовъ? Чи приняли-бъ за гостя?

— О, якъ-же бъ—родича та не принявъ, неначе свого!

— Та вінъ тутъ.

— Та ні?! одказавъ змій. Покажи жъ мені, де вінъ—чи у насъ, чи въ кого-небудь.

— Ні, у насъ.

Отъ вона и вивела брата; змій такий радий, зрадівъ, та й каже ёму басомъ:

— Ну, що ти, Иванъ Ивановичъ, Руський царевичъ, чи радий ти своій сестрі? Чи ти прийшовъ ії братъ, чи тіки побачить?

— Ні, прийшовъ побачитись.

Тоді змій вирвавъ у себе изъ-підъ крила три пірьінки, та давъ ёму та й каже:

— Якъ тобі прийдетця де круто, якъ хто тебе нападе, — припалишъ одно, я заразъ прилетю на помічъ. Куди жъ ти це підешъ?

— Піду, каже царевичъ, хтось Миньку вхвативъ (значить, другу сестру).

А Оленка заплакала та й каже:

— Кланяйсь ій відъ мене, якъ побачишъ.

Дала ёму хустку.

— Гляди, братіку, хочъ яка буде вода, то якъ махнешъ тою хусткою по воді, то такъ поверхъ води и перейдешъ.

Попрощався зъ ними царевичъ, та й пішовъ собі. Дійшовъ до великого дому, друга сестра стала гукати ёму, вінъ увійшовъ туди, у той домъ. Поздоровкались вони, обняла ёго сестра и плаче; попереміняла ёму усе плаття, нагодувала ёго, напоіла и положила спочивать у въ одній кімнатці. Коли це прилетівъ змій та й сівъ на яворі — бувъ горобцемъ, ставъ молодцемъ. Увійшовъ у хату.

— Пху, Руська кость воня!

Отъ Минька и призналась ёму:

— Та це братъ мій прийшовъ.

— Ну, покажи-жъ де вінъ.

— Хай покажу, каже вона, якъ вамъ попереду у голові піськаю.

— Ну, піськай.

Стала ёму ськати и вирізала у нёго волосинку, яку-то саму нужнійшу, саму сильнійшу. Пішла будити брата та й дала ту волосинку:

— На тобі цю волосинку, та гляди, якъ що прийдетця тобі погано, то ти усе будешъ правий, верхній. Та гляди, якъ увійдешъ у хату, то правою ногою ступай на порігъ.

Увійшовъ царевичъ до змія, поздоровкався, а змій и каже:

— Що ти, Иванъ Ивановичъ, Руській царевичъ, прийшовъ битись, чи миритись?

— Ні, не съ тимъ, щобъ миритись, а съ тимъ, щобъ битись.

Змій засміявсь:

— Ну, ходімъ на залізний тікъ битись.

— Піду жъ и я дивитись, каже Минька.

Вона, бачъ, не боялась вже за брата, знала, що ёго верхъ буде. Змій не звелівъ ій ити. Пішли на тікъ сами. Змій и каже царевичеві:

— Бий мене попереду!

— Ні, бий ти мене, каже Иванъ.

Отъ змій якъ хлопне Ивана, а Иванъ и не зворухнувся.

— Ну, бий же теперъ мене, каже змій.

Иванъ царевичъ якъ ударивъ змія, вгнавъ ёго по кісткі въ землю, въ залізо. Змій упъять вдаривъ Ивана; той тіки зворухнувся. Отъ упъять Иванъ, якъ ударить змія вгнавъ ёго по коліна въ землю, а далі и відчесавъ ёму голову; потімъ спаливъ змія и попілъ пустивъ по вітру. Тоді Иванъ пішовъ

до Миньки и сказавъ ій про це, а вона забрала усі штуки змієвські, сильні щіточку, гребиночку, перчаточки и всі гроші, поіхали у царській дворець. Батько іхъ бувъ імъ дуже радий и послався три полки за Оленкою. Поіхали полки. Ідуть та й ідуть, доіхали до того дому, а въ тому домі вже змія нема, перевівъ Оленку у друге місьце—у такій яръ, у такій яръ, що тіки небо мріє, якъ глянешъ відти. Ввійшли воны у той яръ, а змій недавно тіки прилетівъ до дому. Якъ побачивъ змій, що стіки прийшло народу, догадався, що то по ёго Оленку прийшли,—розсердився и хотівъ зъ ними битись; а воны якъ вхопили, та такъ зъ одного разу и звоювали. Тоді забрали усе, що було у змія, взяли Оленку та й поіхали, привезли до дому. Царъ бувъ такий радий, такий радий, наградивъ усіхъ салдатъ. Вийшли якось упъять у садокъ воны усі гуляти. Тіки що схопилася буря, воны хотіли повтікати; але змій упъять ухопивъ Оленку, та й понісъ у свій домъ.

Була у ёго робітниця-волшебниця, а у тий робітниці була дочка. Приходить упъять до неі царевичъ Иванъ, уже баранчикомъ (стало бить, ёму уже такъ пороблено було), а змій поіхавъ кудись. Отъ та робітниця-волшебниця поробила Оленці такъ, що та перекинулась вуткою, полетіла у змієвъ садокъ и сіла на озірце, та й плава по нёму—золота пірьінка, срібна пірьінка на ній, сама золотоголова. Приіхавъ до дому змій, а ёго робітниця и підставила ёму свою дочку, а та дочка була ряба та погана. Отъ змій и каже:

— Що ви, душенька, такъ схуділи та такі рябі стали?

— Віспа, каже вона, була у мене, трішки не задавила, насилу оце одужала.

Отъ вінъ и дарма, пішовъ у садокъ гуляти. Побачивъ вінъ тамъ-ту качечку, а вона якъ и зъ нимъ жила, та й зробилась вагітна; прийшовъ вінъ до дому та й каже тій рябій:

— Бачивъ я вуточку на озірці та таку, що пірце золоте, пірце срібне, сама съ золотою головою.

Отъ та ряба прикинулась больною та й каже:

— Якъ убъєте ту вутку, та якъ я зъім ії, то тоді одужаю.

Змій посила свого лакея вбити ту вуточку. Пішовъ лакей, а за нимъ и баранчикъ та й сівъ підъ кущемъ. Тіки що лакей хотівъ стріляти вуточку, а баранчикъ и співа:

— Сестричко Оленко, приплинь, приплинь
До бережечка,
Братікъ плаче, істи хоче.

А вона и відказує:

— «Ой, братіку Ивашечку,
Осока очи порізала,
Очеретонька позасновувала.
Очеретъ, очереть та й надудковатий,
Не стріляй мене ти, придурковатий».

То лакей, що хоче ії встрелити, то вона все й пірне въ воду, все й пірне. Отъ и каже лакей:

— Охъ, не єсть ти вуточка, єсть ти христіяньськія духъ.

Пішовъ та й каже змієві, що не можна ніякъ ії встрелити. Иде самъ змій ії стреляти; за зміємъ и баранчикъ прийшовъ, та й сівъ на березі за кущикомъ та й заспівавъ:

— «Сестричко Оленко, приплинь, приплинь
До бережечка:
Братікъ плаче, істи хоче».

А ёму, бачъ, не дають істи, держать ёго и не годують; а сестра якъ була, то годувала ёго. А вона и відказує ёму:

— «Ой, братіку Ивашечку,
Осока очі порізала,
Очеретонька позасновувала.
Очеретъ, очеретъ, ты надудковатий,
Не стріляй мене ти, придурковатий.
Осоченька густенькая
И вуточка золотенькая»...

Такъ змій и зомлівъ та й ружжо въ воду впустивъ—догадавсь, що то ёго спражня Оленка. Прийшовъ до дому, та привъязавъ коневі до хвоста ту рябу, свою любовницю, та й пустивъ ії въ чисте поле, а мати ії утекла у царській дворець та й нанялась у Оленчиного батька такою, що хати підміта, та такъ то се, то те робить.

А вуточка змостила на озірці гніздо та й вивела два хлопчика, гарнихъ-гарнихъ, и повбірала іхъ гарно-гарно, такъ якъ бы и царенята; знесла по золотенькому ячку и дала імъ кожному, дала імъ ще по аршину, та й послала передъ царській дворець, передъ свого батька, и каже:

— Міряйте проти ёго двора землю.

Пішли вони и міряють. Висилає царъ спитать, що воно за люде. Пита іхъ лакей:

— Хто ви такі?

— Не знаємъ.

— Якъ васъ зовуть?

— Не знаємъ.

— Щожъ вы хочете робыть?

— Хочемо передъ вашимъ дворцемъ монастиръ зробить, и хочемо містъ зробити у змійскій садокъ—золота мостина, срібна мостина.

Прийшовъ лакей и росказавъ це цареві, а царъ и каже:

— Щожъ воно за такі маленькі и молоді малчикі, що думають таке строіти!

Пішовъ самъ царъ іхъ роспитувать.

— Відкіля ви? пита царъ.

— Не знаємъ.

— Якъ васъ зовуть?

— Не знаємъ.

— Хто васъ послявъ?

— Мы сами пішли.

Вінъ и забравъ іхъ заміcто дітей своіхъ. Полягали у ночі спати. И діти ті у въ одній хаті зъ царемъ. Поклали ті діти свої яєчка у душному місці. Отъ та змієва робітниця хотіла порізати дітей, та все що хоче війти въ хату до іхъ, то яйця ті: «хто-то иде? ми батькові скажемъ». Озивались воны такъ, поки замерли у душному місці, а вона війшла тоді,—іхъ не чуть. Такъ вона и тому встромила ніжъ у серце и другому, а потімъ сказала вранці цареві, що померли діти. Царъ прийшовъ и ставъ плакати передъ ними, звелівъ іхъ помити, повбірать у другу одежу и віднести у церкву на нічъ. Стали іхъ розбірать, коли вінъ дивитьця—воны порізаны. Ставъ царъ допитуватись, хто іхъ порізавъ. Збіглись усі ёго слуги; ніхто нічого не знавъ, заприсягають, що воны тіки чули, якъ діти відмагались, що імъ покоя не дають и що вони скажуть батькові.

Де не взявся змієвскій лакей, що стрілявъ вуточку, и ставъ росказувати цареві про Оленку, що та баба зробила ій вуточкою. Царъ взнавъ, що то ёго дочка и звелівъ ту бабу застрелить; а царенятъ тихъ винесли у церкву. Поставили коло царенятъ сторожу, а вуточка прилетіла и стала тужити по нихъ, приказуючи все, що и якъ зъ нею було. Сторожі підслухали та росказали цареві. На другу нічъ поставивъ царъ другу сторожу; прилетіла вуточка тужити,—и ці опъять росказали цареві те, що й перша сторожа. Пішовъ царъ самъ на третю нічъ на сторожу. Прилітає вуточка впъять тужити; тужила, тужила, та тіки що хотіла полинути, а царъ и вхопивъ ій. Вона крикнула:

— Охъ, тату, тату, пусти мене на воду.

— Не бути тобі въ воді, а бути тобі въ домі,—відказавъ царъ.

Принесли ii до дому, и якъ нею ни любовались, якъ ни хотіли розбалакатись,—вона усе мовчитъ. Стали радити царські совітникі, що треба ii биты дубцями, щобъ спало піръя; били ii поти, поки піръя спало, и поки вона стала така, якъ и спершу була.

Тоді вона все поросказувала імъ, що було зъ нею. Пішли въ церкву, де лежали ii діти поховані; тутъ вона помазала імъ слізою проти серця, саме тамъ, де були ранки,—діти й ожили. Забрали іхъ до себе; вони й досі живуть та хлібъ жують, на три комори торгують.

Записано Залюбовскимъ.

144.—Про трохъ братывъ.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Було тры браты, два розумныхъ, а третій дурный. Повыросталы воны, усіхъ уже женыть пора. Батько и пытає:

— Котрого жъ зъ васъ, сынкы, перше ожиныть?

Старшый братъ каже:

— Мене, бо я и найстаршый.

Другый каже:

— И мене, тату, уже пора оженыть.

А дурень и собі каже:

— Да й мене бъ уже треба-бъ давно ожиныты:

— Ну, каже батько: идіте-жъ вы въ лісъ и хто хутній назбірає ягодъ, то я того перше оженю.

Пішлы воны всі тры въ лісъ; такъ збірають, такъ збірають, такъ поспішають, щобъ хутній назбіраты и не розгынаються, та все збірають. Пудойшлы розумныі до дурного та й пытають:

— А що, ты, дурню, цы багато уже ягодъ назбіравъ?

— Ге!... каже дурный:—я вже до дому хочу йты.

Позавыдувалы розумныі дурневы, взялы забылы ёго, нуыжъ у серце вбылы, закопалы ёго въ землю, прысыпалы пескомъ и замістъ крыжа уткнулы въ головахъ черешыну, и пошлы до дому. А тею дорогою іхавъ панъ; побачивъ ту черешыну и думає собі:

— Вырубаю я цю черешыну, та зроблю зъ неі дудочку.

Зрубавъ черешыну, зробывъ дудочку, іде собі и грає, а та дудочка й говорить:

— Не грай, паноньку, не грай,
Мого серьденка не торкай,
Мене браты забылы,
Ножа въ серденько вбылы,
Черепочкомъ очі накрылы,
Черешыну за крыжа уткнулы,
И песочкомъ засыпалы...

Дывується той панъ, а дудочка все ёго просыть, кобъ вуйнъ не гравъ.

Приіхавъ той панъ у те село, де жилы дурнёвы браты и батько,— захопыла ёго нуйчъ, зайшовъ вуйнъ у двуйръ до дурнёвого батька и просытьця, кобъ ёго пустылы до хаты переночовать. Пустылы ёго на нуйчъ, вуйнъ выпрігъ коня, зайшовъ у хату и розказуе господару:

— Я, каже, іхавъ керезъ такый-то й такый лісъ, колы дывлюсь—ажъ стоіть черешынка, така руйвна, та довга. Я ту черешынку вырубавъ и зробывъ дудочку. А кобъ ты знавъ, якъ ця дудочка грає. Я ще не чувъ щобъ яка небудь дудочка ліпше грала за цю. Возьмы старый та заграй.

Взявъ той чоловікъ дудочку ставъ граты, а вона й говорыть ёму:

— Не грай, батеньку, не грай,
Мого серденька не торкай,
Мене браты забылы,
Ножа въ серденько вбылы,
Черепочкомъ очі накрылы,
Черешыну за крыжа уткнулы,
И песочкомъ засыпалы.

Дывуєтьця старый:

— На, каже, стара, ще ты заграй.

Заграла и стара, и той дудочка говорить:

— Не грай матенко, не грай,
Мого серденька не торкай,
Браты мене забылы,
Ножа въ серденько вбылы,
Черепочкомъ очі накрылы,
Черешыну за крыжа уткнулы,
И песочкомъ засыпалы.

Дала маты своімъ сынамъ, щобъ и воны загралы; грають воны а дудочка говорыть:

— Не грай, братику, не грай,
Мого серденька не торкай:
Вы-жъ мене забылы,
Черепочкомъ очі накрылы,
Черешыну за крыжа уткнулы,
И песочкомъ засыпалы.

Тоді всі дозналысь, що розумныі забылы дурня, пошлы на могильці, одгарнулы песокъ, ажъ тамъ все було такъ, якъ дудочка говорыла.

Тоді тыхъ бративъ забралы до концелярыі та повезлы у турму.

Въ первомъ выпускѣ «Сказокъ» Рудченка, есть двѣ сказки «про трохъ бративъ» подобнаго же содержанія, подъ №№ 55 и 56 (стран. 156—161).

145.—Про порізаныхъ дітей и іхъ матіръ-зузулю.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі чоловікъ да жуінка. Жуінка умерла, а чоловікъ остався да на молодый оженився. Було въ ёго пьятеро дітокъ, а вона іхъ усіхъ незнавиділа, взяла да й порізала да й поховала въ комору пудъ помуістъ. До перва жуінка прилетить зузулею да сяде на покуті на колочку да й куе:

— Куку, діты,
Куку, лебедята,
Горе-гореваты,
Де чужая маты
Порізала, порубала
Пудъ муістъ поховала...
Охъ моі діточки!..

Не разъ, не два вона прилітила. Почули люде. Отъ приіхавъ чоловікъ зъ поля, сосіди и пытають ёго:

— Де твоі діти? шо зузуля прилітае да все куе?

Стали шукать да й найшли пудъ помостомъ дітей порізанихъ.

146.—Панычъ-птахъ.

(М. Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

У одному лісы було дві хаткы: у одну҆ый було три панны, а въ другый три панычи. Отъ панычи и хотілы влюбытьця въ панну, да не знаlы якъ. Сталы воны радытысь и нарадылысь, кобъ перекынутысь пташкою и сховатысь у крыныцю, а якъ вона прыйде воду браты, тоді вылетіть и поймать ii. Такъ и зробылы. Перекынувся одынъ панычъ пташкою, улізъ у крыныцю и седыть. Прыходыть та панна до крыныцы по воду, вуҺынъ вылетівъ и поймавъ ii.

Та просыться:

— Пусты, каже, мене!

— Не пущу.

— Пусты!

— Не пущу. Якъ будешъ моєю жуҺынкою, то тоді пущу.

— Пусты, каже, буду!

Отъ вуҺынъ пустывъ ii, а вона побігла на свуҺый двуҺыръ и каже:

— Не буду я твоя жона!...

Убігла въ сіны и замкнулась. Ставъ вуҺынъ просытысь, кобъ вона ёго пустыла. Не пустыла вона. Почувъ батько и каже:

— Пусты, дочко, ёго въ хату.

Пустыла вона ёго въ хату, а вуҺынъ и каже:

— Дайте мині істы, бо я вельми істы хочу.

Далы ёму істы. Ставъ вуҺынъ просыты, кобъ вона зъ імъ іла. Вона послухала, сіла коля ёго пообідала; а вуҺынъ и каже:

— Легай же зо мною спаты.

— Не хочу, каже.

Заганувъ ій батько, кобъ вона легла, а самъ взялъ свічку и сівъ у іхъ въ головахъ.

Прокынулась вона уранцы, ажъ и батька нема, и чоловіка нема, якись иншый панъ держить у головахъ свічку. Заплакала вона и пошла шукаты свого мужа. Иде да й иде, иде та й иде; колы дывытьця—стоіть у лісы на курячій нижцы хатка и повертаєтця. Зайшла вона въ ту хатку — ажъ тамъ седыть баба, да така стара, така стара, що гыдно й глянуть. Отъ вона и пытає ii.

— Скажіть, бабусю серце, чи не бачилы вы мого мужа?

— Хочъ бачила, хочъ не бачила, а тобі не скажу: вельми твуѣй тато на мене сердытый.

Заплакала вона да й пошла. Иде керезъ лісъ да й иде, колы дывытьця—стоіть хатка. Вона зайшла въ хатку—седыть баба, стара-стара. Отъ вона й пытає:

— Чи не бачилы, бабусю, вы мого чоловіка?

— Хочъ бачила, каже, хочъ не бачила—не скажу тобі: твуѣй тато на мене вельми гнівається.

Пошла вона. Иде та й иде черезъ лісъ, колы дывытьця на дорозы лежить дві пари гусей, дві—курей, дві—качокъ, двоє яєць; вона забрала и пошла. Иде да й иде, колы дывытьця—стоіть хатка. Отъ вона зайшла у ту хатку, а тамъ дідъ седытъ за столомъ такый старый, такый старый, що ажъ трусытьця.

— Здоровы, дідусю!

— Здоровъ, дочко.

— Чи не бачилы, дідусю, мого чоловіка?

— Бачивъ, каже. Якъ ты мині найденъ моіхъ гусей, курей, качокъ, то я тобі скажу, де твуѣй человікъ.

— Я, каже, найшла іхъ на дорозы и прыгнала до вашоі хаты.

Отъ дідъ и каже ій:

— Иды ты, дочко, керезъ лісъ. Тамъ буде стоять хатка на курячій нуѣжцы. Зайды ты у ту хатку—тамъ твій мужъ.

Отъ вона и пошла. Иде та й иде, колы дывытьця—стоіть хатка на курячій нуѣжци; зайшла вона въ ту хатку, — ажъ тамъ іі мужъ. Отъ вона обняла ёго поцілувала и осталась тамъ жить.

УКАЗАТЕЛЬ ПРЕДМЕТОВЪ

УПОМИНАЕМЫХЪ ВЪ МИѲИЧЕСКИХЪ СКАЗКАХЪ.

Адютантъ, 104 *).
Ангели, 82, 88, 90.
Анёлъ-жинка, 113.
Апостоли, 88.

Баба, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 22, 24, 27, 28, 30, 37, 38, 44, 52, 63, 68, 79, 80, 82, 86, 88, 93, 95, 97, 101, 103, 109, 116, 141, 142, 146.
Баба-ворожка, 139.
Баба-людоідка, 21.
Баба-Яга, 8.
Бабина дочка, 14, 15, 28, 80, 138, 141.
Багачъ, 82, 88, 106, 142.
Барани, 21, 42, 43, 104, 127.
Баранчикъ, 90.
Баришня, 5, 77.
Батько, 144.
Башмачокъ, 18.
Бедро, 25.
Бичокъ, 24, 38, 48, 50, 142.
Бичокъ-самоходничокъ, 64.
Білый Полянынъ, 80.
Блазни, 55.
Богъ, 27, 43, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 106, 131.
Богодавець, 64.
«Боюсь», 101.
Братъ багатый, 7, 10, 11, 87, 110, 111, 128.
Братъ бідный, 7, 10, 11, 87, 110, 111, 128.
Братъ дурпый, 20, 23, 66, 70, 71, 72, 73, 78, 81, 117, 137, 144.
Братъ меншій, 80, 94, 107.
Братъ розумный, 20, 23, 66, 70, 71, 72, 73, 78, 81, 117, 137, 144.
Братъ середужчій, 94, 107.
Братъ старшій, 80, 94, 107.
Браты, 50, 51, 67.
Бубончики, 89.
Бугай, 2.
Буйко, 48, 49.

Варепики, 41.
Вартовникъ, 98.
Вдовець, 115.
Вдовынъ сынъ, 7.
Верны-вода, 63, 69.
Верны-гора, 61, 62, 63, 64, 69.
Верны-дубъ, 62, 63, 64, 69.
Вертёгъ, 107.
Відьма, 114, 115, 116, 117.
Відьмина дочка, 116.
Відра, 47.
Військо, 13, 57, 80.
Вілъ, 49, 64, 138.
Віночокъ, 95.
Вістовыкъ, 4.
Вітеръ, 3, 89.
Вітровы діты, 3.
Вовкъ, 1, 26, 32, 33, 36, 38, 39, 42, 43, 44, 48, 49, 50, 56, 77, 80, 82, 108.
Вода, 24, 40, 81.
Вода безсильна, 57, 64.
Вода живуща, 62, 64, 68, 75, 77, 78, 80, 135.
Вода сильна, 57, 64.
Вода цілюща, 57, 62, 64, 68, 75, 77, 78, 80, 135.
Водычка, 5, 29.
Война, 59.
Войтъ, 113.
Волова шкура, 31.
Волосокъ, 16, 59, 143.
Волшебныкъ, 135.
Ворона, 24, 137.

*) Цифры означаютъ нумера сказокъ.

Вошивый кожушокъ, 18.
Выно, 80.
Выхоръ, 102.

Гавядына, 76.
Гады, 4, 74.
Гадюка, 2, 12, 75, 77, 80, 135.
Галка, 54.
Глечикъ, 37.
Гнатъ-булатъ, 80.
Голова, 144.
Голопузъ, 59.
Голубъ, 11, 25, 45, 76, 162, 107, 139.
Голубка, 54.
Гори, 2.
Горілка, 76, 98.
Горобець, 5.
Городъ, 108.
Горохъ, 76, 107.
Гребенець, 48, 143,
Гребіночка, 49, 54.
Гребля, 108.
Громада, 30.
Гроши, 11, 31, 41, 89, 135.
Гусли-самогуды, 8.
Гусы, 116.

Дворецькій, 7.
Дерево, 113.
Диванъ, 136.
Дівчата, 2, 7, 53, 94, 104, 119, 120, 121, 122, 125, 134, 135.
Дідъ, 6, 8, 13, 14, 15, 16, 24, 27, 28, 30, 37, 38, 44, 52, 79, 103, 104, 116, 126, 141, 142, 146.
Дідъ маленькій, борода на сажень, 63.
Дідъ морськый, 19.
Дідъ на кулакъ, борода на сажень, 20.
Дідъ на ноготь, борода на локоть, 62.
Дідова дочка, 14, 15, 16, 28, 138, 141, 142.
Діжа-самопічка, 8.
Діты кгрыфа, 57.
Діхтяна лавка, 59.
Довбня, 26.
Довгомудъ, 26.
Долото, 48, 49.
Доля, 127, 128, 129.
Домовый, 101.
Дочки, 9, 25, 29, 30, 44, 52, 54, 55, 63, 140.
Дощечка, 86.
Дрова, 40.
Дубъ, 24.
Дудочка, 145.
Дурень, 53, 77.
Дурный царевычъ, 19.
Дядько, 108.
Дякъ, 82, 115, 121.

Едноралъ, 124.

Жаба, 10, 11, 12, 33, 97, 123, 137.
Жабинський, 9
Жаръ-птиця, 76, 77.
Жеребець, 54, 102, 103, 104.
Жидъ, 3, 89.
Жидивьска наймичка, 126.
Жито, 2.
Жінка, 9, 17, 18, 22, 29, 63, 64, 75, 76, 82, 89, 91, 98, 114, 129, 132, 133, 145.
Жінка-змія, 69.
Жолудь, 26.
Жорна, 107.
Журавель, 66.

Заєць, 33, 41, 44, 48, 56, 80, 98, 107, 138.
Залізный тікъ, 63.
Записка чортова, 59.
Збруя, 48.
Звірі, 74.
Зеркало, 76.
Зілля, 129.
Зіня, 134.
Злидні, 110, 111, 112.
Змієва дочка, 117.
Змій, 7, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 63, 67, 68, 69, 74, 75, 79, 143.
Змій-царъ, 46, 136.
Зозуля, 34, 80, 145.
Золота гора, 51.
Золота торба, 92.
Зоря вечірня, 5.
Зубъ, 49.
Зубъ змія, 48.
Зять, 88.
Зять царя, 58.

Иванъ багатый, 59.
Ивашко, 143.

Кабанъ, 9, 32, 33, 56, 70.
Кабанъ морськый, 71.
Камень, 10, 11, 13, 61, 138, 142.
Камень безсыльный, 57.
Камень сыльный, 57.
Канатъ, 80.
Капелюхъ, 55.
Каплиця, 6.
Капшукъ, 74, 135.
Капуста, 80.
Карты, 68, 69.
Качиный сынъ, 8.
Качка, 80, 95, 127, 141, 142, 143.
Квітка, 136.
Кгрифъ, 57, 81.

Кільце, 12, 25.
Кінь, 1, 2, 8, 15, 19, 43, 48, 49, 50, 51, 58, 59, 68, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 98, 119, 135.
Кітъ, 12, 15, 25, 56, 116.
Кітъ-рыба, 76.
Кладъ, 30.
Климъ, 98.
Клубокъ, 1, 25, 54, 74.
Ключи, 57.
Кобила, 42, 74, 78, 80, 85, 107.
Кобиляча голова, 14, 28.
Кобила здохла, 98.
Коваль, 21, 64.
Коверъ-самолётъ, 52.
Ковпакъ, 125.
Козакъ, 25, 123, 135.
Козелъ, 5.
Кози, 44, 70, 79, 89.
Колода, 40.
Комаръ, 40.
Комашня, 80.
Коржъ, 68, 69, 105.
Коровы, 141.
Коровы морськи, 71.
Королева, 7, 137.
Королева дочка, 11, 23.
Король, 7, 11, 23.
Коты-горошокъ, 61, 62, 63.
Кочерга, 48.
Кошечнякъ, 68.
Кравець, 43.
Крениця, 47.
Кріселки, 126.
Крукъ, 34, 78.
Кровъ, 80, 123.
Кузьма-Демьянъ, 68, 69.
Кузьня, 69.
Кукъ, 34.
Куколка, 18.
Кулибка (паляниця), 137.
Кулька, 50.
Купець, 4, 7, 19, 47, 59.
Купецьки сыны, 79, 126.
Купцева дочка, 137.
Купчиха, 59.
Курочка, 24.
Кухарепко, 68, 69.
Куховаръ, 139.
Кучері, 79.
Кушачокъ, 18.

Лазня, 69.
Ланцюгъ, 57.
Левы, 4, 19, 35, 40, 41, 50, 69.
Лисиця, 33, 37, 38, 39, 42, 44, 48, 49, 50.
Листъ, 88.
Литвынъ, 88.
Личко, 26.
Лікарство, 135..
Ліснык, 85.
Лента, 140.
Лошя, 76, 80.
Лучокъ, 80.
Любовница, 140.
Люде: половына чоловіка, половына собаки, 57.
Люде: що руки, якъ серпы, а ногы, якъ спысы, 57.
Людоідъ, 22.
Люлька, 52.
Люстра, 136.
Лёкай, 55, 101, 141, 143
Лёхи, 135.

Мамка, 139, 142.
Мара, 14.
Мати рідна, 122.
Мати хрещена, 122.
Медвідь, 19, 26, 32, 48, 49, 50, 98.
Мертві душі, 97.
Мертвякъ, 119, 120, 121, 128.
Мечъ, 86.
Мечъ-самосічъ, 8.
Миколай святый, 7.
Мишъ, 5, 14, 33.
Мідный городъ, 63.
Мідный плацъ, 57, 63.
Містъ, 9, 12, 13, 23, 54, 57, 69, 70.
Молоко, 5, 78.
Молотільныки, 42.
Морозъ, 133.
Москаль, 75, 130, 131.
Музыка, 57, 69.
Мухи, 40, 68.

Нагайка, 68.
Наймиття, 1, 130.
Наймичка, 18, 24.
Намисто, 76.
Настя Прекрасна, 80.
Настя-Самокрастя, 8.
Небожъ, 108.
Невістка, 66.
Неділя свята, 132.
Нора, 80.
Носъ, 74.

Обрусъ, 55.
Обручъ, 55.
Овечка, 36.
Огонь, 19.

Озеро, 69.
Окунь, 103, 107.
Орда-ріка, 81.
Орлы, 11, 48, 62, 74, 76.
Осокоръ, 6.
Офицеры, 25,
Охъ, 102, 103, 107, 104.
Охотникъ, 16.
Очи, 6, 10.

Палацъ, 12, 13, 23, 136.
Палець, 70, 79.
Палашъ, 53,
Палочька, 2, 55, 64, 72, 118, 131, 140.
Паляниця, 137.
Папъ, 18, 83, 90, 92, 93, 97, 106, 104, 108, 113, 118, 127, 131, 136, 138, 139, 141, 144.
Папі, 2, 76, 118, 127, 139, 146.
Папна, 57, 62, 72, 74, 136, 146.
Парубокъ, 12,
Пасинки, 9.
Пастухъ, 56.
Пекло, 130,
Періжокъ, 38.
Перо, 47, 76, 143.
Перстень, 8, 52, 73, 74, 86, 97, 103, 104, 136,
Петро-Павелъ, 86, 93.
Петро святый, 1, 82.
Печінка, 79.
Пила, 19.
Півень, 3, 27, 102, 103, 120.
Півень чорний, 105.
Пішъ, 24, 30, 31, 42, 62, 83, 84, 87, 108, 115.
Пісьма, 124.
Пічъ, 15.
Платокъ, 8, 48, 76, 137.
Платье, 12. 18.
Плітка (рыба), 104.
Плугъ, 68, 113.
Пляцъ срібный, 57.
Поваръ, 127, 140.
Поле таке, що кусается щось, 69.
Поле таке, що спать хочетця, 69.
Поле таке, що співать хочетця, 69.
Полезунъ, 65.
Полковникъ, 7.
Полотно, 79, 141.
Попеділокъ святый, 81.
Попадя, 24, 31.
Поросятко, 80.
Посли, 45.
Постоли, 27.
Прекрасна дівыця, 76.
Прикащикъ, 45.
Просо, 30,
Прудымусь, 63.
Птиця, 10, 34, 48.
Путо, 65,
Пчелы, 85.
Пшоно, 80.
Пъятниця свята, 81.

Ракъ-Выръ, 64.
Раки, 44, 76, 78, 80.
Різочка, 86.
Робітныця, 143.
Рогъ, 90.
Рогачъ, 48.
Розбійникъ, 16, 101.
Роса, 10.
Рудый чоловікъ, 86.
Рукавъ, 54.
Рукавыця, 33, 68, 69, 143.
Рушникъ, 6, 74.
Рыба, 39.

Садъ, 75, 76, 81.
Салдати, 7, 74, 76, 124.
Сваха, 85.
Свекруха, 133.
Свинка золота щитинка, 75.
Свиня, 43.
Святый, 95.
Селехъ, 102.
Середа, 57, 81.
Серце, 79.
Сестра, 50, 66, 88.
Сини, 9, 22, 52, 59, 63, 75, 77, 102, 103, 116, 143.
Синъ сонця и вечернёі зоры, 5.
Сичъ, 5.
Скатерть, 90.
Скороходи, 22.
Скринька, 90.
Скрипачъ, 99.
Скрипка, 1.
Служапка, 6.
Слёзи, 143.
Смерть, 130, 131, 134.
Собака, 12, 13, 28, 42, 51.
Сокира, 48, 49.
Сокира срібна, 21.
Сокілъ, 34, 50, 51, 80.
Сонце, 1, 2, 5, 76.
Сонцева мати, 1, 2, 76.
Сорока, 48, 77.
Сорочка, 80.
Сорочка, шо ніхто не звоює, 135.
Стара, 54.
Стовпъ, 12.
Столикъ, 89.
Сторожі, 76.

Стрелець, 53. 74.
Стрілки, 69, 80.
Ступа, 8, 40.
Стёнжка, 138.
Сукня, 55, 57.
Сухинскій, 9,
Сучченко, 68, 69.
Сцикавки, 57.

Тарілка, 68.
Тенеты, 76.
Тікъ, 80.
Тікъ мідный, 63.
Тромъ синъ, 76.

Уголля, 97, 135.
Удова, 82.
Упыръ, 123.
Утка, 141, 143.
Ухо, 70, 74.

Фурманъ, 101.

Хазяінъ, 1, 130.
Хата на курячихъ піжкахъ, 53, 68, 146.
Хворёны, 54.
Хлопець съ пальчикъ, 22.
Хлопці, 7, 30, 86, 95.
Хортъ, 68, 103.
Хустына, 49, 55, 73, 81, 143.

Царъ, 8, 10, 13, 40, 45, 47, 48, 50, 56, 57, 58, 59, 69, 73, 74, 76, 77, 81, 86, 95, 108 135, 143.
Царъ морський, 4.
Царевичъ, 6, 9, 13, 17, 18, 29, 46, 48, 49, 55, 58, 60, 68, 69, 109, 124, 140.
Царевичъ дурный, 19.
Царевичъ на потилиці звізда, а на лобі місяць, 17.
Царевичъ розумный, 19.
Царица, 9, 13, 48, 58, 69, 70, 81, 143.
Царица, вдова, 19.
Царівна, 6, 10, 12, 45, 46, 48, 49, 50, 52, 56, 59, 60, 64, 73, 74, 86, 108, 124, 143.
Цароносъ, 69.
Царолосъ, 69.
Циганъ, 40, 41, 60.
Циганчата, 42.

Чаіный сінъ, 8.
Чарноксенжникъ, 55, 104, 135.
Ченці, 69.
Черевички, 12, 18, 57.
Черешні, 41.
Чобітъ, 5 1, 68, 69.
Чоловікъ, 2, 9, 17, 22, 26, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 42, 48, 61, 63, 64, 65, 69, 72, 73, 74, 76, 82, 83, 89, 90, 91, 92, 110, 102, 106, 108, 112, 113, 114, 117, 132, 133, 140, 145.
Чоловікъ на корокъ, борода на локоть, 61.
Чоловікъ-рядинка, 69.
Чоловікъ, що далеко бачить, 69.
Чоловікъ, що зъ коромісла стреляе, 69.
Чоловікъ, що ість и не наість, 69.
Чоловікъ, що пьс и не напьется, 69.
Чоловікъ Хилька, що ступить то й милька, 69.
Чортъ, 1, 5, 10, 12, 52, 58, 59, 95, 97, 99, 100, 105, 106, 107, 108, 109, 113, 115, 135.
Чортова дочка, 5, 109.
Чортиха, 97.
Чуйко, 48, 49.
Чуй-лісъ, 80.
Чумаки, 38.

Шабля, що всіхъ звоюе, 135.
Шапка, 69.
Шапка-невидимка, 8, 25, 52, 95.
Шершні, 80,
Шинкарка, 76.
Шклянка, 51.
Шпилька, 54, 61, 69.
Шулякъ, 5.
Шура-дура, 52.

Щавидубъ, 61.
Щітка, 54, 81, 143.
Щука, 23, 25, 29, 35, 140.
Щука-золотопера, 69.

Юрій святый, 1, 80.

Яблонька, 9, 47, 79, 141, 142.
Яблочко, 81, 136, 137.
Яблочко-покотыгорошко, 64.
Ягідки, 75.
Яйце, 5, 6, 24, 52, 53, 64, 143.
Яйце-самосвітъ, 127.
Яма, 81.
Ястребець, 103.

ОТДѢЛЪ II

СКАЗКИ БЫТОВЫЯ И РАЗСКАЗЫ

Въ настоящую часть вошли сказки, разсказы и анекдоты бытовые, т. е. такіе, которые характеризируютъ нравственный, семейный, экономическій бытъ; выражаютъ понятія народа о семейныхъ, племенныхъ, сословныхъ и хозяйственныхъ отношеніяхъ.

Въ 1-й части помѣщены сказки съ миѳическимъ характеромъ,— но, тѣмъ не менѣе, почти всѣ онѣ нравоучительныя, почти всѣ могутъ служить для характеристики бытовыхъ отношеній. Мы отдѣлили ихъ потому, что онѣ, ближайшимъ образомъ, могутъ служить матеріаломъ для изученія народныхъ вѣрованій и суевѣрій.

Сказки же и разсказы, заключающіеся въ настоящей части, совершенно лишены миѳическаго характера; онѣ исключительно выражаютъ понятія народа о бытовыхъ условіяхъ, въ которыхъ онъ находится, являясь, въ тоже время, произведеніями народнаго юмора.

П. Чубинскій.

19 января 1871 г.

1.—Про дурня.

(С. Гнѣдинъ, Остерскаго у., Черниговской г.)

Було собі три брати: два розумнихъ, а третій дурень. Отъ поіхали вони у поле орать, та забули ковганки взять. Посилають вони дурня по ковганку. А щобъ вінъ не забувся, якъ її звать, сказали ёму, щобъ вінъ, идучи дорогою, усе казавъ: «ковганка, ковганка, ковганка». Иде дурень дорогою и все товче одно: «ковганка, ковганка, ковганка». Коли вінъ споткнувсь, упавъ и забувъ, якъ те зветься, за чімъ ёго послали. Думавъ, думавъ, та й надумавсь, иде та все: «поганка, поганка, поганка». Доходить до церкви, ажъ изъ церкви идуть молоди;вінъ все: «поганка, поганка, поганка». Тутъ ёго въ шию, въ шию:

— Тибъ лучче, слкий такий, ставъ, та й сказавъ: дай Боже, щобъ и на той годъ дождать гулять таке весільля.

Вінъ добре запамятовавъ цее. Иде, ажъ мертвого несуть до ями. Дурень ставъ, та й каже:

— Дай, Боже, вамъ и на той годъ гулять це весільля.

Тутъ зновъ натовкли ёму бідному шию:

— Ти бъ лучче, слкий-такий, ставъ перехрестився та й сказавъ: «царство небесне, вічніі покой»!

Дурень запамятовавъ цее. Иде вінъ, та й иде, коли чоловікъ изъ двора здохлу кобилу тягне. Дурень ставъ, перехрестився:

— Царство небесне, вічніі покой!..

Тутъ чоловікъ давай ёго бить:

— Тибъ лучче, слкий-такий, взявъ за хвістъ, и собі да мині помігъ, витягши изъ двора.

Дурень запамятовавъ цее. Иде, та й иде, коли чоловікъ кабана смалить. Дурень кабана за хвістъ, та й давай тягать кабана. Чоловікъ за цее давай ёго лупить въ шию:

— Тибъ лучче сказавъ: дай Боже, щобъ ти цімъ добромъ нагодувавъ жінку и діточокъ.

Дурень запамятовавъ цее. Иде та й йде. Коли чоловікъ на двіръ ходить. Дурень підійшовъ близенько та й каже:

— Дай, Боже, щобъ ти цімъ добромъ нагодувавъ и жіночку свою, и діточокъ своіхъ.

Чоловікъ той скорійше штани на себе, давай бить дурня:

— Тибъ лучче сказавъ: «а кишъ»!

Иде дурень, та й иде, коли стрельці стреляють утятъ; дурень якъ крикне: «а кишъ!» — усі утки, якъ не були на воді. Стрельці давай бить дурня:

— Тибъ лучче и собі палку взявъ, то можебъ и ти, чи не вбивъ би якоі утки.

Дурень взявъ палку и пішовъ собі. Иде та й иде. Дивиться, коли одна баба другій бабі вошей у голові ськає. Дурень тоді давай лупить палкою бабу. Баби давай ёго бить въ шию:

— Тибъ лучче и собі наставивъ голову, то можебъ ми и тобі поскали.

Иде дурень, ажъ собаки собі гризуться. Вінъ и собі підставивъ голову, тутъ собаки ёго по кусочку рознесли всёго.

Записалъ В. Криницкій.

2.—Про дурня.

(С. Иванковъ, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Якъ було собі три брати, да всі три Кондрати. Пошли въ поле орати, да забули таганокъ узяти. Міжъ тими братами було два розумнихъ, а третій дурний. Кого послать за таганками. «Пошлимъ дурня!»

— Дакъ я забуду, якъ вони звуться, поки дойду до дому.

— Ти йди, та все кажи: «тагани, тагани».

— Ну, добре.

Иде, та все: «тагани, тагани», каже. Коли веде чоловікъ пару воливъ на продажъ.

— Здоровъ дядку, каже дурень: «таганы, таганы».

А той думавъ, що на ёго волівъ каже погани, а вони таки й справді були такі, та и давай ёго лупить:

— Які, скурвий сину, моі воли погани.

А дурень не вміє ёму одказать, що то вінъ волівъ ёго не гудивъ, и покіль той дурня попобивъ, дурень забувъ, якъ звуться тагани, та й вернувсь знову до братівъ.

— А чомъ таганокъ не принісъ?

— Я йду, та все кажу: «тагани, тагани»,—а чоловікъ якісь веде воліъ, та й давай мене бить.

— Е, дурень, дурень ти; тибъ сказавъ «дай Боже продать, да багато грошей набрать».

— Ну добре, я такъ буду все казать.

Иде та все: «тагани, тагани». Коли несуть мертвъяка.

— Здорови! Дай Боже продать, да багато грошей набрать, каже дурень.

Тиі давай товкмачить, покинули мертвеця. Покиль били, вінъ забувъ, зачімъ ишовъ, вернувся знову назадъ.

— А чомъ не принісъ тагана.

— Е, навчили. Иду, — коли несуть мертвеця, я й кажу: дай Боже продать да багато грошей набрать. А воны тоді давай мене товкты.

— Е, дурень, дурень ти! ти бъ скинувъ шапку да й перехристивсь.

— Ну добре, я такъ буду все робить.

Иде коли чоловікъ смалить кабана, той скинувъ шапку да й христиться. Давай тоді чоловікъ ёго бить, дума, що дурень ёго вважае за чорта. Дурень знову забувъ, зачімъ ёго брати послали, да й вернувсь назадъ.

— А чомъ ты не принісъ таганокъ?

— Е, не принісъ! ви все учите, щобъ мене бито. Иду, коли чоловікъ смалить кабана, я скинувъ шапку да й хрищусь, такъ якъ ви казали; а вінъ покинувъ смалить да й давай мене бить, каже: хиба я чортъ, що ти христиться?

— Е, дурень, дурень ти, ти бъ сказавъ: дай Боже на пожитокъ.

— Ну добре, я такъ буду все й казать.

Иде, коли чоловікъ сидить, крекчучи. Дурень підишовъ.

— Здоровъ, дядьку, дай Боже на пожитокъ.

Той, якъ схопиться, та й давай плішить, чимъ попало, и де попало; одплішивъ такъ, що до новіхъ віниківъ буде згадувать. Забувся дуревь, зачимъ ишовъ, вернувся знову назадъ.

— Ну, чи ти принесешъ намъ таганки, чортова дурнеча.

— Вже-бъ досі давно принісъ, якъ би—чортъ зна чого—не вчили!

— Що тамъ, зновъ бито?

— Ежъ не якъ! Иду, коли чоловікъ сидить, а я й кажу: дай Боже на пожитокъ, а вінъ тогді й давай мене плішить чимъ попаде.

— Е, дурень, дурень ти! тибъ и собі примостивсь коло ёго.

— Ну, добре, я такъ буду все й робить.

Иде, та й иде, уже дойшовъ до села, дивиться, коли жонки ськаються, вінъ скинувъ штани, убравсь мижъ іхъ да й сівъ до вітру. Давай ті жонки гре-

бінками ёго по голові лупить. Забувъ вінъ зачимъ ишовъ, вернувсь знову до братівъ.

— Мабуть, кажуть, знову бито, бо йде безъ таганокъ. «А що?»

— Иду, коли жонки ськаются, я опустивъ питаны, якъ ви казали, да й сівъ мижъ ними до вітру. А вони давай тоді мене лупить гребінками...

Тиі розсміялись.

— Отъ дурень, дакъ дурень! Тибъ же скинувъ шапку, да й собі голову туди вткнувъ, до вони бъ и тобі поскали.

Иде, коли собаки ідять стерво, вінъ голову свою мижъ ребра. Давай собаки ёго щипать и уши поодривали ёму. Вернувся вінъ увесь у крові.

— Ні, братъ, каже еденъ другому. Мабудь ходімъ ми, который небудь, бо свого дурня ще разъ якъ пошлемо, до вже й живий невернеться. А що? Еге, ще хтось добре одмъяливъ.

— Хиба вамъ невидно, щобъ вамъ повилазили, підвели на безумъя! Иду, коли собаки ідять стерво, я й уткнувъ свою голову, якъ ви казали, щобъ поскали, а собаки, бачте, якъ мене поскали, ледві вирвався! Ідіть сами теперъ, нехай вамъ чортъ! я лучше безъ каши буду; показіться ви зъ вашими таганками!

— Да сиди вже, сиди, дурню, я самъ піду, обізвавсь одинъ Кондратъ, хочъ би ти воли поганявъ, поки я прийду, а то й того не дотепенъ.

Записалъ И. Касьяненко.

3.—Про дурня.

Бувъ ту чоловікъ и мавъ три сини: два розумнихъ, еденъ дурний. И померъ імъ батько. И якъ розумні идуть на роботу, иде за ними дурній. И беруть розумні идуть въ світъ, а дурній злапавъ въ руки ступу и тягне за собою и каже до розумнихъ: «чикайте мене». А тіі втікають, а віпъ за ними зо ступою. Идуть вони цілий день и каже дурний: «поможить мені татовоі мольки підтягнути». И тіі дивляться, що вже покидается, беруть и помогають ёму тягнути тоі ступи. Притягнули вже далеко и стають на нічъ и кажуть:

— Лягаймо на нічъ, а дурний засне, а ми вилізем на дуба, и вінъ побіжить за ними.

Дурний буцімъ заснувъ, а тіі повилізали на дуба, а дурний пробудився й каже: «треба й мені лізти на дуба», и каже до своіхъ братівъ:

— Ходіть, поможіть мені витягнути ступи!

Тіі беруть и злазять на землю и тягнуть ступу на дуба, вытягнули ії на дуба, и сидять всі три. Але дурному ся захотіло сісти на ступу; и ёму не казали сідати на ступу, и вінъ не сідавъ; ажъ ту надходить дванадцять розбійниківъ розпалюють огонь підъ тимъ дубомъ и варять собі вечеру. Дурний каже:

— Ой я сяду на ступу.

— Але цить, дурний, бо буде тобі смерть и намъ.

— То я буду плакати.

Тіі беруть на коліна ступу и тримають, а вінъ сівъ и гойдается, а вони тримають на колінахъ ступу. И каже:

— Я хочу сц...и.

— Ой, дурний, тримай ёго такъ, щобись не сц..ъ, бо буде намъ смерть и тобі,—с.и въ ступу.

— А яжъ дурний сц..и въ татову мольку, — ой такі хочу сц..и.

— С.и, с.и на безголовье.

И бере дурний, сц..ь на тую вечеру, що розбійники варять, а розбійники собі говорять:

— Кажуть люде, що роса зъ неба падае не солона, а цяя солона.

— Ой я хочу ср..и.

— Ей, дурний, чекай, бо буде тобі смерть и намъ.

— Коли я таки хочу.

— Ну то с..и.

Дурний бере и с..е на вечеру тіхъ разбійниківъ.

— О, якась погана птиця наскудить намъ въ страву.

И каже дурний:

— Я буду кидати ступу.

— Не кидай, дурний, бо буде тобі смерть и намъ.

— Ой коли мені зле сидіти.

— Сідай на насъ.

— Ой коли мені зле ся дивити на нюю, що вінъ въ долині; я таки ії кину.

Бере тую ступу и кидае по-межи гиляки на тіі розбійникі, и вбило єдного розбійника, а тіі повтікали. И каже дурний:

— Ну злазьте будемо істи.

И позлазили и беруть и ідять. Але одинъ розбійнікъ прийшовъ довідаться, и сівъ собі за дубомъ, и дивиться, що вони роблять. А дурний каже:

— Дайти мені ніжъ, я ёго заріжу.

Прибігъ до него и відрізавъ ёму язикъ тому розбійникові, прийшовъ, наівся и каже: «ходімъ до дому». Браття пришли до дому и каже найстарший: «я буду жинитися». Взяли купили собі горилки и полубочокъ вина, купили бочку меду и пішли на друге село до своєі родини. А дурному кажуть:

— Ти ту пилнуй всёго, а ми підемо.

И пішли, а дурний покушавъ горілки — не добра, потому покушавъ віна; алижъ то горілка и вино — не добре, покушавъ меду — добрий; и взявъ вино и горілку, випустивъ на сіни, и медъ випустивъ, и каже:

— Треба теперъ всю розколотити, то буде якийсь смакъ єденъ, а то нема ніякого смаку ні въ жаднімъ.

Взявъ, скинувъ штани и сівъ на порозі и мішає коцюбою, розколотивъ ёго, взявъ нецки, положивъ въ той трунокъ, сівъ въ нецки и плаває по сіняхъ. Приходять тіі и кажуть:

— Відчини, дурний.

— Чикай, нехай доіду до дверей, бо ще ся втоплю.

Злізъ зъ нецокъ, відчиняє имъ.

— Ахъ ти, що поробивъ, дурний.

— Ну що, збірайте та будемъ пити.

А тіі кажуть:

— Ну щожъ ту зъ дурнимъ робити.

И виправили ёго до міста куповати и кажуть: «купижъ горнятко, мняса, ринку, сала и ковбасъ». Приіхавъ дурний до міста, покупивъ тое, й іде до дому й каже самъ до себе: «ринка має три нозі и не хоче йти, тількі щобись везти; я маю дві нозі, та мушу йти, а вона три й не хоче». И взявъ іі положивъ на дорозі, а самъ пішовъ. Иде черезъ село, а чоловікові поросята налізли въ тікъ; вінъ взявъ, поросята вигнавъ и ковбасою и саломъ загородивъ плітъ приіздить до дому. Пытаютця ёго:

— Дежъ горня?

Вінъ каже:

— Єсть.

— А ринка?

— Нема ринки, вона три нозі має, не хтіла йти, а я но дві нозі маю та мушу йти.

— А сало й ковбаси де?

— Ну, де, загородивъ чоловікові въ плоті диру, бо поросята лізли.

А розумні кажуть:

— Ну вже зъ дурнимъ нічого не зробишъ.

И потімъ вісінью померла баба, и вони тую бабу хочуть вже ховати, а дурний каже:

— Чикайте, не ховайте, я за нюю візму гроши.

Бере на візъ тую бабу и везе до міста, и взявъ ії и положивъ на коліна десять яєцъ, и підперъ тую бабу; и вона сидить, а самъ взявъ пишовъ и дивиться здалека на тую бабу, ажъ ту іде чиновникъ и каже:

— Що то, бабо, за тіи яйця?

Баба ніцъ не каже.

— Що ти, бабо, глуха, що нічого не кажешъ?

И вінъ зновъ ії питаєця:

— Бабо, чому нічого не кажешъ, що за тіи яйця.

А вона ніцъ не каже. А вінъ бабу хлёпъ въ писокъ, ажъ перевернулася, а той дурний ёго за руки й каже:

— Ти мені забивъ бабу, ходімъ же теперъ до начальника.

И питаєтся десятника:

— Є начальникъ дома?

— Нема.

— Ну то я тебе заведу до полиціи.

И бере. Чиновникъ дає ёму пятъсотъ рублівъ, но «некажи нікому нічого».

И вінъ взявъ ті гроші, приіхавъ до дому зъ бабою й поховавъ тую бабу, а гроши мавъ; и відъ того часу ставъ розумний.

4.—Про трохъ братівъ.

(Дрогичинъ, Кобринскаго у., Гродненской г.)

Въ одного чоловіка були три сини: два розумнихъ, а третій дурній. Ото дурний и каже батькові:

— Тату, позвольте мині повести нашого бичка на ярмарокъ, та продать.

— Де тобі, сину, каже батько, на ярморокъ водить. Ти и грошей не зумієшъ пощитать, якъ тобі дадуть.

— Зумію, тату, каже дурень.

Отъ батько ёму позволивъ; дурень начепивъ налигачъ бичкові на роги и повівъ продавать. Веде та й веде, коли дивится стоіть лісъ. Отъ дурень и каже:

— Отто якого багато людей на ярмарокъ зъіхалось! Колибъ за бичка взять хоть 25 рублівъ. Привівъ дурень бичка въ лісъ и привязавъ ёго до пинька и каже ёму:

— Ну, давай гроші! Давай 25 рублівъ.

Пень мовчить. Отъ дурень и каже:

— Ну коли теперъ у тебя грошей нема, то прийду до тебе черезъ тыждень!

Мовчить пень. Отъ дурень покинувъ у лісі бичка и пишокъ до дому. Черезъ неділю приходить дурень до пинька и каже:

— Давай за бичка гроші!

Мовчить пень. Дурень взявъ колокъ и давай ёго гнітить. Якъ ударить, то гроши и забрязгать, ті що були закопани въ котёлку коло пенька. Отъ дурень побачивъ гроші, одсчитавъ собі 25 карбованцівъ и пішовъ до дому и росказавъ старшимъ братамъ. Отъ старший братъ пішовъ зъ дурнемъ у лісъ до того пінька и каже дурнёви:

— Ти-жъ, дурню, пди на дорогу и дивись, якъ хто буде іхать, або то ти свисни; а я пиду до того пинька, та заберу гроші.

Вийшовъ дурень на дорогу, взявъ колка и стоіть, ажъ іде піпъ. Отъ дурень підкравсь зъ-заду, якъ свиснувъ ёго колкомъ по голові, такъ піпъ и покотився зъ брички. Побаче старшій братъ, що дурень убивъ попа, побігъ скорій до ёго, взяли ёго у двохъ и затягли въ кущі.

— Гляди-жъ, каже дурню, не кажи не кому, що ти батюшку вбивъ, а то и тобе буде клопітъ и мене.

— Добре, каже, нікому не скажу.

Пришли до дому, а дурень и проговорився. Стали питать де піпъ, де піпъ, а вінъ и каже:

— Хиба ви не знаєте, що я убивъ попа, та зъ братомъ въ кущі затягли.

— А якій-же той піпъ?

— Який? Зъ бородою, такою, якъ цапа, та ще й рижею...

А братъ почувъ, що дурень сказавъ, та одрізавъ цапа голову, побігъ у лисъ и привязавъ попові. Сказали дурнёві, щобъ вінъ повівъ туда, де піпъ лежить. Вінъ повівъ и каже:

— Ось, дивится, лежить зъ цапиною бородою и ріжками.

Ти думали, що вінъ чорта убивъ, та ще подякували ёму. Такъ нёві и не було нічого.

5.—Дурний Иванъ та Хвеська—ёго сестра.

Жили собі въ одний слободі братъ и сестра; братъ бувъ—дурникъ, звали ёго Иванъ; сестру звали Хвéською. Були вони собі бідни, и черезъ те сестра часто посилала брата до сусіди чого-небудь попросити. Разъ зібралась вона у поле и послала ёго попросити чого-небудь. Вінъ прийшовъ, та й каже:

— Здорови були! Прислала Хвеська, щобъ чого дали.

Ті и загадались, чого бъ ёму дать, а далі взяли та й дали кусокъ мняса. Пішовъ Иванъ до дому. Дорогою зустрілась ёму собака.

Вінъ и каже:

— Се нà тобі, а се мені.

И кинувъ ій мнясо, а самъ подавсь до дому. Сестра и пита ёго:

— Чого-жъ тобі дали?

— Та дали щось червоне.

— Чи не мнясо, бува?

— Еге.

— Де жъ ти дівъ?

— Та собака зустрілась, та й каже: се тобі, а се мені. А я взявъ, та й кинувъ ёго.

— О, дураче, дураче! Тибъ взявъ, та принісъ, та покришивъ, а я пришла бъ да зварила.

— А хиба я знавъ?

На другий день вона упъять пішла у поле, а ёго послала до своіхъ, попросити, щобъ чого дали. Вінъ приходе й каже:

— Здорови були! Прислала Хвеська, щобъ чого дали.

Вони дали ёму свиту. Принісъ дурень до дому, порвавъ ії на шматочки, сівъ на улиці й дожидае сестри. Тільки що вона виткнулась, а вінъ и гукае ій:

— Хвесько, Хвесько, иди скорій. Я принісъ мняса и покришивъ.

Дивиться Хвеська—ажъ шматочки сукна. Вона й каже:

— А, дурний, дурний! Хиба то мнясо? То-жъ свита. Тибъ принісъ, та повісивъ ії на жерточці.

— Хиба жъ я знавъ?

Другого дня уранці вона зновъ пішла у поле, а ёго послала до своіхъ чого попрохати. Вінъ прийшовъ та й каже:

— Здорови були! Прислала Хвеська, щобъ чого дали.

Отъ вони дали ёму корову. Привівъ вінъ ії до дому, и давай вішати на жертку. Корова брикнула, зірвала жертку и втекла. Пришла сестра и пита:

— Чого жъ тобі дали?

— Та дали щось таке рогате, та хвостате.

— Чи не корову, бува?

— Та еге-жъ.

— Дежъ ти ії дівъ?

— Та я ставъ вішати ії на жертку, а вона брикається; порвала віровку та й утекла.

— О, дураче, дураче, тибъ привівъ ії, та поставивъ у хлівъ, та давъ паши; а я-бъ пришла да подоіла-бъ.

— Ну, хиба жъ я знавъ?

Уранці знівъ послала ёго до своіхъ прохати чого. Вінъ прийшовъ та й говорить:

— Здорови були! Прислала Хвеська, щобъ чого дали.

Ті думали, думали, чого бъ імъ дати; та й дали дівку, попоробити імъ трохи. Отъ Иванъ привівъ ії до дому, заперъ ії у хлівъ, підложивъ ій сінця, та й велить істи, бо Хвеська прийде подоіть. Отъ приходить Хвеська, а вінъ и репетує:

— Хвесько, Хвесько! иди доіти корову!

Та вхопила дійницю, та бігомъ у хлівъ, зиркъ,—ажъ тамъ стоіть дівка. Вона привела ії въ хату, нагодувала, напоіла и відпустила до дому. Отъ наступила неділя, и Хвеська збірається до своіхъ. Бере зъ собою и брата й каже ёму:

— Гляди жъ ти, якъ сядемю за стілъ тамъ істи, то ти по-троху іжъ, а то скажуть прожора.

Прийшли. Посідали за стілъ. Дурень усе трохи ість; ёго поштують, а вінъ не хоче. Вернулись до дому. Вінъ и каже сестрі:

— Хвесько, я істи хочу.

— Та хиба ти тамъ не наівся?

— Та ти жъ казала: іжъ по-троху, а я все івъ по-трошку.

— Ну, візьми жъ тамъ на печі варенікі.

Але дурень не попавъ варениківъ, та намацавъ кішку зъ кошенятами, та й поівъ іхъ. Вранці Хвеська дивиться цілісінькі вареники, а кішки зъ котятами нема.

Записалъ Залюбовскій.

6.—Про дурня.

У одного чоловіка бувъ синъ дурень. Парубокъ уже бувъ, женити пора. Здається, за такого дурня хто бъ пішовъ. Ад-же—нашли таку божевільну, що подавала рушники. Отбули весілля; та дурень не довго живъ у семьі, зъ батькомъ,—заразъ старші брати ёго виперли; поставили ёму хату й одрядили и нічого не дали.

Отъ и живуть вони собі въ двохъ и зъ жінкою. Жинка товчеться, та заробля, щобъ таки сбити хочъ яку небудь худібчину, та щобъ істи було що; а дурень тілько ість та пъє готовеньке, та на печі лежить,—та хотьбы лежавъ, а то висить: оце залізе, обхвате жертку руками и ногами й повісне, висить та співа, ажъ хата розлягається. Разъ жінка ёму й каже:

— Ти бъ таки пішовъ до батька та випросивъ собі хочъ поросятко,—якъ такі у насъ въ дворі нічого не маѣ.

— Та добре жъ, жінко, я й піду.

Прийшовъ до батька, поздоровкався.

— Казала моя жінка, щобъ ви дали порося.

А мати й каже невісткамъ:

— Підіть тамъ піймайте яке гарненьке поросятко та дайте ёму.

Вінъ узявъ те порося, въ мішокъ, понісъ до дому.

— На, тобі, жінко, порося, казали, щобъ берегла.

А самъ упъять на пічь—повісъ та й співа. На другій день жінка упъять ёму каже:

— Люди таки: то рибу ловлять, то по зайці ходять, а ти все лежишъ; та якъ би я не заробляла хліба, то й зъ голоду досі пропавъ бы; піди по зайці.

— Та й добре жъ, каже, жінко, я й піду.

Отъ жінка пішла до сусіда прясти, а вінъ узявъ кота й порося у мішокъ замісто гінчихъ собакъ, и пішовъ у лісъ. Тілько що ставъ доходити—біжить заєць; вінъ заразъ випустивъ кота; а той кітъ, съ переляку, на дуба, злізъ на самий вершечокъ, та й сидить. Дурень взявъ та й порося випустивъ, а те порося, якъ побіжить у рівъ не удержалось—покотилось и вбилось. Зостався дурень безъ нічого: и зайця не піймавъ, и порося запропастивъ. Прийшовъ до дому, жінки нема, вінъ и полізъ на пічь. Прийшла жінка.

— Де жъ твоі зайці?

*

— Е, лиха тамъ іхъ година пійма! Тілько дурно порося пропало.

— Яке порося?

— Та наше таки, я ёго бравъ на охоту.

— Отъ, дурний! Люди собакъ беруть, а вінъ порося. Ти, коли самъ не знаєшъ, хочъ би людей роспитавъ.

— А я ще й кота бравъ, такъ кітъ изобравсь на дуба—манивъ, манивъ—не лізе, такъ я ёго й покинувъ.

— Любий, любий! каже жінка.

Черезъ скілько тамъ днівъ, упъять ёму каже:

— Теперъ у насъ нема въ дворі ні шерстини: ти бъ таки пішовъ до батька, та попрохавъ, щобъ тобі дали хочъ лошатко.

Пішовъ дурень. Увійшовъ до батька въ хату, поздоровкався.

— Казала моя жінка, щобъ ви дали намъ лошатко.

— А порося живе?

— Ге! Давно вже нема.

— А де жъ?

Той такъ и такъ розсказавъ імъ, де ділось порося. Браття вилаяли ёго, а мати ажъ заплакала. А лошатко дали таки. Вінъ надівъ на нёго обротьку и повівъ до дому. Привівъ у двіръ, пустивъ ёго, а самъ мерщій на пічь—повісъ на сволоці та й співа. Жінка питає:

— А що—дали лоша?

— Дали, онъ у дворі.

— Ти бъ ёго въ хлівець загнавъ та давъ би ему сінця.

— Зажени жъ, коли тобі треба.

Отъ у неділю жінка збірається на місто.

— Гляди жъ, каже, хозяйствуй тутъ безъ мене: даси лошадці істы и напоішъ; а я кликну Параску (сусідину дивчину) нехай тутъ у печі витопе й обідати наваре; якъ управится, то даси ій поснідати; о тамъ у молошнику єсть сметана, а вона напече паляниць, то поламаєшъ мняку паляницю».

— Гараздъ, каже.

Прийшла Параска. Заразъ затопила въ печі, наварила обідати й паляниць напекла. Якъ зовсімъ вже вправилась, сіда біля вікна та й сидить. А дурень усе лежавъ на печі; далі якъ схопиться, якъ ухвате віровку—давай налигувати Параску. Та кричить опинається, а вінъ:

— Чого ти дурна? Ходімъ я істи дамъ.

Повівъ ії въ хлівець, положивъ сіна и хлівець заперъ; а лошачку повівъ у хату. Привівъ. Усипавъ у мисочку сметани, поламавъ паляницю и

давай сажати лошачку за стілъ. Лошачка дрига ногами, головою маха, а вінъ ії вговорює:

— Чого ти, дурна, пручаєсся? Сідай, іжъ, воно добре.

Та й товче ії мордою въ сметану. Та лошаця якъ вирветься, вибила вікна, далі якъ плигане черезъ стілъ, миску розбила, стілъ перевернула.

— Ні, ти катова лошаця! Отъ дурна, не схотіла сметани.

Полізъ на пічь та й співа. А Параска тимъ часомъ якось відчинила дверці и втікла зъ хлівця. Прийшла жінка.

— А що,—дававъ лошатці істи?

— Дававъ сметани, такъ вона не схотіла; та ще, бачъ, и вікна побила й мисочку розбила.

— А, Боже! Що мині съ тобою робити. Де жъ таки ти чувъ, щобъ лошатамъ давали сметану?

— Та ти жъ сама казала.

— Я тобі велила, щобъ ти Парасці давъ смитани, а лошаці—сіна.

— А я Парасці дававъ сіна, такъ вона ажъ кричить та не хоче. Заперъ було въ хлівець—одже, мабуть, утекла.

— Дурний, дурний! Отъ лиха мені година съ тобою.

Діждали заговінъ. Усі люди идуть у гості до родичівъ, и дурень изъ жінкою пішовъ до батька. Засиділись тамъ, та й припізнились, іхъ зостановили ночувати. Полягали спати. Дурень—чи спавъ, чи й ні—буде жінку:

— Жінко, жінко! Я істи хочу.

— Та хіба жъ ти давно вечерявъ! Устань же, каже, та пошукай—о тамъ на пічі була макітра зъ варениками, що одъ вечері остались.

Вінъ полізъ. Лапкався тамъ, лапкався—найшовъ макітру, та не ту, що була зъ варениками, а другу; а въ ту макітру повлазили маленькі кошенята спати. Вінъ не ставъ роздивляться, що тамъ найшовъ—поівъ кошенятъ. Прийшовъ до жінки.

— Чуєшъ, жінко, які добрі вареники! Та ще й хрускотять, мовъ зъ кісточками.

— А, побила мене лиха година! Ото жъ ти кошенятъ поівъ. Лягай же спати.

Вінъ полежавъ трошки та упъять торка жінку.

— Жінко, жінко! Я пити хочу.

— А щобъ тебе... О тамъ біля порога стоить діжечка зъ водою—встань та й напийся.

Уставъ вінъ. Ходивъ, ходивъ по хаті, налапавъ помийницю и давай зъ неі хлёбати.

— Жінко, я найшовъ воду, та така добра, кісленька, та ще мовъ кишечки тягнутся.

— То жъ ти, мабуть, помий напився.

Тілько що жінка заснула, вінъ упъять її буде:

— Жінко, жінко! Квасу хочу!

— А, якъ ти мені надоівъ зъ своімі примхами! Полізь у погрібъ, тамъ стоіть бочка зъ квасомъ, наточи й напийся, та гляди затикай чіпъ, щобъ не вибігъ квасъ.

Полізъ вінъ у погрібъ, одіткнувъ чіпъ и випустивъ увесь квасъ. Броде въ погрібі по коліна. Сякъ-такъ вибрався відте, увійшовъ у хату.

— Жінко, жінко! Я квасъ випустивъ.

— Гараздъ! Ти вже, куди ни повернесся, наробишъ добра. Піди набери попелу, о тамъ у сіняхъ въ жолобку стоіть, та засипъ. Та гляди, не попади борошна!

Пішовъ вінъ, найшовъ борошно, набравъ и засипавъ той квасъ. Увійшовъ у хату.

— Жінко, жінко! Вже засипавъ квасъ, та хто ёго зна, що мені попалось-таке, якъ борошно, и пахне борошномъ,—ось устань—подивись.

Встала вона, полізла въ погрібъ; коли гляне, ажъ — лиха година — увесь погрібъ изсипанный борошномъ.

— А щобъ же тебе, каже. Ну, що теперь батько скаже? Збірайся та ходімо, щобъ хочъ не чути, що тутъ буде.

Убралися тихенько, такъ що ніхто й не чувъ, и до світа дома стали. Та більше вже ніколи не ходили въ гості.

Такъ собі живуть, та хлібъ жують. Жінка все побивається, такъ якъ и побивалась, а дурень вісить на пічі та співає.

Записалъ Залюбовскій.

7.—Дурень.

Бувъ чоловікъ богатий. И якъ вміравъ, то зазвавъ свого сина та й каже:

— Слухай но, гляди, щобись якъ виорешъ ниву, то всякий разъ абись лисомъ обкидавъ.

И вмеръ зъ тими словами. Той обкидає ниву каждий разъ ли-

сячими шкурками, а люди забирають; досить, що дожи обкидавъ, що ажъ збіднівъ. На решті приходить до свого брата радится: що тутъ робити, бо вже нима за що лисівъ купити? А братъ каже:

— Слухай но, то тато казавъ,—щобись обурувахъ ниву и причинявъ скебу, то бись більше мавъ».

8.—Дурний.

Єденъ чоловівъ не вірівъ жінці, що єї черево болить, якъ вона дитину родить, и завше називавъ єї ніякою. Але вона пошла до баби радитися: щоби то чоловікові зробити, щоби ёго черево боліло! Та каже:

— Звари но житнёї мамалиги и втри сімя конопельного, та зроби зъ того молоко и дай ёму вечеромъ істи.

Зробила такъ, наівся мужичиско и лягъ спати. Може переспавъ єденъ сонъ, пробудився: «ой, ой». Жінка питается: що ёго болить. Той кажи:

— Подобнось буду дитину мати.

— Ну, то я тобі кобіту закличу.

Але вінъ не чикає, взувся въ чоботи, побігъ дорогою, самъ не знає куди, держучися за жівітъ. А въ лісі вовки ззіли чоловіка; якъ вчули, що вінъ йде й кричить, втікли. Вінъ надійшовъ. Стоять на дорозі чоботи зъ ногами, взявъ іхъ, прийшовъ въ село, попросився на нічь, пустили ёго. Вилізъ вінъ на пічь спати. Али тоіжъ ночі корова теля мала; и якъ висодили теля, то вінъ спавъ; послі якъ всі заснули, вінъ пробудився, щось мокре киля нёго; оглядівъ—зъ вухами, волохате, думає собі: «слава Богу, що не чувъ якъ боліло, али якогось біса вродивъ мохнатого, треба втікати, доки ніхто не знає». Взявъ й потихо втікъ, а чоботи зъ ногами лишивъ. Прибігъ до дому, жінка пустила ёго, питає: де вінъ бувъ. Говори собі:

— Та я мавъ дитину таку--якъ медвідь, вуха—якъ въ пса, ноги—якъ въ коня, а самъ втікъ.

Рано повставали. На пічь—нема чоловіка, а тілько теля и чоботи зъ ногами; подумали, що воно чоловіка зъіло; взяли судити, и осудили то теля спалити. Взяли дві фури соломи и спалили теля на границі.

9.—Дурні.

Бувъ чоловікъ. Мавъ сина и дочку, котра була дурна. Отъ разъ післала єі мати по воду до керниці. На зустрічу іхавъ козакъ.

— Добридень тобі, серце, каже.

Та сіла и задумалася: де то козакъ сказавъ: «серце»,—то певне, що буде сватати. А тутъ нема ничого готового. Дивится мама, що нема дочки. Пішла за нею. И дочка якъ ій росказала, то и вона сіла задумалася. Батько дивится, що въ пєцу горить, а іхъ обоіхъ нема. Пішовъ до керниці за ними, прийшовъ и заставъ, що вони сидять. Розсказали вони ему, и той задумався. Нарешті приходить синъ. Тіі и ему росказали. А той и каже:

— Ото-сти, дурни!

Та вінъ такъ сказавъ, а самъ поіхавъ собі.

— Ну, каже: якъ я найду дурнишчихъ відъ васъ, то вернуся до дому. А якъ не найду, то не вернуся.

Пішовъ въ світъ и надибає, що чоловікъ тягне корову на церкву. Той и пита ёго:

— Що ти чоловіче робишъ?

— Та щожъ, батько мій вмеръ, та казавъ корову дати на церкву. Та я и хочу теперъ витягнути.

— А бодай тебе!.. Та ти возми продай корову, а гроши въ церкву и отдай.

— Добре. Дай ти Боже здоровля, що порадивъ; сиди же зъ нами, та будешъ насъ радити.

— О, ні. Я маю далши ити.

Пішовъ, надибає, що чоловікъ запрягъ жінку въ візъ, и такъ іі бьє, щоби витягнула візъ, зроблений въ хаті.

— Що ти робишь, чоловіче?

— Та отъ зробивъ візъ та не можу ёго витягнути зъ хати.

— Чикай, я тобі поражу.

Взявъ витягнувъ, порозбиравъ—и на дворі склавъ візъ.

— Отъ, маешъ!

Ти просять его сидити въ ніхъ, та научати, що робити. Вінъ каже:

— Не можу, піду дальше.

Иде, иде, надибає, що кобіта винесла квочку на двіръ, и такъ ії бье, зате що курчатамъ не дає ціцки.

— Що ти робишъ?

— А отъ видишъ, курка не хоче дати ціцки курчатамъ, — та я ії бью.

— Яка-жъ ти дурна. Візми пшона, дай імъ, то вони сами будуть істи.

Видить вінъ, що дурнихъ всюди есть багато на світі, вернувся до дому и господарувавъ собі щасливий.

10.—Про того чоловіка, що купивъ жінці таку куртку, якъ пані носить.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ собі чоловікъ и жуінка. Чоловікъ, було, возьме ружже та й пійде на охоту, або почепить неводъ на плечі да пійде риби ловить; а жуінка дома остається на хазяйстві, да обідать ёму винесе на озеро, чи тамъ на річку. Отъ разъ пойшовъ той чоловікъ по рибу, закинувъ неводъ разъ, закинувъ другий, ажъ дивится—гроші. Да й грошей ще багато — одному и забрать не можна! Сховавъ вуінъ ті гроші; тамъ чи прикривъ іхъ чимъ небудь, чи може въ землю закопавъ, щобъ ніхто не найшовъ поки вуінъ вернется; пойшовъ, поймавъ зайця и завернувъ у неводъ. Тоді прийшовъ до дому и каже жінці:

— А знаєшъ, жуінко, що?

— А що, чоловіче? якъ скажешъ, то й я буду знать.

— Да якъ тобі сказавъ, дай казать боюся; бо добре знаю твою жоночу натуру.

— Чого жъ ты, чоловіче, боішся?

— Да якъ же тебе бісового батька не бояться, коли въ тебе на язиці нічого не вдержитця; тобі тілько скажи, то ти на другий день уже всімъ росплещешъ. Я вже твою натуру добре знаю, ти вже мені не кажи!

— А скажи, скажи, чоловіче! Скажи, будь ласкавъ, я тобі готова й заприсягти передъ образомъ святимъ, що не скажу й своій рідній кумі—Насті.

— Ну гляди-жъ мені, мовчи! Я гроши найшовъ.

— А дежъ вони, чоловіче?

— Да тамъ на тимъ мисці и лежать — багато дуже, дакъ я не подужавъ забрать усіхъ.

— Неправда!?

— Єй-Богу найшовъ! ось ходімъ...

— Ходімъ-же чоловіче, скоренько; теперъ же ходімъ; а то що хто тамъ якъ нагледить, то й безъ насъ забере; ходімъ, ходімъ... не вже багато грошей?... Отто Буѣгъ давъ намъ щастя... гроші!... гроші!... Дакъ ти, чоловіче, кажешъ, що іхъ тамъ багато?

— Та йди вже, якого ти бісового батька теліпаєшъ тимъ проклятімъ языкомъ! Побачишъ сама.

— Ой, чоловіче, колибъ хто лишень не забравъ іхъ.

Отто ухватила на себе свитину, забула й платка на голову накинуть, такъ во однімъ очіпку и побігла. Ледві той чоловікъ збігъ за нею. Прибигли до річки, отъ чоловікъ и каже ій:

— Перше, жуѣнко, поможи мені неводъ витягти изъ води, я тягъ, тягъ та ніякъ не витягну самъ,—певне багато риби наловілось.

Коли та жуѣнка кинется до того невода, ажъ тамъ заєць.

— Се ти, чоловіче, неводомъ зайця поймавъ.

— Поймавъ, каже жуѣнка. А що?

— От-це диво! въ воді неводомъ зайця поймавъ!

— Дурна ти! не дивуйся, а то люде скажуть, що въ тебе глузду нема. Хибажъ я це вперше неводомъ зайця поймавъ? Ажежъ люде ловлять и частенько, якъ у кого охота є до зайцівъ живихъ, хиба ти про це таки ніколи й не чула?

— Не чула, чоловіче! Єй-Богу, не чула!

— Ну, якъ не чула, бісова бабо, то й не хвалить нікому, а то ще обсміють тебе такъ, що ти будешъ до новіхъ віниківъ памятать.

Ото розділили вони ти гроші на два клумака, забрали іхъ на плечи, понесли до дому и закопали въ коморі.

Ото у неділю вбірається чоловікъ на ярмарокъ, вона и насіла на ёго:

— Купи та й купи, мені таку курту, у якъ нашої пані.

— Да на бісового батька тобі та курта?! Дежъ ти бачила, щобъ мужички да ходили въ такіхъ куртахъ. Така курта стоіть корбованцівъ сто, або й буѣльшъ. Ще люде скажуть, що ми панівъ обікрали; стануть трусить, найдуть гроші и поминай тоді, якъ звали!

— Ні, таки купи, та й купи мені курту, таку якъ у нашої пані, а то скажу панові, що ми гроші найшли.

— Ну, добре, мовчи, тілько куплю уже, що буде то й буде, а вже курту привезу зъ ярмарку завтра.

Поіхавъ отто на ярмарокъ, накупивъ тамъ чого нужно було для госпóди; купивъ десятківъ зо два калачівъ и поіхавъ до дому. Приїздить. А жуѣнка уже на порозі стоіть и дожидае курти. Туѣлько що чоловікъ одчинивъ дворі, а вона и питае:

— А що чоловіче, привізъ курту?

— Да де тамъ тобі привізъ? Хиба ти не знаешъ, що сегодня було?

— А що тамъ, чоловіче, було?

— Да схватилась калачова туча и розигнала ввесь ярмарокъ: того калачъ ударить по спині, а того по голові уріже такъ, що ажъ свічки въ очахъ засвітяться. Яжъ тобі кажу, що всіхъ розигнало, ніхто й товару свого не роскладувавъ.

— А я й чула, що щось на дворі гуркотіло, може й тутъ була калачова туча?

— А вжежъ була; хиба ти не виходила сегодня на двіръ? Пойди подивись, скілько калачівъ накидало передъ хатою.

Отто вона вискочила на двіръ, позбірала ти калачі и каже:

— Спасибі, чоловіче, що ти й мені сказавъ, и я таки покоштую калачівъ.

На другу неділю убірается знову той чоловікъ на ярмарокъ, а вона ёму й каже:

— Гляди-жъ, чоловіче, купи мені таку курту, якъ у нашоі пані; а то якъ не купишъ, то я панові скажу, що ти гроші найшовъ.

Поіхавъ той чоловікъ на ярмарокъ, накупивъ бубликівъ може зъ півсотні, або й буѣльшъ; приіхавъ до дому, пороскидавъ іхъ на подвірьи такъ, щобъ жуѣнка не бачила, и пойшовъ у хату. А жуѣнка и питае:

— А що, чоловіче, чи купивъ курту?

— Хиба ти не знаешъ, що й сегодня торгу не було черезъ бубликову тучу. Якъ стали бублики падать, дакъ такъ, що й світа Божого за ними не видно було. Всіхъ изъ торгу розігнала: ніхто и не росташовувався зъ своімъ товаромъ. А ти сидишъ у хаті, то тобі добре, а мені ось такъ набило голову бубликами, що й вязами не поверну. Тибъ хочъ вискочила черезъ порігъ, та хочъ позбирала ти бублики, що до насъ у двуѣръ туча нанесла, а то поки ти зберешся, то собаки та свині и безъ тебе поідять.

Вискочила вона на двуѣръ, ажъ и справді бубликівъ коробокъ зъ де-

сять на дворі валяється; позбірала вона, занесла въ комору; прийшла въ хату й каже:

— Ну, це спасибі тобі, чоловіче, що ти й мені сказавъ; а тобъ я такъ и не знала, и бубликівъ би не іла; а теперъ—буде зъ насъ лакомства на цілий годъ.

Отто дождали третёі неділлі. Іде той чоловітъ опять на торгъ, а вона ёму и приказує:

— Глядижъ, чоловіче, уже сегодня купи курту; не купишъ — панові скажу за гроші.

— Да куплю, куплю! чого ти такъ приказуєшъ, хиба бъ я тобі тоді не купивъ, якъ би не калачова та не бубликова туча.

Отто поіхавъ на ярмарокъ, тамъ чого треба було накупивъ, а до куртъ и не прицінювався и не підступавъ. Приіхавъ до дому, а жуѣнка и питає:

— А що, чоловіче, чи купивъ курту?

— Да де тамъ тобі до курти, тамъ на базарі такого сміху та сорома було нашому панові, що й сказать не можна!

— Який же тамъ соромъ бувъ нашому панові?

— Мабуть захотілось ёму сердешному істи, а вуѣнъ пойшовъ до торговки да й украв ковбасу, дакъ люде и замітили, да й поймали ёго сердешного на гарячимъ учинку, звязали ёму руки;—водять по базару та все ковбасою по пиці бьють. А людей понасходилось такого багато, що й протовпиться не можна. Всі торговки й товару свого не роскладали, всі такъ, якъ діти за медведемъ бігали за нашимъ паномъ. Дакъ я ходивъ, ходивъ—натовкли мені боки добре, я й куртъ не бачивъ, запрігъ свою конячку да й поіхавъ до дому—нехай імъ бісъ!

На четвертый ярмарокъ думавъ, думавъ той чоловікъ, щобъ же тутъ жінці збрехать? Та нічого не придумавъ.

Виіхавъ на ярмарокъ, дивиться—стоять вози зъ воловими шкурами.

— Дай, дума вуѣнъ собі, я куплю для жінки, замісь курты, волову шкуру.

Отто — підійшовъ до воза, поторгувавсь, заплативъ гроші, згорнувъ шкуру на верхъ шерстью, положивъ въ мішокъ и поіхавъ до дому. Приіздить,—а жінка й пита:

— А що, чоловіче, певне й сёгодня не купивъ курти?

— Ні, не купивъ... ось заглянь у мішокъ... ще й шерсть така, якъ у нашоі пані.

Вона заглянула—«ой, сіра, сіра, сіра!» такъ радіє,—якъ та дитина, що дадуть ій бублика, да ще й скажуть, що въ лісі одъ зайця одийнявъ.

— Пойдижъ, каже, чоловіче, да повісь ій въ коморі.

Повісивъ вуйнъ ій въ коморі и не виймавъ зъ мішка, щобъ жінка не розгледілась. Дождали ото неділлі; треба ити въ церкву, жінка и каже человікові:

— Піди мені, чоловіче, да внеси мені зъ коморі курту!

Пойшовъ той чоловікъ въ комору, винявъ шкуру изъ мешка принісъ у хату.

— На, каже, одягайся, жінко.

— Одягъ би ти мене, чоловіче, бо ще це зъ роду въ-перше буду одягаться въ паньську курту, да й сама не знаю, якъ и одягаться, одягни мене, чоловіче, ти все буйльшъ за мене бувавъ у панівъ.

— Добре, каже, жуйнко.

Отто взявъ шкуру, накинувъ ій на плечі, передні ноги пообмотувавъ кругомъ рукъ, на концяхъ шнурками позавязувавъ шкуру зъ волової голови накинувъ ій на голову и роги понаставлявъ, задні ноги пообмотувавъ коло пігъ и хвістъ одстобуривъ зъ заду. Пойшла вона до церкви. Иде шляхомъ, а сабаки на неі, якъ на того вовка кричать, діти зъ цілого села позбігались, та черезъ тини дивляться—не мовъ на чорта,—а вона иде да думає:

— Отъ якъ люде дивуются, якъ же то будуть дивуваться, якъ я прійду въ церкву!

Отто думає собі такъ дорогою, та все поспішає, щобъ скорішъ до церкви пріити. Прійшла, одчинила двері, вішла въ церкву—люде, якъ глянуть, такъ и перелякались...

— Оце сатана, кажуть, це вже певне буде кінець світу, бо ще ніколи цёго не було, щобъ сатана являвся всімъ людямъ, да ще й въ церкві.

— Та ні, каже другій, ось придивись добре; це здається моя сусідка—ось, дивись, коли на неі не похожа?

— Дежъ тобі сусідка—чиста сатана: роги, хвістъ, шерстію поросло...

Повтікали люде, христячись изъ церкви; а вона побігла до попа да заглядує черезъ двері у олтаръ да й каже:

— Батюшка, батюшка, чи нема тутъ людей?

Батюшка, якъ побачивъ, побігъ зъ церкви и собі, й не поскидавъ зъ себе церковноі одежи. Бачить та жінка, що всі ій пріняли за чорта, иде до дому та й каже:

— Ну, підождижъ, чоловіче, и я тобі штуку зроблю!.. отце заразъ

пойду до пана и роскажу ёму за гроші... нехай проклятий чоловікъ знає, якъ сміяться надъ другими!

Отто зайшла до дому, скинула зъ себе волову шкуру, одяглася у свитку и побігла до пана. Прійшла й каже:

— Отсе я, паночку, прійшла вамъ сказать, що мій чоловікъ багато грошей найшовъ.

— Коли же вуінъ найшовъ гроші, пита панъ?

— Да тоді, паночку, якъ неводомъ у ставу живого зайця поймавъ.

— Коли жъ це було? хтожъ це бачивъ, щобъ хто зайцівъ ловивъ неводомъ?

— Це було передъ тимъ, якъ калачова туча розигнала базаръ.

— Що це зъ тобою, жінко добра, сталось, чи при своімъ ти умі? Коли жъ це калачова туча була?

— Якъ коли? Въ одну неділю була калачова туча, а въ другу бубликова, а въ третю отто ви на базарі ковбасу вкрали, да васъ звязавши, водили по базарі, та били тією ковбасою по пиці.

— Мене били ковбасою по пиці? якъ ти смієшъ таку небилицю говорить? Гей! Позвать мені и приготовить лізъ!..

Прійшовъ кучеръ, панъ загадавъ кучерові, щобъ вуінъ ій всипавъ двадцать пять гарячихъ лізъ. Повели ій на конюшню, дали ій скілько приказавъ панъ и пустили до дому. А за гроші й не згадувавъ, такъ вони и остались всі у того чоловіка, ще й досі певне; вуінъ іхъ усіхъ не проживъ, бо дуже багато найшовъ!

Отъ вамъ казка, а мені бубликівъ въязка.

11.—Про чоловіка, що шукавъ біду.

Бувъ чоловікъ дуже багатий, и мавъ єдного сина. Але якъ вмиравъ, то наказувавъ синові, щобъ вінъ такъ робивъ, якъ батько ёго, и щоби нікому жадної кривди ни чинивъ. Опіро якъ вже батько вмеръ, почикавъ вінъ пів-року и каже:

— Етъ, що я такъ буду робить, якъ міні батько казавъ; що якъ я все маю, ничімъ ся не журу, не такъ, якъ другі люди кажуть: що єсть на світі біда!—я єі не знаю. Піду но я той біди глядити.

Набравъ собі багато грошей, розного припасу для ужитку, бере и иде въ світъ біди шукати. Але иде, иде—надибає чоловіка, а той чоловікъ злапавъ собі сову въ лісі и несе до дому для дітей; али якъ встрітився зъ нимъ, то той и питається ёго:

— Що ти, чоловіче, несешъ?

А той каже:

— Ворожбити.

— Чі ни продавъ би ти міні ёго?

— А чому?—можу продати.

— А щожъ би ти за него захтівъ?

— Сто рублівъ.

Той давъ ему сто рублівъ, а ворожбита собі взявъ. Иде та йде и зайшовъ до єдного села, де дуже було багато дичини, на ставу на самімъ березі сіділа цапля. Питається вінъ тамтіхъ людей:

— Що то такого?

Тиі дивляться, що вінъ дурний и кажуть:

— Отъ, ни питавбимся, чоловіче, що то такого!

— Али я васъ прошу, скажіть міні, що то такого?

— То, чоловіче, біда, коли хочешъ знати.

Той здумався—що то за біда? и каже:

— Щось то за біда така, що я єі ще ни бачивъ? Та же я самъ за бідою иду.

— Ну, кажуть: коли ти за бідою идешъ, то розберися, та полізь, то зловишъ.

Той розібрався, а шмаття и гроши давъ тримати тимъ людямъ, а самъ зъ тимъ ворожбитомъ лізе по біду. Оно зачавъ лізти, цапля відлетіла далій, а той за нею... досить того, що завела ёго ажъ насередъ ставу, такъ що ёму забрало ажъ по шию; и сама взнеслася, та й полетіла на другий ставъ. Той дивится, що годі біди злапати, и вилізъ на берегъ. Дивится—нима тіхъ людей, и нима въ що вбратися; и такъ ходитъ якъ святий — голий. Але щожъ ту вже робить? Каже самъ до себе,—що прийдется згинути зъ голоду, бо ані що істи, ані въ чімъ ся гріти. Отъ и сама крайня біда! Але дивится—недалеко хата. Вінъ зайшовъ до тоі хати и тамъ не було нікого. Вінъ взявъ и влізъ въ грубку підъ припічокъ и тамъ сидить голий. Досить того—приходить жінка, зачинає палити; пече пироги, варить борщъ зъ мясомъ. Ажъ ту не задовго приходить до неі дякъ и принисъ бутельку горілки. Випили

по килішку, а решту сховали. Вона хутенько варить вечеру. Зварила, и ну забавлятися зъ дякомъ. Ось тутъ приізжає чоловікъ.

Дяческо скрутився и каже до неі:

— Дежь я ся подію?

А вона каже:

— Отъ влізьте підъ припечокъ, въ грубку, а потому я васъ випущу замість пса на двіръ.

Той такъ й зробивъ. А сама заразъ положилася на постелі и стогни. Чоловікъ прийшовъ до хати.

— Чи нема, жінко, що істи?

— Нема, ино борщъ ранішній; якъ хочешъ, то возьми собі, та іжъ.

Вінъ взявъ, поівъ того борщу, та й положився спати. Али якъ ино дякъ влізъ підъ тую ковбицю, а той голий питається:

— А ти що за єденъ?

— Я дякъ.

— Ну співайже якъ.

То й ся сказує, що не вміє; а той доконечне, щоби спивати. И бере самъ зачинає спивати. А дякові каже, за собою тягнути. Але дякъ налякався и каже:

— Ей, що хочешь, то ти дамъ, ино не співай.

— Дай міні сорочку, и штани та й ще чоботи, то не буду.

Той и давъ ёму, аби мовчавъ. Вінъ вбрався и сидить. Али жінка вже хотіла випускати дяка и каже до чоловіка:

— Ти на що собаку випустивъ до хати?

И тиче усюди коцюбою, вигоняє, а той помаленьку и втікъ. А дякъ голий лишився. Допіро вже беспечна прийшла до хати, положилася спати, и спить. Али той самий, що бувъ у грубі зачинаєся просити на нічъ въ того самаго господара. Той казавъ пустити ёго.

Прийшовъ вінъ до хати зъ тимъ ворожбитомъ, а той чоловікъ каже до жінки:

— Чи нима тамъ що істи тому чоловікові дати?

— Отъ дай тамъ того борщу ранішнёго.

Давъ вінъ того борщу тому чоловікові, ість вінъ и все думає о тімъ, що більше є въ пецу, що для дяка налагодила, та й помаленьку притиснувъ того ворожбита, а той: «киръ»! А вінъ такъ ниби то до того ворожбита каже:

— Етъ, ти также!..

А той господарь:

— Що то ви ото маєте?

— Ото, каже, ворожбитъ мій.

— А щожъ вінъ говорить?

— Каже, що є у васъ у коморі кварта горілки.

А той и каже до жінки:

— Жінко, чі є у насъ горілка?

— Та може и є, то я собі припасла, бомъ заслабла. Та й ни сама не пила, и тобі не дала.

Взявъ той чоловікъ, винявъ—пьютъ оба. Вінъ зновъ того ворожбита потиснувъ, а той: «киръ»!.. Зновъ питається той господарь:

— Що вінъ тобі каже?

— Що є въ пецу: борщъ зъ мьясомъ и пироги.

Чоловікъ винявъ, ідять обоє и пьють. Али вінъ зновъ якъ потиснувъ того ворожбита, той: «киръ»!...

— Та чого вінъ киркає? питає.

— Вінъ каже, що є біда у вашей хати, бо то такий пся-віра, що все знає, де но ся що робить.

— Ей, человіче, якъ би ii вигнати.

— Ніякъ,—той каже, ii не можно вигнати и вокропомъ.

Той чоловікъ казавъ заварить хутенько вокропу. Али той, що мавъ ворожбита, каже ему:

— Подайтежъ мені вокропъ, а сами візьмить собі добраго дручка и станьте въ дверахъ.

Взявъ той дручка и ставъ въ дверяхъ. А той якъ зачавъ дьячка парити окропомъ, якъ вискочивъ дякъ съ-підъ груби, та на двіръ, а той ёго тимъ дручкомъ якъ потягнувъ, то мало ни забивъ, а дякъ виваживъ двери и втикъ. Господарь подякувавъ ёму за те, що вінъ біду вигнавъ зъ хати, а потімъ и питається:

— Чі ни продалибъ ви мині вашого ворожбита, ней би я знавъ, що ся въ світи робить?

— Добре. Якъ дасті міні сто рублівъ, то я и продамо.

Той давъ ёму сто рублівъ. Али жінка ёго, такъ подумала: черезъ нёго не буде до мене дякъ ходити. Біжіть хутенько за тімъ чоловікомъ.

— Чоловіче, чоловіче! Зачекай, щось вамъ маю сказати!

Той зачекавъ.

— Ну що, кажи?

— Що робити, щобъ той ворожбитъ ничого не знавъ?

— Або я знаю?

— Ей, скажить міні; будьте ласкови.

— Якъ даси мені сімъ рублівъ, то ти скажу.

Дала вона сімъ рублей, аби сказавъ. Вінъ єі и каже:

— Якъ затопишъ хату, виниси сміття на свиту и ёго (ворожбита) возьми, и... ёму въ очи.

Та такъ и зробила. Винесла ёго на сміття, и но разширилася... а вінъ єі лапъ за ту-то біду ногами и тримає. Вона наробила крику. Али ту, якъ на теєжъ йшовъ пінъ зъ дякомъ, зъ молитвомъ, и побачили тую штуку, біжать хутенько до неі, а вона и каже:

— Росчиплюйте хутенько, добродзею, штани!

Дьякъ хутенько росчипивъ штани и повинявъ того бриндачиска; а ворожбитъ зачипивъ пазурами и тримає дяка. Ту ся заразъ люди позбірали, дали знати єі чоловікові, що ворожбитъ злапавъ ёго жінку зъ дякомъ. Чоловікъ якъ взявъ дручка, якъ зачавъ бити жінку и дяка, то ти зъ досади якъ потягнули ворожбита єдно до другого,—и на тимъ ся скінчало.

12.—Про Ивана-дурника.

Якъ бувъ собі дідъ та баба. У іхъ бувъ синъ Иванъ, та такій дурний, що нічого не вмівъ робити. Отъ ёму и зробили повозочку, щобъ вінъ зъ нею возився, та не докучавъ старій своій матері. Отъ вінъ ії звезе на гору, а тамъ сяде та й зъіде. Иде трое бурлакъ и питають:

— Що се у тебе за возокъ, що самъ безъ коней іздить?

— Еге, це мині одинъ панъ подаровавъ.

— Продай лишень его намъ, бо намъ треба ёго: ми идемъ у велику дорогу, а у насъ нема коней, усе треба наймати.

— Ну, добре, купить.

— А щожъ тобі за неі?

— Та що? Сто рублівъ.

— Ну, такъ, то й такъ.

Купили вони той возокъ, а дурень и каже:

— Не сідайтежъ на ёго, ажъ поки не вийдете въ лісъ, а тамъ сядете, та й поідете безпешно.

Отъ вони вішли у лісъ, сіли на той візокъ поганяють ёго,—ні, не іде, та й не іде.

— Ну що теперъ будемъ робить. Пропали наші гроши; ходимо до Ивана, нехай оддасть наши гроши назадъ, та й ёго убъємо.

Отъ идуть шляхомъ, дивлятся—сидить Иванъ. Воны до ёго:

— Давай гроші, то будемъ тебе бить.

— Хочь закусиможъ передъ смертю.

— Ну, добре; де жъ та закуска.

— Пострівайте заразъ.

Вынявъ паличку, кинувъ у кущъ и каже до іхъ:

— Идіть сміло,—тамъ чого душі забажається, те й буде!

А вінъ уже довно заготовивъ тую закуску, бо вінъ знавъ, що вернуться, то лихо ёму буде. Пійшли вони туди, ажъ тамъ усёго удоволь. Отъ вони ёго й пытають:

— Де ти взявъ цюю палічку, що якъ кинешъ, то такъ ласощі и вродяться.

— Е! де взявъ,—найшовъ!

— Продай намъ ii.

— Ні, не продамъ, бо мині самому треба.

— Та продай, будь ласківъ.

— Ну, добре, якъ дасте дві сотні рублівъ, такъ ваша буде.

Вони дали ёму, не сказавши не слова. Такі весели, що нічого імъ теперъ журиться за харчъ. Отъ ідуть та й идуть. Захотилось імъ істи. Кинули палічку, пійшли,—нема нічого. Отъ вони и кажуть:

— Отъ теперъ же ходімо та убъємо, Ивана: не одуре теперъ насъ.

Отъ и пійшли, а вінъ уже и жде іхъ, бо зна, що прийдуть, та каже жінці:

— Возьми, Хивре, той пузырь, що діти граються, та набери повенъ квасу зъ буряківъ, та й привяжи до бока.

Вона такъ и зробила. Вінъ дивится у вікно ажъ ідуть. Ввійшли въ хату та й кажуть:

— Прощайся, Иване, зъ жінкою, бо заразъ тебе убъємо.

*

— Ні, коли мині умірать, такъ я и ії заразъ убъю.

Узявъ ніжъ—та такъ у бікъ и штрихнувъ, а кровъ—такъ и побігла. А тоді:

— Що се ти, Иване, наробивъ, у тебе жъ дітки маленьки.

— Та я, якъ захочу, то вона и оживе.

Взявъ паличку та й каже: «пужка-живушка! кинься, Марушка!» Вона и встала.

— Отъ се добре Иванъ видумавъ; намъ самімъ такоі пужки треба, бо въ насъ такі жінки, що підъ часъ такъ розсердять, що якъ не ударитъ, то й очи видеруть. Продай намъ ії.

— Купіть.

Отъ вони купили и пійшли собі до дому. Уходять въ хату.

— Здорові, жіночки!

— Здорові.

— А єсть що обідать?

— Оце! за ради васъ у Страсну пьятницю варили бъ. Ми й сами ще нічого не іли.

— Такъ ви ще будете спориться?

Взяли та й побили жінокъ, а далі кажуть:

— Оживете, ще рано ити вамъ у пекло.

Узяли тую палічку и приговорюють:

— Пужка-живушка! кинься, Марушка!

А жінки лежать и не двинутся. Вони тоді и кажуть:

— О, теперъ ходимъ, та утопимъ Ивана.

Отъ пішли; положили ёго въ мішокъ, завъязали, а сами пійшли шукать каменя, и щобъ привъязать та й пустить на дно.

А вінъ кричить у тому мішкові:

— Рятуйте, хто въ Бога вірує!

А крамаръ іхавъ черезъ греблю, почувъ та й каже:

— Піду обратую сердешного чоловіка.

Отъ прийшовъ, розвъязавъ той мішокъ, а Иванъ вилізъ та мерщій туди крамара, та й завъязавъ, а самъ сівъ на повозку, та й поіхавъ. Прийшли туди бурлаки, привъязали горненько той камень до мішка та й пустили на дно.

— Отъ теперъ же то отплатили ми тобі, Иване, за все. Гуляй собі на дні, та не дури людей!

Отъ идуть собі до дому и зострічають Ивана. Вони й руки опустили. А Иванъ імъ дякує:

— Спасибі вамъ добрі люде, що ви мене укинули у воду; тамъ добра, що хто ёго й зна й скількі... и повозки стоять, такъ я набравъ собі повну повозку, та й виіхавъ відтиль.

— Иване! повпихай и насъ туди!

— Е, не хочу, дайте сто рублівъ, то повпихаю!

— Ну, на, тілько повпихай; наберемо и ми собі добра!

Повпихавъ Иванъ бурлаківъ, только бульби здиймаються. Засміявсь нашъ Иванъ, та сівъ на свою повзку, та й поіхавъ собі зъ Богомъ.

Сообщилъ Залюбовскій.

13.—Три брати.

(С. Гнѣдинъ, Остерскаго у., Черниговской г.)

Було собі три брати, да всі три Кондрати. Пошли вони у поле орать, да забули изъ дому у поле огню взять. Отъ дивлятся вони у вечері, ажъ десь далеко огонёкъ горить. Отъ вони и посилають одного, щобъ попросить огню. Одинъ изъ Кондратівъ пошовъ у ту сторону, де блищить огонёкъ. Иде та й иде, коли дивится,—ажъ огонь горить и коло огню сидить старий дідъ. Отъ Кондратъ и каже:

— Здорови, діду.

— Дай Боже здоровье.

— Дай мині, діду, огню.

— Дай ногу загну.

— Не дамъ.

— Скажи казки, або приказки.

Кондратъ тоді сівъ коло діда, да й каже ёму:

— Ну, я скажу тобі казку, да тілько ти не кажи на мене: «брешешъ», бо якъ скажешъ, то я заразъ у твою бороду клинокъ забью.

— Добре, не скажу.

— Слухайже: ото якъ бувъ я маленький, такий якъ у три аршини, дакъ пошовъ я на охоту, да забувъ ружжа зъ дому взяти. Отъ иду я, коли стоіть озеро, а въ тімъ озері плавають утки. Що тутъ ёго робить? Коли здумавъ, що у мене за поясомъ есть сокира. Отъ я взявъ тую сокиру та й кинувъ ії на утятъ, Утята потонули, а сокира на воді осталась; топорище потонуло, а сокира плаває. Що мині робить? Здумавъ я, що у мене єсть губка и кресало. Викресавъ я огню, запаливъ озеро. Горить озеро, та й горить; вся вода въ озері вигоріла, остались тилько утята, та сокира. Я скоріше за утята, та за со-

киру, да й пойшовъ собі. Иду та й иду, коли мині такъ пить захотилось, а тутъ и колодезь близько, я прийшовъ до ёго, щобъ пить воду,—нічімъ. Що робить? Знявъ я черепъ и зъ голови, та й напився води, а черепа и забувъ коло колодезя. Отъ иду я та й иду, коли косарі косять ковіньками. «Отто, кажу, яки дурни косарі: ковіньками косять». А косарі тоді и кажуть: «Ото який дурний чоловікъ, що на голові ёго и черепа не має». Я швидче рукава за голову, коли пальці такъ и повтикавъ у мозокъ. Що тутъ мині робить? Треба вертаться до колодезя, мабуть, я ёго забувъ. Прихожу я до колодезя, коли гляну, ажъ тамъ у череші уже утка утенять навела. Я тиі утенята у пазуху забравъ и черепъ на голову надівъ. Отъ иду та й иду; ноги у мене заболіли, а я дивлюсь,—кобила пасется, отъ я взявъ сівъ на неі, та й поіхавъ. Іду, та й іду, да того и не бачу, що кобила—тюпъ-тюпъ, а сокира, що у мене за поясомъ,—цюкъ-цюкъ. Дивлюсь я, ажъ кобила моя біжить на двохъ передніхъ ногахъ, а задніхъ нігъ уже й нема. Що мині робить? Стоіть верба; я взявъ, зробивъ изъ верби дві ноги да й пустивъ кобилу пастись, а самъ пошовъ пішки. Иду та й иду,—стоіть дубъ дупленастий, а въ тимъ дубі щось гуде. Я думавъ, що то пчоли, прихожу до дуба, ажъ то шпаки. Якъ же теперъ іхъ достать? Сажаю палець,—не влізе, сажаю два—не влізе, сажаю руку—не влізе; я тоді взявъ, та й усадивъ голову. Ну, якъ же мині винести шпаківъ? Здумавъ я, що у мене есть кресало и губка. Викресавъ я огню, та й запаливъ дуба изъ низу. Дубъ горить, а шпаченята жарятся, ажъ шкварчять. Отъ пожарились шпаки,—я іхъ усіхъ и поівъ. Якъ же мині теперъ самому вилізти изъ дупла? Запаливъ я верхъ у дуба, горить дубъ, та й горить, ажъ поки ввесь перегорівъ, тоді то я изъ дупла вилізъ. Пошовъ собі своею дорогою. Иду, та й иду,—стоіть дубъ, високій, високій—ажъ до неба. Я потому дубу лізу та й лізу, да злізъ ажъ на саме небо. А тамъ чисто, чисто, я ніде не бачивъ такъ чисто. Ангели Божі такъ усе зъ метлами и ходять; де тілько впаде, то заразъ и підметуть. Я тамъ походивъ, подивився, коли моі каченята, що за пазухою у мене були, якъ вилетять, якъ полетять по небу, да якъ по..., тутъ ангели мене метлами у шию, у шию, а я непопавъ у ті дверці, що ввійшовъ, та въ другі, ажъ нема того дуба, що я по ёму злізъ на небо. Що мені робить? Давай я вірёвку плести, все плету, та плету, а каченята мині помогають плести. Отъ виплівъ я вірёвку, та й привязавъ ії до неба; давай спускаться на землю. Спускаюсь я, коли дивлюсь, ажъ уже вірёвці конець, а землі ще не видно. Полізъ я въ гору зновъ, одирвавъ тамъ конецъ и тоді приточивъ у низу; коли ще не хватає вірёвки, да уже не дуже далеко до землі. Я тоді взявъ та й

стрибнувъ на землю, а земля и не здержала мене,—я прозъ неі провалився, ажъ тамъ подъ землею... колибъ ти знавъ діду, що тамъ таке!..

— А щожъ тамъ таке?

— Мій батько, та на твоёму... іздить.

— Брешешъ, сучий сину!

Кондратъ—тоді за клинокъ, вбивъ ёго діду въ бороду, да за огонь да й пошовъ до братівъ. А у діда и теперъ борода зъ клиномъ.

Записалъ В. Д. Криницкій.

14.—Дурний.

Панъ мужика страшно любивъ и тілько вінъ пришовъ, пріймавъ ёго разомъ зъ собою и єдного часу після обіду дали ёму кавы. Мужикъ випивъ, чує, що добра, виходить зъ двора, питає слугъ, що то ёму давали. Слуги кажуть:

— То кава.

— Дежъ ії беруть?

— Въ місті.

Пішовъ до дому и въ місті купивъ кави. Але якъ то було далеко відъ пана, разу єдного панъ зъ панею приіхали до того мужика; мужикъ пробись до жінкі:

— Вари но-сь тую каву.

Жінка не знала, якъ варить. Насипала въ горшя, налила водою и варить. Прійшли панъ зъ панею; дали имъ істи. Понаідалися и хтять вже іхати; але мужикъ все просить чекати и бігає до пєца, чи готова кава, помішує ложкою—все вода біла, покушає—зерно тверде.

— Але жінко я пивъ въ пана чорну каву, а то якась біла и тверда.

Пани чекали, чекали; на решті вже вечеріє. «Поідемъ», кажуть. Той задержує и каже:

— Отъ я для панівъ вару каву, але вже давно кипить и все тверда и біла, а въ пана не така була.

Пані подивилася до тоі кави и каже:

— Уважай но, чоловіче, то треба перше потовкти, спалити и такъ варить, та сметанки вже добавити на столі, а теперъ насъ, чоловіче, не задержуй, бо съ тоєі кави ніцъ не буде.

И поіхали. А мужикъ зъ тоі пори знавъ, якъ каву варити.

15.—Дурний.

Мужикъ прийшовъ разъ до попа, а тамъ були гості и іли кавьяръ. Ёму дивно стало, що вони ідять и подумавъ собі, що вони ідять коломазь. Отъ прійшло, запросивъ мужикъ попа до себе и каже до попа:

— Вибачайте, батюшка, що не маю васъ чимъ приймати, бо я видівъ, що ви істе коломазь, а я своіхъ возівъ не мастивъ передъ морозами, то дуже мало зібралося, ви десь, добродзію, свої вози передъ морозами добре мастили, маете тілько коломазі.

Піпъ стиснувъ плечима и подякувавъ, що не хоче коли істи коломазі, и розсказавъ, що то таке івъ.

16.—Скупий.

Єденъ багачъ мавъ багато грошей и щоби іхъ заховати відъ злихъ людей, винісъ въ поле на свою ниву, де и недалеко була грушка, взявъ закопавъ іхъ, и запечатовавши каже:

— Хто ту печатку ззість, той возьме гроши.

Але бідний бувъ тежъ въ полі, захтілося ёму істи. Вилізъ на грушку, щоби нарвати грушокъ, видівъ, що багачъ зробивъ, и якъ вінъ свое слово сказавъ, той відизвався зъ груши:

— Най, то моі.

Багачъ думавъ, що то чортъ відізвався, спокойно пішовъ до дому, щасливий, що давъ підъ опіку чортові свої гроши. Бідний почекавъ до вечора, взявъ лопатою зідравъ печать въ мішокъ, гроши въ другий; пішовъ до дому, взявъ печатку висушивъ и черезъ кілька день дітямъ присипавъ борщъ замісь перцю. Якъ діти ззіли, тогди взявся до гроший, купивъ воли, коні и разъ пішовъ до коршми міняти червінця. Де и багачъ на той часъ бувъ, та й пізнавъ свого червіньця, пішовъ на поле, нима ни печатки, ни гроший; иде до пана, скаржится: що така и така річъ зробилася. Панъ закликае чоловіка того, питае, якъ то було. Той каже:

— Та що, то ті гроши мині судилися, я печатку ззівъ и гроши забравъ; зрешти, якъ вінъ мою пичатку ззість, то я віддамъ ёму гроши.

Закликае панъ багача, каже:

— Твоі гроши єсть, але щожь, небоже, вінъ ззівъ твою печатку, треба, щобъ ти ёго ззівъ.

Багачъ каже:

— Добре, пане, зъімъ.

Закликавъ бідного и каже:

— Иди та верни ёму печатку.

Той пішовъ, зробивъ свою печать, багачь бере, ість; не може істи, що нахилиться, то, замісь покласти въ писокъ, ёму литить зъ писка, та ще більша печатка робится, каже:

— Най, панъ дадуть оцту приправити.

Дали ёму оцту и не помогло. Мучився багачъ, такъ до полудня, на решті каже:

— Дарую и гроши и ще дамъ три рублі, най не імъ печатки, та най передъ народомъ не росказує.

Той каже:

— Ну, добре.

Пішовъ багачъ до дому, а панъ того закликає, каже:

— Слухай но, я дамъ тобі корець збожа, скажи мині, якъ то було.

— Та щожъ, каже, отакъ и такъ зроби вінъ.

Ну давъ панъ корець збожа, пішовъ вінъ, али жінка багачова свого чоловіха забачила, зачала ганьбити, а вінъ ій каже:

— Захтіла ти ёго перехитрити, отъ бачь и панъ програвъ, а не то я.

Та й мусіла мовчати.

17.—Багатий и бідний.

Багачъ разъ казавъ бідному:

— Ти того ніцъ не маєшъ, що пізно встаєшъ, а рано лягаєшъ, а я пізно лягаю, а рано встаю, то й маю.

Разъ бідний взявъ сівъ собі на току багачевимъ за бузиновимъ корчомъ, дивится: розклавъ стижокъ до поденя, кладе туди збанокъ грошей; поклавъ и кричить: «иди, иди!» А той обизвався зъ-за бзини: «то моє, не рушъ». Багачъ, якъ тое вчувъ, приклавъ снопами и пішовъ до хати. Той взявъ збанокъ грошей, принісъ до дому; пішовъ на ярморокъ, купивъ собі худобу й помалу розжився.

Багачъ каже до жинки:

— Слухай но, пішла бъ ти до ёго жинки, та випиталася, де вони

такъ набралися. Чи не дібрався вінъ часомъ до тихъ грошей, що въ насъ въ стижку?

Та прибігла до кумы, зачала питати. Та каже:

— Ото, кумо, мій чоловікъ зробивъ таке, що я теперъ зо встидомъ ходжу: вінъ мині обдеръ и продавъ и взявъ 10,000 рублівъ.

Та приходить, росказує чоловікови, що той обдеръ и добре гроши взявъ. Чоловікъ каже:

— Дурна, чому-сь ни спитала, чимъ вінъ лупивъ?

Жинка побігла зновъ и спитала, чимъ обдеравъ смушокъ. Та сказала, що серпомъ. Приходить жинка до дому и росказує. Чоловікъ и каже:

— Знаєшъ що? Твій смушокъ тобі также непотрібной; отъ я тобі обдеру та продамъ—добре що небудь буде грошей, бо то мене болитъ серце, що я въ порогахъ буду стояти ёму; не буду!

Взявъ дітей порозсилавъ, а самъ бере, розпинає бабу и смушокъ здіймає. Жинка — хоць болитъ — али терпить. Якось тамъ здеръ по половині зъ бідою и понісъ на ярморокъ. Носить по-мижі Жиди, вони сміются; потимъ зачали бить такъ, що мужикъ ледве втікъ. Прийшовъ до дому, зостає жинку, що вилізла на пецъ, зъ болю стиснулася и вищирила зуби. Взявъ вінъ, та палицею въ зубі, та и перевернулася. Вінъ думавъ, що то такъ; побігъ до сусідивъ; пришли и сусіди, дивлятся: ба — то ни жарти — жинка зъ болю вмерла. Мужика за тое, що обдеръ смушка, заперли въ тюрму и присудили ёму также смушка обдерти и спалити ёго самого. Такъ и зробили.

18.—Багатий.

Було то собі двохъ братівъ, и єденъ бувъ бідний, а другий багатий. Прийшло на Різдвяне свято. Багатий прибрався добре, а бідний не має нічого, навіть куска хліба; а разу єдного, ще въ осени, купивъ собі бідний за грімню огіркового насіня, принісъ до дому, поставивъ підъ подушку и тое насіня висипалося підъ постіль, а въ хаті було сильно вільготно, и тіі огірки зійшлі и до Різдвянихъ святъ—выросло пятьнадцять огерківъ. Вінъ тіі огірки бере и несе до пана; приноситъ, зклонився и повідає до пана:

— Я панові принісъ пятнадцять сировіхъ огірківъ.

Панъ каже до нёго:

— Де ти іхъ въ тую пору взявъ.

Вінъ каже:

— Що моя жінка виховала іхъ підъ постелью.

— Ну а щожъ ти за нихъ хочешъ?

— Отъ, що панова ласка.

— Ну, я тобі дамъ пять корцівъ за тое пшениці и жита.

Мужикъ дзінькує и за тое, али приходить пані, панъ показує и каже:

— Диви но ся, серце, що то намъ Иванъ принісъ.

Тая дуже врадовалася и каже:

— А щожъ ти ёму дашъ за тое?

— Дано ёму десять корцівъ збожа.

— Етъ що десять корцівъ збожа, зроби но ти лучше ёго господаромъ, бо видишъ, який вінъ бідний.

Панъ каже «добре кажешъ», бере дає Иванові шість волівъ, плугъ, візъ, рало, все господарне нарадя, дає ёму фуру сіна, соломи, дає ёму хліба и каже панъ до Ивана:

— Ну, нажъ тобі о тое и вези до дому, а тілько не кажи нікому, за що я тобі давъ.

Той каже: «добри пані», подзінькувавъ панові и пані, забравъ тое всё и повізъ до дому; везе черезъ село, багачъ дивиться, що вінъ тое везе, перебігає ёго:

— Чуєшъ, а ти де того взявъ?

Той каже:

— Мині панъ давъ.

— А то за що?

— А вже я тобі не скажу, за що вінъ мині давъ.

Той багачъ такъ коло нёго дункоче:

— Скажи но ти мині, за що тобі панъ давъ?

Той каже:

— Я тобі не скажу.

Досить того, що таки ёму не сказавъ, и багачъ пішовъ до дому, а той также поіхавъ. Привізъ бідний тое все до дому, поскладавъ, ну вже має за чого жити. А той багачъ ажъ казиться, що не знає, за що ёму панъ давъ. Але разу єдного прийшовъ багачъ до того свого брата, и якъ зачавъ просити, и той ёму сказавъ. Досить того, що той багачъ тішиться, що вже знає, за що панъ ёму давъ. Прийшло на весні. Вже багачъ сіє цілого пішака огірками и підливає ихъ, щобъ велики були. Досить того, що ёму такі огіркі вродили, що на ціле село ні въ кого такихъ нема, якъ въ нёго. Ну вже вони дійшли великі, бере, набірає три фури и везе до пана, и гарбузівъ также набравъ фуру и везе, привізъ підъ браму, гарбузи оставивъ за брамою, а огірки повізъ передъ ганокъ, заіхавъ, прийшовъ до пана. Панъ питається:

— А що тамъ скажешъ?

— Я привізъ панові три фури огірківъ.

— А то добре.

Виходить панъ на ганокъ, дивиться, правда—що есть три фури самихъ насінниківъ, питается ёго:

— А що жъ ти за нихъ хочешъ?

— Отъ якъ панъ нехай відрахують тілько за каждихъ пятьнадцять огірківъ, що тамъ тому.

Панъ засміявся, кличе козаківъ. Прийшли козаки. Вінъ каже до мужика:

— Ставай цапки!

Ставъ мужикъ цапки.

— Беріть, козаки, кидайте ёму въ задокъ!

Тіі зачали кидати, а багачъ каже: «о, догадався», и все що козаки и но кинуть, то вінъ каже: «догадався». Прийшло вже, козаки викидали тіі огірки, мужикъ ставъ, панъ питается ёго:

— Що то значить, що ти казавъ, догадався.

— А, пане, я ще візъ фуру великіхъ гарбузівъ, але догадався, щомъ лишивъ ихъ за брамою, бо якъ би ще були мене гарбузами били, то не знаю, чи вставъ бимъ живий.

Панъ засміявся и пішовъ до покою, а мужикъ взявъ доброго бобу и поіхавъ съ тимъ до дому, и вже більше не візъ гарбузівъ, ані огірківъ до пана.

19.—Багатий.

Бувъ то въ єдномъ селі мужикъ, дуже сильний багачъ, й вінъ хотівъ все знати до найменьшоі річі. Прийшовъ вінъ разу єдного до коршми, й тамъ мужики начали говорити—що, каже, є на світі така саранча й на ній написано: «що я кара Божа», но каже ніхто того пісьма не прочитає, бо не знати, по якому написано.

Той багачъ обизвается:

— Що, щоби я того не знавъ, я такого знайду писаря, що мені прочитає.

— Але, каже, куме, не найдете!

— Е, говори собі!

Вже той мужикъ, такъ шукає саранчі, щоби доконечне знайти. Знайшовъ вінъ саранчу, бере съ собою гроші. Иде до дяка, приходитъ и каже дякові:

— Пане реентовий, прочитайте но мені тое пісьмо; якъ то воно написано, бо мені здається, що тутъ написано: «кара Господня».

Дякъ дивиться и каже:

— Якъ мені дасте десять рублівъ, то я прочитаю.

Мужикъ заразъ взявъ й давъ ёму десять рублівъ. Тогді дякъ зачинає читати: «я сарана, відъ Бога прислана, нічого не беру, тілько імъ та с..у».

Мужикъ тогді втішився и каже:

— Ну дайже вамъ, Боже, здоровья, яку ви дуже велику науку посідаєте.

И тогді мужикъ передъ каждимъ хвалився, що вінъ вже знає, що написано на саранчі. А дякъ таке не прочитавъ, но тілько такъ видумалъ.

20.—Лихий чоловікъ.

Бувъ то чоловікъ и жінка; мали вони єдну дитину; й той чоловікъ пішовъ собі до млина, а жінка поставила дробину въ сіняхъ, аби кури літали на підъ. Та й по тій драбині вилізъ и злодій на підъ й сидить, чікає ночі. Прійшло. Вже жінка повечерала, лягла спати, а злодій злізъ съ гори и входить до хати и повідає до тої жінки:

— Вставай, ріжъ дитину.

Вона настрашилася, не каже нічого. Злодій начавъ кричати на нюю и повідає:

— Ріжъ, а то я тебе заріжу.

Тая кобіта взяла й зарізала дитину. Казавъ ій порубати и зварити. Жінка такъ и зробила. И каже до жінки:

— Якъ дитина закипить, абись збірала шуму и нею мастила.

Самъ забравъ ножі до себе, въ кишеню ключъ, также жінку привязавъ до нігъ своіхъ, вилізъ на пецъ и лягъ; дитина закіпіла, жінка шумою мастила, и відъ того вінъ заснувъ; вона тогди взяла виняла ключъ и ніжъ, відрізалася, и дала знати о тімъ чоловікові до млина. Чоловікъ забравъ собі кількихъ людий, прийшовъ до дому; дивится—дитина кипить, а вінъ на пецу спить. Тогди чоловікъ въ злість впавъ, взявъ сокіру, зарубавъ, винісъ на двіръ та й собакамъ давъ.

21.—Про жіночу натуру.

Бо то пришла баба сповідатися до попа, и піпъ ії питається за гріхи. Вона каже:

— Що-жъ, зогрішила.

Вінъ дивится, що вона баба дуже стара, може ій було за сто літъ, и каже:

— А коли жъ то, давно?

— А вже є, мосці, пятдесятъ літъ.

— Ну то вже можно забуты.

— Де тамъ забути! Якъ я собі пригадаю, то ажъ теперъ мині солодко.

22.—Одъ чого теперъ старі люде мруть своєю смертью.

(С. Темберщина, Васильковскаго у., Кіевской г.)

Колись було таке на світі, що старихъ людей убивали: постарієтся чоловікъ, отъ ёго візьмуть да й убъють. «Вінъ старий, кажуть, на що вінъ здався, на що ёго дурно хлібомъ годувать?» Отъ одинъ синъ и пожалівъ свого батька. Замісь того, щобъ убить ёго, вінъ завівъ ёго у погребъ и носивъ туди ёму істы. Ажъ ось славъ Богъ голодъ: поіли люде весь хлібъ, уже помололи и поіли те зерно, що оставляли на насіння. Приходить той синъ до батька да й каже:

— Отъ теперъ я васъ, тату, убью: істи нічого. Теперъ уже й мині самому прийдется зъ голоду умерти.

— Ні, сину, каже батько: ти мене не вбивай, а зроби ось що: піди виори десятину поля, роскрий хату, посічи тую солому та й посій, то може на той годъ уродить хоть на насіння.

Послухавъ ёго синъ, посіявъ січку на десятині. Якъ уродить хлібъ, та такий густий, та хорошій, що рідко буває такий и въ добрий рікъ! Люде побачили, що такий хорошій хлібъ уродивъ на ёго ниві, прийшли до ёго да й питають:

— Що ти посіявъ? Де ти зерна взявъ на насіння, що въ селі уже нігде не було и зернини?

— Щожъ, каже, люде добрі; нічого правди таіть: я свого батька не вбивъ: жалко мині ёго стало, дакъ я ёго сховавъ у погребъ, щобъ люде не зналы да й годовавъ ёго тамъ. Якъ славъ—ото Господь на насъ грішнихъ кару, поіли хлібъ, нігде й зернини не осталось въ засікахъ, а тутъ и сівба

наступила,—пішовъ я до батька, а вінъ мині и каже: «роскрий сину, хату та посічи солому на січку и посій». Я такъ и зробивъ: виоравъ нивку и засіявъ ii січкою. А теперъ и вродило, слава Богу, буде й мені, буде и другимъ.

— Не будемъ же й ми своіхъ батьківъ убивать: може й вони намъ коли небудь стануть у пригоді.

Съ того часу старі люде стали умірать своєю смертію.

23.—Про жінку и солдата.

(М. Никополь, Екатеринославскаго у.)

Бувъ собі чоловікъ та жінка—дуже, дуже бідні. Отъ чоловікъ пішовъ орать, оре та й оре, коли це зразу лемішъ диррр... та й переломався.

— Тпру, каже мужикъ той, випрягай волівъ.

Якъ випрягъ та винявъ плугъ, коли дивиться—ажъ тамъ барило грошей; вінъ взявъ ёго та й положивъ коло себе, та й послався сказать про це жінці. Коли це иде Москаль.

— Здоровъ мужичокъ.

— Здоровъ, пане служивий.

— А щто ти ділаешъ?

— Та це, не вамъ кажучи, оравъ та й найшовъ барильце грошей.

— Ну, послушай, мужичокъ, ти пройдёшъ сто борозёнъ, да й сто бочонковъ найдешъ, а этотъ отдай мнѣ.

— Та й справді, пане служивый, кажете правду? Ну, то й возміть ёго собі.

— Вотъ спасібо, мужичокъ, мнѣ они пригодяться: я иду въ Кіевъ Богу молиться—вотъ и за тебя помолюсь. Ну, прощай, мужичокъ, спасибо тебѣ за гостинецъ.

— Богові дякуйте, пане служивий.

Коли прийшла ёго жінка та й питаєтся:

— А що, де гроші, що ти виоравъ?

— Та ишовъ Москаль, а я ёму и оддавъ.

— Ахъ ти, сякий-такий сину, на що жъ ти ёму оддавъ? Куди жъ вінъ пішовъ?..

— Та вінъ казавъ, що иде въ Кіевъ Богу молиться.

— Ну, сиди жъ ти тутъ, а я піду зъ синомъ, та й видурю у нёго гроші.

— Ну, добре, йди, та тілько вінъ дуже розумний—гляди, щобъ вінъ не пізнавъ, чого ти до ёго підмазуєшся.

— Та ти вже мене, сякий-такий сину, не вчи,—я й сама добре знаю, якъ робити.

Отъ нарядилась вона кіянкою то й пішла назустрічъ Москалеві.

— Здорові були, пане служивий, куди васъ Богъ несе?

— Здорово, старушка. Иду въ Кіевъ, родная, на богомолье. А тебя куда Богъ несетъ?

— И я иду въ Кіевъ Богу молиться; та стратилась, батечку, ні съ чимъ ити дальше.

— Ну, у меня єсть деньги,—будемъ ити вмѣстѣ. Да какъ же твоєво сина имя?

— Та стидно, батечку, и казати: таке чудне имня давъ ціпъ.

— Ну, нічего, голубушка, не стидісь; какоє попъ далъ, такъ и мы будемъ называть.

— Моє имня— Упісяюсь, а сина зовуть—Напісявъ.

Отъ приходять вони до одного чоловіка та й просяться въ хату; чоловікъ іхъ пустивъ. Москаль полізъ на пічь, а жінка лягла на лаві, та взяла у ночі барильце та й дременула ажъ до дому. Москаль прокинувся та й кличе: «Упісяюсь? а, Упісяюсь?!

А мужикъ и каже:

— Пісяй, вражий сину, тілько не на печі.

А Москаль упять кличе: «Напісявъ! Напісявъ?!»

Мужикъ думавъ, що вінъ таки навсправшки напісявъ та й кричить:

— А чортъ би твого батька напісявъ! Пішовъ вонъ зъ хати!

Взявъ мужикъ та й вигнавъ ёго зъ хати. Пошовъ Москаль, плачучи та проклинаючи жінку.

Записалъ Залюбовскій.

24.—Кому труднішъ правитись.

(Курской губерніи)

Мужикъ и зъ жінкою часто спорились: кому зъ нихъ робити труднішъ? Мужикъ каже, що ёму труднішъ у полі, а жінка—що ій труднішъ дома. Отъ разъ літомъ и поміняліся вони работами: жінка поіхала орати, а мужикъ зоставсь дома. Отъ ідучи орачемъ, жінка и наказує мужикові.

— Гляди-жъ ти мені, не проспи череди, віджени коровъ у череду, а овечо къ и телятъ у ватагу; та гляди не запропасти курчатъ и зъ квочкою, нагодуй іхъ; та щобъ обідъ у тебе поспівъ, поки приіду, и буханцівъ напечи; та масла сколоти, и щобъ сколотини були: онъ тамъ сухе просо, то стовчи пшона на кашу.

Загадала усе й поіхали собі зъ семійкою у поле. Мужикъ поки зібрався гнати скотину, а ватагу й череду вже прогнали: треба було бігомъ доганяти. Вернувсь до дому, та щобъ шуліка не потаскавъ курчатъ, вінъ позъязувавъ іхъ ниткою, привязавъ до квочки и пустивъ на двіръ, а самъ ставъ поратись у печі. Бачивъ вінъ, що жінка тоді и діжу місить, и пшоно товче на кашу, якъ топится у печі,—отъ замісивъ вінъ діжу, и ставъ разомъ на ступу пшоно товкти; а щобъ за однимъ заходомъ сколотити и масло, привъязавъ до пояса горщокъ зъ сметаною, бачъ, зъ такою гадкою—що якъ товктимется пшено, то й масло сколотится. Отъ тільки начавъ товкти пшоно въ ступі, а квочка—кирръ, кирръ, а курчята якъ запищать,—вінъ зъ ступи та на двіръ глянути, чого вони, та зачепивсь за ломаку и простягся, горщокъ зо сметаною розбивсь. Дивится вінъ—ажъ здоровенний шуліка ухопивъ курчя, а за нимъ потяглись у гору и останні курчята зъ квочкою, бо звязані були міцно: такъ у сіхъ и поперъ шуліка. Поки мужикъ розглядавъ, куди понісъ шуліка квочку зъ курчятами, тимъ часомъ убралась свиня у хату, звалила діжу зъ тістомъ, воно поплило по хаті, а свиня глита ёго на весь ротъ, а друга свиня порається біля пшона въ ступі,—а тутъ и въ печі погасло. Загадався мужикъ, стоіть та дума, що ёму робити, а вже давно—обідня пора. Отъ вже и жінка повернулась зъ поля. Приіхала жінка у двіръ, зиркъ—квочки нема. Мерщій роспрягла шкапу, та въ хату, та й пита мужика:

— Де квочка зъ курчятами?

— Де! шуліка ухопивъ. Я позвъязувавъ курчятъ та й поприпинавъ до квочки, щобъ шуліка не схопивъ якого, або щобъ не порозбігались, ажъ шуліка налетівъ, такий здоровенний, що й квочку понісъ и курчятъ.

— А обідати наварівъ?

— Наварівъ! коли и въ печі погасло!

— Масло сколотивъ?

— Е, сколотивъ тобі! Побігъ за квочкою, спіткнувся, а горщокъ розбився, и сметану собаки поіли.

— Та що се у тебе тісто по хаті?

— Та бісови свини! Я кинувся за квочкою, а вони у хату: одна діжу вивернула, друга пшоно въ ступі поіла.

— Такъ ти, бачу, все поробивъ?

— Ежъ, поробивъ! Поробишъ за сими иродовими шуліками та свиньми.

— А яжъ знахала, що ти сказавъ, та, бачъ у яку ще пору звернулась.

— Еге, тамъ одне діло, а тутъ, ачъ скільки наказала: и те зроби, и друге зроби; дежъ ёго усе упорати?

— А яжъ упораю жадного дня. Отъ то-тожъ и є! не споръ, не кажи, що жінкамъ нічого робити.

---

25. — Казка про те, щобъ жінці правди не казать, съ паномъ не брататься, чужої дитини за свою не брати.

(Кириловка, Каневскаго у., Кіевской г.)

Якъ умівравъ чоловікъ, то завіщавъ своєму синові: «не братайся, каже, съ паномъ, не кажи жінці правди и не годуй чужої дитини за свою». Ото-жъ синъ, оставшись хозяіномъ (а бувъ заможний), та й дума собі: «а ну, попробувать: шо то съ того вийде? Чимъ воно худо побрататься зъ паномъ, або сказать жінці правду, або вигодовувать сироту?»

А тоді, за паньского часу, та були судьі полномочни, и у тимъ селі бувъ поміщикъ судья. Сей чоловікъ якъ зачавъ прислужуваться панові, то ёго панъ такъ полюбивъ, шо назвавъ ёго братомъ та й побратались: уже иначе и не называють одинъ другого, якъ братомъ. Бачить чоловікъ, шо такъ добре, да й дума: «отъ-же неправду батько сказавъ, щобъ зъ панами не брататься; а ну, ще возьму чужу дитину та згодую замісь своєі,—однаково, у мене нема дітей». Поживъ ще який часъ, ажъ панові випало кудись іхать, панъ призиває ёго до себе да й каже:

— Слухай, брате: я іду зъ дому, пильнуй, будь ласкавъ мого хозяйства, а найпаче пильнуй, щобъ хто не вкравъ мого любого лебедя.

Коли вже панъ поіхавъ, той чоловікъ, щобъ спробовать, що то вийде зъ того, якъ сказать жінці правду,—узявъ паньского лебедя у ночі, принісъ до дому, посадивъ у скритному хлівці, насипавъ пшениці и поставивъ води да й замкнувъ, а ключъ сховавъ. Взявъ свого білого гусака, принісъ жінці, да й каже:

— На, жінко, заріжъ лебедя да й звари, чуть світъ попоімо.

Уже то мусить бути вінъ дуже добрий, коли панъ ёго такъ жалує.

— А дежъ ти взявъ, питає жінка.

— Укравъ у пана-брата; та гляди, не кажи нікому.

— Оце гарно, хиба-жъ ти мені не віришъ?

Ото жінка зарізала, оскубла гусака, зварила, але побігла до криниці по воду и зострілась зъ кумою, та тихенько на ухо й каже:

— Прийди, кумасю, я тобі дамъ ніжку лебедя покоштувать, якій вінъ добрий.

— А де-жъ ви взяли лебедя?

— Мовчі, кумусю, мій чоловікъ укравъ у брата.

Ото кума прийшла, жінка ткнула ій ніжку лебедя и рада. Ажъ ось приіжає панъ; перше всёго питає, де лебедь.

— А щожъ, брате, хтось укравъ.

Панъ заразъ объявивъ по всіхъ усюдахъ: що хто одкриє лебедя, тому сто рублівъ, корова и пара волівъ. А на той часъ кумінъ чоловікъ бувъ у дворі на варті, да почувъ, що то панъ объявивъ, да прийшовши до дому и каже:

— Ото комусь щастя Богъ давъ, жінко.

— Яке, чоловіче?

— Хтось укравъ у пана лебедя, дакъ панъ объявивъ: хто ёго знайде, тому сто рублівъ, корова й пара волівъ.

Жінка ажъ підскочила.

— Оце, чоловіче, наше щастя; бо паньскій братъ укравъ лебедя; ёго жінка, моя кума, такъ мені сказала, да ще й ніжку лебедя я ззіла.

Той чоловікъ пошовъ до пана, росказавъ усе. Панъ послався за братомъ. Ведуть ёго, а шибениця уже й готова. Питається панъ:

— Ти укравъ лебедя?

— Я, каже.

— Беріть ёго да й повісьте!

Ото, якъ узяли брата, дакъ вінъ и говорить:

— Пострівайте, пане, я вамъ щось скажу.

Панъ такъ и вхопився:

— Може лебедь живий?

— Живий, каже.

— Ну, ти мій братъ изнову.

— Е, ні, каже, пане, уже въ-друге не побратаємось, бо вже знаю, що то мені батько казавъ.

*

— А щожъ тобі батько казавъ, питає панъ.

— Казавъ мені батько съ паномъ не брататься и не казать жинці правди; оце жъ я вже знаю, що хоть я паньскій братъ, але бувъ би вісивъ на шибениці, якъ би справді ззівъ лебедя, хочъ признався тилько самій своій жінці.

Панъ питає:

— На щожъ ти ёго укравъ?

— А на те, каже, щобъ було що жінці одкрить. Єще годую чужую дитину—за свою. Побачу, що зъ того вийде?

Коли той чоловікъ поживъ ще якийсь часъ та й заслабъ и стало ёму дуже трудно, дакъ вінъ и робить распоряженіе своімъ имуществомъ и каже:

— Розділяю свое добро на три части. Одну на церкву, другу тобі, сину, и матері, а третю тому, хто мене доріже.

Ото синъ и каже:

— А кто-жъ тату ближнійший ніжъ я. Якъ має кому достаться, то нехай я доріжу.

Тоді чоловікъ послався за паномъ та й росказавъ ёму: чому то батько не велівъ брататься зъ паномъ, казать жінці правду и годувать чужу дитину за свою.

26.—Казка про те, щобъ жінці правди не казати, съ паномъ не брататься и чужої дитини за свою не брать.

(Шендеровка, Каневскаго у., Кіевской г.)

Колись бувъ на селі панъ поміщикъ, и не мавъ у себе вінъ родичівъ. Отъ панъ и побратався зъ мужикомъ. Мужикъ бувъ для пана дуже добрый, а панъ жалувавъ ёго, якъ брата. Жили вони дуже гарно, годівъ щось и зъ десять. Разъ зробилась у пана біда: хтось укравъ у пана лебедя, которого вінъ дуже любивъ. На другій день панъ велівъ зібрать людей и объявить: що хто найде, або откриє, де вінъ пропавъ, то тому дасть панъ десять карбованцівъ грошей, пару волівъ и хліба десятинъ скілько. Тимъ часомъ случилось такъ, що братъ паньскій вибравъ изъ своіхъ гусей самого лучшого гусака, та и давъ жінці, щобъ вона зварила. Якъ дававъ жінці, то говоривъ, щобъ вона нікому не казала, що зъіли паньского лебедя.

— Оце, каже, жінко, я укравъ у пана лебедя, та нишкомъ изсімо, та й мовчи нікому и не кажи.

Жінка побігла до криниці по воду, побачила тамъ куму свою и говорить:

— Кумочко, голубочко, прийдіть до мене, я вамъ дамъ ніжку зъ лебідя, бо мій чоловікъ укравъ у пана, та говоривъ, щобъ я нікому не казала.

Набрала води и обидві порасходились. Куминъ чоловікъ прийшовъ до дому, да й каже своій жінці:

— Панъ обіщавъ дать пару волівъ, десять карбованцівъ и хліба кіпъ скілько—тому якъ хто виявить, де дівся пана лебедь.

Жінка ёго зраділа, та й говорить:

— Чоловіче, я знаю, де лебідь. Паньскій братъ укравъ лебідя; мені кума и ніжку давала істи коло криниці.

Пішовъ той та й объявивъ пану, що ёго братъ укравъ лебедя. Панъ такъ и закричавъ:

— Позвать мені брата!

Привели паньского брата. Панъ питає:

— Ти укравъ лебедя?

— Я, пане.

— Ну, брать ёго на шибеницю.

Бо скоро лебедя не стало, то панъ поставивъ шибеницю, велівъ повісить того, хто лебедя укравъ. Потягли бідного паньского брата на шибеницю. Тилько що зачипили петлю за шию, а вінъ кричить:

— Підиждіть, пане, лебедь есть живи.

— Справді живий?! Ну, будь же ти зновъ моімъ братомъ.

— Ні, уже не хочу, каже паньскій братъ, буть вашимъ братомъ, а буду такъ—добримъ знакомимъ и приятелёмъ.

Прошло вже чи мало времъя після того, якъ це зробилось. Ставъ нашъ паньскій братъ вже нездужать. Отъ вінъ разъ и говорить своій жінці:

— Знаешъ, жінко, намъ треба узять сироту за дитину, однаково у насъ нема дітей.

Отъ вона и узяла маленького хлопчика за дитину. А паньскій братъ уже зовсімъ нездоровъ, такъ що уже й приходится умірать. Укликавъ паньскій братъ до себе у хату свою стару и хлопчика, того, що вінъ узявъ за дитину, та й каже:

— Оце мені прийдется умірти, то я своє добро розділю на три часті. Одну часть тобі стара, другу—тобі хлопче, а третю—тому, хто мені доріже.

А хлопчикъ подумавъ, подумавъ та й каже:

— Знаєте що, тату, лучше я васъ доріжу, то мені достанеться третя частъ; все таки я ближнійший, чимъ хто другій.

Позвавъ тоді паньскій братъ пана та й каже:

— Оце я вамъ ажъ теперъ скажу, на що я лебедя украв, на що жінці своій сказавъ, и чужу дитину собі за дитину узявъ. Послухайте, що говорив мій синъ: вінъ хоче мене дорізать, щобъ ему досталась третя часть мого добра. Для цёго я у васъ и лебедя украв та й жінці сказавъ, щобъ увірится, чи правда єсть въ цій приказці, що люди говорять: съ паномъ не братайся, жінці правди не кажи и чужої дитини за свою не бери. Ажъ отъ воно й правда!

27.—Не бери чужої дитини за свою, не кажи жинці правды и съ паномъ не будь за панібраця.

(С. Перейма, Балтскаго у., Подольской г.)

Въ єдному селі мавъ панъ собі чоловіка любимого,—то за те вінъ ёму довірив годовати сокола и строго приказавъ ёму, щобъ вінъ ёго добре гледівъ, щобъ той не пропавъ. Отъ вінъ принісъ ёго до дому и заховавъ въ лёхъ. Пішовъ въ село, доставъ собі півня, такій самий, якъ сокілъ; зарізавъ ёго, ускубъ и принісъ жинці и каже:

— А ну, жинко, пани ідять мясо сокіла; будемъ и ми исти — якій то буде смакъ въ ёму; бо мні панъ давъ доглядати ёго, а я зарізавъ; то звари та й зъімо; тилько, гляди, не кому не каже; а якъ дойдется до пана, то я скажу, що вінъ здохъ.

Отъ єденъ разъ панъ приходить до спроса—де сокілъ. Въ ответъ той ёму сказавъ, що вінъ здохъ. Панъ на це нічого не сказавъ: якъ здохъ, то здохъ. Але якъ на нихъ треба було посваритися зъ жинкою, то жинка заразъ пішла и сказала панові, що сокілъ не здохъ, а чоловікъ казавъ зарізати и зъісти. Панъ розизлився на ёго, позвавъ до себе, начавъ ёго бити и сказавъ, що якъ не буде сокіла, то повішає. Тоді той чоловікъ каже панові:

— Позвольте мені піти до дому и распорадитися по своёму хозяйству, такъ якъ я знаю, що я буду повішаний.

Приходить до дому, каже жинці:

— Бачъ, жінко, я тебе просивъ, щобъ ти не казала, що ми сокіла зъіли, а теперъ мене панъ присудивъ повішати, то я пришовъ, щобъ розділитися грішми.

Отъ вінъ позвавъ годованика, що бувъ у нёго за сво́го, казавъ жинці гроши дати и начавъ іхъ роскладати на три купкі. И каже:

— Оця єдна купка тобі, жинко, а друга купка годованнику, а третя купка тому, хто мене повішає.

Тогді годованникъ каже:

— Дайте, дядю, мні, то я васъ повішаю.

Тоді вінъ ставъ и думає: «чикайте, я еще піду до пана, може вінъ мене помилує». Пішовъ у лёхъ, взялъ того сокіла и понісъ до пана. Пришовши до пана и каже панові:

— Отъ, бачите, пане! Неко́ли съ паномъ не заходь за панібраця и жинці правди не кажи и чужої дитини за свою не бери. Бо якъ мене хотіли повішати, то я розділивъ гроші и годованикъ мене хотівъ повішати.

Тоді панъ за це давъ ёму награду и зробивъ ёго господаремъ: давъ ёму волівъ, плугъ и хату.

Сообщена И. Казиміровичъ Аникійчукъ.

28.—Съ паномъ не братайся, жінці віри нейми и чужої дитини за дитину не бери.

Бувъ собі єденъ богатий чоловікъ, и мавъ вінъ єдного тилько сина. Якъ умірав старий, то давъ таку науку свому синові: «съ паномъ не братайся, жінці віри нейми, и чужої дитини за дитину не бери». Якъ умеръ батько, то зоставивъ синові велике багатство, такъ що вінъ часами и панові позичавъ гроши; и за те ёго панъ дуже любивъ, такъ що панъ єдного разу сказавъ:

— Будьмо собі братами.

Думавъ вінъ, думавъ: не приходится батькової заповіді ломати; а далі думає: «а ну—треба переконатись»,—и побратався вінъ съ паномъ. Ото-жъ то відці и пішло, що люди, а особенно парубки, єденъ до другого кажуть «пане брате», бо такъ той чоловікъ завше пана називавъ. Чоловікъ той и дітей не мавъ, то хотівъ также и въ цімъ переконатись, и для того, якъ зостався єденъ хлопець безъ батька и безъ матері, то вінъ ёго и взявъ собі за дитину. Якъ той хлопець уже підрісъ, то вінъ здавъ на ёго все господарство, а самъ господарувавъ у свого пана-брата. Той панъ любивъ дуже ружну птицю, и мавъ у себе сокола, которого дуже любивъ. Поіхавъ десь панъ

зъ дому, и здавъ того сокола на того чоловіка, бо, якъ дома, самъ ёго завше пильнувавъ. «Отъ, думае собі чоловікъ, теперъ можна переконатись». Бере вінъ того сокола и несе въ лісъ, у свою пасіку; а самъ взявъ зарізавъ півня, відрізавъ ёму голову, оскубъ ёго, віддавъ жінці та й говорить потихеньку:

— На, жінко, звари, це я зарізавъ паньського сокола, та ззімо; тилько нікому не кажи, бо знаешъ, що це у ёго найдорожча птиця.

Взяла жінка того сокола и варить, ажъ ось приходить вірна кума и питается:

— А що се ви, кумасю, робите?

— Ой, кумасю, зачикайте—но, я вамъ дамъ покоштувати, бо це (тилько Боже васъ сохрани кому казати!) мій чоловікъ зарізавъ паньского сокола!

И дала ій ніжку паньского сокола.

— Алежъ то и пресолодкій!

Та вірна кума здибала на дорозі свою вірну куму и каже ій:

— Охъ, кумасю, ви не знаете, що я сёгодня іла! була въ тоі куми, а ії чоловікъ зарізавъ паньского сокола; вона тоді саме варила, якъ прийшла та й мені дала покоштувати, що за пресолодке мясо!

Та кума росказала свій кумі, а та своій и въ пів-дня вже все село о тимъ знало. Приіхавъ панъ и питается.

— Все, слава Богу, тилько то нещастя, хтось сокола вкравъ. А такъ, пане брате, укравъ хтось, та й нема!

Дуже панъ бувъ зажурився, а дали и каже:

— Завтра треба зібрати всю громаду, и старого й малого, и поставити рядомъ, десятого чоловіка бити, коли хто не признается.

Якъ тилько жінки почули о тимъ всімъ, то заразъ начали кричать:

— Якъ то? нашихъ чоловіківъ бити? А за що? Коли то гуменний (той-то чоловікъ бувъ гуменнимъ) укравъ сокола!

И заразъ єдна другій зачала казати и росказувати, якъ то ёго жінка своій кумі дала покуштовати того сокола. А далі донеслі объ цімъ и панові. Панъ дуже здивувався и не хотівъ вірити, а далі призвавъ ёго, того чоловіка до себе, и зачавъ допитуватся. Отъ вінъ и признався. Панъ казавъ посередъ села поставити шибеницю, и при всій громаді ёго щобъ повісити. Привели того чоловіка до шибениці. А вінъ казавъ всі своі гроши привезти туда, и розділивъ іхъ на три кучі:

— Одна буде жінці; друга синові, а третя тому—сама більша — хто мене повісить.

А той принятий за сина тоді й каже:

— Це праця мого батька, хто жъ ёму близчий, якъ синъ. А луче я заберу сі гроши, и самъ ёго повішу, нижъ хто чужий буде користати зъ ёго праці.

Той чоловікъ каже:

— Чи чуєте, люде? Чекайте но, люде, чикай и ти, пане-брате! Я хтівъ переконатись: чи справедлива та заповідь, котору мені давъ батько, якъ умиравъ, и для того я занісъ того сокола до себе въ пасіку. Пішліть, вінъ тамъ есть. А давъ мені батько таку заповідь: зъ паномъ не братайся, жінці віри нейми, а чужої дитини за дитину не бери.

Після того відкупився у пана на волю и живъ собі ще довго и благополучно.

29.—Про те, що бува зъ того, якъ въ семействі незгода.

(Липецкая слобода, Харьковской г.)

Живъ собі чоловікъ та жінка. Посіяли вони собі усякого хліба. Прийшла осінь; ввесь хлібъ убрали, а просо зосталось ще й некошене. Чоловікъ уставъ раненько, та й каже:

— Оце, жінко, треба намъ лагодитись на поле іхати та просо косити, та въязати; бо, бачъ, уже за того й друга Пречиста, а воно й не кошене; висипется усе за того.

— Та й поідемъ же, чоловіче; ось я наготую снідати; поснідаємо та й поідемо... Та чого бъ тутъ наготовити? Отъ що, чоловіче,—піди мерщішенько до куми, та добудь сковороди,—я млинчиківъ напечу,—поснідаємъ та й поідемъ.

Чоловікъ пішовъ, принісъ сковороду.

— Ну, жінко, я принісъ сковороду, а ти віднеси.

Напекла жінка млинцівъ, посидали снідати. Жінка й каже:

— Та віднеси вже ти, чоловіче, сковороду.

— Е, ні жінко: я приносивъ, а відносити тобі вже черга.

— Ну, и яжъ не хочу!

И зачали спорити,—кому нести сковороду. Отъ вони й порахували: хто до вечера першій заговоре, тому й односити сковороду. Нічого не говорили вони; чоловікъ тілько мугиче собі «турюрю! турюрю!» щобъ ёго тамъ не спитали; а жінка все товче: «пітюха! пітюха!» Коли вжо надъ вечіръ іде панъ и не зна, на яку дорогу звертати. Думавъ-думавъ та й послався свого візнику попитати дороги до ціхъ чоловіка та жінки. Візника прийшовъ та й питає:

— Куда дорога?

Чоловікъ одно човпе: «турюрю! турюрю!», а жінка! «пітюха! пітюха!» Візникъ злякався и побігъ, и росказавъ панові. Панъ узявъ батігъ и иде до іхъ:

— Куда дорога?

— Турюрю! турюрю! каже чоловікъ.

— Пітюха! пітюха! човпа жінка.

Вінъ янъ начавъ чесати іхъ нагайкою. Чоловікъ заговоривъ перше. Тоді жінка и закричала радосно:

— Бачъ, чоловіче, тобі нести!

Нічого робити—однісъ. Поіхали на поле. Чоловікъ пішовъ косити, а жінка сіла підъ візъ та й оха!

— Охъ! чоловіче! болить щось у мене все, й вьязати не можна!

Пішовъ косити, косивъ, косивъ, прийшовъ обідати. Жінка співа:

— Охъ, чоловіче, хочъ би мені до дому доіхати,—уже пришла мені смертонька. Скорій запрягай, а то буде й тобі хлопоти.

Чоловікъ запрігъ и ставъ ії підводити на візъ, а самъ такъ и заливается слёзами.

— Охъ, чоловіче, теперъ ужъ не лізти мені на возъ, хиба візьми мене помаленьку на спину, та й вези, а на возі щобъ ще не розтрусилася.

Чоловікъ узявъ ії собі на плечи та й несе. Унісъ уже у слободу. Идуть мимо кумеиоі хати. Жінка й кричить:

— Здорова була, кумасю? помагай-бі!

— Здорова!

— А що, кумасю моя, кажуть, що чоловіка не можна одурить... Отъ яжъ одурила!..

— А бісъ же твоєму батькові! каже чоловікъ, та й двинувъ ії зъ плечей.

— Ну піди жъ хочъ на поле та забери воли та візъ.

— Ні, не хочу.

И впъять вони заспорили. Спорили вони цілу зіму, поки ажъ воряки — добрі люде—волівъ та візъ покрали.

Записалъ Столбинъ.

30.—Про щастя, котре прийшло на старість.

(М. Мирополь, Новограде-Волынскаго у., Волынской г.)

Був парубокъ, и посватавъ вінъ дівку. И живуть собі добре. И доріру хтось прийшовъ підъ вікно и говорить:

— Чи теперъ вамъ щастя, за молоду, чи на старість?

А вінъ обзивается:

— Якъ має Богъ дать худо, то нехай заразъ дасть, а добро на старість.

Отъ ёму заразъ хата й згоріла. Батьки сходятся—багати були—и поставили ёму хату, а вона знову згоріла. Отъ вони знову сходятся—поставили хату, и третя згоріла. Отъ вони и говорять:

— Видно, ёму Богъ нещастя дає.

Тоді цей чоловікъ куріня самъ собі поставивъ, и пішовъ зъ жінкою по дрова. Набрали та й несуть вязочками. Іде панъ напротивъ іхъ. Панъ дивиться, що жінка гарна, и спинивъ коні, и каже:

— Продай, чоловіче, жінку.

— Не продамъ.

— Я силою одберу...

Ото панъ одібравъ жінку и давъ ёму чересъ.

— Ось єсть у мене, чоловіче, перстень, переломімъ ёго по-половини, якъ ці половинки до купи зійдутся, тоді ми зъ тобою знову зійдимось.

Жінка свою половинку взяла, а вінъ свою поклавъ межъ грошi, а після заплакавъ та й лігъ спати, а грошi поклавъ коло себе. А чересъ бувъ червоний. Прилетівъ крукъ, думавъ, що мясо, да й ухопивъ и поклавъ на своему гнізді, на дубові. Отъ вінъ прокинувся, грошей—чортъ ма! Вінъ ставъ майстромъ. Той панъ черезъ роківъ десять умеръ. Отъ тій пани треба покой ставити, бо та жінка стала панею. Ззиває вона майстрівъ. Призвали ёго туди. Вінъ згодився и пішовъ у лісъ рубать дерево и показавъ на того дуба, щобъ зрубали, що бывъ зъ гніздомъ. Упавъ дубъ, и грошi упали зъ гнізда. Отъ вінъ за грошi, а робітники и собі за іхъ. Вони кажуть «наші грошi», а вінъ каже «моі». Пійшли до пані позиватися. Передъ панею вони кажуть:

— Нашъ лісъ и наші грошi.

— Нітъ, каже, моі.

Отъ пані и питає:

— Якъ-же вони твоі?

— Отъ мене панъ жінку одибравъ, ці гроші за неї давъ.

Вона питає:

— Чи є въ тебе яка признака?

А вінъ каже:

— Є.

— Яка въ тебе признака?

А вінъ ій каже:

— Вона переломила перстня на-двоє, та свою половину взяла, а я свою межъ гроші поклавъ.

Пані одчинила, выйняла гроші и найшла, якъ разъ, ту половину. Допіру вона подумала, що и въ ії есть така половина, и пійшла взяла свою половину, и принесла до ёго, и склала до купи—такъ и прийшлось! Вони тоді обнялись, поцілувались, и теперъ живуть и хлібъ жують.

Въ этой сказкѣ, какъ и у Рудченка въ 1 вып. (№ 57, стр. 161 и 164) есть схожія черты.

31.—Живий мрець.

(Курская г.)

У въ однієї жінки бувъ чоловікъ, такий собі вахлакуватий та не поворотkий, та ще и не мавъ усіхъ дома. Хоча вінъ бувъ и работяга; але—усе-жъ таки жінці нудно, що вінъ небалакучий и непоказний собі, и не такий красень, якъ инши людські мужики, або якъ ось ії кумъ—хай здоровъ буває! А той кумъ таки чимало спавъ ії на душу, вхибнувъ таки жміньку куменої ласки. Не разъ, не два балакали, було, моі куми, якъ би здихатись Максима—такъ звався куминъ мужикъ. Жінка хитра на вигадки! Отъ и прирозуміла Максимиха що зробити: давай вона що-дня провадити мужикові своєму, що вінъ хворий, усе не здужає, хоча ёму зовсімъ не чулося ніякого лиха. Чи приіде чоловікъ зъ поля, або зъ лісу—жінка заразъ до ёго на-зустрічъ: «що ти, чоловіче, таки нездужащий, зовсімъ змарнівъ?» А тутъ якъ нарошне, де не візьмись, и кумъ, и той ёму тісі-жъ: «що ти такий блідий, куме? зовсімъ ледве ноги волочишъ». Чоловікъ и справді понявъ віри, що вінъ недужий. Разъ якось повернувсь Максимъ зъ поля, дуже втомивсь, не здишется. Жінка заразъ до ёго:

— Ляжъ, чоловіче, на лаву: ти зовсімъ вмираєшъ. И ти, Боже мій!

Чоловікъ послухавсь, лігъ, згорнувъ руки, мовъ передъ кінчаннямъ, а жінка якъ ударится объ поли, якъ заголосить:

— Що мені робити на світі? ти вмеръ, чоловіче! Побіжу до кума, спитаю, чи справді ти вмеръ?

Прийшовъ кумъ поглянувъ на Максима та й пита:

— Чи давно вінъ вмеръ?

А жінка й каже:

— Та вінъ, якъ приіхавъ учора зъ поля, ледві коня распрігъ, та вішовъ у хату та й вмеръ.

Та якъ заголоситъ:

— На кого ти мене, Максиме, покидаєшъ?

А кумъ й собі додає:

— Добрій бувъ чоловікъ Максимъ та вмеръ.

А Максимъ усе чує, та дума, що справді вінъ умеръ. «Бо якъ би не вмеръ, міркує собі Максимъ, то чогобъ же жинка голосила. Або и кумъ каже: що я вмеръ». Лежить собі не ворохнется. Отъ жінка и каже кумові:

— Зроби, будь ласкавъ, довомину, а я побіжу до попа, щобъ прийшовъ завтра поховати.

Кумъ швидче за сокиру, зробивъ довомину, а жінка накрила ёго полотномъ, ніби мреця; а якъ уздріла, що йде піпъ, давай вбиватись за Максимамъ, підняла голосъ. Прийшовъ піпъ и пита:

— Чи давно вінъ вмеръ?

— Та ще позавчора, якъ тільки приіхавъ зъ поля!

Відправивъ піпъ похорони, закрили Максима кришкою въ довомину, а вінъ усе мовчить; такъ ёго потирили и на гробовище за село. А до гробовища, бачъ, було дві стежки; одна—у объіздъ, кругомъ—дальша, друга—на-прямець, черезъ рудку—ближша. Понесли Максима у довомині. Донесли вже ёго до того місця, де дорога стає росхідна, й товкуютця собі люде, куди бъ ёго нести, чи у объіздъ, кругомъ, чи на-прямики, черезъ рудку. Постановили довомину, й рахублятця такеньки, й поклали нести на-прямики, підняли довомину й несуть. Отъ тутъ уже Максимъ не втерпівъ, бо бачивъ, що люде зовсімъ не знали сію шляху, та якъ гуконе зъ довомини:

— Не несить на-прямець, бо я позавчора втопивъ на рудці шкапу, на силу витягъ.

Люде полякались, кинули довомину на землю и відскочили геть; кришка зъ довомини скочила, Максимъ випавъ зъ довомини и лежить мовчки. Опамятовався спершу, піпъ наближавсь до Максима та й пита:

— Чого ти, Максиме, лежишъ?

— Та я-жъ вмеръ!

— Хто тобі сказавъ, що ти вмеръ?

— Та жінка сказала, ще й кумъ сказавъ, що я вмеръ.

— Уставай же, Максиме, теперъ ти оживъ? говорить піпъ.

— Та чи справді я оживъ?

— Та ожпвъ же, я тобі кажу.

Підвівсь Максимъ и пішовъ до дому, не на радість ні кумові, ні жінці.

Записана Залюбовскимъ.

32.—Лінива сестра.

(Курская г.)

Була собі стара жінка, жила вона у-двійці зъ онукою, та не було у нихъ ніякої худобини. опрічъ собаки та кривобокої хатини. Бідували вони на світі більшъ за ліньками. Ще поки онука була жива, то баба таки ходила на заробітки, копала ріпу, та ріпою и харчилась наветь усю зіму. А це онучка якъ дійшла до літъ, то й того не стало: зовсімъ стара лінується. Кличуть ії у осени люде копати ріпу, а вона и сама не пошла, и онуки не пустила:

— На що мині, каже, ріпа? Я цією осінью віддамъ онуку заміжъ, а собака здохне, а я умру.

Але збігла й осінь, настала зіма, а собака не здиха, онуку нихто не бере, и стара не вміра, а харчівъ не стає. Тільки зачує, було, стара, що віконницею вітеръ стукає, то заразъ и начувається старостівъ до онуки, або хто кличе на роботу, то й шле ії:

— Вийди лишень на двіръ, стукають, знать кличуть ріпи копати.

Вийде—нема ні духу. Не діждалась стара ні старостівъ до онуки, ні поки собака здохне, а на-то-мість сама вмерла відъ голоду.

Записалъ Залюбовскій.

33.—Бідна удова зъ синомъ—удовиченкомъ.

(Курская г.)

Була собі бідна удова, а у неі бувъ тільки одинъ синъ. Ще за-молоду не любила удова сидіти згорнувши руки: усе порплитця було біля чого небудь; то такъ й підъ старість: работа зъ рукъ завжди не випада; такъ й сина свого привчила. Було у нихъ трохи и землички, але нічимъ було орати. Отъ якось-то вона розгорила собі грошенятъ, купила бичка,—и ставъ удовиченко робити хліба бовкунцемъ. Невсипуща була людина вінъ: ранкомъ не засипается довго, рано у вечері пахати не кидае, — то й бовкунцемъ робить, а оранки викида стільки, якъ другі парою. Разъ іде повузъ парубка, чоловікъ зъ чужаго села, тяжко богатий; дивится, що парубъяга бовкунцемъ та багато уоравъ пильнуючи, та й каже ёму:

— Що ти бовкунцемъ орешъ?

— Та нема, паноче, другого волика; оце на силу споружились на одного.

— Ну, приходь до мене, я тобі дамъ другого!

— Спасибі, паноче.

А у того богатині бувъ вілъ, та такий норовистий, що нічого зъ нимъ не вдіють: скільки не ламали ёго, такъ не ходить у парі. Тимъ то вінъ ёго и віддае, щобъ дурно не годувати.

Парубокъ приіхавъ до дому й хвалится матері:

— Мені панотецъ богатий казавъ, щобъ я прийшовъ до ёго, вінъ дасть вола.

— Де-то вінъ дасть тобі вола! каже мати. То вінъ зъ тебе глузовавъ.

— А вжежъ піду.

Діждавшись неділі, удовиченко пішовъ до того богатиря и каже:

— А що, добродію, чи справді даєте мені волика?

— Дамъ, вигоніть того мураго.

И віддае парубкові.

— Вінъ ще неукъ,—відказавъ богатирь. (А того и не каже, що вінъ знаровлений).

— Візьми ёго собі, парубче, и роби на ёму; я зовсімъ ёго тобі дарую.

Парубокъ вклонився панотцеві ажъ у ноги и погнавъ вола до дому. Ледве догнавъ ёго до дому, бо вілъ усе упирёвавъ. Ставъ ёго дома вчити. Чого вже не викоювавъ вінъ парубкові, якъ не хитрувавъ наровистий — та

не въ таківські руки попався, щобъ змігъ випручатись. Парубокъ біля ёго то-сякъ, то-такъ, та й вивчивъ ёго ходити у парі, й паше вже парою. Ще скорішъ пішла работа. Зіждавши скілько тижнівъ, поіхавъ той богатирь у поле подивитись, чи паше парубокъ ёго воломъ. Дивится—ёго вілъ иде смирно у ярмі по-рядъ зъ другимъ воломъ. Пита богатирь у парубка:

— А що чи гараздъ ходе вінъ у парі?

А парубокъ ёму вклонивсь та:

— Дай Боже тобі здоровья, паноче, и всему твоєму родові, що ти насъ зъ матерью такъ наділивъ. Теперя и ми на людей здались.

Богатирь подумавъ собі: «коли вінъ справився зъ такимъ наровистимъ воломъ, то, може, вінъ ускромить и наровисту мою дочку», та й каже парубкові:

— Присилай старостівъ: я за тебе віддамъ свою дочку.

Парубокъ и очі витріщивъ, не зна, що й казати; міркує собі—чи то глузує зъ ёго богатирь, чи справді каже. А богатирь ёму упъять: «ну, присилай же, присилай», та й поіхавъ. Отъ парубокъ допахавшись до вечора, поіхавъ до дому, та й каже матері:

— Мамо, той панотець, що вола давъ, казавъ, щобъ я присилавъ до ёго старостівъ: вінъ віддасть за мене дочку.

— О, дурний, ти, дурний! То вінъ зъ тебе кепкує. Чи таки станется: щобъ такий богатиня віддавъ за тебе дочку?

Діждали осени. Синъ упъять и каже матері:

— Пошлимо старостівъ: що буде, то буде.

Пішла мати прохати у старости знаёмихъ и поважнихъ людей. Такъ до кого не прийде, усі не згожаются, відказують: боятся, бачъ, щобъ не насміявся богатиня сватомъ, щобъ не погодувавъ гарбузами, що полізли свататись відъ такого бідахи. На-силечку надибала двохъ такихъ же сердецъ, якъ сама, що послухались прозьби. Та вже кажуть: «хочъ посміется, та дарма», й пішли сватами у те село, де живъ богатиня. Спитались, чи приймуть старостівъ? Каже: «ввійдіть». Прийма іхъ богатиня за гостей и, недовго мовивши, сказавъ, що згожается віддати дочку за удовиченка. Попоштувавъ гостей и звелівъ не бавитись и зъ весіллямъ. Що не вигадувала дочка, якъ не упировала, а поревінчали іхъ й привезли до бідної удови. А посагомъ за дочкою давъ богатиня тільки невеличку скриньку та подушки. Удова ажъ віри не йме, щобъ у неі невістка була відъ такого богатиря. Отъ стали вони укупі жити. Минає день, другий, третій, минає й тиждень, и більш, а молода невіста ні за холодну воду не приймається, усе сидить собі на печі та сопе. Свекруха

було загада: «ти бъ, доню, пішла та водиці, або дрівець изъ дрівітні принесла, ми бъ обідати наварили».

А вона тільки сопе въ куточку, та мовчить. Стали обідати у-двохъ, свекруха зъ синомъ, а невістки и не кличуть. Пообідали, и свекруха зоставила на столі тильки хліба. Невістці вже дуже хочется істи—такъ не кличуть. Якъ тільки свекруха зъ синомъ вийшли зъ хати, невістка заразъ за хлібъ, та на пічъ, та тамъ и зъіла ёго мовчки. Такъ було и у вечері. На другий день невістці дуже хочется істи. Отъ вона раненько побігла зъ відрами до колодезя и принесла води, а сама упъять на пічъ. Свекруха наварила обідати, и якъ сіла обідати зъ синомъ, то и каже невістці:

— Ходи, доню, и ти, попоіжъ борщику, се зъ тией води, що ти принесла.

А каши й не дала ій. На третій день бачить невістка, що се не въ батька вередувати, треба підніматись ранішъ. Встала спозаранку, збігала до колодця, принесла води, а тамъ и дрівець,—та упъять за пічъ. Наварила упъять свекруха обідати, покликала невістку істи, та й каже:

— Бачъ, доню, се тими дрівцями и зъ тией води наварили обідати, що ти принесла,—та й тобі можна істи; мужикъ твій намолотивъ проса, я стовкла пшіньця и поралась у печі—то всі робили, всі и обідатимемо.

Бачить невістка, що тутъ тільки того годують, хто робить, стала привикати й сама до діла; то візме віникъ, підмете хату, то горшки помие, або ложки, то стовче пшона на кашу, то ще що робить,—такъ и до праці навикла, и вже й не сидить було безъ діла, якъ и свекруха и мужикъ, стала веселенька й покірненька. Ажъ ось батько скучивъ по ій, та й поіхавъ на одвидини. Приізджа. Отъ дочка зустріча ёго така весела, та й тутъ не сидить безъ роботи, то те зробить, то друге, то прибира де що,—и угаву ій нема, така стала непосидяча и непокійна, дома цёго зъ роду за нею не поводилось. Вийшла свекруха и мужикъ зъ хати, а батько и пита ii:

— Чи гараздъ тобі жіти тутъ?

— Гараздъ, тату!

Та бачить, що батько сидить безъ роботи, ухопила кожушину, та до ёго:

— На, тату, хочъ кожушинку мни.

— На що?

— Е, у насъ хто нічого не робить, тому не дадутъ и істи.

Бачить батько, що провчили дочку гараздъ, та й каже ій, та зятеві:

— Ну, приіздіть же до мене у гости.

Вони й поіхали. Батько радий бувъ імъ, приймавъ іхъ гарно, на прощання зведівъ запрягти паръ три волівъ, наклавъ імъ три паровиці усякого добра,

усякихъ маятівъ и одежини, и плугъ, и скриню дочкину, що тоді не давъ, и скотинки, и бжілъ, и иншої худобини, — сказано — усячиною обділивъ, якъ дітей, и стали вони на все село богатирями й бравими хозяями.

34.—Якъ учить лижобокихъ жінокъ роботі.

(М. Никополь, Екатеринославскаго у.)

Бувъ собі чоловікъ та жінка. У нихъ бувъ синъ уже великій. Отъ якъ умерли ёго батько та мати, вінъ и задумавъ жениться. Найшовъ собі дівчину. Батько ії и каже ёму:

— Вона въ насъ не вміе нічого робити — ні спекти хлібъ, ні зварить обідати.

А вінъ и каже ёму:

У мене є такий кітъ, що самъ усе робить.

Отъ поженились воні собі. Отъ якъ пішовъ чоловікъ на степъ, вона усе понаготовляла, та й каже:

— Ну, коте, сучий сину, варижъ, вари.

А кітъ усе муркотить тільки.

— Ну, сучий сину, ось прийде чоловікъ, дастъ тобі—якъ варити обідать!

Приходить чоловікъ, вона ёму и каже:

— Не хоче кітъ варити обідати.

— Ну, давай кнутъ, будемъ бити кота.

Бивъ, бивъ, а дали:

— Ну, нехай-же! Якъ не буде варить, упять битимемъ.

Отъ пішовъ вінъ до сусиди та й каже:

— Будь ласкавъ, дай пораду: що мені зъ жінкою робити? не хоче ні варити, ні пекти.

— Піди до коваля, каже сусіди,—нехай наробитъ тобі залізнихъ прутівъ, та вижарь—вижарь жінку добре, то буде робить.

Вінъ послухавъ и заказавъ ковалеві. Отъ зробівъ ёму коваль чотири прута, та й положивъ іхъ за сволокъ. Пішовъ тоді упять чоловікъ въ степъ робити. Приходить у вечери до дому.

— Ну, що, наварила істи?

— Ні, сучий кітъ усе нявчитъ, нічого не хоче варити, мурчитъ тільки.

— Ну, ось я жъ ёго сукиного сина вижарю. На, та держи жъ ёго кріпко.

Отъ вхопила вона ёго нещасного, та й держитъ обома руками, а мужикъ ставъ, та й каже:

— Ой, Боже, подай зъ неба, чого мені треба.

Далі винявъ зъ за сволока прути, та й почавъ лупить кота, а кітъ ажъ руки дряпає жінці. Вона й каже:

— Ой, пустю, не вдержу.

— Держи, сукиному синові дочко, а то и тебе битиму.

— Ой, не вдержу!

— Держи, а то битиму.

Отъ вона не вдержала, пустила кота. Вінъ тоді узявъ її за коси, та й почавъ чустрить, та ще й приказує «а держи кота! а держи кота!»

— Єй-же Богу! держатиму, проситься жінка. Ой пусти мене, мій голубе!

А вінъ одно—лупить, та й лупить, та ще й приказує:

— Учись робити, шельмена дочко. Оце тобі за те, щобъ училась робити.

— Буду усе робити, тільки пусти мене.

Отъ вінъ и пустивъ її. Жінка зробілась тоді якъ шовкова: и варить, и пече, и усяке діло робить. Це приходить у неділю її мати. Мужикъ поздоровавсь зъ нею й каже:

— Яжъ піду на часъ та горілочки принесу.

А самъ узявъ, та поміcто того, щобъ по горілку ити, всунувъ голову у верхъ димаря, та й слухає, що вони будуть разсказувать.

— Ну що? каже мати. Якъ тобі, моя доню: добре, чи ні?

— Та бъє, мамо, та ще й дуже бъє.

— Такъ ти ёму не давайся битись.

Отъ вінъ тоді злагодивъ плуга, та й запрігъ у ёго матіръ, а дочку заставивъ поганяти, та щобъ вона ще й приказувала: «не вчіть, мамо, дочку чоловіка не слухати». Отъ оравъ, оравъ нею, а далі вона вже начала проситься:

— Пусти мене, не буду ні коли научати дочку не слухати.

Вінъ и пустивъ матіръ. Отъ вона иде до дому, та лає—лає ёго. Приходить до дому, та й каже своєму чоловікові.

— Отъ, сучий синъ, поперебивавъ усі кісточки на старість.

Приходить неділя. Отъ батько и пішовъ навідаться, що робить ёго дочка. Увійшовъ у хату, а зять ёго поздоровкавшись и каже:

— Посидьте жъ ви, тату, въ хаті, а я піду на часъ горілки куплю.

Та замість того, щобъ піти по горілку, ставъ, та й слухає підъ димаромъ, що вони гомонять. Отъ батько и пита:

*

— Ну, що, дочко, якъ тобі, чи добре жити?

— Та ні, тату, бъє сучений синъ.

— За щожъ вінъ бъє тебе?

— Що нічого робити не вмію.

— Чимъ же вінъ бъє?

— Оцімъ батогомъ.

— А дай я подивлюсь.

Та узявъ той батігъ, та й почавъ її бити: «а слухай! а роби!» А зять не зна, що зъ радощівъ и робити, та принісъ горілки, та напоівъ такъ батька, що той рачки полізъ до дому. А стара ёго зустріча, та й каже:

— Ну що? и тобі, сучинъ синъ, насинявъ боки?

— Ехъ, ви, чортові баби! віддаючи дочокъ, не вміете учити іхъ робити.

Та взявъ вибивъ—вибивъ її, щобъ вона и зятя не мутила и щобъ дочокъ до ума доводила.

Записалъ Залюбовскій.

35.—Лиха жінка.

Бувъ то чоловікъ, що за-молоду дуже грішивъ, и ёму попи завдали покуту таку, щоби вінъ вибравъ собі жінку дуже велику злістницю. Отъ зраіли ёму люди едну таку. Той прийшовъ до неі. Та каже ёму:

— Вернися, запри двери.

Той заперъ, ввійшовъ въ хату. Каже ёму:

— Сідай за стілъ.

Та съ тимъ словомъ—мацъ ёго въ морду. Той ніцъ не каже, нарешті вже заявивъ свій интересъ. Та зновъ ёго въ морду. Дала ёму слово, що піде за нёго, та зновъ ёго въ морду. Той мовчить. Жінці ажъ дивно, що то такеє. Досить зъ нимъ пішла до шлюбу, била вона ёго скілька разъ. Пожили вони зъ рікъ; товче ёго, якъ дурного. Але разу едного питается ёго:

— Що то тобі, человіче?

Той не хотівъ казати, але нарешті сказавъ. Тогді жінка каже:

— А, дивися, куди свиня дереться, до неба! Ні, небоже, неймешъ бути въ небі, теперъ я тобі ніцъ не скажу, що хочъ роби.

И вже більше ёго не била и не мучила.

36.—Жінка гульвиса.

— Жінко, а жінко?

— Чого, чортівъ сину?

— Чи ти корову доіла?

— Доіла.

— А молоко де ділa?

— Поіла.

— Чомъ же ти мені не зоставила?

— Трясца тобі, болячка тобі, вражому синові! Бачъ, ёго ще молокомъ годуй.

— Гмъ! та брешешъ, жінко: три дні вже якъ я корову продавъ.

— Е, мужиченьку, тожъ вона тимъ и не ревіла, що ії дома не було вже.

Записалъ Залюбовскій.

37.—Жіноча хитрість.

Жінка чоловіка любила другого. Але разъ ії чоловікъ ишовъ зъ ярмарку; зъ міста дорога ишла горбомъ, и вінъ мігъ видіти, що ся діє коло ёго хати. Але дивиться—відъ ёго хати якись тікає, и жінка показує, куди тікати. Чоловікъ прийшовъ до дому, сирово жінці каже давати істи. Та догадалася, що вінъ видівъ ёї коханка. Рано має человікъ итти косити. Та заразъ побігла до баби, розсказала свою біду и просить порадити. Баба каже: «добре, а що ти ёму давала істи, якъ вінъ ишовъ на ярмарокъ».—«Та чожъ, каже: гарбуза зъ макомъ».—«Ну добре, иди спати, я такъ зроблю, що ніцъ тобі небуде казати». Рано пішовъ чоловікъ косити. Коло полудня иде по-при ёго ниву баба и каже: «добри день вамъ, косарике, най вамъ Богъ допомогає». Той розсердився на бабу, каже: «що ти, бабо, здуріла, я самъ тілько на работі, а тобі здається, що насъ багацько».—«Вибачай, чоловіче, бо я не добачаю, я гарбузъ зъ макомъ іла, то мені показується, що васъ багато». Той подумавъ, що и мині вчора показалося двохъ, може—то відъ гарбуза. Прийшовъ чоловікъ съ поля, вона дає гарбуза зъ макомъ. «Отъ», каже, «бувъ бимъ тобі здоровля збавивъ черезъ той гарбузъ, теперъ ти вже не давай мині гарбуза, бо відъ нёго двоїться въ очахъ».

38.—Невірность жінки.

Було собі двоє молодихъ людей, чоловікъ и жінка. Дітей не було. И чоловікъ, якъ завше буває, ходивъ почти каждий день на панщину, щоби не задовжався. И якъ прейде въ вечеръ до дому, то не мило ёму и пожартувати, а скоро лягає спати, щоби відпочити. Жінка того не злюбила, приймила собі козака зъ двора. Козакъ каждий вечеръ до неі ходивъ. Чоловікові хтось доказавъ о тімъ. Але вінъ пішовъ єдного дня на панщину и припізнився може съ панщини, зайшовъ до коршми, якъ завше буває въ простоті; щоби підкріпити силу, випивъ кручокъ, а може и більше, горілки; прийшовъ підъ хату; дивится—єсть козакъ. И закричавъ: «жінко, відтвори». А вона сховала козака въ комору, відтворила чоловікові двери. Входить до хати, замкнувъ сіни и комору и говорить до жінки: «я буду співати». Вона ёму перебиває: «що ти, каже, здурівъ». И хоць жінка не казала, но вінъ на тое не дивився и начавъ:

«Ой внадився котикъ
До моёго сала,
Доти ёго носивъ,
Доки стало;
Вже чоловікъ уважає,
Що вже сало упадає,
Вже сала немного,
Чатує на нёго».

А жінка вже догадується, о чімъ чоловікъ співає, и все ёму перебиває. Вінъ на тое не дивится и співає дальше такъ:

«Що ти, коте, робишъ,
Що дві нозі маєшъ,
И до жінки такъ учащаєшъ.
Ой не ходи по-за тинку,
Не підмовляй чужу жінку,
Щожъ теперъ думаєшъ,
Що въ рукахъ дістаєшъ».

А козакъ зъ комори:

На молебенъ хочу дати,
Въ твоей жінкі не бувати;
Піду въ світъ за очі,
Не піду по ночі.

Чоловікъ той жінки повірив, взявъ и випустивъ ёго, а козакъ вийшовъ на улицю и начавъ співати:

«Слава жъ тобі, Боже,
Щомъ ся вирвавъ съ хати;
Якимъ бувавъ перше,
Такъ буду бувати.
Принадочку мині дала,
И ще мині такъ сказала:
Прибувай, миленький,
Мині молоденький».

Чоловікъ тої жінки начинає:

Якъ яжъ тебе спійму,
Шкуру зъ тебе здійму;
На банта повішу,
На ходаки поріжу.

39.—Хлопець віщунъ.

Бувъ собі чоловікъ багатий и не мавъ дитий, а жіна ёго дуже не любила, та й ще бувало якъ піде въ поле съ плугомъ, то и по дві ниділи дома не бувавъ, а жінка, якъ тілько вінъ коли приіде до дому, то заразъ стогне, сварится зъ нимъ.

— А ти, каже, підешъ зъ дому, а я завше слабую и ничого ти мени не робишъ. Иди, де хочешъ, зъ дому за тое.

Вінъ журиться: «що я буду бідний робити, треба ити десь за ворожкою шукати. Пішовъ вінъ, але може ввійшовъ кілька миль, здибає хлопця. А той хлопець віщунъ бувъ. И питается хлопець чоловіка:

— Де ви йдете, сідайте но, розскажіть мені.

Той сівъ, начали говорити. Той чоловікъ хлопцеві розсказавъ всё, за чимъ вінъ иде. Але той хлопець повідає до него:

— Вирніться ви до дому, бо ви нігди не знайдете такої душі, щоби вона порадила вашій жінці. И може не маєте наймита, то прийміть мине на службу, я вамъ буду вірне служити.

Чоловікъ видить, що хлопець не дурній, понимає діло и говорить ёму:

— Що хоць въ мене есть, но ёму вже рікъ вийшовъ, то я ёго відправлю, а тебе на ёго місце прийму.

Взявъ ёго и пішовъ до дому. Пришовъ вінъ до дому, розсчитався зъ наймитомъ, відправивъ, а того принявъ на ёго місце, и взяли оба, и пішли съ плугомъ въ поли. Але той хлопець мавъ таку вимову, що вінъ часомъ схоче гидзатися до дому, то щоби ёму не зборонявъ. Оруть вони кілька днівъ. И єдного, десь коло полудня, хлопець зна, що вже циганъ прийшовъ до господині, каже до господаря:

— Пускайте вже воли на полудни, бо я буду гидзитися до дому.

Пустили воли пасти, хлопець побігъ и прибігає до дому, але ишовъ попередъ вікна, циганъ заглянувъ и повідає:

— Дежъ я ся сховаю.

Господиня повідає:

— Иди черезъ сіні на тікъ, тамъ есть тирмітя и сховайся въ нёго.

А господиня вийшла на двіръ и взяла кричати на наймита:

— Чого ти ходишь, чому не робишь нічого въ полю въ разъ зъ господаромъ.

Але вінъ повідає:

— Вамъ не діло, мині що господаръ казавъ зробити, то я мушу.

Пішовъ до стодоли, взявъ ціпъ и молотить тое термітя, де циганъ сховався. Господиня кричить:

— Що ти робишь, не товчи мині термітя.

Наймитъ нічого не питає, а молотить, а циганъ доки мігъ витримувати, то мовчавъ, а потому, якъ му добре дошкулило, взявъ кричати, хлопець повідає:

— А тутъ чого циганъ залізъ?

И переставъ бити. А господиня тогда збоялася и взяла наймита просити, щоби вінъ не сказавъ чоловікові. А вінъ повідає:

— Не бійся, я не скажу, ти сама скажешъ.

Взявъ и пішовъ до плуга, а циганъ якъ втікъ до дому, то вже боявся більши йти. Господиння, черезъ кілько вже днівъ, вже ёї вкучілося безъ нёго, пішла по воду и здибалася зъ нимъ и просить ёго, щоби прийшовъ, каже, що хлопець не прийде вже, и каже, що вінъ не бувъ ще відтоди, якъ васъ бивъ.

— То якось біда не хлопець, говорить циганъ, и каже: я тамъ потому надійду до васъ.

Пішла вона, взяла води, принесла до дому и вже істи зварила, пришовъ и циганъ и балуются. А хлопець вже знавъ объ тімъ, каже до господара:

— Пускайте пасти воли, бо я вже буду гидзитися до дому.

Господаръ бачить, що вінъ ему не тратить дня, бо хоць побіжить ирана

до дому, то завше скоро прийде, и оруть, та й каже: «то иди». Хлопець взявъ и побігъ. Прибігає до дому, та й по-передъ вікни пішовъ на тікъ дрова рубати, циганъ заглянувъ ёго и говорить:

— Де я ся сховаю, бо ворогъ зновъ прийшовъ до дому.

Вона ёму повідає:

— Иди до комори, влізь въ бочку, а я тибе прикрию вовною.

Циганъ сховався въ дішку и сидить, а наймитъ нарубавъ дровъ, несе до хати и палить, воду гріе. Господиня на нёго кричить:

— Що ти робишь, на що ти палишь, прибігъ до дому не знати чого, не робишь, тілько бігаешь.

Вінъ того не питає, дивится, вода вже добра зогрілася, бере тую воду и каже господини:

— Мині господаръ казавъ вовну попарити въ коморі въ дішці.

И взявъ съ собою макогона, пішовъ до коморі, якъ пільляе на цигана, а вінъ ажъ вовну підносить, а хлопець въ голову макогономъ. Але циганові, якъ добре дошкуливъ, вінъ якъ скочить зъ бочки и втікъ. А хлопець тогді питаеся господині:

— Де тутъ тілько ся циганівъ набралося, що де тілько, що би не робивъ, то все цигани застану.

А господиня каже:

— Ото мовчи, та не кажи чоловікові, нехай ся на сімъ стане.

Вінъ каже:

— Я того не зроблю, але ви самі скажете.

Взявъ пішовъ до плуга. Черезъ кілька днівъ господиня зновъ пішла по воду, здибалася съ циганомъ и просить ёго до себе, повідае, що наймитъ нинька не прийде, вінъ не бувъ ще відъ тоі пори, якъ васъ поливавъ водою въ дішці. Циганъ повідае:

— Та я прийду, али коби не пришовъ той хлопець, бо нинька якъ прийде, то вже мине забье.

Господиня пішла скоро до дому, зготовила де що поісти, принисла горілки. Прийшовъ и циганъ, та й забавляются. А наймитъ взнавъ вже, що е циганъ въ господині, покинувъ плугъ, побігъ до дому, приходить, иде по-при вікна на тікъ, чого тамъ ёму треба було, циганъ заглянувъ ёго и повідае:

— Ото несчастя, вже есть наймитъ, дежъ я ся теперъ сховаю?

Господиня повідае:

— Лізь на підъ и сховайся въ клоча.

Циганъ такъ и зробивъ; наймитъ взявъ на тоці дробину и йде до хати, приносить, приклавъ въ сіняхъ до поду и лізе на підъ, господиня заглянула, стала кричати, вінъ повідає:

— Мині господаръ казавъ клоча вибрати, котре довше на батігъ.

Вилізъ на підъ, прогорнувъ клоча, надибавъ циганову голову и взявъ микати зъ голови волося. Цигана якъ заболить дуже, якъ вискочить звітти и втікъ. Хлопецъ злазить зъ поду и повідає господині:

— Що то такого ся значить, що не піду, то завжди надибаю цигана.

Вона начала его просити, щоби вінъ не казавъ чоловікові, присягається, що нігди цигана не буде приймати до хати. Наймитъ повідає, що «не скажу, а ви самі скажете», и пішовъ до плуга. Але на другий день циганъ пішовъ въ поли орати, господиня знала, зварила добрий обідъ, спекла порося, взяла око горілки и несе циганові істи. Але хлопецъ дивиться, що вже господиня недалеко, скинувъ зъ себе штани и перевязавъ чорного вола. Господаръ каже:

— А то на що?

Наймитъ повідає: «бо єго оводи кусають». А наймитъ на тое перевязавъ вола, бо господиня знала що въ цигана перістий вілъ, и потімъ вона и йшла, бо не знала, де циганъ оре. А циганъ недалеко того чоловіка оравъ, тілько за горою. Господиня вглянула перистаго вола и иде прямо до чоловіка, и якъ тілько недалеко вже господиня була, наймитъ взявъ издіймивъ штани зъ вола и вбрався. Господаръ заглянувъ жінку и повідає до наймита:

— А то що такого ся значить, нігде жінка не виносила істи, а нинки несе?

И вона якъ повидила, що то чоловікъ оре, то вже хоць-би и не понесла и не дала имъ істи; но вже заглянули и то неможна було вернутися, принесла и дала имъ істи. Але ідятъ вони, ідятъ, а вона такъ криво дивиться и повідає:

— Не знаєте, де нашъ кумъ оре, вінъ бідний десь істи хоче, жінка му слаба, я би занесла му скілька пирогівъ?

А наймитъ повідає:

— О-ту за горою. Але я заразъ занесу, бо вже ноги мають болїти у васъ.

Взявъ кілька пирогівъ и понісъ. Але якъ ишовъ до цигана, то тіі пироги дорогою покидавъ по ідному, и якъ прийшовъ до цигана и повідає:

— Втікайте, бо заразъ до васъ господаръ прийде бити, або зарубати васъ за жінку, вже дізнався.

И пішовъ відъ нёго. Приходить назадъ до плуга и каже господарові, що

просивъ васъ кумъ прийти, полаготити плуга, бо вінъ не може. Господаръ бере и иде.

— Та возміть сокіру, повідає наймитъ. Бо кумъ забувъ свою зъ дому взяти.

Господаръ взявъ сокіру на плечи и пішовъ. Циганъ, якъ тілько повидівъ, що кумъ иде зъ сокірою, сівъ на коня и втікъ. Господаръ прийшовъ до циганового плуга, дивиться, плугъ добрий, нема чого лагодити, взявъ и вернувся до свого плуга, и якъ ишовъ, то збиравъ тіі пироги, що наймитъ пороскидавъ. Господиня повиділа, що чоловікъ щось збірає и питається наймита, а вінъ повідає, що «збірає каменя на васъ, вінъ хоче вбити васъ за цигана», та й каже: — «втікайте!» Вона подобрала сорочку та въ ноги. Отъ господаръ прийшовъ до плуга, питається наймита:

— Чого жінка втікла?

Вінъ повідає:

— Хата ваша горить.

Господаръ взявъ истикъ въ руки, та й собі за нею, тутъ вже недалеко господаръ жінку доганяє, вона ся злякала, стала и каже чоловіку:

— Любочко, вже доки на світі буду жити, не буду съ циганомъ заходити въ пустіі річи.

Господаръ догадався, чого вона втікала, вибивъ іі добре и вернувся до плуга и повідає до наймита:

— Що тобі дати за тое, що ти такъ зробивъ, я тобі дамъ штири воли.

Наймитъ каже:

— Нічого не хочу, тількі абись ти памяталъ за мени.

И розсказавъ ёму то всё, що вінъ вироблявъ ще съ циганомъ. И тогді вже жінка не любила цигана и не слабувала, и жила съ чоловікомъ добре и спокійно до смерти.

40.—Невірна жінка.

Бувъ ту собі купець, и іздивъ въ дорогу. Поіхавъ разъ, поіхавъ и другий разъ, а жінка ёго заходила зъ другими, и якъ виіздивъ въ дорогу, хтіла строіти и якъ вже сідавъ на повозку, то вона виносить ёму еще шклянку напитку и каже до нёго:

— Напиймося ще на дорогу сёго напитку.

И винесла, подала ёму въ руки; и вінъ подивився взявъ въ руки и не знає, що робити; и якъ собі подумавъ: незнати що робити,—взявъ и вильявъ на коня, то заразъ кінь трісь, и якъ той кінь трісь, то вона ся скрила. А вінъ казавъ заразъ того коня розібрати и мясо забрати въ підводи, и іде дорогою кілька день. Заіхавъ въ лісъ, та й заіхавъ въ розбойницкий двіръ и ночує тамъ. Слуги розбойниківъ ёго приняли, той казавъ заразъ собі наробити съ того мяса пирогівъ и напекти печені, и якъ вже зготовили обідъ, розбойники посходились, то той купець просить ихъ, щобы вони іли, а самъ неість. Вони покушали, що добре, и якъ ся понаідали, то заразъ ся поваливъ єденъ на другого и повмірали. Той заразъ казавъ набрати того добра въ підводи и приіхавъ до дому. И якъ приіхавъ до дому, то тое все заразъ продавъ, чи може де инакше подівъ, и заразъ казавъ свою жінку вивести и причепити конёві до хвоста, и пустити въ степъ, щоби всі косточки порозносивъ.

41.—Біда невзначай.

Мужикъ єденъ до другого приіхавъ въ гості, мавъ сині штани. Позабавлялися. Гость пішовъ на двіръ спати, штани положивъ підъ голову; а господаръ пішовъ де тамъ. И мавъ вінъ такого вола, що жувавъ одежу. И той вілъ прийшовъ ночью, якось витягнувъ штани и давай жвякати. Ажъ той пробудився, схопився підъ головами, нема штанівъ, давай вганяти за воломъ. Але тамъ була, недалеко подвірья, яма відъ хліба, и той по ночі влетівъ въ нюю, и вже сидівъ до дня. Надъ днёмъ жінка вийшла на подвіра. Той почувъ, давай кричати, надійшла вона, той росказує свое несчастя. Та подала ёму руку, хтіла витягнути ёго. Але же вінъ бувъ сильнішчий, втягнувъ и єі въ яму. Вже сидять обоє. Господаръ вернувся до дому, дивиться—відчинени двері; входить до хати, нема жінки; побігъ по сусідахъ, нема. Але вже ходить по подвірі, чує говіръ въ ямі; надійшовъ до неі, дивиться, а тамъ жінка съ тимъ чоловікомъ обоє сидять. Той думавъ, що вони нарошне залізли, побігъ до сусідівъ вогню доставати, щоби накласти вогонь, аби запалити. Люди питаютъ: на що? Той росказавъ. Але ёму росталкували, щоби вінъ іхъ витягнувъ и роспитався, и тогді вже робивъ зъ ними интересъ. Ну вінъ витягнувъ, росказавъ той чоловікъ свою біду и каже:

— Забий того вола, и въ нимъ найдешъ моі штани и гроши, а я заплачу.

Забили вола, найшли гроши и штани и жінка оправдалась тимъ.

Отъ нетрудно жінку очернити,
Але трудно еі въ добру славу ввести;
Нігде о кобітахъ съ позору не судіте,
Памятайте, що ви іхъ діти.
Бо очернишъ маму, жінку и дитину,
И нездоймимъ запали зъ нихъ до згину;
Дівітся на байку сюю
И памятайте на честь свою.

42.—Недоглядъ.

Бо то чоловікъ мавъ двоє дітей. У день якось вінъ різавъ барана и старшій хлопець бачивъ те; чоловікъ сховавъ барана и пішовъ на тікъ; жінка тежъ пішла зъ дому. Тоді хлопець узявъ ніжъ и зарізавъ маленького, що въ колисці лежавъ. Побачивъ, що кровь иде, злякався и влізъ въ пецъ. Пришла мама и не дивитця до колиски: заразъ взяла, наложила огонь и запалила, и тамъ той хлопець, що въ пецу, спікся, а на останку протягнувъ ноги и патики зъ вогнёмъ, ажъ на хату. Дивитця вона, старшій хлопець спікся; подивилася до колискі—той зарізаний. Вона наробила крику, вбігъ чоловікъ зъ надвору зъ сокірою, дивитця, що обоє діти порізани. Взявъ и жінку сокірою забивъ. Тоді пішовъ до стодоли и зъ того жалю и страху, що то три душі одного дня пішло зо світа, закинувъ шнурокъ за шию та до бильця и повісився.

43.—Про грушку.

(Лебединскій у., Харьковской г.)

Бувъ собі дідъ та баба. Не було у нихъ зъ роду дітей. Отъ вони й посадили підъ поломъ грушку. Росте та й росте та грушка; виросла вже до

полу. Вони роскидали пілъ. Грушка росте та й росте; виросла ажъ до стелі. Роскидали вони й стелю. Росте грушка далі; виросла ажъ підъ кришу. Роскидали вони й кришу. Груша впъять росте. Підросла ще трохи, та й зацвіла. Отъ виросли на ній грушки, та рясни, та гарни. Якъ поспіли ті грушки, дідъ и баба полізли трусити іхъ, а за бабою унучка, а за унучкою сучка, а за сучкою—котикъ. Дідъ и....., бабі давъ; баба унуцці дала; унучка—суцці, а сучка котові, а котикъ понісъ, понісъ та Маръянці підъ нісъ (або тамъ кому другому).

Записалъ Залюбовскій.

44.—Дякова штука.

Бо то було трохъ братівъ, и мали старого батька. И радятся сами межъ собою:

— Треба ёго дати до школы, до дяка вчитися.

Той дякъ каже тому дідові:

— Маєшъ, може, на смерть якого рубля?

— Маю.

— Ну знаєшъ ти, що тебе діти не хочуть за рубля поховати? Але иди до столяра, най тобі зробить шкатулку.

Той пішовъ до столяра; столяръ ему зробивъ. Дякъ казавъ дідові насипати въ ту скриньку черепківъ и вивершити на верху дзюрку и того рубля вложити, абы зверху видно було. Той такъ зробивъ. Дякъ замкнувъ, а того рубля положивъ на верха, щобы блищався. Старий дідъ не задовго вмеръ. Дякъ пішовъ до синівъ и каже:

— Що жъ вашъ батько вмеръ, а грошей оставивъ багато, то идіть візміть гроші?

Тиі пришли. Дивлятся: правда, що видно, бо блищятся. Взяли батька, якъ найлучше поховали, и вже на похороні розбили тую скриньку, а тамъ кременці и по середині рубель.

— Ну, крітъ ёго матері зъ такімъ батькомъ, недовго старикъ вчився, а лепського розуму навчився.

45.—Батько и синъ.

Батько и синъ сіли обідати. Поставили на стілъ миску зъ борщемъ, а борщъ горячий-горячий, саломъ затовчений. Отъ синъ ухопивъ у ротъ ложкою борщу, та такъ опікся, що ажъ слёзы зъ очей закапали. Батько глянувъ на ёго, та й питае ёго:

— Чого се ти, сину, плачешъ?

— Того, тату, що я у васъ одинъ!

— Що жъ робить, синку!

Ухопивъ й батько борщу, кинувъ ложку та й каже:

— А, бодай же ти, сину, пропавъ хоть ти й одинъ у мене!

46.—Про мачуху и пасинківъ.

— За віщо се насъ мачуха била?

— Та, каже, за медъ.

— А бачивъ ти який той медъ?

— Ні, кажуть такій, якъ решето.

— Нітъ бо, такий, якъ журавель.

47.

Мати-мачуха, поклавши по-троху каши пасинкамъ, останню усю відала синові своєму, приказуючи:

— А ти, Марочку, вишкреби хочь горщикъ.

Хотілось, бачъ, зъявити, що вона більшъ пеклуется за пасинками, ніжъ за синомъ. А Марко побачивъ, що каші повнісенький горщикъ и каже:

— Якого ката тутъ вишкрібати, коли каші цілий горщикъ.

48.

Обділила мачуха двохъ своіхъ пасинківъ—жадного цілимъ періжкомъ, а синові ні одного не дала, та й каже пасинкамъ:

— А вижъ дайте моєму синові хочъ по половинці.

И випало: пасинкамъ по половинці, а синові ціленькій.

Записалъ Залюбовскій.

49.—Про невістку.

(Лебединскій у., Харьковской г.)

Одні люде дуже не долюбляли своєі невістки. Отъ якось разъ пішла невістка по воду; а хтось й спитався іхъ:

— Хто се такъ .....?

— Невістка, відказують.

Хоча й бачать, що ії вже нема.

— Та невістки-жъ нема дома?

— Такъ онъ ії плахта висить.

Записана Залюбовскимъ.

50.—Жіночи нотяки, чоловічий недогадъ.

Робивъ чоловікъ борону, та у хаті. Та все надробить тамъ скілки, та й питается у жінки:

— Чи добре буде?

А жінка ёму:

— Та воно такъ, та онъ якъ!

А чоловікъ собі й байдуже, до чого річъ нахилястся, робить собі, та й робить ту борону. Отъ зклавъ уже вінъ ii усю, якъ слідъ, та й сикнувсь виносити зъ хати—ажъ вона и не виходить у двері.

— Не по дверяхъ, бачъ, зроблена, непомірно велика.

Отъ вінъ тоді:

— Що тутъ робити на світі Божому!

А жінка:

— А яжъ тобі казала, що воно такъ, та онъ якъ, — такъ не послухавсь.

— А, вража дочко! чомъ же ти не сказала мені до ладу!

Треба було розбирати двое бильцівъ у борони.

Записана Залюбовскимъ.

51.—Послушний синъ.

Бувъ царь, и мавъ єдного сина, и той синъ називався Плакида. И вирісъ вінъ при нёму; але батько чогось ся розгнівавъ на нёго, та й відогнавъ ёго відъ себе. Вінъ пішовъ відъ нёго и зайшовъ ажъ въ чужі землі, и ставъ у багатого пана за полёвого, и бувъ вінъ въ нёго зо два роки. Але ёго батькові випадає іхати на війну. Той царь каже до своіхъ адютантівъ:

— Збиріться ви всі три, поідте и найдіть мені непремінно Плакиду, бо нема кому становитися въ страженіе.

Та й вони поіхали за нимъ въ світъ, щоби ёго винайти, и скрізь объіздили и не могли знайти ёго. Али заіздять до єдного двора, та й той панъ пізнавъ, що якісь военни, та й приходить, каже:

— Десь ся поросходили, що навіть нема кому самовару наставити, але закличте полёвого, то вінъ наставить, бо вінъ коло того ходивъ.

Закликали ёго, вінъ наставивъ и занісъ імъ чай на стілъ и поставивъ, а вони ся подивили еденъ на другого, и кажуть собі потихо:

— Що такъ ніби придався на нашого Плакіду.

Принісъ Плакида підвечірокъ, поставивъ на столи, а самъ пішовъ, а вони собі кажуть:

— Що такій якъ разъ, якъ Плакіда, но если то вінъ, то повиненъ мати государску печать на шиі.

И каже еденъ:

— Що би ту зробить, щоби ми придивилися ёму на шию.

А другий каже:

— Кинути виделикъ на землю и скажить ёму подай, то вінъ зигнеся подавати, то ми зобачимъ.

И кинули, и кажуть, вінъ зігнувся подавати и вони заглянули и во фрунтъ стали передъ ними.

А той каже:

— Чого ви такъ поставали?

А вони кажуть:

— Бо ми васъ пизнали?

А вінъ каже:

— Щожъ ви на мені зобачили?

А вони кажуть:

— Бо ми васъ пізнали, що ви нашого государа синъ.

А вінъ каже:

— Правда, же синъ.

И питается:

— Чогожъ ви приіхали?

А вони кажуть:

— Що ми приіхали за вами, бо буде страженіе, та нема кому становитися зъ войскомъ.

А вінъ каже:

— Хорошо, то треба іхати.

Приіхали вони до свого цара, и Плакіда приіхавъ за ними. А царь питается:

— А що есть Плакіда?

А вони кажуть:

— Єсть, ваше величество.

Плакіда зъ батькомъ привитався, а батько каже:

— Добре, жесь приіхавъ, бо я тебе вишлю зъ войскомъ на війну.

52.—Батьківске благословенне.

Мавъ батько одного сина, віддавъ ёго въ школу, въ міщани, щобъ вінъ вчився. Вчився вінъ кілька літъ, а до батька письма николи не писавъ, а якъ сподобавъ собі въ війта дочку, та схотівъ женитися, тоді ставъ думати: «якъ би то до батька письмо писати?» Бере—пише:

«Отъ, добродзію тату, приятелю, не гнівайся того, що я безъ такий часъ до тебе письмо не писавъ, а теперъ пишу, бо ся женити мишлю, а до ожененя прошу благословенія твого. Не гнівайся того, що я беру дівчіну війтовну, бо вона міні буде рівна».

Письмо відіславъ. Пришло воно до батька, той взявъ ёго въ руки, пійшовъ до дяка, та й каже ему:

— Пане дяче, мині прислався, синъ мій Микита листокъ,—прочитайте, будте ласкави.

Дякъ прочитавъ. Батько якъ прослухавъ, то такъ ёму відписавъ:

«Милий мій синъ, Микита! Видписую я до тебе листокъ: сто твою маму! Не сватайся, коли я тобі батька».

53.—Иванъ Швець та Жиди.

Живъ собі на селі чоловікъ, на прозвище Иванъ Швець, зъ жинкою, та такий бідний, такий бідний, що зовсімъ нічого було у іхъ істи. Отъ вінъ и вигадавъ, якъ розжитись. Пійшла жинка по наймахъ, а вінъ доставъ велику таку дуду, въ яку пани зкликають собакъ на полюванье, взявъ ії зъ собою, та й подався до багатого жида Соломона. Отъ улізъ до ёго въ димаръ,—а Соломонъ шинокъ державъ,—улізъ саме у ночі, якъ поснули усі, відкривъ верхъ, та якъ загуде у дуду. Жидівка й прокинулась, та слуха. А Иванъ упъять якъ загуде у дуду, а далі и каже:

*

— Соломоне! Чуєшъ, Соломоне? Буде въ тебе синъ Мессіяшъ.

Отъ Жидівка почула и пита:

— А хто жъ ёму буде отець?

— Иванъ Швець.

Та якъ загуде зновъ у трубу, а Жидівка тоді до чоловіка свого:

— Цуєсъ Соломоне, цуєсъ?

— А що тамъ таке?

А Иванъ якъ загуде, якъ погукне:

— Соломоне! Буде въ тебе синъ Мессіяшъ!

— А хто зъ ёму буде отець!

— Иванъ Швець.

Сказавши цее, потягъ Иванъ собі до дому. Отъ на другий, чи тамъ на третій день іде Иванъ мимо шинку, похитується мовъ пъяний, а Соломонъ до ёго:

— Чуєсъ, Иване, иди сюди.

— А що тамъ таке?

— Ци не візмесъ ти посити моій доцці черевицки?

— Чомъ не взяти, — давай.

— Зайди зъ до насъ, та на лисень випий трохи горілоцкі.

— Давай.

Випивъ Иванъ горілку, знявъ мірку на черевики, пошивъ, принісъ, — та й зъ дочкою Соломона спізнавсь, а далі ставъ уже у ёго й жити замість зятя. Отъ живе та й живе, вже й дочка Соломонова саважніла, а Иванъ собі живе, — кохається у Жидівскимъ добрі и гадки нема ні про-віщъ. Отъ наближується родиво, а Иванові й нуждушки мало. Настали родини. Привела Жидівка дочку, а не сина. Біда Иванові — не Мессіяшъ родився! Збіраются Жиди повернути ёго у свою віру. Утікъ Иванъ, а вони таки ёго поймали, ожидовити ёго хотять, та на Жидівці оженити. Привели ёго до рабина, поставили.

— Ну, кази зъ, Иване, за нами: насъ рабинъ.

— Насравъ би.

— Наса віра...

— На вашу віру.

— Со ти казесъ, хиба тобі позакладало?

— Та яжъ кажу, якъ чую.

— Луцце слухай. Ну: насъ рабинъ.

— Насравъ би.

— Наса віра.

— На вашу віру.

— Та соти казесъ? Треба тебе повісити, бо ти заноганивъ віру.

А Иванъ тоді драла, и втікъ. Довго вони шукали ёго, а на-послідокъ поклали наняти кого, щобъ изловивъ ёго, бо сами ніде не зустрівали Ивана. Надибали якогось ошару, шахрая, помінились ёму грошей, и вінъ зловивъ Ивана Шевця, приставивъ ёго імъ. Зраділи жъ вони, якъ и Боже мій, и заразъ попроводили Ивана до шибениці. Зіпъяли Ивана на шибеницю до гори ногами и такъ и покинули. Але тілько Жидова одийшла,—Иванъ відвязався и почепивъ вміcто себе цапа. Бачять Жиди, що цапъ вісить, та й кажуть:

— Хоцъ цортякою скинься, а все такі здохнесъ.

Не постерігся Иванъ и на цей разъ—зустрівся зъ якімсь Жидомъ, а той ёму:

— Якъ се ти, Иване, втікъ зъ сибениці?

А Иванъ ёму и каже:

— Мене чортяки зтягли, у мене багато проміжъ ними друзяківъ, то и відваландали.

Звісно, Жидъ джеркнувъ своімъ, а ті впъять: пробі, втопити Ивана, щобъ якъ небудь стратити ёго зъ світа. Піймали ёго десь пьяного, усадовили въ мішокъ, та и поторабанили до річки, але на березі згадали, що не взяли камінцівъ, щобъ начепити вагу на мішокъ,— и покинувши тутъ Ивана повернулись за каменюками. Чує Иванъ, що нема Жидови, и гука:

— Ой, батечки! рятуйте: пісьменства не знаю, а царемъ хотять зробити.

Сидить у мішку, та й гукає собі такеньки, а панъ якийсь величний біжить на ту пору мимо ёго, почувъ гукання, та до ёго и послявъ свого парубка спитати, що за притичина?

— Та дежъ пакъ, чоловіче, лихо закоіли мині: пісьменства не втну, а пробі царемъ хотять настановити.

Парубокъ мерщій до пана, що отъ таке-то и таке зъ Иваномъ. Панъ якъ запорощить на кучеря:

— Ідь швидче до ёго.

Прибігъ панъ до Ивана и давай благати ёго, щобъ поступивсь ёму долею:

— Я тобі подарую усе добро, усі маяті,—и оціхъ людей и оціхъ коней и каруцу,—тільки пусти мене на своє місце.

Зрадівъ Иванъ пановому дурству, та мерщій:

— Ну, добре, розвъяжіть же мене.

Отъ ёго розвъязали зъ мішка, а пана туди посадовили и завъязали. Сівъ Иванъ на коней, та и махнувъ хутчійшъ скількі духу. А тутъ и Жидова тиць до мішка, навъязала на мішокъ каменюкъ, а панъ кричить відти:

— Ой буду, буду царемъ.

— Бацъ, сейма, сце и царемъ захотівъ буть. Ось ми тобі дамо царство у чортівъ.

Тильки булькнувъ панъ у воду, та бульбашки поскакували на верхъ води. Потягла Жидова до дому, радіючи, що стратила Ивана, а той собі живе и горя не має; та ще и жінку взявъ до себе зъ того часу, якъ запанувавъ, а то вона усе ходила по наймахъ. Отъ чимало згодомъ стала ёму потреба до города; звелівъ запрягти тройку коней,—а коні у ёго, якъ змії бістрі и якъ печі гладкі—и поіхавъ у городъ, а тамъ жила Жидова, що мала ёго стратити. Якъ уздріла ёго Жидова—дивується и віри не йме. Стали підходити до ёго хитрощами, а далі й запитали, відкіля вінъ узявсь и де схопивъ такіхъ коней. Отъ Иванъ и каже тоді до іхъ:

— Е, де взявъ! Хиба ви не чули, якъ я у воді кричавъ: бурихъ, бурихъ, бурихъ (а ёго була бачъ тройка бурихъ). Отто жъ я загонявъ оціхъ коней—тамъ по волі паслись. Та хиба я стільки загнавъ? Я загнавъ іхъ цілий табунъ, та випродавъ, та ось собі и худобини усякоі накупивъ... Та тамъ іхъ до стобіса.

Жидова джеръ, джеръ, джеръ проміжъ себе—такъ и занялась, ажъ не стямится—такъ ій захотілось наловити коней. Заразъ до Ивана прохати:

— Ци не мозна намъ якъ небудь туди, щобъ коней тихъ половити?

— Чому не можна? Тамъ іхъ є у волю: якого хочъ прикра?

— Коли жъ це мозна зробити?

— Та коли, ну въ вечері приходьте до річки, то й поспускаю.

Якъ Бога, ждала Жидова вечера, ище зарані насунула до річки зъ мішечками. Приіхавъ Иванъ. Заразъ велівъ въязати Жидову по рукахъ и ногахъ, та въ мішки, та въ воду. Отъ якъ кинули одного, вінъ такъ и шубовснувъ за кіньми на дно; тілько бульбашки зринають на воді. А другий Жидъ кричить зъ мішка:

— Иванець, ой, Иванцю! Свидце кидай, будь ласкавъ, и мене, бо той, сейма, усіхъ коней позаганя. Ай, вей!

Пійтовъ и цей у воду съ каменюкою на шиі. Покидавъ Иванъ усіхъ Жидівъ и подавсь собі до дому. Віддавъ імъ свою помсту. Мина тиждень, мина й другий—нема Жидівъ зъ кіньми, що покидавъ Иванко у річку, вже

бігали й виглядати Жидівки зъ Жиденятами — не видно нікого. Спала думка на Жидову, що то Иванъ іхъ погубивъ. Давай вони до ёго приставати, де вінъ Жидівъ подівавъ, чому вони не вертаются. Иванъ тоді и одказує Жидамъ такъ:

— А я почімъ знаю, може вони позабивали одинъ одного, жадуючи крашчіхъ коней добути.

Неспокійна Жидова, задумує зновъ ёго де захопити, та й убити, але теперъ вже не якъ инакъ, якъ зарізати живцемъ. Отъ и вигадавъ Иванъ штуку, та таку, що добре підвести Жидівъ. Узявъ Иванъ и зробивъ пужку; обвівъ сапъянцемъ и золотомъ и сріблomъ вигаптувавъ, таку зробивъ, що любо й глянути на ню, та й каже жінці:

— Привъяжи до боку пузиръ зъ росоломъ підкращенимъ, а тоді якъ Жидова прийде мене різати, то ти заведись зо мною, та підними таку лайку, та сварку, та бійку, щобъ Жидова и не опамъятовалась; я й собі озвірюсь, та й штрикну тебе ножемъ у бікъ, зъ пузиря потече мовъ кровъ, а ти упади на землю, мовъ нежива, лежи и неворушись. Тоді я візму пужку и якъ ударю тебе разъ, — ти поворухнись, ударю у друге — лупни очима, а якъ ударю втрете, мерщій скочишъ, та давай мене цілувати, та милувати, та божись, що ти будешъ доброю жінкою и ніколи вже більшъ зо мною не сваритимешся.

Такъ и зробили. Тільки що стала темрява спадати на землю и наближився вечеръ, якъ насунуло Жидови до Ивана, щобъ ёго зарізати. Отъ тільки Жидова у хату, а вінъ якъ гримне на жінку, а та на ёго и давай ёго лаяти, на чімъ світъ стоіть. Підняла жінка таке, що хочъ зъ хати тікай. Жидова стоіть — що далі буде. Иванъ дививсь, дививсь, слухавъ, слухавъ, та якъ блисне очима, якъ ухопе ножаку, та до жінки... Такъ ій підъ бікъ и всунувъ ніжъ. Жінка такъ и гепнула на ділъ, а крівця заюшила зъ боку. Иванъ мерщій за пужку, та якъ шмаргне нею жінку разъ — вона тільки трохи ворухнулась, вінъ у друге — лупнула очима, вінъ у третє — схопилась жінка живісінька, та до ёго, пробі:

— Лебедику мій, соколику мій, не буду більше сваритись — тільки не вбивай; буду слухати и шанувати, поки мині й віку.

Роздобрівъ Иванъ и помиловавъ жінку. Здивувалась Жидова на ту пужку, що такъ помага вчити жінокъ, забули вже й помсту свою, та до Ивана пристають за пужкою:

— Цуесъ пакъ, Лейбо, и у насъ такі зінки сібірни, со зиття не маємо. Цому-зъ намъ не повцити іхъ, коли це мозна?

— Іо, іо, відказавъ другий Жидъ зъ довгими пейсами.

— Ну, Иване, продай намъ цюю пузку.

— Чому жъ, можна.

— Созъ тобі за неі?

— Три тисячи.

— Ой, ой, якъ дорого. Со це ти, Иване, дурману наівсь?

— Ну, и не треба, коли дорого; а пуга чудовна!

— Ну, слухай: візми пъятьсотъ и тисячу.

— Е, ні.

— Ну, давай пузку, на гроши, ліци іхъ.

Ставъ Иванъ лічити гроші, а Жидова мерщій за пужку, та до дому, ажъ загуло за нею. Иванъ скорішъ одежину на себе, та до старшіхъ, щобъ нагляднули, що Жидова викоюватиме дома. А Лейба заразъ прибігъ до дому, та якъ гримне на свою жінку, а та на ёго; вінъ ії тутъ и поклавъ ножакою, та потімъ—цвёхъ, цвёхъ пужкою—не бере; вінъ и пужку покинувъ. Хаімъ не бачивши, що сталося зъ Лейбою, та за пужку швидче, та до жінки—розправився зъ нею такъ, якъ и Лейба. А тамъ підхопили пужку и други Жиди, та й собі до жінокъ—и тамъ тежъ. Не встають жінки, ревуть Жиди надъ ними, а тутъ урядчики и накрили іхъ. Заживъ собі Иванъ спокійненько, позводивши усіхъ своіхъ ворогівъ, нікому було вже наважуватись на ёго життя. Та, мабудь, живе вінъ и до сієі години.

Записалъ Залюбовскій.

54.—Мужикъ и Жидъ.

Бо то прийшовъ мужикъ до Жида, а той Жидъ шинкувавъ горілкою и каже мужикъ:

— Пане орендару, дайте но мені на-боръ горілки.

— Герсту, я на боръ не даю, дай гроши, то дамъ.

Але мужикъ собі співае: «А нашъ Жидъ орендаръ-панъ, а Жидівка-пані, а Жидки-паничі, а ми іхъ піддани». Жидъ зачувъ тое, каже до мужика:

— Чуете, співайте но ще!

— Ой бігъ-ме, якъ даси горілки, то буду співати.

Жидъ виносить ёму горілки й закуски, мужикъ наівся, и напився; и співае. «А Жидъ-панъ, а Жидовка-пані, а Жидки-паничі, а ми іхъ піддани».

Жидъ дуже тішиться, давъ ще мужикові горілки, мужикъ вже добре наівся и напився и зачинає співати: «а мужикъ-панъ, а мужичка-пані, а мужицкі діти паничики, а Жіди іхъ піддани».

— Герштy, мужикъ, лихо мамі твоі! наівся, напився и каже, що Жиди іхъ піддани, а чому вінъ перше казавъ такъ свинячи рило, ступай вонъ изъ коршми.

Мужикъ взявъ шапку и пішовъ. И такимъ способомъ мужикъ наівся и напився добре.

55.—Про мужика й Жида.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

Бувъ-то собі такий наймитъ, Иваномъ звався. И не було въ ёго нічогісенько, тілько драненька свитка на плечахъ. Отъ иде вінъ на ярмарокъ, щобъ то що небудь купить, ажъ веде Жидъ корову продавать.

— Куди ти, питає, Иванцю, йдесъ?

— Куди? кудижъ сегодня идуть люде?

— Мозе на ярмарокъ?

— А ти жъ думавъ куда? авжежъ на ярмарокъ.

— Послухай, будь ласкавъ, мене, я узе тобі горілки куплю осьмуску; и за-все буду давать тобі на-боръ, тільки будь ласкавъ, послухай сегодня мене.

— Добре каже.

— Возьми, цуесъ, мою корову на ярмарокъ, та продай ii за дванадцять карбованцівъ.

— Добре, каже, давай! Чомъ-же не послухать добріхъ людей.

Отто Иванъ взявъ у Жида тую корову, повівъ на ярмарокъ, продавъ за дванадцять корбованцівъ, випивъ добре могорича и приходить до дому; а Жидъ питає:

— А сцо, Иванцю, продавъ корову?

— Продавъ!

— А скази, будь ласкавъ за скілько?

— За скілько? Адже-жъ ти казавъ за скілько продать.

— Мозе, за дванадцять?

— Д... за дванадцять...

— Ну, ну, добре, добре! давай узе, будь ласкавъ, скорісе гроси!

— Які гроші?

— А за корову, ну...

— За яку жъ корову?

— За мою, нуу...

— За якужъ твою корову?

— Хиба ти не знаєсь за яку? Нууу...

— А дзе ти исофъ на ярмарокъ?

— Ишовъ.

— Я тебе зустрівъ?

— Зострівъ.

— Я-зъ тебе просифъ, щобъ ти взяфъ моя корову и продафъ на ярмарку?

— Просивъ.

— Ти-зъ узяфъ моя корова?

— Узявъ.

— Ти его продафъ?

— Продавъ.

— За дванадцять корбованціфъ.

— За дванадцять-же.

— А дезъ гросі?

— Фу!!

— На, ну!... сцо ти дмесъ? давай гросі.

— Фу!!

— Адзъ ти исофъ на ярмарокъ?

— Ишовъ.

— Я тебе зустріфъ?

— Зострівъ.

— Я-зъ тобі дафъ корова, щобъ ти продало на ярморокъ.

— Давъ.

— Ну, ти-зъ ії за дванадцать карбованцівъ продало?

— Продавъ.

— А дезъ гросі?

— Фу!!!...

— Ну, ци ти здуріфъ, ци ти сказилось? Я тебе піду до пана позивать.

Отто Жидъ побігъ до пана, росказавъ ёму, що вінъ Иванові давъ прода-

вать корову, Иванъ на ярмарку продавъ за дванадцять корбованцівъ корову, теперъ прийшлось гроші оддавать, а вінъ не отдає. Спочатку панъ думавъ, що Жидъ бреше,— велівъ призвать Ивана и питає ёго:

— Ти продавъ Жидову корову?

Иванъ мовчить.

— Дежъ ти гроші дівъ? чомъ ти грошей неодаєшъ?

Иванъ мовчить.

— Щожъ вінъ німий, чи що?

— Ні, ні вельможний пани, воно не німе. Я сце ёго попитаю; я тобі, Иванцю, давъ корова?

— Давъ, каже.

— Ти ії продало?

— Продавъ.

— За дванадцять корбованцівъ?

— За дванадцять.

— Нуу, адезъ гросі?

— Фу!!!

— Отакъ воно мені пане все дме, якъ питаю де гросі?— Я буду васої ласки просить, сцобъ ви подули ёму...

Панъ якъ це почувъ, розсердився, крикнувъ на своіхъ кучерівъ, щобъ прибігли зъ різгами, звелівъ Жида положить и одпороть гарненько. Жида вибили такъ, що ще довго у нёго штанці свербіли. А Иванъ пішовъ до дому и гроші остались у ёго до сёгодняшняго дня.

56.—Жиди та мужикъ.

(Черниговская г.)

Повізъ мужикъ продавать гарбузи. Прийшовъ Жидъ та й каже:

— Цаловіце, цаловіце! Сцо тобі за цей гарбузъ?

— Сто рублівъ, каже.

— А цого се вінъ такий дорогий?

— А, бачъ, якъ посидишъ на цімъ гарбузі, то висидишъ такого жеребця, що ніяка тройка не збіжить.

Отъ Жидъ и купивъ той гарбузъ; принісъ до дому, сівъ на нёму и сидить. А Жидовка й каже:

— Та буде вже тобі сидіть! вінъ вже просмердівся; викинь ёго геть.

Отъ Жидъ и понісъ, а передъ хатою бувъ гаекъ. Вінъ якъ кинувъ ёго підъ кущъ, а тамъ бувъ заяць, та якъ вискочить відтиля, а Жидъ давай кричать: косюроцка, косюроцка. Приходить Жидъ до дому и почавъ лаять жінку:

— А сцобъ ти не доздала мене посилать викидать ёго! Сце, якъ би троски посидівъ, тобъ зеребець вилізъ; а то якъ вискоцивъ, та такий хоросий, а я—косюроцка, косюроцка», а вінъ и втікъ.

Отъ приходить чоловікъ, та й каже:

— Пустить переночувать!

— А відкіль зе ти?

— Съ круга світа.

А Жидівка и каже:

— Це зъ того світа?

— Еге!..

— Ци не бацивъ зе ти мого батьки, та матуски?

— Бачивъ, каже.

— Якъ зе вони тамъ ходють? Ци хоросе прибрані?

— Та такі обірвани; та усе воду возять, та пісокъ возять.

— Ци скоро-зъ ти вернесся відтиля назадъ?

— Та оце иду туди.

— На-жъ імъ грошей на одезу и неси імъ гостинця туди.

Отъ приходить Жидъ, а вона и каже:

— Тутъ бувъ чоловікъ зъ того світа; бацивъ батюску и матуску мою; казе—ходять обірвані, воду возять, та пісокъ—такъ я імъ передала гросей.

— Ци ти здуріла! То якийть дурисвітъ, каже Жидъ.

Та швидче за коня доганять чоловіка того. Доганя—коли чоловікъ той побачивъ Жида, та швидче до дерева, та притулився спиною, та й стоіть. Отъ Жидъ и пита:

— Ци не бацивъ тутъ, ци не исовъ тутъ половікъ?

— Бачивъ, каже: оце недавно пройшовъ.

— Будь ласкавъ, дожени ёго—я коня свого дамъ.

— Е, не можна мині, треба дерева держати!.. хиба подержишъ дерева, а я поіду.

Якъ сівъ на того коня—поіхавъ, такъ Жидъ державъ, державъ дерево, та й каже:

— Це-зъ видно, цей самий дурисвітъ!

Та й пішовъ до дому, а жінка и пита:

— Сцо-зь догнавъ?

— Догнавъ, та якъ роспитався, такъ и коня сце давъ, щобъ на іхъ тамъ води не возили.

Записалъ Залюбовскій.

57.—Мужикъ та Жидъ.

Було се десь на переправі черезъ велику річку: отъ хочъ би черезъ Дніпро. Було тамъ багато усякого народу. Бувъ тамъ и Жидъ, ходить собі и нюха табаку; а мужикові давно хочется понюхать, та нічого; просивъ вінъ у Жида, такъ не дає Жидъ. Дивится мужикъ—ходить якась пані и тежъ таки нюха табаку зъ тавлиночки. Вінъ би и въ пані попросивъ, та не сміе. Думавъ, думавъ, що ёму робить; а табаки ажъ кортить понюхати. Не втерпівъ, та до пані:

— Пані, позвольте—не во гнівъ вамъ буде, взяти у васъ табаки на понюшку.

Пані дала ёму. Отъ мужикъ и повернувсь до Жида, та й каже:

— Отъ, бачъ, и пані, та не така свиня, якъ ти—дала табаки.

Записалъ Залюбовскій.

58.—Росказня про Жидівъ.

Жиді недавно стали де що тямити, а наперідъ були дуже дурни. Разъ зібралось три Жиди іхати брати городъ Бердянъ; межъ ними бувъ одинъ, на именння Сміликъ, дуже умний, розумний, та багатий, та смілий. Отъ приіхали вони у лісъ, розиклали вогонь, та й почали грітись. Це приходить до іхъ чоловікъ—таке голе, босе, та ще й простоволосе. Отъ нашъ Сміликъ умний, розумний, та багатий, та смілий, та й каже:

— Цуесъ, голе, босе, та сце й простоволосе, піди—вирубай берестику, такъ ми попаримо, та зробимо тобі церевицки!

Отъ вінъ пішовъ, зрубавъ, та й почавъ драти кору, а Сміликъ умний, розумний, та багатий, та сміливий и каже ёму:

— Цуесъ пакъ? Такъ не вдересъ!

— Ні, вдеру.

— Ні, не вдересъ.

А те голе, босе, та ще й простоволосе, якъ шморгоне Смілика умного, розумного, та багатого, та сміливого по пиці лозиною, такъ у Смілика умного, розумного, багатого, та сміливого, ажъ очі на лобъ поскакували. Такъ ми взяли, та й поховались за очерета, а нашъ Сміликъ умний, розумний, багатий, та сміливий злізъ на самий вершокъ лежачого дуба, та бачe, що голе, босе, та ще й простоволосе бере коня, хамутъ, та повозку, а скриньку зъ грішми покинувъ, та й каже своіимъ братамъ:

— Цуєте накъ? воно дурне: коня, хамутъ и повозку бере, а скриньки не бере, а въ ній сорокъ тисяцъ гросей.

Голе, босе, та ще й простоволосе й почуло се, та взяло покинуло коня, хамутъ и повозку, а взяло скриньку. Отъ нашъ Сміликъ умний, розумний, багатий, та сміливий и каже своіимъ братамъ:

— Яке воно дурне: скриньку бере, а клюцикъ у мене тутъ; нехай бере, цорта одіпре.

Голе, босе, та ще й простоволосе, взяло відбило скриньку, зибрало гроші, та й пішло. То Жиди тоді вже бачуть, що нема грошей, та й вернулись до дому; годі вже й Бердянъ брати.

Отъ яки дурні були колись Жиди.

Записалъ Залюбовскій.

59.—Жидъ-кравець.

Бувъ Жидъ кравець, и бувъ великий партачиско—не вмівъ нічого робити, тилько єдни кожухи и більшъ ніцъ. Але разу єдного ишовъ собі на заробітки до села; ажъ ту на дорозі здибає его панъ, та й крикнувъ до фурмана:

— Стій!

И питається того Жида:

— Що ти за єденъ?

А вінъ каже:

— Кравець, ясневельможний пани.

Той панъ каже:

— А що ти вмієшъ робити?

А вінъ ему:

— Ружни річі.

— Ну памятай же, прийди до мене, та наробишъ на козака либерію.

— Добре, я прийду.

Черезъ кілька день прийшовъ; взявъ у пана матерію и зробивъ. Иде до пана и каже:

— Вже зробиви-мъ.

Повбиралися вони, и нигде такоі либерії ни було. Панъ подивився и каже:

— А ти щожъ, шельмо, зробивъ?

— Ну, щожъ, пані, такъ якъ тра.

— А, шельмо, дайте ёму ботагівъ!

— Ну, ну, панъ жартує.

Принесли різокъ; панъ каже до козаківъ:

— Візьміть Жида положіть.

Взяли, положили Жида, а Жидъ все не довіряє, и все тое панові каже:

— Жеби панъ здрувъ, жартовавъ.

Каже панъ до козаківъ:

— Возьміть єго?

А Жидъ імъ каже:

— Бодай ви здорови були.

Але якъ крикнувъ панъ:

— Скоро, чорти!

Якъ зачали козаки Жида пороти, той якъ зірвався, та на силу втікъ до дому! Прибігъ випивъ килішокъ горілки и шкробаётся въ спину.

— А, кроть ёго маму зъ такимъ паномъ.

Але якійсь двірений чоловікъ прийшовъ до нёго випити собі горілки, и зачувъ тое, що то собі Жидъ говоритъ, та й каже:

— А то въ нашімъ дворі якогось Жида дуже били.

А той обзивается:

— А правда, що дуже, кроть ёго матеръ, та ще зразу и сякъ и такъ, то хлёстъ, то нима; зновъ хлёстъ; а потому то все хлёсть, хлёсть, разъ по-разъ; не давъ виддихнути, мало зъ мене душі не вигнавъ, насилу-мъ втікъ до дому.

Вже більше відъ того часу ніколи не казавъ, що все вмію, робити, але но кожухи.

Але той панъ ще ся хтівъ переконати, чи лаявся вінъ, и казавъ сторожамъ не линувати, и якъ вінъ де піде, то щобъ ёму дали знати. Але разу єдного

дали ёму слуги знати, що пішовъ до того й до того села. Казавъ панъ заложити коні. Далі за нимъ; здигнавъ ёго недалеко села; крикнувъ на фурмана:

— Стій!

Питається:

— Що ти за єденъ?

Той Жидъ каже:

— Купніръ, пани.

— А може кравець?

Вінъ подивився и пізнавъ пана, та й каже:

— Етъ, отчипсе, панъ, оде мнє, якъ я бачу, то панъ би ма codzień krajał.

Панъ розсміявся и поіхавъ, а то й Жидъ більше за кравця необбирався.

60.—Жидъ-наймитъ.

Бо то панъ взявъ собі за козака Жида. Доніро вже такъ випало, що треба панові того козака бити; але такімъ способомъ мавъ ёго бити:

— Козакъ, закладати коні, и въ дорогу іхати!

Поіхали. Але ідуть, ідуть,—надибають чоловіка. Чоловікъ той оре на своімъ полі и трохи скрививъ. Панъ и думає собі: не випадає міні ёго самому бити, та й каже до Жида:

— Піди спитайся, чого той чоловікъ такъ криво оре?

Приіхавъ Жидъ, до того чоловика,—щось на четверте поле відъ дороги. Приізжає до него и каже:

— Що ти, кроть твую маму, такъ криво орешъ?

— А бо тобі що до того?

Жидъ разсердився, винявъ нагайку, та й давай того чоловіка по вухахъ нагаємъ бити. А чоловікъ ёму и каже:

— А стокроть жеби твую маму и зъ бідою, — дивинотися! — надибала мя біда, на моімъ власнімъ полю.

Та и ту якъ схвативъ Жида дали, та й почавъ патикомъ бити. Давъ ёму зо сто, а може и більше. Досить того, що такъ Жидика збивъ, що то й ледво теплий приіхавъ до пана.

— А що, якъ тамъ? питався панъ.

— Що вінъ, тобі казавъ?

— Ой, якъ зачавъ бити, то насилу-мъ втікъ!

Панъ ёму каже:

— Бо ти дурний! Дався ёму, мавши нагайку коло себе.

Той Жидъ допіро опамятувався и каже:

— Ну вже такъ буде, бомъ, єй Богу, забувъ. А я-бъ ёму добре плечі обваривъ; али якъ ся мазну, то така проста дорога по плечамъ! Ну, сто кротъ ёго маму, зъ мужикомъ: на полю не просто оравъ, а мені по плечахъ просто!

Панъ розсміявся, та й сказавъ:

— Ну буде вже съ тебе, поідимъ до дому!

И самъ вже не бивъ.

61.—Росказня про Жидівъ.

Бувъ собі шинкаръ—Жидъ, та й поіхавъ по дрова, а вона (Жидівка), Сара, зосталась дома. Це приходить у шинкъ пъянюжка, та сівъ, та й дума. Вона виходить, та й пита ёго:

— Відкиля ти, цоловіче, йдешъ?

— Зъ того світа, каже:

Вона й почала ёго роспитувати:

— Ци не бацивъ ти тамъ мого батька, та ёго (Жидової) матері, (бо въ неі, бачь, умеръ батько, а у ёго мати).

— Чомъ же не бачивъ! бачивъ.

— Сцо-зъ вони роблять?

— Що роблять! Батькомъ твоимъ лозу въ пекло возять, а мати гола, боса, та ще простоволоса кізъ пасе.

— Ну, роскази-бо, роскази дрібнісъ,—пристала вона до ёго.

— Ну, дай восьмушку; такъ роскажу.

Вона дала ёму восьмушку; вінъ випивъ, та впъять тежъ разсказавъ ій. Вона й каже ёму:

— Роскази сце разъ.

— Ну, давай восьмушку, такъ роскажу.

Дала вона ёму восьмушку; вінъ вишівъ, та впъять розсказавъ тежъ-таки. Отъ вона понабірала одежи, взяла коня, та й каже ёму:

— Ци не мозна бъ, цоловіце, передати імъ цёго?

— Чомъ не можна! Можу: коло того ходю, такъ и доставлю; тільки дай ще восьмушку.

Вона дала ёму ще восьмушку; вінъ випивъ, позабиравъ усе, сівъ на коня, та й поіхавъ. Це приіздить Жидъ. Вона и росказала ёму, що бувъ такій-то чоловікъ и те росказувавъ и що вона ёму дала.

А Жидъ и каже ій:

— Яка-зъ бо ти дурна; ось я ёго дожену...

Сівъ на коня, та й погнався доганяти ёго. Догнавъ.

— Ну, каже Жидъ, подержъ коня, а я побіжу въ лісъ, та виламаю лозину, бо нічимъ тебе бити.

Тутъ недалечко бувъ и лісъ. Отъ той пъянюжка не хоче брати держати коня, буцімъ то боітся, а Жидъ таки накинувъ, щобъ чоловікъ подержавъ коня. Отъ тілько що Жидъ видійшовъ, може, такъ зъ гони, а мужикъ сівъ на коня, та бувъ такий, та й нема. Вернувсь Жидъ до дому, а Сара й питае:

— А сцо однявъ?

— Ні, воно якъ розсказало мині, сцо тамъ робитця, на тімъ світі, такъ я й свого коня ёму дало.

Записалъ Залюбовскій.

62.—Про трёхъ Жидівъ и рушницю.

Було собі три брати: Борухъ, Ицько и Дорохъ. Отъ идуть вони якось дорогою,—ажъ лежить рушниця. Взявъ ій Ицько у руки, державъ, державъ—не стріля.

— Ну, бери-зъ ти, Борухъ, дерзи за язицку.

Взявъ Борухъ за язицку, державъ, державъ—не стріля.

— Ну, Дорохъ, бери-зъ ти ёго, та дуй.

Дувъ, дувъ Дорохъ—не стріля. Розсердивсь Дорохъ, та якъ крикне на Боруха:

— Ну, я дутиму, а ти тягны за язицку.

Отъ дуе, а Борухъ якъ смикнувъ за язичокъ, а рушниця якъ телепне,—такъ Дорохъ и гепнувъ объ землю. Кинувъ Ицько и Борухъ рушницю, та до Дороха.

— Виплюнь, Дорохъ, порохъ, а то вмресъ.

А въ Дороха нема вже и духу!

Такі-то були вони розумні та хвабрі.

Записалъ Залюбовскій.

63.—Про Жида та ведмідя.

Каже Жидъ чоловікові:

— Якъ исовъ я лісомъ, коли дивлюсь—бізить на зустріцъ ведмідь, та такий здоровий, такий здоровий. Отъ я—со робити? А тутъ на мае сцастя, дубъ лезить, такий товстий, та здоровий, сце недавно впавъ, буря зломила; я взявъ та й злізъ на ёго, та на саму верховинку, та й сидю.

Отъ куди заховавсь!

Записалъ Залюбовскій.

---

64. Про Жида и вовківъ.

Ишовъ якось Жидъ лісомъ, иде та й иде, коли се на-переді могилка вкрита чималою травою, а надъ вечері вітерець подиха и та травка маёрить. Тиць мій Жидъ ставъ, та й дума: щобъ то воно було? Подумавъ и вернувсь. А потімъ и каже чоловікові:

— Отъ, знаесъ, якъ исовъ я разъ лісомъ, дивлюсь — стоіть вівківъ цілісінька сотня...

— Та брешешъ, Жиде, це такий лісъ, що у ёму не буде стільки вовківъ.

— Ну, слухай, ей Богу зъ, було вівківь зъ пъятдесятъ... біда, якъ страсно!

— Та брешешъ бо, Жиде, тутъ не буде стількі.

— Ну, слухай зе: сейма я буду, коли не було вівківъ зъ двадцять, або зъ двадцять пъять.

— Та брешешъ бо, Жиде, ми цей лісъ добре знаємо: не буде въ ёму и стількі вовківъ.

— Отъ який-зе бо ти неймовірний. Ну, двадцять не двадцять, а два—хай я пропаду коли не було.

— Та не бреши бо, жиде, ка-зна-чого. Ми сей лісъ добре знаємо: у ёму зовсімъ вовки не водятся; хиба намъ тутъ первина бути?

— Такъ хай я на цімъ місці пропаду, коли не правда:—ци вовкъ, ци сіна клокъ, а по дорозі сось котилось.

Понявъ мужикъ віри Жидові.

Записалъ Залюбовскій.

*

65.—Русскій и Мазуръ.

Єденъ чоловікъ бідний пожичивъ въ Мазура десять грошей, але не мавъ ёму звідки віддати, вноминався все въ нёго, той не мавъ де взяти; бідний, що робить, каже до жінки:

— Я буцімъ вмру, то Мазуръ не буде вноминатися за десять гроший.

Бідний притаївся и ніби то умеръ, зробили домовину, поклали ёго и занесли на нічъ до косцёла; Мазуръ пішовъ и собі до косцёла, сховався въ кутокъ и ёго тамъ замкнули, пізно, вже въ ночі, добулися до косцёла злодіи, засвітили собі свічку, принесли зъ собою багато гроший, насипали и лічать на середині косцёла, той все чує и бачить; далі, той Мазуръ, стукъ, стукъ палечкою и каже: «вставайте вмерлі, будете істи живіхъ». А той чоловікъ вилізає съ домовини. Злодіи зобачили, всі повтікали и гроші лишили. Мазуръ съ тимъ чоловікомъ розлічуются грішми, але іденъ злодій заглядає тою дюрою, що подкопалися до косцёла. А ті розділилися на двоє грішми, Мазуръ каже до того бідного: «а моі десять гроший, де?» Той зобачивъ въ дюрі шапку на голові злодія, здиймивъ зъ нёго живо, давъ Мазурові и каже: «на тобі за десять гроший». Той злодій то те вчувъ, приходить до своіхъ товаришівъ и каже, що іхъ тамъ такого багато, що тихъ гроший для єдного не стало, то взяли зъ мене шапку и дали другому за десять гроший. То ті злодіи боялися вже туди більше ити, пішли дальше, и Мазуръ зъ тимъ чоловікомъ забрали всі гроши, и пішли до дому, и мали звідки жити.

66.—Русскій и Мазуръ.

Єдного часу Мазуръ запросивъ до себе въ гости Руського мужика, поставивъ на стілъ істи й пити доволі, попросивъ: «іште, будте ласкаві», та й більше не просить. Мужикъ взявъ два рази въ писокъ и чикає, доки ще не буде просити. Мазуръ дивиться, що вінъ неість більше, казавъ жінці попратати зъ стола. Мужикъ покрутивъ головою, не каже нічого, а просить Мазура до себе въ гості, думає собі: «буду я и ёго такъ просити». Мазуръ приіхавъ до нёго єдною кобилою, мужикъ кладе ему істи й пити, Мазуръ не чикає, доки буде просити ёго мужикъ, алеість и пъє, скілько хоче. Мужикъ дивиться, що вінъ такъ здоровоість, відвязавъ ёму кобилу, прийшовъ и каже: «ваша кобила утікла». А Мазуръ зобравъ все зо стола, та й каже: «вона не дастся безъ хліба злапати». И пішовъ

собі. Мужикъ подумавъ соби: «треба було и мені такъ въ нёго істи, не чикати, доки буде просити; на другий разъ вже буду знати, якъ робити».

67.—Кацапъ та мужикъ.

Росхвалився Кацапъ передъ мужикомъ своіми церквами, та й каже:

— Е, братъ, яка у насъ церковъ большая! А дзвінъ такий, що й хата поміститься; а якъ зазвонятъ, то за пъядесятъ верстъ чутно!

— Е, озвався мужикъ: а у насъ такъ така церква, що батюшка верхи объіздить на сірі кобилі!

— Отъ, ка-зна-що—перебивъ Кацапъ, та який же у васъ дякъ, що ёго чуть на всю церкву?

— Е, тамъ такий голосина, що на кожнихъ дверяхъ стоіть по два чоловіки, та викидають голосъ лопатами, а тобъ зовсімъ люде поглухли.

Сообщилъ Залюбовскій.

68.—Кацапъ та мужикъ.

Одинъ разъ іхавъ собі чоловікъ зъ ярмарку. Попродавъ де-що, іде собі тихо и лічить гроші. Коли изъ лісу вискочивъ Кацапъ зъ сокирою, набігъ на того мужика, стягъ зъ воза и повалівъ на землю, насівъ на ёго, а далі хрестится и каже: «Господи помоги девяносто девятого!» А той чоловікъ тімъ часомъ вивернувся, ухопивъ сокиру, та и каже: «Господи поможи первого и послідньёго»,— и убивъ Кацапа.

69.—Про Татарівъ и мужиківъ.

Колись-то въ давнину розруйнували Татаре якесь село. Розбрівся людъ усюди. Ишло три чоловіки зъ того села шляхомъ, ажъ зиркъ—напереді знялась курява; коли це згодомъ витикається три верховихъ, либонь Татаре. Злякались мужики и давай ховатись: одинъ ставъ підъ містькомъ за стовпъ, другий злізъ на дуба, а третій залігъ у траві, бо нікуди було більшъ діватись. То ишовъ ве-

ликий шляхъ и біля містка бувъ колодізь. Дійшли Татаре до містка, та й стали воду пити зъ колодязя. Отъ той, що підъ місткомъ сховався, чи не втерпивъ, чи забувся, та й каже:

— Здоровъ, пий!

А Татаринъ заразъ ёго и вхопивъ. А Панько собі зъ дуба, якъ зъ дуру:

— Навіщо ти, дурний, обізвався!

Татаре кинулись до дуба, та ніякъ зняти Панька зъ дуба, бо високо; давай вони пужати на ёго арканомъ, та ніякъ не захоплять. А той, що залігъ у траві, підвівсь, та й дивится, якъ вони заарканюють Панька, та й командуе:

— Правішъ! лівішъ!...

Вони й ёго взяли.

Записалъ Залюбовскій.

70.—Мужикъ и Циганъ.

Господаръ приймивъ Циганьского хлопця до услуги, але же той хлопець ледащій бувъ, скаржется вінъ батькови, циганъ каже:

— Прошу васъ, якъ до ідженя, то таки моєю рукою бийте, а до роботи не наганяйте.

Ну, черезъ кільки день Циганчукъ не хтівъ робити и втікъ. Приходить ёго батько, заставъ що обідали, чоловікъ кивнувъ на жінку, щоби дали Циганові ложку, жінка дала и на стілъ поставила лемішку, передъ чоловікомъ насипала шкварківъ, а передъ Циганомъ тілько трохи, циганъ подивився и каже:

— Знаєте, пане господару, що якъ би мені мій синъ тутъ бувъ, то я би ёму скрутивъ голову о такъ.

И при тімъ слові миску зъ лемішкою обернувъ и передъ себе шкварками поставивъ.

71.—Циганъ та чоловікъ.

(Курская г.)

Ишовъ чоловікъ шляхомъ, а надъ шляхомъ росла якось деревина. Дивится чоловікъ—сидить циганъ на тому дереві на гільці, и руба ії, и вже підрубавъ зовсімъ, отъ-отъ гиляка уломится. Чоловікъ и каже:

— Цигане, цигане, упадешъ.

— А почимъ ти знаєшъ? хиба ти Бігъ? відозвавсь циганъ.

— Я не бігъ, а ишовъ, та знаю, що упадешъ.

Не понявъ віри циганъ мужикові. Сидить собі на гильці, та й цюка. Ще непокрився чоловікъ той горою, а циганъ вже доцюкався, що гилька луснула и бебехнувъ съ нею циганъ на землю. Заразъ схопився циганъ и побігъ догоняти мужика.

— Батечку, голубчику, наздогнавши блага циганъ мужика; коли ти взнавъ, що я упаду, то ти знаєшъ, чи скоро я и умру: скажи, мій голубс, скільки мені на світи жити ще зосталось?

Щобъ швидче циганъ відчепився, «якъ тричі кашлянешъ, то й умрешъ», відсказавъ чоловікъ, що попадя.

— Е, побіжу-жъ я, та хочъ скажу жінці, що скоро вмру, заголосивъ циганъ.

Подався циганъ до жінки, та дорогою задихався, та й закашлявся. Тілько що кашлянувъ въ-у-трете, такъ и ростягсь на шляху и лежить ні живий— ні мертвій. Іхавъ на ту пору тимъ шляхомъ панъ. Зупинивъ кучіръ коній почавъ штовхати цигана, щобъ уставъ изъ шляху. Не ворухне циганъ. Підіходить до ёго самъ панъ, торка ёго ногою, и пита:

— Чомъ ти, цигане, не підводисся?

— Мені чоловікъ казавъ, що я вже вмеръ.

Розсердивсь панъ и звелівъ кучерові стёбонути цигана батурою. Отъ кучіръ якъ стёбоне—мовчитъ циганъ, вінъ у друге, у трете... Не змігся циганъ влежати, та якъ схопится,—давай панові дякувати:

— Спасибі тобі, паночку, що ти воскресивъ мене? Мені чоловікъ сказавъ, що якъ тричі кашляну, то и вмру; я кашлянувъ въ тричі, та й думавъ що вже вмре. Теперички побіжу, похвалюсь жінці, що живій зоставсь.

Записана Залюбовскимъ.

72.—Циганъ и шершні.

(Соловьевка, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Одинъ циганъ покумавсь съ чоловікомъ. А въ того чоловіка була пасіка. Приходить циганъ, да и каже:

— Оце, куме, дитина кричить да и кричить: «меду». Дайте трохи, Бога ради, для хрещеника.

Давъ ёму трохи чоловікъ. На другий день кумъ зновъ прийшовъ, чоловікъ той зновъ ёму давъ. Але той циганъ такъ унадився, що не можна вже и одбиться. Приходить знову циганъ, отъ чоловікъ ёму и каже:

— Колибъ ви знали, якъ трудно медъ дерти, то ви бъ и не просили.

— Ну, я самъ піддеру, де вони?

— Отъ тамъ на кіслиці въ дуплі, каже той чоловікъ, да тільки не лайте іхъ, хочъ якъ будуть кусать, бо вони ще лучче будуть кусать, а якъ не будете лаять, до вони покинуть.

Той циганъ полізъ зъ коробкою. Тільки що прилізъ до дупла, а шершні якъ висипали! А циганъ все одмахується да каже:

— До Божої Матері, до Божої Матері?

Якъ зачали вони ёго жалити, то вінъ тоді:

— До чортової матері, до чортової матери.

А самъ якъ полетить до дому! Да прийшовъ до того чоловіка, да и каже:

— Правду ви, куме, казали, що погано дерти.

— Е, каже той чоловікъ, медъ солодкій, да дерти ёго гірко.

И я въ того чоловіка івъ медъ, да вінъ по бороді тікъ, а въ роті не бувавъ.

Записалъ Савченко.

73.—Мужикъ, докторъ и астрономъ.

Було собі двохъ людий, єденъ зъ нихъ бувъ дохторъ, а другий планетникъ, а вони були Німці. Прийшли вони въ сей край и зайшли до єдного мужика на нічь, дивится дохторъ, що тая господиня місить мамалигу, и дуже зди вовався, бо не знавъ на що, вінъ думавъ що для свиний, потому господарі беруть и ідять тую мамалигу, а дохторъ повідає до планетника:

— Ходімъ съ хати на двіръ спати, бо видишъ, скілько іхъ єсть въ хаті, то всі вимруть сеі ночі.

Вийшли и полягали на присті. Мужикъ, повечеравши, вийшовъ на двіръ и повідає:

— Пани идіть до хати, бо буде дощъ.

А планетникъ каже:

— Ні, не буде.

Мужикъ вернувся до хати, замкнувъ двери и лігъ спати. Дощъ въ ночі якъ піде, тіі звертілися, нема де сховатися, добуваются до хати, а мужикъ,

якъ добре нажерся мамалиги, заснувъ, и не чувъ, якъ вони добувалися, а можи и нарошне не пустивъ, и якъ ніхто ни відзивався, то дохторъ казавъ, що вже вимерли. Рано господаръ вставъ, вийшовъ на двіръ и питається іхъ:

— А що не помоклисьте!

— Ага, не, повідаютъ дохторъ и планетникъ.

И питаются:

— Господа, якъ ви знали, скажить намъ, що буде дощъ итти?

Господаръ:

— Якъ, въ мене есть така свиня, що якъ має дощъ итти, то вона зъижиться.

Потому дохторъ питається:

— Чи ви завше таке істе, якъ вчора въ вечеръ ілисте.

— Завше, повідає господаръ.

— А що васъ нігди нічого не болить.

— Та що, часомъ черево болить, то я вилізу на пецъ горачу, припечу добре, та и престане.

Тогді дохторъ повідає до планетника:

— Виртаймося ми назадъ въ свій край, коли тутъ пецъ—докторъ, а свиня—планетникъ.

И вернулися до свого краю.

74.—Німці.

Бо то війшло єдного часу трохъ хлопцівъ Німецкихъ зо школи. А вони були сироти, не мали навіть при кімъ жити. Але идутъ вони въ світъ шукати якого куска хліба; були бідни, не мали за що істи купити, ни вбратися и зговорилися єдного часу: «а ну, берімся ми на штуки». Єденъ каже:

— Я дамъ істи, бо істи хочется.

Другий каже:

— Я дамъ напитися.

Третій каже:

— Я дістану грошей и покупимъ собі одежи.

И перший зъ нихъ каже:

— Ходімъ та пообідаємъ.

Пішли въ трактиръ, казали дати добри кушання, такъ що воно стояло кілько рублівъ, наілися, запросили собі господара и кажуть:

— Що тутъ робити, що ми єденъ на другого спихаємъ, щоби заплативъ вамъ, возміть но ви, завяжить собі очи и ловіть насъ, кого злапаєте, то той заплатить.

Завязавъ вінъ собі очи и бігає за ними по хаті, а тіі хлощі по-тихо втикли.

А той, што мавъ дати пити, завівъ іхъ до свінарні, казавъ дати рознихъ напитківъ, напилися добре, запросили до себе господара и питаются ёго:

— Що ти хочешъ за тое?

Вінъ сказавъ імъ. Той, що давъ імъ пити, говорить до господара:

— Що то ся значить, що такъ добре вино, а такъ тано, я би зробивъ такъ, що за нёго можна въ четверо.

Господаръ взявъ ёго просити объ тімъ. Вінъ каже:

— А маєшъ більше такого вина?

— Єсть.

А дежъ?

— Въ лёху.

— Ходімъ до нёго.

Прийшли въ лёхъ. Хлопець, школяръ, провертівъ въ єднімъ кінці дзюру въ бочці и казавъ заткать пальцемъ, потому въ другімъ также казавъ заткати другою рукою, потому провертівъ и третю зверху и казавъ заткати язикомъ и самъ пішовъ до хати. И втікли.

А третій, що казавъ дасть грошей, пішовъ до єдного купця въ лавку и якъ тамъ було багато людей, вінъ десь залізъ въ кутокъ и сховався; купець въ вечеръ замкнувъ лавку и пішовъ до дому; вінъ вилізъ съ кута, взявъ гроши зо скринькою, перелічивъ на сорти тіі гроши, поклавъ свій хрестикъ и положивъ на своє місце, а самъ сховався зновъ. Рано купець прійшовъ, відомкнувъ, зийшлися люди, зновъ вінъ якимось способомъ вилізъ такъ, що ніхто не видівъ, и бере тіі гроши, купець повидівъ и каже:

— Куди ти берешъ?

Вінъ повідає:

— Бо то моі гроші.

Взялися дерти, привели станового, купець жалуєтця, а той хлопець повідає до станового:

— Ну, спросіть купця, нехай вінъ скаже: скилько тіхъ грошей и на сорти, а я скажу, и подивится, що межи грошми и мій хрестикъ єсть.

Той якъ купець не мігъ відгадати, то гроши віддали хлощёві, бо вінъ доказавъ що ёго гроші.

75.—Німець и становий.

Бо то сденъ Німець прийшовъ зъ жалобою до станового. Али становий повидівъ ёго и питается:

— Ти что за чоловікъ?

А Німець повидає:

— Я не чоловікъ, а Німець.

Потому становой говорить:

— Ти чого пришолъ?

А Німець повідає:

— Я не прійшовъ, а приіхавъ.

Становой крикнувъ:

— Пошолъ вонъ.

Німець поклонився и пішовъ.

76.—Правда и брехня.

(Липецкая слобода, Харьковской г.)

Жили колись то два брати: одинъ багатий, а другій такій бідний, що й не сказать. Цей бідний братъ и вмеръ, зостався у ёго синъ, и вінъ живъ тежъ бідно. И спитався вінъ у свого дядька:

— А що, дядьку, якъ лучче теперъ жити, чи правдою, чи неправдою,

— Ей, де ти теперъ знайшовъ правду? Нема теперъ правди на світі: теперъ скрізь одна кривда.

— Ні, дядьку, справди, правдою лучче жити?

— Давай спорити, ходімъ на судъ!

— Та чого жъ ми такъ підемо на судъ! Лучче давай підемъ по дорозі и спитаємо чоловіка, якого зустрінемо: якъ скаже, такъ и буде.

— Ваша правда: уся моя худоба буде вамъ; моя правда,—ваша худоба буде мені, такъ спитасмо до тріхъ разъ.

— Ну, добре!

И пішли вони дорогою. Идуть, идуть—зострічається імъ чоловікъ, чи зъ заробітокъ, чи що йшовъ.

— Здоровъ, чоловіче добрий!

— Здорови!

— Скажи, будь ласкавъ, чоловіче: якъ теперъ лучче жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е... добрі люде! Де теперъ ви правду знайшли? нема теперъ ії нігде на світі: лучче жити кривдою, аніжъ правдою.

— Ну, оце разъ моя правда! каже дядько.

А племінникъ и зажурився, що ёму прийдеться віддавати усю свою худобу дядькові. Идуть, идуть—зострічаіться імъ панъ. А племінникъ и каже:

— Ну, запитайможъ оцёго пана: цей уже усю правду роскаже: вінъ грамотний и все знає!

— Ну, добре.

Якъ пирівнялися зъ паномъ и питають ёго:

— Скажіть, будьте ласкаві, паночку: якъ теперечьки лучче жити, чи правдою, чи кривдою?

— Е, е, е! добрі люде! Де ви теперъ знайшли правду? Нема ії ні по судахъ и ніде въ світі: лучче жити кривдою, аніжъ правдою.

— Оце вже и въ друге моя правда! сказавъ радісно дядько.

Племінникъ ще дужче зажурився. Идуть, идуть—зострічаіться імъ піпъ. Племінникъ и каже:

— Ну, поспитаймося жъ попа: цей уже правду скаже—на те вінъ духовний: цей якъ уже скаже, то такъ и буде.

— Ну, добре.

Якъ порівнялись зъ попомъ питають ёго:

— Скажить, паноче, якъ теперъ лучче жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е, е, е..! добрі люде! Де ви теперечки знайшли правду? Ії теперъ и въ світі нема: лучче жити кривдою, аніжъ правдою.

— Оце вже и втрете моя правда! сказавъ радісно дядько.

Нічого робити племінникові: віддавъ дядькові усю свою худобу, а самъ зостався голий и босий и голодний. Тяжко прийшлось ёму жити. Бився-бився сердешний,—та й задумавъ повіситись. Узявъ вінъ обривочокъ, та й пішовъ у лісъ. Пішовъ та й дивится на дерево,—вибіра гильку, на які бъ то повіситись. Ото добра гилька—кріпка; а на ту сісти, та зачепившись и повиснуть би. Вінъ такъ задивився на дерево, що й не замітивъ, якъ вовкъ прибігъ. Якъ уздривъ ёго чоловікъ, кинувся мерщій на дерево, а обривочка и забувъ. Злізъ на дерево, та й сидить; коли прибигають три чорти, а трохи згодомъ четвертий іхъ ватагъ. И питає вінь своіхъ слугъ:

— Ти що сегодні наробивъ?

— Е! я такого наробивъ, що тамъ хочъ що хай не роблять—не справлять. У такимъ то селі у пана, я поробивъ такъ що изъ роду до віку не

вгатять греблі. А панъ лупе своіхъ людей, якъ скажений, багато іхъ буде у насъ.

— Добре жъ ти зробивъ, та ще не такъ.

— А якъ же?

— Тамъ, на-середъ яру, въ лісі, росте три дерева; хто ті три дерева зрубає, та положе на-хрестъ на греблю,—вгате?

— О! хтожъ то чувъ, хто жъ то й знавъ, що це такъ треба зробити!

— Ну, а ти щожъ зробивъ? питає вінъ другого.

— Е! я такого наробивъ, що багато буде у нашихъ рукахъ. У такімъ-то городі усю воду повисушувавъ, такъ що теперъ тамъ ні каплі нема, а носять іі за тридцять, та за сорокъ верстъ. Багато тамъ пропаде людей.

— Добре ти зробивъ, та ще не такъ, каже ватагъ.

— А якъ же?

— Якъ хто викопа той кущъ малини, що росте посередъ городу,—буде води на ввесь городъ.

— О! хто жъ то й чувъ, хто жъ то й знавъ, що треба це робити!

— Ну, а ты жъ що зробивъ? питає вінъ третёго.

— Е! я такого наробивъ, що хай тамъ хочъ шо ні роблять,—нічого не подіють.—У такімъ-то королівстві, у короля одна дочка, та я й тій поробивъ такъ, що хай то не лічить,—ні чого не подіють—буде наша!

— Е! добре ти зробивъ, та ще не такъ.

— А якъ же?

— Хто відрубає глухого угла, та підкуре,—така буде якъ и перше.

— О! хто жъ то чувъ, хто жъ то й знавъ, що це треба зробити!

А чоловікъ сидить собі на дереві, та й чує усе, що чортяки балакають. Якъ уже розлетілись чортяки,—чоловікъ той и думає: «може це й справді, що вони казали? Піду до пана, може и справді угачу греблю». И пішовъ. Приходе до греблі, а тамъ и панъ бъє, та муче людей, щобъ мерщий угачували. Вони бідні, ажъ пітъ зъ нихъ льється, роблять, а воно все нічого, не помагає. А панъ зло лютує. Приходе до ёго цей правдивий чоловікъ, та й каже;

— Е, е! пане! бъєте ви людей, та ніякого зъ цёго діла не буде. А що дасте мені?—я вгачу!

— Дамъ я тобі сто карбованцівъ и ще й на придачу ціхъ пару коней зъ коляскою и зъ кучиромъ (а тамъ и коні панові стояли).

— Дайте жъ мені людей шість чоловіка, та три підводи.

— Візьми.

Поіхали вони въ лісъ, зрубали ті три дерева; та й положили іхъ на хрестъ на греблі,—та заразъ и вгатили. Панъ віддавъ ёму сто карбованцівъ и пару коней зъ колискою, та зъ кучеромъ.

Тоді той чоловікъ и дума: «дай поіду ще до того города, де води нема: може и то правда; може дамъ я імъ води».

Сівъ та й поіхавъ до того города. Не доізжаючи до города килька верстовъ, зострілась ёму бабуся, що несла пару відеръ води на короміслі.

— Що це ти, бабусю, несешъ?

— Воду, синочку.

— Дай же й мені напитись.

— Е, е, е, синочокъ! яжъ ії несу за тридцять верстовъ, а поки дійду до дому, половину росхлюпаю, а сімья у мене велика,—пропаде безъ води.

— Я якъ приіду у вашъ городъ, надамъ води на всіхъ, и буде тоді води зъ васъ до віку.

Вона ёму дала напитись, а сама така радісна стала, та мерщій у городъ трюшкомъ и росказала усимъ горожанамъ, що иде такій чоловікъ, що воду намъ дасть. Горожане всі вийшли за городъ на встрічу тому чоловікові зъ хлібомъ-сілью и всякими подарками. Якъ приіхавъ цей чоловікъ, знайшовъ той кущъ малини, що рісъ посередъ города,—викопавъ ёго и потекла вода відтиль по всёму городу.

Горожане надарили ёго и грішми и всякимъ добромъ, такъ, що вінъ ставъ теперъ багаччий ще відъ свого дядька. Далі й дума: «поіду ще у те короліство, де королева дочка нездорова». Приіхавъ туда, прійшовъ до королевихъ хоромівъ, а люде усі такі смутні, бігають та охають. Вінъ и питає іхъ:

— Я чувъ, що у вашого короля дочка дуже-не здужае, хай якъ вони ії не лічать, нічого не подіють, тілько я-бъ ії и вилічивъ.

— Е, чоловіче, куда тобі! заморські лікарі нічого не подіють, а ти и давно.

— Отъ же скажіть королеві.

Вони сказали королеві. Король вийшовъ до ёго, та й каже:

— Якъ що вилічишъ, награжу тебе такъ, що не буде богаччого надъ тебе у світі, ще й дочку свою віддамъ за тебе.

Пішовъ той чоловікъ, подивився на неі, вона вже и кончається. Вінъ узявъ, надрубавъ глухого угла, підкуривъ и вона одъ разу подужчала, такъ що днівъ за три и зовсі одужала, зновъ стала такою, якъ и перше. Царь и всі люде такі стали раді, що й не сказати. Король на радощахъ и каже цёму чоловікові:

— За те, що вилічивъ ти мою дочку, я ії віддаю за тебе, та ще якъ умру я, ти будешъ королемъ на моімъ місці.

Скоро и справді король померъ, а на ёго місто ставъ цей правдивий чоловікъ. Покоролювавъ вінъ уже кілько тамъ літъ,—купець и прославъ спитати у короля: чи подозволитъ вінъ ёму поторгувати у ёго королівстві? Король звелівъ ёму прійти до себе. Приходе купець. Король одъ разу познавъ свого дядька, але не показавъ ёму въ цімъ виду: побалакавъ, побалакавъ, та й одпустивъ ёго торгувати. А своімъ людямъ наказавъ, щобъ не відпускали ёго до дому, а щобъ, якъ буде збіратись вінъ іхати, привели ёго до нёго. Такъ и сталось: приводять цёго купця до короля. Король и питае ёго:

— Съ якого ти королівства?

— Съ такого-то.

— Изъ якого города?

— Такого-то.

— Якъ прозиваєшься.

— Такъ-то.

Тутъ король и признався, що вінъ ёго племенникъ—той, що безъ вісти пропавъ.

— Ну що, дядьку? Ти казавъ, що кривдою лучче жити, аніжъ правдою, отъ же ні: и ти тілько купець, а я король, и правда кривду переважила.

— Якъ же сталось такечки?

Племінникъ и росказавъ ёму усе, що съ нимъ діялось: якъ вінъ хотівъ повіситись, якъ слухавъ, що чортяки балакали, все, усе... А напослідокъ навалівши усякаго добра два кораблі, та й подарівъ дядькові, сказавши:

— Я забуваю за все те, що ти мені робивъ. Бери собі оці два кораблі съ усимъ добромъ. А якъ приідешъ у свій городъ, розсказуй усимъ, що лучче жити правдою, аніжъ кривдою!

Узявъ дядько ті два кораблі съ усимъ добромъ и поіхавъ до дому. Якъ приіхавъ, уже стала ёго завість мучити: чого и вінъ не королемъ. Сумувавъ, сумувавъ вінъ, а далі й дума: «Піду й я вішатись—може и мені такъ прилучиться, якъ моєму племінникові». Узявши обривокъ и пішовъ у лісъ на тежъ саме місце, де хотівъ вішатись ёго племінникъ. Але цёму жъ такъ прилучилось: не дішовъ ще вінъ до того місця, де не взялись чортяки, ухватили ёго, та й почепили на самій вишчій гилляці.

Записана Столбинымъ.

77.—Про того царя, що ходивъ зъ Москалемъ красти.

(С. Дашковцы, Литинскаго у., Подольской г.)

Бувъ собі царъ и дуже хотілось ёму знати, якъ Москалі ёго крадуть. Думавъ, думавъ вінъ, а далі и каже: «а ну переодягнусь я за Москаля, та й піду у ночі,—може здибаю де злодія, то й собі до ёго пристану». Переодягся и пішовъ у ночі по улиці, ажъ иде Москаль:

— Здрастуй, братъ!

— Здрастуй! А куди тебе Богъ несе?

— Иду поживи шукать: казенние сапоги, братецъ, подрались, а денегъ у меня нетъ—украсть нужно...

— Ходімъ, каже, разомъ.

— Ходімъ.

И пішли обидва. Идуть дорогою, та розглядують, де двері погано замикаються, де у вікно можна улізти, підъ яку комору підкопаться можна... А царъ и каже:

— Знаешъ, кого ми обікрадемъ сю-нічь. Ходімъ до царя—вінъ багатий, буде й ёму добра, буде й намъ.

— Ні, каже Москаль:—ходімъ лучче до тихъ, що у царя служатъ—вони багато грошей царськихъ заживаютъ.

— Ну, ходімъ и до тихъ, що у царя служатъ.

Пішли вони, дивляться—ажъ стоітъ димъ на трёхъ плёнтрахъ, перекинули вони черезъ димъ віровку, полізъ Москаль, забравсь у комнату, дивиться—ажъ всі єнерали за столикомъ седять и въ карти грають. Залізъ вінъ за шкапъ и седить; а вони собі грали въ карти и балакали про те, якъ би царя отруіти. А той Москаль все чує. Якъ уже всі полягали спати, вінъ укравъ шкатулку и пішовъ у кабакъ. Взяли вони горілки, пьють; а Москаль и росказує ёму:

— Всі, каже, полковники та єнерали хотять нашего царя отравити. Треба сказати, треба підти до ёго, дакъ щожъ? чи тожъ допустять?

— Нічого, каже той переодягнутий царъ: царъ и такъ знає и безъ насъ. Є въ ёго таки, що ёму скажуть.

Випили вони ту горілку, заставили шкатулку, поділились грішми и розійшлись. На другий день збірає царъ смотръ; объіхавъ військо, замітивъ собі того Москаля, що ходивъ зъ нимъ красти, и підъізжає до єнераливъ; а ти просятъ ёго до себе на чай.

— Добре, каже; позвіть мині такого-то й такого Москаля: вінъ у мене буде за часового.

Позвали того Москаля и поіхали. Приіхали туди—подають чай и хотіли чаємъ отравити царя. А той Москаль стоіть на часахъ и все те замічає. Якъ піднесли чай, дакъ той Москаль прийшовъ до цара, да й каже:

— Не пийте, ваше императорское величество, цёго чаю: васъ хочуть отравити. Нехай лучче випъє той, хто вамъ підносивъ, то побачите, що зъ нимъ буде!

Приказавъ царъ, — мусівъ той випити. Якъ випивъ, такъ заразъ и лопнувъ. А царъ того Москаля наставивъ на ёго місце єнораломъ.

78.—Про салдата, що цара спасъ.

(С. Дашковцы, Литинскаго у., Подольской г.)

Служивъ солдатъ у полку. Приходить приказъ—завтра буде смотръ. Вишовъ той солдатъ на смотръ; а въ нёго не було ідної пугвички у мундира. Приходить до ёго хвельфебель и питається:

— Для чого въ тебе нема пугвиці?

— Помилуй, каже, я не всмотрівъ, що такъ вишовъ безъ пугвиці.

Подходить до нёго вахмистръ и питається:

— Якъ ти смівъ вийти на смотръ?

И давай ёго бити. Потимъ приходить скодронний камандєръ, и той ще ёго набивъ.

— Стойте, каже, ваша благородія, не бийте менє.

— Мовчи, бо ти виноватъ, ти довженъ пугвицю мати коло себе—царська служба!

Приходить полковникъ, — начинає полковникъ ёго витрёскувать. Посл смотра відъ іде до анорала зъ жалубою, що ёго нихто не помилує, а всі за ту некчемну пугвицю бъють. Аноралъ ёму й каже:

— Якъ ти смівъ зъ такімъ словомъ ити до мене, коли ти виноватъ?

Приказавъ посадить ёго на обахту и на другій день казавъ дати ёму двёстё палокъ. Вставъ той, заплакавъ и думає собі:

— Господи, Боже мій; піду я къ цару жалуватись. Не вжежъ я такій нещасливий, що мене всі бъють.

Бере вінъ ружо, всю муницю и йде до цара зъ жалубою. Ишовъ, ишовъ, уморився, вийшовъ на чистий пляць, на поляну и сівъ на оддишку. Оддохнувъ и каже:

— А ну, да й треба поучиться, щобъ казённої служби не забуть.

Зробивъ ученіе и пошовъ дальше у походъ. Царъ пошовъ на охоту, та й зблудивъ. Стричає той цара, але вінъ не знавъ, що то царъ, бо той бувъ по гінчому вдягнани. Отъ вони йдуть разомъ, той іде верхі, а той иде пішкі. Бачить царъ, що ёму дуже тяжко йти, бо дуже жарко було, каже:

— Давай, солдатъ, я тобі ружо подвезу.

— Ну, каже, мені тиі легкості не треба, бо, каже, ружо царьское и ранець царьскій, такъ я тобі не можу дать. Ти ще втічешъ одъ мене, а я підъ судъ піду.

Отъ вони йдуть собі, та йдуть, тилькі захватує іхъ ничъ. Тилькі, вже пізно въ ночі, бачуть въ лісу світло.

— А що, каже солдатъ до цара, будемъ тягнутися туди, де світло видно.

Отъ вони йдуть туди. Входить солдатъ: хатка маленька и не має нікого— тилькі ідна баба. Питається салдатъ тої баби:

— А що, бабушка, можна въ тебе переночувать?

— Ой, каже, зъ болшимъ вдоволствомъ.

— А нема де въ тебе коня поставить?

— Єсть, каже, тамъ у мене шипка—можна завести коня й дати ёму сіна.

Отъ вінъ питається:

— А що, бабка, нема въ тебе часомъ чого повечерати?

— Ні, нема.

Салдатъ каже:

— А що каже, Ляше, у мене ще есть фунтивъ зъ десять сухаривъ, то ми собі тимъ повечеряемъ, та й ляжемо оддихать. Дай намъ, баба, мискі й води— розмочимо сухари.

Розмочили, повечеряли.

— Ну, каже, салдатъ, будемъ лягати. А который перше ляже: чи ти, чи я? Бо ідному треба на часахъ стоять.

Царъ и думає собі:

— Перше я собі ляжу, а вінъ нехай стоіть; а передъ світомъ, нехай вінъ ляже, а я, виспавшись добре, буду на калавури.

Москаль стає на часахъ. Тилькі въ дванадцятий годині нбчую—приходять розбійникі; приходять на други двери у антиръ и питають:

— А що, кажуть, матушка, єсть хто въ насъ?

— Єсть, каже, якісь Ляшокъ и Москаль.

Отъ атаманъ и каже до ідного:

— А йди, поприбери іхъ тамъ.

Москаль слухає цее и настроівъ патранташъ и стоіть підъ дверима; де буде йти той розбойникъ. Тилькі той у двери, той Москаль ёго по голові, стявъ ёму голову и заволокъ до себе. А тамъ чикає, чикає атаманъ. «Що воно, думає, такеє? А йди—но ти каже, до другого, та прибери іхъ тамъ.

Той и цёму знявъ голову и затягнувъ до себе. Посилає той третёго, — зъ тимъ также. Наконець зостався самъ, бо Москаль всіхъ дванацятихъ уклавъ. Думає собі: «Тра йти самому, бо вони щось тамъ застряли».

Тилькі просуновъ голову, а Москаль ёго по голові,—такъ одъ разу и стявъ. Отъ якъ склавъ всіхъ на купу—будить царя й каже:

— Дивись ти, падлецъ, яку я купу наклавъ. Якъ би ми спали, то доталось би тобі й мені. Отъ бачишъ, яка царська служба, якъ пошовъ на часахъ, такъ и стій, а лягати не смій.

И давай бити ёго. Царь каже:

— Оставъ, каже, салдатъ, не бий мене, я тобі колись въ великій пригоді стану.

— Ну, стій же, Ляше, піду я до баби питатись до гроши.

Приходить до баби и каже:

— Ну, проклята бабо, признавайся, де гроши, а то я тебе заразъ заріжу.

Баба злякалась; приводить іхъ у лёхъ и показує імъ бочку зъ мідью и каже:

— Отъ вамъ гроши—берить, скількі завгодно.

Салдатъ набравъ, скількі влізло, и каже до царя (а все такі ще не знає, що то царъ):

— Бери, Ляше, гроши.

— Не хочу, каже той.

— Якъ не хочешъ! кричить Москаль. Одказуваться одъ царськихъ грошей!...

И давай зновъ бити. Той бачить, що Москаль бідовий, — нема чого зъ нимъ робити—набравъ грошей. Баба приводить до другоі бочки й каже:

— Отъ ще луччі гроші, срібни; берить вже.

Москаль мідяки викинувъ, а набравъ серебра. Царъ зновъ не хоче. Москаль пристає до ёго:

*

— Кідай, каже, ці гроши, ці луччі.

Отъ приводить іхъ баба до бумажокъ.

— Висипай, Ляше, каже Москаль до цара, тиі гроши, наберемъ ціхъ— ці легчі, більше наберемъ.

Набрали бумажокъ. Баба приводить іхъ до золота.

— Покідай, каже Москаль, бумажки, давай брать золоти, це ще лучче.

Набрали того золота. Москаль и по-за шлаги наклавъ, всюди, де тилькі влізло.

— Ну, каже Москаль, теперъ ходімъ.

Отъ и пошли вони. Той іде, а той иде. Питається Москаля царъ.

— Куда йдешъ?

— А тобі що за діло? Иду, каже, до цара зъ жалубою, коли хочешъ знати.

Идуть вони, та йдуть; подходять подъ городъ. Царъ узнавъ вже дорогу и росходяться. Отъ царъ и каже:

— Ну, прощай, салдатъ, каже.

— Ідь, каже, ти собі зъ Богомъ. Та проси Бога, що я тебе одъ смерті спасъ.

Отъ царъ въізжає въ городъ и па первий рогатці оддавъ приказъ, що якъ буде йти такій-то Москаль, то щобъ ёму также на калавуръ робили, якъ и ёму. Отъ входить той Москаль въ рогатку, а ёму и оддали таку честь, якъ и самому цару. Бачитъ солдатъ, що ёму така честь, та й думає собі:

— Еге! вони десь знають, що въ мене єсть гроши! Тра імъ дати.

Набірає въ жменю и каже:

— Нате вамъ, ребята, за те, що мені таку честь зробили.

На другій рогатці ёму также зробили. Доволі що на дванадцятохъ рогаткахъ ёму таку честь оддали. Подходить вінъ вже подъ царській домъ. Царъ седівъ на крильці, побачивъ ёго и оддає приказъ, взяти ёго на дрожку и одвезти на ту саму станцію, де то вінъ самъ часомъ іздивъ на забаву. Схватили ёго на дрожку, одвезли, куди казавъ царъ и приказали: що вінъ не скаже, щобъ ёму такъ само було, якъ для самаго цара. Виходить вінъ на двіръ, дивиться на воротяхъ стоіть часовий. Подивився вінъ и думає собі:

— Видно коло мене, щось не добре, вже я тутъ, здається, пропавъ?

Зажурився вінъ и вернувся у комнати, тилькі вже вечера на столі. Лёкай просить ёго:

— Звольте, каже, вечерати.

Вінъ вийшовъ, подивився и каже:

— Це кушаня не для мене—я не царъ які, або аноралъ, мені, каже, тилькі треба борщъ и каша, а більшъ нічого.

Заразъ ёму приготовили борщъ и кашу, якъ вінъ приказавъ. Повечеравши, одводять ёго спать на ту саму постіль, що самъ царъ спавъ. Подивився вінъ на ту постелю, та й каже:

— Дайте мені куль соломи, та й буде зъ мене.

Принесли ёму соломи. Вінъ постелився и лягає. Лёкай хотівъ ёму зняти чоботи, а вінъ и каже:

— Я й самъ можу те зробити, я не достоінъ, щобъ мене хто небудь розувавъ.

Лягає вінъ спати и думає собі:

— Мабуть, мені завтра буде кончана жизнь!

Вставъ вінъ рано, умився, помолився Богу, очистивъ собі всю муницю и очикує, що то буде. Ажъ коли приізжає аноралъ, вскакує въ комнату, бере ёго по-подъ руку, виводить и садовить на дрожку. Приізжає вінъ подъ крильце, бачить—на балконі седить той, зъ которимъ вінъ ночувавъ и дивується, що то самъ царъ. Отъ вінъ скочивъ зъ дрожкі, ставъ на коліна и здіймає рукі до гори и каже:

— Ваше, каже, императорство, величество! виноватъ, простите!

Царъ до нёго говоритъ:

— Не бойся, подходи ближе до мене.

Той вставъ, подходить, а царъ питає:

— А що, каже, познаешъ мене?

— Ні, каже, ваше императорство, величество! по лицю, каже, такъ якъ би й той самий Ляшокъ.

Царъ приказавъ адютанту, взять ёго въ баню випарити. Випарили ёго, привели назадъ. Царъ приказавъ надіти на нёго аноральске платя и призиває ёго до себе царъ на чай.

— Пий, каже, зволь чай, и благодару, що мене одъ смерти збавивъ. Маладчина зъ тебе. Теперъ ти у мене первий чоловікъ, ідь, каже, теперъ у свій полкъ и можешъ тамъ своіхъ любимихъ людей повитати, кого поручикомъ, кого скодронимъ командеромъ, а кого полковникомъ.

Отъ той сказавъ адютанту, подать въ сий полкъ, що такого-то місяца аноралъ буде смотръ робити. Отъ приізжає вінъ у той городъ, де ёго полкъ стоіть,—зъ которого вінъ утікъ и бере зъ собою адютанта. Тамъ уже для нёго станція готова и жандари стоятъ. Приіхавъ вінъ на ту станцію и взявъ

зъ собою ту одежу солдацьку и муницю. На другій день вишли на смотръ всі салдати и дожидають смотру. Отъ вінъ и каже тимъ жандарамъ:

— Я переодяюся въ рядове плаття, стану тамъ де мені треба стояти. Тилькі мене станутъ бити, щобъ ви мене зхватили и на дрожку посадили.

Вийшовъ вінъ на пляцъ и стає въ хрунтъ, де вінъ має стояти всігда. Отъ іденъ салдатъ и каже ёму:

— Охъ ти, бродяга, заволоко, де ти взявся? Пошовъ вонъ!

Випихають ёго, не дають ёму стояти тамъ.

— Стийте, каже, не випихайте мене; я чувъ, що буде єнералъ смотръ робити. Може вінъ мені простить, що я бродяживъ.

Отъ сказавъ зводний вахмистру, а вахмистръ скодронному командеру говоритъ:

— Єсть такій-то и такій бродяга, що втікъ.

Той докладає полковникові. Полковникъ приходить на пляцъ и каже:

— Взять ёго и дати ёму пятсотъ палокъ!

Беруть ёго солдати, виводять на пляцъ уже бити, а жандари стоять на сторони и смотрять. Тилько що хтіли ёго роздівати—бити, а жандари підхопили ёго підъ руки, на дрожку и повезли у городъ? Все начальство стало и задумалось.

— Щось-то воно есть такого, що жандари взяли ёго на дрожку и повезли у городъ.

А вінъ переодівся въ анаральске платя и виізжає на пляцъ уже смотръ робити. Виіхавъ на пляцъ и каже:

— Здорови, ребята!

— Здраємъ желаємъ, ваше превосходительство!

Перейшовъ, пересмотривъ. Заразъ крикнувъ на прахвоста.

— Прахвостъ, ходи сюди!

Той приходить, а вінъ ёму и каже:

— Возьми зъ вахмистра, здери аполєти и наложи на Степана; здійми апалєти зъ скадроного и наложи на Якима, здійми апалєти зъ полковника и наложи на Йвана, бо Йванъ добрий чоловікъ у насъ, то вінъ буде полковникомъ у васъ. Якъ мені царъ сказавъ, такъ я довженъ исповняти царську службу.

Приізжає тоді вінъ до цара и каже:

— По вашимъ приказі, що ви мені сказали, то я зробивъ?

— Маладецъ ти, каже царъ, що ти мене одкупивъ одъ смерти. За твою службу, маєшъ хрестъ и ленту гулубую и остаєся первий чоловікъ.

79.—Якъ салдатъ спасъ царя.

Бувъ ту собі Москаль и якъ виходивъ въ відставку, то повідрізовали навіть ёму кгудзікі відъ мундира, и нічого, нічого не заслуживъ черезъ 25 літъ. Пішовъ вінъ жаловатися до цара, та й зблудивъ въ лісі, де тамъ и царъ виіхавъ на полюванье, и такъ перебрався, що вінъ ёго не мігъ пізнати; де нічъ іхъ захватила, и ночують вони въ тімъ лісі оба; допіро Москаль зачавъ ёму розсказувати, що вінъ 25 літъ служивъ въ Москаляхъ и ні какой ёму за то не дали нагороди и навіть повідрізовали відъ мундіра и шенелі кгудзікі; допіро той Москаль питается цара:

— А ти, що за єденъ?

А царъ ёму каже, що будьто би вінъ лёкай. И каже Москаль:

— Ложись ти, лёкай, спать, а я буду на калаурі стояти, а послі я буду спать, а ти будешь на калаурі, но съ такимъ уговоромъ, що якъ котрій засне, якъ буде на калаурі, то черезъ строй буде єденъ другого гнати.

Но якъ бувъ Москаль на калаурі, то не спавъ, але царъ подумавъ собі, якъ вінъ мене буде гнати черезъ строй, коли вінъ самъ єденъ, и якъ бувъ на калаурі, то й заснувъ. А Москаль пробудився и дивится, що вінъ спить, збудивъ ёго и каже:

— Ну, что ти спишъ?

А той каже:

— Ну, вже я провинився, будешъ мене гнати черезъ строй.

А Москаль каже ёму:

— Ну, какъ можно, чтобы ти спалъ, видишъ, что я но самъ одинъ, та и не спалъ, а у тебе дворская конина и собака, а ти положился спати.

И заразъ пішовъ Москаль, палокъ нарізавъ, позатісовавъ, повстромлявъ въ землю въ рядъ, тілько що треба було; и коло каждоі палки, веде ёго и коло каждоі палки вийме, вдарить и застромить въ землю, и такимъ способомъ перевівъ ёго черезъ строй. На другій день, іздили черезъ цілий день и не могли ся добити до краю, де изновъ іхъ захопляє нічъ, и нема, де подітися. Але здибали въ тімъ лісі двіръ, де тамъ жило дванадцать розбійниківъ, но вони тамъ въ день не сиділи, но мали таку бабу, що вона імъ істи варила, а вони но тілько приходили на обідъ и на вечеру до того двора, де вони тамъ заіхали на нічъ. Приіздять туда, питаются тоі баби, чи можна тутъ переночувати. А тая баба каже:

— Ахъ, не можна, бо ту розбійники сидять и незадовго прійдуть, то васъ позабиваютъ.

А вони и кажуть:

— Дай намъ, де особну хатинку, такъ щоби они насъ не виділи.

И она дала імъ черезъ сіні, такъ що вони тамъ ніколи не ходили. Але ту приходять тіі разбійники и питаются тої баби:

— Чи нема ту кого?

А вона каже, що впросилися на нічъ якісь, єденъ старий Москаль и лёкай. Тіі заразъ казали давати собі вечеру и по вечері пішовъ єденъ до нихъ розмовитися, що вони за єдні и чого они ту заіхали на нічъ, и хтівъ іхъ порізати. Але въ того Москаля була протопея, которую вінъ собі добре вигостривъ, и, якъ прийшовъ розбійникъ до нёго, то вінъ ёму ставъ голову, и такъ імъ всімъ тое зробивъ. И якъ постинавъ імъ голови, дошіро виходить и каже до баби:

— Ну, бабушка, де іхъ гроши, скажи мнѣ?

И вона ёму показала. И пішли оба съ тімъ лёкаёмъ. И каже Москаль до лёкая.

— Бери собі грошей?

А самъ бере въ торбу и по всіхъ кишеняхъ. Досить того, що вже де мігъ, то набравъ, а лёкай не хтівъ брати, и якъ зробився день, виходять звідтамъ, а лёкай каже:

— Ходи за мною, то я тебе виведу съ того ліса, и навіть покажу тобі царскій палацъ.

И виходять съ того ліса, но Москаль змігся, бо набравъ досить грошей, и еще до того піхотою, а лёкай іде собі конемъ. И каже лёкай до того Москаля.

— Дай сюда торбину съ грішьми, а я тобі підвезу трохі.

И якъ взявъ ту торбину, то заразъ утікъ съ грішми. А Москаль каже:

— Почекай, лёкай, віддай мені гроші.

Якъ приіхавъ до дому лёкай, то заразъ перебрався въ царскую одежу, де тутъ надходить той самъ Москаль, съ котримъ вінъ бувъ и гроши взявъ въ нёго. И якъ іхавъ той царъ, що перебрався за лёкая, то приказавъ своімъ начальникамъ, що якъ буде йти ту такой-то солдатъ, то съ великою порадою привести ёго до мене. И но показався той Москаль, то заразъ ёго превели до цара. А царъ тую торбушку, що взявъ у нёго, повісивъ на стіні. И приходить до цара Москаль, каже:

— Здравіє желаемъ!

А царъ каже до нёго:

— Здорово.

И просить сідати, и зачавъ питати, де вінъ тую нічъ бувъ, а вінъ каже:

— Я ходивъ на охоту въ лісъ, тамъ зблудивъ и встрітелся съ какимъ-то лёкаёмъ, где и ночъ насъ захватила, то ми впросились на нічъ у якоісь-то бабушки въ лісі, де було дванадцять розбійниківъ, и я імъ всімъ постинавъ голови и набравъ собі грошей. А лёкай не хотівъ брать, и якъ ми виіхали съ того двора, то той лёкай говоривъ, щоби ёму дати торбушку съ грішми, а вінъ мені підвезе, и я ёму давъ, то вінъ заразъ зъ ними втікъ.

А царъ взявъ, повівъ ёго до станціі и показуе ёму ту самую торбинку и говорить:

— Можетъ бути, та?

А вінъ каже:

— Та самая.

То царъ ёму объявивъ, що то вінъ самъ бувъ зъ нимъ, а не лёкай. То вінъ просивъ у нёго прощенія. И царъ ёму то все простивъ, такъ какъ ёму ето било незнаємо, и отдавъ ёму гроши съ торбушкою и наградивъ ёго чиномъ єднорала за усердіе и храбрость.

80.—Про царевича злодія.

Бувъ собі царъ и царица, да бувъ у іхъ синъ. Да взяли той царъ и царица да й померли, тильки оставсь синъ. Але той синъ не схотивъ царувать, да й утікъ, да пішовъ шукать такого, щобъ навчивъ ёго хитрувать и красти. Іде той царевичь, да й іде. Отъ стоіть у ліску хатка; вінъ зайшовъ у ту хатку. Отъ тамъ чоловікъ обідае; заразъ той чоловікъ посадивъ ёго обидать, да питаеться:

— Куди ти идешь?

А вінъ ёму каже:

— Піду шукать такого, щобъ навчивъ мене красти?

А той чоловікъ каже:

— Ну, ось якъ пообідаємъ, да що я тобі загадаю, да ти тее зробишъ, да підешъ зо мною красти.

Ото вони пообідали, перехрестились, да повдягались, а той чоловікъ каже:

— Ну, ходимъ на озеро, да якъ виймешъ изъ-підъ дикоі качки яйця, щобъ вона не почула, да будешъ добрий злодій.

Вінъ пішовъ и винявъ яйце, качка й не почула, тоді той чоловікъ каже:

— Ну, якъ ще підложишъ підъ неі такъ, щобъ не почула, да вже будешъ лучший злодій за мене.

Вінъ узявъ да й підложивъ: качка й не почула. Тоді той чоловікъ каже:

— Ну, ходімъ теперъ красти.

А той царевичъ каже:

— Заразъ ходімъ, да обікрадемъ тее казначейство, де я бувъ царевичомъ.

Ото пішли вони до того казначейства, да розибрали стіну, да набрали грошей, да зновъ и замуровали дірку такъ, що й не знать. Казначей приходить у-ранці въ казначейство, дивится, ажъ нема усіхъ грошей! А тамъ у турмі сидівъ злодій—знахоръ. Вінъ до того злодія, да каже:

— Що тутъ робить? Хтось багато грошей набравъ, да не знаю, якимъ способомъ воно набрало, що й замки и все ціле.

Той злодій каже:

— Візьміть ячноі полови, да заполіть у казначействі, да позачиняйте вікна й двери, да вийдіть, да й дивітся, кудою буде димъ ити, до тудою й гроши вишли.

Той казначей зробивъ такъ, а димъ и пішовъ прозъ шкалубини (щели) де замурована дірка; вінъ пішовъ, да сказавъ тому знахору злодію, що иде димъ прозъ стінку, прозъ шкалубини. А той злодій каже:

— Нароби такого кгиту повну діжку, да й поставъ у казначействі, якъ разъ підъ туєю діркою, до якъ хто лізтиме, да впаде въ той кгитъ, до вже й не вилізе.

Той казначей наробивъ кгиту, поставивъ підъ діркою, да й замкнувъ казначейство. У ночі приходить злодій и зъ царевичомъ, да розибрали тую дірку, да злодій и полізъ, да й упавъ у той кгитъ, тілько голова видно, да й каже:

— Отутъ, я вже пропавъ.

А той царевичь знявъ ёму голову, а самъ полізъ, да набравъ грошей, да й втикъ. Рано приходить казначей, дивится—ажъ зновъ грошей набрано, и щось и сидить у діжці, да безъ голови. Вінъ заразъ пішовъ до злодія, да й каже:

— Зновъ набрано грошей, да щось и сидить у діжці, да безъ голові.

Той злодій каже:

— Візьміть той трупъ, да обмийте, да и визіть по городу, да якъ хто буде плакать, до то ёго жінка.

Той казначей заразъ загадавъ, да того трупа обмили, да й повезли по городу, а жінка того злодія, якъ угляділа, да якъ заголосить.

А той царевичъ скорій винявъ съ печи окрішъ, да опаривъ ії дитину, да вибігъ на двіръ, да каже тимъ Москалямъ, що хотіли взять тую жинку:

— На що ви ії берете? Вона кричить, що опарила дитину, а вони думають, що вона плаче за трупомъ.

Отъ Москали ії не взяли.

Той царевичъ тоді вкликавъ тую жінку, да каже:

— Ото ми въ ночі пішли красти, да твій чоловікъ упавъ у кгитъ, а я знявъ єму голову, щобъ не познали, хто вінъ такий. Теперъ ти мині вже будешъ за жінку.

Да вже той царевичъ и живе съ нею, такъ якъ зъ жінкою. А той казначей пішовъ до знахора, да каже:

— Не нашли ёго жінки.

А знахоръ каже:

— Да візьмить баранця (ягненка), да обчипляйте ёго сребломъ и злотомъ, да й пустить, щобъ ходивъ по городу, до той спілникъ непремінно поласується на баранця, да й зловить ёго, до тоді ёго можна и взять.

Казначей зробивъ такъ, да за баранцемъ послявъ Москалівъ, щобъ ишли на-зірці, да приказавъ імъ,—хто ёго візьме, до щобъ того заразъ узяли, да й привели до ёго. Царевичъ углядівъ, що иде баранецъ, заразъ зловивъ ёго, да й понісъ у хату, а Москалі заразъ крейдою написали на воротахъ: «здесь узятъ баранецъ». А сами пішли сказать казначею. Царевичъ заразъ узявъ, да на всіхъ воротахъ и понаписувавъ: «здесь узятъ баранецъ». Москали пришли брать того, що взявъ баранця, коли ажъ на всіхъ воротахъ понаписувано, вони пішли, да сказали казначею, а казначей пішовъ до злодія-знахора, да каже:

— Не можна втрапить до того, хто взявъ баранця, бо вінъ на всіхъ воротяхъ понаписувавъ: «здесь узятъ баранецъ!!!»

А злодій каже:

— До візьмить, да той самий безголовий трупъ поставте середъ города, да и поставте часовихъ, до жінка непремінно прийде плакать до ії, тоді можна и взять.

Казначей зробивъ такъ, поставивъ трупъ и поставивъ часовихъ, а царевичъ заразъ купивъ бочку горілки, да ввізъ у калюжу, да прийшовъ до часовихъ, да каже:

— Зделайте милость, поможить витягти бочку зъ горілкою.

Москали заразъ пішли, да витягли горілку и воза, да якъ зачали пить горілку! Да повпивались такъ, якъ чопи, да й позасипали, а той царевичъ понадівавъ на іхъ ксёндзівську одежу, а самъ и поіхавъ. А тіи Москали сплять,

жінка пришла, плакала, плакала, да й пішла, Москалі сплять!... А въ вечері, якъ прокинулись, да полякались, да до казначея, а казначей вилаявъ іхъ, да й пропало. Пішовъ зновъ той казначей до злодія, да каже:

— Що тутъ робить? Не можна найти, хто забравъ гроши, да й годі?

А злодій каже:

— Візьміть, да поставте обідъ, да понасипайте въ комнатихъ грошей по підлозі, хто буде брать гроши, до то той и съ казначейства бравъ.

Казначей зробивъ такъ, а царевичъ понамазувавъ пидошви смолою, ввийшовъ у покоі, набравъ на підошви грошей, и вийшовъ, да поховавъ у кишеню, й зновъ увийшовъ и зновъ набравъ, да такъ виносивъ усі гроши, ніхто й не познавъ. Казначей зновъ пішовъ до злодія, да каже:

— Не зловили злодія, виносивъ усі гроши, ніхто й не познавъ.

А знахоръ-злодій каже:

— Поставте зновъ обідъ, да поставте на столі срібну табакирку, да якъ візме хто ії, до той и изъ казначейства гроши забравъ. Казначей поставивъ обідъ и кликнувъ ксёндзя, щобъ одправивъ понахиду. Поставивъ на столі табакирку, а царевичъ заразъ вкравъ ії.

Той казначей заразъ давай трусить у всіхъ, а царевичъ нищичкомъ узявъ, да й уклавъ ксёндзю въ каптуръ. Казначей перетрусивъ у всіхъ, а въ ксёндзя й не трусивъ, бо знає, що ксёндзъ не вкраде.

Тоді царевичъ нищичкомъ винявъ зъ каптура, да й сховавъ у кишеню, а той казначей бачить, що не можна найти, да каже:

— Переночуйте у мене всі до взавтра, ще лучший будетъ обідъ.

А вінъ зумисне зоставивъіхъ ночувать, щобъ у ночі поглядіти зновъ у кешеняхъ, вінъ думавъ, що може въ кого обмилився, да не потрусивъ. Отъ тиі гості остались усі ночувать и царевичъ оставсь, думає: щось и взавтра попаду. Отъ такъ, якъ о півночь, якъ усі позасипали кріпко, казначей узявъ, да засвітивъ и обглядівъ усіхъ у кішеняхъ, да й найшовъ у царевича тую табакерку, да заразъ одпоровъ у ёго підошви, щобъ бувъ значний, а самъ потушивъ свічку, да й пішовъ спать. Царевичъ прокинувсь, да почувъ що нема пидошвъ, да заразъ усімъ чисто поодризувавъ підошви, да й поскидавъ на купу. У ранці прийшли брать того, що безъ підошвъ, коли дивлятся, ажъ усі безъ підошвъ. Той казначей изновъ пішовъ до злодія радится, а злодій каже:

— Поставте зновъ обідъ и зновъ нехай ночують гості, а въ другій комнаті нехай ночує сама ваша дочка, до той злодій буде въ госцяхъ, да побачить, ще вона сама ночує, до вінъ прийде до неі, а вона нехай ёму прикладе печатку на лобі, до тоді вже познаєте ёго.

Той казначей зробивъ такъ. Госці зостались ночувать и той царевичь зоставсь. Побачивъ що сама та дочка лягла спать, да й о півночи пішовъ до неі. Да тільки що тамъ уже,—а вона взяла, да й приклала ёму пичатку на лобі, а вінъ якъ вийшовъ одъ неі, взявъ да засьвітивъ и побачивъ у дзеркало, якъ попробувавъ, що не можна обмить, да взявъ, да й зновъ пішовъ до тиєі дочки; да узявъ, укравъ да й тую печатку, да й поприкладавъ усімъ на лобі, а тоді изновъ пішовъ до тиєі дочки, да взявъ, да поклавъ ії у кишеню тую печатку. У-ранці приходять дивится, хто съ печаткою,—коли ажъ усі съ печатками! Той казначей лає дочку, каже:

— Ти, курва, приймала всіхъ на ночь.

Вона божится, що тільки єденъ приходивъ разівъ скільки, але тільки разъ ёму приклала печатку. Той казначей бачить, що зновъ ухитривсь той злодій, да зновъ пішовъ до того злодія-знахара на пораду. А той ёму каже:

— Ну, вже за цімъ разомъ, якъ не зловите, до вже й не зловите ніколи. Поставте каже, зновъ обідъ, да нехай ночують госці, и дочка зновъ нехай тамъ сама ночує, до той злодій изновъ до неі піде, а ви візьміть, да викопайте яму, таку щобъ не можна вилізти, до той злодій, якъ буде ити до вашоі дочки, упаде туда, тоді вже сміло буде въ вашихъ рукахъ!..

Той казначей викопавъ таку яму, якъ колодязь, узеньку, да глибоку, да прикривъ ії, щобъ не знать було. Зазвавъ гостей у вечері, да й каже:

— Переночуйте въ мене!

Тиі госці и зостались ночувать. И той царевичъ зоставсь, да въ ночі взявъ, да й пішовъ до тиєі дочки, да взявъ, да й шубовстнувъ у яму, да бачить, що неможна вилізти, да взявъ, да скинувъ чобота, да якъ зареве у халяву!... а тиі госці полякались, да посхоплювадись, да всі біжать у ту комнату, де та дочка, да все въ яму, да все въ яму! Попадали усі чисто! Тоді той царевичь каже:

— Висадіть мене, до я васъ обороню одъ смерті; бо це васъ казначей хоче отутъ закидать землею. Тиі люде взяли ёго, да висадили, а вінъ тоді пішовъ до казначея, да каже:

— Ну, теперъ я вихитрувавсь, вимудривавсь, до теперъ буду царювать.

Да розказавъ тому казначею, що то вінъ покравъ гроши, а таки штуки все поробивъ, да знявъ маску. Отъ той казначей познавъ, що вінъ царевичь, да заразъ объявивъ людямъ, що прийшовъ царевичь и буде царствувать. Отъ, люде согласились, да й ставъ той царевичь царствувать, якъ навчився хитрувать!..

81.—Про панночку и розбійниківъ.

(Лебединскаго у., Харьковской г.)

Якъ бувъ собі панъ, та пані,—дуже багати. У нихъ була дочка гарна-гарна, така, що ні здумать, ні згадать, тільки въ казці сказать! Вони жили близько коло лісу; а въ тимъ лісі жили розбійники. Отъ старший розбійникъ и влюбився въ ту красавицю и приїздивъ до пана въ гості, та все закидавъ на те, щобъ панъ догадався, що вінъ хоче женитись на ёго дочці. Отъ дочці пана того захотілось прогулятись у лісі; вона й пішла. Приходить въ середину ліса, дивиться—стежка протоптана и посипана піскомъ. Ій захотилось узнати, куди вона иде, та й пішла прямо тиєю стежкою. Отъ иде та й иде, коли дивиться, ажъ стоіть попередъ неі високе-високе ділованння зъ зализними воротами, а коло тихъ ворітъ лежить жмукъ ключівъ. Вона взяла ти ключи, одперла ворота и ввійшла у двіръ. Дивиться: тамъ стоіть сімъ коміръ и хата. Вона пішла до коміръ, одперла одну. Дивиться, ажъ вона повна самихъ міднихъ та срібнихъ грошей. Одперла другу — тамъ самі червінці,—третю—коли ажъ вона повна усякой людськой одежі: и плаття, и очіпки, и шидримани (sic), и всяка всячина. Вона й дума: «це, мабуть, розбійники тутъ живуть». Пішла въ четверту—ажъ тамъ стоять бочки повни крови и надъ ними висять люде зъ одрубаними головами, щобъ кровъ стікала, бачъ, у бочки. Пішла у пъяту, дивиться—ажъ тамъ,—моя ти мамочко!—самі люде лежать порізани. «Це, мабуть, добри живуть!» Входить у шосту—тамъ шаблі, та ружжа, та пістолі. Пішла вона у сёму, тільки що двері почала відчіняти—коли це медвідь якъ зареве, та до неі. Вона зачинила двери, та швидче утікла; та тильки що ключи положила, коли це слухає стукотять, гримотять, идуть розбійники... у неі и въ души похолонуло. «Куди жъ мені, каже, тутъ на світі Божому ховаться?» Та узяла убігла у хату, та й підлізла підъ кровать. Коли це дивиться,—ажъ іхъ приіхало дванадцять чоловіка, та привезли и зъ собою гарну-гарну паняночку, та й почали надъ нею знущатися. Знущались, знущались, а далі одрізали палець и зъ перстнемъ, а той перстень спавъ съ пальця, та й упавъ підъ кровать до неі. Вона взяла, та й сховала. Отъ одинъ и каже:

— Я полізу, та найду ёго.

— Ні, нехай лучче завтра, каже другий.

А далі увели у хату ведмедя. Вінъ якъ увійшовъ, заразъ почавъ ревіть, та все лізе підъ кровать, а розбійники не пускають ёго, та й почали годувать тою понянкою, що привезли зъ собою. Відрізали у неі руку, та хо-

тіли ведмедеві дати, а рука якось упала, та підъ кровать. Отъ упъять одинъ и каже:

— Я полізу, та достану ії.

— Та нехай завтра, каже другий.

Отъ нагулялись вони добре, та й полягали спати, а вона тимъ часомъ взяла, та й утікла потихеньку відъ нихъ. Прійшла до дому, та усе й розсказала своєму батькові, та матері.

— То, каже, розбійники іздять до насъ, що хотять мене сватати.

Батько зібравъ людей, та й обставивъ іхъ кругомъ хати, щобъ якъ розбійники ще прийдуть до нёго свататися, такъ щобъ тоді іхъ половить. Коли це на другий день приіздить самий главний розбійникъ. Отъ та баришня и каже:

— Який мені снився чудний сонъ! Снилось мені, що я пішла у якийсь-то лісъ гуляти. Коли дивлюсь—стежка посипана піскомъ. Я й пішла тоєю стежкою. Иду та й иду; дивлюсь—стоіть якась хата, а кругомъ ділованія зъ залізними ворітьми, а коло тихъ воріть лежить жмукъ ключівъ. Я взяла іхъ, та й почала комори відперати. Відперла одну—ажъ тамъ гроші, самі срібни, та мідни; другу—тамъ червонці. Відперла третю—тамъ де яке платьтя людське лежить; четверту—ажъ тамъ стоять бочки повни крови, а надъ тими бочками вісять люде безъ голови. Пішла у пъяту, дивлюсь—ажъ тамъ самі люде порізани лежать; у шостий—шаблі, ружжа, пістолі и усякий струментъ розбійницкій, а далі якъ пішла уже у останню сёму—тамъ ведмідь здоровий—здоровий лежить прикованний на цёпу; я тильки що відчинила двері, а вінъ до мене,—я взяла, та швидче и зачинила. Та вже хотіла и тікати, та тільки що вибігла за ворота,—слухаю—ажъ розбійники стукотять, гримотять; а я тоді, де мені діться? Та взяла, та й заховалась підъ кровать у хату. Коли це вони входять у хату и привели зъ собою гарну-гарну панянку. Вона у нихъ проситься «помилуйте!», а вони заразъ почали знущаться надъ нею. Знущались, знущались, а далі узяли відрізали палець у неі на руці зъ перстнемъ, а вінъ наче и впавъ до мене підъ кровать, а я наче узяла, та й заховала ёго. Отъ одинъ и каже: «Я полізу, та достану заразъ». А другий: «нехай лучче завтра». А далі узяли, та й привели ведмедя, та и почали ёго годувать тиєю панянкою; та відрізали руку, щобъ ёму дати, а вона впала, та прямо до мене підъ кровать. Це опъять одинъ каже: «я полізу, достану». А другий «нехай завтра достанешъ». Після того, нагулявшись добре, вони усі полягали спать, а я неначе узяла, та потихеньку черезъ нихъ поперелазила, та и пішла до дому. Отъ такий-то мені снився сонъ»!

А разбійникъ бачить, що не переливкі, та й каже:

— Ну, прощайте, мені ніколи, треба іхать до дому.

Коли дивиться—ажъ тутъ чоловікъ зъ тридцять лізе у хату, та до нёго прямо. Вінъ тоді давай відбиваться, такъ ні, не бере. Взяли ёго, та звъязали добре и тихъ усіхъ переловили, та и попровадили у станъ, а багатство те же позабирали.

Записалъ Залюбовскій.

82.—Червоноусъ и князева дочка.

(С. Пожежинъ, Брестъ-Литовскаго у., Гродненской г.)

Бувъ соби князь. У того князя була вельми хороша дочка. Отъ якъ выросла вона, батько ій каже:

— За кого ти пійдешъ замужъ?

А вона каже батькові:

— Я не пойду не за якого чоловіка замужъ, якъ тўылько за такого, у кого червони уси.

Якъ разъ на той часъ пришовъ розбўыйникъ, ставъ пудъ окно и слухавъ всё, що говоривъ князь съ свею дочкою. Отъ вўынъ разбўыйникъ задумавъ обманути князёву дочку. Вўынъ пошовъ до дому въ лісъ, обмазавъ кровью свої уси и на другій день пріихавъ до князёвої дочки въ свати. Тогді князь и говорить дочці:

— А що, моя доню, теперъ ти пўыйдешъ замужъ, бо вже нашовся тоби кавалёръ съ червоними усами.

— Такъ, татоньку, нашовся кавалёръ съ червоними усами, але не хто не знае—не відае, зъ якого вўынъ роду, бо вўынъ не вміе по нашому говорити.

Червоноусъ пріихавъ разъ, другий и объявивъ, що хоче женитись на князёвўй дочці. На першій разъ Червоноусові не чого не сказали—чи пўыйде за ёго, чи ни; а сказали ёму пріихати другий разъ. Якъ поіхавъ Червоноусъ, то князёва дочка пошла до свеі служенки, переоділась въ ій одежу и побігла вслідъ за Червоноусомъ, щобъ узнати, де ёго хата и хто вўынъ такий. Червоноусъ іде, а князёва дочка за нимъ все біжить—біжить.

Отъ вони такъ пріихали въ лісъ. Ідуть—ідуть лісомъ и пріихали пудъ одну хату. Якъ тўылько вони остановились въ воротяхъ, то зъ теі хатки вийшло одинадцять розбўыйникувъ и стали кричати:

— Братъ, хучій иди, бери свого ножа и булаву!

— Онъ тамъ люде идуть и ідуть: пуйдемъ побъемъ іхъ и заберемъ соби іхъ богатство.

Червоноусъ хучій зоскочивъ зъ воза, взявъ булаву и ножа и пойшовъ съ своіми братами бити людей, а князёва дочка всё тое чула и тогда познала, що той Червоноусъ розбуйникъ. У воротёхъ стоявъ привъязанний левъ и хто незнакомий ишовъ въ хатку — пускавъ, а зъ хати не пускавъ. Князёва дочка того не знала и пошла въ хатку, щобъ зобачити, що тамъ робится. Въ першуый станціі лежить пороскидане все, що вони отбирали у людей, у другуый станціі—всё, що вони іли, а въ третюй станціі—іхъ палати, де вони спали. Зобачивши всё, вона хотіла уже ити оттуыль до дому, але левъ не пустивъ, а тутъ уже и розбуйники идуть и ведуть съ собою вельми хорошу панну. Де тутъ подітися!.. Отъ вона въ тую станцію, де розбуйники ідятъ, залізла пуыдъ стуылъ и сіла за скринёю. Отъ розбуйники входятъ въ хату съ тею панною, а въ єі на руці золотий перстень. Розбуйники знимали, знимали зъ руки того перстня и не якъ не зняли. Тогди старший—Червоноусъ сказавъ:

— Одрубайте съ палцемъ.

Розбуйники привели тую панну, якъ разъ до того стола, де сиділа князёва дочка, положили руку и одрубали палець. Той палець отскічивъ и запавъ за скриньку, а князёва дочка, хапъ и вложила въ кишеню. Розбуйники стали шукати того пальця, але Червоноусъ сказавъ:

— Не шукайте ёго, не хто тутъ не возме, знайдете завтра, а теперъ нумо пити-гуляти.

Отъ принесли горілки и стали пити й гуляти. Попилися зовсімъ. Тогди старший каже:

— А подайте-но мні той черепокъ зъ кровью, я помажу своі уси, бо завтра поіду до князёвоі дочки.

Ёму подали черепокъ зъ кровью, вуынъ помазавъ свои уси и впавъ на землю, бо вельми впився, и всі розбуйники такъ попилися, що попадали на землю. Якъ всі заснули, князёва дочка помаленьку—потихоньку вийшла зъ хати, пришла пудъ ворота, ажъ то левъ дрімае, отъ вона якъ скочить, и перескочила льва, а сама побігла до дому. Прибігши до дому, вона всё розказала своёму батькови. Князь зозвавъ вуыйсько, поставивъ за хатою и дожидавъ Червоноуса. Отъ Червоноусъ и приіхавъ. Князь посадивъ ёго за стуылъ и ставъ частовати. Попивши—поівши, стали вони, хто о чимъ говорити-

Червоноусъ мавъ казати, що ёму снилось. Тогді князёва дочка стала казати и свуый сонъ. Отъ вона и стала казати, якъ вона бігла за Червоноусомъ, що вона тамъ бачила и якъ вернулась назадъ до дому. Вона не сонъ казала, а тое, що робилось доправди. Червоноусъ все говоривъ, що той сонъ несправедливий, и просивъ, щобъ вона покинула говорити, бо то сонъ бридкий и ёму не треба вірити. Но якъ князёва дочка показала того пальця, що взяла въ кишеню, тогди якъ сиділа пудъ столомъ за скринькою, а розбуйники одрубали ёго у одней паньенки, що не зняли,—то Червоноусъ не знайшовъ що казати и хотівъ утікати. Тогді вуйско вискочило изъ-за хати, взяло Червоноуса, пошли въ лісъ, взяли тихъ одинадцять розбуйниківъ и побили іхъ, а князёва дочка вийшла за другого замужъ, але не за такого, що съ червоними усами, бо боялась, щобъ зновъ хто не обманувъ, а за такого, що съ чорноватими. И теперъ вони живуть и хлібъ жують и постоломъ добро возять.

Записалъ учитель народнаго училища В. Андрасюкъ.

83.—Про тилицю та пана.

(Курская г.)

Колись давно іхавъ я до торгу продавати тилицю. Іду та й іду, — коли зустрівся мині панъ, та й питає:

— Куди ведешъ тилицю, чоловіче?

— До торгу, кажу.

Давай мене панъ прохати, щобъ я продавъ ёму тилицю — мабуть полюбилась ёму моя тилиця. Я не віддаю. Коли це панъ пнется прямо силоміць узяти тилицю, вже вхопивъ ії за роги, хотівъ вести до себе—а я тоді, хапъ ії мерщій за хвістъ, та й держусь, не пускаю. Панъ шморгнувъ тилицю, щобъ ишла, а вона якъ смекнется геть, изъ рукъ, вырвалась, та й побігла, а хвістъ зостався у мене—увірвався.

— Запамъятай-же собі, пане, сю тилицю.

Кажу ёму, и зъ тимъ повернувсь до дому. Отъ на другий день, беру долото и сокиру и пішовъ до того-жъ таки пана и питаю:

— Чи не треба ёму теслія?

— Треба, каже.

И повівъ мене у лісъ рубати дрова. Отъ зрубавъ я дуба, росколовъ трохи долотомъ, та й кажу панові:

— Попробуй, пане, який теплий дубъ у серединѣ.

А панъ и заложивъ руку въ росколину пробувати, а я мерщій висмикнувъ долото и прищикнувъ тамъ панову руку. Тоді я вийнявъ зъ-за пазухи тилицинъ хвістъ и давай поганяти нимъ пана. Нігде було дівatись панові, треба відкупатись; давъ вінъ миші грошей за тилицю скільки слідъ.

— Оце тобі, пане, за тилицю, кажу ёму.

Росчепивъ знову дуба, випустивъ паньську руку и пішовъ до дому.

Записалъ Залюбовскій.

84.—Про хитрого пана и розумну дівку.

(Липецкая слобода, Харьковской г.)

Бувъ собі панъ, та мавъ собі сина та дочку. А жінка въ нёго умерла, удівець, бачъ, бувъ. И рахує панъ самъ собі:

— Одружу свого сина на простій хліборобці, щобъ вона мого сина поважала, а багатої та панянки мені не нужно: у мене й въ самого є чимъ жити. А дочку віддамъ, тожъ за простого, та поділю ихъ своимъ добромъ: вінъ не забуватиме, хто вінъ такий, и поважатиме мою дочку.

И дізнавъ вінъ, у кого на селі є найкрашчі синъ та дочка. Позиває вінъ до себе батьківъ того сина та дочки, та ще третёго свідка (свидітеля).

— Ну, добрі люде, за чимъ я васъ сюди призвавъ? питає панъ.

— Скажите, пане.

— А отъ за чимъ: я хочу віддати мою дочку за твого, Иване, сина, а мого сина одружити на твоій, Прокіпе, дочці; а тебе призвавъ, щобъ ти бувъ свидітелемъ, щобъ чувъ ти й бачивъ, що робитемется.

— Ажежъ пане, ваша воля: якъ такъ, то й такъ — намъ не відказуватись відъ того, що панъ звелить.

— Та тілько отъ що: я не віддамъ ії за кого попало: а якъ що відгадаєте ту загадку, що я відгадаю—віддамъ.

— А яка жъ то, пане, буде загадка?

— Та отъ яка! що въ світі жирнійшого, що въ світі прудчійшого, що въ світі наймнякійшого? Теперъ идіть ви до дому, та роздумуйте. Відгадуєте—такъ, а не відгадуєте—шкуру злуплю.

Батьки уклонилися въ ноги панові, та й пішли. Идуть дорогою, та й кажуть:

*

— Щожъ це за загадка? Тутъ й дурень зна: що въ світі жирнійшого, якъ ёго коні, що у стані стоять, або хочь й кабани, що ходять по двору; на що й прудчійшого надъ ёго хорти,—що хочъ зайця, хочь якого звіра, то піймають; на що й мнякійшого надъ ёго перини! Це загадка! отъ—мудра!..

И розійшлись. Батько доччинъ прийшовъ до дому, та й дума: що якъ не такъ, панъ казавъ—шкуру злуплю. Думавъ, думавъ, та й зажурився, край столу сівши. А ёго дочка й питає ёго:

— Чого ви, тату, зажурилися? що панъ казавъ?

— Та тутъ, дочко, хазета на насъ находе: загадавъ панъ загадку; якъ відгадаю, тебе візьме за свого сина; не відгадаю; казавъ—шкуру спущу.

— А яка жъ тамъ загадка, тату? питає ёго дочка.

— Та що въ світі жирнійшого, що въ світі прудчійшого, що въ світі мягчійшого?

— Ну, а вижъ якъ ії відгадуёте?

— Та я вже такъ думаю: на що й жирнійшого надъ ёго жеребці та кабани, на що й прудчійшого надъ ёго хорти, що хочъ якого звіра, то піймають; на що й мнякійшого надъ ёго перини.

— Е, ні, тату, не такъ.

— А якъ же?

— Та жирніша надъ усёго—земля-мати, що насъ корме й поє, та всіхъ же насъ и поіда.

— Ну, це такъ, а дальше?

— Прудчішь одъ усёго—думка, що въ одну хвилину можна подумати хочь про які землі та города.

— И це такъ, а трете?

— Наймнякийшій одъ усёго—кулакъ.

— Що ти дурна? хиба ти не знаєшъ, що якъ заідешъ по уху кулакомъ, не дуже мнякий здається?

— А на що жъ ви, тату, на подусці лежите, а кулакъ підъ голову підкладаєте, коли вінъ не мнякійшій одъ подушки?

— Та воно-то такъ; ну, добре, такъ и скажу панові.

На другій день обидва батьки и свідокъ прийшли до пана, уклонилися ёму, а вінъ самъ лежавъ тоді на подусці, та й кулакъ підъ голову підложивъ:

— Ну що, мужички, відгадали?

— Та відгадали, паночку!

— Ну ти, Иване, якъ відгадавъ?

— Та, пане, я вже такъ надумавъ: на що й жирнійшого, якъ твоі кабани,

або хочь и жеребці, на що й прудчійшого надъ твої хорти, що хочъ якого звіря, то піймають; на що й мнякійшого, якъ у тебе перина.

— Е, ні, брешешъ! не бути, значится, моій дочці, за твоімъ синомъ.

— Ну а ти, Прокіпе?

— Ні, не такъ: нема й жирнійшого въ світі надъ землю-мати, що вона насъ корме, пое, та насъ же и поіда. Нема й прудчійшого надъ думку, що у въ одну хвилину можна задумати, хочъ объ якихъ далекихъ городахъ та земляхъ. Нема й мнякійшого въ світі, якъ кулакъ.

— Що ти брешешъ?

— А на що жъ ви підложили підъ голову, коли вінъ не мнякійшій відъ перини?

— Де це такъ; ну скажи жъ и хто це тебе такъ навчивъ?

— Та це я самъ, паночку, подумавъ.

— Ні, не повінно,—кажи правду.

— Та далебі, пане, це я самъ такъ видумавъ.

— Ні, брешешъ. Кажи правду, а то задамъ такого, що й до віку не забудешъ.

— Та щожъ, пане, нігде правди діти: це мене такъ дочка моя навчила.

— Розумна жъ твоя дочка, сказавъ панъ.

И звелівъ вінъ, щобъ напекли повну коробку яєць. Якъ напекли, вінъ и дає батькові тоеі дочки и каже:

— Ну, понеси жъ оце своіі дочці, щобъ вона зъ ціхъ яєць наплодила курчатъ; щобъ виплодила й викормила, щобъ на весілля поспіли.

Прийшовъ батько до дому, а дочка и питає ёго:

— Ну, що, тату, панъ казавъ?

— Але, бісова дочка,—відгадала: отъ впъять біда, казавъ, щобъ ти зъ ціхъ яєць наплодила курчятъ, щобъ наплодила й викормила,—щобъ на весілля поспіли.

Дочка мерщій взяла пшона, зварила каші, та й каже батькові:

— Оце несіть, тату, до пана, щобъ посіявъ це пшоно, щобъ виросло просо, щобъ потовкъ те просо на пшено, та щобъ ввечері й принесли, бо вже курчята пищать. Скажить такъ!

И пішовъ батько до пана. Панъ якъ уздрівъ и пита:

— А що, чоловіче? чого прійшовъ?

— Та дочка переказувала, щобъ ви посіяли оцю кашу, щобъ виросло зъ неі просо, щобъ просо те потовкти на пшоно, щобъ ввечері принесли ій уже, казала, курчята пищять.

— Розумна жъ твоя дочка. Ну скажи жъ ій, щобъ ишла вона до мене на пораду, про весілле порахувати. Та тілько скажи ій, щобъ вона була ни кінна, ни піша, ни йшла, ни іхала, щобъ була ни гола, ни обута, щобъ ни зъ гостинцемъ и ни безъ гостинця.

И пішовъ той батько до дому. Прийшовъ, та й зажурився:

— А що ви, тату, такъ зажурились? питає ёго дочка.

— Та те, що ти, бісова дочка, надіяла тако хазети, що вже й невивертися. Впъять загадавъ, ще труднійше.

— Що-жъ вінъ загадавъ тамъ?

— Та загадавъ, щобъ ти ишла до нёго на пораду—про весілиля погомоніти. Та казавъ, щобъ була ни піша, ни кінна, ни ишла, ни іхала; ни гола, ни обута, ни зъ гостинцемъ, ни безъ гостинця.

— Це ще мені й нічого.

Заразъ взяла вона, розділась голою, та й наділа на себе ятіръ; такъ що хочъ вона була и у одежі, але все тіло ій видно було; взяла міжъ ноги собаку, а за пазуху кота. Сіла на собаку верхи, а сама ногами по землі иде,—ни кінна, ни піша, ни иде, ни іде. Панъ, якъ узрівъ ій, стало ёму зависно, що проста дівка, та перехитрила ёго. И звелівъ вінъ зпустити зъ цепівъ собакъ, щобъ вони ій розірвали. Собаки на неі якъ кинутся, а вона мерщій зъ-за пазухи кота, та й впустила собакамъ. Собаки й побігли за кішкою, а вона мерщій на рундукъ, та й стала передъ паномъ.

— Ну, а гостинець же принесла? питавъ ій панъ.

— А онъ, бачитъ же, утікъ и твоі собаки погнались за нимъ.

Ну, нічого робити панові,—одруживъ вінъ свого сина зъ цею розумною дівкою. А дочка пана такъ и зосталась дівкою,—не знайшовъ панъ такого розумного парубка.

Записана Столбинымъ.

85.—Розумна дівчина.

Бо то було двохъ братівъ: єденъ богатий, а другий бідний. Але той богатий змилувався надъ біднимъ, що не мавъ ни ложки молока для дітий, подарувавъ ёму дійну корову. Той бідний, де буває зъ людьми, все каже, що «подарувавъ братъ мені корову, благодару Бога». Братъ то почувъ и каже до нёго:

— Коли ти мені не благодаришъ за корову, а тілько Богу, то віддай мені корову.

Бідний каже:

— Не віддамъ, бо діти привикли молоко істи, перше вони молока не знали, то и борщъ замісь молока іли, а теперъ не схтять безъ молока бути:

Богачъ каже:

— То ходімъ до пана.

Прешли до пана. Панъ каже имъ такъ:

— Котрий відгадае, що найсолодше на світі, то того корова буде.

Назначивъ імъ, щобъ на другий день прийти и сказати ёму. Богачъ прийшовъ до дому, мавъ пасіку велику, всі вулії переглядавъ и знайшовъ въ однімъ дуже солодкий медъ, щоби панові сказати, бо думавъ, що солодшого на світі нема. А бідний мавъ дочку, и вона сказала, що нема солодшаго на світі нічого, якъ сонъ. Приходятъ до пана, богачь каже:

— Въ мене єсть въ одномъ вуллі медъ найсолодший.

А бідний каже:

— Моя дочка каже: що нема солодшаго на світі, якъ сонъ.

Тогді панъ дае тому бідному пятьнадцять яецъ и каже:

— Дай свої дочці, каже, вона така розумна, то нехай посадить на нихъ квочку и щоби назавтра курчата висиділа.

Бідний приносить, віддае яйци свої дочці и каже, що казавъ панъ ёму, що якъ цёго не зробишъ, то корова вже не наша буде. Дочка каже:

— То нічого.

Яйця взяла побила, всмажила, та й ззіла, а татові каже такъ:

— Иди до пана и кажить ёму, що курчата будуть: але вінъ щоби сегодня виоравъ и просо посіявъ, щоби назавтра вродилося, накосити ёго, помолотити, пшона наробити, щоби курчата мали що істи.

Пішовъ вінъ и то панові все росказавъ. Панъ на тое сказавъ:

— Такъ коли вона така розумна, то щоби вона взавтра въ мене була, ни въ сирочці, ни вдягняна, щоби ни іхала и ни ишла и щобъ принесла мені таке, щоби я ни втишився, ни невтішився.

Отець ёі приходить и росказуе, що панъ казавъ, и журиться, що вже ажъ теперъ буде біда, бо въ дворі єсть такі недобрі собаки, що ёі роздеруть, и відъ нихъ панъ прикаже ёі не боронити. Дочка каже:

— То ще не біда, постарайтесь мині зайчика зловити и гарної птички.

Отець пішовъ въ лісъ и приносить ій зайчика и птичку. Вона скунула сорочку, вбралася въ волокъ, що рибу ловлять, взяла цапа межи ноги, зай-

ця й птичку въ руки. Приходить до двора, собаки єі обступили, вона пустила зайця, собаки побігли за нимъ, а вона зъ цапомъ прямо прийшла до двери давала панові птичку, та й пустила, всі пани зглядалися, якъ на чорта. Панъ придивлявся, що гарна дівчина и така розумна, каже до неі:

— Я тебе возму за паню, тілько щоби ти безъ мене ніколи справи не робила, якъ буде треба, своімъ підданимъ.

Вона каже, що добре, нігде за нёго и безъ нёго справи робити не буде. Прейшло вже, вінъ зъ нею оженився и поіхавъ куди-то по своімъ ділі. Прийшло два чоловіка на справу: що вони спрагалися обидва до міста поіхати, обидві були кобили, зайшли обидва до коршми; и єдна мала лоша; вони за тое спорать, єденъ каже, що «моя кобила мала лоша», а другий каже: «моя кобила, мала лоша». Пани каже:

— Такъ, поставте кобили єдна відъ другоі особно на дворі, пустить лоша, до которої прибіжить, то того лоша.

Зробила имъ таку справу. Панъ приізжає, розгнівався на ню за то, що безъ нёго справу зробила, не хтівъ зъ нею жити, казавъ єі відъ нёго забиратися. А вона стала просити ёго, щоби на відході зробити балъ. Вінъ на тое согласився. Було на балю багато гостий, пана дуже вчаствовали, що ажъ впився. Вінъ казавъ єі забіратися и брати собі, що тілько сподобалося ій, любе та миле, а самъ заснувъ, вона казала коні закласти, ёго во времня сна винесла на бручку и поіхала зъ нимъ. Но якъ вінъ обудився, спитався: «що таке зробилося»? То вона розсказала ёму, що вінъ казавъ єі, «брати собі, що любе та миле», то вона, якъ не було нічого милійшого, и тілько вінъ самъ, то и взяла ёго зъ собою. Панъ казавъ вернутися и вже жили собі обоє.

86.—Мужикъ и панъ.

Єденъ мужикъ везе сіно, а напротівъ нёго іде панъ. И питає панъ мужика:

— Що ти везешъ?

А вінъ каже:

— Шпаки.

— Якъ шпаки? це сіно.

— Ні, пане, не всі: котри старши, то повтікали.

— Зъ якого ти села?

— Була, пане, и сова въ другімъ дуплі, але вилитіла.

— Хто ваше село держить?

— Такъ, пане, наше село держится: плить до плота, рівъ до рова— и нікуди не посовується.

— Хто ставъ тримає?

— Палі та гребля.

— Я тебе питаю,—хто въ васъ найстарший?

— Въ насъ пане, є війтова мама, така стара, що не може їсти и хліба, а варять ій мамалигу.

— Кого ви боітесь?

— Въ нашімъ скарбі є такий здоровий бугай, що ёго боітся старе и мале.

Панъ розсердився и каже до фурмана:

— Батогомъ ёго!

Фурманъ якъ начавъ бить, а той мужикъ, якъ вчепився до коней и кричить:

— Кгвалтъ!

Панъ виймає сто злотихъ и говорить:

— Відчепися, сатана!

Мужикъ взявъ сто злотихъ и пішовъ шукати другого такого. Иде мужикъ до міста торговати и здибає ёго той самий панъ.

— Чоловіче! чи не чути тутъ де вівса купити?

Мужикъ бере пана за руку и веде до свого воза, вилізає на свій візъ и нюхає:

— Не чути, пане.

— Алежъ, бо ти розумний!!!...

— Панъ ще розумнійший, бо узявъ и давъ мені сто злотихъ.

Панъ пізнавъ мужика и пішовъ відъ нёго, нічого ёму не говоривши.

87.—Роспитався.

Бо то іхавъ собі чумакъ. Приіхавъ до села, и за щось то ёму випрягли коня, и той иде до дому. Але на дорозі надибає чоловіка и питаєся:

— А до кого тая гребля належить?

— До ставу, каже той чоловікъ.

— А той ставъ до кого належить?

— До греблі.

— А ту хто въ вашимъ селі єсть старшій?

— Єсть баба, 75 літъ має, то вона у насъ найстарша.

— Ну, а чомъ ви ся боите?

— Ту, каже, є въ дворі бугай, дуже великий и ми ёго всі ся боимо.

Той чумакъ пріизжає до двора, дивитця—панъ въ бурнусі старому и коло нёго пси. Вінъ питаєся пана:

— Псярнику, єсть панъ въ домі.

Тому стидно сталося; пішовъ вінъ до покою и перебрався въ инше пляття. И въ того пана бувъ піпъ и выходить до нёго, да и каже:

— Встидайся! на що ти нашого пана назвавъ псярникомъ?

— Ні, пане арендару, я межи панами мало бувавъ, то и мало знаю.

И вінъ назвавъ пана псярникомъ, а попа арендаромъ, и зъ тімъ поіхавъ.

88.—Якъ одинъ чоловікъ учився красти.

(М. Тывровъ, Винницкаго у., Подольской г.)

Було собі три брати: єденъ бідний и два багатихъ. Мавъ бідний одну коняку, та й та здохла. Брати ёму и кажуть:

— Возьми ту шкуру, та й неси—тамъ коло двора є бузина, то будешъ учиться красти, покинешъ шкуру на дорозі, а самъ сховаєшся въ бузині,—вибіжишъ, ухопишъ ту шкуру, та й будешъ утікати у бузину.

Вінъ пішовъ, та й такъ и робивъ. Панъ побачивъ, та й на другий день призиває ёго и каже:

— Що ти, Иване, робивъ?

— Учивсь красти, пане.

— Возьми, украдь у мене жеребця зъ стані.

Вінъ пійшовъ до дому, та й журиться, жінка й питається:

— Чого ти журишся?

— Та казавъ мені панъ коня украсти.

— Возьми купи конячку, каже жінка, запряжи, та й ідь. Возьми собі горілки, тамъ коло стані и річка є, ти будешь іхати черезъ ту річку, конячка застрягне, то ти кричи «гвалтъ», то вони повибігають тебе рятувати, ти возьми горілку, та й напоішъ іхъ.

Вінъ такъ и зробивъ, напоівъ всіхъ. Після того пішовъ у станю, а тамъ всі сторожи спали. Вінъ тому, котрий тримавъ за повідъ, то вінъ давъ ёму матузокъ; котрий тримавъ за хвістъ, то вінъ урізавъ тому конёві шматокъ хвоста; а котрий тримавъ за ногу, то вінъ давъ ёму поліно, та й таки укравъ коня. Панъ ёго призиває, та й каже:

— Укравъ, Иване, коня?

— Укравъ, пане.

— На тобі сто злотихъ. Теперь же украдь бриліянта. Якъ украдешъ, дамъ тобі сто злотихъ, а якъ не украдешъ, дамъ сто нагаівъ!

Вінъ узявъ—намастивъ клубокъ лоємъ, та й пішовъ, а собаки якъ побачили, та до нёго, а вінъ імъ и кинувъ клубокъ, собаки за клубомъ, а вінъ накинувъ на нихъ петлю, ухопивъ бриліянта, та скорійшъ до дому. Другого дня призиває панъ ёго до себе, та й питается:

— Укравъ, Иване, бриліянта?

— Укравъ, пане.

Панъ давъ ёму сто злотихъ и каже:

— Коли ти такъ умієшъ красти, украдь креста въ костёлі.

Иванъ пішовъ у костёлъ, якъ правилося, та й сховався за дверми. Повиходили зъ костёла, а вінъ остався. У ночі позасвітювавъ свічки, убрався у ксёндзове убраньня, та й ходитъ по костёлі співає:

Прислявъ Богъ ангела зъ неба,
Щобъ узяти креста до неба.

Почули люди, поприходили и ксёндзъ прийшовъ, а вінъ таки ходитъ, та співає и бере креста у торбу. Зачали въ усі дзвони дзвонити и процессію брати. Випроважали ёго, ажъ за село и ксёндзъ зъ ними. Випроводили, та й повертались, а вінъ креста повісивъ на стовпі; а панъ іде, ставъ, та й каже:

— Це, лебонь, Иванъ, креста повісивъ. И каже до лакея:

— Піди но, візьми ёго до костёла.

Панъ давъ Иванові сто золотихъ, то вінъ такимъ ставъ, якъ ёго два брата.

Записано учителемъ Воронецкимъ.

89.—Злодій.

Було три злодія, пішли и зговорилися, що у пана багацько грошей. И порадившись, пішли въ магазинъ, наточили горілки, наколотили муки и дали псамъ, и тіхъ псівъ пьянихъ повъязали хвостами и набралі повішали; украли гроші и въ косцёлі розділилися на сурдуті, посварились и для розсудку тої сварки, порадились піти до пана спитати о сурдутові. Але той панъ любивъ байки, и пастухъ розсказувавъ ёму часто. А злодій, прийшовши, розсказавъ зробленное ими замісь байки. На що панъ спитався, а до товарищівъ сказавъ: «а ви слухайте?» А панъ осудивъ сурдутъ тому, що такій справний. Но ранкомъ, вставши, видить всіхъ псівъ на брамі, грошей—нема, и злодіі утіклі.

Въ того пана бувъ братъ ксёнзомъ. Вінъ поіхавъ до нёго и розсказавъ ёму. Но той зъ нёго посміявся и другимъ розсказавъ. И якъ пану стидно було, то вінъ наговоривъ, щобъ ёго брата научили, на що сказали ёму злодіі: «наловижъ, пане, раківъ, купи свічокъ грошовихъ и шкуру свинячу». И зговорились, коли прийдуть. И коли прийшли, занесли до косцёла свічки и раки, и каждому ракові приліпили свічку, до Великой ночи и пустили іхъ по косцёлу, пішли и сказали ксёндзові, що ёго самъ Богъ просить и хоче ёго взяти съ собою. Той, въ тіі минуті, всю свою маентность віддавъ людямъ и пішовъ въ косцёлъ, а злодіі засіли въ косцёлі за дверима, злапали ёго, въ шкуру свинячу зашили и написали, щоби всякій по пяти гарапниківъ давъ, и братъ самъ бивъ, но потімъ ёго випустивъ зъ умовою, щоби не говоривъ никому ни про свою біду, ни про ёго.

А розбійники ходили по світу, и старшій зъ нихъ оженився, а другі два ходили ще. И старшій разъ зарізавъ свиню, а сало повісивъ на горі, но вони прийшли и сказали: «нашъ братъ порісъ». И коли чоловікъ вернувся, жінка сказала ёму, що брати прийшли. Вінъ взявъ сало, відвъязавъ, а ситину на тімъ місці повісивъ. Тіі продерши снопи на хаті, взяли, но ошукалися; и радились, якимъ способомъ тое сало украсти, и уговорились вигнати худобу съ підвірья; и вигнавши, господара збудили. Той пішовъ за худобою, а тіі сало украли, німъ господаръ вернувся, сала уже не було. А вони пішли до пустої хати приготовити сало собі на обідъ, но старшій іхъ знайшовъ, сало видібравъ и братівъ нагодувавъ и відправивъ съ Богомъ до дому. А де бувъ дімъ ихъ?—Въ скеляхъ; тамъ вони и жили, доки не погинули.

90.—Сидіръ злодій.

Живъ собі панъ, а у ёго бувъ чоловікъ Сидіръ. Якось разъ панъ іде у поле, коли—зиркъ! ажъ Сидіръ поклавъ шматочокъ хліба на кілочокъ, та й крадеця до ёго. Панъ підъіхавъ до ёго, та й пита:

— Що ти, Сидоре, робишъ?

— Учусь, пане, красти.

— Украдь, Сидоре, у мене коня.

— А буде мій?

— Буде и твій.

— Ну, добре.

Вернувсь панъ до дому и звелівъ вивести коня у садокъ, и звелівъ одному сісті на ёго верхи, двомъ держати за поводи, а четвертому ходити округи, приставивъ, бачъ, чотирохъ чоловіка. Отъ Сидіръ взявъ, та й укотивъ у той садокъ барило горілки, сторожі не въ замітку, а самъ сівъ за тиномъ, та й назира. Довго сторожі стояли на однімъ місці; седіли и забажалось пити. Отъ одинъ сторіжъ и пішовъ за водою, пішовъ, та й надибавъ те барило горілки. Мерщій притуривъ ёго до товарищівъ, та й викружали ёго ладненько, та й заснули гарненько, а Сидіръ до коня, та—бувъ такій, та й нема... Прокинулась сторожа,—ажъ и коня нема. Тоді кличе панъ Сидора, та й запитує:

— Ну, чи вкрадешъ у мене скриньку зъ грошима?

— А будуть грошики моі?

— Будуть.

— Ну, добре; я прийду у вечері.

Спавъ вечіръ. Панъ відкривъ вікно у своєму кабинеті, а на вікні поставивъ скриньку зъ грошима, и самъ тутъ сівъ и зъ шаблею въ руці. Отъ Сидіръ взявъ порося за ноги, прийшовъ до паньскаго будинка, саме до того вікна, де стояла скринька зъ грішми, и віткнувъ у вікно поросячу голову, а панъ думавъ, що то самъ Сидіръ, та якъ рубане шаблюкою, такъ и одчесавъ поросячу голову. Панъ зрадівъ, та бігомъ до пані:

— Маша, Маша (такъ звали паню), я зарубивъ Сидора!

А Сидіръ тимъ часомъ хапъ скриньку, та и давъ тяги. Тутъ всі збіглись дивитись на зарубанаго Сидора,—коли то порося зарубане, а скриньки паньскоі й Сидора нема й духу. Бачить панъ, що промахнувсь, шле упъять по Сидора:

— Ну, Сидоре, украдь-же у мене тройку коней.

— А буде моя?

— Та буде.

— Ну, добре!

Отъ приклика панъ кучерівъ и велить імъ заперти тройку коней у шопу и біля нихъ здоровенныхъ Самарськихъ собакъ. Довго Сидіръ ворочавъ думкою, якъ украсти коней, а далі и придумавъ. Взявъ, та й наливъ горілки у те корито, изъ котораго собаки іли завжди. Отъ захотілось собакамъ пити, вони до корита и замість води нажлоктались горілки, поопивались и такъ усі лоскомъ и полягали. А вінъ мерщій за тройку, та драла. Бачить панъ, що ніякъ не встережется відъ Сідора, усе той якъ небудь, та підійде підъ нёго, велить упъять кликнути Сидора.

— Ну, каже, Сидоре, украдь же теперъ у мене бариню?

— А буде моя?

— Та буде и твоя.

— Ну, добре!

Отъ провідавъ Сидіръ, що панъ другого дня виізжа зъ города и взнавъ якимъ шляхомъ. Вінъ заразъ раздівся, та якъ разъ на тімъ саме шляху и повісивсь на дереві, и висить мовъ самъ себе запропастивъ. Панъ якъ уздрівъ, що вісить Сидіръ, зрадівъ ажъ затримтівъ; скочивъ заразъ изъ каруци, покинувши жінку, та до Сидора, давай ёго шмагати малахаємъ: а Сидіръ, якъ стрибоне зъ дерева, та до каруци, сівъ замість кучіря, та й поперъ бариню, та й продавъ ії Жидамъ. Кликнувъ панъ Сидора и просить ёго вернути паню, а ёму за те поступается половиною свого добра.

— Добре! відказавъ Сидіръ.

И пішовъ до Жидівъ и каже імъ:

— Чуєте, давайте забъємося, що ви не обженете мосі дитини.

— Давай объ віщо забъємось? питають ёго.

— Та ось якъ: коли я виграю, то вірніть мені ту бабу, що вамъ продавъ я; а якъ ви виграєте, то дамъ вамъ тридцять рублівъ.

— Чи такъ, то й такъ. Дежъ твоя дитина?

Та біжи онъ до того куща та крикни: «Катю»!

Жидъ побігъ, та якъ зіпне біля куща, а зъ-підъ ёго якъ присне заяць. Жидъ за нимъ. Гнався-гнався, не здогнавъ, съ тимъ и вернувсь. Виравъ Сидіръ бариню, приставивъ ії панові, получивъ відъ ёго половину усёго ёго добра и заживъ собі паномъ на всю губу. Съ того часу переставъ и злодіювати.

Записалъ Залюбовскій.

91.—Мужикъ та писарь.

Ишовъ писарь вулицею у гості, а на ёму маленькі, чистеньки чобітки—звісно, якъ писарь. А передъ тимъ пішовъ дожчикъ, підгрязнило: стали по вулиці калюжі—звісно, якъ бува скрізь по селахъ. Отъ дійшовъ писарь до калюжі, та й ставъ, боїтся далі ити, щобъ не покаляти чобітокъ. Се проходить мужикъ зъ того-жъ таки села. Писарь и гука:

— Візьми мене перенеси!

Не хотілось сердезі, та треба—свій писарь, треба коритись! Взявъ сірома писаря на спину, несе ёго. Саме середъ калюжі писарь и каже:

— Ну, нехай якъ упъять виберуть писаремъ, я тебе за се не забуду.

— А хиба ви теперъ не писарь? пита чоловікъ.

— А хиба ти не знаєшъ? Сегодні скинули мене.

— Еге, ну нехай-же я тоді донесу тебе й до берега!

Та й булькъ ёго зъ маленькими чобітками въ калюжу. А самъ потягъ далі.

Записалъ Залюбовскій.

92.—Лихо.

(Липецкая слобода, Харьковскаго у.)

Бувъ собі панъ, та ніколи не знавъ лиха. Чує, було, що ёго люде часомъ скажуть: «охъ, лихо! оце лихо! ой, лишечко прибігло»! а самъ не зна, що воно за лихо. Звісно, панъ! що ёму? Люде на ёго роблятъ, а вінъ спить, та пъе, та лежить. Дежъ ёму лихо знати! Слухавъ, слухавъ панъ, що все лихо поминають, а далі й дума: «що воно таке за лихо? хочъ би мені ёго побачити»! Думавъ, думавъ, та й поіхавъ ёго шукати. Надъ вечіръ уже приіхавъ вінъ, у селі баба брала воду, та й упустила ведро у колодізь. Шукала, шукала ёго,—ні, не нашла, та й каже:

— Охъ, мені лишечко!

А панъ саме доіхавъ до неі, и зачувши, що вона промовила, запросивъ ії:

— Де тамъ лихо?

— Та ось де, пане, у колодізі.

Панъ, не довго думавши, швидче роздігся, та въ колодізь и полізъ, а коня привъязавъ до цямрини. Шукавъ, шукавъ лиха, якъ собака вмерзъ. А та баба дивится, що панъ трохи пришелепкуватий, за коня, та за одежу, та й поминай

якъ звали! Чи довго вже бувъ тамъ панъ, чи ні; а тільки якъ вилізъ, та взрівъ, що нема ни коня, ни одежи, да й каже: «охъ, мині лихо!» (Теперъ уже и панъ узнавъ лихо). А самъ дрожить, ажъ містя не найде. Подумавъ, подумавъ, та якъ побіжить геть відъ колодізя! Вибігъ за село, дивится дальше хата стоіть, такъ—сама собі. Вінъ туда,—нікого нема; а видно, що люде живуть, и нічъ тільке що витоплена. Забрався вінъ підъ пілъ, та й сидить молчки у кутку, мовъ неживий. Коли це иде жінка, а за нею трохи згодомъ и дякъ крадькома иде. Де не вродилась горілка и млинцівъ стовпъ цілий, курку зпекли, и тільки що лагодились добре попоісти та попити, ажъ гулькъ,—хозяінъ іде зъ дороги:

— Гей, гей! цобъ, цобъ!

Що тутъ, робити?

Жинка мерщій млинці підъ лаву, курицю підъ припечокъ, горілку въ закапелокъ, а дяка и запхнула підъ пілъ, вона й байдуже, що тамъ уже звіръ сидить, и бачe той звіръ усе, що ни робится въ хаті. А сама й зробилась такою хворою, иде навстрічу чоловікові, да и крекче:

Охъ, охъ»! Вийшовъ чоловікъ у хату, поздоровкався, якъ слідъ, та й каже:

— Що це, моя половина люба, ти хвора, чи що?

— Та оце, чоловіче, такъ занедужала, що ні якъ не діжду тебе,—умру.

— О, жінко, хай Господь милує! не вмирай!

— Чи нема, жінко, чого повечеряти? Я ще сёгодні мало й івъ, усе добивався до дому горячой страви поісти.

— Та нема, чоловіче: я такъ занедужала, що нічого й не варила.

— Ну, давайте, хлопці, хочъ по куску хліби взімо,—каже вінъ на своіхъ батраківъ.

Сіли; вечеряють. А підъ піччою сидить дякъ; сидитъ и панъ голий: той у въ одному кутку, той у другому. Панъ и приставъ до дяка:

— Ти що таке?

— А ти що?

— Я чортъ.

— А я дякъ.

— Ну, такъ давай співати!

— Та мовчи вже, цуръ тобі, бо якъ почують, буде й тобі, и мені лихо.

— Хиба дай мені усю твою одежу, такъ буду мовчати.

— Та візьми вже, та тільки мовчи, спасибі тобі.

Дякъ дума: чортъ хочъ и буде співати, ёго не видно—вінъ чортъ; а мене

якъ убачуть,—отпоруть. Панъ одігся у дякову одежу, а дякъ голій. Посиділи, панъ опъять:

— Ти що таке?

— А ти що?

— Я чортъ.

— А я дякъ.

— Ну, даваймо співати!

— Та мовчи вже, спасибі тобі!

— Хиба дай чобити.

Нічого робити: віддавъ дякъ чобити. Посиділи, посиділи, панъ впъять до дяка:

— Ти що таке?

— А ти що?

— Я чортъ.

— А я дякъ.

— Ну, давай заспіваймо.

— Та мовчи вже, будь ласкавъ!

— Хиба віддай шапку, буду мовчати?

Віддавъ бідолаший дякъ и шапку, а самъ зостався голий, якъ бубонъ, а панъ уже й зодівся й зобувся. Тілько хозяинъ зъ жінкою заговорились, а панъ зъ-підъ печи шмигъ. Не вбачивъ и хозяінъ, якъ вибигъ вінъ на улицю. Жинка вбачила, та й дума: «ну, слава Богу, хочъ дякъ вибігъ (вона бачъ думала, що то дякъ), а то хто й зна, що и робити булобъ». Панъ, якъ вибігъ на улицю, побувъ тамъ яку годину, то й иде підъ вікно:

— Здоровъ бувъ хозяинъ?

— Здоровъ!

— Пусти, спасибі тобі, переночувати!

— Иди, ночуй! місця не багато займешъ.

Увійшовъ панъ у хату, и підъ рукою несе птицю-сову (вінъ піймавъ її де-то на улиці).

— Щожъ оце въ тебе за птиця? пітає хозяінъ.

— Е! це така у мене птиця, що зна, що у тебе у хаті є: я спитаю, такъ заразъ и каже.

— Щожъ у мене въ хаті є, чи можна її спитати?

— Можна.

Панъ якъ придаве сову, а вона: «крр!»

— Що то вона каже?

— То каже, що въ тебе въ закапелку горілка є.

— Що ти, де вона взялась? у мене істи нічого!

— Ні, є! далебі є, хочъ подивись!

Хозяінъ пішовъ—такъ и є цілий штовъ калганівки!

— Жінко, що це таке?

— Та, чоловіче, то я взяла, щобъ витирался.

— Ну нічого робити, выпъемо хочъ ції.

Випили по чарці, по другий. А панъ якъ придаве сову, а вона: «кррр!»

— Що то вона каже?

— Каже, що підъ лавою млинці.

— Що ти? де вони взялісь? У мене и жінка ледве дише, а ти кажешъ, що млинці.

— Ні, є, хочъ подивись, коли не віришъ.

Хозяінъ пішовъ, подивився, (що це за кумедія!)—цілий стовпъ млинцівъ!

— Жінко! що це таке?

— Та то, чоловіче, мене забажалось млинчикъ иззісти, такъ, кума, спасибі ій, принесла; а я й байдуже, забула про іхъ.

Взяли млинці, поіли. А панъ якъ придаве впъять сову, а вона якъ киркне!

— Що то вона каже?

— Та каже, що подъ припечкомъ є курка печена.

Знайшовъ хозяінъ и курку, поіли. Сиділи, сиділи, а панъ, якъ придаве сову, а вона якъ закричить: «кррр! кррр!»

— Що то вона такъ закричала. Ажъ я, нехай Богъ бороне, злякався!

— То каже, що въ тобе въ хати є чортъ.

— Що ти? що ти? де чортъ? Оце, ще хай Богъ милує!

— Ні, є, далебі є, якъ що хочешъ, такъ я й вигоню ёго.

— Ну, вижени, будь ласкавъ!

— Ну, поставъ же своіхъ робітниківъ зъ батагами: ми ёго добре провчемо. Глядіть, хлопці, якъ вилізе, одлупить ёго по-козацки!

Усі робітники постановилися округи полу зъ батогами.

— А ну, лишень, вилізай! каже панъ на дяка.

Нічого робити! лізе вінъ. Якъ почали ёго батогами лупити; лупили, лупили, ледве живъ зостався, насілу втікъ. Хозяінъ каже:

— Продай мені оцю птицю! що візьмешъ?

— Давай сто карбованцівъ та коня.

Віддавъ хозяінъ сто карбованцівъ и коня. И поіхавъ панъ въ своє село. Узнавъ вінъ, що таке лихо!

Записалъ Столбинъ.

93.—Біда.

Баба ішла дорогою и гроши знайшла повну шкуру, що зъ теляти, та й сіла и плаче и дали нейде, — бо біда на дорозі стоіть и тутъ надійшло двохъ солдатівъ и іденъ питаєся:

— Чого ти, бабо, плачешъ?

— Онде на дорозі біда лежить, каже баба.

Москали прискакують зъ тісаками, розрубали, а звідтиль гроші посипалися. Вони врадувалися, дали бабі грошей и баба пішла, а останні понесли въ лісъ и радятця: що зъ ними робить. Єденъ каже:

— Ти зостанься коло грошей, а я піду до господаря и прижену візъ зъ кіньми; привеземъ до дому и будемъ мати, на що гуляти.

И єденъ не йповъ ся, а другій пішовъ до дому, взявъ коні, але іхавъ черезъ місто и купивъ бутельку горівкі, и въ тую горівку напустивъ аршинникy, и везе для того. Тілько що приіхавъ въ лісъ, а тамъ той вистреливъ изъ ружа и забивъ свого товариша и говорить самъ до себе: «Ну, буду мати за що гуляти, да іще треба тіло скрити». Взявъ вінъ ёго за руку и тягне, а тому випала зъ кішені бутелька горівки. И той каже:

— Ахъ, Господи, що я зробивъ: забивъ свого брата, а вінъ для мене горівки привізъ. Ну, Боже, прости мині гріхъ!

И зачавъ пити ино, тілько що покушавъ и заразъ вмеръ. Ну, правда, що баба казала, що біда на дорозі лежить: бо неживе теля дві душі згубило.

94.—Біда.

Бувъ собі чоловікъ, и мавъ тілько єдного сина, ще малого. Але якъ той синъ вирісъ, то вивчився читати и писати. И якъ батька ёго бувъ дуже богатий, тішився, що хоць єдного сина має, хотівъ ёго жинити, но синъ не хтівъ, а говорить батькові:

*

— Доти женитися не буду, доки не буду знати біди.

Батько ёго відражує, но нічого не помогає. И говорить той синъ батькові:

— Дайте грошей и коня мені, я поіду въ світъ біди шукати.

Батько давъ грошей на дорогу и коня; синъ взявъ и поіхавъ. Але іде вінъ, іде, може—въіхавъ вже зо двадцять миль, заіжає вінъ въ лісъ, дивиться: ставъ въ тімъ лісі, и якісь чоловікъ покрадаємо ловить рибу въ німъ. Ставъ и дивиться на того чоловіка. Той чоловікъ оглянувся, дивиться: якісь стоіть на коні. А той синъ богатира бувъ вбраний по-паньскій. Але чоловікъ той, що рибу ловивъ, питается ёго:

— А звідки ви, паничу?

Той не хтівъ зразу сказати. Але якъ начавъ той чоловікъ випитуватися, признався вінъ, и говорить ёму:

— Я при батькові вирісъ и вивчився; но якъ мій батько богатий, то я не знавъ и не знаю, яка то біда єсть на світі, и теперь іду єі глядити.

Але той чоловікъ подумавъ трохи въ своій голові и каже до того панича:

— Идите сюда. Я, каже, ловлю рибу, то вже кілька разъ витягавъ и ъ води біду, и якъ хочете, то лізьте, каже, въ воду и найдете єі.

А той каже:

— А якъ же я полізу, коли я вбраний.

Чоловікъ повідає до нёго:

— Скиньте шматя, а коня дайте, я потримаю.

Вінъ взявъ розібрався, віддавъ шматя тримати и коня тому чоловікові, а самъ полізъ въ воду. Але ходить вінъ въ воді и питается:

— Дежъ тая біда?

Чоловікъ ёму показувавъ, показувавъ, а шмати тімъ часомъ зібравъ и звинувъ и каже:

— Внірни, біда на споді!

Той хлопець внірнувъ, а чоловікъ шматя забравъ, на коня сівъ и втікъ; а хлопець вирнувъ на верхъ води и дивиться на другу сторону, не на ту, де чоловікъ стоявъ, и каже:

— Кажи, чоловіче, одежъ тая біда?

Слухає, ніхто ни відзивається; оглядається: нема чоловіка, и шматя, и коня, тілько фатка, вінъ вишовъ зъ води на берегъ, пішовъ би, коли голий, взявъ вінъ тую фатку, вбрався въ нюю и пішовъ вінъ. Десь вже коло полудня здибає, иде чоловікъ дорогою, просить вінъ того чоловіка хліба; чоловікъ каже ёму, що: «не маю»; але хлопець каже:

— Ну, то возьми мене на візъ й завези до села.

Чоловікъ боїтся, думає, що яка біда и нарешті каже:

— Сідай, но тілько назаду.

Привізъ надъ село и каже:

— Злізай, иди въ бурьянъ, бо якъ люди зобачать, то піймуть и будуть бити и задають въ поліцію.

Але той хлопець злізъ въ бурьянъ підъ городомъ єдного чоловіка, и дивится, що тілько єдна жінка ходить коло хати; и чекає, коли би вона пішла куда; але дивиться: пішла кудись жінка, може за водою, вінъ скоро вбігъ въ хату, и но тілько взявъ съ полиці хлібъ и втікати, дивиться — вже жінка иде, вінъ скоро взявъ и сховався підъ постіль и сидить тихо, дивиться тілько, що тая жінка робить, а вона лагодить вечеру добру; и дивиться, для кого вона такъ старається. Але дивится — иде дякъ.

— Добри вічеръ, вона ёму відповідала.

Поцюлувалися, заразъ сіли до вечери и вечерають. А тої жінкі чоловікъ бувъ въ дорозі, и тутъ, не за довгій часъ, приізжає. Дякъ звертівся, та й каже:

— А дежъ я теперъ сховаюсь.

Тая жінка повідає:

— Лізь підъ постіль. А чоловікъ якъ війде, то якось скручу, що ти втичешь.

Дякъ влізъ підъ постіль и сидить. Чоловікъ ввішовъ до хати, звитався зъ жінкою и питається, якъ вона жила, якъ єї здоровля? Вона начала стогнати, каже, що слабує завше. Чоловікъ каже:

— Кобимъ де таку душу знайшовъ, щоби тобі помогла, то бимъ вже давъ сто рублівъ.

И всё радятся объ тімъ. А той хлопець, що вбігъ за хлібомъ и сховався підъ постіль, питаєся дяка:

— Ти що за єденъ?

Дякъ повідає:

— Я дякъ.

А той каже:

— То співай жи мині якъ.

Дякъ повідає:

— Мовчи, бо якъ вчує господаръ, то буде бити насъ.

Хлопець повідає:

— Мене хоць буде бити, то всё таки пустить, бо нічого не вининемъ, а тебе буде бити, та й ще кудись задасть, ще й я скажу, що ти зъ ёго жінкою робивъ.

Дякъ зацитькує, бо боїтися. Але нічого ни помогає, бо той хлопець всё еднаково говорить. Дякъ повідає:

— Чогожъ ти хочешъ?

А хлопець каже:

— Дай мені свій жупанъ, то я буду мовчати.

Дякъ скинувъ жупанъ и віддавъ ёму, той вбрався и знов питається:

— Якъ ти називаешься.

Дякъ каже:

— Мовчи вже!

Но той хлопець не хоче. И такимъ способомъ зъ дяка всё шмате забравъ на себе и чобити, такъ що дякъ остався голий. Потому той господаръ говорять зъ жінкою, але жінка повідає:

— Ти, чоловіче, теперъ приіхавъ зъ дороги и маешь братя и сестри, я такъ же маю, ходи но ми, запросимъ ихъ до себе, та погостимося трохи.

Чоловікъ каже:

— Добре, ходімъ!

Пішли вони, хату замкнули и ключь поставили на засуві. Той хлопець тогди каже до дяка:

— Сидижъ ти тутъ, бо ти голий, а я піду на двіръ, десь знайду на плоті сорочки, бо я видавъ тамъ, що стояли кілька ихъ, принесу, вбереся, и тогді підемъ звідці.

Дякъ каже:

— Добре.

Хлопець пішовъ, відомкнувъ двері, вийшовъ на двіръ, замкнувъ назадъ двери и ключъ поставивъ на приспі, а самъ пішовъ підъ вікно и дивиться, що дякъ буде робити: дякъ вилізъ зъ-підъ постелі, ходить по хаті, розглядаєся, вийшовъ до сіний, поглядівъ — замокъ замкненій, ввійшовъ назадъ до хати и ходить. А той хлопець тілько дивиться на нёго въ вікно, що вінъ тамъ мучиться. Але той дякъ вчувъ, що господаръ зъ жінкою и людьми, которихъ вінъ запросивъ до себе, вже ідуть, втікъ назадъ підъ постіль; господаръ зъ жінкою и людьми війшли въ хату, начали собі забавлятися, пьють горілку, ідять. Але господаръ говорить до тихъ людей:

— Скажить міні, що я буду робити зъ жінкою, що вона завше слабуе и каже, коби мені така душа найшлася, щоби порадила жінці, щоби не слабувала, то бимъ вже не жалувъ дати сто рублівъ.

А той хлопець стоіть підъ вікномъ и вчувъ то, то бере, иде до хати, приходить до хати:

— Добри вечиръ!

Люди ёму відповіли, просять сядати. Але хлопець дякуе и повідає:

— Коли би ви мені переночували подорожного чоловіка.

Тії кажуть «добре», дали випити кілішокъ горілкі и істи, и говорять де що. Але господаръ зновъ говорить:

— Коби мені знайшлася така дума, щоби помогла моі жінці, тобимъ давъ сто рублівъ.

А той хлопець відзивається:

— Я поможу!

Господаръ каже:

— Єй, якъ би помогли, то дамъ вамъ заразъ сто рублівъ и коня зъ сідломъ.

Хлопець подивився въ свою книжечку и повідає:

— А єсть вода и дрова?

Господарь повідає:

— Єсть:

— Наліть и грійте воду, повідає хлопець. Заразъ будемъ вигонити біду съ-підъ постелі.

Казавъ тімъ людямъ поставати съ дручками въ вікнахъ и дверахъ, тутъ скоре роспалили, воду загріли добре, бере той хлопець води, наливає въ малу посудину, иде до постелі, якъ пільляє на того дяка, дякъ якъ спищить тамъ, а тії люде кажуть єденъ до другого:

— А чуєте, кумі, якъ біда кричить?

Потому хлопець зновъ, якъ пільляє на того дяка, дякъ якъ закричить, якъ вискочить съ-підъ постелі, хлопець кричить до людей «бийте біду добре друками». Люди якъ возмуть бити дяка, але дякъ, якъ му вже добре дошкулили, якъ скочить,—по пре чоловіка въ двері и втікъ до дому. Господарь такъ того хлопця вгощає добре, давъ ёму заразъ сто рублівъ и каже, що ще рано коня съ сідломъ дасть. Люди тії такъ дивуются:

— Ото се каже, добрий дохторъ.

Наконецъ погостилися, полягали спати, переночували, рано встали, поснідали, чоловікъ съ той хати пішовъ коня сідлати. А той хлопець повідає до жінкі:

— А ти будешь такъ и далі робити, чи ні?

Вона повідає:

— Нігди того не буду робити.

И хтівъ ще объ ні сказати чоловікові. Але вона начала просити, дала ёму ще пяддесятъ рублівъ. Та й той хлопець повідає:

— Памятай же, якъ будешь такъ робити більше, то дамъ знати чоловікові.

Вона заклялася, що більше не буде такъ робити. Хлопець тогді попрощався, сівъ на коня и поіхавъ. Приіхавъ до дому, знайшовъ собі дивчину и оженилися. И жівъ собі, доки не вмеръ.

95.—Паничь.

Бувъ собі єденъ панъ, и мавъ єдного сина, и віддавъ ёго до школи вчитися. И якъ той синъ вивчився читати и писати, то й поіхавъ до дому и знався зъ єдною панною. Але єдного часу поіхавъ вінъ до тоєі панни въ въ гости. А тая панна мала тілько батька старого. Але той панъ мавъ багато рознихъ книжокъ, и хтівъ дати читати тому паничові, що приіхавъ до ёго дочки. Але не мігъ достати зъ шафи, бо дуже високо було. А той паничь каже до того пана:

— Зачекайте, я самъ здойму.

Та й той панъ показавъ ёму, котру книжку взяти. Той паничъ діставъ, та й, не хотячи, якъ струтивъ тіі всі книжки на голову тому панові, та й зовсімъ ёго пришибъ. Тая панна тогді трохи нагнівалася на того панича, що вінъ такий незграбний. Але вінъ хутенько піднявъ того пана. Той панъ видійшовъ, книжки зібрали, и перепросивъ той паничь пана и ёго дочку. Забавляются. Потому зновъ той панъ дістававъ другу книжку. Але паничь прибігъ, та й якъ му дістававъ книжку, та й настолочивъ того пана на ногу, ажъ чуть не заплакавъ. Але той паничь зновъ перепросивъ того пана и ёго дочку. И забавляются зновъ собі. Потому той паничь пішовъ до другоі станціі и начавъ дивитися въ люстро, котре стояло на столі, де було и чернило; и якось, нехотячи, вильявъ тоє чернило на стілъ. Тоді скидався, нима чимъ стерти. Вінъ взявъ свою хусточку зъ кишені и стеръ зовсімъ и сховавъ назадъ въ кишеню и пішовъ до панни и начали танцювати, але вінъ якъ танцювавъ, та й дуже вприв, та й взявъ той платокъ зъ кишені обтиратися, и такъ обмастився, що ажъ панна ёго настрашилася, и втікла відъ нёго. А то вже вечіръ бувъ. Той тогді здивувався и говоритъ, що такого за чортъ ставався. Але виходить на двіръ, кличе до себе свого лёкая. Лёкай тілько зобачівъ ёго, та й назадъ, начавъ втікати. Той паничь кричитъ:

— Вернися, ходи но сюди!

Приходить зновъ той лёкай до того панича, и паничь ёго питаєтся:

— Ти чого втікавъ?

А лёкай каже:

— Якъ не втікати, коли я ажъ настрашився васъ?

Той паничъ повідає: «чого?»

— А дежъ, коли ви такі чорні.

Той паничъ прибігъ до покою, дивится въ люстро, и якъ побачивъ, що вінъ такий дуже замащаний, взявъ шапку, не прощается зъ тимъ паномъ и ёго дочкою зо встиду. Виходить на двіръ, крикнувъ на фурмана и лёкая: «запрягайте коні!» Запрягли коні, та й сівъ и поіхавъ. Приіхавъ до дому тихенько, пішовъ десть до кухні, вмився, и якъ прийшовъ до того покою, де бувъ тато и мама, и взявъ розказувати, и якъ росказавъ, тогді батько каже до свого сина: іхати до Парижу, вчитися розуму; и давъ батько грошей, четверо коней, фурмана, лёкая; та й той паничъ поіхавъ. Приіздить до Парижа, заіхавъ на станцію, и тілько що начавъ роспаковуватися, присилає до нёго єдна панна слугу свою, щоби вінъ до неі заіхавъ, и тая слуга ёму каже, що тая паня казала, що вона ёму цётка. Той начавъ кричати на тую слугу и каже:

— Въ мене тутъ цётки нема.

Тая слуга пішла росказала своій пані. А тая пані зновъ посилає, каже:

— Скажи, що я таки ёго цётка.

И сказала, якъ вона називається. Слуга пришла зновъ до того панича и говорить ёму тое. Але той паничъ таки не вірить, и нагнавъ тую слугу. Тая слуга зновъ пішла до дому, розсказала пані, пані бере, пише до нёго карточку и написала якъ имя и прозваніе, такъ якъ разъ въ нёго була цётка, тілько що вінъ мало свою цётку знавъ, бо вона не седіла зъ ёго батькомъ, и не знавъ єі добре, де проживає. Отъ приносить тая слуга карточку, віддає тому паничові. Вінъ прочитавъ, каже:

— Правда, що въ мени єсть така цётка, тілько не знавъ, де живе вона.

Казавъ коні закласти въ бричку, забрався и поіхавъ до неі. Приізжає до тої цётки, звитався. Вони му дали заразъ чаю пити и істи, де що розпитується ёго. Тутъ вже вечіръ зробився, повечерали, то й тая цётка показала му станцію, де спати и каже:

— Може, маєшь, синку, гроши.

Показує му столикъ.

— О тутъ собі замкни.

Той такъ зробивъ, бере розбирається и хоче спати лягати, але приходить слуга и каже му:

— Може схочете въ ночі на двіръ, то на на оті двері иди.

Показала и пішла. А тая пані була волошебниця и ни яка ёго цётка.

Той паничь лягъ спати. Але въ ночі захтіло му ся на двіръ, иде вінъ на тіі двері, бо більше не знає, на які двері ходити, та й тілько прийшовъ підъ ті двері, ставъ на спружину, відчинилися дещята підъ ногами, та й впавъ въ лёхъ, а той лёхъ повній бувъ кала, такъ що той паничь по самі вуха залізъ въ тоє кало; де слухає, а тамъ и більши єсть людей, ще не померли, бовтаются. Вінъ злякався и сидить тихо; але дивится, що єсть въ горі маленка дзюра, бере, драпається до неі по стіні, вилізъ, вилупавъ ще більши дзюру и вилізъ. Тогді боіться до хати йти и въ місто такъ же, аби не взяли въ поліцію; але бере, иде въ місто, иде, иде, зайшовъ до якоісь керниці и хтівъ витягнути собі води відромъ обмитися, взявъ витягати воду и не хотячи впавъ въ керницю, той тамъ ще гірше злякався, піймавъ якось тамъ відро въ руки и держится ёго, вже обмився. Але вінъ думає собі, коби хто прийшовъ за водою, то може мене витягне. Але приходять до тоі керниці воду пити тіі Москалі, що ходять по місті въ ночі и стережуть, щоби злодіі де кого не обікрали. Начавъ єденъ тягнути воду, тай не може витягнути и каже до другого: «пособи, братъ, а то будьто хто держить». Береся и другий,—тяжко; а потому и третій,—насилу тягнуть всі три; а той паничь тихо сидить: щоби не вчули тіі Москалі и не пустили назадъ. И якъ тілько підтягнули, той паничь, якъ вхопився за цимбрини, бо боявся щоби го не пустили назадъ,—тіі Москалі, якъ зобачили, та й повтікали, думали, що яка біда. Той паничь вилізъ, вже обмився и не знає, куди ити; бо боіться, щобъ ёго хто не взявъ въ поліцію. Але иде вінъ по-за місто и прийшовъ недалеко цвинтара, дивится—світло єсть въ якімось лёху; а въ тімъ лёху вмерлець лежавъ: тілько що ще того дня тамъ ёго занесли и не вспіли замурувати. Але той паничь бере, лізе въ той лёхъ, и якъ влізъ туди, дивится— вмерлець лежить. Але вінъ не дуже напудився, знає, що неживий не може встати до нёго; взявъ ще зъ нёго простирадло тоє, що бувъ накритий, и самъ закрився, бо змерзъ бувъ, и сидить тамъ. Але слухає—хтось будить. А то злодіі ишли обдирати того вмерця. Пришли коло того лёху, та й чергуются, єденъ до другого каже: «лізь ти», той каже: «лізь ти», але бувъ найсмілівійшій межи ними, бере лізи задкомъ до лёху. А той паничь дивиться, вже ноги видно, а бувъ здоровий, и якъ пійме ёго за ноги, якъ візьме бити кулакомъ, ажъ злодій кала напустивъ въ штани; потому взявъ, втягнувъ въ середину и посадивъ ёго въ кутокъ. А ті, що на дворі, чекали, доки не вилізе перший въ лёхъ, а не чули нічого, що той паничь бивъ того злодія; бо той злодій якъ запудився и не кричавъ, думавъ, що то вмерлець піймавъ ёго за ноги и бивъ. Помалу лізе и другий. Той паничь такъ и другому зробивъ, а потому и тре-

тёму. Але то тіі злодіі такъ ся позаляковали, що навіть єденъ на другого и не подивится. Пройшло.—Зробився той паничь, бере, вилазить зъ того лёху, а потому казавъ и тімъ злодіямъ вилазити; взявъ позвязувавъ іхъ и повівъ до поліціі, де віддавъ въ поліцію тіхъ злодіівъ. И начали поліціани питатися того панича: що вінъ за єденъ, чого вінъ тілько въ сороці и въ штаняхъ, де вінъ ся обмачавъ, и де тіхъ злодіівъ найшовъ? Той паничь розсказує, якъ то ся зъ нимъ зробилося, и якъ вінъ тіхъ злодіівъ піймавъ. Тіі поліціянти взяли ёго, пішли до тіеі пані, де вінъ заіхавъ, найшли ёго коні, и люде вже порізани, найшли той лёхъ, де той паничь впавъ бувъ, де більше людей понаходили; потому пішли до покою, той паничь найшовъ въ своімъ сурдуті бумаги своі, паказавъ имъ, вони прочитали, що вінъ за єденъ, та й віддали назадъ му тіі бумаги; потому найшли ёго гроши, що сховавъ бувъ въ столикъ, віддали му; а потому взяли тую паню за тоє въ полицію и відослали въ кріпость. Той паничь наймавъ собі тогди фурмана до коней и поіхавъ. Приіжає до дому, вже навчився розуму, бере женится съ тою самою панною, що вінъ ії любивъ, и оженився, и живе собі до сеі пори зъ нею.

На тімъ весількі я самъ бувъ, такъ мені дали істи и пити, що по бороді тікло, а въ горлі сухо було, а я якъ ся впивъ, той лягъ спати въ солому. Тіі всі гості такъ же, якъ ся попили, та й взяли стріляти. Але єденъ зъ нихъ взявъ набивати гармату, та й и мене замішавъ въ солому, на місці флейтуха, то якъ вистріливъ, то я ажъ тутъ залетівъ и сказавъ вамъ сію прахтику.

96.—Швець-богатирь.

Бувъ собі швець, господаръ добрий. Але єдного дня, може підъ часъ неділі, дала жінка обідати борщъ мясний, и якъ викапнуло ёму зъ ложки на стілъ тлустість, и мухи злетілися істи. Вінъ зобачивъ, махнувъ рукою и забивъ сто мухъ до разу. Вінъ думає собі: «гу, що тутъ робити?» И взявъ написавъ на слупі такъ: «Янъ Фабіянъ сто душъ заразъ забіянъ». Але єдного часу іхавъ відъ цара, може, який рицаръ, зобачивъ тоє, вирнувся до дому и розсказавъ царові. Царъ сказавъ ёго зазвати до себе. Прийшовъ вінъ до цара, царъ питаєся ёго:

— То ти, Янъ Фабіянъ, сто душъ заразъ забіянъ?

Вінъ повідає:

— Я!

А тогда була война.

— Ну, якъ же ти такий рицаръ, то иди жъ воювати.

И питаєтся:

— Скілько тобі дати войска?

Вінъ мовчитъ, бо не знає въ тімъ ні якоі сили, а потому повідає:

— Треба полкъ войска кіннаго.

Давъ ёму царъ повкъ войска и каже йти. А вінъ просить, щоби сказавъ всёму войскові, щоби ёго слухали, и що вінъ буде робити, то щоби всі робили. Царъ приказавъ и вінъ пішовъ. Ідуть, ідуть, переходять черезъ лісъ, а вінъ якъ бувъ швець, зобачивъ добре дерево липе, злівъ съ коня, винявъ съ кишені ножикъ и дере тіі липи. Войско дивится, що вінъ дере кожу, беруться и собі; надерли може по 15-ти штукъ и поіхали. Приізжають до єдного озера, не можна жаднимъ правомъ переіхати. Бере швець, кидає свою кору; тіі дивлятся, кидають и собі. Якъ взяли вкидати, вистилили собі дорогу и переіхали. Приіздять до того чужого войска, воно настрашилося. А якъ скинувъ сподні и ставъ ракомъ противъ чужого войска, а ёго дивятся, що Янъ робить и сами поставали ракомъ. Тіі дивлятся, що то якась біда, не війско. Прислали єдного начальника и дали мирову. Янъ и всё войско позатягали сподні, взяли мирову и вернули до дому. Янъ прийшовъ до цара, віддавъ мирову. Царъ бачить, що добрий лицаръ, віддавъ за нёго дочку, вділивъ половину царства и живъ собі Янъ, доки не вмеръ.

97.—Біда.

Бувъ собі дуже богатий купець и бувъ въ того купця синъ. Захоче той синъ якоі-небудь одежи,—«купить, батько», захоче коней, або коляски—«купить, батько». Чого-бъ той синъ не захотівъ, все ёму батько поставляє. Живе той синъ, и біди не знає. Прийшовъ до ёго чоловікъ, а вунъ питає его:

— Скажи мени, чоловіче, що то за біда—я отъ скілько уже проживъ на світі, а біди ще й досі ні якоі не бачивъ.

— Якъ не знаєте, що то за беда, то ідьте въ дорогу, тамъ часто трапляється—я самъ чоловікъ дорожній, я вже іі добре знаю.

Отъ тоді купеческій синъ пішовъ до батька и каже:

— Скілько я живу, тату, а ще й досі не знаю, що то за беда, піду я, тату, въ світъ, чи не побачу де-небудь беду.

— Ідь, сину, каже батько. Я тобі дамъ на дорогу сто рублівъ,—ідь въ чужі краі, тамъ побачишъ беду; и може трапляться де дешево які товари, то купишъ и превезешъ до дому.

Давъ отто ёму пару коней, фурмана, сто рублівъ грошей и вирядивъ у дорогу сина. Ідуть вони у двохъ, ідуть та й ідуть, коли дивляться, ажъ стоіть у лісі озеро. Купеческій синъ и питає фурмана свого:

— Чи ти ще не бачивъ біди? Якъ побачишъ, скажи мені. Я скілько на світі живу, а ще й досі не знаю, що то за біда.

Фурманъ глянувъ на озеро—ажъ тамъ по середині стоіть у воді тичина.

— Отъ вамъ и біда! скидайте скорішъ одежу, та пливіть на середину озера—тамъ побачите.

Скинувъ той зъ себе одежу, поплівъ на середину озера, взявся руками за тичку и дивиться въ гору, чи нема де беди. А фурманъ забралъ и одежу, и гроши, и коні, и бричку, сівъ и поіхавъ собі.

Державсь, державсь купеческій синъ за тичину, дививсь, дививсь у гору, не видно беди; а тутъ уже змерзъ у воді, якъ собака, вилізъ вуінъ на берегъ до одежи—ажъ нема ні грошей, ні одежи, ні фурмана! «Отъ беда», думає собі; «що тутъ робить? треба голому бігти». Біжить вуінъ дорогою голий и всё каже: «отъ беда! отъ беда!» Коли дивиться—стоить хатка, а тутъ уже и ніч наступає. Прійшовъ вуінъ пудъ окно, подививсь въ середину — нема нікого въ хаті, а на столі розставляни рузни напитки и наідки. Зайшовъ вуінъ у хату, наівся, напився, хотівъ и одежинку взять, та надіть — коли чує щось гомонить коло хати. Що тутъ робить? Нікуди тікать, вуінъ пудъ ніч и сховався. Коли це въ хату входить панъ въ панною, та зъ такою жъ то гарною панною, що ажъ у хаті повеселішало. Отъ панъ и питає панни:

— Щожъ я тутъ буду робить, якъ прийде твій батько и мати и застануть насъ у хаті—куди мені тікать тоді?

— Не бійся, каже панна:—я тебе сховаю куди небудь. Якъ почуешъ, ти гомінъ, або стукъ коло хати, то заразъ лізь пудъ ніч, тамъ и сиди.

— А якъ вони прийдуть и будуть довго въ хаті седіть—якъ я вилізу зъ-пудъ печі?

— Вилізешъ, не бійся — я тебе виведу, тілько гляди не засни тамъ пудъ ніччю, а то буде беда и тобі, и мені. Якъ вони полягають спать, я впущу въ хату собакъ—вони въ насъ звикли сидіть підъ ніччю; я іхъ, одчинивши двері, буду вигонять изъ-пудъ печі, то тоді и ти вискочишъ въ въ сіни.

Тілько що це такъ вони переговорили, а тутъ старі пудъ хату. Вуінъ пудъ ніч, а тамъ сидить уже одинъ голий и каже ёму:

— Куди ти лізешъ! и мені одному тутъ тісно, а тебе ще сюда чортяка таска.

— Ой, мовчи, голубчику, а то буде беда и тобі и мені.

— Мені, каже, нічого мовчать, мені вже и такъ беда.

— Ой, мовчи, мовчи, голубчику!

Той помовчавъ, коли старі въ хату війшли, а дали й каже:

— Скидай штани!

— На тобі штани, тілько будь ласкавъ, мовчи!

Скинувъ той штани, надівъ, вуйнъ и каже:

— Скидай теперъ сорочку!

— На тобі и сорочку, на тобі чоботи и свитку, тілько мовчи, Бога ради, а то буде беда вельми велика.

Забравъ вуйнъ всю ёго одежу, надівъ на себе и сидить пудъ пичью. Полягали спать старі, лягла и панна, потушивши світло, а дали и каже:

— Охъ, мені лихо, я й забула повигонить изъ-пудъ печі собакъ. Треба встать, а то вони ще горшки побьють у ночі!

Встала, одчинила двері въ сіни, взяла кочергу и штурхає пудъ пічъ:

— А на двіръ, прокляти, пошли вонъ! Чого ви сюди поналазили?

Тоді той купеческій синъ изъ-пудъ печі, та въ сіни. Вона побачила, що вже вискочивъ чоловікъ, думала, що то той, що до неї прийшовъ, взяла скорішъ и зачинила хату. А той сидить голий пудъ пічью. Купеческій синъ пидождавъ трохи на дворі, прійшовъ пудъ вікно и кричить:

— Одчинить, одчинить.

Одчинили ёму, вуйнъ прійшовъ у хату и питає:

— Роскажить люде добрі, куда мені іхать на такі-то й такі-то села; я збився зъ дороги и не знаю, що мені теперъ робить,—куди мені теперь іхать, а тутъ ще до того и хліба не стало: цілий день сёгодня нічого и въ роті не було.

Одчинили ёму, попросили въ хату, нагодовали ёго, росказали дорогу на такі города, куда ёму треба іхать—думали, що вуйнъ справді дорожній чоловікъ. Ість вуйнъ и каже:

— Чи ви святили свою хату?

— Святили, кажуть.

— Певне дуже давно святили?

— Тоді ще, якъ вона построилась. А що таке?

— У вашій хаті, есть нечиста сила, якъ ви хочете, то я можу ії вигнать, тілько треба нагріть води.

— Добре, добре, кажуть: вижени, будь ласкавъ! ми вже й сами чуємо,

що щось у ночі шелестить пудъ пічью, або по хаті товчеться, та ми люде темни, того не понимаємъ.

Нагріли окропу. Тоді вуйнъ взявъ, назбіравъ колоскивъ жита, звъязавъ іхъ въ одинъ пучокъ, въ одну руку взявъ горшокъ зъ окропомъ, а въ другу колоски—вмочить оце колоски ти въ горячу воду и бризне пудъ пічь. Терпівъ, терпівъ голий, сидя підъ пічью—нетерпляче бере. Вуйнъ якъ вискочивъ, та въ двері. А ти всі дурни такъ хрестятся, думають, що справді голий чортъ у іхъ пудъ пічью живъ,—такъ ёму дякують, надавали ёму грошей; вуйнъ забравъ, поіхавъ до дому и сказавъ батькові:

— Бачивъ беду, нехай ій бісъ! уже більше не поіду шукать!

98.—Біда.

Бувъ то єденъ піпъ багатий, и не мавъ дітей, тілько єдного сина. И вінъ зъ-маленьку ніцъ не робивъ. Якъ дійшовъ до кільконадцять літъ,—давъ ёго до школи, вивчився читати и писати, та й потому піпъ ёго оженивъ и зостався на місці тата, въ тиі самоі парафиі, бо батька померъ. Вёнцъ вінъ собі думає, що то люди говорятъ, що то імъ біда, а я зрісъ, оженився и жадноі біди на світі не знавъ. Взявъ вінъ—казавъ собі зробити стовпъ и закопати на тракту, и на тімъ слупи написавъ зъ єдного боку—версти, а зъ другого боку—таблицю прибивъ, и написавъ такъ: що відъ коли жие, зрісъ, оженився, и жадноі біди не знавъ. Але іде царь, дивится: зъ єдного боку написано версти, а зъ другого боку таблиця прибита. Такъ вінъ повідає до кучера. А той скочивъ съ карети и читає, перечитавъ, взявъ на замітку, сівъ и поіхавъ, приізжає до дому, казавъ заразъ попа витребувати до себе. Але не такъ то було живо, може въ місяцъ, а може и въ два—приізжає піпъ до царя; переночувавъ, на другий день рано, вже піпъ постигає, наступивъ часъ дванадцятий, вже піпъ до царя приступає:

— Здраствуйте, ваше императорскоє величество!

Царъ отвічає:

— Здоровъ! ну, чтожъ ти скажешъ?

— Нє знаю, чого ваше императорскоє величество мене требують.

Царъ тогді говорить:

— Ти зрісъ и оженився и жадноі біди не знавъ.

Піпъ:

— Я, ваше императорское величество».

— Якимъ то образомъ, царь говорить.

Піпъ повідає:

— О такімъ, що мій отець бувъ богатій и якъ бувъ при німъ, то и біди ни якої не знавъ, а потому отець померъ, свое все богаство мені оставивъ и попомъ мене зробивъ, и теперъ же мені жадної біди нема.

Царъ тогди розсердився и говорить:

— Я царствомъ управляю, чого же я біду знаю? И каже: ну, я тобі загадаю три загадки, якъ ти ихъ відгадаєшь, то буде тобі то прощено; якъ не видгадаєшь, то голова долой съ плечъ.

И давъ ёму срокъ на три добі и каже:

— Ти довженъ відгадати мені, чи вишче відъ землі до небесъ, чи въ землю глубше, скілько на небі звіздъ, и що я думаю?

Пішовъ піпъ на кватеру, и на кватері сидить и дума, но не може надумати, якій би ответъ дати на тиі загадки. Прийшовъ срокъ ити вже зъ ответомъ, зібрався вінъ, иде. Приходить до царського дому, дивится, стоіть на часахъ Москаль. Вінъ питается Москаля: «чи є царъ»? И такъ дуже засумувався». Але той Москаль дивится, що такъ піпъ засумувався, питается ёго:

— Чого ти такъ засумувався?

А піпъ каже:

— Та й що говорити, ти мені нічого не поможешь!

Але взявъ ёму розсказавъ, про що ёго царъ зазвавъ, и які ёму загадки давъ. Тогді Москаль повідає:

— Батюшка, збросьте свою одежу, возміть мою на себе и стійте на моімъ місці, а я піду до цара відгадувати загадки.

Помінялися вони одежою, и Москаль пішовъ до цара, а піпъ ставъ на Москалёвімъ місці. Приходить Москаль до цара:

— Здраствуйте, ваше императорское величество!

Царъ говорить:

— Здоровъ; ну, що отгадавъ загадки!

— Отгадалъ, говорить Москаль.

Царь питается:

— Ну, скажи: чи вишче до небесъ, але глубже въ низъ, въ землю?

— Нѣтъ, ваше императорское величество, въ низъ глубже, говорить Москаль.

— Почому же глубже? царь питается.

— Потому, що якъ мій дідъ, прадідъ, отець, мать, сестри и братъ, якъ туда пошли, то й до сихъ поръ нема, а въ небесахъ якъ барабанять, то тутъ всё слишно.

— Ну, то скажи, скількі звіздъ на небі?

Москаль винима цілу вязку шерсті, наголиноі зо шкуръ, и говорить:

— Извольте посмотріть, ваше императорское величество.

Царъ говорить:

— А ти вірно посчитавъ?

— Извольте повіріть, Москаль говорить.

— Ну, а теперъ скажи, що я думаю?

— Царъ, ти думаешь, що я попъ; нетъ, я солдатъ.

— А попъ де?

— На моімъ місці ставъ.

Тоді царъ давъ Москалёві відставку, а піпъ служивъ на ёго місці, доки не вислужився літъ.

99.—Чоловікъ та купець.

(Бахмутскій у., Екатеринославской г.)

Купивъ чоловікъ дёгтю на пъять кіпъ ажъ, та й несе ёго вулицею за уривокъ мотузяний, що причеплений була до мазниці. Ще не далеко відійшовъ вінъ відъ лавки, коли це той уривокъ—трісь!—и увірвався; мазниця гепнула на землю и дёготь побігъ зъ неі, и біда чоловікові! за останні гроші купивъ, а тутъ така шкода! Давай вінъ збирати той дёготь пригорщами. Де не взявся купчикъ, ишовъ мимо, та порівнявшись и зъ нимъ и давай лаятись:

— Ехъ, ти хохолъ! навонялъ здѣсь дёгтёмъ!

— Еге, тобі вінъ вдня,—озвався чоловікъ. Бо ти грошей за ёго не плативъ, а я заплативъ за ёго пъять кіпъ, то вінъ мені пахне.

Записано Залюбовскимъ.

110.—Чомъ козакъ схожий зъ паномъ?

Це було на Волині. У одного пана Ляха було багато маятівъ. Отъ приіхавъ той панъ якось у свою слободу, а вправитель и приславъ до ёго козака зъ бамагами зъ другоі слободи. Глянувъ панъ на козака—здивувався: мовъ вилитий другий вінъ, самъ стоіть передъ нимъ. Отъ и питае козака:

— Чи не була твоя мати прачкою у горницяхъ за мого батька?

— Ні, не була, озвався козакъ, тілько мій батько вісімъ літъ топивъ у горницяхъ груби, за староі пані.

Записалъ Залюбовскій.

101.—Панъ и лёкай ёго.

Бо то бувъ такій панъ, що ніколи не купивъ сірниківъ, щоби вогню робити, а тілько казавъ собі робити кресаломъ. А вінъ дуже сильно люльку курівъ, и завще казавъ кресати лёкаёві. А лёкай називався Иванъ. Досить того, що въ ночі положиться спати, и встає зъ десять разъ люльку курити, и той лёкай мусить ёму огню робити. Але вже тому лёкаёві вприкрилося все вставати, думає вінъ, якъ би ту зробити, щоби ся виспати. Пришло на другу нічъ, полягали вони спати, панъ каже:

— Иванъ, зроби вогню!

Той ставъ, зробивъ. Досить того, що той тамъ кілька разъ встававъ, але передъ досвіткомъ, каже панъ:

— Яне, зроби вогню!

А той лежить и пискомъ такъ креше, якъ кресаломъ, трошки покреше и спить. Панъ кричить зновъ:

— Яне, давай вогню!

Той зновъ пискомъ креше. Панъ вставъ зъ лужка, прийшовъ до нёго, слухає, а вінъ такъ пискомъ. Якъ відведе руку панъ, та въ морду. А той зірвався и питає:

— А почімъ панъ пізнавъ?

— А по іскрахъ, шельмо, по іскрахъ.

И відъ того часу робивъ, якъ панъ тілько закричавъ.

102.—Панъ.

Панъ бувъ бідний и мавъ єдного мужика. Иде дорогою, дивится—мужикъ зарізавъ барана; приходить до дому, каже до сина:

— Нашъ Иванъ зарізавъ барана, иди до нёго; нехай дасть мяса, або, якъ не хоче дати, вижени ёго, щоби вивізъ гною на греблю за шварокъ.

Приходить синъ до Ивана и каже:

— Тато казали, щоби-сь ти дали мяса, а ні, то йдіть возить гній на греблю.

— Ні, каже мужикъ, я гній повезу, а мяса не дамъ.

Приходить до дому пана синъ.

— А що тамъ, питає батько.

— А що, не хоче дати мяса, и воли до воза казавъ закласти.

— Ну, нічого!

Зварила жінка панова капусти, заправила яйцемъ, насипала на миску, поставила для форми вилки, и панъ каже:

— Такі що шляхтичъ, то шляхтичъ: капусту вилками буде їсти; а мужикъ мясо, якъ собака, буде тріскати.

103.—Панъ и мужикъ.

Мужикъ гонивъ на ярмарокъ кабана. Але здибає ёго панъ:

— Що ти, чоловіче, гонишъ?

— Або панъ не видять, чи що гоню? Видите, що козу.

— Ти продаешъ ёі, чи ні?

— Продаю.

— А кілько хочешъ?

— Або панъ не знають, по чому кози платятся?

— Ну, добре, на тобі три рублі; а ви, лёкаі, возміть въ нёго тую козу.

Мужикъ пошкрабався и думає собі:

— Чикай, чортъ-би паривъ твою маму, дамъ я тобі три рази доброго поруна.

Пішовъ до дому. Отъ тому панові треба було будувати станю, чи тамъ що; шукає архетектора. Той якъ вчувъ тое, приходить въ село, зайшовъ до коршми.

— Добри день, дай Боже здоровья! Що у васъ чути?

— Нічого.

— Отъ нашъ панъ потрібує майстра, щоби строівъ станю.

— Я вмію.

— Ну, давай дати знати панові!

Закликає ёго панъ, каже:

— Вмієшъ будовати станю, чи ні?

— Вмію.

Згодилися. На другий день ідуть оба виберати дерево; заіхали въ лісъ.

— А ну, пане, злізьмо, та обійміть но того дуба.

Злізли, той обіймивъ, а мужикъ бере вужевкою ёму руки вяже.

— Ти на що то робишъ?

*

— Отъ щоби мині добре вязалася робота.

Завьязавъ. Тогді пішовъ, виломавъ дубини и березини и питає пана:

— А се, що?

— То, каже панъ, дубина.

— А се, що?

— Бжоска.

— А, то панъ знає, що дубъ, що бжоска, а не пізнавъ, що свиня, а що козка.

Давай ёго бити, вибивъ добре и покинувъ ёго привьязанного, ажъ після люди найшли, відвязали. Досить — що панъ відхорувавъ тую штуку. Черезъ кілька часъ, панъ ніби зробився хорий, скликає бабівъ, дохторівъ. Почувъ и вінъ о тімъ, приходить до коршми, вже перебраний и каже: що вінъ дохторъ. Заразъ дали знати до пана, панъ зазиває ёго, каже себе лічити, той каже: виділять два покоі, щоби ніхто не ходивъ, бо треба ванну робити. Панъ приказавъ, щоби такъ зробили. Той позамикався, зробивъ ёму ванну, послі принісъ дубини и березини, показує ему и каже:

— А то, що такое?

— Дубина.

— А то, що?

— Бжоска.

— То ти знаешъ, що такое дубъ и бжоска, а не мігесь знати, що то вепрікъ, а що козка.

Бере, бье ёго, що має сили; вибивъ и покинувъ. Вже панъ ані зъ місця не рушить, щоби не було коло нёго козаківъ. Мужикъ придумавъ штуку, наймає зъ еднимъ конёмъ добримъ козака, щоби ставъ на тімъ мості, куди вінъ поіде, а самъ лізе підъ містъ. Тілько панъ виіхавъ въ лісъ, козакъ на мості помахавъ березиною и каже:

— А тусь мині попався.

Той панъ каже:

— Ловіть ёго, шельму.

Козаки всі побігли, панъ лишився. Той вилазить зъ-підъ моста, бье, вибивъ и каже:

— Теперъ вже не бійся, бити не буду.

А самъ втікъ.

104.—Мужикъ и панъ.

Бо то панъ казавъ хлопцёві:

— Піди до Ивана и позичъ лою капусту пошмаровать.

Той пришовъ до Ивана и каже:

— Просивъ васъ панъ, щобись ти пожичили лою пошмаровати капусту, а ми вамъ вивеземо на поле гною.

Иванъ и каже:

— Скажи панові, що въ с...і для пана лій, а въ мене є на полі давно гній.

105.—Панъ.

Панъ бувъ бідний, мавъ єдного мужика. Той іде дорогою, здибає попа. Питається піпъ:

— А куди йдешъ?

— Та йду до пана на панщину.

— А панъ де?

— Пішли до дяка поганяти, бо взяли въ нёго порося вчора на обідъ.

106.—Одинъ крепакъ двохъ панівъ.

Два пани мали єдного чоловіка підданного. Але єденъ чогось розсердився, взявъ и вибивъ того чоловіка. Вінъ взявъ и пішовъ на скаргу до другого, каже:

— Пане, мене бивъ панъ.

— А, шельма, вінъ, на що мою половину бьє, лягай небоже, я ёго половину вибью за тее!

Видіть чоловікъ, що біда, лягає; и той вліпивъ въ чужу половину задка пьятнадцять нагаівъ, и каже:

— Теперъ вінъ мою не буде бити даремне.

107.—Пророкъ.

Бувъ ту чоловікъ бідний и хотивъ знати, що пани ідять? И каже:

— Я ся вчиню пророкомъ.

И пішовъ въ світи, и зачавъ ворожити. Заходить до коршми. А въ тімъ селі згубила пані сигнитъ дорогий. И дали пані знати, що є такий пророкъ, що може відгадати, де вінъ. И пані присилає по нёго бричку, и просить ёго до себе, и питається ёго:

— Чи можешь ти сказати о моій згубі?

А вінъ каже:

— Можу, но мені дайте станцію особну и трохъ лёкаівъ до ослуги, за три дні я вгадаю, де вінъ подівся.

Дали ёму, що істи, и пити. На перший день стає лёкай до ослуги, и той ворожбитъ кладется спати и каже:

— Господи, слава тобі,—вже єденъ.

А той лёкай, думає собі, що вінъ уже знає, що ми ёго вкрали. На другій день—другій лёкай до ослуги. Той зновъ каже:

— Господи, слава тобі,—вже другій.

И на третій день стає третій лёкай до ослуги, и той зновъ каже:

— Ну, вже єсть три.

А тіі радяться, що треба передъ нимъ признатися. И стаютъ рано, и просять, щобъ вінъ не казавъ пані. А той думавъ, що вже идуть ёго вішати, бо вінъ ничого не знавъ. А вінъ каже:

— Добре, щось те мені сказали.

И вінъ каже:

— Візміть той сигнитъ и кіньте на стежку и вважайте, хто ёго візьме.

А паня питается:

— Скажи мені, за сигнитъ?

А вінъ каже:

— Що пані, вінъ излетівъ изъ пальця и єндикъ ёго комкнувъ.

— То покажи-жъ, которій!

А вінъ бере и показує. Пані зарізала того єндика и знайшла сигнитъ. И каже паня, що вінъ добрий пророкъ и дала ёму награду. А панъ пожаловавъ тоі награди и злапавъ жучка и накривъ ёго тарілкою и каже:

— Коли ти знаешь, де бувъ сигнитъ, то відгадай мені, що ту єсть?

А вінъ зломавъ рукі и каже:

— Ахъ, несчастний жучку, попависься панові въ ручку.

А той відъ-тогді знавъ трунки паньскі.

108.—Мужикъ и панъ.

Мужикъ єденъ зъ другимъ заложилися и каже єденъ: «що буде зъ паномъ обідати».

— Ну, добре, якъ пообідаєшъ, то я тобі пару волівъ дамъ.

Приходитъ до пана, вклонився низенько.

— Пане, я ще нікому о тімъ не казавъ, але до пана прийшовимъ, щоби коштувавъ о такий ковалокъ золота?

И показавъ ёму на руку. Той ніцъ ёму не каже, крикнувъ, щоби ёму принесли горілки, напоівъ ёго, даютъ обідати, той сідає и обідає зъ паномъ; панъ ажъ горитъ, хтівъ би дізнати, де той кавалокъ золота, питає:

— Де вінъ стоіть, що би ёго принести?

— Та щожъ, пане, въ мене нема, я питаю, щоби вінъ вартъ, якъ би ёго мати.

— Отось, дурень!

— Я не дурень, пані, коли тимъ способомъ виграв пару волівъ.

И розсказавъ ёму, що то за штука, и взявъ въ свого товариша пару волівъ.

109.—Брехунъ.

Бувъ въ пана чоловікъ, що любивъ збрехати и часомъ пана втішати. Але єдного мужика жінка каже своєму чоловікові:

— Якъ би ти збрехавъ, щоби пана умилостививъ, щоби ти на місці Гаврилковомъ бувъ.

Иде вінъ на панщіну, здибає пана.

— А що тамъ чути?

— Та отъ, пане, щось буде, бо сеі ночі чулемъ, якъ пси брехали въ небі.

— Але може то бути? Закуйте ёго въ кайдани за таку брехню!

Закували. Жінка тее вчула и до Гаврилка махнула, розсказала все діло и просить ратувати чоловіка. Той иде до двора, а панъ навстрічу.

— А знаєшъ ти, Гаврило, що мени той и той казавъ?

— Не знаю.

— А що?

— То казавъ мені въ ночі пси: брехали въ небі.

— Та то правда, пане.

— А якимъ же то способомъ?

— Та отъ, орелъ взявъ собаку и нісъ въ скали, по-надъ селомъ, то вона гавкала.

— Ну, то випустити зъ кайданівъ.

110.—Мужикъ и панъ.

Иде бідний мужикъ дорогою, а панъ іде шестьма кіньми и питаєтся ёго:

— А звідки ти, чоловіче.

А вінъ каже:

— Съ тамтого світу.

— А щожъ наши батьки роблять?

— А щожъ, вельможний пане, панамъ всюди добре, въ кітлахъ сидять, люлки палять, а бідный мужикъ дрова рубає и підъ ними палить.

А той панъ каже:

— А неправда, дурню!

И взявъ, и застидився, и поіхавъ.

111.—Панъ.

Ишовъ пьяний чоловікъ и заснувъ на дорози. Але надъіхавъ панъ, коні напудились ёго, и панъ казавъ взяти ёго съ собою того чоловіка до покою, істи и пити казавъ ёму давати, чого ёго душа забажає; а послі надавъ ёму горілки, вінъ заснувъ; той вивізъ ёго на те місце, де взявъ, и положивъ. Чоловікъ пробудився и до коршми пішовъ и каже до товариша:

— Здоровъ, куме?

— Здоровъ,—а де ти бувавъ?

— Я въ раю бувъ и всёго тамъ було, а пироговъ тілько не було.

112.—Цікавий панъ.

(Екатеринославская г.)

Бувъ собі панъ, заможний поміщикъ. Сидить вінъ якось на рундуці и бачитъ, що хтось іде черезъ ёго оселю. Погукнувъ панъ на парнишку, що за нимъ ходивъ:

— Біжи мерщий, та спитайсь, що воно за птиця така, іде черезъ мою оселю?

Кинувсь хлопець миттю доганяти ту карупу; біжить та гука на проіжжачого, щобъ підождавъ. Стало. Підбіга хлопчикъ, ажъ то якийсь панъ іхавъ.

— Чого тобі треба? пита проіжжачий.

— Та послали панъ спитати, що ви за птиця така тутъ ідете?

— Скажи жъ своєму панові,—озвась проіжжачий, що и ти дурень, и панъ твій дурень.

Вернувсь хлопець. А панъ:

— А що?

— Та то, якийсь знакомій.

— Якъ?

— Та такъ: и васъ знає, и мене знає.

— Якъ же вінъ знає?

— Та казавъ, що й ви дурень, й я дурень.

Давъ же ёму панъ дурня!

Записана Залюбовскимъ.

113.—Гатаманъ и крепаки.

Пішовъ гатаманъ на пайщину людей кликати. Прийшовъ до ідної вдови, й каже:

— Марія, посилай завтра синивъ по пайщину: ідного зъ ціномъ, другого зъ граблями, а третёго полоти.

А сказавше то, самъ пішовъ. Але та баба, посилає сина, й каже:

— Біжи, сину, та заверни гатамана и скажи, що я ёго прошу.

Той вибігъ.

— Иване, Иване! а вирнит-но-ся!

— Чого?

— Чогось васъ матуня кличуть.

— А що жъ ви варили?

— Капусту й горохъ.

— Но, на панщину въ трохъ.

И пішовъ. Приходить синъ до хати; мама ёго питаєся:

— А що?

— Казавъ, що на пайнщину въ трохъ.

— А ти жъ, якъ казавъ?

— Вінъ мене питався: що-сь варили, а я казавъ—капусту й горохъ. А вінъ каже: на пайнщину въ трохъ.

— А біжи-жъ, шельмо, скоро й скажи, що мама варить: борщъ зъ мясомъ, пероги и ще щось.

Той вибігъ:

— Иване, Иване, а вирнит-но-ся!

— Ну, та чого?

— Наша мама варить: борщъ зъ мясомъ, пероги и ще щось.

— Ну, отъ и буде ладъ: заразъ два назадъ, а третий піде, та й до дому прийде.

114.—Хитра жінка.

Разъ дідичъ приіхавъ до села свого и посилає до комисарові жінки просити, щобы вона зробила ёму кави. Приходить лёкай и каже:

— Просивъ панъ, щобъ пані були ласкави, зробили для нёго кави.

Та видивилася на нёго.

— Я не знаю, що то таке за кава и якъ вона робитця: и сама не пью, бо не має звідкі, а чоловікъ малу пенсію бере, щобъ ще на якусь тамъ каву тратитися, відказала пані.

Приходить лёкай до пана, и каже:

— Та вона, пане, и воображення не має, що то за кава, та й не буде варити.

— О, бідни вони люди! Дежъ вона въ біднимъ станї вихована, що того не знає.

Приходить до нёго комисаръ. Панъ каже:

— Слухай но, твоя жінка десь зъ низького стану людей, що не знає, що то за кава.

— Еть, пане, чи зъ низького, чи не зъ низького, але якъ бы було звідкіль, то навчила би ся.

— Ну, то маєшъ додатку пенсіи 100 рублівъ и 100 корцівъ збожа.

А вони добре знали, що то за кава и пили такъ, якъ мужикъ воду, але трималися пословиці: не все показуй, що маєшъ, то ще до того придбаєшъ. А якъ будешъ все показувати, то легко и те стратити; лучше біднимъ прикидайся, нижъ въ дороги шати вбірайся, бо бідни шати ни кого не зражають, а багати життя и добитку збавляють.

115.—Бравій хлопець.

Бо то въ єдного ксёндза бувъ такий служащий, що хоть яку накість зробить, то не може ёго ніколи вибити; але ксёндзъ бувъ у пана въ гостяхъ, розсказувавъ, що такого має служащого, що не може ёго нігди вибити. Панъ каже:

— Пришли ти ёго до мене, то я найду таку причину, що ёго вибью.

Ксёндзъ каже:

— Добре, що пришле ёго, но съ такимъ договоромъ, що якъ не вибье, то подарує ксёндзові село.

Ксёндзъ приізжає до дому, вінъ лежить на пецу, будьто би больний; бо ксёндзъ, якъ іхавъ, то давъ ёму ключі відъ шкафи, наказувавъ, щоби нічого не івъ, бо якъ наіється, то умре. Но вінъ того не слухавъ, все поівъ и зробився будьто-би больний. И ксёндзъ казавъ ему горохъ варити, якъ ішовъ, а вінъ тілько єденъ горошокъ зваривъ и поставивъ на стілъ для ксёндза. Но ксёндзъ ёму то простивъ, бо думавъ, що слабий. Послався ёго до пана конемъ верхомъ іхати. Панъ казавъ ёго въ браму не пускати, а зробити коло брами дзюру, щоби туди іхавъ. Вінъ не хотівъ дзюрою іхати, казавъ сторожу браму відтворяти, сторожъ доложивъ о тімъ панові. Панъ казавъ ёго въ браму пустити, а коня привязати, де було три кільця: срібне, мідяне и

зілізне. Вінъ привязавъ до мідяного кільця, а самъ прийшовъ до покою, де пани сиділи, сказавъ имъ добри день. Вони не відповідали, той начавъ въ покояхъ сц... Панъ крикнувъ до нёго.

— Що ти, дурню, робишъ.

А вінъ відповідає, що думавъ, же то якій хлівъ, бо казавъ «добри день», нихто ни відповідавъ. Панъ казавъ коня ёго до стані завести, межи паньскіми поставити, ноги ёму до колінъ облупити и закотити. Якъ такъ зробили, то вінъ пішовъ на свого коня подивитися, и за тое паньскимъ конямъ верхні . . . . попідрізувавъ и позакочувавъ. Панъ сего не знавъ, якъ ёго видправлявъ. Пішовъ на коня ёго дивитися, и каже ёму:

— То твій кінь має ноги підкачани.

А той ёму відповідає:

— Того жъ то паньскі зъ нёго сміются.

Панъ зобачивъ, що его конямъ збитки зробивъ, казавъ ему коня свого дорогого подарувати; відправивъ его до дому, не мігъ знайти причини ёго вибити. Мусівъ ксёндзові село подарувати.

116.—Наймитъ.

(Соловіевка, Радомысльскаго у., Кіевской г.)

Бувъ собі чоловікъ и жінка. И пішовъ той чоловікъ шукать наймита. Иде да й иде, иде да й иде, коли зострічає хлопця.

— Наймись у мене.

— Добре, каже, тільки я буду завше ходить до дому на нічь; не хочу ночувать киля волівъ.

— Ну, добре.

Отъ той хлопець и нанявсь.

Пішовъ вінъ разъ у вечері до дому, коли ажъ у дядини дякъ на полу лежить. Вінъ замісь небачить того дяка, да й пійшовъ на двіръ, да въ шкалюбину и заглядає, де то дякъ сховається.

А дядина каже:

— Ой, дяче, де я васъ сховаю? Хиба лізьте на хату, да сядьте въ соломянику межъ коноплями.

Той дякъ полізъ, да й сівъ. А наймитъ війшовъ у хату, да й каже дядини:

— Оце я прийшовъ за коноплями.

А самъ и полізъ на хату, да якъ кіне того дяка у сіни, то дякъ тільки застогнавъ, да скорійше до дому! А наймитъ злізъ, да каже:

— Отъ, дядино, я чуть не зловивъ злодія, сидівъ у конопляхъ, да втікъ.

А дядина каже:

— Ото певне хотівъ насъ чисто обікрасти.

На другу нічъ изновъ наймитъ углядівъ, що дякъ сховавсь межъ телятами, да й каже:

— Ми зъ дядькомъ бачили, якесь теля на полі, може то наше? Треба полічить, чи всі наши телята?

Взявъ дручка, да й пішовъ у хлівъ. Якъ улупить дяка по спині! А дякъ за хлівъ. Наймитъ прийшовъ у хату:

— Зновъ, каже, чуть злодія не зловивъ, бувъ межъ телятами, майбутъ хтівъ теля украсти.

На третій день наймитъ подслухавъ, що дякъ каже до дядини:

— Завтра винесіть мені варениківъ у поле, а горілки я візьму зъ собою.

А дядина питає:

— А яки жъ ваши воли?

— Єденъ чорний, а другий перистий.

На другий день наймитъ каже до дядька:

— Сёгодня намъ дядина винесе обідать, дарма, що слаба. Та, каже, щось нашъ вілъ заслабъ, майбіть у ёго перелоги, треба ёго перевъязать штаньми.

Да скинувъ зъ себе штани, и перевъязавъ єдного вола, да зробивъ зъ ёго перистого, щобъ дядина угляділа, да принесла до іхъ обідати. Ото й принесла імъ дядина доброго борщу зъ куркою, варениківъ зъ сиромъ и кашу ріденьку зъ молокомъ. Коли вона дивится: ажъ и дякъ не далеко оре. Отъ вона и каже:

— Нехай побіжить Петро (наймитъ) да кликне кума обідать.

Наймитъ набравъ варениківъ, да й пороскидавъ, а самъ прийшовъ до дяка да й каже:

— О тамъ дядько дознавсь, що ви ночуєте у дядини, да каже: піду, да вбъю сучого сина дяка.

Сівъ, да й балакае зъ дякомъ, а цей и каже:

— На що ти мене бивъ? Ябъ тобі щось бувъ давъ, якъ би ти мене не бивъ, да не казавъ би дядьку.

— Етъ, тоді въ мене бувъ дурний розумъ, я й самъ каюсь, що сказавъ дядьку.

Дядько ждавъ, ждавъ, да каже до жінки:

— Ну, я візьму ужву, да тамъ обрубаю, въ мене нема сокіри; и кликну обідать, бо Петро тамъ буде балакать до вечора.

Взявъ ужву на плечи и иде. Дивиться: вареники скрізь роскідани. Вінъ усе іхъ збирає, да ість; а наймитъ каже дяку:

— Зъ якою дубиною иде! О! и каміньня збирає!

Дякъ далі, а наймитъ собі на-втікача. Дядько махає рукою, щобъ не втікали. А дякъ думає, що вінъ сварится, да ще далі втікає. А наймитъ побігъ, да й сівъ въ дуплі надъ дорогою.

Дятько пообідавъ зъ жінкою и идуть до дому. Вона и каже дорогою:

— Дай, Господи, такъ, щобъ мій чоловікъ и наймитъ полопались.

А наймитъ изъ дупла:

— Навари варениківъ и напряжи яєшню, то вони наідяться и поніміють и подуріють.

Після наймитъ каже дядьку:

— Робіть, дядьку, такъ, якъ я буду робить.

Дядина поставила імъ варениківъ, а дякъ седить уже підъ пічкою, щобъ бачити, якъ вони будуть дуріти, а наймитъ уже й ёго доглядівъ. Посідали вони, да й ідять вареники, да іденъ до другого: «гмъ, гмъ», да ківають руками, якъ би справді були німи. А дядина рада: дає імъ яєшню. Якъ почали вони тутъ кричать! Єденъ другого за коси; а далі наймитъ за мъяло, да підъ пичъ, да дяка по спині, по голові, да й убивъ того дяка. Отъ вже й казці кінець.

Записалъ Савченко.

117.—Судъ надъ дякомъ.

(Лебединскій у., Харьковской г.)

Якъ бувъ собі чоловікъ та жінка. Та чоловікъ поіхавъ у дорогу, а жінка зосталась дома. Отъ повернувся до дому той чоловікъ не скоро, такъ неділь черезъ сімъ у ночі; та ідучи до дому, заіхавъ вінъ по дорозі до куми. А кума ёму й каже:

— Е, вже твоя жінка зъ дякомъ зазналась; що-ночі дякъ ходе до неі.

Вінъ и відказує:

— Якъ-би-жъ пітти взнати про це. Поідьмо зо мною до мене, та візьми

мене увъяже въ куль у солому, та й поставишъ мене на покуті, впросився до неї ночувати.

Підъіхавъ той чоловікъ и зъ кумою до дому, а у жінки ёго світится у хаті. Отъ вінъ підийшовъ підъ вікно, та й каже:

— Добри вечіръ.

А у жінки ёго бувъ дякь. Вона ёго швидче підъ припічокъ сховала, та тоді:

— Охъ, лишечко! такъ мовъ паче мого кума голосъ. Идіть, куме, въ хату.

Увійшовъ кумъ у хату, несе зъ собою и куль.

— Що це за куль? пита жінка.

— Е, пожалуста, не займайте! Це бувъ на ярмарку, та накупивъ горшківъ; нехай постоять у васъ на покути, а я піду засну въ клуні.

— Ну, йдіть, каже вона. Постойте жъ, повечеряєте.

Сівъ вінъ вечеряти; вона ёму виняла варениківъ.

— Та може ви й чарку випъсте? допитує ёго впъять жінка.

— Та дайте, якъ є.

Тільки, що подала вона ёму чарку горілки, а вінъ:

— Хай же легенько згадається кумові (се-бъ то ії чоловікові).

А той якъ чхне у кулі! Тоді жінка:

— Охъ, лихо! що це у васъ у кулі?

Коли це куль підводится мало-по-малу, та й вилізъ відти ії чоловікъ; а вона хрестится до Бога, наче зраділа, та й каже:

— Слава тобі, Господе, чоловікъ приіхавъ! Бачъ, изъ горшківъ та чоловікъ ставъ!

Отъ чоловікъ той и пита свою жінку:

— Що є, вечеряти?

— Варенікі є.

— Та ще що є?

Заглянувъ у пічъ, та й каже:

— А то що у ринці?

— Охъ, я и забула! то гуска.

А вінъ:

— Гу! такъ мовъ жінка знала, що я буду, и вечеряти наготовила.

Виняла ёму жінка вечерю; вінъ повечерявъ.

— Топи жъ мені, жінко, у печі, каже чоловікъ.

— На що тобі? пита жінка.

— Нагрій, каже, лі тепла, голову змию.

Затопіла вона пічъ.

— Та станови мені чавунівъ три, каже чоловікъ.

— На щожъ тобі такого багато, чоловіче?

— Та мені треба.

Нагріла вона води. Тоді чоловікъ повиймавъ чавуни зъ печі, та й каже кумові:

— Лий же ти підъ пічъ окрімъ, а я стану біля порога зъ макогономъ.

Виливъ кумъ чавунъ підъ пічъ, а дякъ якъ вискочить, зовсімъ обваренній; чоловікъ якъ ударивъ ёго макогономъ, такъ и росчавучивъ на тімъ місці. А жінка ходе по хаті та:

— А що, а що! оце тобі буде лиха година!

Вибрався на другий день судъ до того чоловіка. Стали судити ті судейські, та й кажуть:

— За попівъ та за дяківъ нема ніякого суда, коли вінъ такъ робе,— однаково, якъ и за собаку.

Тимъ діло завершилось.

Записалъ Залюбовскій.

118.—Про паламаря.

У якесь тамъ село прислали новаго паламаря, та такого пройду, що спуску недасть нікому. Треба було іхати зъ попомъ кудись на відправу. Отъ піпъ и каже паламареві:

— Піди-жъ, підмажъ повозчину, та й поідемо.

А паламарь подивився—подивився по двору, нема мазниці, та й ввійшовъ питатись, де вона.

— Та о тамъ-же, підъ шопою стоіть шерітвасъ, притягни туди повозку, та й підмажъ.

Пішовъ паламарь, та взявъ, та й обмазавъ дёгтемъ усю повозку, чисто таки усю. Та ввійшовъ, та й пита батюшки:

— Чи й дугу помазати?

— Та ні, не треба, каже батюшка.

Кинулись іхати, ажъ уся повозка въ дёгтю. А паламареві, бачъ, не хотілось підмазати повозки, якъ слідъ, то вінъ и викинувъ штуку, мовъ нетямущій.

Записалъ Залюбовскій.

119.—Не завше по правді и въ суді судять.

Було собі два брати: старший бувъ розумний, а меньшій—такъ собі, придурковатий трохи. Черезъ то вінъ и не женився, бо відома річь: ніхто не хтівъ своєі долі звязувати зъ дурнимъ. Ти два брати мали стару маму, а старший братъ мавъ молоду жінку. Єдного разу дурень впавъ зъ печі и задушивъ маму, що лежала на припечку. Отъ старший братъ зъ жінкою идуть въ судъ позивати ёго; сказали и дурневі, щобъ ишовъ разомъ зъ ними въ судъ. По дорозі, куда імъ треба було ити, въ єднімъ місці бувъ яръ, и тимъ яромъ весною біжить вода, и для того черезъ нёго бувъ містъ. Старший братъ зъ жінкою пішовъ прямо черезъ яръ, а дурень закапризувавъ и черезъ містъ пішовъ, та взявъ та й звалився зъ мосту на жінку свого брата, та й задушивъ дитину. Вони таки идуть въ судъ. Отъ дурень взявъ та дорогою назбіравъ каміня, завъязавъ іхъ въ платочки и положивъ за пазуху. Якъ ввійшли вони въ судъ, то старший братъ зъ жінкою стали по-переду — передъ судьёю, а меньший ставъ коло порога. Тутъ вони розсказують судьі діло, якъ було, а якъ тилько ёго (дурня) запитають, чи такъ було, то вінъ каже:

— Пани милостиві, ваша воля, ваша и сила, якъ хотите—такъ и судите!

А самъ вийме зъ-за пазухи камінці, завязани въ хустці и показуе. Отъ якъ все уже росказали, и той дурень самъ сказавъ, що такъ було — правда, и за всякимъ разомъ, виймавъ зъ-за пазухи каменці, завязани въ хустці, кажучи:

— Пани милостиві, ваша воля, ваша и сила, якъ хотите—такъ и судите!

То судья думавъ, що то вінъ показуе гроші, що маe ёму дати, якъ вінъ на ёго сторону добре осудить, сказавъ такъ:

— Вашъ братъ дурень и зробивъ то неумисне—вінъ не знавъ, що то зле, маму задушивъ, мама стара була, и сама не сёго-дня—завтра умерла, а може ій Богъ уже таку смерть назначивъ; ви люде ще молоди, якъ Богъ дасть, то ще будете мати ні єдну дитину, такъ значить ёго винувати не можна, бо хиба вінъ виненъ, що ёму Богъ давъ такий розумъ.

Такімъ способомъ, дурень зостався невиненъ. А якъ старший братъ зъ жінкою вийшли зъ суда, то судья, пришовши до ёго, сказавъ:

— А щожъ то ти тамъ маешъ, давай ёго сюда!

То вінъ вийнявъ, розвязавъ, та й каже:

— Отъ я вамъ показувавъ оці каменці, на знакъ того, що якъ би тилько ви були зле осудили на мою сторону, то я бувъ би васъ усіхъ позабивавъ.

— Ге, плохая штука! думае судья. И душою покрививъ, и грошей не узявъ!

120.—Кому зузуля накувала?

Було собі два чоловіки: Тарасъ и Кузьма. Жили вони сусідами. У жодного бувъ гарний садокъ и огородъ, и притулювались вони одинъ до другого по-межно. Отъ якось, по весні, бувъ ясний теплий день. Повиходили обидва сусіди у садокъ, бачъ, на теплиню, повештатись по садочку, и полягали підъ сонцемъ. Одинъ лігъ опукою та, щобъ не гуляти, дме собі по-троху въ квітку на огуречній огудині, якъ разъ попавшийся підъ нісъ; ёму заманулось дмухнути у саму середину квіточки, щобъ воно вийшло зъ того? Другий лігъ навзнаки, позира собі геть у небо, та гада, що прийде на толкъ; а далі давай лічити ластівокъ, що такъ тобі й снують по-підъ небесами—отъ-отъ черкне криломъ хмару. Ставъ чоловікъ гадати, якъ вона зможе літати, такъ прудко и такъ извилисто, а не такъ, якъ-отъ ворона, або галка—прямо, та тихо? Довго такъ вони собі лежали мовчки, не чуючи одинъ одного, якъ де не взялась зозуля, прилетіла та й сіла на вербі, якъ разъ на перетиці и почала кувати. Отъ и є нова забавка! Заразъ и той, и другий запитавъ у зузулі:

— Зузуленько, зузуленько! скажи мині, скільки я літъ житиму на світі?

Накувала зузуля, ажъ пьятдесятъ разъ. Зраділи обидва, що такъ довго імъ жити, и біжить мерщій жодний до сусіди похвалитись, — а вони, бачъ, жили собі гарно, посусідськи, сябрували,—та й зустрілись на перетиці.

— Кузьмо, а Кузьмо! Чи, чувъ, скількі мені зузуля накувала?

— Та чувъ? озвавсь Тарасъ:—та то вона не тобі, то вона мені кувала.

— Ні, мені, Кузьмо.

Почали споритись, а далі пійшли до отамана, щобъ розсудивъ іхъ. Зібравъ отаманъ громаду и почавъ роспитуватись, де сиділа зозуля, и кому кувала, и чия то верба, що зузуля сиділа? До пів-верби кожний бувъ хазяінъ. Давай міряти гильля—и гильля рівне, якъ разъ по-рівну—на обіручъ. Давай копати вербу, викопали, поміряли коріння, и коріння порівну. Якъ ёго розсудити? Отъ отоманъ и каже:

— Теперъ кати васъ розберуть, кому зузуля кувала! Идіть до пана сотника: хиба вінъ васъ розбере.

Пішли до пана сотника. Отъ сотникъ вислухавъ, наперідъ Кузьму, и взявъ у ёго карбованець за свій судъ и поклавъ на стілъ, а далі вислухавъ Тараса, взявъ карбованець и каже:

— Отъ бачъ, Кузьмо, и ти, Тарасе: зузуля не тобі, не ёму не кувала, а мені. Идіть собі зъ Богомъ, та не сварітся.

— Бачъ, каже Кузьма, якъ панъ сотникъ розібравъ діло!

— Еге, на те вінъ и панъ сотникъ, що розумнійший надъ насъ съ тобою и отамана зъ громадою.

Записалъ Залюбовскій.

122.—Про некрута.

Бувъ собі некрутъ, изъ нашіхъ таки Украінцівъ, и пішовъ вінъ якось на муштру. Отъ усі палять изъ рушниць, а вінъ одинъ стоіть—не стріля. Старшій запримітивъ, та до єго:

— Чому, ти не стріляєшъ?

— Та нема того ротика, що кремінець держить.

А вінъ, бачъ, загубивъ той курокъ, що кремінь вставляють!

Записалъ Залюбовскій.

122.—Москаль.

Ишовъ єденъ Москаль по оставці до дому, и не мавъ бумаги такоі, щоби му давали квартеру. Але приходить вінъ въ єдно село, просится въ єдного чоловіка на нічъ, въ другого и третёго — ніхто не хоче прийняти. Приходить вінъ, може, до десятого дому, а господарь повідає:

— Я прийму, тілько съ тимъ, щобись говоривъ цілу нічь байки.

Москаль повідає:

— Добре.

Полягали вони спати, Москаль повідає:

— Ну, я буду говорити, тілько якъ мені перебьешь, то будешъ ти говорити.

Господарь каже:

— Добре.

И начинає Москаль:

— Ишовъ по оставці до дому й нігде ёму не хтіли давати квартери

*

перенучувати, а єденъ мужикъ, хоць прийнявъ, но съ тимъ, щоби байки ёму казати.

И то само повторивъ, може до десять разъ. А мужикові вже ся навприкрило и повідає:

— Та, доки ти будешъ все єдно говорити!

Москаль каже:

— Ну, а на-що ти перебивъ мені? Говори ти теперъ.

Мужикъ би не хтівъ, але Москаль приставъ, и говорить:

— Ходивъ Москаль по селі, та мара ёго до мене занесла.

Такъ же скілька разъ тое говорить, а жінка лежить коло нёго, повідає:

— Та, доки ти будешъ бурмотіти? я спати хочу!

Вінъ повідає:

— То говори ти, на-щось перебила.

Вона говоритъ:

— Якій Москаль, такий й чоловікъ, якій Москаль, такий й чоловікъ...

А хлопець лежить на пецу, та й говорить:

— Мамо, покиньте вже, бо я спати хочу.

А вона повідає:

— То говори ти, колись перебивъ.

А хлопець съ плачемъ:

— Пхи, пхи! не спавъ тую нічь, та й цюю не буду, не спавъ тую нічь, та й цюю не буду.

И такъ до самого дні говоривъ.

123.—Якъ угостивъ ксёнзъ офицера.

Бувъ то собі єденъ офицеръ, и зъ-рода свого ніколи не бувавъ въ косцёлі. Але разу єдного пішовъ вінъ до косцёла, и но тілько прейшовъ черезъ порогъ, ставъ и молиться Богу, но еще органъ не гравъ. Але вже ставъ ксёндзъ на сумму, и зачавъ органистий грати. А той офіцеръ давай танцювати, и ніхто ёму нічого не каже. Прийшло вже, скончилася сумма, просить ксёндзъ того самого офіцера до себя на обідъ, и запросивъ до себя більше панівъ; и думаютъ всі, якъ би того офіцера добре вибити. Але ксендзъ каже:

— Ми ёго инакше не вибьємо, но тілько такъ; якъ подадуть печеню, и я скажу «дай ще до печені огерківъ», то тогді беріть сей канчукъ и добре ёго вибьємо.

Пани кажуть:

— Ну, добре!

И такъ прийшло. Подає лёкай обідъ, посідали всі пани коло столу, и той офіцеръ сівъ. Ідять вони тамъ різни потрави; але приносить лёкай вже на остатку печеню. Ксёндзъ каже:

— Принеси, ще и огерківъ до печені.

Тогді всі пани відъ стола скочили, та до офицера, давай бити на всі боки, и ще хтіли бити въ живітъ, но канчукъ урвався, и офіцеръ ледво викрутився відъ нихъ, вибігъ на двіръ й на-втікача. Прийшовъ вінъ до свого товарища. Товарищъ питаєся:

— А що братъ, бувесь въ церкві?

— Бувъ, братъ!

— Ну, але сповідавеся?

— Сповідався и запричащався, але якъ би ся причастя не вирвало, то не знаю, чи прийшовъ бимъ до тебе.

— Ото ти, братъ, получивъ добру причасть!

Ну, вже то відтягнулося скільконадцять місяцівъ, просить того самого офицера другий ксёндзъ до себе на обідъ. Той прийшовъ, де тамъ було більше офіцерівъ и панівъ, посідали коло стола и ідятъ обідъ. Прийшло, подає лёкай печеню. Той офіцеръ, дивиться, що вінъ несе, не каже нічого, принісъ поставивъ на столі, ксёндзъ каже:

— Дай, ще угурцівъ до печені.

Офіцеръ зірвався відъ стола.

— А я уже знаю, ваши угурци!

За шапку, та давай втікати. Тутъ тиі пани и ксёндзъ кричать:

— Пані офіцеръ! чекай пакъ!

А вінъ вирвався и втікъ, бо думавъ, що и тутъ ёго будутъ бити. А ту ніхто навіть и не подумавъ о бійці. И вінъ більше на обіди не ходивъ.

124.—Офицери.

Бо то двохъ офіцерівъ ходило до єдной панни. И єденъ вмівъ говорити по-Польски и по-Руськи, а другий тілько по-Руськи, а по-Польски ани слова не знавъ. Досить того, пришли вони єдного разу до неї и забавляются. Вже вони ся набавили добре, ідуть до дому. Тая панна каже до єдного, до того, що вміє по-Польски:

— Kiedy pan będzie!

Вінъ каже:

— Взавтра.

Питаєся того другого.

— A pan kiedy będzie?

А той не каже нічого. Полякъ каже:

— И вінъ буде взавтра.

Прийшло вже, що въ тую панну Полякъ закохався, но черезъ Руського не може нічого зробити. Але разу єдного питаєся Руській Полякa:

— Що то такого значиться, що якъ ми виходимо, и вона каже «będz»?

— А то, братъ, знаєшъ, по-нашому хуже прахвоста!

— Какъ, то вона мині каже прахвостъ?

— А, каже!

— Ну, постойже! вже Руській каже. Ходімъ братъ до неї!

Прийшли вони. Вже по забаві йдутъ до дому; йдуть до дому, питаєся панна Полякa:

— Kiedy pan będzie?

— Jutro.

Питаєся Руського:

— Pan kiedy będzie?

— Что за będzie, ти сама będzie, матушка твоя będzie, и татушка твой będzie, ви всі będzie.

И відъ того разу ніколи не бувавъ, а Полякъ ходивъ собі самъ.

125.—Про повіреного, чи то пакъ про адваката.

Пішовъ чоловікъ до мирового (судьі) съ жалобою. Мировий розібравъ діло, та й каже:

— Твоє діло, чоловіче, не доладне, ти неправедно жалуєсся,—відказавъ ёму.

Не вгамовався чоловікъ той, полізъ вишче, на зъіздъ; та ще, щобъ добутись свого, наннявъ собі панка, повіренного, бачъ; гадка така, що панъ, бачъ, усе таки крашче розкаже. Отъ пішло діло на зъіздъ; не вважили й тамъ чоловікові. Іде вінъ відтиля червоний, мовъ ракъ. Зустрівъ ёго землякъ, та й питає:

— А що, взявъ?

— Та, взявъ! Хоча-бъ самъ, то й не жалкувавъ би, а то й брехунця нанявъ, та й той не вибрехавъ.

Такъ съ того часу й почали панківъ тіхъ узивати брехунцями.

Записалъ Залюбовскій.

126.—Старий Максимець.

У въ однімъ селі живъ собі чоловікъ, на менння Максимъ, вже старий, и бувъ вінъ у всіхъ у повазі. Про ёго усі казали: «е, старого Максимця не обманешъ!» И самъ вінъ це саме казавъ, бо покладавсь на свій толкъ. Отъ якось поіхавъ Максимъ на ярмарку, и заманулось ёму купити жінці на кожушанку зайцівъ. Пішовъ по лавкахъ приціпятись, такъ усе-жъ бо здається ёму, що купці дорого хотять зъ ёго, мовъ—намовились. Перебравши чимало лавокъ, вінъ нагадавъ дознатись спражнёі ціни на зайці у того Москаля, зъ которимъ ще не торгувався. Думка така була у Максимця, що вінъ не обмане, якъ спитаєся не зъ-за торгу. Підійшовъ до Москаля того, та й пита ёго:

— А де се ви, господа купець, купуєте сі зайці?

— У Москві.

— Ажъ у Москві? А по чому платите?

А Москаль бачивъ наперідъ, що Максимець перебравъ уже усі лавкі, та заразъ и догадався, до чого діло йде, та й каже:

— По копі.

— Хм!

Повернувсь Максимець одъ Москаля, та идучи до дому и каже самъ до себе: «Бачъ, що копа, то хутро, а вони загадують усе пъять кіпъ, або пъять безъ дванадцяти шагівъ. Хитрі Москалі, та мене не перехитрують». Отъ повернувсь до дому и почавъ підводити своіхъ двохъ грошовитихъ знакомихъ, сусідъ би то, щобъ зробити складчину та поіхати у Москву по зайці. Запевнявъ Максимець, що ціну імъ добре зна, и що ёго вже не ошиють, а звернувшись можна зайцівъ продати, бачъ, въ два дороги, або й вигоднішъ, баришу таки вхабнетъ чимало. Порадились сябри проміжъ себе и згодились на таке поєднання. Заразъ відлічили скільки слідъ грошенятъ и віддали Максимцеві въ загальну скриньку, ёму до рукъ, бо ёго призначили въ свої шахварі. Зібрались, якъ слідъ, у дорогу: насушили сухарівъ, взяли сала, пшона, гречаного борошна на галушки и ще тамъ чого; запрягли паровыцю, и, здавшись зовсімъ на Максимця, потягли собі покволо у Москву по зайці; на Максимця вони покладались, якъ на каменну гору.

Отъ підъіхали саме підъ Москву, випрягли волівъ на попасъ, а сами стали радитись, якъ крашче повести діло, щобъ не розгубитись. Порадились и зоставили Максимця на попасанні стерегти волівъ и скриньку, а супрягачі ёго пійшли приціпятись та торгуватись. Зоставсь Максимець одинъ, а народъ такъ и снує округи, такъ и тёпкається. Дума собі Максимець: «крашче сховати гроши геть подалі». Та знявъ скриньку зъ хури, сівъ на неі біля огню и, поглядаючи на волівъ, варить кулішъ. На той часъ де не взялись шахраі—а іхъ багато у Москві—та такі, бачъ, митці, що й не приведи Мати Божа! Рознюхали заразъ нашихъ земляківъ, що и якъ и відкіль, та тутъ же и вгадали, що и поживитись можна. Заразъ частина іхъ відбилась и майнула зорити за сябрами, що пішли купувати, а другі все наближаються по-троху до Максимця, та випитують у ёго, що воно за чоловікъ. А Максимець не потуравъ імъ и не маючи охотки довго зъ ними роздабарювати усе нахилявъ іхъ випроводити за однимъ заходомъ.

— Идіть собі, куди идете. Бачу я, якъ ви Москалі, та старого Максимця не обманете.

Да такімъ словомъ Москаля-шахрая не проженешъ. Заразъ вони счулися, що за чоловікъ Максимець,—и пішли геть відъ ёго, але тіки за для того, щобъ знову повернутись назадъ и пристати до ёго иншими викидками. Сябри Максимцёви у ту добу якъ разъ ходять собі по лавкахъ та торгуються зъ купцями, запевняючи іхъ, що зайці на Москві по копі, що такъ казавъ старий Максимець. Купці по копі не беруть: випало нашимъ сябрамъ накинути круга мало не на всю Москву, а ціни усе не Максимцёви. А шахраі те й знають, що-

жодної хвилини то вернуться до Максима, то зновъ підуть геть; вже кілька разъ вони вертались—незліченно. И що вже вони не викоювали зъ біднимъ Максимцемъ: то моргають на ёго, то перекривляються, то глузують, то подбіжить, висолопить язикъ, та й дражниться. А тамъ уже у иншого и колодка виготувана—саме така, якъ Максимцёва скринька, що підъ нимъ була зъ грошима.

Ні лайка, ні заміряння Максимове нічого імъ не подіяли: вінъ заміриться—утичуть, а тамъ зиркъ!—упъятъ идуть и дратують ёго, а вінъ все сидить на скринці та справляється зъ ними. А далі вже такъ ёму набридли, такъ раздратували ёго, що вінъ вхопився за киёкъ, піднісся трохи зъ міста, та хотівъ тёпнути одного якого, але той ухильнувсь відъ кийка, а тимъ часомъ други шахраі въ одинъ метъ висмикнули зъ-підъ Максимця скриньку, а ёму підкинули колодочку, а сами драла. А вінъ и не туди то, що не те вже підъ нимъ, що було: сівъ собі, радіючи, що здихавсь бісовихъ шахраівъ, такъ воні ёму остогидли и осточортіли. Тимъ часомъ справились и сябри ёго. Обийшовши усі хутряні лавки и бачачи, що такіхъ цінъ ніде нема, якъ казавъ Максимець: «що копа, то хутро», вони надибали десь найсходнійшу ціну, набавили трохи на Максимцёву ціну, сторгувались и звеліли нести за собою хутра, до Максимця за городъ. Максимець и тутъ не згожався зъ ними и довго ще не нявъ віри, що начебъ то нема хутра по коші, посправлявся зъ ними чимало, а далі — нічого казати — поклавсь на нихъ,—піднявсь зъ місця, доставъ зъ кишені ключъ на матузочці и хотівъ лізти до скриньки за грошима... коли зиркъ!—замість скриньки лежить колодочка! Отъ Максимець тоді и каже:

— Ачъ, катови моргачі, що втяли: увесьденички моргали, та насилу у вечері скриньку вкрали!

127.—Чумакъ та купець.

Заіхавъ чумакъ у великий—превеличенний городъ, та й пішовъ куповати дёхтю. Иде вулицею, а туть ось заразъ и лавка, така велика та гарна, а въ ній такъ и сяє по стінахъ; мабудь, сама коштовніша на ввесь городъ. И сидить у ній мало народу—одинъ тіки, видко, чоловікъ, та такій собі огрядненький та джеджуристий. Порівнявсь чумакъ изъ тиєю лавкою, та такъ приязно и пита того кущя:

— Чи тутъ, добродію, не продається дёготь?

Запалившсь купецъ, не мовъ ёго жигаломъ шпигнули: нибі то чумакъ глузує зъ ёго, бачъ, и каже чумаку:

— Здесь продають такихъ дурней, какъ ти.

Чумакъ засміявсь, та й каже:

— Га, га! та й великий, мабудь, и східъ на нихъ, що ти одинъ тільки оставсь!

Сказавъ цее, та й пішовъ собі вулицею.

Записалъ Залюбовскій.

128.—Про старця.

Давъ чоловікъ старцеві шага, а другі давали ёму хто по денежці, хто по полушці, більшъ не давали. Старець дуже подякувавъ щедрого чоловіка, а чоловікъ сей и почавъ чванитись своімъ сердцемъ, и кожний разъ якъ тілько зустріне того старця, заразъ и пита:

— Адже я давъ тобі шага?

— Та давъ, паноче, поздоровъ тебе, Боже, зъ жінкою и дітками.

Отъ щедрець той усе пита, та й пита, вже ажъ на-бридъ тому старцёві. Отъ разъ, якось зновъ, може, вже въ двадцяте, запитавъ щедрець у того старця:

— Адже я давъ тобі шага?

Старець якъ зіпоне на ёго:

— Давъ же, давъ, щобъ ти не діждавъ такъ давати зъ твоею жінкою й дітьми.

Переставъ добрий чоловікъ питатись старця відъ сёго разу.

Записалъ Залюбовскій.

129.—Про злодія.

Забравсь у комору злодій, таки изъ нашіхъ, изъ Украінцівъ, та й потягъ мішокъ сала. А хазяінъ дочувся, що хтось порається у коморі, та туди—тамъ ёго и накривъ. Отъ и пита хазяінъ у злодія:

— Чого ти сюди залізъ?

— Заблудивъ.

— А сало жъ, на віщо взявъ?

— Ну, ти жъ кажи!

Але не понявъ ёму хазяінъ віри.

Записалъ Залюбовскій.

130.—Козакъ.

Въ коршмі козакъ, купивши горілки пів-кварти, випивъ, витягає ковбасу, закусює. Але тамъ бувъ другий чоловікъ и каже:

— Ото въ мене собача натура: якъ випью, закусивъ би!

И то кілько разівъ повторивъ, дивлючися на козака.

Той зрозумівъ и каже:

— То, то біда, що въ мене чортова натура, що не люблю давати, якъ хто проситъ.

131.—Вередлива жінка.

Бо то оженився швець, и якъ шивъ чоботи, жінка ёго заглянула, що вінъ витягає ремінь зубами, каже ёму:

— Чуєшь ти, не тягни зубами ремінь, я съ тобою жити не буду.

Вінъ каже:

— Коли якъ не буду тягнути шкуръ зубами, то я ніцъ не зароблю.

— Ну, якъ собі хочешъ; а я тебе не буду любити, якъ будешъ зубами шкуру тягнути.

Той каже:

— Ну, то я вже не буду тягнути.

Прийшло, не тягнувъ вінъ кільконадцять місяцівъ, вже дуже збіднівъ, бо втрачавъ, бо вінъ що мавъ зробити пару чобітъ, то тілько єдні, бо не тягнувъ шкури. Жінка дивиться, що втрачає.

— Ей, чуєшъ, чоловіче! тягни ти за єденъ кінецъ зубами, а я за другий, бо ми такъ дуже втрачаємо.

И відъ того часу все тягнула жінка шкуру зубами.

132.—Офицеръ.

Бо то єдного часу стояли Москалі въ селі. И єденъ офіциръ съ тої роти пізнався съ паномъ, и завше ходивъ до нёго въ гості, и по-при тое присувався до імосці. Але якъ вже тіі пані вінъ докучивъ, сказала вона своему чоловікові объ тімъ. И змовляются, що ёму за штуку зробити, щобъ вінъ до насъ переставъ ходити. Але чоловікъ єі каже:

— Я такъ буцімъ куди виіду, а вінъ якъ прійде, то ти ёго, якъ я буду іхати, сховаєшъ въ часи.

Жінка каже:

— Добре!

Казавъ коні закласти, и збіраєся іхати. Але иде той офіциръ по при ёго подвіра, дивится: панъ сідає на бричку и іде. Вінъ ёму сказавъ «щасливо ідте», а самъ хтівъ до ёго жінкі забігти. Але подумавъ и вернувся до дому, вбрався въ форму и пішовъ до імосці въ гості. А то було въ вечеръ. Вінъ тамъ забавляєся и при тімъ до імосці присувався. Але слухає— іде панъ, вінъ тогді скидався и говорить:

— Дежъ я ся теперъ сховаю?

А паня каже:

— Я тебе сховаю въ шафу, тую, де часи стояли.

Вінъ каже:

— Добре!

Паня взяла відомкнула, и туди офіцира замкнула, а тая шафа була зъ дверима шклянними. Приходить панъ до хати, ходить по покою, але слухає, що часи стали, а то офіциръ притиснувъ плечима и заставивъ, и говорить до жінки.

— Дай но ключі, треба подивитися, що имъ поробилося?

Офіцеръ начинає цокати звольна.

Але панъ каже:

— Та, чого то вони помалу йдуть?

Той тогді скоро цокати ставъ.

Панъ каже:

— То бо они чого то и скоро и помалу ходять, давай скоро ключі?

Паня скидалася, буцімъ ключі затерала, и говорить:

— Нема ключівъ, нехай до раня стоять.

Панъ не може витримати, бо зобачивъ, що офіциръ стоіть въ тіі шкафі,

виримнявся, якъ на ученії,—може, відорвавъ замокъ, відтвораєе двірі, дивиться, а тамъ офіциръ. Вінъ питаєся:

— Ви, чого тутъ?

Офіциръ повідає:

— Прогуливаюсь.

Та тутъ повідає панъ:

— Ей, лёкай! дайте но нагайки?

Якъ дали лёкаі нагайку, відсипали ёму двадцять пять и съ тимъ пустили. Той офіциръ забравъ свої въ жменю и пішовъ. Але иде другий официръ и питаєся его:

— Ти где, братъ билъ?

— Былъ въ гостяхъ, въ помѣщика.

— А что, гостіли хорошо?

— Ага, братъ, какъ нельзя лучше, уже и не хотілось. Иди и ти братъ? Пішовъ и той офіциръ. И тому вділили и съ тимъ пустили.

133.—Органистий и Москаль.

Бо то бувъ молодий ворганистий, и мавъ жінку гарну. До неі ходили ксёндзи, такъ що чоловікъ не знавъ. Але єдного часу надійшовъ чоловікъ, а у жінки було три ксёндзи. Вони пострашились, не мали де сховатись, та повлазили въ грубу; ворганистий принісъ соломи зачавъ въ грубіи палити, тай іхъ тамъ подушивъ. Що тутъ зъ нимъ робити? Не знає! Але стояли въ тімъ городі Москалі. Ходивъ Москаль по-підъ хати приказъ віддавати, прійшовъ и до ворганистого хати, думавъ, що тамъ Москаль стоіть, ворганистій начавъ ёго просити, що въ нёго єденъ ксёндзъ вдушився.

— Винеси ёго братъ и кінь въ воду, я тобі дамъ цілкового.

Москаль согласився, взявъ ксензда, несе; Москалі на часахъ питаются:

— Хто йде?

А вінъ відзиваєся:

— Чортъ ксендза несетъ.

Кінувъ въ воду, приходить:

— Давай, братъ, цалковаго!

Ворганистій поставивъ другого въ сіняхъ и каже:

— А ну подивися, чи ти отнісъ ёго?

Подивився: есть ксендзъ. Москаль взявъ зновъ понісъ, кинувъ въ воду, приходить, ворганистій поставивъ третёго; Москаль подивився: зновь есть, взявъ понісъ и того въ воду. Але то ти Москалі, що були на часахъ, бачили, що все носить ксендза, дали знати до старшого ксендза, той взявъ собі книжечку, пішовъ по-надъ воду и молиться Богу. Той Москаль віртається, що вже носівъ третёго ксендза задушеного, здибає живого, думавъ, що то той самій вилізъ зъ води, взявъ та й живого кинувъ въ воду, приходить до ворганистого:

— Вже нема ксендза.

И віддавъ ёму цалковаго, и Москаль пішовъ собі до роти.

134.—Злодій.

Бувъ въ селі єденъ чоловікъ, великий дуже злодій,—все кравъ въ людей и панівъ,—не могли ёго ніколи зловити. Казавъ панъ привести ёго до себе, щоби ёго наказати, привели ёго до пана; питається ёго панъ:

— На що ти такъ все крадешъ?

А вінъ до нёго каже, що безъ того не може жити и не може витримати, щоби нічого не вкравъ.

Панъ питається:

— Чому тебе не може ніхто зловити?

А вінъ відповідає, що вінъ такий злодій, що може съ чоловіка сорочку вкрасти, якъ буде итти дорогою.

Панъ до нёго каже:

— Якъ ти такий злодій, то якъ то зробишъ, то все тобі буде прощено.

Пішовъ той злодій въ лісъ. Веде чоловікъ козу на ярмарокъ, злодій взявъ, побігъ впередъ, кинувъ на дорогу черенки зо складного ножика, и пішовъ дальше, кинувъ ножикъ. Той чоловікъ найшовъ черенки, не бравъ, бо не було до нёго ножика, пішовъ дальше, найшовъ ножикъ; вінъ—що робити?—припявъ козу до дерева, самъ вернувся за черенками, злодій козу відпявъ, завівъ въ лісъ, відрізавъ козі голову, застромивъ на патикъ и запхавъ въ болото, въ озеро, самъ сховався за корчі и кричить по козячі: «ме, ме!» чоловікъ той глядівъ за козою по лісі, почувъ то, приходить близче, дивится, коза ёго въ болоті, и но голову видко, той чоловікъ скинувъ съ себе сорочку и штани, полізъ за козою витягати, якъ потягнувъ, тілько голову виймавъ, думавъ, що відорвавъ голову,

а тімъ часомъ злодій взявъ ёго шматя и пішовъ, показавъ панові. А той чоловікъ прийшовъ до дому голий.

Панъ каже до того злодія:

— Коли ти такий злодій, то если вкрадешъ въ мене шкатулку зъ грішми, то все буде тобі прощено.

Злодій каже:

— Добре!

У того пана шкатулка стояла підъ головами, вінъ не спавъ цілу нічь, бо въ нёго бувъ такий лёкай, що цілу нічь байки казавъ панові. Злодій, що робити, якъ бувъ въ дворі на роботі, то прийшовъ до покою локаёвого и, якъ не було нікого, то влізъ підъ постіль и мавъ зъ собою ніжъ, а той лёкай все безъ вікно казавъ панові казки, зъ вечера до десятого часу ночі спавъ; то якъ той лёкай заснувъ, то злодій ёго зарізавъ, кинувъ підъ постіль, а самъ вбрався въ ёго шматя; чикавъ доки десять часівъ не буде бити. Пробило десять часівъ, панъ каже до нёго, щоби казавъ казки; той злодій, замісь лёкая, ставъ говорити байки, а панъ нічого не знавъ, й той злодій говорить такъ: бо то бувъ єденъ панъ, мавъ лёкая, що все панові казки казавъ; але злодій заложився съ паномъ, що вкраде въ пана гроши зо шкатулкою зъ-підъ голови. А панъ відзивается:

— А якъ же вінъ вкраде, зъ-підъ голови?

Той каже:

— Я панові покажу.

Якъ прийшовъ, винявъ шкатулку зъ голови, поставивъ на вікно, а тімъ часомъ панъ задрімавъ, злодій перелізъ черезъ вікно, гроши взявъ и пішовъ. Панъ пробудився: вікно відчиняне и шкатулки зъ гришми нема. Послався за тимъ злодіёмъ, що гроши вкравъ. Панъ ёму все то простивъ, щоби тілько вже більше не кравъ.

135.—Злодій.

Гнавъ чоловікъ воли на ярмарокъ, а злодій ишовъ за нимъ на-зирці, коли вінъ воли продасть. Продавъ той чоловікъ воли и взявъ 50 карбованцівъ. А той злодій побачивъ и ходить за нимъ, а не може ніякъ въ нёго вкрасти, и приходить до другого злодія и каже:

— Купи собі въ мене чоловіка зъ гріхми, бо я не можу въ нёго грошей вкрасти.

А той каже:

— Щожъ ти за нёго хочешъ?

— Дай рубля, то продамъ.

Давъ вінъ ёму рубля, и завівъ того злодія, що ёму продавъ того чоловіка зъ гріхми, показавъ и каже:

— Отъ, маєшъ ёго.

Той, вже другій злодій, зновъ ходить за тимъ чоловікомъ, але питаєтся ще того злодія, що ёму продавъ чоловіка:

— А дежъ вінъ тіі гроши носить?

А той каже:

— Въ кошику.

Переходить того чоловіка той злодій, що ёго въ другого купивъ, и каже до нёго:

— Алежъ то ви, чоловіче, такъ ніби на нашого пана придалися, навіть изростомъ.

А той чоловікъ, каже до нёго:

— А ви, що за єдні?

А той каже:

— Я церковний староста.

— А щожъ ви пришли куповати?

А вінъ каже:

— Я прийшовъ ризи куповати.

И просить ёго, щоби помігъ ёму вибрати. Той послухавъ и пішовъ. Приходятъ до склепу и каже той, що казавъ, що вінъ староста, до Жида:

— Покажи но, крамаре, ладни ризи.

Той заразъ ёму виймає ризи и каже:

— А ну, вбирітся, чи буде ладно вамъ.

Той чоловікъ вбрався, що продавъ воли, въ ризи и підризався. А той злодій заразъ за кошикъ съ грошима и втіка. А той чоловікъ, що вбрався въ ризи, за нимъ съ тими ризами. Той біжить, а купці ту за нимъ, и якъ здигнали ёго, то оббили добре и взяли ризи. А той злодій втікъ зъ гришми, и такъ бідняка позбувся волівъ и грошей, ще й до того добре ёго вибили.

136.—Москаль.

Бо то хлопъ вкравъ воли и продавъ. Але тиі люде казали:

— Семене, беріть тое, що даємъ.

А Москаль каже:

— А якъ ся маєшъ, Семене, а я тебе бачу.

А той хлопъ каже:

— Мовчи, пане, буде тобі и мині.

Ну, вже продали воли и той чоловікъ давъ Москалеві половину грошей и каже:

— Прошу васъ, скажіть мині, пане, де мене більше бачили?

— А межи ногами, каже Москаль.

Тогді той чоловікъ и пошкрабався, що давъ Москалеві гроші жартомъ.

137.—Про царівъ.

Було двохъ царівъ. Одинъ другому віддали війну, зъ такімъ проговоромъ, що который которого перехитрить, то того повішає зъ військами. Єденъ другому зачали приставляти, яко би который забувся, що би ёму мотузокъ закинути; що єденъ скаже, то заразъ граютъ; и не могли ні якъ и ні чимъ єденъ другого заговорити. Але єденъ каже:

— Слухай но! иди подивися, якъ моі голуби твою пшеницю клюють.

Той ставъ слухати, та й подивився въ ту сторону; а другий—закинувъ ёму мотузокъ на шию—потягнувъ, та й задушивъ его. А самъ зробився царемъ надъ всіми.

Отъ якъ! Давно не воювали, не тратили народу. Але якъ мали сварку, то сами на собі и кінчали.

138.—Кінь.

Бувъ собі кінь, не дуже гарний, підлітокъ, непоказний, та у розумного хазяіна все тягъ та тягъ чи то на панщині, чи на хазяйській роботі и въ сосі, и въ бороні, и въ возі, и въ саняхъ, и зъ хлібомъ, и зъ соломою, або де зъ чимъ попало, все помаленьку совпається то ступою, то шлаптю, а иноді и навзаводи, коли того треба. Инші коні чепурни, веселі, гарні и молоді, часомъ басують; а часомъ на гору обозъ важкимъ возомъ заупиревавши, стануть, або на дибки зпиняться, або вивернуться изъ оглобель, а сей всё везе, та везе: бо вінъ у часъ погодований, напосний; підъ часъ овесьцю, або иншого якого зерна поість; візъ справний, на возі наложено по силі; хазяінъ не всё ёго понука, а де коли дае и опочинокъ. Дивуються люде, та й хазяінъ нимъ ні нахвалиться.

Отъ якось попався той кінь иншому хозяину. Що поіде вінъ на ёму, то все й каже:

— Досталася хвалена шканіка. Людьскі коні, якъ кони, а се, боронь Боже, якій ледащо вдався — ні бігти, ні ступою. Бодай васъ, що ви ёго хвалили! Та я не такъ зъ нимъ справлюсь!

Запряже на гору попаньский, скокомъ на ёму. Кінь біжить, біжить, та й стане, а тамъ съ половини гори задомъ, задомъ поки вдержить візъ. Вінъ ёго по ребрахъ палюкою, а кінь побіжить та й назадъ; вінъ ще по ребрахъ— кінь рване, та не въ силу, стане упъять, та на дибки, а тамъ на бікъ и поломавъ оглоблю.

— Що се зробилось конёві, казали, за нимъ сёго не було? Дивіться, братця, каже хазяінъ зустрівшимся людямъ: що мені зъ нимъ робити? Уже я бъючи, и рукъ одставъ.

— Еге, паноче, каже ёму одинъ, та ёго хамутомъ душить, черезсіделень високо.

А другий каже:

— Та гляди, небоже, чи годувавъ ти ёго сёгодні, або чи пивъ вінъ: бачъ, якъ перепався.

А третій:

— Та глядіть, хлопці, який важкий візъ, та яка справа! Те колесо гальмуе, те скрипить, непідмазане, ото и теліпаються. Ні, чоловіче, ми сёго коня знаемо: кінь, якъ кінь, да за плохою справою и безъ доброго корму

якъ ёму везти й по-рівному, а ти ще хочешъ, щобъ вінъ бігъ на гору зъ важкимъ возомъ!

Записалъ Залюбовскій.

139.—Парубокъ грачъ на язикъ.

Зійшлись хлопці та дівчата на гулянку. Жарти, регітъ, усе гараздъ, та нема музики, то нема й танцівъ. Се озвався парубокъ, що гратиме на язикъ. Якъ почали грати, та прикладно, та до танцівъ, та підъ ногу; а далі затомивсь, та й замовкъ. А другий парубокъ пробі приставъ до ёго—грай, та й грай.

— Та ну, годі, не гратиму, бо втомився!

— Та ну, грай, вражій сину, бо й струментъ побью!

Себъ то, бачъ, морду. Отъ и озвався грачъ собі на лихо.

Записалъ Залюбовскій.

140.—Чомъ багато води у морі.

Погнавъ чоловікъ до моря напувати волівъ. Не пьють води, а вінъ усе приверта іхъ до неі; а далі й каже:

— Що за бісъ, чомъ вони не пьють? Здається вже й пора-бъ. Ке-лишъ самъ напъюся.

Ухопивъ разъ—солона; хлиснувъ у друге—мовъ и солона, и гірка.

— Е, каже чоловікъ: тимъ-же ii и багато, що ii ні який бісъ не пъе!

Занявъ волівъ відъ моря и погнавъ у друге місьце напувать.

Сообщилъ Залюбовскій.

---

*

141.—Несенітниця.

(М. Борисполь, Переяславскаго у., Полтавской г.)

— Товчу, товчу макъ, пудъ ступою дякъ.

— Дяче, дяче, ой, чого ти плачешъ?

— Якъ мині не плакать: дала мати книшъ, де взялася мишъ, да за той книшъ.

— Де же тая мишъ?

— Побігла пудъ пічъ.

— Дежъ тая пічь?

— Вода заняла.

— Дежъ тая вода?

— Воли попили.

— Дежъ тіі воли?

— Довбнями побили.

— Дежъ тіі довбні?

— Черви поточили.

— Дежъ тіі черви?

— Кури поклёвали.

— Дежъ тіі кури?

— Шулякъ похватавъ.

— Дежъ той шулякъ?

— Полетівъ на море.

— Дежъ тое море?

— Квітками заросло.

— Дежъ тіі квітки?

— Дівки порвали.

— Дежъ тіі дівки?

— Замужъ пооддавали.

— Дежъ іхъ мужи?

— На войні.

— Дежъ та война!

— Посередъ г...а.

142.—Несенітниця.

(С. Плешканы, Золотоношскаго у., Полтавской г.)

— Здоровъ, кумъ!
— Здоровъ.
— Якъ живешъ?
— Зъ млина впавъ.
— Ото-то й худо.
— Да не якъ то й худо.
— А якъ, саме?
— Шага найшовъ.
— Ото-то й добре.
— Да не якъ то й добре.
— А якъ саме?
— Щербатий.
— Ото-то й худо.
— Да не якъ то й худо.
— А якъ саме?
— Мішокъ оріхівъ купивъ.
— Ото-то й добре.
— Да не якъ то й добре.
— А якъ саме?
— Червиві.
— Ото-то й худо.
— Да не якъ то й худо.
— А якъ саме?
— Кабанъ поість:
— Ото-то й добре.
— Да не якъ то й добре.
— А якъ саме?
— Вовкъ кабана зівъ.

143.—Про батька й сина.

«Ми зъ батькомъ колись були добрі рибалки! Було оце коли-небудь, якъ підемъ рибу ловить, та якъ закинемъ удку у чужу будку, то—дивись—коли не кожухъ, такъ свиту, такъ и витягнемъ; або якъ закинемъ неводъ, то коли не карася зъ рогами, то щуку зъ гривою, такъ и витягнемъ. А на старість мій батько такий богомільний, що страхъ: якъ не підкопається, то підрубається, а все таки въ церкву влізе.

«Ми таки зъ батькомъ були багаті, держали въ Городищі аренду — вінъ за одинъ уголъ, а я за другий, блюючи. Мій батько багатий бувъ, межъ хлібами вмеръ: старого не стало, а нового не дождавъ.

144.—Теперь мині не до соли.

Ославъ батько сина за сіллю, давъ ёму гривню грошей. Купивъ синъ соли, скілько було сказано ёму,—ще шага й виторгувавъ зъ тихъ грошей; всипавъ сіль у заполу, та й иде до дому. На дорозі бувъ шинокъ, а въ шинку тому гра музика, люде танцюють, ажъ ділъ гуде. Надійшовъ туди нашъ парубокъ и дуже ёму заманулось потанцёвати, а въ кишені шагъ мулить.

— Музико, грай мині одному!

Погукнувъ парубокъ, віддавъ того шага и почавъ танцювати, ажъ хата мала, а вінъ закида ноги, и въ присідки, и черезъ ногу, усякъ було. Затанцювавсь парубокъ, а сіль все по-троху сиплеться зъ-заполи. Що майне вінъ ногою, то сіль такъ и поросне по хаті. А люде стоять округи, та й приказують ёму саме підъ ногу, мовъ знарошне виграють:

— Ой, парубче, сіль сиплеться, ой, парубче, сіль сиплеться.

А парубокъ зайшовсь такъ, що й себе не тяме, та все імъ:

— Теперъ мині не до соли, коли грають на басолі! Теперъ мені не до соли, коли грають на басолі!

Ходивъ, ходивъ парубокъ, поки ажъ не відтанцювавъ свого шага. Стала музика, и вінъ ставъ. Глянувъ: ажъ сіль уся по долівці, ще самъ вінъ и поростеравъ ії ногами. Скрививсь парубокъ, та въ слёзи:

— А бодай ёго лиха година знала! Щожъ теперъ тато скажуть?

Потягъ собі сердега до дому.

Записалъ Залюбовскій.

145.—Про гостювання.

Прийшовъ сусіда до сусіди въ гості, а цей и зоставля ёго обідати. Бажаючи заявити своёму сусідові, що нічимъ за для ёго не пожалкує, хазяінъ обернувсь до жінки та й каже:

— Коли жирувати, такъ жирувати: бий, жінко, и друге яйце у борщъ.

А у нашого селюка часто забілюють борщъ яйцемъ, замість сметани.

Записалъ Залюбовскій.

146.—Роспитались.

Іде чоловікъ шляхомъ зъ торгу, а другий ёму назустрічъ—знакомий.

— Здоровъ!

— Здоровъ!

— А що?

— Бичка.

— А де?

— У базарі.

— За скільки?

— За сімъ.

— Прощай:—собъ, гей!

— Зъ Богомъ—гей!

Отъ вся и розмова, що була межи нихъ.

Записалъ Залюбовскій.

Конецъ.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

ОТДѢЛЪ I. Сказки Миѳическія.

Стран.

1.—Про сонце, море, Юрия и Петра 7
2.—Про хлопця сироту 11
3.—Про вітрового батька 15
4.—Про яйце-бельце 15
5.—Про морського царя и ёго дочокъ 17
6.—Про царуўівну, которої душа була въ яйці въ осокорі 24
7.—Про дівчину, що якъ кашляне, то золото нада, а якъ заплаче, то жемчугъ сыплется 27
8.—Про хлопцівъ качиныхъ, чаіного сына и бабу-ягу 36
9.—Песынськый, жабынськый, сухынськый и золотокудрыі сыны царыці. 40
10.—Про двохъ бративъ 45
11.—Два брата: багатый и бідный 50
12.—Про бідного парубка и царуўівну 52
13.—Дідъ, баба и сынъ ихъ Иванъ 59
14.—Дідова дочка и бабына дочка 63
15.—Дідова дочка и бабына дочка 67
16.—Дідова дочка 68
17.—Царевычъ—на потылыці звізда, а на лобі місяць 71
18.—Дівчина—вошывый кожушокъ 73
19.—Про царевыча-дурня 77
20.—Дідъ на кулакъ, борода на сажень 83
21.—Про коваля и бабу людоідку 85
22.—Хлопець съ пальчикъ и людоідъ 87
23.—Про дурня Омелька 88
24.—Дідъ и баба 90
25.—Про Марусю—козацьку дочку 92
26.—Довгомудъ 95
27.—Про півныка 97
28.—Про кобилячу голову 97
29.—Про рябу Марусю 102
30.—Про кладъ 103

Стран.

31.—Кирыкъ 105
32.—Чоловікъ, вовкъ, дыкый кабанъ и ведмідь 108
33.—Про рукавыцю 109
34.—Про кука 110
35.—Левъ и щука 112
36.—Овечка 113
37.—Про лисычку 113
38.—Про вовчика-братика и лисичку-сестричку 114
39.—Про лисычку-сестрычку и вовка 118
40.—Про цигана и лева 120
41.—Цыганъ 123
42.—Про вовка 124
43.—Куций вівкъ та кравець 126
44.—Про козу-дерезу 128
45.—Кирило кужемяка 128
46.—Про двохъ царевычивъ Иванивъ Ивановычивъ 130
47.—Царъ-змій 133
48.—Иванъ Ивановичъ, Руський царевичъ, ёго сестра и змій 138
49.—Про царевича Ивана и царивну Марусю 152
50.—Про охоту 157
51.—Про золоту гору 167
52.—Про змія 172
53.—Про змія 179
54.—Про стрільця 180
55.—Про Персицького царевыча 195
56.—Про Ивана багатого 204
57.—Про того цара, що бувъ підъ землею 207
58.—Про царевыча и его коня 214
59.—Голопузъ 219
60.—Про сильну царўівну 227
61.—Коты-горошокъ, Вернигора и Щавидубъ 229
62.—Покоты-горошко 231
63.—Про Покотыгорошка 236
64.—Богодавець Иванъ 239
65.—Великій чоловікъ полѣзунъ 250
66.—Про журавля, що жинку укравъ 250
67.—Про зміівъ 251
68.—Про сучченка 252
69.—Про Сучченка-багатыра 256
70.—Про трохъ бративъ, що ходили до батька на могилу ночовать . . 269
71.—Про царивну, що седіла на шклянный горі 274
72.—Про дурня Терешка 276

Стран.

73.—Єлена царівна 278
74.—Юрза-Мурза и стрілець-молодець 281
75.—Зла мати та сестра Середа 285
76.—Тремъ-сынъ-Борисъ 290
77.—Про жаръ-птыцю та вовка 297
78.—Три браты: два розумныхъ а третій дурный 301
79.—Про Лева—купецького сина 304
80.—Про богатыра Сухобродзенка Йвана и Настасію Прекрасную . . . 308
81.—Про царевича-дурня 322
82.—Про Бога и святого Петра 329
83.—Про Діда (Бога) 333
84.—Два попы 336
85.—Лісникъ 336
86.—Про Тромъ-сына 337
87.—Два брата 340
88.—Про багатого Марка 341
89.—Про того чоловіка, що Богъ ёму подаровавъ столыкъ, козу и бубончыкы 344
90.—Про скрыньку, скатерть, барана и рога, що Богъ давъ убогому чоловіку 350
91.—Якъ Богъ наградывъ бідного чоловіка 353
92.—Золотая торба 354
93.—Якъ бабы навчилысь шептать 355
94.—Три браты и Богъ 355
95.—Про віночокъ царевны и шапку невидимку 358
96.—Про Сатанаіла 359
97.—Якъ баба бабувала у чорта 360
98.—Клымъ и чорты 362
99.—Відъ чого музыкы-калікы 364
100.—Чоловікъ и чортъ 365
101.—Про Боюся 366
102.—Охъ або чортъ 368
103.—Про Оха-чудотвора 372
104.—Охъ 375
105.—Про бідного чоловіка и чорта 379
106.—Про бідного и багатого чоловіка и про чорта 381
107.—Три браты 382
108.—Про правду и крывду 386
109.—Царевичъ 390
110.—Про злыдні 393
111.—Про злыдні 396
112.—Злидні 398

Стран.

113.—Про чоловіка и ёго жуѣнку анела 400
114.—Про відьму 403
115.—Про відьму 405
116.—Про відьму 406
117.—Одинадцять бративъ: десять розумныхъ, а одинъ дурны, и відьма . 409
118.—Про паню, що мясо мертвыхъ іла 410
119.—Про мертвыхъ 411
120.—Про мертвяка 413
121.—Про мертвяка 414
122.—Бувальщина 416
123.—Про упыра 417
124.—Царевычъ-чарівныкъ 420
125.—Про ковцакъ мертвеця 422
126.—Щастлыва дівка 423
127.—Про нещасну долю и качечку, що несла яйце-самосвітъ 424
128.—Доля 426
129.—Про долю 427
130.—Про Пьятницю 428
131.—Буѣгъ, Смерть и Москаль 430
132.—Про Неділю 432
133.—Морозъ 434
134.—Зіня 435
135.—Про каменне місто 437
136.—Заклятый царевичъ 444
137.—Дурень и ёго жуѣнка жаба-панна 445
138.—Дідова дочка и бабина дочка 448
139.—Про жуѣнку, що уткою зроблено 454
140.—Про царевича жуѣнку, що зроблено гускою 457
141.—Про дідову дочку та про золоту яблуньку 459
142.—Бичокъ та дідова дочка 466
143.—Оленко, Ивашечко та змій 468
144.—Про трохъ братывъ 473
145.—Про порізаныхъ дітей и іхъ матерь-зузулю 475
146.—Панычъ-птахъ 476
Указатель предметовъ, упоминаемыхъ въ миѳическихъ сказкахъ . . 479

Стран.

ОТДѢЛЪ II. Сказки бытовыя.

1.—Про дурня 489
2.—Про дурня 490
3.—Про дурня 492
4.—Про трохъ братівъ. 495
5.—Дурний Иванъ та Хвеська—ёго сестра 492
6.—Про дурня 499
7.—Дурень 502
8.—Дурний 503
9.—Дурні 504
10.—Про того чоловіка, що купивъ жінці таку куртку, якъ пані носить . 505
11.—Про чоловіка, що шукавъ біду. 510
12.—Про Ивана-дурника 514
13.—Три брати 517
14.—Дурний 519
15.—Дурний 520
16.—Скупий 520
17.—Багатий и бідний 521
18.—Багатий 522
19.—Багатий 524
20.—Лихий чоловікъ 525
21.—Про жіночу натуру 526
22.—Одъ чого теперь старі люде мруть своєю смертью 526
23.—Про жінку и солдата 527
24.—Кому труднішъ правитись 528
25.—Казка про те, щобъ жінці правди не казать, съ паномъ не брататься, чужоі дитини за свою не брати. 530
26.—Казка про те, щобъ жінці правди не казати, съ паномъ не брататься и чужоі дитини за свою не братъ 532
27.—Не бери чужоі дитини за свою, не кажи жинці правды и съ паномъ не будь за панібраця 534
28.—Зъ паномъ не братайся, жінці віри нейми и чужеі дитини за дитину не бери 535
29.—Про те, що була зъ того, якъ въ семействі незгода 537
30.—Про щастя, котре прийшло на старість 539
31.—Живий мрець 540
32.—Лінива сестра 542
33.—Бідна удова зъ синомъ—удовиченкомъ 543
34.—Якъ учить лижобокихъ жінокъ роботі 546
35.—Лиха жінка 548
36.—Жінка гульвиса 549

Стран

37.—Жіноча хитрість 549
38.—Невірность жінки 550
39.—Хлопець віщунъ 551
40.—Невірна жінка 555
41.—Біда невзначай 556
42.—Недоглядъ 557
43.—Про грушку 557
44.—Дякова штука 558
45.—Батько и синъ 559
46.—Про мачуху и пасинківъ 559
47.— » 559
48.— » 560
49.—Про невістку 560
50.—Жіночи нотяки, чоловічий недогадъ 561
51.—Послушний синъ 561
52.—Батьківске благословенне 563
53.—Иванъ Швець та Жиди 563
54.—Мужикъ и Жидъ 568
55.—Про мужика й Жида 569
56.—Жиди та мужикъ 571
57.—Мужикъ та Жидъ 573
58.—Росказня про Жидівъ 573
59.—Жидъ-кравець. 574
60.—Жидъ-наймитъ 576
61.—Росказня про Жидівъ 577
62.—Про трехъ Жидівъ и рушницю 578
63.—Про Жида та ведмідя 579
64.—Про Жида и вовківъ. 579
65.—Русскій и Мазуръ. 580
66.—Русскій и Мазуръ 680
67.—Кацапъ та мужикъ 581
68.—Кацапъ та мужикъ 581
69.—Про Татарівъ и мужиківъ 581
70.—Мужикъ и Циганъ 582
71.—Циганъ та чоловікъ. 582
72.—Циганъ и шершні. 583
73.—Мужикъ, докторъ и астрономъ 584
74.—Німці. 585
75.—Німець и становий 587
76.—Правда и брехня 587
77.—Про того царя, що ходивъ зъ Москалемъ красти 592
78.—Про салдата, що цара спасъ 593

Стран.
79.—Якъ салдатъ спасъ царя 599
80.—Про царевича злодія 601
81.—Про панночку и розбійниківъ 606
82.—Червоноусъ и князева дочка 608
83.—Про тилицю та пана. 610
84.—Про хитрого пана и розумну дівку 611
85.—Розумна дівчина 614
86.—Мужикъ и панъ 616
87.—Роспитався 618
88.—Якъ одинъ чоловікъ учився красти. 618
89.—Злодій 620
90.—Сидіръ злодій 621
91.—Мужикъ та писарь 623
92.—Лихо 523
93.—Біда 627
94.—Біда 627
95.—Паничь 632
96.—Швець-богатирь 635
97.—Біда 636
98.—Біда 639
99.—Чоловікъ та купець 641
100.—Чомъ козакъ схожий зъ паномъ? 641
101.—Панъ и лёкай его 642
102.—Панъ 642
103.—Панъ и мужикъ 643
104.—Мужикъ и панъ 646
105.—Панъ 645
106.—Одинъ крепакъ двохъ панівъ 645
107.—Пророкъ 646
108.—Мужикъ и панъ 647
109.—Брехунъ 647
110.—Мужикъ и панъ 648
111.—Панъ 648
112.—Цікавий панъ 649
113.—Гатаманъ и крепаки 649
114.—Хитра жінка 650
115.—Бравій хлопець 651
116.—Наймитъ 652
117.—Судъ надъ дякомъ 654
118.—Про паламаря 656
119.—Не завше по правді и въ суді судятъ 657
120.—Кому зозуля накувала 658

Стран.

121.—Про некрута 659
122.—Москаль 659
123.—Якъ угостивъ ксензъ офицера 660
124.—Офицери 662
125.—Про повіреного, чи то пакъ про адваката 663
126.—Старий Максимець 663
127.—Чумакъ та купець 665
128.—Про старця 666
129.—Про злодія 666
130.—Козакъ 667
131.—Вередлива жінка 667
132.—Офицеръ 668
133.—Органистий и Москаль 669
134.—Злодій 670
135.—Злодій 661
136.—Москаль 673
137.—Про царівъ 673
138.—Кінь 674
139.—Парубокъ грачъ на язикъ 675
140.—Чомъ багато води у морі 675
141.—Несенітниця 676
142.—Несенітниця 677
143.—Про батька й сина 678
144.—Теперь мині не до соли 678
145.—Про гостювання 679
146.—Роспитались 679

Библіотека
Государственного

Проверено
1953 г.